THE ROYAL CANADIAN INSTITUTE

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/materyayiprace01pols

P
Za
P
III.
Polska Akademia Umiejętności.
Komisya Językowa

MATERYAŁY I PRACE

KOMISYI JĘZYKOWEJ
AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI W KRAKOWIE

TOM I.

THE ROYAL CANADIAN INSTITUTE

W KRAKOWIE
NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI SPÓŁKI WYDAWNICZEJ POLSKIEJ
1904

611111
4.7.53

DRUKARNIA UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO POD ZARZ. J. FILIPOWSKIEGO.

Błędy drukarskie.

str.	wiersz	ma być	zamiast
3	2 od góry	*pajščyzna*	*pajscyzna*
20	11 „ „	*labidźić*	tak samo
109	16 „ „	*(= krwawy),*	*(= krwawy,*
„	17 „ „	*potr̥kuf*	*potrkuf*
112	13 „ „	*ᵈž*	*.ž*
163	12 od dołu	i z innych	iz nnych
176	5 „ „	и	н
„	4 „ „	чешскаго	чешкаго
178	3 „ „	Poradnika	Przewodnika
179	19 „ „	(= bowiem)	(= bo wiem)
180	12 od góry	kilkunastu	kilkunastuu
185	155	*Wpocztach*	*W pocztach*
192	358	*wßeleße*	*wſzeleße*
199	q 3	*ßvyathoſcz*	*ßvyathoſcz*
„	v 1	*Vȳrezaßya*	*Vȳrezaßa*
„	5 od dołu	[3] po	[2] po
212	4 „ „	(może	może
222	5 „ „	*Bělôčě*	Belôčě
224	8 od góry	*(d')*	*(d)*
229	14 od dołu	*caų̄ī*	*čaų̄ī*
243	7 od góry	*célɔcu*	*ćelɔcu*
„	8 „ „	*dᵘžévicu*	*dᵘževicu*
246	1 od dołu	*ščɔ́žu* i *ščīᵘš*	*scɔ́žu* i *scīᵘš*
279	18 „ „	*krufćelnyx*	*krufćelnyx*
283	12 od góry	*xuragangroźi*	*xuragan groźi*
286	16 od dołu	dźwięk	dźwiek
287	1 od góry	*n̥ + č*	*n̥ ć*

str.	wiersz	ma być	zamiast
288	18 od góry	brąz	brąs
296	4 od dołu	*ś*	*ʒ*
„	3 „ „	*przeżegnacz*	*przezegnacz*
317	14 od góry	Nr 31	Nr 37
„	16 „ „	rocznik III (1845)	rocznik III
363	7 „ „	Masseidel [-pohl].	Masseide [-pohl]
370	22 „ „	Boicke.	Boiçkl
383	18 „ „	*Beucáina*	*Beućaina*
389	13 „ „	Nr 72	Nr 69.
392	27 „ „	Mojmysla	Mojmysla
397	33 „ „	*Rëpkäi*	*Rëbkaì*
400	33 „ „	Zema	Sema
402	10 i 11 „ „	*Djöra Djörska*	*Tjöra* i *Tjörska*
405	34 „ „	*Čárnomir*	*Carnomir*
414	6 „ „	*pękny*	*pęknâi*
422	34 „ „	*kóre*	*kórac*
451	14 „ „	pol.	pol.
457	27 „ „	deleatur!	pochodzenie
460	17 „ „	*kubeł*	*kubel*
467	29 „ „	*mědzé*	*mídzé*
471	22 „ „	*mżeć*	*mżeć*
496	27 „ „	auf	af
„	30 „ „	Nr 187, 2.	Nr 186, 2
515	1 „ „	*zorük(a)táina*	*zorükytáina*

TREŚĆ.

str

1. Jan Witek: Teksty i spostrzeżenia gwaroznawcze z północno-wschodniej okolicy Tarnowa 1
2. Tomasz Gawin: Teksty w gwarze zaczarnieńskiej . . 37
3. Wojciech Janczy: Gwara Sromowiec Wyżnich . . . 51
4. Jan Rozwadowski: Objaśnienia do mapy języka litewskiego w gubernii Wileńskiej 89
5. Jan Rozwadowski: Szkic wymowy (fonetyki) polskiej . 95
6. Jan Baudouin de Courtenay: Wskazówki dla zapisujących materjały gwarowe na obszarze językowym polskim. 115
7. Z. Celichowski: Polskie głosy botaniczne w Moguncklm Zielniku z r. 1484 147
8. Władysław Nehring: Pierwsze sprawozdanie z prac nadesłanych na konkurs im. Lindego 155
9. Holger Pedersen: Przyczynki do gramatyki porównawczej języków słowiańskich 165
10. Jan Rozwadowski: De morte prologus i żale konającego 177
11. Jan Rozwadowski: Uwagi o dyftongach *ię, uo* w południowo-zachodniem narzeczu białoruskiem 207
12. Kazimierz Nitsch: Studya kaszubskie: Gwara luzińska 221
13. Tytus Benni: Z dziedziny akomodacyi międzywyrazowej 275
14. Tytus Benni: O samogłoskach nosowych w wyrazach obcych 285
15. Jan Rozwadowski: Język rękopiśmiennej reguły żeńskich klasztorów ordinis Praemonstratensis z r. 1540 . . . 291
16. Karol Ernest Muka: Szczątki języka połabskiego Wendów Lüneburskich 313

UWAGA. Prace 1—8 wydane zostały jako zeszyt 1. w roku 1901; prace 9—15 jako zeszyt 2. w r. 1903.

Jan Witek.

Teksty i spostrzeżenia gwaroznawcze z północno-wschodniej okolicy Tarnowa.

Uwaga 1.

Materyały, które zebrał p. Jan Witek, jako pracę w seminaryum ś. p. Lucyana Malinowskiego w r. 1896. drukuje Komisya w przeróbce swego sekretarza J. Rozwadowskiego.

Uwaga 2.

Umieszczone poniżej teksty przeszedłem z p. Witkiem i przepisałem je fonetycznie, tak, że przynajmniej co do wybitnych cech tej gwary można na nich polegać. P. Witek pochodzi sam ze Śmigna, wioski położonej o milę od Tarnowa w kierunku północnym, i prócz dzieciństwa spędza tam rok rocznie czas jakiś. Jednakowoż o zupełnie ścisłem, fonetycznem opisaniu gwary li tylko na podstawie wymowy p. Witka nie może być mowy, bo trudno wiedzieć, jaki wpływ wywarł na niego język ogólnopolski klas wykształconych. Jestto więc tylko pierwsza próba przedstawienia jednej z niezmiernie ciekawych gwar, jakie są na północnym wschodzie Tarnowa.

Z tekstów Śmigniеńskich umieściłem tylko te, które zostały spisane z ust Macieja Witka, gospodarza w Śmignie, wyrzuciłem zaś literackie opowiadanie p. t. Najduch i kilka pieśni.

Objaśnienie znaków fonetycznych:

u̯o dyftong, którego pierwszym składnikiem jest niezgłoskotwórcze, pół-otwarte *u*, drugim bardzo otwarte i słabo labjalizowane *ö*; dyftong, niedosyć wyraźnie zlokalizowany, okazuje tendencyę ku *u̯e* (a w pewnych razach ku *u̯o*).

á jestto znak dla tak zwanego, pochylonego *a*, oznaczający niskie i otwarte *o*. Może być jednak, że w gwarze śmigniеńskiej wymawia się zwykle *o* mimo przeciwnych zapewnień p. Witka. Wnoszę z tego, że p. Witek kilka wyrazów, których formy nie śmigniеńskiej nie znał, napisał przez *o*, i na odwrót (*á* pochylone zamiast historycznego *o*).

ü dźwięk ten, przez p. Witka niezauważony i pisany przez *u*, jest albo zwykłem pół-otwartem *ü*, albo też zaokrąglonem, tylnem *y*.

é jest, bardzo być może, identyczne z *y*. Samogłoska *y* jest w zachodniej Galicyi niskiem, otwartem, nienapiętem *i*, i gwarowo zbliża się albo ku *i*, albo ku *e*. Znak *é* ma oznaczać zwężone, średnie *e*.

Co do nosówek, to — sądząc po wymowie p. Witka — wymawiają się jak w języku piśmiennym Galicyi zachodniej (t. zn. *e̯u*, *e̯ů*, *e̯v*, *e̯m*; *o̯u*, *o̯ů*, *o̯v*, *o̯m*; *e̯*, *o̯* przed spirantami; *e*, *o* na końcu wyrazu). Ale zdaje się, że istnieje tendencya w kierunku *e*, *o* + *u*, *ů*, *v*, *m*, a na końcu wyrazu w kierunku nietylko *e*, ale i *o*. Tylko przed spirantami pozostają *e̯*, *o̯*.

j oznacza niezgłoskotwórcze *i*.

u̯ oznacza niezgłoskotwórcze *u*, wymawiane bez szczególnego wysuwania i zaokrąglania warg.

ch bezdźwięczny, tylnojęzykowy spirant (zwężenie dosyć luźne). Odnośna dźwięczna = *γ*.

dz, *dź*, *dž* dźwięczne affricatae, odpowiadające bezdźwięcznym *c*, *ć*, *č*. Wolałem pozostawić te zwykłe znaki, niż wymyślać nowe, a nieznam innych, odpowiednich. NB. *dźź* i t. p. = affricata *dź* + *ź*, albo jeżeli kto woli, po zwarciu języka dla artykulacyi *d*, następuje długi spirant *ź*.

Osobne własne uwagi i dodatki zaznaczam literami *J. R.*

Jan Rozwadowski.

A. Teksty ze Śmigna.

1. *Pajscyzna ji rok śtėrdźėjsty susty.*

Davńi bu̯a b́ida, teras starå baba mu̯oże u̯opstadź na-gronće. Ano, bu[1]*) grond vyńesu̯y, u paj*ⁿ*sḱe ćelýe, ńi-ḿåu̯ s-cegu̯o zaśać, cem zu̯orać, vu̯olåu̯ puśćić, iź-na suźbe, u såm pån śåu̯, bu̯o ńig*[2]*) ńe-chćåu̯*[3]*). A trafiu̯o śe to kmećom, co ḿel'i ćǫⁿgu̯e pajsḱe*[4]*). Ńi-ma u̯o-cem pu̯oćedźeć, u̯ot*[5]*), u u̯ostrẹⁿgi*[6]*). Terås ćšej gu̯ospu̯odåžuv i-ńe ḱepsḱich*[7]*), a jak-śe z-matkom źǫⁿdźu*[8]*), to jedna bu̯a kreva i ku̯ojń, a-na ćesne sěšeche u̯obdźiral'i, bu̯o ńe bu̯ue co dać, bu̯o ludźe u̯onḱi zb́iral'i, chu̯oć to śtėrdźėjśći mu̯oryu̯f.*

---

[1]) participia na *-u* ≦ *-ul (-ył, ił)* pisze p. Witek *-uł, -uu̯, -u.* Pisownia *-uu̯* polega bezwątpienia na złudzeniu akustycznem, wywołanem pisownią literacką *-ł;* może być zresztą, że takie *-u* różni się iloczasem od zwykłego *u.* — *J. R.* [2]) albo *ńich (ńiy).* [3]) albo *ńe-kćåu̯.* [4]) albo *pajńsḱe.* [5]) albo *u̯øt.* [6]) *Ostręga,* nazwisko gospodarza. [7]) albo *Ḱepsḱik.* [8]) podczas gdy wymowę wyrazów *siła, piła, miłosierny, miły, zrobiła* i t. d. zanotowałem jako *śïu̯a, ṕïu̯a, ḿïu̯ośerny, ḿïu̯y, zreb́ïu̯a,* to w wypadkach takich jak *rzu̯dził, śtrašył* i t. d. nie jest mi jasnem, czy są wymawiane z tymsamym dźwiękiem, czy z czystem *u.* Może być bowiem, że obok wyraźnego wpływu następującego *u̯,* które wywołało przejście *i* ≧ *ï,* czynnym był także wpływ poprzedzającej spółgłoski. To znaczy między wargowemi głoskami *i* przeszło w *ï;* po niewargowej, ale przed wargową jest może wahanie: mam przynajmniej zanotowane *śïu̯a, råpu̯olïu̯e śe (rapolić się,* chodzić na czworakach), *tulmacïu̯a, (tulmacyć,* pielęgnować) obok wyraźnie zaznaczonego *u* w *kavencu̯a (kawęczeć).* W participia, które w gwarze kończą się na *u,* bardzo być może, że *ï* wymawia się tylko po labjalnej, a po innych *u:* mam przynajmniej raz zanotowane wyraźnie *b́ï* = *bił.* — *J. R.*

Zagredńikom u̯acf'i bu̯e: vyšet s-śirpem i u̯ødrebu̯. Ale jak-to pšyšu̯e na-Chyšne gnać, na dva čšy dńi...! Bu̯o f-śńigie rebil'i pu̯otku̯ośćelańe. A casem u̯otsyu̯al'i z-jednyygu̯o de druǵigu̯o dou̯oru ru̯okuu̯ke[1]. *Ńe zrebiu̯eś sfu̯øjigu̯o, vyžnel'i ći 20—40 ki̇juv nau̯aće f-Pavenzeře, jino ći trom-tra-dra zabę̣'''bńil'i na ku̯øjńeu, chu̯oć casem ledře ńejeden dychau̯. A ćelu pu̯o areštach śedžau̯e?! Dobže śe ta stau̯e panom!*

Bu̯em ješče chu̯opaḱem[2]*, navet pu̯ortek — pańetom — ńi ńau̯em, ino ducko*[3]*) zyžebno ku̯ošul'ine pu̯oza ku̯olanu. Pu̯o chau̯pach pustḱi, ino dźeći na-ṕecach pu̯akau̯y. Baby pu̯akau̯y i zbirau̯y śe pu̯ø chau̯pach kupamy, chu̯opy kupamy pu̯ośl'i na-pu̯ola, s-cem chto*[4]*) ńau̯, zeby jich paneře ze-sebo ńe-zabral'i na-cysaža. Bu̯ø ji cuzby bu̯e? Bu̯by cysaš fšystku̯o vypráu̯ de-ńazǵi i dźiž bu̯aby, ino!*[5]*) dźiž bu̯aby pajščyzna. A tak, jak śe to pu̯otem rušu̯e... no ji zrebil'i sfu̯oje. Vypral'i u̯oni panuf, a cysåž dau̯ pu̯otem chu̯opom fšyćke gronta v-darevižńe. I pu̯ø pajščyźńe! — Pańetom, jak f-kareńe l'iśågurski*[6]*) jich tam zeglevał'i*[7]*), bil'i, mu̯ordeval'i, ńech su̯nd bu̯oski broni. Pu̯øtem paku̯øval'i na-fury i de Tårneva u̯odcu̯ožil'i.*

2. *Cygany.*

Dźau̯e śe-to pu̯o Velǵi Ńedźel'i f-pu̯ońedźau̯ek. Ano ubráu̯ śe chu̯ep v-u̯achy, u̯okreńeu śe f-pu̯ovrusu̯a, zrebiu̯[8]*) se cepy tės-taḱe s-pu̯øvrusu̯a, debre. Jeden na-babe śe ubråu̯, vźon*[9]*) se ku̯ošycek, vźon se Staśa ṕeknyygu̯o, dźecku̯ø taḱe ze su̯emy, i na-to prešil'i*[10]*). Jak pšyśl'i kej de chtury*[11]*) chau̯py, destal'i co; v-druǵi, jak śe pšysadźil'i, vležl'i na-gure, vźel'i konefke*[12]*) vu̯ody i śeu̯ zau̯ežyl'i s-Cyganamy i zlal'i jich na pu̯ožu̯ndek, juze kapau̯e z-ńich. To-śe jem ta ino casem pšytrafiu̯e, kajńekej, kajtu duzo bu̯e dźivek. Ano — u̯oblećau̯ cau̯o ćeś i ᵘuzbiráu̯ tam, mu̯øže śe mu vårtau̯e na ryjski*[13]*), mu̯ože na putera*[14]*) casem to låtańe. Eē — dźžževi to bu̯e,*

[1]) = *w okółkę*. [2]) zdaje się z tylko zaokrąglonem *o*. — *J. R.*
[3]) *dućki* 'długi, podłużny'. [4]) albo *kto*. [5]) = ajakże! [6]) *Lisiagóra*, wieś granicząca ze Śmignem. [7]) *zeglewać*, 1. Sg. *zegluje* 'walić, bić silnie'. [8]) por. uwagę ósmą na str. 3. [9]) *vźon se* || *vźou̯*; *ał* = *ou̯* ze słabym resonansem nosowym. [10]) = z tego tytułu. [11]) albo *ktury*. [12]) albo *ku̯onetke*. [13]) albo *ryjński*. [14]) = półtora.

naved de-kśendza śl'i, pu̯o dvu̯orach, ale teras, to-toby ćelǵi štrāf bu, zeby to zreb́u. Ano juśćidź deṕiro[1]) *pu̯otem pu̯ośli jeden z-druǵem de karcmy, mu̯ože zaraz je pšeṕil'i. Ii, to to taḱe ńic debrygu̯o.*

3. Gātḱi u̯o panu Jezusu.

a) Rās pān Jezus chu̯ǿdźu s-Ṕotrem[2]) *i l'icu*[3]), *fšęńdźe ludźi l'icu. I ḿel'i žyda, co-jem chl'ib i syr f-terb́e neśu*[4]) *i chu̯ǿdźu*ᵘ *na-ku̯ońcu i syr jāt. Ale pān Jezus zafše-gu̯o zagādāu̯, a* ᵘ*an vyplu. I tak cau̯y syr zjād i vyplu*ᵘ. *I pšyśl'i de jaḱiśik žyḱi, ale chu̯oć pān J. u̯ǿ syr śe gu̯o pytāu̯,* ᵘ*un-śe ńe-pšyznāu̯. Ano pān J. s-Ṕotrem pšeśl'i pu̯o ćišchu*[5]), *a žyd muśāu̯ v-vu̯ode pakuorać. Deṕirok, kajta jido i jido, pšyśl'i pu̯od-gure. Pān J. s-Ṕotrem śli jag-na ruvńińe, a žyt-śe u̯okrepńe zmāchāu̯. Pu̯ośl'i v-las i v-lejśe ṕińǫndze znaleźl'i*[6]). *Pān J. rezdźelu na-čšy kupḱi, a jedna bu̯a nājṕęnkšā i pedźāu̯: „Nājṕęnkšā lā-tegu̯o, co syr zjāt". Deṕiro žyt-śe vyrvāu̯: „A-to jā-zjāt".*

b) Chu̯ǿdźil'i s-Ṕotrem pān J. pu̯o-fśi i ludźi rachu̯oval'i. Takta pšyśl'i do jedny chāu̯py, a-tam vesele bu̯e. Jakto jez zvycajńe, vyśl'i pu̯o-ńich z grańem. Deṕirok, jak śe juz vychulal'i i pu̯ojedl'i se, pu̯ośl'i na-ṕec spać. A škućiska[7]), *jak škućiska, dal'ize pšećǫngać patykamy tych na-ṕecu. Ṕotr bu s-kraja i nājṕirvy u̯obervau̯ i gādā de pana J.: „Pańe, bardzo ḿe b́ijo, pšejde-śe u̯ot-ṕeca". I pšelǫnk śe*[8]). *Jas-tu škuty znovu se gādajo: „Ten u̯ot ṕeca ješče ńe destāu̯". I dal'ize gu̯o zeglevać, a pān J. ńic ńe destāu̯.*

c) Pān J. s-śfęntem Ṕotrem śedźel'i se v-lejśe, a tu ńespu̯odźānḱem bǫnk uchlāu̯[9]) *pana J. f-cou̯e. Pān J. chyću gu̯o za-rapḱi i jino pšepou̯oćedźāu̯: „Z mygu̯o cou̯a bedźe pščou̯a krev mu̯ojo sau̯a, bedźe Bu̯ogu chfau̯a", puśću i pu̯olećau̯a pščou̯a.*

d) Gātka u̯ǿ ćilku.

*Jaḱiśig Judāš pšychu̯odźi de pana Jezusa i pu̯oćada mu, ze fšystku̯o jez, ino ćilka ješče ńi-ma. Pān J. kāzāu̯ mu gu̯o zreb́ić, a jag gu̯o zreb́i, zeby na-ku̯ońcu pu̯oćedźāu̯: „Djāble depomudz my". u̯On vyvalu*ᵘ *z źeḿi kupe jou̯u*[10]) *i ućesāu̯ u̯ogromne b́ydle. Ale se*

---

[1]) albo *deṕirok.* [2]) jako imię powszechne *Ṕetr.* [3]) = leczył. [4]) = nosił. [5]) albo *ćišku*, zdaje się mi nawet, że tylko ta forma jest właściwie gwarową. *J. R.* [6]) albo *znāleźl'i.* [7]) od *szkut*, znanego w Galicyi = mały chłopak, bęben. [8]) = przełożył się, zmienił miejsce. [9]) *uchlać* 'ugryźć, ukąsić'. [10]) *ju*ᵘ *(jüu̯)*, gen. *jou̯u* 'ił'.

pšemylu, jag mu pan J. pu̯ǿvedźau̯ i ḱedy gu̯o de-gury za u̯ǿgon ćǫngnǫu̯, zeby fstau̯ i chu̯ǿdźu, pedźau̯: „Bu̯ože, depomudz my!“ i v́ilg ńe-fstau̯. Pan J. mu druǵi rás pu̯ǿvedźau̯, jag mů reḃić, ale chu̯op śe bău̯ i vylaz na u̯olšecke i za pu̯ovruzeg v́ilka za u̯ogon de-gury ćǫngnoᵘ. V́ilk sku̯ocu i ṕęnte mu pu̯ocharatau̯. Kref pu̯ǿpujnou̯a[1]*, a u̯ǿd-ńi u̯olšů f-śretku cervona. Ano, pu̯ošed v́ilk de-pana J., zeby mu co zjeź dau̯. Nåjpšud mu kázau̯ zjeś ćelicke na ᵘugu̯ože*[2]*, pu̯otem kreve z-dzvonḱem s-pasterńika, pu̯otem ku̯ońa; v́ilg zjat, ino śe u̯ǿbl'izau̯, ale ńidz ńe cu, bu̯o bu u̯ochmetny*[3]*. Pan J. v́idźi, ze ńidz ńe skurů z v́ilḱem, kázau̯ gu̯ǿ Judašeṽi u̯umńejšyć. Judáš vźǫᵘ śeḱiry, ćesau̯, a z-dźźazy i u̯upuf vrony, gavrony i kraḱi pu̯olećau̯y; dlátegu̯o to jiγ ḿęsa jeź ńi-muǿžnů. Ano v́ilg buᵘ juz mńejšy, i buᵘ jus syty, ino zachćau̯e śe mu terás cu̯ecygu̯o ḿęsa. Pedźau̯ mu pan J., ze gu̯ošḱe ḿęso, ale v́ilk śe u̯upar, a pán J. pu̯ǿvedźau̯: „Idze pu̯ot-ten las i cekej! Bedźe šed nåpšud dźat — puź gu̯o; pudźe baba, puź jo; pu̯ojado na fuže, ńemuv jem ńic. A pu̯otem pujdźe ku̯ǿvál, tegu̯o z(j)ic“.*

V́ilk śad i cekau̯. Ano šed dźat, puśću gu̯o; šu̯a baba, pu̯ojechal'i ludźe; idźe i ku̯ovál, a v́ilg de-ńigu̯o. A ku̯ovál ḃity[4]*) beskura, gadá mu: „Cobyś ta mńe jat! Já taḱi bžytḱi*[5]*), zbazgrany, muše śe pšudy u̯umyć“. I u̯umu*[6]*) śe ńiby, a u̯ukreju*[7]*) se pu̯ožǫmnygu̯ǿ palcáka. Ku̯ovál poṽadá de-v́ilka: „No, terázem cysty, ino śe učšyć f-co ńi-mám, dej-my u̯ogona“. V́ilg-mu dau̯, a ku̯ovál u̯ebv́inou̯ gu̯o se debže kou̯e gaśći*[8]*), i dal'i-ze u̯ochnyku̯ovadź*[9]*) mu̯ojigu̯ǿ v́ilka pálcáḱem. V́ilg v́idźi ńepeć*[10]*), vyrvau̯ śe, ale u̯ogon v-gåśći u ku̯ovála zu̯ostau̯. Ano, tak pu̯oturany v́ilk pu̯ošed de-pana J. naskarge. „Ano, právdeś pu̯ǿvadau̯, žece, gu̯ošḱe to ḿęso“, i pšyznau̯ śe i skaržu śe, že mu to pán J. na-despet de-ku̯ovala, a ńe ku̯ogu̯o inčšygu̯o*[11]*) brać śe kázau̯. Deṕirok pán J. śe ulutevau̯*[12]*), i ješče u̯adńejšy mu u̯ogon pšypraṽu, ale de-dźiźńa (sic) debže ńem maj-*

[1]) = popłynęła. Por. jeszcze *u̯ujsa* = łysa, *kou̯ujsać* = kołysać'. Czy tu jednak czyste *u*, nie ręczę: owszem, o ile polegać można na wymowie p. Witka i o ile ją pamiętam, to był tu tensam dźwięk, co w *ḿüu̯a* (miła) i t. d. — *J. R.* [2]) = ugorze. [3]) *u̯ochmetny*, albo *u̯ochmetny* 'ogromny'. [4]) albo *ḃita*. [5]) tak; *bžyćḱi* rzadziej. [6]) = umył. [7]) = ukroił. [8]) *gaś*, *gaśći* 'garść'. [9]) 'okładać'. [10]) = że niema rady. [11]) tak: zanotowałem *intššygu̯o*. *J. R.* [12]) albo *ul'itevau̯*.

dadź ńi-mu̯ože, jak ṕes na-ten pšyku̯at; ino cykrẹnca śe cau̯y, bu̯o ućesany u̯et-śeḱiry z-gl'iny[1]) *pšes-tegu̯o Judāśa, ktaremu i ćilka naśfeće śe zakćau̯e, a ńi-ḿau̯e co. To-tēz zavdy ḿau̯ ṕẹnte pu̯odarto i pevńe ńi-mug debže chu̯odźić. Skārau̯ gu̯o pan J. za-to.*

5. *Strachy.*

a) Ano Vavžek tam pu̯ojechau̯[2]) *s-temy ku̯ońmy paź na-tem ku̯ońicńisku*[3]). *Bu̯e kavau̯eg jaz ćecur, tag jā-se myśle, čša de-ńigu̯o iś; tagem śe zebrāu i jide, a vźo̯u̯em se byl'iny*[4]) *f-pu̯ocruz i jide chet tam de-ńigu̯o. Pšyšedem jak tam u̯onka naša śe ku̯ońcy, a tam coź rọmb́e kšāḱi: puk, puk! puk, puk!, ą to vyrażńe. A jā se myśle, ku̯omuś čšeba bu̯e kšākuv i rọmb́e jaḱiśi zu̯odźi*[5]). *Ušedem tam ješče, jak śe zacynajo u̯onḱi pajńsḱe, a tam rọmb́e, furd i furt romb́e, a zafse presto*[6]) *mńe. u̯On s-pevnośćo tegu̯o chćau̯, zeby jā gu̯o pu̯ošet šukać, gdźe u̯on romb́e, zdaje-śe, ale ja pu̯otem pu̯oḿarku̯ovāu̯, ze-to ńe cu̯eće̯g romb́e, takem gu̯o ńe šukau̯, ino šet. Zašedem tam de Vafška: u̯on spāu̯, rezvalu śe tam na zāgońe, a ku̯ońe chu̯odźüu̯y. Ano zbudźüu̯em gu̯o, pu̯otem my zapāl'il'i byl'ine i pāl'il'imy. Pu̯ošed Vavžek tam na Marćeńceve*[7]) *źiḿaḱi, naku̯opāu̯ s-pu-ćferći, bu̯a byl'ina na-kuṕe, nabrāu̯, pāl'il'imy de sama rana, jus śfitau̯e. Jak punecek bu*[8]), *tagmy śe najedl'i tyγ źiḿākuf, zachćau̯e nām śe ṕić, a ftedy bu̯e bardzo suchu̯o. A f-punecek bardzo ńeḿüu̯e śe zreb́üu̯e, tak mu̯ože čšy kfadransy, u̯okrepńe. Jagmy pu̯ośl'i u̯ot tegu̯o u̯ogńa, de dou̯ka vu̯ody śe naṕić — tam — idźewa se, a tu taḱi ṕes śedźi pšy tem u̯ogńu jak ćele, jag źrub́e recne, u̯ogromny, b́au̯y. My de ńigu̯o idźeva, juz-my ńedaleku̯o byl'i, a ḿau̯ kāždy*[9]) *v-gāśći pāu̯e: u̯on ńidz, ino pačšy na nās, tag vyvālā śl'iṕe, jas strach. Jā pu̯oćadām de Vafška: „cāfńiva śe, u̯un se ta pu̯otem u̯odydźe". Ale my se to pu̯omyśleł'i, dvuγ nas, co gu̯o*

---

[1]) albo *jou̯u*. [2]) albo *pu̯ojechau̯*. Czy to nie złudzenie p. Witka, który wogóle dźwięk, przezemnie pisany *u̯o*, pisał *ue* (*"e*) albo *uö*, i który w naszym wypadku n. p. podawał *puejechał* albo *puojechał?* Myślę, że ta chwiejność polega poprostu na niedosyć określonej lokalizacyi tego dyftongu. — *J. R.* [3]) rzadziej *ku̯ońicyskuo* 'koniczysko'. [4]) 'suche badyle z ziemniaków'. [5]) = złodziej. [6]) = prosto. [7]) ale *Mārcin*. [8]) = północek był. [9]) w tekście napisał p. Witek *każdy;* w uwadze zanotowałem: *koždy, kuždy*. — *J. R.*

śe badź bedźeva. Deṕiro jag-my bl'iskuo byl'i, zabrâu̯ śe pumaluśku[1]) *i pu̯ošet, tam na Bou̯cḱi, co to pu̯oćadal'i, ze strašuu̯e. Mu̯ože my-śe u̯øbejźrel'i chf'ilke, pačšyva, ńima ńic. I juz-my se de samygu̯o rana spu̯okuojńe śedźel'i, ḿil'i śe pu̯o śfeće zreb́üu̯e, psy zacǫu̯y ščekać*[2]), *a f-punecek tag jag zamknǫu̯ śf'at.*

b) Druǵi râs, paḿetam, pilneval'iźva jâ i Juzek, ten z-Jabu̯orńika[3]) *ṕižby v-necy. Jâ-se zasnou̯ v-budźe, jaz ḿe tu tyrṕe cośik. Suchom, a Juzeg my gâdâ, zebym fstâu̯, bu̯o mu śe zdaje, ze cośik chu̯odźi dekou̯a. Vu̯âśńe načšet punecek. Čšeba ṕedźedź, jaḱi bu Juzek. Ńe-ṕem gdźeby ći pu̯ošed v-necy sâm, naved na smentâš, chu̯odźby tam ṕerony b́üu̯y. A pšeće tak śe mu u̯o punecku f-cystem pu̯olu ńijaku̯o zreb́üu̯e, ze sâm ńi-mug juz vyčšymać.*

c) Gǫśur kuṕu na Ku̯ovalufce u̯olšyne na grudzo[4]) *i rǫmbâu̯. Navet to ve-dńe buu̯e. Jas-tu pšychu̯odźi de jednygu̯o kšâka i ṕidźi zajǫnca. Śedźi se, a jino pyzg na-ńigu̯ø rezdźaṕu. Pu̯otem mu zafurcau̯e v-ušach, jagby chamera*[5]) *pšelećau̯a pu̯o u̯olšynce i tag gu̯o zebrau̯e, ze u̯ućik, zmyvâu̯ de-fśi z-gurḱi, ino śe za-ńem kužuu̯e.*

d) Abu̯ø co inšygu̯o. Ńeṕidog buu̯e, jas strach, dyš[6]) *u̯okrepny, lâu̯o jak s-cebra; dal'i my ta pućéńice*[7]), *zavdźâu̯em na-gu̯eve i lećâu̯em ta chet. Pšychu̯odze pšet kšâk, a tu ḿe cośik śeṕe za pućéńice, a ṕidźi ḿi śe, ze las i duu̯ i ze de douka vu̯aže. A jâ ino kou̯ḱem pukâu̯ i šet, šed napšut, a ńe u̯oglondâu̯ śe. Pšychu̯odze na ku̯ocou̯evu̯ø*[8]), *a tam stâu̯a pustnâ*[9]) *châupa Śudeva*[10]), *a tam s-śeńi vychu̯odźi de-mńe b́âu̯y ṕes. Šed de-mńe, jâ ḿâu̯ kou̯eg v-gaśći — u̯un ńic, ino de-mńe presto val'i. Acha, myśle se, tośto ty, coż-my chćâu̯ pućéńice zdjǫńć z-gu̯evy! Jâ gu̯ø juz ńe napaštevâu*[11]), *ḿinou̯, a ńe u̯oglǫndâu̯ śe, jaze pšet kšyzem. Pačše za-chf'ile, a ńima ńic.*

e) Mruz bu̯ᵘ, jas ṕiščau̯e. Šedem z-lasa i ṕecureg juz ḿe zadybâu̯, začšymâu̯em śe-ta f-Paltaśéjńsḱém[12]), *bu̯o ḿâuem pâre ṕińakuv*[13]) *vydubać, a nazajuč chćâu̯em to zabradź razem s-kupkǫ*

---

[1]) albo *pu̯omaluśku.* [2]) tak. [3]) = Jawornika. [4]) *gródzâ* = grodzenie: ale *vu̯olâ, relâ.* Podczas gdy n. p. koło Myślenic także *rulâ, vulâ* (albo raczéj *rôlâ, vôlâ*). *J. R.* [5]) 'wiatr gwałtowny'. [6]) tak. [7]) *płócienica* = płócianka, górnica. [8]) sc. pole. W uwadze zanotowałem *ku̯ocôu̯evu̯ø. J. R.* [9]) = pusta. [10]) *Śuda*, nazwisko. [11]) tak. [12]) = las Baltasińskiego. [13]) = pniaków.

gau̯oži. Na Kabylufce[1]) *u Moška jas-še šf'ićũu̯e. Ḿinou̯em dža-defsko sešńine, ydže še to chu̯ep u̯obćešu, a-tu cychu̯odži pes-krasy*[2]), *jak ćele. Myšle se, debže, ze še ta ežon, bę́ndže my šńel'i. Ale u̯on na-mńe, ja še kou̯em na ńigu̯o; u̯un ḱele*[3]) *na mńe ryculu. Ocho! myšle ja se, žle! I šet tak ze-mno pšes pšestanku, ja na jednej, u̯un na druǵi ku̯oleji. Staje já, staje ji u̯un; zejde já na jedne, u̯un pudže na drugo ku̯ol'ij, a zafše razem ze mno*[4]). *I tay u̯otprecadžu mńe*[5]) *jaze de Chrebakuv na-gurke. Kavau̯eccy ino cošiy zapačšu̯em še na chãu̯py; u̯oglondam ja še nagle, pačše psa — ńima ńic.*

6. Ḿerńik.

Gádej ta kto chce, a ja cu̯asnyma u̯ocamy ńeraz na-to pačšåu̯ i ńe dám ńikomu ćary, ktoby jinacy pedau̯, bu̯øto pravda. Chu̯oćås ta kšondz inacy s-chambony co ńedžela pšykazuje, a já sfu̯ojo drugo[6]) *pu̯ot chajerem*[7]) *ve fšystḱe pravdy i kondycyje ćeže, a sfu̯ojo f-cárnych kšęžńikuf, tepelcuf, pu̯anetńikuf, ḿerńikuf — jušči ńe v-žádne bapsḱe gusu̯a i cymysu̯y reznajite. Ńe ćežy, kto ńe ćidži, a ji-kšondz-by ućežu, zeby ujžrau̯. Jaḱešiy u̯ogńiḱi še zapalajo*[8]); *gůdańe! Dãu̯by u̯on ći u̯oǵeńašḱi, zebyž mu tay na-brużdže abu̯ø na ḿendzy*[9]) *ležau̯, a u̯un će pšydybãu̯. Staryygu̯o Vu̯ojtka, jak se rås pu̯o-žńiće na u̯uvrećn*[10]) *zasnou̯, to jay gu̯ø šf'isnou̯*[11]), *to jaz na čšeći zãgon še pšeku̯opyrtnou̯ i jino negamy še nakru*[12]).

Abu̯ø rás, jade ja se z-mu̯ørguf, a juzem še zamrecu. Ziždžám ze-Sakufḱi, a tu kou̯e zagonuf, kavãu̯ecek pšet ku̯øimy leći: na ducku̯oš[13]) *chu̯eb debry, gu̯evy ńi-ma, ino na rańeńach pu̯ø šf'iece, a sadži, ino še ḿigá; casem se stańe i znou̯ val'i, pu̯ostcji*[14]) *se moment spu̯øry, a pu̯øtem jak chujńe*[15]), *tak pu̯olećãu̯, chet pu̯olećãu̯ de-fši, a já se pu̯øjechãu̯. Stažy gádajo, ze to te ńižijery, coza žyćå u̯ošukańe*[16]) *ḿižal'i, teráz mušo pu̯o-šḿerći pu̯opraćać*

---

[1]) nazwa karczmy. [2]) = pstry. [3]) *ḱele, ḱelce* plur. tantum 'kły, zęby'. [4]) albo może *mno* ze słabym resonansem nosowym. [5]) raczej zdaje sie *ńe*. [6]) albo *sfu̯ojem droŋǵem*. [7]) znane zaklęcie: pod chajrem. [8]) zarzut księdza i ludzi wykształconych. [9]) tak: *ḿendza*. [10]) = uwrocie. [11]) słychać słaby resonans nosowy. [12]) = nakrył. [13]) *ducku̯oš* tj. dłuckość = długość. [14]) = postoi. [15]) albo *chujdńe* 'skoczy': oczywiście pomieszanie wyrazu *chynąć* (≦ *chybnąć*) i *chojdać* 'silnie kołysać'. *J. R.* [16]) adverbium.

i z-uajńeuchamy latać; la-teguo ńepšesṗeċe ulqc śe[1]*) v-necy na-ńeṅdzy, abuo v-bruździe, abuo gdźe na-grańicy.*

Drobiazgi językowe ze Śmigna.

1. *Jus cajeće, śmerdźi vam dupa smentåžem?* 'myślicie umierać?'.

2. *Abuo tam na Bagéńicy, śfęnto, ńedźela, chuep — zgžebnå kuošula, zgžebne puory, ńima parady, a smuok guospuodåš;* 'Albo (n. p.) tam w Bagienicy, czy święto czy niedziela, chłop ma zawsze zgrzebną koszulę, chociaż z niego tęgi gospodarz'.

3. *Byś-śe lepi ńe uucuua, tag-jak uojński rok, bedźe debže;* 'jeżeli się nie będziesz lepiej uczyć niż zeszłego roku, będzie źle z tobą'.

4. *Ja-se rużńe myśle, jak-to, pujde de Dombrevy, jak-to, ej ńe;* '...raz ...raz...'

5. *Strejuua śe, de fasu chćå*[2]*), a-tu ńe de fasu čša buue;* 'stroiła sie, żeby ładnie wyglądać, a tu nie tego trzeba było'.

6. *Trafiueby, ńåu puo-co, to ješče dźiź ide, ńech se ta fšyćkuo;* 'gdyby się trafiło, i miałbym po co iść, to idę jeszcze dziś; niech sobie tam wszystko będzie jak chce'.

7. *u1'paluua se ćfåre, gadåm ji, a ta šćekå: deź zåkalec, ješče šćekajo;* 'ukroiła sobie pajdę (dużą kromkę chleba), mówię jej, a ta wymyśla: niedosyć że chleb z zakalcem, to jeszcze wymyślają (sc. gdy sobie go ukraję)'.

8. *Kto gupi, to guo ḃida uupi. Ńe na-rås čša psu uogona.*

9. Nazwy krów: *Buocula, Buorufka, Bžeźina, Cfårtecha, Gńada, Krasa, Kfata, Łujså, Łujsula, Mal'ina, Pęntecha, Puodźomka, Smuolava, Sobuocha, Srekata, Veńcula, Vinecha.*

[1]) = położyć się. [2]) = chciała.

B. Zachowanie się samogłoski *o* w gwarze Śmigniеńskiej.

Uw. Jestto wyciąg (z pewnemi zmianami) z rozprawki p. Witka.

I. *o* pozostaje jako takie:

1. w środku wyrazu (zgłoska otwarta lub zamknięta) przed *m (ń), n (ń), u̯*: dat. plur. *-om (kńećom), domu, dom, skomleć; brona, u̯ogon, ikroń, brońić; pščou̯a, ćou̯ki* 'woły'.

Uw. Jednak *depomuc* || *depu̯omuc, zavou̯aua* || *zavu̯ou̯aua, konefka* || *ku̯onefka, cervony* || *cervu̯ony, ńikomu* = *ńiku̯omu* i t. p. Zawsze *ku̯oń, gu̯oń, bu̯ońc*. To znaczy zatem: po *p b m v f u̯, k g ch* jest tendencya do *u̯o*, nawet przed *m, n, u̯*. Porównaj niżej IV., i pochyłanie gwarowe *ó (á, é)*.

2. na końcu wyrazu z wyjątkiem po wargowych i *k g ch: ino, to, co, mu̯okro, ńeuso (ńeuso)*, voc. *chou̯eto* i t. d. Ale voc. *s(u̯)ugu̯o* 'sługo', *v(u̯)uku̯o* 'włóko', *u̯upu̯o* 'łupo', *-gu̯o* (n. p. *drugiu̯o), pu̯o, cou̯e* 'czoło', *kou̯e* 'koło'.

II. *o* ≧ *e:*

Po wszystkich przedniojęzykowych i średniojęzykowych: *t d, s z, ś ź, š ž, c dz, ć dź, č dž, n ń, l r;* po *u̯*[1]) *j* z uwzględnieniem powyższych reguł pod I.

N. p. *steji, de*[2]*), desťu̯; sebom* 'sobą', *f Pavenzeve* 'w Pawęzowie'; *Judaševí* (ale *Vu̯ejtku̯oví); pšecyć* 'psioczyć'; *Marćeńceve* (sc. pole), *cefńiva še* || *cofńiva še* 'cofnijmy się'[3]); *znevu* (|| *znou̯), neže* 'nożе', *paneve; krevu; zafu̯olevać* 'zafolować = zawalać'; *sienia* 'słoma', *chu̯ep* 'chłop'; *varjevu̯*.

Uw. W każdym razie po *t d n r* bez wyjątku. Młode pokolenie śmieje się już z wymawiania: *nega, grech* 'groch', *rek* i t. d.

III. *o* ≧ *u̯o:*

1. na początku wyrazu: *u̯ogou̯, u̯ot* 'od', *u̯oku̯o* 'oko'. „Przed wargowemi i *n ń* nachyla się niekiedy ku *u̯o* n. p.

---

[1]) tu raczej *o:* przynajmniej zanotowałem wyraz *mu̯edeś* 'młodość' z uwagą: w pierwszej zgłosce *o*, w drugiej *e*. — *J. R.*

[2]) widocznie wyjątek ten z pod I., tłómaczy się tem, że samoistnie wyraz *do* nie występuje. Tak samo zaimek *to* waha się: zwykle *to*, ale także *tu̯o*. — *J. R.* [3]) ale *cofńiva* może = *cafńiva* — *J. R.*

u̯ôbara, u̯ôbluk, u̯ômrek, u̯ôn, u̯ôna, u̯ôńsḱi, u̯ôt!“ Witek. — Pochodzi to poprostu z niewyraźnej lokalizacyi dyftongu i daje się zauważyć i w innych pozycyach. Zresztą porównaj I. 1. — *J. R.*

2. po *p b r f m, k g ch: pu̯ole, pu̯o, bu̯o, bu̯osḱi, vu̯oda, tfu̯oje, mu̯ordevać; ku̯olano, gu̯o, chu̯odźu* 'chodził'. Porównaj I. 1 i 2.

IV. *o* = *u*.

Prócz tychsamych wypadków. co i w ogólnopolskiem: *pumaluśku, puno* || *pu̯ono* 'pono', *depumuc* || *depomuc* || *depu̯omuc* 'dopomóc', *u̯uno* || *u̯ono* || *u̯ono* || *u̯yno* 'ono'; *u̯on* || *u̯un* 'on'. Cf. I. 1.

Uw. 1. ale zawsze *vrona* i t. p.; natomiast *druga* 'droga', jak przeważnie w Galicyi. Wymowa *dechtur* 'doktor', *gǫśur* i t. p. właściwa i klasom wykształconym: *doktór, gąsiór.*

Uw. 2. *cou̯no* = czółno stoi w związku z faktem, że ogólnopolskie *tełt* przeszło w gwarze śmignieńskiej w *tou̯t: pou̯no, ḱou̯basa, bou̯tać* 'bełtać', *kuḱou̯ka* 'kukiełka'. *(J. R.).*

Uw. 3. wyraz *ił* brzmi *juu̯ (i̯üu̯? J. R.)*, gen. *jou̯u; pochwalony* = *pu̯ochfalany.*

Uwaga ogólna.

Zachowanie się samogłoski *o*[1]) w naszej gwarze można tak sformułować. Widzimy dwie tendencye:

1) do dyftongizacyi. która przy okolicznościach niesprzyjających. to jest po przednio- i średniojęzykowych spółgłoskach, znikła zupełnie; natomiast przy sprzyjających okolicznościach, to jest po spółgłoskach wargowych i tylnojęzykowych doprowadziła do wyraźnego dyftongu. Można zresztą rzecz odwrócić i powiedzieć, że dyftongizacya powstała z labjalizacyi spółgłosek wargowych i tylnojęzykowych przed *o*[2]), czego w innych wypadkach nie było,

[1]) odpowiadającej ogólnopolskiemu i prapolskiemu *ŏ;* natomiast prapolskie *ō* dało i w tej gwarze, tak jak wszędzie, zwężone *o* albo *u*.

[2]) labjalizacya taka istniała z pewnością kiedyś także przed *u*, ale z biegiem czasu, przerodziwszy się w dyftongizacyę samogłoski *u* w *u̯u*, znikła tak samo jak obecnie w bardzo wielu gwarach polskich nowopowstałe *u̯u* po spółgłoskach przechodzi w *u* n. p. *gu̯uṕi* (głupi) = *guṕi* i t. d.

więc też i *o* w tych wypadkach nie uległo dyftongizacyi. To zjawisko jest bardzo powszechne w gwarach polskich.

2) Druga tendencya do przesuwania *o* ku przodowi jamy ustnej doprowadziła przy okolicznościach sprzyjających albo obojętnych (to znaczy po spółgłoskach przednio- i średniojęzykowych)[1]) do *e*; poza tem zaś tylko do niewyraźnie zlokalizowanego *o̯*. — Ciekawej paraleli dostarcza kaszubskie.

Oprócz tego widzimy dwa wpływy:

1) wpływ następujących *m*, *n*, *ų* w tym kierunku, że wstrzymał tendencyę przesuwania się samogłoski *o* ku przodowi, i to: a) zupełnie po przednio- i średnio-językowych spółgłoskach, gdzie też pozostało *o*; b) niezupełnie po wargowych i tylnojęzykowych, gdzie mamy *o* || *o̯u̯*.

W tej pozycyi (po wargowych i tylnojęzykowych a przed *m*, *n*, *ų*) krzyżuje się zresztą tendencya *o* ≡ *o̯u̯* i tendencya utrzymania *o* bez zmiany z tendencyą, bardzo powszechną w gwarach polskich, a mianowicie zwężaniem czyli t. z. pochylaniem samogłosek *a*, *o*, *e* w *u* (*o*), *ó* (*u*), *é* (*i*). Nic dziwnego, że tendencyę tę, stojącą w bezpośrednim związku z kombinatorycznym wpływem następujących *m*, *n*, *ų*, i w naszej gwarze spotykamy.

2) Drugi wpływ polega na miejscu, jakie samogłoska zajmuje w wyrazie. Mianowicie wpływ końca wyrazu wstrzymał tendencyę posuwania się samogłoski *o* ku przodowi: a) zupełnie po spółgłoskach przednio- i średniojęzykowych; b) nie zupełnie po wargowych i tylnojęzykowych. — *J. R.*

C. Słowniczek gwary śmigneńskiej.

Uwaga.

Słowniczek p. Witka uległ zupełnej przeróbce. Ponieważ wyrazy rozpowszechnione powinno się dawać tylko wtedy,

[1]) zatem przy nieobecności *ų*.

jeżeli się przedstawia pełny słownik danego narzecza, a o tem tu mowy nie było, więc wiele wyrazów wyrzuciłem, zostawiając jednak wszystko zasługujące na uwagę nietylko z punktu widzenia leksykalno-etymologicznego ale i czysto fonetycznego. Wyciągnąłem także z tekstów (i tych, których się nie drukuje) to, czego w słowniku p. Witka nie było. Następnie uporządkowałem cały materyał, kładąc na czele rzeczywistą lub teoretyczną formę ogólno-polską. Oczywiście w wielu wypadkach niema to żadnej wartości. — *J. R.*

Porządek alfabetyczny (trochę odmienny od zwykłego): *a (á, ą), b, b', c, ch, ch', ć, cz, d, dz, dź, dż, e (é, ę), f, f', g, g', h, i, j, k, k', ł, l, m, m', n, ń, o (ó), p, p', r, rz, s, ś, sz, t, u, w, w', y, z, ź, ż.*

Uwaga: ciało = ćało szukać pod *ć* i t. p.

A.

agrest: *angrys, changrys.*

aino: *ajno, ajno* 'tak jest, jakżeby nie'.

alkierz: *valkiš, chalkiš* (druga izba, mniejsza).

antychryst: *jaucykrys, chaucykrys.*

B.

babrak: *babrák* =

babroń: *babroń* 'lubiący się walać (n. p. dziecko)'.

badziach: *badžách, badžachy* 'drobne gałązki, trzaski i t. p. do palenia'.

bajczarz: *bájcáš.*

bajdyga: *bajdyga* 'człowiek plotący głupstwa.

balaski: *balaski, balasy,* oznacza specyalnie przegródkę oddzielającą prezbiteryum od nawy.

balować (się): *bálevać śe.*

Baśka: *baška* 'taká, co v-ńeśće suży'.

bękać: *bękać, bękнąć* 'uderzyć w plecy'.

bełkotać: *bouką̨tać.*

bełtać: *bouką̨tać.*

berbesić: *zberbešić* = *zmęteśić.*

bereźnik: *bereźńik* 'drobny handlarz nierogacizny'.

bestya i t. d.: *bestyjå, berdyjå, beskura, beskuryjå.*

beštefranty: *beštefranty* 'żarty', *beštyfrånt* 'żartowniś'.

błąd: *bu̯ont* 'obłęd'.

bliski: *bl'iśki* 'powinowaty'.
bluszczeć: *vybluščyć* 'wyłupić (oczy)'.
blusnąć: *blusnǫńć* n. p. oczami, także = plusnąć. bryznąć. n. p. krew.
bochniak: *bu̯ochńak* 'uderzenie w plecy'.
bociek: *bu̯oćek*, żartobliwie. zwykle zaś *bu̯oćǫnk (-ga)*.
boczula, boczoń: *bu̯ocula*, *bu̯ocoń* 'patrzący z podełba'.
boginki: *bu̯oǵinki* 'panny z miasta'.
boisko: *bu̯ojsku̯o*.
bojączka: *bu̯ojǫncka* 'tchórz'.
bolak: *bu̯olåk* 'wrzód'.
bonować: *bonevać śe* 'włóczyć się, zwłaszcza nocą, hulać po nocy'.
boruczeć: *bu̯oruceć* 'płakać łkając'.
brany: *brany* 'plenny, o zbożu'.
„Brodsack": *brucåk*, *burcåk* 'torba'.
bucak: *bucåk* 'czworak' (moneta). Witek napisał *bucok*.
buchać, nabuchać się: taksamo, 'jeść; walić'.
buńczuczny: *bujcucny*.
burdać, poburdać: taksamo, 'porozrzucać. poprzewracać'.
bylina: *byl'ina* 'suche badyle z ziemniaków' (coll., ale i plur.)

Ḃ.

biesiadny: *ḃeśadny* 'lubiący zabawy'.

C.

całki: *cau̯ki* 'całkowity'.
cęda: *cęnda* 'skąpiec'.
celtować: *celtevać* 'zasadzać się na kogo'.
cklić: *cl'ić*: *cl'ita i cl'i* 'kawęczy'.
codzieć: *codźeć*, *codźedźńeco* = *ńecośik*, *cośik*, *ceśik* 'nieco, byle co'.
cudność: *cudneś*, pl. *cudneśći* 'dziwy'.
cudować: *cudevać* 'wydziwiać. broić (o dzieciach)'.
cygan: *cygan* 'piec kuchenny'.

Ch.

chaber: *chåber* 'bławatek'.
chachrać: *chåchrać śe* = *chamrać śe*.
chałupa: *chau̯pa*.
chamera: *chamera* 'wiatr gwałtowny'.
chamrać: *chamrać śe* 'guzdrać się; chować się kiepsko'; *u̯ot~* 'odchować się'.
chapać: *chapać* 'chwytać; jeść'.
charnasić (?): *chårnośić (śe)* 'wyprawiać krzyki. awantury'.
chcieć: *zakćau̯e śe*.
chełpa: *cheu̯pa* 'pyszałkowatość'.

chleptać: *chlęptać, chl'iptać, chleptać* 'także o konającym, gdy chwyta powietrze'.
chłoptaś: *chłęptaś* 'mały chłopak. chłop'.
chlać: *uchlać* 'ugryść, ukąsić. (o koniu, człowieku)'.
chlastoń: *chlastoń* 'nic miarkujący języka'.
chlebotać: *chlebųotać*=chwierutać.
chlistak: *chl'istak* 'chlystek'.
chluptać: *chluptać* 'chlupotać'.
chochół: *chochu* 'wierzchni snopek, wysoko związany, dołem roztrzepany, nakrywający kopę'.
choć że: *chųojdze* 'choćby i= naprzykład. albo i'.
choina: *chųojina* 'gałęzie do palenia, nietylko drzew szpilkowych'.
choroba: *chųoreba.*
chorować: *chųorevać, chųoruje.*
dochrapać: *dechrapać* 'dospać chrapiąc'.
chrasnąć: *chrasnųńć* 'trzasnąć. intr. i trans'.
chudobnie: *chudebńe* 'ubogo'.
chwierutać: *kfierutać.*
chwytać: *chytać.*
chybać: *chybać* 'kołysać'; *chybej* 'ruszaj, marsz!'
chynąć: *chynųńć śe, pśe~* 'przechylić się'; *chujńe, chujdńe* 'skoczy'.
chytrzec: *chyčšec.*
chyżo: *chyžok, chyškųo* 'szybko. żwawo'.

Ch'.

chichrać: *ch'ichrać śe* = *ch'ichųotać śe.*

Ć.

ciapa: *ćapa* 'rozlazła dziewka'.
ciapać: *ćapać* 'uderzać lekko', *~śe* 'chlapać sie'.
ciarastwo: *ćarajstfųo* 'drobiazg' (n. p. o ziemniakach).
ciekać: *ćikać* 'dbać', *ńidz ńe ćiką* 'nic nie dba'.
ciekawy: *ćikavy.*
ciemrawa: *ćemrųa, ćemrava* 'bałwan, idyota, ciemięga'.
cierpota: *ćirpųota* 'cierpienie, boleść'.
ćkać: *ćkać* 'objadać się, jeść żarłocznie'.
cios: *ćes.*
ciućmak: *ćućmak* 'niedołęga'.
ciunąć: *ćunųńć* 'mało dać'.
ćwiara: *ćf'ara* 'pajda, duża kromka chleba'.

Cz.

czarnoksiężnik: *čarny kšęžńik.*
czasowy: *časovy* 'mający wolny czas'.
czaszka: *čaška.*

czczy: *na-čšćo* (to znaczy *tšštšo*).
czekać, do-, zaczekać: *deckać, decekać, zackać.*
czeladź: *celåć.*
czepek: *cypek* 'ubranie mężatek, które na głowie wiążą białą chustę'.
czkać: *ćkać še: ćkå-ma še* 'ma czkawkę'.
czółno: *couno.*
cztery: *štyry.*

D.

dapka: *dapka* = *ducá.*
daremnik: *daremńik* 'próżniak, darmozjad'.
darń: *dårńa.*
datka: *dåtka* 'człowiek hojny'.
datny: *dåtny* 'hojny'.
z dawien dawna: *dåvcu zdåvna,* albo *zdåvcu dåvna.*
denko: *dynkuo, denkuo* 'przykrywka'.
deputat: *depukåt* 'pan, dumny człowiek, pańskich manier, dobrej tuszy' (przezwisko).
djabeł: *djabou.*
docinek: *ćinkać, dećinkać, dećinkuovać* 'robić docinki'.
do istna (cna): *de istna, de izna* 'do cna, zupełnie'.
dokazowisko: *dekazećiska* 'figle, sztuczki'.
dłubać: *dubåć.*
długi: *ducki, duckeś* 'długi, podłużny, długość'.
długo: *duguo, dˢuguo.*
dla: *lå.*
dola: tak samo. widocznie książkowe.
doma: *v doma* 'w domu'.
dopiero: *dopiro, -ok.*
dość: *deś.*
dośmieć: *deśmeć* 'śmieć, móc. podołać'.
dranki: *drånki, dranki* 'wąskie deszczułki, płaskie paliki (do płotów...)'.
druchna: *druchla.*
droga: *druga.*
dubelt: *dubel* 'smaczna potrawa lub napój'.
duca (ducza): *ducá, duca* 'wyżłobienie w żarnach na ziarno'.
duchem: *ducheckem* 'prędko'.
duchy: *dva má duchy* 'o człowieku, mówiącym do siebie'.
dudrać się: tak samo, 'guzdrać się'. Obok tego formy: *totrać še, tadrać še, tutrać še.*
dusznie: *duśńe* 'z duszy'.
duś, duś!: *duże* 'gołębie': *duź, duź* 'wołanie na gołębie'.
dwadzieścia: *dvajśća.*
dwoić: *dvuojić* 'mówić do kogo przez „wy"'.
dybać: taksamo, 'usilnie starać się o co'.
dychota: *dychuota* 'kaszel: człowiek dychawiczny, stary'.
dyrygować: *dyryguovać.*

Dź.

dziadoch: *dźadoch* 'kiść ogona wolego'. Pleśna.
dziadoch: *dźadech, dźadecha* 'zubożały, biedak'.
dziadocha: *dźadocha* 'obręcz żelazna do zczepiania pługa z kółkami'.
dziegciarz: *dźechćůš* 'rozwożący po wsiach maź do smarowania wozów'.
dziegieć: *dźeǫć* = *můš* (maź).
dzieńgi: *dźęngle* 'pieniądze (żartobl.); dać komu *dźengłu* 'zalać sadła za skórę'.
dzierżak: *dźirzůk* 'dłuższa część cepów'.
dziewstwo: *dźifstfǫo* 'dziewictwo' (pogardliwie).
dżgać: *dźgać* 'bić powoli, ale ciągle i niemiłosiernie; jeść długo i żarłocznie'.
dzikać się (ciekać się): *dźikać še* 'hulać po nocy (o parobkach)'.
dziubryś: *dźubrys* 'człowiek ospowaty'.
dziunąć: *dźunǫć* 'uderzyć; także = *čunǫć*.

Dż. Drz.

drzazga: *dżżazga*.
drzewiej: *dżżeći* 'dawniej'.
drzwi: *dżći*.

E.

„eisenbahn“: *ajzybůn* 'pociąg kolejowy'.
elementarz: *lamentůš*.

F.

facka: *facka* 'policzek'.
falandysy: *falandysy, -se* 'wymysły w strojach; *falandyšić* 'stroić się, grymasić'.
„fesch“: *feśackǫo* 'tęgo'.
„fest“: *kfest, fest* 'silnie, tęgo'.
flaczarz: *flaczůš* 'przezwisko miejskich ludzi'.
flajdać: *flajdać še* = *flǫndrać*.
flądrać się: *flǫndrać še* lub *ceś* 'suknie dołem zawalać, chodząc po błocie i t. p.'
folować: *zafǫolevać* 'zabrukać'.
foluszyć: *fǫolušić* 'brudzić'.
„vorspann“: *fǫošmůn* 'podwoda'.
frunąć: *furtać, furgać, furgnǫć, furnǫć, furtnǫć, furtnǫć* 'o locie ptaka'.
fuk: *to my fšyćkǫo fuk* 'to mi wszystko jedno'.
furczeć: *zafurcaǫe* 'zafurczało'.
furjat: *fuzyjůk* 'człowiek zapalczywy, lekkoduch, warjat'.
fyrtać się: *fyrtać, fyrtać še*.

F.

fifrak: *fifůk, fifrůk* 'człowiek dowcipny, rezolutny, podstępny'.

fijołek: *f'ijoṷek, (f'ijåṷek), sf'ijaṷek, zv́ijaṷek.*

G.

gabnąć: *gabnǫńć* 'lekko uderzyć; *zagabnǫńć* 'zamachnąć ręką lub nogą, żeby coś dostać'.

gałusz: *gaṷuš, gaṷuch = rejvach* 'halas'.

gałuszyć: *gaṷušyć, gaṷuśić = gaṷuch zreb́ić; zagavṷuśić, -šyć (śe)* 'zagadać (się)'.

galant: *galaś = galant* 'elegancki, młody i ładny'.

gamosić: *gamṷośić* 'robić niedbale; uciskać, dusić, przygniatać'.

gaworzyć: *gavṷǫžyć* 'gawędzić, o starych ludziach i przez nich używane'.

gdakać: *gdåkać, grdåkać.*

głytnąć: *gujtnǫńć* 'łyknąć'.

gniewnik; *gńivńik* 'mający gniew na kogo'.

godować: *gṷǫdevać* 'ucztować'.

gorąco: *gṷorǫnc* 'upał'.

gówniarz: *gavńåš* 'krówka (Copris lunaris), żuk (Geotrapes stercorarius)'.

grodza: *grudzå* 'grodzenie (np. płotu)'.

gródzka: *grucka, pṷǫgrucka, pṷǫgrutka* 'przyzba'.

grądziel: *grońdźel,* 'drzewce pługa, opierające się na kolcach'.

grzechy, grzesi: *cy gžeśi nadal'i, cy co?*

grzeszyć: *gžyšyć, gžyśić.*

gunia: *guńka, gṷuńka* 'kabat płócienny'.

gura[1]): *v́ęnkša gura za povoṷańe* 'większa kara (sądowa) za przezywanie'.

Ġ.

gizak: *ǵizak, ǵiža* 'człowiek wysoki a szczupły'.

H.

hak (?): *chok, choḱi* 'cent, pieniądze'.

halka: *cholka* 'kwarta blaszana do czerpania wody'.

handel: *chaṅǵel.*

hańba: *gańba* 'ganienie'.

haw i t. d.: *chaf, chavok* 'tu'; *chajnok, chajnol'i* 'tam'.

hepać: *chepać* 'targać, szarpać; *~śe* 'porywać się na kogo; *chepå mu śe* 'odbija mu się (po jedzeniu)'.

herbata: *arbata, charbata.*

herny: *cherny* 'dumny'.

herszt: *cheštevać* 'przodować przy żniwie'; *cheštńica.*

„honem": *chṷonem* 'zaraz, nagle, naraz'.

(h)rymnąć: *remnǫńć* 'runąć, upaść; także trans. uderzyć'.

---

[1]) porówn. *pokurać.*

hukać się: *chukać śe: śf'ińa śe chuką.*
hycel: *chejcel, chyjcel, chycel.*

I.

ikrzak: *ikšák, ikroń.*
ił: *juų*, gen. *jouu.*
inędy: *inęndy* 'kiedyindziej'.
inszy: *intš(š)a* 'inna' || *inšá.*
inżynier: *ińžijer, ińžińijer, ińžińer.*
istyk (styk): *istyk* 'łopatka na krótkim drążku do zgarnywania ziemi z blachy pługa'.

J.

jacy. adv.: *jacy* 'tylko'.
jądka: *jůtka* 'mówi się ironicznie o mało jedzącym.
jamorek: *jamųorek* 'bęben, także o małych psach, kotach'.
jary: *jarki* 'czerstwy. zdrowy'; *jarka pšeńica.*
jata: *jata* 'szopa, chałupa'.
jego: *igųo*, acc. fem. *jo, ųo ńo* = o nią.
jedź-że: *jejdze.*
(judzić): *judźić, vyjudźić* 'łudzić. wyłudzić'.
jużci: *jišći, juščić(ć)* 'tak, tak jest'.
jużyna: *jużyna* 'podwieczorek'.

K.

kacabaja: *kacabaja, -jka* 'kaftan. guńka. czapka barania' (żartobliwie).
kaj: *kej* 'gdzie'; *kajńekej* 'czasem'.
kajać się: *kajać śe* 'narzekać'.
kaleta: *kal'ita, kal'itka* 'sakiewka skórzana, zapinana na guzik'.
kalić się: *kal'ić śe* 'walać się błotem' (kalać się).
kapać: *kapać, skapać* 'zejść na psy'.
karmia: *karńů* 'pascua, cibus'.
kędracz: *kęndrůc* 'człowiek z kręcemi włosami'.
klekotać: *klekųotůųem kųolanamy* (ze strachu).
kleryk: *głoryk.*
kleszcze: instr. *kliščamy.*
klupać: *resklųpe* 'rozbije'.
kołysać: *kouujsaųa.*
kończanki: *kųońcanki* 'dziewki z końca wsi' = *kńecůńki s kųońca.*
końcem: *kųojńcem* 'koniecznie'.
kopiarz: *kųopůš* 'kopacz (ziemniaków)'.
korcipka (?): *kųorćipka* 'drzewo z rodziny lipowatych, owoc czarny z pestką. jadalny'.
korczak: *kųorcůki* 'stare, powykrzywiane buty'.
korczak: *kųorcůk* 'komórki woskowe trzmiela, osy. szerszenia...'
korzec (korek): *kųožec* 'owad skorek, (forficula auricularia)'.
kostnica: *kųošńica.*

kolce (kółka): *kulcęnta, kolce* 'kółka. przednia część, do której przyczepiony pług.
krasy: *krasy* 'pstry'.
krążać: *krǫžyć* masło = *robić (krǫžek);* kapustę = *šatkǫvać.*
kromoczy: *kromǫcy* 'w oczy, w obecności'.
kruszczeć: *kruščeć:* kura *kruščy,* gdy ma jaja złożyć'.
krzypota: *kšypǫota* = *dychǫota.*
krzywo: *skšyva* 'z pańską'.
krzyżowatka: taksamo. 'łamanie w krzyżach u bydląt'.
kukiełka: *kokǫuka, kukl'ica, kukol'ica.*
kunierować: *kuońerevać* = *pšecyć.*
kuszać: *kušej* 'jedz'.

K.

kiecа: *Kecа* 'dolna szczęka, broda (żartobl.)'.
kiełbasa: *Koǫbasa.*
kilka: *Kele, Kela* 'kilka. ile'.
kielcować: *Kelcevać še* 'śmiać się tak, że zęby wszystkie widać'.
kielce. kły: *Kele, Kelce* 'zęby (konia. psa)'.
kiercować: *Kercevać* 'kręcić, rządzić (n. p. kimś)'.
kiernoz: *Kernes* 'knur'.
kicać: *Kicać, Kickać* 'łechtać'.
kiklać: *za-, pǫo-, s-Kiklać* 'pomotać, pokręcić'.

Ł.

łączka: *ǫonceczka.*
łgać: *vyǫugać* 'wyłudzić'.
łoktusza (Lackentuch): *ǫoktuša* 'grube prześcieradło'. Także: *ǫochtuša.*
łuna: *ǫuna* 'płomień, łuna'.

L.

labać: *labać, labnǫić* 'bić płaską ręką'.
labiedzić: taksamo; wykrzyk: *lå ľidy.*
lecha: *l'icha* 'kawał pola ornego'.
lejkować: *lejkǫovać (še)* 'bąki zbijać'.
lelatać: *lelatać* 'laksować. o krowie po młodej trawie'.
lelum polelum: *lelom pǫolelom* 'o rozlazłym chodzie'.
lętnąć: *lentnǫić* 'upaść niespodzianie a ciężko'.
letkiewicz: *lentkévic.*
lib, lib: *l'iby, l'ibuše* 'gęsi'.
litość: *luteš, l'iteš.* Tak w tekstach, ustnie oświadczył p. Witek, że formy *luteš* niema.
lubość: *lubǫości* 'affectus'.
„luft": *luchto* 'zasuwka od komina'.

M.

majchlować: *šmajchlevać, šm~* 'cyganić'.
mali, adv.: *moźl'i, moźl'i* 'prędzej. duchem'.

mamloń: *mamloń* 'przezwisko, stosowane w różnych okazyach'.

mamona: *mamᵘona* odmienia i porywa dzieci.

mamrać: *mamrać, mamlać* 'mówić niewyraźnie, ślinić (się), guzdrać się' 3. Sg. - *å*.

mamrotać: taksamo, *mamrecyć;* subst. *mamrůk*.

mańkut: *majkut*.

marmolić: *marmu̯ǿl'ić śe* = *marmu̯ǿtać* 'robić powoli'.

maśnik: *maśńik* 'ostry w języku'. (Por. maścić komu).

maśtyklasy: *maśtyklåsy* 'przysmaki'.

męcherz: *mechyš, mecheżyna* 'pęcherz'.

medal: *mendel*.

„mere" (malor.): *merem* 'koniecznie n. p. zachcieć się'.

męka l: *męnkal* 'placek zrobiony na prędce; człowiek niedowarzony'.

młyn: *mᵘujno*.

mokwa: *mu̯ǿkfa, mu̯ǿkšyca* 'ziemia mokra po deszczu'.

momot: *måmetl'ivy* 'jąkała'. P. Witek pisze *a* pochylone prawdopodobnie tylko z powodu nieznajomości staropol.

momotać: *zamu̯ǿmu̯ǿtać* 'oczarować, pozbawić zdrowych zmysłów'.

moskal: *mu̯ǿskål* 'żarłok - samolub'.

można: *mu̯ǿžnå*.

morasić: *zmu̯ǿrašić* 'zjeść kawał suchego chleba, zmordować kogo'.

mroczka: *mrocka, mrecka* 'mrówka'.

mrok, omrok: *mrek, u̯ǿmrek, pu̯ǿ u̯ǿmrecku = pu̯ǿ u̯ǿmåcku*.

„mudiu": *mudžu* 'chamie'.

murdzoń: *murdzoń, murdzuś* 'brudas'.

murek: *murek* 'człowiek ponury'.

M.

miazga: *de måzgi* 'zupełnie'.

miedza: *męndzå, medzå*.

miedzuch: *medzuch, męndzuch* 'przestrzeń między domem a stodołą lub stajnią (służy za wychodek)'.

mierzwa: *mižva*, verb. *mižvić*.

miesić: *mišić*.

migiem: *migusem* 'szybko'.

miły: *mu̯uy (mu̯uy)*.

miś: *miš, mišek* 'człowiek chuderlawy, szczuply na twarzy i podstępny'.

N.

nadać: *nadać ku̯ǿgu̯ǿ cem* 'nadzielić, obdarzyć'.

nadołek: *nådoł̨ek* 'dolna część koszuli kobiecej'.

nadoleć: *nadeleć*.

nadrach: *nadrach* 'obdarte dziecko'.

nadziewać się: *nadźiwać śe* 'spodziewać się'.
(z)najduch: *najduch* 'przezwisko nieślubnego dziecka'. Ztąd przezwisko: *najduše śćirvo*.
namięta: *naṁęnta* 'namiętność; człowiek namiętny'.
napastować: *napaštevać*.
naprawa: *nåprava* 'statek, np. *ale tysto må lå kuọńi nåprave* (uprząż i t. d.)'.
naprzeciw: *jak napšećiv* 'jak na złość'.
narastać: *narâstać* 'przyrastać'.
narączko: *nåroučkuọ* n. p. drwa.
naśmiewca: *naśmifca*.
naśmiewstwo: *naśmifstvuọ*.
nasz: *našejšy*.
noclegarz: *nocl'igáš=nocůikâš* 'nocujący człowiek'.
nocnik: *nocůik* 'nocleg'.
nuże, (no): *nol'i, nol'ize* 'dalej. nuże prędzej'. Por. mali.

Ń.

niełopie: *ńeuọpe* 'rzadko, nieprędko'. *ńełápie* (Witek).
niesrogi: *ńesreǧi* 'nieduży (chłopak)'.
niesrożki: *ńesreški* 'nie bardzo wielki'.
niepeć: *ńepeć* 'niema rady, żartów, na nic sprawa, n. p. *ńidźi ńepeć*'.
niezdybaczkiem: *ńezdybočkem* 'niespodzianie'. Także *ńezdebočkem (o=á)*.
niezgodny: *ńezguodny* 'nieposkromiony'.
(w)niczem: *ńičem*.
nizacz: *ńizac* = za nic n. p. *ńizadz må cuećeka*.

O.

obaczenie: *uọbaceńe* 'przyjście do zdrowia'.
obal: *uọbal* 'drągal' = *uọblák*. Witek pisze *uọbol*.
obara: *uọbara* 'gruba baba'.
obconąć (?): *uọpconọ́ć* 'otoczyć nagle a szczelnie'.
obejście: *uọbyjśće* (gospodarskie).
obesralek: *uọbesrauek* 'zasraniec'.
obrąbek: *uọbrọmbek* 'sanie z pudłem osadzonem'.
obroczny: *uọbrecny* (koń) 'dobrze żywiony'.
ocharużyć: *uọcharužyć* 'odziać, ubrać', *~śe; uọcharužony* 'wyświeżony, wyelegantowany.
ochmętny: *uọchmetny* 'ogromny'.
odeznać: *uọdeznać* 'rozeznać'.
odziubać: *uọdubany* 'odzióbany' (sic).
odmieniec: *uọdńeńec* 'wyrodek'.
odwernąć się: *uọdcyrnọ́ć śe* 'odwrócić się (szybko)'.
odwieczerz: *na uọdéccyš*.

odziomek: *ǫdžomek* 'dolna część drzewa'.
ofiara: *ǫkfara*. Także *ǫchfara*.
ogróżka: *ǫgroška* 'febra'.
ojcowisty: *ǫjcevísty* (córka).
okaźny: *ǫkažny* 'pokaźny'.
oko: *ǫkǫ, v ǫcak* 'w oczach'.
w ocemgnieniu (okamgnienie): *vucyńeńu*.
oktawa: *ǫchtâby* (Bożego Ciała).
oniemieć: *ǫńeměć*.
ordynarya: *ǫrnaryjá*.
ordynarny: *ǫrdynalny*.
ostrężyny (= jeżyny): *ǫstrężyny*.
osiedlisko: *ǫśedl'iskǫ* 'siedziba. siedlisko'.
ożralec: *ǫžralec* 'obżartuch'.

P.

paciepno: *paćepno* 'błoto. chlapawica'.
paczesny: *paceśny:* płótno~ 'lniane płótno', mniej grube niż zgrzebne; *paceśnů (kǫšul'ina),* 'ze zgrzebnego płótna'.
pakarz: *pakaš* 'przezwisko małego dziecka (i zwierzęcia), pędrak' (= bagaż).
pałczarz: *pǫcaš* = bereśnik.
pal: *pâl* 'drzewo na opał'.
palamęter: *palamenter* mniejwięcej = *guńác* (goniacz).
palcak: *pâlcak* 'gruby kij. laga'.
pańskie: *pajśke* 'robota we dworze'.
pańszczak: *pajscâk* 'duży garnek, demin. *pajscâšek* 'garnuszek' (Witek: *-o-*).
parobczyć: *parepcyć* 'służyć za parobka'.
parobek: *parebek,* plur. *parepki.*
pas: *pas.* (G. *pasa,* sic!).
paskud-: *spaskudrany* 'spaskudzony'.
pasternik: *pasterńik* 'pastwisko'.
patok(a): *pateki* 'wielka głębia (w rzece)'.
pawąz: *pavǫs,* gen. *pavǫza* 'drąg na wierzchu wozu z sianem i t. p.'
pazera: *pazyra* 'dokuczliwy. kłótliwy człowiek'.
pełno: *poǫno.*
pelentać: *pelentać śe* 'być zawieszonym i chwiać się; kiepsko żyć'.
penetrować: *penetrevać, penętrevać.*
pęd: *pǫnt,* pl. *pędy* 'kawał dalekiej drogi'.
pławić: *pǫâvić.*
płoskunki: *pǫeskovki* 'konopie nienasienne'.
plusnąć: patrz błysnąć.
pniak: *pińâk,* gen. *pińâka.*
pociosek: *pǫćosek* 'kociuba'.
pochyba: *bes pǫchyby* 'niechybnie'.

poczestne: *pǫočestne, pǫočęsne* 'poczęstunek'.
podchleba: *pǫotchliba* 'pochlebca'.
pod czas: *pǫotčas, pǫotčasem* 'czasem, niekiedy'.
podlizywać się: *pǫodl'izevać še*.
podufały: *pǫodufany* 'przysadkowaty, opasły'.
pogadliwy: *pǫogǫdl'ivy* 'ludzki, rozmowny'.
pokładać: *pǫokǫadać* (pierwsza orka).
pokrywka: *pǫokryfka*, także 'udawanie, pozór'.
pokurać(?): *pǫokurać kǫogǫ* 'wygrać na kim proces'.
polecać: *pǫolecevać*.
pomylić się: *pǫomylnǫ́ić še*.
pomienić: *pǫoměnić* 'wymienić, wyliczyć, wskazać'.
pono: *pǫono, puno*.
poniewierać: *pǫoňebirać*.
popśnić się: *pǫopšnić še* 'pogorszyć się n. p. *pǫopšnǫ́ne še ji*.
portczęta: *pǫorčenta*.
porubnik: *pǫorubńik* 'zły człowiek'.
poruszka: *pǫoruška=rebel'ija*.
porządny: *pǫožǫ́ny*.
post: *žyvy pust* 'prawdziwy post'.
postny: *pǫosny, pusny, pustny* = *jaǫevy*.
postrzał: *pǫosčšǫ́, kǫosčšǫ́* 'Bidens tripartita'.
posiadać: *spǫošadǫ́* 'zjadł nieswoje'.
poturać: *pǫoturać* = *pǫoňebirać*.
powąska: *povǫska* 'szmatka lniana do przecedzania mleka'.
powołanka: *pǫovoǫanka, -voǫańe* 'przezywanie, przezwiska'.
powiedzieć: *pedńǫ́ć*.
pozornie: *pǫožurńe*.
pozór: *pǫožur* 'dozór, uwaga'.
półskrzynek: *puskšynek* 'skrzynka na odświętne ubranie'.
prawda: *pravda* 'nasada, zamykająca maśnicę, aby śmietana nie bryzgała'.
pręży się: *pręžy ći, pręžy še* 'spieszy się'.
prośnisko: *prošńiskǫ* 'pole po prosie'.
pry (przeć): *pry* 'wysycha do słońca, przypieka, grzeje'.
prycza: *pryčá, pryć, pryče, pryčeče* = *vyrkǫ*.
przebaczyć: *pšebačǫa še* 'zapomniała'.
przeć tam: *pšeć ta* 'gdzież tam'.
przechera: *pšechyra* 'łgarz, przechwalca'.
przefyrtać: *pšefirtać* 'majątek, stracić lekkomyślnie'.

przeklaśnik: *pšeklaśńik, -ńica, -ny* 'wybredny, strojniś, -nisia'.
przekoszerować: *pšekųośirovać še* 'przelecieć się po złej drodze'.
przeląc, 3. Sg. -lęże: *pšelǫne še, pšelǫny* (wym. *-k)še*, 'przełożyć się'.
przepomagać: *pšepamågać še s kem* 'rywalizować'.
przestworny: *bestforny* 'przestrony'.
przesyłać: *pšesyłać* 'oświadczać się o rękę dziewuchy przez ludzi'.
przepowiastka: *pšepųóvåstka* = *gåtka*.
przezorny: *pšežarny*.
przyciеś: *pšyćeś* 'gruba, dolna belka chałupy'.
przyczak, przyczka: *pšycka* 'ukośny skrawek zagonu'.
przygarstnie: *pšygaśńe* 'pełna garść czego'; *pšygaśńų, -ńem* 'hojnie, obficie'.
przynuka: *pšynuka* 'zachęta'.
przysiężenie: *pšyśęžeńe* 'przysięga'.
przyrodzenie: *pšyrodzeńe, pšyrodneś* 'członek męski'.
psioczyć: *pśocyć, pśecyć*.
pucha, puca: *pucha, pucka* 'nabrzmiała gęba'.
pugilares, zwykle wymawiane *pulares*: *fularus*.
pusty: *pustny*.
puba(?): *puva* 'grubsza część biczyska; dziewucha przysadkowata'.

P.

piękny: *pękny*.
pierwiastka: *pirvástka* 'krowa po pierwszem cielęciu'.
pieski: *pęski* 'psi = zły, zgryźliwy'.
pistolet: *pišťel'it*.
pizda: *pízda, pyrda, fyrda, pinda, finda, finka* 'przezwisko dziewuchy'.
pizda: *(kužå) pízda* 'owoc krzewu z rodziny rdestowatych'.
piorun: *peron*.

R.

rabacya: *rabacyjå* 'rok 46.'
raczej: *råcy*.
radość: *radeś*.
ramota: *ramųóta, ńe zdać ~* 'nie móc się wyznać, niezrozumieć polecenia i nie umieć go powtórzyć'.
rankor: *chankur, ankur, chankurny, -ńik*.
rapy, rapki: *rapki* 'nóżki (owadu)'; *rapy, rapće* 'ręce'.
rapolić się: *råpųół'ić še* 'chodzić na czworaku (o dziecku)'.
rączka: *rǫcecka*.
rdzeń: *dźźeń* (w zwykłej ortografii: *drzeń*).

robactwo: *robajstfųǫ* || *chrobák*.
robota: *rebųǫta*.
ronić: *zaroňić (śe)* 'zgubić (się)'.
wyrychtować: *vyrychtevać* (kogo) 'urządzić'.
ryk̨ać: *rykać, rygać* 'trzaskać (z bata)'.
wrypać, wyrypać (parę kijów): tak samo.

Rz.

rzecz: *bez žecy* 'bez gadania = niema co gadać, niewątpliwie'.
rzezak: *žezák* 'szeroki nóż do krajania sieczki'.

S.

samojednik: *samųǫjeďńik* = *mųǫskál* (t. j. samolub).
sąsiek: *sǫśek* = zapole.
sfarnukać: *sfarnukać, śfarnukać* 'napędzać do roboty, łajać, gderać'.
skar-: *skarantneś*, gen. *-śći* 'kara, upomnienie rodziców'.
skład: *skųůt*, orać na składy = pokładać.
sklamrzeć: *sklamžyć*.
skowyczeć: *skųǫvyrcet*.
skrabaczka: taksamo, 'stara miotła używana w stajni'.
skróś: *skrúć, krúć* 'gwoli, dla'.
skróda: *skruda* 'kupa, dużo, n. p. ~gałęzi'.
skrzek: *skžek* 'szczeżuja wielka (anodonta cygnea)'.
słuchać: *suchám*.
służba: *sužba*.
słych: ani słychu dychu: *ańi suchu duchu* (sic).
słyszeć: *pųǫsušåųem* 'posłyszałem'.
sople: *seple*.
sól: *sul*, gen. *sel'i*.
spęd: *spǫnt, spędu* 'dostęp do kogo, śmiałość'.
spodniara: *spųǫdňůra* 'spodniczyna obdarta'.
spółkować: *spųůkųǫvać śe s ńem* 'mocować się'.
srogi: *sreǧi* 'duży, wielki', *ńesreǧi* 'mały'.
starość: *stareś*.
stawisko: *stávišku* 'wyschnięty staw'.
stępor: *stempur, stepur, stepųǫžyskųǫ*.
stryk (stryj): *stryk* 'stary dziad'.
swak: *sfak* 'szwagier'.

Ś.

siara: *śara*.
ściarać: *śćarać, pųǫćarać*.
ściwiara: *śćivažyć* 'grymasić, wydziwiać': *śćivara*.
siedzba: *śedzba* = 'osiedlisko'.
siepać: *śepe* 'targa, tarmosi'.
sierota: *śireta*.
siła: *śůųa* (Witek *siuła*).
śleptać: *uśl'iptać*, 3. Sg. *-śl'iptă*, i *-śl'ipce* 'ciężko zapracować'.
śniad: *śňůt*, pl. *-dy* 'siniak'.

śr(z)eż: *sryš, sreš (-žy)* 'kra na wodzie, cienki lód na rzece'.
śratać: *pų́śiratać śe* 'pożegnać, przywitać się'.
siudać: *śudać* 'ścigać, gnać; *vyśudać* 'wygnać'; *śudej* 'wynoś się'.
świdrak: *śf'idrȧk, śf'idrȧc* 'zezowaty'. (Witek: *-ok, -oc).*

Sz.

szaragi (szraga): *sręgi* 'nogi pod stół, na krzyż zbite'.
szarga: *šarga* 'rosa (poranna) na trawie'.
szaszyna: *sašyna* 'tatarak'.
szatny: *šątny* 'dbały o suknie'; Witek: *šotny.*
szeplać: *seple, šeple* 'szepleni'.
szeptak: *septȧk, šeptȧk* 'zegarek' (żart.).
szerz: *ƒ šyž i duš* 'w szerz i wzdłuż'.
szkartny: *skartny, šk~* 'mało jadający'.
szkodzien: *škų́ǫdžen* 'poszkodowany'.
szkut: *škut, škućina, škućiskų́o* 'pędrak, bęben'.
szparować: *šparevać* 'oszczędzać'.
szpilować: *špilevać, ńe špiluje mu* 'nie idzie, nie wypada'.
szuma: w zielonyj *szumie(?),* sic, w wierszu; strój jakiś? czy *šuma* = las?

T.

tądrać: *tęndrać* 'mruczeć pod nosem, gderać'.
tchórz: *tfuš.*
telbuch: *stelbuch* 'brzuch; małe dziecko (brzuchate)'.
teracz: *tyroń, tyrȧk* = tryźniciel. (Witek: *tyrok).*
trusia: *truše* 'króliki'.
tryźnić: *tryźńić, tryźńićel* 'marnotrawić, -trawca', *stryźńu* 'stracił'.
trzepot, trzepotka: *čšepų́ot, -tka* 'klapacz, klapaczka'.
trzęsawica: *čšęsavica* 'silne dreszcze ze strachu'.
trzop, trzopek: *čšopek, čšepek* 'garnek niewielki = *pajscȧk.*
trzyny: *čšyny* 'trociny, pokruszona słoma'.
tulmacyć 'pielęgnować (dziecko), chować'.
tybetka: *tybytka* 'chustka tybetowa'.

U.[1])

ubrdać: *ųuburdać se* 'wymyślić sobie coś nieistniejącego i wierzyć w to'.
ugadany: *ugȧdany, pų́ǫgȧdany* 'rozmowny, gadatliwy'.
ukradkiem: *ųukrȧtkamy* 'ukradkiem'.

[1]) Co do *u* zostawiona pisownia p. Witka.

ułąc: *ułonc śe* 'położyć się'.

umrzyk: *umžyk* 'trup, nieboszczyk'.

upodoba: *upuodeba* 'upodobanie, skłonność. Także *puodeba*.

uroki: *ᵘuroki: na psa ~, ale pękne śe bero te prešáki* (prosiaki).

ustanowić: *ustanović śe* 'zatrzymać się, stanąć'.

ustrychnąć się: *ustryšyć śe, ustrychnońć śe* 'przyczepić się, uwiesić się n. p. *na vuoże* (gdy mało miejsca)'.

uświadczyć: *uśfaccyć* 'znaleść, napotkać'. *uśfatcubyś*.

uwrocie: *uuvrcće*.

użydowić: *uužydević* 'rozbić, zatłuc, zamordować'.

W.

wagować się: *vaguovać śe* (także *vužyć śe)* 'odważyć się; wahać się'.

war: *var* 'wrzenie wody, upał, gorąco'.

warować: *varevać uot cegup* 'odstąpić od czego'.

warsta: *vášta* 'warstwa zboża'. Witek: *vošta*.

waszeć: *zvašeća* 'z pańska (pogardliwie)'.

wdowa: *vdeva, gdeva*.

wnęter: *vnenter* 'powsinoga, zbijak'.

wnętrze: *vnončše* (= serce, piersi).

wola: *vuola*.

woźnica: *vuožńica* 'wiozący muzykę, druchny i drużbów (czwórką)'.

wół: *vuᵘ* (raczej *vū)*, pl. *vouy;* pr. *vuᵘ (vū)* 'wył'.

wrażać się: *vrážać śe* 'mięszać się w co. wtykać się'.

wroniarz: *vrońáš* 'ten, co chodzi za wroniemi gniazdami'.

wrzeszczeć: 3. Sg. *vžescy*.

wspomóc się: *spumuc śe* 'zdobyć się na co'.

wstęga: *stenga* 'wstęga'.

wsioski (wiejski): *fšeski, fšák* 'z tej samej wsi pochodzący'.

wujek: *ᵘujek* 'wuj'.

wydraby: *vydraby* (Witek pisze *wydroby)* 'włóczenie się po nocach, lampartka'; *na vydráby* 'zaraz, prędko'.

wydrychały: *vydrychowy* 'żarty, zabawy wyuzdane' = wydraby. Pr. *vyrdychoły*, także *vydrychoły* 'wydatki na dobro ogólne, podatki'.

wygniotek: *vygńetek* 'ostatnie dziecko'.

wyst(op)arczyć: *vystepurcy, -stepurcy* 'wystarczy' (żartobliwie).

wystoparczeć: *vystepurcyć*.

wyśtwić: *vyštfić* 'wygnać szturkając.

wytrząsać: *vyčšosać śe* 'natrząsać się, wyśmiewać'.

wzdrygnąć się: *zdrvngnońć śe*.

wziąść się na jedno: 'połączyć się z kim przeciw drugiemu'.

W.

wieczór: *ku večerčí.*

wiechetki: ~de bucików nowe wesłálem (poezya). Zachowana pisownia oryginału.

wiedzieć: *vědžeć de kuǫguǫ* 'znać kogo'. n. p. *ńe vem to de bůp!*

(wiek) odwieczny: *věkuǫdvěcny* 'odwieczny'.

wielki: *vełǫi, vełguśerny.*

wietrzyca: *věčšyca* 'wichura'.

wisieluch: taksamo, 'wisielec'.

wiszatka: *víšůtki* 'półka u powały, zawieszona na czterech sznurkach.

Z.

zabaczyć: *zabůcyć (se)* 'zapomnieć'. Witek pisze *-o-*.

zaboczyć się: *zabuǫcyć śe* 'zapatrzyć się w jedno miejsce'.

zachamęcić (w tej formie znane mi od dziecka. *J. R.*): *zachamęńdzić* 'zarzucić coś, zgubić'.

zachowanie: *zachuǫvańe* 'poważanie'.

zaduch: *zůduch* 'ciżba'.

zadybać: *věcurcy juž ńe zadybůu* (wieczorek ~).

zadziergnięty: *zadžirguǫnty* 'zaczepiony'.

zadzierzysty: *zůdžižysty; kšůki~.*

zadziermać: *zadžirmać* 'pomotać, pokręcić'.

zagacie: *zůgańe* 'zagony daleko w polu położone'.

zagłówek: *zůguvek* = *puǫduška, -dušcyna.*

zagównie (-ł-?): *zůguvńe* 'wspólna droga kilku gospodarzy'. Czy nie nomen proprium? *J. R.*

zagrodnik: *zůgredńik.*

zaniechać: *zańecholcyć* 'zaniedbać'.

zaspa: *zůspa.*

zatajkiem: *zůtajkem* 'pod dostatkiem'.

zatułek: *zůtułek* 'część dachu'.

zawsie: *zůfše* 'grunta leżące już na samej granicy wsi.

zazdrosny: *zůdreśny.*

zeglevać, 1. Sg. *-luje,* 'bić silnie, walić'. (Nie znam pochodzenia. *J. R.*).

zetlałek: *zetlůuek* 'chorowity człowiek'.

złożyć: *sužyć.*

zmarzniałek: *zmarzńůuek* = zmarzluch.

zmyślny: *smyśny, smyšůk* 'zgrabny'.

zmieścić: *śmeščić.*

zeznojono (koszulkę) 'spoconą' (w wierszach).

znowu: *znoų.*

zwijać się: *sf'ijać śe.*
zwijałek: p. fijołek.

Ź.

ziąbić: *źǫmb́i* 'mróz chwyta'.
zipać: *źipać* 'ostatni dech wciągać (o umierającym)'.
źrebię: *źrub́e*, pr. ogól. *źróbek.*

Ż.

żadny: *żadny* 'brzydzący się jeść po kim, tą samą łyżką i t. p. (obrzydliwy)'.
żadzić się: *žadźić śe* 'brzydzić się'.
żandarm: *śandar.*
żądny: *žomny* n. p. *ńe žomnym jes tegu̯ø.*
żmuda: *žḿęnda, žmuda* 'naprzykrzony, gderliwy'.
żuł: *žuu̯* 'obrzmienie wymienia'.
żyła (particip.): *žuu̯a.*

D. Teksty z Sanoki [1]).

Uwaga. Teksty, niżej podane, drukuje się z zachowaniem pisowni p. Witka, ponieważ nie było dostatecznej rękojmi należytego sprawdzenia wymowy. *J. R.*

1. *Nima ći to nima jakto mulazykom,*
Ido jem ṕińądze, ḱeby vu̯oda zykom.
Nima ći to nima jak mulazom panom,
Pu̯e śćentem Michale bijo vsy za śćanom.

2. *A dźeśenć já dźeśenć kavalirów ḿau̯a,*
Kózdemu z u̯osobna pu̯edaronek dau̯a:
A jednemum dau̯a ńeznośno bu̯eloncke,
A druǵemum dau̯a frybre i gu̯eroncke,
A tsećemum dau̯a jeleńove roǵi,
Zeby dureń pses tsy lata ńe chu̯edźu na nogi.
A cvártemum dau̯a, co u̯o tem ńeśedźáu̯,
Pses dźeśenć ḿeśency u̯u dektera śedźáu̯.
A ṕontemum dau̯a u̯utráṕone ku̯elki,
Zeby dureń śedźáu̯, jakto ku̯echać Pu̯elki.
A sóstemum dau̯a psenicy stajańe,
Na u̯ocy záćengi, na zemby zgzytańe.
A śódmemum dau̯a svój z renki ṕerśćeńec,

---

[1]) wioska na zachód od Śmigna nad Dunajcem.

A ósmemum daṷa svój rućany ćeńec,
Dźećontemum daṷa mą miłość łaskavom,
Dźeśontemum daṷa svṷojo roncke pravom.
Skṷeńcuṷo śe i dżurka w nośe.

3. Byṷo dvóch braćo[1]*), ḿeli pṷe krové; jak ṷorali, jeden był gupi: ten gupi pṷogańáṷ, a mondry ṷoráṷ. Jak ludźe śli, gupi voṷáṷ: Hoṷ, mṷeja i tvṷeja! A ten mondry mu móvi tak: Skṷoro tak más gádać, to se veź i spsedej te krove. Ten gupi gṷeni te krove. Zagańá pued ksyz, na ksyzu łata taká, chṷeromǵev i zavse sḱerutá. A ṷen myśláṷ, ze śe gṷe pytá, ćela za krove. A ta znoṷ sḱerutnoṷa. Ten gupi gádá: tsydźeści. Jesce sḱerutnoṷa, ṷen myśláu, ze ṷućonzać přy ksyzu. No i ṷućonzáṷ. I sḱerutnoṷa, ze dźiśá ńe dostańe pińendzy, ino kej ḱedy indźi. Přysed na drugi dźeń, ńe byṷe ćatru i ksyz nic ńe móvu. A ten śe ṷozgniváṷ, ṷozvaluṷ ksyz i ksyz śe převróću i pińondze śe vysuṷy z plevamy. Pṷesed de cháṷpy, brat śe gṷe pytá: Psyńóześ? — Ńe psyńózem, bṷe z plevamy. — Ano, to idze do ṕekṷa pṷe ḿech, to plevy vydmuchás. Ten pṷesed. Ćezo ṷmzyka. Přeskṷecuṷ přykṷepe i móvi: zdech, zdech! bṷe se zabácuṷ, ze ḿáṷ móvić: ḿech, ḿech! A ṷoni na nigṷe: Jak ćezo ṷumzyka, to śe móvi „ćecne ṷodpṷocyvańe". Ten idźe dali, a chṷep sráṷ (drek provadźu), a ṷon móvi: Ćecne ṷodpṷocyvańe! A chṷep vźaṷ kaḿeńa: łahu*[2]*)! vilka za góre, ńech śe z dupom skryje! — zeby tak voṷáṷ na nigṷe. I idźe gupi dali. Robi baba masṷo na progu, a ṷon vźaṷ kaḿeńa, zerznoṷ v maśnicke i gádá: łahu vilka za góre, ńech śe z dupom skryje! Vylećáṷ chṷep i zb́uṷ gupigṷe, pṷećedźáṷ mu, jak má gádać: jak baba masṷo robi, to más gádać „dej bṷeze scenśće". Idźe dali. Bijo śe na gṷeśćeńcu pijáki dvṷech. A ṷon leci i gádá: Dej bṷeze scenśće! Pijáki śe ṷozlećaṷy i zb́uṷy gupigṷe. Jak śe kto bije: Braća, dejće se spṷekój, ńe bijće śe. Idźe dali. Ano zrom śe psy znoṷ dva. Vláz juści se gupi pṷoḿendzy nich, depiro gádá: Braćá, dejće se spṷekój. Psy jak śe řućuṷy, zazarṷy gṷe. I tak byṷ gupi.*

4. Jak śe máće kumṷešu? — A ńese kṷoguta v kṷešu.
Zdrová vasa zona? — To kṷogut, ńe vrona.

---

[1]) to znaczy nomin. *braćá*, porówn. niżej *pijáki dvṷech*. — *J. R.*
[2]) Widocznie: *ṷa, hu!* (= huzia). — *J. R.*

Zdrove vase dżeci? — Má skřydua zvonzane, to ńe vyleci.
Coś ty chuepe gupi? — Kupi kto, to kupi.
Co ty chuepe pleces? — Kuesáuki, uopáuki.

5. *Já ta taki. Takiguc nima nigdże jak já Jajoły, ńe ino v Sanoce. Charu, charu, a chucć na mauem kaváuecku, buegu dżenka, ńe brakńe zytka, ńe brakńe psenicki, ino jesce noveguo še doceká v kumueze. I chudeba jes ta. Ano psydże vuoda ćelgá, nańeše patyków, to še ta i uuzbirá, ńe tŕa kupuevać. Ino pášy to ni máva. To še ta do rešty uuzlonco*[1]*) pue kepach, co kej kedy jes. Dunajecek ńe vyleje, bue má váuki sroje. Ino to jedno bida cuoćekuovi, jak ńe zná teguc, co cárne na báuem vybijá.*

E. Uwagi o „mazurowaniu".

Odmiennie od ludu w Śmignie, Pawęzowie, Lisiagórze mówią w Sanoce: *zyto, kuesycek, kasa, jesce, puesua, pŕysua, łyska, łóskuo, nóz* i t. d. Wyjątek: *rz* po spółgłosce n. p. *dobže, pšysua, bžyg, přeskuecyć*. Chwiejne: *kšyz* || *ksyz, pšez* || *psez, pšy* || *psy, tša* || *tsa, skšydua* || *sksydua, pášá* || *pásá, zryć* || *žryć, žyka* || *zyka* itd.

We wsiach na północ i północny wschód od Tarnowa położonych mazurowanie ogranicza się do nielicznych wypadków: 2. Sg. *más, dás...*, *cas, cépec, cvórka, cvártek, couno, cérvec, cereśńá, cy, cem* i wogóle *č; słochać, śpitál, śpeg, ślachetny, śabas...*, gdzie *ś* = ogólnopol. *š*. Rzadki wyjątek *syski* = *szyszki*.

Natomiast w gwarach naddunajeckich. na zachód i północny zwłaszcza zachód od Tarnowa mazurzenie objawia się daleko silniej: *š, č, ž* prawie zawsze = *s, c, z*, rzadziej $^{s}_{c} \geqq z$.

Uw. Podałem te niedokładne uwagi, tak jak je spisał p. Witek. Kilka notatek o sakaniu (wprowadzam ten termin zamiast „mazurzenia") znajduje się także w następnym ustępie. Wypadki, jak *słochać* bezpośrednio nic z tem nie mają wspólnego. — *J. R.*

[1]) Widocznie 3. Sg. na *-á*, ale = ? — *J. R.*

F. O zachowywaniu się samogłosek *o, ó (e, u)*.

Gwara sanocka zachowuje się pod tym względem ogółem biorąc jak śmigniefiska. Różnice:

A. o pozostaje.

1. Po *r: krova, troski* 'trochę'. *rośie, proso.* Czasem przed *r: torbecka, kyećorek* 'snopek zboża użęty i związany'.
2. W *po-* przed *ł: poyezyć, poyemać*[1]), *poyażić, poyútać.*
3. Po *ł: syoma, syoła.*

B. o = *yo:*

1. Przed *d: yyespyodáz, vyoła, svyobyoda, pyegyoła.*
2. Po *v: svyobyoda, vyojazyć.*

Ogólnopolskie *e* w gwarze sanockiej = *o: Jajoła* 'Jagiełło' (nazwisko wieśniaka), *kukoya,* 'kukiełka'[2]).

Brak nosowego resonansu: *śedźes* 'siędziesz'. *nápredzy* || *nejpredzy, cesto* 'często'.

Gwara we wsi **Likowicach** po przeciwnej stronie Dunajca niczem się nie różni od gwary sanockiej.

We wsi **Łęgu** na wschód od Dunajca silne mazurzenie (*ś* = *z*), z refleksów ogólnopol. *o* rzadziej występuje *ye, e.*

W **Łukowej,** wiosce na północny wschód od Łęgu, a północny zachód od Śmigna położonej, mazurowanie jak w Łęgu; z refleksów ogólnopol. *o* najczęstszy *e, ye,* przyczem to *e (ö)* wymawiają długo a wąsko, podczas gdy w Śmignie więcej do zwykłego *e* zbliżone[3]).

W **Kobierzynie** na wschód od Łukowej: *š* = *s*, rzadziej *ž* = *z zaba,* ale *łóška* 'łyżka'; refleks *e* za ogólnopol. *o* występuje nawet na końcu wyrazu: *ajne,* 'a ino', *ve* 'co. *byete* 'błoto', *depire* 'dopiero'. *Uw. Debreá* = Dąbrowa (miasto).

W **Smygorzowie** i **Lipinach,** na północny wschód od Kobierzyna: *e (ö)* = *o* wymawiane jak w Łukowej i daleko częstsze niż w Śmignie: *skalene* 'powalane', *vine* 'wino', *nega, grech.*

[1]) = 'połomać', nie 'połamać'. — *J. R.* [2]) Pr. str. 12., IV uw. 2. — *J. R.* [3]) Niestety na podstawie tego opisu nie można mieć pojęcia o właściwej fonetycznej wartości tych dźwięków. — *J. R.*

Ogólnopol. *ó* występuje jako *y*: *nyž*, *pu̯evryzek* 'powrózek', *žarnyvka* 'żarnówka', *pu̯ytne* 'płótno', *łyžka* 'łyżka' powstało jednak z *łóžka*, formy powszechnej w całej okolicy. Po *p*, *v*, *m*, *k*, *g* występuje *u̯y*: *vu̯yz* 'wóz', *vu̯yr* 'wór', *vu̯yvcás* 'wówczas', *vu̯yka* 'włóka', *vu̯ycyć* 'włóczyć', *vu̯yśeń* 'włósień', *vu̯yncás*, *vu̯ynitevać* 'wonitować', *mu̯yvić*, *u̯ebmu̯yvca* 'obmówca', *pu̯yjść*, *pu̯yjde* 'pójdę', *pu̯yki* 'póki', *pu̯yty*, *pu̯yźno*, *mu̯yzg* 'mózg', *ku̯ylcyk* 'kólczyk', *ku̯yzdy* 'kóżdy= każdy', *gu̯yra* 'góra', *gu̯yrál*. Taksamo zachowuje się ogólnopol. *u*: *snyr* 'sznur', *Hanyś* 'Hanusia', *Vu̯ejtyś* 'Wojtuś', *nyz*, *nyze* 'nuż, nuże!', *bu̯yt* 'but', *fu̯ynt* 'funt', *du̯ygi*, *du̯yg* 'dług', *du̯yzy* 'dłużej', *gu̯yńka* 'gunia', *ku̯ypec* 'kupiec', *ku̯ys* 'kurz i kus = kęs n. p. drogi, chleba', *mu̯yśeć*, *mu̯yśáu̯* 'musiał', *pu̯yzdro* 'puzdro', *pu̯yzderku̯e*.

W **Pawęzowie**, na południe od Śmigna, nie występują wybitnie refleksy *u̯o*, *u̯e*, a wcale niema *e* (≦ *o*). Jeszcze więcej do języka ogólnego zbliżona gwara w **Krzyżu**, wsi najbliższej Tarnowa, tudzież gwara wsi **Lisiagóra**, położonej na wschód od Śmigna.

G. Spis nazwisk (i przezwisk)[1].

a) Nazwiska gospodarzy w Śmignie:

Armatys, Bąk, Flis, Gąsior, Jarmuła, Józa, Kaziród, Kiełbasa, Kłęk, Kocoł, Kozdrój, Kozioł, Kuta, Kurek, Marciniec, Maziarz, Motyka, Mitera, Mróz, Pinas, Ostręga, Radoń, Rękal, Schab, Sroka, Szczurek, Starzyk, Tabor, Wajda, Wielguz, Wapiennik, Wiatr, Wijas, Witek, Sak, Taraszka, Wójcik.

b) Przezwiska gospodarzy w Śmignie:

Beskura, Bululu, Copa, Cysárz, Inklus, Jasieniek, Kacorz, Kasper (Kasprzyk), Knaga, Ku̯ecorek, Ku̯ezuleniek, Las trzasnoł, Lenniszek, Minister, Paluszek, Pinijer, Pu̯elák,

[1]) Wszystkie nazwy podaję w pisowni p. Witka. — *J. R.*

Przysiatka, Pyta, Paniczki, Pyczka, Redzina, Sebek (Sobek), Syrek, Szczyrbaty, Siła, Szczypiász.

c) Nazwiska (i przezwiska) w Pawęzowie:

Bańbór, Bogacz, Bogdanowicz, Bryła, Cecot, Drewko, Filipowski, Foszt, Grabczyński, Janas, Klimek, Kornałás, Lisiagórski, Marek, Moskal, Mucha, Pękala, Podstawa, Sęk, Sielicki, Smoleń, Tryt, Wałaszek.

d) w Łukowej:

Barwacz, Bąba, Baszcz, Bej, Bęzak, Bodzioch, Bujak, Burda, Czarnik, Czosnyka, Dębosz, Fnącek (?), Golec, Jéż, Jucha, Kołodziej, Kołpa, Kowalski, Kolażyk, Król, Koważyk, Kukla, Łobno, Malinowski, Mostek, Nawój, Olszuwka, Pasek, Potępa, Ptasznik, Skorupa, Wawżon, Wieja, Wilk, Wanot, Załucha, Zając, Zeszutko [1]), Żaba.

e) w Łęgu, Partyniu, Lisiagórze, Kobierzynie, Rudnie, Bobrownikach, Krzyżu:

Anielczyk, Bil, Bystrowski, Bednarczyk, Brzychtry, Bogós, Baron, Boryczka, Broda, Chrobak, Cholewa, Cwik, Ciochoń, Drwal, Dusza, Dąbrowski, Gąsawski, Jachym, Janiszewski, Jagieło, Kajecki, Kuca, Kulma, Kunięga, Kobieszki, Koróz, Kusiór, Kotopka, Konieczny, Kieć, Lewicki, Luszowski, Libera, Maruszczyk, Mietelski, Mąka, Morydz, Mikuła, Matyra, Niebieski, Przeklasa, Piątek, Pabijan, Pa-Paluch, Pyrek, Psząda, Przybyszewski, Pikul, Panek, Rybieński, Rzepka, Srebro, Sypuła, Sikorski, Stadnicki, Szatko, Starzec, Świca, Serafin, Sereda, Skrabacz, Ślić, Węgiel, Wardzała, Wilczek, Zaręba, Zaraza. *Uw.* imię Ruman = Roman.

H. Tajny język, używany wyłącznie przez młodzież, polega na wstawianiu zgłosek *dy, sy, ly, ry, my, ny, u̯y* albo na przestawianiu zgłosek celem *„odḿeńeńå mu̯øvy“* n. p. *syjå sybu syta sym* 'ja był tam' albo *dźespu śćokuø u̯ade?* 'pójdziesz do kościoła?'

[1]) oczywiście: Rzeszótko. — *J. R.*

Tomasz Gawin.

Teksty w gwarze zaczarnieńskiej.

Uwaga.

Teksty, zebrane przez p. Gawina w Zaczarniu, wsi położonej na północny wschód od Tarnowa w odległości jednej mili, podajemy tak jak zostały zapisane, tylko z pewnemi zmianami ortograficznemi. Biorąc w rachubę fonetyczno-ortograficzne tło ogólno-polskiego języka w zachodniej Galicyi można mieć na podstawie tych tekstów niezły obraz gwary zaczarnieńskiej. Ponieważ nadto przedstawiają dyalekt ciekawy, niejako dalszy ciąg materyałów p. Witka, więc Komisya zdecydowała się je ogłosić. — Znak (!) znaczy zawsze, tu i indziej, tyle co „sic!“.

A. Proza.

1. Kśǫže Roman.

Pevny kśǫže buu̯ bardzo bu̯ogaty i ḿau̯ žone kśǫžńicke, s którą žyly bardzo pu̯o bu̯ožemu. u̯Obu̯oje smućily śe bardzo, bu̯o ńi ḿely ańi jednégu̯ø dźecka. Kśǫže pu̯ošed ráz na pu̯olovańe i tak se u̯umyślu̯, ze všyščy ludźe majǫ dźeći, a navet i zŕižęta i ptáḱi. Gdy přyšed do chåu̯py, tak gådåu̯ do svu̯oji baby: Dotychcas žyjeva z Bu̯oǵem, a ńi måva za to žådnégu̯e dźecka, u̯odtychcås muśiva žyć inacy. I žyly pu̯otem znovu pu̯o djåbelsku. Za ńedu̯ugu̯e zu̯ostau̯a u̯øna su̯abå i vnet slegu̯a. V caśe pou̯ogu bardzo chu̯oro-

vaųa, tak, że ji naśely kśedza přyvųožić i dóktera. Ale jakųešik ųnrodžuų še chųopåk. Jak gųe kśćily, křesnomatke kųcpåų nogamy, a kśedza ųodpųchåų rękamy. Gdy ńåų ten chųopåk rok, to pųety přeskakųǫvåu. Måų šeś låt, zapisåų gųe ųoćec do škoųy. V škole praų všyćke dżeći, ńikųǫgųe ńe chćåų sųuchać, ŕec školńiki nazvaųy gųe djåbųem. Gdy gųe pan nauczyćel chćeli [1]) za co ųukårać, to še do ńigųe stavåų, a navet råz zaßu(ų) pana i już ųodtychcås do škoųy ńe chųǫdżu(ų). Måų låt dvadześća, ųoddały gųe do vųojska. Zdåų še do ųnųanóv. Jak śåd Román (bųǫ gųe tak ųokśćily) na kųońa, to ten kųoń muśåų pųotem zdechnoć, bųǫ gųe zapålu(ų); a gdy chtóry ųǫf'icur chćåų gųe ųupomńeć, albųǫ nauczyć, to gųe Román zaraz zaßu(ų). Ten Román Djåbųų ųućik nareśće ųod vųojska i pųošed do jednygųe lasa, gdże se vystavåų jate, v który śedżåų. Tam se nasprovådzåų jinšyk do śebe i všyšćy razem ludźi v tem lejše zaßijały; a jak še jem która dżevucha spųodobaųa, to ji ńe zaßijały, ino muśaųa s ńemy ńiškać. Temcasem ųo Romańe Djåble všędy pųozapońinały. Zaßijåų se het, het! ludźi v tem låsku, a ńicht ųo tem ńe ćedżåų. Raz napåd ųon ŕóći zåkųonńikóv, których znåų ųod maųegųe i zaßuų jich. Ći zåkųonńicy znały gųe též ųod dżecka i namåvały gųe, żeby še navróću(ų), że to přeće s fańilyji kśęzcy. Jemu še żal všyćkigųe zrobiųe, ale jem żyćå ńe darovåų, tylkųo še jem kåzåų za sobǫ mųodlić. Vkrótce pųotem śåd Román na kųońa i pųojechåų do ųojcovskigųe dvųora. Gdy ćozáu kųońa ųu bramy, všyšćy v paųacu přelękły še bardzo ųokropńe i křycely: djåbųų jedźe i chųovali še, gdźe mųogły. Navet i matka jigųe schųovaųa še, bųǫ še båųa, żeby ji ńe zaßu. V tem caśe ųoćec już ńe żuų. Pųo dųųjem šukańu znalåz naš Román svǫ matke, ale ji ńe ßa, tylkųo ji ųupad do nóg, přeprośuų za všyćkųǫ i spytáu še matki, chto temu ćińeu, że ųon take provadźi życe. Gdy mu zaś matka ųopųovędżaųa ųod maųa do ćela, ųośvadcuų ji, iże pųojedźe do Řymu, aby še tam vyspųovadać, i ze życe ųodtąd ųodmńeńi. Jak pųovędżåų, tak též i zrobių. Došåd napųovrót svųojégųe kųońa i ųodjechåų. Gdy přyjechåų do Řymu i zśåd s kųońa, kųoń zńik, a ųon ųudåų še ńipřódy dųo kųośćoųa, v którem såm ųOćec śvęty ųodpraćåų naše śvęto, ale všyšćy ludźe, co tam byly,

[1]) Prawdopodobnie *chćely*. — *J. R.*

s kuośćoua p(u)ouućekaly, co śe gue tak baly, buø buu uokropńe strašny. Jak uOćec śćęty vyšed s kuośćoua, vyšed za ńem i Roman i puošed prośćutkue tam, gdźe uOćec śćęty ḿiškajom. Dopiro vtedy přyznåu śe uo všyćkich svuojich spravkach i prošu uOjca śćętygue, iżeby gue vyspuoćadau. uOćec śćęty vyspuoćadau gue, ale mu ńe zadau žådny puokuty, lec kazau mu na ńo cekać do dńa następnygue. V nocy uobjaćuu Pan Bóg uOjcu śćętemu, aby temu strašnemu gřyśńikuoći kázau jiś do teguø samegue (!) lasa, gdźe zaḃijåu, i żeby mu kazau puošukać pustelńika, który tam śedźi w tym låsku, a uon mu nadå puokute, ino żeby mu uo všyćkem uopoćedźau. Gdy na drugi zaraz dźeń uopedźau uOćec śćęty Romanoći, co ma zroḃić, aby ḿau všyćke gřéchy darovane, puošed zaraz do lasa i znalaz pustelńika. Ten śe gue na puøčotku přelok. Ale gdy mu tenże uo všyćkem uopedźau, że ńe přyšed zaḃić gue, ale puo puokute přyšed, uocknou śe ze strachu pustelńik i za puokute nadåu mu: „Bedźes chuodźu(u) śedem lat puo śćeće, a ńi-maš ńic jeś, tylkuø to, coj psy“. Roman puodźekuovau pustelńikuoći i šed het uede vśi de vśi, ued ḿasta de ḿasta. Gdy šed přez ḿasto i zḃirau puo uulicach kuośći, których psy ješče ńe zjaduy, aby śe tem puożyćić, dźeći lećauy za ńem, řucauy kaḿeńamy i móćuuy: guupi! guupi! A uon ńe buu guupi. Ḿau i spać tam, gdźe psy. Raz přyšed uun do taḱigue ḿasta, gdźe ḿiškau król. Puomauu přyšed do pauacu i puoznåu śe vnet ze psamy i razem z ńemy spau v budźe i jåd to, coj uony. Gdy psy jeś přestauy, zjadau Roman uostatḱi. Duugi cas śedźau uon s temy psamy, až raz vypadua vuøjna. Všyščy panoće puojechaly s królem na vuøjne. Już naśi ḿely přegrać. Vtem vpåd jaḱiś rycéř na kuońu i tak śik ńepřyjåćeli jak tråve. Vnet zḿeńuue śe všyćkuø, naśi vygraly, a ten vuøjak zńik i ńich uo ńem ńe ćedźau, gdźe śe puodźåu. uOvem rycéřem buu ten, co ze psamy ligåu. Zańim król do domu z vuøjny přyjechåu, uopoćem våm, co uon ḿåu ṕekno bardzo córke, ale ta córka buua ńemuova. Gdy ćęc król vróću(u) z vuøjny, puokazovaua na tegue, co spåu ze psamy, ale król s tegue ńic ńe ćedźåu. Puo jaḱemśik caśe buua vuøjna s tem samem ńepřyjåćelem, buø chćau uon přeće na svuojem puostaćić, że uon vygrać puoćińen. I znovu naśi ḿely přegrać, ale ten sům vuøjovńik znovu vpåd na ṕekńuśeńḱem kuońu z ćelǵem ḿecem i všyćḱich ńepřyjåćół puozaḃijåu, tak, iże mauo

chto u̯ućik. Ale i teräz ńicht ńe ćedźäu̯, gdźe śe ten dobry cu̯oćek pu̯odźäu̯, a córka królevskå znovu pu̯okazyvau̯a u̯ojcu tegu̯e, co spåu̯ ze psamy, a u̯oćec ńic ńe ćedźåu̯. Za ńedu̯ńǵi cas chćåu̯ ńepřyjåćel ješče råz spróbu̯ovać[1]*) svégu̯e ščęśćå i znovu přyšu̯ø do vuøjny, ale król přykäzåu̯ všyćḱim panom, izeby, ježelij (!) śe ješče ten su̯avny rycéř na vu̯øjńe pu̯økåže, žeby gu̯e zatřymaly všyščy, buø vårtå jaḱi nädgrody. Juž pu̯o sku̯ońconych ṕiršyk dvóch vu̯øjnach navet pu̯o gazytach u̯o ńem ṕisaly, a ńe mu̯ogly śe doćedźeć, gdźie u̯un śedźi, gdźe mä jaḱe pu̯ośedźisku̯e, aby mu pu̯odźęku̯ovać. Teråz, jak bu̯u̯a třećä vu̯øjna, takže juž ḿely ńepřyjåćele vygrać, ale na u̯obrone přyjechåu̯ takže i tensåm vu̯øjåk na tem samem ku̯ońu i u̯okropecńe rǫbåu̯ ńepřyjåćela i to tak, že juž jégu̯e ku̯oń vpådåu ḿędzy trupy, co gu̯e juž mau̯o bu̯uø ćidać i naśi muśely vygrać. Ale i našem ńe dåu̯ śe chyćić, bu̯o gu̯e chćely zatřymać i zapytać śe u̯o nazćisku̯o, jino śe tak brońu̯u̯, co jaž strach. Gdy vyćijåu̯ pau̯ašem, jaku̯øśik śturnou̯ śe v noge i ten pau̯aš u̯ułomåu̯ śe v połoŕe. Jedna połóvka zu̯ostau̯a v nodze, a drugom zaḱijåu̯. Nareśće u̯ućik s pu̯ola, přyjechåu̯ do pau̯acu, stanou̯ v u̯ogrodźe tak jak zavše, ku̯oń zńik, a u̯on vyćǫgnou̯ z noǵi kavåu̯ šabli, pu̯osku̯adåu̯ u̯oba kavåu̯ḱi, pu̯odńós kaḿeń u̯okropecny přy studńi i schu̯ovåu̯ pau̯aš, a såm pu̯ošed do budy. V ty budźe śedźåu̯, a psy lizau̯y mu noge, bu̯ø śe z ńi krev valu̯u̯a. Na to všyćku̯ø patřu̯u̯a córka króla i bardzo śe tem ćešu̯u̯a. Zaräz, jak tylku̯ø król z vu̯øjny vróću(u̯), vskäzau̯a mu i teraz córka na tegu̯e, co v budźe, pu̯okäzau̯a jégu̯e noge, ale též z ćelǵi u̯ućechy ṕiršy råz přegådau̯a: „Tatuśu! tatuśu! ten, co ze psamy ligå, bu̯u̯ takže na vu̯ojńe, ńedåvno přyjechåu̯ na ku̯ońu, må noge skalycono, vḱu(u̯) se na vu̯øjńe v ńǫ šable i teräz gue bu̯oli. Šable su̯ovåu̯ (!) ten cu̯oćek pu̯od kaḿeń přy studńi, a ku̯oń śe gdźeśik pu̯odźåu̯. Król śe bardzo u̯ućešu̯u̯ tem, že córka móći, ale též, gdy śe překonåu̯, že u̯ona ńe ku̯aḿe, kazau̯ ḱidnygu̯e Romana do pu̯oku̯oju zavou̯ać. A že juž śedem låt přešu̯o, jak u̯on pu̯okute cyńu(u̯), v nådgrode dåu̯ mu król te córke, co mu̯ove u̯odzyskau̯a, chu̯oć u̯od dźecka ńe móćuu̯a, za žone i u̯oddåu̯ mu cau̯e królestvu̯o. Na tem veselu i ja bu̯u̯em, jådem i ṕu̯u̯em, všyćḱigu̯e bu̯uø mau̯o, ćęc pu̯o brodźe kapau̯ø.*

[1]) także *spróg̯u̯ować.*

u̯Odtychcås žyje Romån bardzo dobře ze svu̯ojom babom, stary król ćešy śe bardzo, baći i kou̯ujse vnęḱi i vnęcḱi, a co dali bedźe, ńe ćem.

Ažebyśće śe znovu ńe mårtćily, co śe stau̯o z temy zbójamy, co to z Romanem v lejśe śedźely i zaḃijaly, to våm u̯opoćem, jagem svyšåu̯, že, jak śe Romån ḿau̯ navróćić, pu̯ošed do jaty i zapytåu̯ śe všyćḱich kåmratóv, cy który śe ńe chce z ńem navróćić. Všyščy śe śḿåly s tegu̯e, a tylku̯e jedna dźevcyna, co jǫ tam ḿely, bu̯ø bu̯a bardzo u̯adnå, řućuu̯a mu śe na šyje, śćiskau̯a i cau̯ovau̯a Romana i prośuu̯a, aby śe navróću(u̯) i u̯une vypuśću. Vtedy Romån zgńivåu̯ śe bardzo: „Tacyśće vy to kåmraty, cośće do ṕeku̯a navet ze mnom ślubu̯evaly jiś?“ I všyćḱich pozaḃijåu̯, a dźevcyńe žyće i vu̯olnoś darovåu̯.

Dće dźurḱi v noše,
Ledće sku̯ońcuu̯o śe!

2). Matka, córka i paśirḃica.

Bu̯a jedna matka bardzo bu̯ogata, a ḿau̯a též paśirḃice. Zavdy do kåždy robu̯oty jo vysyu̯au̯a, a svoji córḱi ńigdy ńicegu̯e roḃić ńe u̯ucuu̯a. Raz śe ty córce zachćåu̯ø jagu̯ód i vysu̯au̯a matka paśirḃice na jagu̯ody, a to bu̯ø v stycńu pu̯o gu̯odach. Ta paśirḃica juž śe ńic ńe u̯odmåćau̯a i pu̯ošu̯a. Jak pu̯ošu̯a v jeden dźeń, to ńe přyšu̯a jak na druǵi dźeń rano i jagu̯ód přyńesu̯a pou̯ny pu̯odou̯ek. Zaråz na druǵi dźeń vysu̯au̯a jo pu̯o jabka i tych jabu̯ek přyńesu̯a. Na třeći dźeń kåzaua ty córce svu̯oji, izeby přyńesu̯a jabu̯ek, ale přódy vypytau̯a śe ty paśirḃice, kto ji dåu̯ tych jabu̯ek i skǫd vžou̯a. Paśirḃica ji u̯opedźau̯a, že bu̯a v jednem lejśe i nalazu̯a dvunastu panóv i pytaly śe ji, cegu̯e u̯øna chce. u̯Ona všyćku̯ø u̯opu̯oćedźau̯a, jak jo macocha vygnau̯a, že muśi přyńiś jabu̯ek. I pytaly śe ji, chtóry nau̯adńejšy pån, a u̯ona pedźau̯a, že všyščy u̯adńi panoće, a ten nåstaršy pån kåzåu̯ temu, co ve środku śedźåu̯, izeby jy dåu̯ jabu̯ek. Ten pu̯ošed pån na las i nalaz jabu̯onke i navcåu̯ jabu̯ek i dåu̯ ty paśirḃicy i kazau̯ jy iś do chåu̯py i nåstaršy pån kåzau̯ přyś na druǵi dźeń ty samy panńe. Na třeći dźeń pu̯ošu̯a sama córka, het šu̯a lasem i nalazu̯a tych panóv. Panoće śe jy pytajo, pu̯o co přyšu̯a. u̯Ona móćuu̯a, že pu̯o jabka i pytaly śe jy, cy śe jy zachćau̯o tych jabu̯ek, a u̯ona pu̯oće-

dźaṷa, že śe ḿe ńe pytejće, jyno my dejće jabṷek. Ten nåstaršy pån śe jy pytåṷ, chtóry nåṷadńejšy, a ṷona pṷoṽedźaṷa, že nåṷadńejšy ten ṕǫty, co skraja śedźi, a ṷońi śe jy pytaly, cy ći śe žåden ńe pṷodobå, jyno jeden, a ṷøna ṷedpedźaṷa, ize jyno jeden. Pṷotem śe jy pytaly, chtóry nåstaršy. ṷOna ṷodpoṽedźaṷa, že nåstaršy ten, co śedźi zaråz skraja, bṷø juž śivy. Tak jy ten nåstaršy kåzåṷ jiś daly v las na te jabka. Tak ṷona pošṷa na te jabka ješče daly. Tak vtędy padṷa zaṽerucha i ṷumařṷa.

Ći panoṽe to byly ḿeśǫce. Styceń buṷ nåstaršy a måj nåładńejšy.

3). Pastušek.

V jednem dvṷoře sužuṷ pastuch i påsåṷ krevy, a gańåṷ je daleko na påšo, a přy tem paśṽisku buṷ křyž z ṽizeronḱem i ṷon tam luḃåṷ śe zavdy mṷodlić pṷod tem křyžem. Jednégṷø razu gnåṷ bydṷø na påšo, a šed vędrovny i móṽuṷ mu tak: „Co ḿi dåš, to ći dåm tako ṕiščåṷke, co jak na ńi zaṕiščyš, to će bedźe sṷuchać bydṷo i všyščy ludźe na śṽeće.“ A ṷon móṽi tak, že ńimå ńic, ino dṽe króv, to jak chce, to ńech se veźńe. Ale ṷon króv ńe vźoṷ i ńic mu ńe dåṷ, tylkṷø mu ty ṕiščåuḱi pṷožycu. Ten pastuch vźoṷ te ṕiščåṷke i zaṕiščåṷ na ńi na paśṽisku, a bydṷø, chtóre ṷusṷyšaṷø, všyćko do ńégṷø přyšṷø i uod radośći skåkaṷo i bṷødṷø śe, a ludźe, co žnęly i fury, co jechaṷy gṷośćińcem, to ludźe všyščy tåńcyly, pṷokalycyly śe śirpamy i pṷokuly śe, co skåkaly pṷo kṷolåkach. Na druǵi dźeń zaṕiščåṷ též na ty ṕiščåṷce. Bydṷø tak samo skåkaṷo i navet śe pṷozabṷodaṷø, a ludźe tåńcyly, dopóḱi móg chtóry ståć na nogach. Ale ṷon ṽidźi, že bedźie źle z bydṷem, zabråṷ śe i pošed ve śṽat, i jak gdźe ludźie roḃily, to ṕiščåṷ na ty ṕiščåṷce. To ludźe tak tåńcyly, že navet ńichtóry zṷoståly kalykamy. Tak ṷon ṽidźåṷ, že bedźe źle z tǫ ṕiščåṷkom i vróćuṷ śe nazåd do tegṷe dvṷøra i spṷotkåṷ śe z tem samem pṷodróžnem i ṷoddåṷ mu te ṕiščåṷke nazåd i pṷošed pṷod ten křyž i přeprośuṷ Pana Boga, že ṷon tak źle roḃuṷ, a Pan Jezus z křyža přemóṽuṷ do ńégṷe, že mu då inny talent do žyćå, s którem možeš žyć besṕečńe. Veź to ṕóro, co måš za kapelušem, co chceš zroḃić z ńégṷe, a jak na tem ṕóře zaṕiščyš, to śe všyščy bedo ćešyć i sṷuchać. ṷOn podźękṷovåṷ Panu Bogu i pošed v śṽat dalekṷo. Jak śe mu chćaṷø

jeś abu̯ø ṕić, to to ṕóro u̯obejřau̯ i všyćku̯o ḿau̯, cegu̯e mu třa bu̯ø, a jak na ńem zaṕiščau̯, to ńe bu̯ø muzyḱi nad jégu̯e ṕóro. Król jeden doćedźau̯ śe u̯o ńem, že u̯on tak u̯uḿi grać i kazau̯ gu̯e zavou̯ać do śeḃe i davåu̯ mu za to ṕóro, co jino bedźe chćau̯, aby mu to ṕóro zu̯ostaćuu̯. A u̯on u̯opu̯oćedźau̯ mu to všyćku̯ø, u̯od ku̯ogu̯ø doståu̯, bu̯ø i žyć ńi mu̯øže bez tegu̯e ṕóra. Król gu̯e chćau̯ zu̯ostaćić daly přy soḃe, žeby móg žyć z ńem, bu̯o ješče u̯od u̯urodzeńå ńe ḿau̯ taḱi u̯ućechy, jak z jégu̯e muzykom, ale u̯on ńic ńe chćåu, tylku̯ø iś daly. Król mu u̯opu̯oćedźau̯ u̯o svu̯oji córce, žeby móg mu u̯opu̯oćedźeć albu̯ø ćedźeć, co u̯ona roḃi v nocy, co pu̯otraf'i dźešęć pår zedřéć třećikóv za noc, bu̯ø tegu̯ø ńik ńi móg mu u̯opu̯oćedźeć. Tak u̯on śe pu̯odjou̯, že za třy dńi to muśi ćedźeć, co u̯ona roḃi. Król nakazau̯ mu v temsamem pokoju spać, gdźe i u̯ona sama, ale u̯ona ńe přystau̯a na to, a król jy pu̯oćedźåu̯, že ježely ńe přystaješ na to, to temu cu̯oćekoći zaraz zetńij gu̯ove. Ale u̯ona pu̯oćedźau̯a, že mu žyćå ńe davau̯a, to mu u̯odḃirać ńe bedźe. I pu̯ošu̯a, ale mu pu̯oćedźau̯a tak temu cu̯oćekoći, že tu bedo tacy, co će zaḃijać ńe bedo, ale će vezmo navet cau̯ego. Na noc spåu̯ u̯on v tem samem pu̯okoju, co i królevna. Sku̯oro kole pónocy přyšed chtośik i pu̯oćedźåu̯ jy: juž chu̯odź, bo juž cas, ale u̯ona pu̯oćedźau̯a pu̯o ćichu: ńe křyc tak, bu̯o tu jes taḱi, co ḿe vartuje. A u̯on pu̯oćedźåu̯, že ńiku̯ogu̯ø ńe znåm, tylku̯o ćeḃe, ale pu̯ockej, to jå mu tu dåm na spańe, co u̯on śe tu ńe u̯obudźi. Tak dåu̯ jy cośik ve flašecce, a ten chu̯øpåk tak zadåu̯, že śṕi. Tak królevna přytknou̯a mu flašecke do gęby i vlau̯a mu, a ten chu̯øpåk vtencas zaćou̯ zęby i ńe puśćuu̯a mu do garu̯a, jino třymåu̯ za vargamy. Ten chtośik vtencås s tǫ królevnom vyšed, a ten chu̯øpåk vtencås vypluu̯ to i vyšed za ńemy dřćamy. Ale u̯ońi u̯obydvu̯oje byly juž daleko, že juž u̯oḱem ńi móg jich dojřeć i juž ńe pu̯ošed za ńemy. Na druǵi dźeń rano, gdy vståu̯ król, pytau̯ śe gu̯e, co ćidźåu̯, a u̯on pu̯oćedźåu̯, že ńic. Król mu na to pu̯oćedźåu̯, že jak za třy dńi ńe bedźe ćedźåu̯ pevnośći i všyćḱégu̯e, co u̯ona roḃi, to bedźe śḿerćo kårany. A u̯on v tem raźe na to přyståu̯. Ano, tak i druǵi nocy spåu̯ tak samo s tǫ pannǫ. Kou̯o pónocka přychu̯odźi jaḱiśich třech i dali ty królevńe flašecke s temsamem ṕićem, žeby mu dau̯a na spańe. A ten chu̯øpåk ćšyćku̯ø to sušåu̯, bu̯ø u̯udavåu̯, že śṕi. Ale ležåu̯ do góry plecamy, tak mu ńi mogu̯a ćlåć s ty flašecḱi.

V tem raźe ći všyščy śe zabraly i pośly, a u̯ona z ńeḿy pu̯ošu̯a. Chu̯øpåk såm zu̯oståu̯ spać. Jak u̯uśli kavåu̯ek, tak śe jeden vróću(u̯) i pu̯opatřu(u̯), cy u̯on śṕi, ale u̯on u̯udåu̯, že śṕi. Jak śe ten vróćuu̯, tak u̯on v tem raźe stanou̯ na noǵi i pu̯ošed za ńimy bu̯oḱem, a u̯ońi śly górom i móv́ily do ńij, že cuć žyvo duše. Tak śe jeden vróćuu̯ tomsamom drógom, ale ńic ńe v́idźåu̯ i pu̯eśly daly. Ty królevny śe pytaly, cy jiś ńižy, cy vyžy nad las, a u̯ona pu̯ov́edźau̯a, že vyžy leṕi i tak śly daly, a ten chu̯øpåk šed furt za ńemy bez vu̯ody i bez lasy. Tak u̯ońi nadeśly nad jeden las, co tam grau̯a muzyka. I tak jo všyščy braly do tåńca. Co śe chtóry vykręćuu̯ třy razy, to juž třev́ikóv na ji nogach ńe buu̯ø. I tak u̯obuvau̯a co trocha. I tak hulali přes cau̯o gu̯odźine, a chu̯opåk všyćku̯ø v́idźåu̯. Za te gu̯odźine pu̯otraf́uu̯a ta królevna zedřyć dźešęć pår třev́ikóv i v́ęcy. Pu̯o ty u̯uku̯ońcony muzyce vyb́iraly śe do domu. Tak ten chu̯øpak vyšed napřód i šed róvno z v́atrem, žeby móg přódy zajiść ńiž u̯ońi i zašed i u̯udåu̯ śe śṕǫcy. A ći s tom królevnom vleźly do ty jizby i patřǫ, cy u̯on śṕi, a u̯on spåu̯, jagby přes duše. I móv́ily, že u̯on ńi u̯o cem ńe v́i. I móv́ily se, že jak přydo na třećo noc, to jych přydźe śedḿi i veznom gu̯e. Tak u̯on na druǵi dźeń królov́i to všyćku̯ø u̯opedźåu̯, jak śly, co rob́ily i gdźe byly. Król córḱi zaråz zavou̯åu̯ i to jy všyćku̯ø u̯opu̯ov́ado, a u̯ona u̯od strachu scårńau̯a jak måź i padu̯a ńežyvå na źeḿe, a chu̯øpåk co z ńom spåu̯, pu̯ošed znovu v śv́at daly.

4) u̯O śedḿuch córkach.

Jeden u̯oćec ḿåu̯ śedem córek, a s tych śedḿi nåstarša buu̯a strašńe zu̯å i mu̯ocnå tak, že śe jy všyščy båly, bu̯ø jak zu̯aṕuu̯a dvóch chu̯øpóv albu̯ø třech, to jych pu̯oćiskā na źeḿe jednom rękom. I båu̯ śe z ńom kuždy u̯ožeńić. Te šeś mu̯odšych śe vydau̯ø, u̯ony ńich ńe chćåu̯, bu̯ø śe jy kuždy båu̯. Ńe kuždy, bu̯ø buu̯ jeden. Jednégu̯e u̯ojca syn přyšed u̯ød vu̯øjska i chćåu̯ śe ku̯ońecńe žeńić, a u̯ojcov́e mu radźily, že mu̯øžeš śe u̯ožeńić navet s tom nåjgu̯oršom z cau̯y vśi i nåjmu̯ocńejšom z cau̯y vśi, bu̯ø må kavåu̯ek pu̯ola, bu̯ø jy u̯oćec daje cau̯y pórolek pu̯ola i cau̯e zabudovańe. Tak u̯on tak zrob́uu̯ i pu̯ošed śe jy zalycać. Jy u̯ojcov́e na všyćku̯ø přystaly, ale u̯on śe båu̯ ty ńedobry dźivḱi, a nareśće śe z ńǫ uožeńiuu̯ i zaråz śe tam do ńi sprovadźuu̯ na cau̯e gu̯ospodařtvu̯ø. u̯Ojcov́e v́idzǫ,

že to bedźe źle s tem všyćḱem, zabraly śe i pu̯ojechaly do najmu̯odšy córḱi, którå bu̯u̯a vydano na bu̯ok, a u̯oṅi zu̯ostaly u̯obu̯oje na tem gronće. u̯Ona zrazu gu̯e ṅic ṅe suchau̯a. Jak bu̯u̯ø gdźe vesele, to jak pu̯ošu̯a v jeden dźeṅ, to ṅe přyšu̯a, jaž na druǵi dźeṅ. Tak pu̯ošu̯a råz do druǵi vśi na vesele, to jak pu̯ošu̯a v jeden dźeṅ, to ṅe přyšu̯a, jaž na druǵi dźeṅ v nocy. A u̯on se u̯umyślu̯u tak, že jak přydźe do chåu̯py v nocy, to jo ṅe puśći i všyćḱem su̯ugom zakåzåu̯, žeby gu̯øspu̯øśe ṅe puščaly, bu̯ø jak chtóre puśći, to u̯ød dźiśedṅa ṅe bedźe ḿau̯o sužby u ṅégu̯ø. Jak přyšu̯a, tak u̯oṅi śe boly i žådnå suga jy ṅe puśćuu̯a, bu̯ø śe boly gu̯øspu̯ødåřa. Tak u̯ona přyšu̯a kou̯o pónocka i puků do u̯økna prosto, a u̯øn aṅi jy ṅe puśćuu̯ aṅi śe do ṅi u̯odezvåu̯. Tak u̯ona pu̯ošu̯a dø celådźi, žeby jo puśćily, ale celådź jy ṅe puśćuu̯a, tak přyšu̯a nazåd dø u̯økna i gådå bez u̯økno dø ṅigu̯e: „Jak ṅe puśćiš, to jak vleze, to će zaḃije“. I tak śe stau̯ø u̯ødv́rotṅe. Tak nareśće puśćuu̯ jo i pytå śe jy, gdźeś ty chu̯ødźuu̯a dotychcås pu̯o nocy, a u̯ona u̯odpov́edźau̯a mu, že śe my tak pu̯odobå chu̯ødźić, to co my zrobiš za to. I tak śe u̯ozebrau̯a i pu̯ošu̯a spać, a u̯on śe jy doṕiro zacynå u̯opytovać i vyjou̯ pu̯ovróz namu̯ocony z vu̯ødy z cebřyka i ḃeře śe do ṅi, dø ḃićå, a u̯ona gu̯e zu̯apau̯a v jedne reke i ščelu̯u̯a gu̯e u̯o źeḿe. A u̯on śe vtędy rozgṅivåu̯, jak zacṅe jo tem pu̯ovrozem ḃić, cesać, to jaž zemdlau̯a. Jak zemdlau̯a, tak jo srućuu̯ z u̯óžka na źeḿe i křyśi jo. Jak jo u̯okřyśuu̯, tak smaruje na novo tem pu̯ovrozem namu̯oconem. Tak u̯ona vtencås v́idźi jégu̯e mu̯oc na ṅom i přyśǫgå śe před ṅem, že juž ve všyćḱem bedźe gu̯e suchau̯a i bedźe mu v́erno. Tak vyšed duǵi cås i byu̯ u̯odpust tam v ty vśi, gdźe ta nåjmu̯odšå córka z u̯ojcamy ḿiškā. Tak u̯ona gu̯e straśṅe prośuu̯a, žeby jechaly na ten u̯odpust, žeby u̯odv́idźić i u̯ojca i matke. Tak u̯on na druǵi dźeṅ kazau̯ zapřegnoć parobkov́i ku̯oṅe i pu̯ojechaly na ten u̯odpust. Tak u̯ujechaly kavåu̯ dróǵi i gnaly kupcy gęśi gu̯ośćeṅcem, a u̯ona móv́uu̯a, že tam ṅe přejedźev́a tem gu̯ośćeṅcem, bo v́elka vu̯øda, a u̯on móv́uu̯, že to ṅe vu̯øda, ino gęśi. Tak u̯ona śe přezbyvau̯a z ṅem za dužo. Tak u̯on jy přypomṅåu̯, že ṅe paḿetåš to, jageś my pu̯odpřyśęgu̯a i juž śe ze mnom přezbyvåš. Tak kåzåu̯ parobkov́i navróćić ku̯oṅe i jechać nazåd do domu. A u̯ona vtencås bardzo gu̯e přepråšau̯a, že to pevṅe mušǫ być gęśi. Tak jechaly daly. Pas pastuch same barany. Tak u̯ona u̯uźrau̯a i móv́uu̯a:

co to gęśi śe paśe, a u̯on móv́uu̯, co to ńe gęśi ino barany. Tak u̯ona móv́uu̯a, že ńepravde móv́iš, že to som gęśi, ale pu̯ostřegu̯a, že gu̯e znou̯ zgńivá i zaraz gu̯e přeprášau̯a. I v tym raźe juž zajechaly do tych u̯ojcóv. Po u̯odpuśće všyščy śe posu̯ødźily (!) źęćóve i te jy śostry. Tak po u̯oḃeće (!) zacęly všyščy razem źęćóve z u̯ojcem gådać, a te córḱi z matkom gådau̯y u̯osobno. Tak u̯oćec buu̯ ćikavy, chtóra též bedźe nalepšå i nájposu̯ušńejšå tych źęćóv žóna. Tak kåzåu̯ tem źęćom za pořǫdḱem vou̯ać po jedny, chtórå nåpřódy přydźe. Tak ten źęć, chtóry ḿåu̯ córke nåjmu̯odšo, zavou̯åu̯ jy: „Kaśu, chu̯ødźino haf, cośik ći pov́em“. u̯Ona mu u̯odpov́edźau̯a: „Taka u̯od ćeḃe dróga do mńe, jaku̯oj u̯øde mńe do ćeḃe“ i ńe přyšu̯a. Tak zavou̯åu̯ drugi źęć, a ta jégu̯e mu u̯odpov́edźau̯a, že ńi må casu. I tak žådnå ńe přyšu̯a. Tak na u̯ostatku zavou̯åu̯ ten źęć, co ḿåu̯ nåjstaršo córke: „Maryś, chu̯ødźino haf, cośik ći pu̯ov́em“, a u̯ona v ty kv́ili lećau̯a prędko, ješče móv́uu̯a: zaråz! zaråz!

A jå tam buu̯ i to všyćku̯om sušåu̯. Doṕirogem přyšed, ješče neǵi mám plasḱe, a vǫsy u̯ød stropacyje jaže my pu̯ośiv́au̯y, a taḱim zmęcony, že ńi mu̯oge v chåu̯ṕe navet žuru pu̯oznać.

5). *a)* Powitanie dwóch gospodarzy:

A) Pokvålony...!

B) Na v́eḱi.

A) Jak śe måće kumu̯øśu? Cóž ta u̯u vås suchać? zdrev́iśće všyščy? Dźeći v́åm ta ńe chu̯ørujo?

B) Tak ta, Bu̯øgu dźekovać, stara ḃida, křeṕiva śe ta, jak mu̯oževa.

b) Powitanie i urywek rozmowy w odwiedzinach:

A) Pòkvålony[1]*...!*

B) Na v́eḱi.

A) Co tu suchać kou̯o vas? zdrev́iśće my též tu všyščy debře?

B) Tak ta, Bu̯øgu dźekovać! Śǫdźće se! u̯Opu̯ov́idźće co na śeḃe! Cóžta? Jakže śe též stau̯o vu̯ono s tem vašem grontem?

A) u̯ō! juśćik! jakžeby! Pu̯ørezlivaly dźeći i jå zu̯oståu̯ přy ńicem. I tak pu̯o duṕe!

---

[1]) akcent na pierwszej zgłosce.

c) Zmówiny na wesele:

A) Maćuś?

M) Cóž?

A) Chu̯ødźva na vesele!

M) Kej?

A) A v tamten ku̯ońec!

M) i̯i̯..., ḱej ńi mam bu̯utóv...

A) Ale chu̯ødź! Kaśka za družke, a Vu̯øjtek strykóv za švata! (!) Bedźe hula!

M) i̯i̯, cja (!) ćem? Mu̯øže i tak zroḃe, ino zagćizdej na mńe pu̯otem, jak bedźeš šed i pu̯øcekej ḿe, bu̯ø mušiva přódy jiś dø Jankla. Ty ćiš pu̯oco?

A) A pytåš śe ješče?

Kaśka na ṕec, Maćuś za ńom,
Vyvalyly u̯olyj z bańom!

d) podobne:

A) Jeva! Chu̯ødź na u̯øgraviny!

J) Ej cóž, ḱej my mamuśa ńe dadzom!

A) Ale chu̯ødź, bu̯ø tam bedźe Junek, ten, co přyšed u̯ød vu̯øjska!

J) Ej? bedźe? Žeby ja śe mu̯øgu̯a jaku̯o vyrvać! Jak póde spać do stajńe, to se vezne bu̯uty i chustke, a jak přydźe pu̯o ćeḃe Junek, to zavou̯ej na mńe!

A) Inoby jak!

e) przy żniwach:

A) A cóž ty pśa veu̯no Margu̯øśku̯ø! Ty bedźeš přódy žnou̯a?

M) A jageś ty myślau̯?

A) No, no, vsype ja ći!

M) No! bu̯øje ći śe! spališ my sucho řepe na góře!

f) przy napitku:

Zdreće vaša (!?) kumu̯ośu!

Ṕijće i dugu̯o žyjće!

Ej ty stary ṕijaku (żona do męża). *a do mńe śe ńe napiješ?*

Ty juž maš doś, bu̯ø dåvno ṕiješ!

Ha! Cóž vøḃić?

Póḱi žyjeva, to ṕijva, bu̯ø tam u̯o gu̯ořau̯ke bedźe trudno!

Ej kuḿe, mój kuḿe!
Pokumalymy śe,
Vlazu̯a śćiṅa v marchev,
Pu̯øgṅivalymy śe!
Ihū! Ihū! Iīī!

B. Poezya.

1) *u̯Od Kalysa dø Kalysa,*
Buty ze psa, cápka z lysa!

Ješče ḿe matuśa za pasem nośuu̯a,
Juž śe my šabelka u̯u bu̯oku śćićuu̯a.

Ješče jå maluśḱi, ješče jå ńe u̯urus,
Ješčeby jå ješče šabelḱi ńe u̯uńós.

Myślau̯aś dźevcyno, že jå u̯o će šalåu̯,
A jå u̯o ku̯oṅika, bu̯ø my u̯okulaváu̯.

u̯Ožeńuu̯em ći śe, u̯ožeńuu̯, u̯ožeńuu̯,
Aj na ḃide, na ḃide, Bu̯ože mój, Bu̯ože mój!

u̯Ožeńuu̯em ći śe na ḃide, na ḃide,
Mu̯ože jå će Margu̯øś u̯odyde, u̯odyde.

u̯Uv́ǫzåu̯ ku̯oṅiśa v lejśe u jabu̯ora, (!)
Pu̯ošed śe zalycać dźevcyńe dø dvu̯øra.

u̯Uv́ǫzåu̯ ku̯oṅiśa v lejśe u̯u patyka,
Pu̯ošed śe zalycać dźevcyńe u̯u stryka.

2) *Žeby ńe jå, žeby ńe ty,*
Ńe bu̯u̯øby ty nålepy!
Ale my se dopómu̯øgly,
Stulylymy, jagmy mu̯øgly.

Vu̯øjåk ći jå vu̯øjåk,
Bu̯om se chleba pu̯øjåd,

Bede vu̯øjne tocu
Z dźivkamy na ṕecu.

V́idźåu̯em ći žyda.
Jak se śadåu̯ na psa,
Zapåluu̯ cygara,
Vyṕuu̯ soḃe śnapsa.

Švatem[1]*) ći jå švatem*
Na veselu na tem,
Na jinšem ńe bede,
Bu̯ø śe žeńuu̯ bede.

Zalycåu̯em ći śe
Śtéry lata vdoṕe,
u̯Ona u̯ød radośći
Chu̯ødźuu̯a na gu̯oṕe.

Žeby ńe ta vu̯øda,
Ńe to jeźoreckṷø,
Byvåu̯by jå byvåu̯
u̯U će ku̯ochaneckṷø.

Jå se chu̯øpåk ǵipḱi,
Ńe bu̯øje śe ḃitḱi,
Kto śe ḃitḱi bu̯øji,
Ten za dźv́amy stojy.

Jak ći jå zapřege psa i ku̯otke kudu̯ato,
To ći jå pu̯øjade pu̯ø žone bu̯øgato.

Zalycåu̯ śe Maćek Maryńe,
Póki v́idźåu̯ kluchy v koḿińe,
A jak zechlåu̯ kluchy s koḿina,
Całujže ḿe v dupe Maryna.

Aj kuḿe, mój kuḿe,
Paḿetejže u̯o mńe,

[1]) = swat-em.

Jå bede u̯o tob́e,
Pu̯óḱi ńe zapomńe.

Jå se chu̯øpåk ze vśi, nazyvåm śe Maćuś,
Ńi v́ękšy ńi mńejšy jak ńebu̯oščyk tatuś.

Jå se chu̯opåk gu̯øspu̯ødařḱi,
Chu̯øć ńe v́elḱi, ale dařḱi (sic!).

Wojciech Janczy.

Gwara Sromowiec Wyżnich.

Uwaga. Praca p. Janczego składa się z systematycznego przedstawienia gwary i słowniczka. Wszystkie wątpliwe, albo niedokładnie przedstawione szczegóły (zwłaszcza z zakresu fonetyki) sprawdzałem z p. Janczym, który sam pochodzi ze Sromowiec i gwarę tamtejszą zna dobrze. Praca uległa znacznej przeróbce i daje, o ile sądzić mogę, wcale wierny obraz dyalektu. W każdym razie opis fonetyczny mógł wypaść dokładniej, niż opis gwary Śmigmieńskiej. — *J. R.*

Wieś Sromowce, dzieląca się na Wyżnie (Górne), Średnie i Niżnie (Dolne), leży w powiecie nowotarskim nad Dunajcem na granicy węgierskiej. Na zachód leży Czorsztyn, naprzeciw Sromowiec po stronie węgierskiej Niedzica. W dokumentach wieś nosi nazwę Sramowic (r. 1334. KDM III 14). Szramowic (Długosz).

Fonetyka.

Uwaga. Gdzie nic nie zaznaczono, rozumie się powszechna wymowa zachodnio-galicyjska, przedstawiona w „Szkicu“. Formułowanie zjawisk fonetycznych pochodzi przeważnie odemnie. — *J. R.*

Samogłoski.

§ 1. *a* na początku wyrazu: 1) *ań, abo, ale; abecadło, amen, agzamin;* 2) *ias* = aż. *iaze* = aże; *iańoły, iaumuzna, iadom* =

Adam. *i̯antek, i̯agńyska, i̯aguscęn* = Augustyn, *i̯aptyka, i̯andv́ęnt, i̯ancý-kryst* = antychryst; 3) *hanka, hereśt, haręndoš, hameryka.*

a na końcu wyrazu znikło w: *potřyp* = potrzeba, *potyl* i *poḱyl* || *potla, pokla.*

Izolowane *bodei̯* ≦ bóg daj || *dai̯* lub = *-oi̯* innych czasowników *(gnoi̯, dboi̯...).*

§ 2. *i* na początku wyrazu „przybiera zawsze przydźwięk *j: jignac, jimb́yr, jiskra, jigła* i t. d.“ (Janczy). Jednakowoż przy sprawdzaniu tego szczegółu okazało się, że o *i̯i-* albo *γi-* niema mowy, tylko chodzi o sposób rozpoczęcia samogłoski, czyli o t. z. przez niemieckich fonetyków „Vocaleinsatz“. Podczas gdy w powszechnej wymowie klas wykształconych samogłoskę *i* (jak i inne) poprzedza zwarcie krtani (t. z. „fester Einsatz“), to w gwarze Sromowieckiej (jak i w wielu innych) mamy poprostu tylko brak zwarcia (t. z. „leiser Einsatz“), i prawdopodobnie wcześniejsze ustawienie jamy ustnej [1]). Jednak chcąc mieć pewność absolutną, trzebaby rzecz zbadać na miejscu, a przynajmniej na osobnikach, które nie ulegały wpływowi języka klas wykształconych.

Wbrew zwyczajowi, wprowadzonemu w różnych fonetykach (także u Sieversa), najlepiejby było oznaczać samogłoski z wstępnem zwarciem kropką, n. p. *·i;* bez zwarcia wstępnego znakiem spiritus lenis, n. p. *'i* (a wstępne przydechy zgodnie ze zwyczajem znakiem ʼ). Zatem tutaj mielibyśmy: *'ignac, 'iskra* itd.

W jednym tylko wyrazie ogólnopolskiemu *i-* odpowiada w gwarze Srom. *i̯y-*, a mianowicie w formie zaimkowej *i̯yf* = ich, która bez wątpienia powstała drogą analogii na wzór formy *ńyf* = nich. A mianowicie:

§ 3. *i* po spółgłoskach zachowuje się ogółem biorąc jak w powszechnej wymowie zachodnio-galicyjskiej, zatem: *śïvy, śïny, ćïchy, ṕity, śińi* i t. d. *(ï* = *i*² Sieversa). Ale przed *f, u̯, r* obniża się to *ï* i przechodzi w *y* (albo luźne wązkie *ć*): 1) *ńyf* = nich, *telyf* = tylich, *vyśńyf* = wyżnich i t. d. w G. L. plur. pni zaimkowych i przymiotnikowych; 2) *f́yranka* = ogól. *f́i-*

[1]) właściwie tylko języka, podczas gdy w wymowie klas wykształconych ostateczne nastawienie języka następuje dopiero po przerwaniu zwarcia krtani. Tak przynajmniej u mnie. — *J. R.*

ranka, u̯ǫi̯sḱy-rok[1]) (ale samo *u̯ǫi̯sḱi*), *ćyrtel'ik* = niem. Viertel. Wyrazy: *ṕyrsy, ṕyrvyï, ćyrx, śyrp, śfyřbeć, ćyřba, ćyrṕeć, ḿyrva, dźyrgać, ḱyrṕec, śkf'yrk; śyrota, rozdźyrać, zab́yrać* i t. d. zawierają wprawdzie, biorąc rzecz ze stanowiska pisowni, *e* (pochylone), ale w zachodniej Galicyi wymawiamy je jeszcze powszechnie: *ṕïršy, ṕïrvy(ï)*[2]), *ćišx, ćižba, ćïrṕeć* (obok *ćerṕeć, ćèrṕeć*), *ḿižva, dźïrgać, skf'irk; śïrota, -dźïrać* i t. d., a zresztą zawierają (z wyjątkiem iterat.) historyczne *i*[3]). Tak samo wyrazy zapożyczone: srom. *'imb́yr, 'indźiḿyr* = inżynier. *paṕyr;* 3) przed *u̯: śyu̯a* = siła (nasze zwykłe *śïu̯a*), *sḿyu̯uvać śe* = zmiłować się, *ḿyu̯y, ṕyu̯a* (i rzeczownik i participium), *modlyu̯a śe, hodźyu̯o* i t. d. Natomiast w masc. tychsamych imiesłowów mamy wąskie *ȯ: zrob́ȯu̯, ṕȯu̯* = pił, *b́ylȯu̯* = bielił (ale fem. *b́ylyu̯a*), *vyb́ȯu̯* i t. d. Jeżeli uwzględnimy wypadki takie jak gen. plur. *sił* = *śyu̯, pił* = *ṕyu̯* i t. d., *piłka* = *ṕyu̯ka* i t. p., widzimy, że racyi dla *ȯ* w partic. masc. *ṕȯu̯* i t. d. nie można szukać w zamknięciu zgłoski, a dalej, że tutaj nie mamy do czynienia z **i* (jak to przedstawił p. Janczy), bo forma *bił* musiałaby brzmieć w gwarze srom. *b́yu̯*. Tu, w masc. imiesłowów przeszłych, trzeba niewątliwie wychodzić od form na *-uł (biuł* i t. d.), form, które powstały rozumie się drogą analogii i w różnych stronach terytoryum polskiego występują. Że forma na *-uł* usadowiła się w masc., a w fem. i neutr. pozostało *-iła, -iło* (≧ *-yu̯a, -yu̯o*), zależy chyba od tego, czy *u̯* było tauto- czy heterosylabiczne. Faktem jest, że formy *-yu̯a, -yu̯o* nie rozwinęły się z *-uła, -uło*, bo w gwarze srom. każde *u* przed *u̯* ≧ *ȯ*, o czem patrz niżej §. 9.

§ 4. Wyrazy *lel'ii̯o, lęńii̯o, "orǵęńii̯o* = lil(i)ja, lin(i)ja, gieorgin(i)ja wykazują, zdaje się, jednolite prawo dyssymilacyi. Te same wyrazy są przykładem zachowania końcówki *-íja;* porównaj jeszcze: *vańel'ii̯o* = ewangielja, *l'ituńii̯o* i t. d. Zanotować wypada osobno wyraz *rozmai̯će* = rozmaicie.

§ 5. *y* (identyczne z ogólnem, zachodnio-galicyjskiem *y*): 1) przed *r: śtyry* = cztery, *syr, cyrńić, cyrńutḱi, styrceć* (jak

---

[1]) nazalizacya trwa także podczas artykulacyi *i̯*. [2]) słyszy się także *ṕèrvy*. [3]) ale nie chcę przez to powiedzieć, że tu należy wychodzić bezpośrednio z *-ir-*.

w *ṕyrsy* i t. d.) i t. d.; 2) w masc. imiesłowów przeszłych na *-ył* ≦ **-ił* występuje *ȯ*, które należy taksamo objaśniać jak wyżej w § 3.: *skocȯu̯, zabocȯu̯, ᵘotfořȯu̯* i t. d.

§ 6. *e* na początku wyrazu: *i̯eva* = Ewa. Tylko ten przykład. Analogiczne wprowadzenie *e* zamiast *o*, jak wszędzie prawie: *Ṕetr (r* bezdźwięczne). *ṕesna, ḃedra, ṕerǫn, řeḿesu̯o, zeńaty; zaḿetu̯a, ṕedu̯a, přyńesu̯a* i t. d.; taksamo w 1. sg. i 3. pl.: *ńesę, pletę* i t. d.

Natomiast odwrotnie mamy *o* na miejsce ogólnego, regularnego *e* w dwu wypadkach: *xolova* i *plova;* sądzę, że mamy tu do czynienia z morfologicznem upodobnieniem wyrazu *cholewa* do licznych form przymiotnikowych na *-owa*. Co się zaś tyczy formy *plova*, to wyznaję, że to objaśnienie nie wydaje mi się prawdopodobnem. Ostatecznie może mamy przed sobą podobne wykolejenie fonetyczne (pod wpływem innych alternacyi fonetycznych, skojarzonych z pewnemi formami), jak n. p. w ogólnem *piosnka* zamiast rzadkiego staropol. *piasnka* i t. p. W każdym razie o jakiemś samodzielnem oddziaływaniu spółgłoski *v* niema mowy, bo zresztą — prócz tych dwóch wyrazów — wszędzie pozostaje *e (lewy* i t. d.).

§ 7. *o* na początku wyrazu (t. z. w absolutnym nagłosie) = *ᵘo*, to znaczy artykulacyę samogłoski *o* poprzedza zaokrąglenie i wysunięcie warg. Nie jest to zatem ani *o*, wymówione z równoczesnem wysunięciem i zaokrągleniem warg, ani też dyftong *u̯o*. Stoi to bezwątpienia w związku z brakiem zwarcia krtani przed artykulacyą samogłoski.

§ 8. „*u* na początku wyrazu ma przydźwięk wargowy *u̯*“, pisze p. Janczy. Rzecz ma się zupełnie taksamo jak przy samogłosce *i:* w związku z brakiem wstępnego zwarcia krtani i wczesnem nastawieniem języka wychodzi samogłoska, inna trochę niż nasze zwykłe *u* i robiąca wrażenie, jakgdyby ją poprzedzał osobny element samogłoskowy.

§ 9. *u* przed *u̯, r* ≧ *ȯ: snȯr, snȯrka* = sznurka 'wstążka', *pazdȯr* = pazur, pl. *pazdȯry, xmȯra, dźȯra, f'igȯra, dyḱtȯra* = dektura (tektura), *śkryptȯra* i t. d.; *mȯu̯* = muł, *skatȯu̯ka, bȯu̯ka, rȯu̯a* = ruła 'rura', *-ȯu̯* w imiesłowach przeszłych (p. §§ 3. 5.) i t. d. Osobno stoi *i̯ȯzęna* = jużyna.

Izolowane objawy: *maụupa* = małpa, *koụnı́yř* = kołnierz: naodwrót *haụpa* = chałupa || *haụupa*.

Uw. Może być, że także przed *n*, *m* przeszło *u* najpierw w *ó* albo *o*, a dopiero potem w *om*, *on* (p. niżej § 19): że zatem obecna forma *ṕeron* rozwinęła się z *ṕerón* lub *ṕeron*, a ta dopiero z *ṕerun* i t. d.

Samogłoski zwężone (pochylone).

§ 10. *a* zwężone brzmi zupełnie = *o*: *pócyř*, *ṕiok*, *biụok*, *godać* i t. d. Ogółem biorąc występuje to sromowieckie *o* zgodnie z językiem polskim. wziętym jako całość: patrz słownik. Tu zanotujemy tylko kilka ciekawszych wypadków:

vrocać = wymiotować || *vracać* = oddawać, iść z powrotem; *daị* || *doị* tylko w zwrotach *doị boze śćeⁿśće*, *doị boze doị* (*godoị*, *śadoị* || *kraị*, *maị*); *scforty* = czwarty || *puscfarta* = pół czwarta.

§ 11. *o* zwężone pozostało takiem. wyraźnie różnem od *u*. Oznaczamy je przez *ó*; wartość fonetyczna: zwykłe wąskie *ó*, leżące mniej więcej między naszem *o* a *u*.

Różnice między gwarą srom. a językiem ogólnym co do stanu *ó*:

vólo = wola (ale *rolo*); *vụódzo* = władza[1], *dróga*, *vụóśeń* (język ogólny waha się między *włosień* a *włósień*); *śkrófle* = szkrofle (używane w zach. Galicyi obok *szkrofuły*); *třópek* (*třop*), *potócek* i prawdopodobnie (jak p. Janczy sądzi) pod wpływem tego wyrazu także *potók* (rzadziej używane niż *potócek*); *dịabóụ*, *ịańóụ*.

§ 12. srom. otwarte *o* obok ogólnego *ó*:

noska = nóżka, *ftos* = któż, *ftory* (*dżeftory*) = który, *kozdy* = dyjal. kóżdy, *poć* i *poće* obok *póć*, *póće*, = pójdź, pójdźcie.

§ 13. Ogólnemu *ó* odpowiada nie *ó*, jak zwykle, tylko *u*, t. z. fonetycznie ten sam rezultat. jaki jest w języku ogólnym, w następujących wyrazach:

---

[1]) w staropol. pochylenie, jak wiadomo, nieoznaczane, a niewiadomo, czyby stare *włodza*, gdyby się zachowało, brzmiało dziś *włódza* czy *włodza*.

skubel, jakup, śudmy, 'usmy, susty, sustka, ruscka, dźubos 'dziób'.

Z wyrazów tych, zanotowanych przez p. Janczego, wyłączyć należy przedewszystkiem *jakup* i *dźubos* (= *dźubâs*): pierwszy brzmi tak już w starej polszczyźnie i tak (t. z. przez *u*) często pisany, chociaż w innych wyrazach niema jeszcze śladu oznaczania pochylonego *o*; drugi ma *u* regularne (*deųb-* = *dźub-*), a formy z *ó* powstały pod wpływem wyrazu *zobać*, niemającego żadnego etymologicznego związku z *dźub-*. Wyrazy *skubel* i *sustka* możnaby od biedy uważać za wzięte z języka klas wykształconych, w którym jak wiadomo *ó* = *u*; ale *susty, śudmy, 'usmy, ruscka* są mi zupełnie niejasne.

Uw. 1. Osobno należy wymienić: *pudę* || imper. *póć* lub *poć*.

Uw. 2. koruna, mamuna 'boginka'. *humǫnt* = chomąto mają także niejasne *u*, zamiast *ǫ* (*korǫna* i t. d. p. § 19.).

Uw. 3. Wreszcie izolowane stanowisko zajmuje *du* w zwrocie *du dǫmu* = do domu: wszędzie gdzieindziej *do*.

§ 14. Zwężone *e* (*é*) = *y*, względnie *i* i występuje, ogółem biorąc, w tychsamych wypadkach, co i w języku klas wykształconych zachodniej Galicyi. Poniżej wymieniamy wyrazy i formy, które w języku og. nie mają *é*, albo się wahają, albo których w języku og. niema.

a) rycyř, jak *skalpyř* = szkaplérz i t. d.; *mýć* = miedź, *pośćyl, dańyl* = Daniel. *kurdźyl* 'włósień w mięśniach', *kurpyl, bryg* (gen. *mędźi*... *brega*...).

b) dřyfko = drzewko, *bryzek* = brzeżek. *cyfka* = céwka, *polyfka*.

c) infin. *střyc* = strzec (ale w złożeniach -strzéc n. p. ustrzéc), jak *dřyć, 'umřyć* i t. d. Ale *uńeć, gńeć, mleć, ńeć, vřeć*.

d) dźvyře = dźwierze (drzwi), *paździyře* (jak *pyře* = piérze).

e) byl'ić, myšić; myřać, "ocydzać, poćyrać, "ogřybać še, šćybać i t. d.

f) lycha 'szmat łąki, polany', *mlyko, kolyba* (taksamo *-ly-* w *hlyb*, gen. *hleba* i t. d., ale *kl'ią*, compar. *mil'ią* i t. d.). W wyrazach obcych: *kfatyra, dyktora, gazyta, karyta, japtyka, puanyta, palyto, hybel*.

W *kryda, lyce, lytra* stoi *y* może w związku z dawną samogłoską niemiecką.

Uw. 1. W gen. sg. fem. *-yj* słychać *-j* (t. j. *ï̯*) wyraźnie: *dobryï̯* i t. d., obok formy bez *-j* w zwrocie *pôu̯ ṕę^{n}ty sustḱi.*

Uw. 2. Zatem jak *i* brzmi zwężone *e (é)* tylko w końcówce compar. *barźii̯, lepii̯, ḿil'ii̯* i t. d.; w wyrazie *kl'ii̯;* i przed spalatalizowanemi spółgłoskami: *ṕińǫ^{n}c, śiḱyra...*

Izolowane: *mańibry* (może *mańïbry)* = manewry.

Samogłoski nosowe.

§ 15. Zarówno co do wymowy jak występowania (z małemi wyjątkami) są prawie identyczne z ogólnopolskiemi.

§ 16. *ǫ, ę* z poprzedzającą niepalatalną spółgłoską:

compar. ma przed *-sy* stale *ǫ: gorǫ^{n}csy, nogorǫ^{n}csy, gorǫ^{ń}ćii̯;* iter. *skrǫ^{n}cać, vykrǫ^{n}cać, zapǫ^{n}dzać;* poszczególne wyrazy: *vnǫ^{n}tře; skǫ^{m}pstfo, paï̯ǫ^{n}cęna, smę^{n}tek, ku̯e^{m}pko* 'kłębek'.

Uw. 1. Na końcu wyrazu w końcówce 3. plur. występuje obok zwykłego *-ǫ* także (ale przeważnie tylko w pieśniach) *-ǫm: śṕyvajǫm, tǫńcǫm* i t. d.

Uw. 2. Imperat. *pę^{ń}ć* ale *zapǫ^{ń}ć* = pędź. zapędź.

§ 17. *ǫ, ę* z poprzedzającą palatalną spółgłoską:

iter. *pośfǫ́^{n}cać (pośfǫ́^{n}cany || pośfę́^{n}cǫny), zapřǫ^{v}gać, śǫ^{v}gać;* part. (właściwie gerundiva) mają stale *-ę^{n}cy: lecę^{n}cy, lezę^{n}cy, stoi̯ę^{n}cy, myślę^{n}cy, ńe-fśćę^{n}cy* = nie chcący. *hodzę^{n}cy* i t. d.: tylko *kśǫska modlǫ^{n}co* = do modlenia.

Uw. Imperat. *třęś* od *třǫść* (ale *střǫśńii̯* i t. d.).

§ 18. Zanik nazalizacyi: w odmianie słowa *bedę;* acc. zaimków *ḿe, će, śe; ḿyso (ḿysopust)* = mięso; w *ṕykny, ḿyśić, ḿysać, ḿyskać, cestuvać, pasceka* zachowane czyste samogłoski. W part. praet. czasowników. zakończonych w inf. na *-ǫ^{ń}ć* mamy *-ǫn, -ęna, -ęno, -ęńi, -ęny,* to znaczy właściwie *-on, -ena* i t. d. z zanikiem starych nosówek, a rozwinięciem nowych (p. niżej) n. p. *vźǫn, vźęna, zaćęńi* i t. d. W part. praet. czasowników. zakończonych w inf. na *-nǫ^{ń}ć* mamy *-nôu̯, -nyu̯a, -nyu̯o: zǵinôu̯, zǵinyu̯a, stanyu̯o* i t. d.

Uw. 1. ḿę^{n}dzy || ḿedza jak w ogólnopol.

Uw. 2. -ę (n. p. w 1. sing.) nie zatraca nazalizacyi.

§ 19. Drugorzędnie rozwinięte nosówki. Każde *o* (≦ *o* lub *å*), *ô*, *u* przed *m*, *ḿ*, *n*, *ń* ≧ *ǫ*; każde *e*, *y* (≦ *y* lub *ė*) ≧ *ę*: *zǫna* = żona, *su̯ǫma*, *dǫm* = dam. *strǫna* = 1) strona; 2) struna, *kǫń*, *pǫn* = pan i t. d.; *skřęńa* = skrzynia, *sęn* = 1) sen; 2) syn. *ṕeřęna*, *dobręḿi* i t. d.

Na końcu wyrazu powstają także czyste nosówki:

a) 1. sg. *dǫ*, *mǫ*, *v́ę*, *i̯ę* = jem i t. d. obok *dǫm* i t. d., zwłaszcza jeżeli wyraz nie stoi w absolutnym wygłosie. n. p. *ńe dǫ ćï tego*, *jo ńi-mǫ końi* i t. d.

b) D. pl. *nǫ*, *vǫ*, *źv́yřǫ*, *hu̯opǫ* obok *nǫm* i t. d.

c) I. sg. *casę*, *kii̯ę*, *hlebę*, *końę*, *potę* i t. d. obok *casęm* i t. d.

Z tych zestawionych przez p. Janczego wypadków wypada: 1) że dzieje się to tylko przed *-m*; 2) tylko w formach izolowanych, obok których niema form z *-m* + samogłoska, ochraniających wygłosowe *-m* odnośnej formy (jak n. p. w nom. sing. rzeczowników).

Uw. 1. Także *sę-mnǫ* = ze mną, *"oi̯cę-nas* = ojcze-nasz, *pǫ-ńyf* = po nich, *nǫ-ńę* = no nie? i t. p.

ńę-i̯esce i t. d. można porównać z ogól. i srom. *ḿędzy*. Taksamo *ńę* w odpowiedzi i na końcu zdania.

Uw. 2. Nie uległy zatem tej drugorzędnej nazalizacyi tylko *a*, *i*.

Wpływ słowacki.

§ 20. Wpływ słowackiego ogranicza się do przejęcia poszczególnych wyrazów i zwrotów n. p. *hruby*, *putńik* = pątnik, *zuby* w zwrocie *dai̯ tu zuby* (woła się na konia zakładając wędzidło), *hov́edo* 'bydlę'. *zohrada* = zagroda. *hroźńe*, *ḱed* = kiedy, *na môi̯ duśu* = na moją duszę. *na môi̯ v́erycku*, *scyrnadel* = trznadel i t. p.

Prawdopodobnie (?) słowacki wpływ mamy także w zwrocie *ńe fśćę"cy* = nie chcący: jestto dziwna kontaminacya zwykłego srom. *fćeć* i słowackiego dyjalektycznego *ne scem* 'nie chcę'.

Spółgłoski.

§ 21. *k*, *g*, *h*, *x* (= ch).

kk: *lekxy*, *ḿę"kxy* = lekki. miękki.

kt: fto, ńifto, ftośïk, ftory obok *doxtór*. Zdaje się, że *kt-* ≧ *ft-*, a *-kt-* ≧ *-xt-*.

tk: txnǫ^{ń}ć, vytxnǫ^{ń}ć (n. p. rękę). *dotxnǫ^{ń}ć* i t. d.

§ 22. Spirant *x* (= *ch*) występuje tylko kombinatorycznie, przed lub po bezdźwięcznych zwartych. Zresztą wszędzie jest *h*, identyczne z niemieckiem *h*, zastępujące zarówno ortograficzne *ch* (o ile nie uległo innym zmianom) jak *h*.

§ 23. *-ch* sufiksalne ≧ *-f*: loc. pl. *f hu̯opaf, kǫńaf, dźećaf, u̯avaf* i t. d.; gen. loc. zaimków: *ńyf, ś-ńyf*; partykuła *ńef, ńefta!*; 1. sg. praet. *jo byf, zroḃóu̯byf* i t. d.

Uw. Zachowanie *-ch* niesufiksalnego n. p. *^{u}ořex, břux, fartux* i t. d. objaśnia się wpływem casus obliqui.

xv: fau̯a bogu || *kfou̯a, pokfolǫny, kf'ila, zukfa* = żuchwa. Prócz we *fau̯a bogu* występuje *f* jeszcze w *marf'i* = marchwi.

xn ≧ *kn: usknǫ^{ń}ć* = uschnąć; podobnie *xl* ≧ *kl: śpiklyř*.

xr ≧ *kr: krystus*; taksamo *xř: křǫsc* = chrząszcz. *křest, křǫn, křęść; krosta* zawiera stare *kr-* (może i *křest*).

xt ≧ *ft: pu̯afta*.

xc ≧ *fc: fcę, fćeć, zafćeć śe*.

§ 24. *ś, ź, ć, dź*:

ślǫsk, ślęzak, ślaxćic...; śs (źs) ≧ *i̯s: vei̯ se* = *veź se*.

Izolowane: imperat. *zapu̯oc* obok formuły *bóg zapu̯ac* z *c* zamiast *ć*.

ćc ≧ *i̯c: hoi̯co* ≦ *choć co* 'co bądź.

nobarźii̯, ^{u}oźavigaru̯o = rozdziawi-gardło 'gap'.

W formie *vyśńi* = wyżni mamy, zdaje się, zachowane pierwotne *š*, podczas gdy w zwykłem *wyžni* mamy *ž* pod wpływem *nižni* (= srom. *ńiźńi*).

§ 25. *ń: ńs* + cons. ≧ *i̯s* + cons.: *u̯ǫi̯ski* 'łoński', *ręi̯ski, voi̯ęi̯ski* i t. d.; natomiast obok *kǫi̯dek* 'trochę' także *kǫ^{n}dek*.

Uw. Nazalizacya trwa także w czasie artykułowania *i̯*.

§ 26. *š ž č (šč) dž* ≧ srom. *s z c (sc) dz*, jestto zatem gwara sakająca [1]).

šl ≧ *śl (źl): pośl'i*, gen. *dyśla, fcežl'i* = chcesz li:

---

[1]) wprowadzam ten termin zamiast »mazurujący«. *(J. R.)*.

šń ≧ *śń*: *suśńo* = susznia. *straśńe*;

šp ≧ *śp*: *śpilka*, *śpeg*, *śpas*, *śpitol*... || *spuloř*, *spulać*;

št ≧ *śt*: *śturknǫ*^{ń}*ć*, *halśtuk*, *hereśt*, *śtyblety*;

šk ≧ *śk*: *śku̯o*, *kaśḱet*, *śklǫnka*, *śkrǫfle* || *skalpyř*.

Uw. W wyrazach obcych, zapożyczonych w ostatniej dobie, zastępuje się *š* taksamo przez *ś*, jak i w starych: *maśïna*, *śïber*, *śelḱi*, *maśyr*...

Izolowany objaw: w *přeńica*, *křtau̯ćić* mamy *ř* (rozumie się bezdźwięczne) zamiast *š*. Wykolejenie fonetyczne.

Podobnie: *paṕeř* zamiast *paṕež*.

ž: zostało w *žaba*, *ṕeža*; w *źobro* występuje *ź*.

zl ≧ *źl*: ^{u}*ožlou̯* 'rozlał', gen. *hartaźla* (nom. *hartazel*)...

§ 27. *ř* wymawia się wyraźnie jak spirantyczne, końcowo-językowe *r*; bezdźwięcznem jest w tychsamych wypadkach, co w ogólnopolskiem.

Izolowane objawy: *ṕiśkǫr* = piskorz; *ř* występuje w casus obliqui od *Ṕetrek*, *Ję*^{n}*drek*: *Ṕetřka*, *Ję*^{n}*třka* i t. d.; w *třfau̯y* = trwały, *křtǫń* = krtań (używane zwykle w plur. *křtońe*); *śńeřć*, *křfǫ* = krwią (ale *ṕyrx* i t. d.). Najwidoczniej stoi to w związku z bezdźwięcznością, która prowadzi za sobą wzmocnienie elementu spirantycznego (pr. *wiatr* || *wiatru*), i przypomina analogiczny, konsekwentnie przeprowadzony objaw dolno-łużyckiego.

§ 28. *ł* wymawia się wedle p. Janczego jak *u̯*, jednak jego wymowa, identyczna n. p. z moją, zadaje kłam temu twierdzeniu. Głoska, jaką w niewymuszonej wymowie artykułuję i jaką wymawia większość osób z t. z. inteligencyi w Galicyi zachodniej, nie jest ani *ł* ani *u̯*, tylko niesonantyczna samogłoska z obojętnym układem języka, zależnym od następującej głoski, a silnie zaokrąglonemi i cofniętemi wargami. Zostawiam jednak znak *u̯*.

Grupy spółgłoskowe (izolowane) na początku wyrazu.

§ 29. *śćfǫro*, **czwioro* a właściwie **ćwioro*, *scforty* || *cforty* = czwarty, *śtyry*.

sckǫfka = (sz)czkawka.

pščou̯a: wyjątek pod względem sakania (*dysc*...).

zbluska = bluzka; *zgřyva* = grzywa.

kfardy = twardy, ale *tforǫg* = twaróg...

pxa = pchła. względnie **płcha.*

śr-, *źr-* jak w ogólnopol.: *śrybǫo* 'srebro', *śretnǫ"ć śe* 'spotkać', *źrauy*...

Grupy spółgłoskowe w środku wyrazu.

§ 30. *rs, rś* ≧ *ř:* w końcówce przymiotników: *mořki, cysařki, veⁿǵeřki* i t. d.; *nopařtek* = naparstek, *lykařťo, pyřcć* ≦ **pérszczcć* 'pryskać' (objaśnienie p. Janczego), *ćořtǫn* = Czorsztyn. *zmořcać śe* 'marszczyć się'; *potpeřńik* = podpiersnik. *śeřć* = sierść. Taksamo *měřki* 'mierzki', *bař* ≦ barz. Ten sam objaw spotyka się w kaszubskiem i innych gwarach polskich.

§ 31. *tc, cc, ts* ≧ *cs:* dat. *ćocse, macse, ǰedl'icse* = ciotce, jedliczce. *macsǫn* = matczyn; *mǫocsy, sǫocsy* = młodszy, słodszy; *přyśťacsyć* = przyświadczyć...; taksamo *spocskoǫki* = z pod skałki...

Dyssymilacya dwóch *r*.

§ 32. *śrybǫo, lubryka* (także ogólnie używane); *marmun, dezenter* 'dezerter'.

Assymilacye zgłoskowe.

§ 33. *mńemy, mńeńec* = niemy, niemiec.

Skracania w szybkiem tempie mowy.

§ 34. *bēs* = *bedźes* n. p. *dźe bēs spoų; dvaśćo* (stale tak) = dwadzieścia. *vīs* ≦ *vidźis*...

Fonetyka międzywyrazowa.

§ 35. Jak w języku ogólniepolskim. stąd 1. sg. praet. *tųgef, pógef, tagef' zrobǫ*... = tłukłem [1]) (wymawiane *tųngem*), piekłem (t. j. *pīgem*)...

§ 36. *sę mnǫ* = ze mną, *sǫoų* = zdjął. *smyśny* = zmyślny, *ś ńyǰ* = z niej. *śmyųuį śe* i t. d. Rzecz znana z całej zachodniej Galicyi i z iną.

---

[1]) rozumie się, że formy srom. nie są identyczne z naszemi na *-em*, tylko ≦ *-ech*.

Uwagi z zakresu odmiany.

§ 37. Rzeczowniki:

Neutra typu *ramię* ≅ masc.: *raḿęń, śęḿęń, bręḿęń*... G. sg. m. *-a* częściej zachowany niż w ogólnopol.: *lasa, ze dvora* (ale *do dvoru*), *pokoï̯a, dysca*...

G. sg. f. na dawne *-i̯a, -ii̯a* kończy się stale na *-e*: *duse, żęḿe, proce, vôle, vu̯ôdze, sukńe, ćil'ii̯e*... Tylko *třeśńi* i *Maryï̯yï̯*. Ta końcówka *-e* dostała się także do innych kategoryi: *kose* od *kosa* (wyjątkowo); *dorńe, i̯abu̯ǫńe, pośćele, rôvńe*... (ale *ceśći* = czci...); *kř̥fe* = krwi. *kǫnv́e* || *krokf'i, marf'i, kǫnv́i*; *mać* ma gen. *maćery*.

L. sg. m.: *f kapeluśe, ḱermaśe, kośe* 'koszu'; podobnie *f sęńe*.

A. sg. f.: *v́eceřǫ, leľii̯ǫ, Maryï̯ǫ*... || *stai̯ńę, kalęńicę, kuźńę*...

V. sg. m.: *kśęⁿdzu*; *Jôzuś, Maćuś*, fem. *Maryś, Katruś*...

I. sg. m. n.: *-ęm* obok *-ę* p. wyżej.

§ 38. N. pl.: *grai̯care*; *kśęⁿdzov́e, bratov́e*; *raḿęńa, břęḿęńa*... (tak!); *braćo, kśęⁿdzo, vôi̯ćo, kǫmraćo, juhaśo, studanćo*..

G. pl. *grai̯cary*; *raḿęńi*... jak *palcy, přyï̯oćeľi, v́idelcy*...; *Srǫmov́anôf, Novotarzanôf*...

fem.: *stai̯ńi̯, gu̯ovńi, kuhńi, v́eceřy, gruľi*... || *'urńic, kul*..; taksamo *rôvńi, pośćeľi*; *krokf'i*...; sporadycznie: *pxôf* 'pcheł'.

I. pl. *dźećaḿi, ṕińǫⁿdzaḿi, kǫńaḿi*... || *śtyrma kǫńḿi*; izolowane: *skolḿi* do *skau̯a* (właściwie plur. *skale*).

L. pl. *-af*.

Uw. Poza tem odmiana rzeczowników w gwarze srom. nie przedstawia nic szczególnego.

§ 39. Zaimki i przymiotniki:

Osobowe: L. sg. *v ḿe* || *vę mńe*;

Rodzajowe:

Sg. m. n.	*-ego*	*f. -yï̯*	Pl. *-yf*
	-ęmu	„	*-ym*
	-ęm	„	*-ęḿi*

I. L sing. identyczne; *-yf*

Obok *tęn, ta, to* jest *totęn, tota, toto*...

Form krótszych *mego, myï̯*... niema.

hoćfto, hoćco ≅ *hoi̯co* 'ktobądź'; *zoden* 'nikt' || *zodny* 'żaden'.

ḱi (ḱis), ḱego... obok *ḱigo (ḱigos)*.

Przymiotniki mają taksamo *-ego* ... (-nie *-ygo*).

I. pl. f. *dvǫma*, *"obǫma* jak w masc.: w nom. masc. używa się tylko form *dva*, *"oba*.

trỳ, trȍf, trǫm, trǫma, trȍf; śtyry obok formy osobowej *śtyře, śtyrȍf, śtyrǫm, śtyrma* || *śtyrǫma*.

pę"ć, pę"ći || *pę"ćȍf, pę"ći* || *pę"ćǫm, pę"ći* || *pę"ć, pę"ćǫma, pę"ći* || *pę"ćȍf*.

jedęnośće, -stȍf, -stǫm, -stǫma, -stȍf.

§ 40. Czasowniki:

Gerundivum równoczesności zawsze na *-ę"cy: ńesę"cy, śpyvaję"cy, graję"cy, lezę"cy, myslę"cy, hodzę"cy, ńe-fśćę"cy* 'nie chcący'. To są mniej więcej wszystkie używane. Obok tego tylko: *kśǫska modlǫ"co* i *vrǫ"co voda*. Na *-ǫ"c* jest tylko jedna forma: *ńe přyńyřaïǫ"c*.

Particip. na *-szy* istnieje tylko jedno: *byfsy*, w zwrotach jak *byfsy tobǫ*.

W particip. praet. na *-ł* utrzymuje się *-u̯* po samogłoskach, po spółgłoskach znika n. p. *dbǫu̯, ńòs;* końcówka 1. sg. m. jest *-ef: dbǫu̯ef, ńòzef;* fem. *dbau̯af, ńesu̯af;* obok tych form występuje także *-vef: dbǫu̯vef, ńesu̯avef; tageſ zrobȍu̯* i t. d.

Partic. pass. na *-ty* urabia się czasem zamiast ogólnopol. na *-ny: umarty, zyřoty* 'zgrzany', *złoty* 'zlany'.

§ 41. 1. sg. ma stale *-ę;* 1. pl. idzie zawsze ręka w rękę z 1. sg. stąd: *ńesęmy, pletęmy* ...

§ 42. Klasa I. (Leskiena):

a) 1. pl. *ńesęmy, vezęmy, pletęmy, gńetęmy, bodęmy*.

Imperat. ma stale *-y-* n. p. *ńyś, ńyśće* ..., tylko *ńe plć* (bez negacyi: *płyć*).

Praet. *ńòzef, ńesłaf; vȍzef, płòdef, gńòdef, bȍdef* ...

Uw. set || *seu̯* 'szedł', taksamo w złożeniach.

b) 1. pl. *mogęmy, střygęmy, pękęmy*. Obok 1. sg. *pękę*, 3. pl. *pękǫ* są także nowotwory *pęcę, pęcǫ; tu̯ucę* ...

Imperat. *mȍc, mȍćće, pyć* ...

Praet. *mȍgeſ, mogu̯af; pȍgeſ, pękuaf* ...

c) grebę, plevę plevés ...

Imperat. *gřyp gřypće, pleſ pleſće*.

Praet. *gřybeſ gřebu̯af, pleveſ plevu̯af*.

Inf. *plefść.*

d) *drę* || *dřę* i t. d. we wszystkich osobach *(dřes* || *dres...), třę* 3 pl. *třǫ; vrę vřes vře* || *vre vřęmy vřeće vřeï̯ǫ.*

Imperat. *dřyï̯...*

Praet. *daref, taref, vřou̯ef.*

e) *ṕerę ṕeres... b́erę b́eres..., zęnę zęńes zęnęmy; tardzę tardzes...* (inf. *targać).* Obok *i̯adę i̯edźes...* jest *i̯ehǫm i̯ehos...* (= jecham).

Imperat.: *ṕer, b́er, zeń, tarc.*

§ 43. Klasa II.

1. pl. *dźv́ignęmy, legnęmy, skoknęmy...*

Imperat. *dźv́igńii̯...*

Praet. *dźv́ignǫ̇u̯ef dźv́igu̯af dźv́igl'i...;* obok tych form krótszych w fem. neutr. i pl. używane są formy z zachowanym sufiksem na *-nyu̯a* i t. d.. chociaż nie od wszystkich czasowników używa się obydwóch. Także w masc. *pox* 'pachnął' (fem. *pohu̯a).*

§ 44. Klasa III.

a) *mocę mocos...* 'maczam'. *dyb́ę* || *dybǫm, dyb́es* || *dybos..., vorcę vorces...* = *vortǫm...* 'wartam'.

śretǫm śretos... 'spotykam'.

b) *maleię...;* obok *zęmdleię...* są formy *zęmdlę zęmdles...* Czasowniki na *-uję -ować* brzmią w gwarze srom. *-uï̯ę -uvać: maluvać* i t. d.

§ 45. Klasa IV.

a) *kvolę kvol'is kvolęmy...*

Praet. *kvolǫ̇u̯ef,* fem. *kvolyu̯a...*

b) *v́idzę v́idźis v́idzęmy...*

§ 46. Klasa V.

a)	*i̯ezdef*	Praet. *byu̯ef* lub *byu̯vef, i̯o-vef byu̯*
	i̯ezdeś	*byu̯eś* lub *byu̯ześ, ty-ześ byu̯*
	i̯es(t)	*byu̯*
	my sǫ	*byl'imy,* częściej *my byl'i*
	i̯ezdeśće, vyśće	*byl'iśće*
	sǫ	*byl'i*

Fut. *bedę bedźes bedęmy...*

Imperat. *być byćće.*

Potent. *byf byś by bymy..*

b) *i̯em* lub *ję* *i̯emy*
i̯ys *i̯yće*
i̯y *i̯edzo*
Praet. *i̯odeʃ*
Gerund. *i̯edzeⁿcy*
c) *ćem* lub *ćę*, *ćys* i t. d.
d) *dom dos*... (praes. jest naturalnie *daię*).
Imperat. *dai̯*, a w formule: *doi̯ boże*.. *(daï)*.

Słownik.

Uwaga.

Do słowniczka, umieszczonego przez p. Janczego na końcu pracy, wciągnięto wszystkie uwagi godne wyrazy, rozsiane w rozprawie, zwłaszcza w ustępie o tematach [1]), a nie znajdujące się w samym słowniku.

Z powodu znacznej ilości wyrazów, nieznanych ani w języku literackim, ani w potocznej mowie klas wykształconych zachodniej Galicyi, odstąpiono tu od zasady kładzenia na czele form języka piśmiennego i cały materyał leksykalny został uporządkowany alfabetycznie, wyłącznie na podstawie fonetycznego systemu gwary sromowieckiej.

P. Janczy podał przy jakich trzydziestu wyrazach objaśnienie ich pochodzenia: o ile to były rzeczy ogólnie znane, albo czasem i fałszywe, zostały pominięte. Kilka trafnych objaśnień zatrzymałem — ale sam z zasady nie wdaję się przy tych gwarowych słowniczkach w żadne etymologie, ani uwagi.

Wartość znaków fonetycznych wynika wprawdzie z poprzedzającego przedstawienia, ale dla przeglądu zestawiamy tutaj, przy sposobności wyliczania wszystkich liter w porządku alfabetycznym, co potrzeba dla zrozumienia pisowni.

[1]) ten ustęp i parę innych opuściłem w powyższem przedstawieniu, bo zawierały właściwie tylko przygodne uwagi. Za to wszystko zostało wciągnięte do słownika.

Porządek alfabetyczny:

a b b́ c ć d dz dż e ę f f́ g ǵ x h h́ i ('i) ï į i̯ ï̯ k ḱ l ĺ m ḿ n ń o ("o) ȯ ǫ p ṕ r ř s ś š t u ('u) u̯ v v́ y z ż.

Objaśnienia fonetyczne:

x = zwykłemu. zachodnio-galicyjskiemu *ch*.

h: przedstawia spirant. niższy trochę od *ch* i z jeszcze luźniej zwartą cieśniną; stąd brzmi on jeszcze słabiej niż nasze zwykłe *ch*, ale nie jest identyczny ani z niemieckiem, ani czeskiem *h*. Tylko przed *r*, *l* jest — może być — czysto krtaniowy.

'i, *'u:* oznaczają samogłoski bez wstępnego zwarcia krtani i — zdaje się — o dłuższem trwaniu.

ï: wobec wysokiego. przedniego, zwartego *i* przedstawia *ï* osłabienie tych wszystkich momentów: mniejwięcej = i^2 Siewersa (które nawiasem mówiąc. różni się nietylko luźnością od jego *i*). Leży między *i* a *y*.

ï̯: zbliża się czasem do wąskiego *ć*.

"o: *o* z poprzedzającem jego artykulacyę zaokrągleniem warg.

ȯ: wąskie *o*.

ř: *ś* lub *ž* z poprzedzającem drgnięciem, = czeskiemu *ř*.

u̯: pamiętać należy. że *u̯* nie przedstawia ani w gwarze srom., ani w normalnej wymowie klas wykształconych zach. Galicyi zwykłego niezgłoskotwórczego *u* (w rodzaju n. p. angielskiego *w*). Jestto wąskie. niezgłoskotwórcze *o*, przy którem wargi są zaokrąglone, ale zarazem ściągnięte w tył. Wymowę *u̯* = angielskiemu *w* spotyka się indywidualnie często. Zresztą odsyłam do „Szkicu".

y: zwykłe polskie *y*.

r, *ř*, *l*, *(m, n)* przedstawiają w tychsamych, kombinatorycznych warunkach. co w ogólnopol., odmiany bezdźwięczne. Spółgłoski dźwięczne zmieniają się w danych warunkach — o ile mi się zdaje — nie w bezdźwięczne fortes (czyli według zwykłej terminologii „tenues"). tylko w bezdźwięczne lenes. Tak n. p. w *ćȯgś* obok *ćȯǵi* stanowczo mamy nie *cȯkś* (ani *ćȯgś* ze zwykłem *g*) tylko bezdźwięczną lenis. Skrócenie ts. = tosamo (znaczenie). — *J. Rozwadowski.*

A.

agzaḿin: egzamin.
ai̯zybǫn: kolej żelazna.

B.

ba!: wyraża niechęć. niezgodę.
baba: żona.
baḃoř: wysiadujący *přy babaf,* dzieciuch.
bago: sok. zostający w fajce.
bahńatka: agrest.
bandôr: tyle co *f'ilanc.*
baňa, bańcuga: tyle co *bǫńôr.*
bańdźox: uparte. nieznośne dziecko. NB. Palatalizacya *ń* dosyć słaba. — *J. R.*
bardo: rodzaj gęstej drabinki z trzcinek; przyrząd tkacki.
barnula: nazwa krowy.
barńaty: brudno szary (o maści krów).
baru̯ôk, baru̯ozyć: śmiecić.
bař: bardzo.
ba^{u}us: wąs... NB. Może tylko *ba'us.* — *J. R.*
bebu̯ać: paplać.
beceć: beczeć, płakać.
bekac: człowiek opryskliwy, fukający głośno.
bekać: gromić; subst. verb. *bekańe.* P. Janczy przypomina starop. *bakać.*
bernadęn: bernardyn.
bes: 1) bez; 2) przez.
bes, gen. *besu:* bez, bzu.
beśṕecny: bezpieczny.
blot: część warsztatu tkackiego, w którą osadzone jest *bardo.*
blyskać śe: tlić się słabo.
bocǫń: bocian.
bocyć śe: robić groźną minę; *vôu̯ śe bocy:* nadstawia rogi.
boï̯ǫ^{n}cka: człowiek bojaźliwy.
bolok, bolǫ^{n}cka: wyrzut na skórze.
borsuk, gen. *borsuga:* ts.
bośôr: bat.
bou̯da: zbita. kulista masa (n. p. papieru i t. p.).
bozer: owoc. zwany chlebem św. Jana.
bôty: buty.
bôu̯ka: bułka.
bǫńôr: głębsze miejsce w strumyku.
braćka: kobieta. zbierająca len z pola.
brehać: szczekać; także o ludziach: *ńe brehoi̯-ze i̯uz ńę!*
brę^{i}ńdza: bryndza.
brǫna: brama.
brǫńik: bronny gwóźdź.
brudńoḱi: brudy. t. j. brudna bielizna.
bryć: 1) brzydak; 2) płaksa (o dziecku).
bryï̯a: rodzaj polewki z mąki i wody.
brytfaṅka: służy do pieczenia „bab".
bře^{n}k: gadula.
břyzek: pochyłość, stok.
břyzuś: brzeżek (spadzistość).

bucać: buczeć. płakać.
buckać, bucnǫ̈ć: uderzać głową (rogami). Pr. *burǫu buc!*
buda: śpichrz.
bugar: duża mucha.
buhać: 1) jeść; 2) bić.
buńkoś: duży kij.
burnus: duży płaszcz do drogi.
bywać: mieszkać.

B.

bedra, fem.: biodra.
biglajs: żelazko do prasowania.
biǫk: krótsza część cepów.
bitarńo: witarnia (gruszka).
bizygǫnt: 1) duży nóż; 2) niezgrabny człowiek.
bydńica: biedna kobieta.
byl'ić: bielić.
byl'is, byl'isek: topola srebrzysta.
byǫavy: niebieski.

C.

cecórać še: zwlekać, dawać się prosić.
ceć co, cedź ńe co: Bóg wie co.
cehrać še: drapać się ocierając. n. p. *kǫiń cehro še "o śćaǫę.*
celadńik: parobek. sługa gospodarski.
cepok: tyle co *biǫk.*
cepce: czepiec. ubranie głowy mężatek. Ztąd verb. *cepić.*
cepiǫi: rączki od pługa.
cepiny: oczepiny.
cestować: częstować wódką.
cešć, gen. *ceści:* cześć.
cetǫa: gałęzie świerkowe, drobno pocięte na podściółkę.
cempeć: siedzieć kucem. Właściwie: *cᵐpeć.* — *J. R.*
cent: cetnar.
cfank: choroba; *cfankovny:* chorobliwy.
cfankovać: szwankować.
cfartaha: nazwa krowy (czwartocha).
cforty, scforty: czwarty; ale *pǫucfarta.*
cl'ivo: tęskno. przykro.
cl'ivy: ekliwy. łaskotliwy.
co: ńi moće ta tyį śikyry, cof to vǫ įǫ fcora přyńós?; to tu įes ta dźora, co to kǫń vus spot.
cos: cóż.
cosnek, gen. *cosku:* czosnek.
coši, cošk: coś.
coǫko: czółenko. którem się przerzuca nici przy robieniu sukna.
coǫnek: czółenko.
cǫⁿdrać še: zamoczyć się, zaszargać. Także subst. *cǫⁿdra.*
cupkać: tupać.
cupeć: siedzieć „kucem".
curuk!: w tył! (do koni. także *step!*)
cycǫń: pieszczoch.
cyfruvać: 1) sukmanę wzorzysto obszywać; 2) zgrabnie tańczyć.
cyrńavy: czarniawy.
cyrvǫny "ogǫnek: kowalik (ptak).
cysarka: gościniec (cesarski).
cysařki: cesarski.

Ć.

ćabrać śe: chlapać się w wodzie.
ćaćany: cacany.
ćapać: ~ *japka*, ts.
ćapća: kapusta (dziecinne).
ćarać śe: zamieniać się (z kim czem).
ćasto: makaron.
ćelux: człowiek ociężały, nieskory do roboty.
ćervco: wielka masa, kupa czego.
ćeśl'ica: siekiera.
ćemrok: ciemność wieczorna; *za ćemroka, po ~ku:* po ciemku.
ćisoŕec: nazwa góry.
ćŭt: cyt; ~być.
ćma: ciemność.
ćmyl: trzmiel.
ćocsęn: cioteczyn.
ćoŕtęa: Czorsztyn.
ćosk, ćosek: łopatka do wygarnywania węgli z pieca chlebowego.
ćógś, ćógi!: okrzyk, poganiający cielęta. NB. *-g-* w *ćógś* jest głucha lenis.
ćórkęm: ciurkiem
ćpać: jeść (chciwie).
ćupać: n. p. *cetęnę, dŕevo.*

D.

dańel: Daniel (imię).
darmo: próżno, n. p. wóz jedzie ~.
derektór: dyrektor.
deŕki: zgrabny.
despetuvać: robić „na despet".
destamęnt: testament.
dezęuter: dezerter.
ďiabóų: djabel.
dobro noc: noc zaręczynowa przed weselem.
dopyŕ: dopiero.
dor: jedzenie, które *kgmotroŕe* po chrzcinach noszą do rodziców dziecka.
doras: odrazu. NB. Ale *zaros.*
dośpeć: zdołać coś wykonać w oznaczonym terminie.
dozvoleiⁿstfo: pozwolenie.
dᵘga: dęga, część składowa cebrzyka i t. d.
dǫńicka: 1) doniczka; 2) garnek, w który się zlewa mleko.
dravka: cienka, wązka i ostro zakończona deska do ogrodzeń.
dróga: droga.
drugi, ale *drugy ros:* ts.
druślok: durszlag.
dŕęmota: 1) ts.; 2) śpioch; 3) zmylenie się przy nawijaniu nici na *hospel.*
dŕyć, 1. sg. *drę* || *dŕę:* drzeć.
duhota: kaszel.
durknᵘć: 1) strzelić; 2) uderzyć.
duśu, na môi ~: na mą duszę (zaklęcie).
dva: dwaj; taksamo *"oba.*
dvadźesty: dwudziesty.
dvanasty: dwunasty.
dvésta obok *dvéśće.*
dyć: ~ ćiho być: bądźże cicho!

dyktóra: tektura; w Galicyi: déktura.
dyl, dyle: deski, stanowiące podłogę w stajni.

Dź.

dźady: bielizna, ubranie.
dźe: gdzie.
dźedźina: okolica.
dźeftory: ten i ów.
dźekę^{n}dy: gdzieniegdzie.
dźeśi-cośi: coś gdzieś.
dźę^{n}ka: dzięki.
dźiś, dźiśok: ts. — Formy na *-j* niema.
dźopa: dziewucha.
dźóra: dziura.
dźubos: dziub (dziób).
dźvyře: drzwi; demin. *dźvyrecka*.
dźyfka: córka.
dźyrgać: 1) plątać (nici); 2) zadłużać się.
dźyrzok: dzierżak.

F.

falfa: duża szpulka (do zwijania nici).
falfovńica: przyrząd do zawieszania falf.
falstęn: Falsztyn, wieś węgierska.
fau̯ecny: fałszywy.
fceśe: wczas, zawczasu.
fcora: wczoraj. Forma z *-j* nieużywana.
fćeć, fcę: chcieć.
fćórnoscy: przekleństwo.
fluder: ruchoma zastawa do przepuszczania wody w młynówce.
fnet: wnet.
fořpon: odwiezienie urzędnika (z rozkazu wójta).
fořt, fořty: deski, stanowiące podłogę w domu.
fośner: leśniczy węgierski.
fǫnt: funt.
fryśko: szybko.
fryśno: tyle co *fryśko*.
fryśńica: dziewczyna szybko biegająca.
fse: zawsze. Forma *zafse* także używana.
fseľii̯aḱi: wszelaki.
fto, ftoś, ftośïk: kto, ktoś.
ftory: który.
fuceć: na kogo, gromić, ofuknąć.
furgać, furgnǫ^{ń}ć: o ptakach.
futraś: obrok dla koni w drodze.
futro: podszewka.

Ḟ.

f'ilanc: „financwach“, strażnik skarbowy (węgierski).
f'iśkaľis: adwokat węgierski.
f'izou̯: fasola.
f'yr: „zugsführer“ (podoficer).

·

gagnǫ^{ń}ć: stęknąć, głucho się ozwać, n. p. *tag vǫ* (= wam) *go vyřnóu̯, i̯az mu dźeśïk f plecav gagnyu̯o.*
gany, gǫny: *fto su̯uho pode*

ścany, ten vysųnho sfoje gany. P. Janczy uważa za plur. (?)
garńec: ts.
garųo: gardło.
gaųuska: kluska.
gaza: welon, gaza.
gęśle: skrzypce.
glamastyka, gl'imastyka: gumelastyka.
gl'ivać: żuć, gryść powoli z przymusem.
godać: na kogo, ganić.
gody: Boże Narodzenie.
goduy: duży, znaczny.
golęmbary: „Kahlenberg“ (wieś węgierska).
golęmbardzoų: mieszkaniec Golembargu.
goruek, goreuś, gornuś: garnek i t. d.
got: wąż, gad.
gòrol: góral.
grabnǫ̈ć: 1) uderzyć; 2) chwycić nagle palcami.
gracki: przyrząd do przędzenia lnu niewyczesanego.
gradovńik: v ~a! okrzyk, wzywający do chwytania przedmiotów (n. p. owoców), rzuconych w większej ilości. Zabawa polega na tem, że dzieci chwytają na wyścigi.
grę̈pluvać: gremplować, czesać wełnę i układać w plastry zapomocą grępli.
grobać: grzebać.
grostux: grube, kwadratowe płótno, ze sznurkami na rogach.
gròdzo, gròcka: miejsce zagrodzone w stajni dla cielęcia.
gróf: graf (hrabia).
grǫ̈ml'icka: gromnica.
grǫ̈dol: grądal.
grǫnt: grunt.
grǫńik: pagórek.
grux, zgrux: nagły hałas.
grula: ziemniak.
gruzųa: stwardniała ziemia na roli w bryłkach.
gŷyx: djabeł.
guńǫnka: kawał starego sukna, używanego na gunie.
guzdrać śe: ts.
guzvać: mierzwić n. p. włosy, przewracać rzeczy, miąć np. ubranie.
gųoskać: głaskać.
gųosnǫ̈ć: uderzyć.

Ġ.

ġiglać: poruszać płonącemi trzaskami.
ġydlać: łaskotać, cliwić. — NB. *gi* zwykle = *ġi*.

H.

haběina: ts.
haf: tu (= łać. hic, hue). Także *havok*.
haiduk: dozorca roboty.
haitas: czerwone sukno przy chomącie.

halštuk: chustka na szyję. szal.
haňebńe: bardzo. wielce.
harbata: herbata.
harcéć: chrapać.
harhaya: słaby. kaszlący. *dyhańcny* człowiek.
hartazel, gen. *-źla:* łańcuch łączący chomąto z dyszlem.
hasen: dochód. zysk.
hańkać: szczekać.
heba: chyba.
heį!: tak jest (w odpowiedzi).
heįs!: okrzyk poganiający krowy.
heįs, heįća!: na prawo! (do bydła rogatego).
hereśt: areszt.
heń: tam.
heńten, -ta, -to; pl. *tamći, heńte:* tyle co *tamten.*
hlyptać: pić. o psach lub prosiętach.
hlypać śe: przetwierać się (zwłaszcza w zimie).
hmóra: chmura.
hocek: haczyk.
hoćę, hoćór: źrebię, źrebiec.
hoćfto: ktobądź; neutr. *hoįco.*
hodńik: ścieżka.
hodok: chłopak.
hoįńe: ~ *zyć,* wystawnie żyć.
holova: cholewa.
hore!: do góry!
horkać: kaszleć.
horlok: cherlak.
horość: choroba.
hortlova: Harklowa (wieś).
hospel: motowidło (ale nie małe, ręczne, tylko duża maszyna).
hovedńik: przezwisko.
hovedo: bydlę. zwykle jako przezwisko; pierwotne znaczenie ginie.
honoruy: dumny.
hrobac, fem. coll.: robactwo.
hrobok: robak.
hrośńe: bardzo. n. p. ~ *zły.*
hruby: gruby.
hudobny: biedny.
hudok: grajek. W tym znaczeniu rzadko używane.
huknǫ́ć: 1) uderzyć; 2) zabrzmieć; 3) zaplonąć (o ogniu).
humǫnt: chomąto.
huskać: szczuć okrzykiem *hus, hus!*
huśać: huśtać. Od tego *huśavka,* huśtawka.
huśavka: huśtawka.
hyboï: chodź (tu). Innych form się nie używa.
hyńić, hybnǫ́ć: brakować.
hyį: ehyį z ᵘofsa! wykrzyk. którym się wygania bydle ze szkody.
hyit!: na prawo! (do koni).
hytać: chwytać.
hytry: szybko biegający.

Ḣ.

ḣ'ipkać: skakać. NB. Zwracam uwagę, że tu nie mamy *ḣi.* — *J. R.*

I.

'inegdy, ḱedy~: kiedy indziej.
'iṅdźiṁyr: inżynier.
'inksy: inszy.
'istyk: rodzaj dłuta do zeskrobywania błota z podłogi.

J.

i̯acy: tylko.
i̯agṅica: żeńskie jagnię.
i̯ai̯eśṅica: jajecznica.
i̯ancykryst: antychryst.
i̯andv́ęnt: adwent.
i̯aṅóu̯: anioł.
i̯apcǫnka: zupa jabłczana.
i̯armak: 1) ts.; 2) hałas.
i̯ařec: jęczmień.
i̯astřǫ^{m}p, gen. *i̯astřę^{m}ba:* ts.
i̯aśęṅ: jesion.
i̯au̯ov́osek: jałowiec mały.
i̯e! i̯edyć hei̯!: tyle co *ba.*
i̯edbovny: jedwabny.
i̯edl'icka: jodła.
i̯ednorou̯: jenerał.
i̯ehać, praes. *i̯ehǫm -hos* i t. d. obok *i̯adę* i t. d.
i̯ele!: ej!
i̯ę^{n}drek, gen. *i̯ę^{n}třka:* Jędrek.
i̯ęno: tylko.
i̯oi̯ceć: stękać z bólu.
i̯ȯzęna: jużyna (podwieczorek).
i̯ȯźicek: faseczka (drewniana) na masło lub bryndzę.
i̯uha: kwas z kapusty.
i̯uhas, pl. *-śi,* obok *-sy;* coll. *-śo:* ts.

K.

kahyt, kai̯et: zeszyt.
katei̯ezmus: katechizmus.
kalęṅica: ts.
kaṁęṅec: część łożyska, która przy zwykłym stanie wody jest sucha, zawalona kamieniami.
kanafoska: spodnica czerwono biała, z materyi bawełnianej.
kandźox: brzuch. Właściwie *-ṅ-* ze słabą palatalizacyą. — *J. R.*
kanun: kanona, t. j. armata.
kapćux: kapelusz.
karcma: karczma
kasta: pudło wozu na ziemniaki lub wapno.
katana: ts.
kę^{m}pa: 1) kupa kamieni; 2) droga, idąca pod górę, a następnie na dół.
kfak: karpiel.
kfandrac: kwadrans.
kfardy: twardy.
kfę^{n}ceć: stękać.
kfol'ić: chwalić.
kforta: kwarta (naczynie blaszane).
kfou̯a: chwała; ale *fau̯a bogu!*
kf'icol, pl. *kf'icole:* kwiczoł.
klostȯr: klasztór.
kluć śe: wykłuwać się.
kl'iṅec: gwódź od podkowy (hufnał).
kobyl'ica: 1) do rznięcia drze-

wa; 2) do rozbijania lodu przed filarami mostu.
kobyu̯ka: haftka.
kocḱi: przyrząd do przędzenia niewyczesanego lnu.
koćis: woźnica.
kogutek: kurek (przy strzelbie).
kox: komin.
kokoska: 1) kura; 2) stokrótka.
kolco: jedno kółko *kolec* od pługa.
kolera: cholera.
kolyï̯: ślad kół.
kopovy: ~ *ṕes,* do polowania.
korcyć: karczować.
korḿik: karmny wieprz.
koruna: korona.
kosy: konstelacya gwiazd.
kośać: klaskać (dziecinne).
kośńica: kostnica (trupiarnia).
kośyu̯ka: pętelka.
kotulḱi: rodzaj bloku przy krosnach.
kou̯uḿyř: kołnierz.
kozańica: kazalnica.
kozdy: każdy.
kożorka: patyk z drzewa świerkowego.
kǫi̯dek, kǫńdek: trochę. mała ilość. NB. *-i̯-* także nazalizowane; *-ń-* słabo spalatalizowane.
kǫⁱńduś, kǫⁱńdecek: troszeczkę.
kǫmoruvać, kǫmorǫ stoć: podnajmować sobie mieszkanie.
kǫmośa: kumosia.
kǫmoter: kumoter.
kǫmpadórka: kompaturka (okładka).
kǫmposcele: astry.
kǫmraćo: towarzysze. koledzy.
kǫḿin: piec.
kǫḿinek: panewka (u strzelby).
kǫnv́isoř: komisarz.
kǫnv́isyï̯o: komisya.
kǫńeruvać: lżyć.
kǫńoř: koniucha.
kǫsek: kawałek, n. p. płótna.
kraśaty: srokaty. pstry.
kref, gen. *kř́fe:* krew.
kreple: placuszki pszenne. smażone i cukrowane.
krę^{n}zel: górna część kądzieli.
krokorać: gdakać; gadać.
krosna: warsztat tkacki.
krota: krata.
kruxḱi: kruchy.
kruhęvḱi: truskawki.
křasu̯o: 1) krzesło; 2) część płotu; 3) skrzyżowane drągi, trzymające strzechę.
křest: chrzest.
křę^{n}ceć: gadać. pleść bajki.
křę^{v}k: gaduła.
křęść: chrzęść.
křǫn: chrzan.
křǫsc: chrząszcz.
křta, ańi křty: ts.
křtońe, pl.: krtań.
křyceć: ganić.
kśę^{n}dzo: księża.
kula, kulka: prosta laska. palica.
kula: kawałek drzewa z poo-

kręcanemi gałązkami bez kory, służy do zwoływania rady gminnej.
kułhać: kuleć.
kuľik: kołek (z płotu).
kurdźel: włósień (w mięśniach).
kurńava: śnieżyca, zawierucha.
kuřyć: 1) palić tytoń; 2) o śniegu: padać.
kuska: drewniane naczyńko z wodą na osełkę (do kosy).
kuśńyř: kuśnierz.
kutfa: leniwa, nieporządna gospodyni.
kuzdra: dziewczyna z rozczochranemi włosami.
kuzdrać: mierzwić włosy.
kuak: trochę czegoś (słomy, siana), wiązka.
kuaki: niewyczesany len.
kuapac: grzechotka, używana w W. Sobotę zamiast dzwonka przy mszy.
kuę'''pko: kłębek.
kuopeć: zatyczka.
kuozać śe: tarzać się.
kuońica: ts

Ḱ.

ḱeby: gdyby.
ḱedyšik: onegdaj (przedwczoraj).
ḱelcyk: wydatek (pieniężny).
ḱelko, ḱeloro: kilka.
ḱeltuvać: wydawać, tracić pieniądze.
ḱel'i: quantus; *ḱelo:* ile.
ḱel'ix, ḱelusek: kieliszek.
ḱeraňňio: kwiat geranium.
ḱeres: nieporządek (w domu).
ḱerendać śe: chwiać się.
ḱernos: ts.
ḱerńicka: maślniczka.
ḱesonek: kieszonka.
ḱet: kiedy, skoro (conj.).
ḱeuski: śliski, oślizgły (droga, ścieżka).
ḱeuzać: pośliznąć się.
ḱidać: przelewać.
ḱidnu''ć śe: poruszyć się.
ḱiuoń: pałka drewniana, używana przy rąbaniu drzewa.
ḱisasonka: panna.
ḱistki: frędzelki.
ḱyrdel, demin. *ḱerdouck:* gromada, stado.
ḱyrpec: kierpiec.

L.

laḃydźić: ts.
ladac: ladaco.
ladacy: ladajaki, zły.
lax: Lachami nazywają Sromowianie górali z okolicy Jordanowa i Suchy.
laĺik: kaftan bez rękawów z guziczkami ozdobnemi.
laĺstok: „lad(e)stock".
lalu: obcy człowiek (dziecinne).
lamentoř: elementarz.
lampas: 1) ts.; 2) latarnia.
landok: tyle co "oseuka.
laptać: paplać, nie utrzymać języka za zębami.
latoska: owca z tego lata.

lekxy: lekki.
lel'ijo: lilia.
leńijo: linia.
lezysko: 1) legowisko; 2) spanie.
lęmbary: nazwa pola.
lo: dla.
lofer: laufer. chłopak biegający niepotrzebnie.
lola: koszula (dziecinne).
loter: lotr. urwisz.
łóżny: luźny.
łǫńik: gwóźdź w osi zewnątrz koła.
lusof: ceber do mycia naczyń kuchennych.
lutryjo (-teryjo): loterya.
lydacy: tyle co *ladacy*.
lyce: lejce (lice).
lydaćńik: niepoń.
lyha: płat łąki, polany.
lykařtfo: lekarstwo.
lyska: leszczyna.
lytra, lyterka: drabina u wozu.

Ł.

ł'istovaćïna: roślina z wielkiemi liśćmi.
ł'itkup: ts.
ł'ivu, ł'ivu!: wołanie na gęsi.

M.

macsęu: mateczyn.
mać, gen. *maćery* i t. d
mahařęna: pęcherz.
maiket: mankiet.
mamuna: mamona (boginka).
maras: błoto.
marašić: błocić.
marmur: 1) marmur; 2) łupek nadbrzeżny.
maskara: maska.
mašïna: maszyna.
mašlyř: płaksa.
mašl'ić še: ts. (= płakać).
mašyr: marsz.
maųęm być: urodzić się.
mex, gen. *mehu:* mech.
merseua: przezwisko. drab.
męhyr: tyle co *mahařęna*.
męⁿtel: motyl.
męⁿtol'ik: medalik.
męⁿtryka: metryka.
mleć, part. praet. *mleų:* ts.
mocydło: sadzawka. dołek do moczenia lnu i t. p.
morćïu: Marcin.
mordęⁿga: ts.
mořki: morski.
motovitko: przyrząd do motania przędzy (ręczny).
mověć: tylko o modlitwie (~*poćyř* i t. d.).
męⁿdel: mędel (16 sztuk). NB. Zwykle = 15 sztuk. — *J. R.*
mǫndůr: mundur.
męⁿtf'ica: mątewka, rogalka; także do gniecenia ziemniaków.
mrauceć: miauczeć
mso: msza.
mulać: jeść powoli.
musorka: muchomor.
muaka: bagno; woda rozlana na podłodze.

myrhać śe: opóźniać się, guzdrać się.
myśel, myśl'inek (masc.), *myśl'inki:* myśl. myśli.
mzyć: mżyć (o drobnym deszczu).

Ṁ.

ṁedzuх: miedzuch.
ṁeřki: nieprzyjemny, obmierzły.
ṁeścọn: mieszczanin.
ṁeśọ"cek: księżyc.
ṁęmy: niemy.
ṁęmiec: niemiec.
ṁę"dl'ić: trzeć len (pierwszy raz) na międlicy.
ṁę"kxy: miękki.
ṁitrę"zyć: ts.
ṁyřva, ṁyrvu: zboże pozostałe w polu po sprzątnięciu „mądli".

N.

mařekọmu: rzekomo.
natřepać: narzucać, nakładać.
nex, nex!: zwoływanie koni.
no- (*nolepsy* i t. d.): naj-.
nodgroda: nagroda.
noǵytek, masc.: tosamo co *noǵytka:* roślina (z żółtym kwiatem). NB. *-ǵy-!*
nolepa: miejsce ogniska.
nopařtek: naparstek.
nopaśńik: napastnik.
norta: wierzch stopy (podbicie).
nosot: nasada (część wozu).
novotarzọn: nowotarżanin.
nukać: zmuszać.

Ń.

ńedzyrọn: mieszkaniec Niedzicy.
ńefstyda: ts. (masc.).
ńefśće"cy: niechcący.
ńemoreśny: nieporządny.
ńepeć: ćidzę ~, że niema żartów.
ńesforny: niezgrabny.
ńesụọny: niezdarny.
ńećusta: synowa.
ńezdara: ts.
ńićelńica: rodzaj drabinki z nici w warsztacie tkackim.
ńifto, ńic: nikt, nic.
ńiịaki: żaden.
ńiżńi: niżni (dolny).
ńuhać: wąchać.

"O.

"obol: próżniak.
"obora: podwórze.
"oboŕanek: obarzanek.
"obrọfać: n. p. len, kłos, gałąź; obedrzeć (z główek, ziarna, liści).
"obŕńoụy: zaczynający kwaśnieć (o mleku).
"obuǰek: szew, przez który przeciąga się pasek.
"obyrtać: obracać.
"oćypka: ts. (snopek wymłóconej słomy).
"odłórka: tyle co *asẹntyrka.*

ᵘodǰoska: tamka na rzece, robiona przy połowie ryb.
ᵘo dusę: usilnie.
ᵘogodać: zganić, strofować.
ᵘogřybać śe: nie chcieć przyjąć czego. — P. Janczy słusznie przypomina cerk. **отрѣкати сѧ**.
ᵘoice: teściowie.
ᵘoicyzna: ojcowizna.
ᵘokfara: ofiara.
ᵘokřesuvac: toporek.
ᵘokumun: ekonom.
ᵘonacyć: onaczyć; może zastąpić każdy czasownik.
ᵘopoṇać: oczyścić ziarno potrząsając je na przetaku.
ᵘopověďi: zapowiedzi.
ᵘopsyfki: mankiety.
ᵘorǰeńiio: gieorginia.
ᵘoścapyřyć: rozczapierzyć (ręce, skrzydła).
ᵘosedžany: pokryty szronem.
ᵘospuśny: rozpustny.
ᵘospitfać: wypatroszyć.
ᵘostać: zostać.
ᵘostrefka: drzewko (świerk) z pozostawionemi do pół gałęziami; służy do ustawiania kopek siana i koniczyny.
ᵘostřyc: ts. = wziąć do wojska.
ᵘosua, ᵘosuka: ts. (także do tłuczenia soli).
ᵘosuona: gnojnica (boczna deska przy wozie).
ᵘośedle: część wsi.
ᵘośńik: duży nóż, zastępujący hebel.
ᵘoz-, ᵘos-: roz-.
ᵘozbulany: rozbuchany.
ᵘozerva: rezerwa (wojskowa).
ᵘozmamany: rozmamany (z rozpiętą koszulą).
ᵘozmrażńicyć: rozgnieść.
ᵘoźabigaryo: gap.
ᵘoźloć: rozlać.
ᵘoṇi: Pan (jako 2. osoba).

P.

paceśny: gruby (lniane płótno).
pahoṇek: chłopiec.
palyto: palto.
pal'ica, pal'icka: laska.
pampusek: pączek.
pany: obrazki.
papuć: pantofel sukienny.
papuća: niezdara, ociężały.
papyrek: ts. (= reński).
papyrus: papieros.
paradoś: pyszny człowiek.
paradźić śe: pysznić się.
paroba: masc.
parobas: ts.
parobek: dorosły syn.
parto!: następ! na bok! (do koni).
paryio: wądół, parów.
paṛoⁿtka: 1) szczypiórek; 2) zapalczywy człowiek.
paśfisko: pastwisko. NB. *-s-!*
pasmo: pewna ilość nici na motowidle.

paść: łapka na myszy.
patryi̯o: przedmiot dużych rozmiarów. P. Janczy sądzi, że ≡ baterya.
patyka, fem. obok *patyk.*
pavǫs, gen. *-vęⁿza:* ts.
pazdór, pl. *pazdóry:* paznokieć.
pazdravy: lubiący drapać
pęⁿcak: ts. (jęczmień, gotowany jako kasza).
pęⁿcyć śe: wydymać się.
pęnzel: pendzel.
pęⁿdżau̯ek: poniedziałek.
pxa: pchła.
placosek: placuszek.
plaśki: płaski. Od tego *splascyć.*
plefść, 1. sg. *pleśę,* praet. *plef, plevu̯a:* plewić.
plekać: karmić (dziecko) = dawać piersi.
pleśorka: 1) kobieta plewiąca len; 2) trawa wyrwana przy tem.
ploi̯ster: plast(e)r.
plova: plewa.
pluca: płuca.
plugoc: plugacz.
pluta: ts. (deszcz ciągły), ztąd *plućić.*
poćorki: koraliki.
poćyrać: trzeć len.
poćyř: pacierz.
poćyřc: różaniec.
podnozai̯e: pedały przy warsztacie tkackim.
podoba: ńima v ńę podoby = on do niczego niezdatny; *ńima ańi podoby:* niema podobieństwa, to niemożliwe.
podoleć: podołać, potrafić.
podořkać śe: wpraszać się z czem.
podou̯ek: część sukni kobiecej od pasa do kolan.
podu̯oga: gałęzie leszczynowe, narzucane na boisku w stodole.
podyi̯ma: służy do podnoszenia dyszla.
podźeć: umyślnie coś zgubić.
poi̯utru: pojutrze.
pokorpać: mówi się o przymocowaniu kierpców do nogi, ściąganiu tobołów sznurem i t. d.
pokos: ts. (zwykle pl.).
pokrośec: koc.
poku̯adać: ts. (pierwsza orka).
pokyl, pokla: pokąd.
pońezus: Pan Jezus.
popańaty: ubrany potrochu z pańska.
popraśiny: ts.
poprôźńicy, na~: nadarmo.
popśńić śe: popsuć się, nie udać skutkiem uroków.
porać: drzeć *(pyřc);* 1. sg. *porǫm.*
pořǫmny: porządny.
poskróbek: chleb zrobiony z resztek ciasta.
pospřyc, na~: w poprzek.
postava: nici, nawinięte na nawój (przy robieniu sukna).
postřygać śe: mieć się na baczności.

pośćyl: łóżko.
pośeu̯: poseł.
pošnǫ^{ń}ć: uderzyć (laską, rzemieniem).—NB. Jedyny przykład *š*.
potkulek: ts.
potku̯ot: ts. (pod chomątem).
potȯcek, (potȯk): potok.
potȯcosek: potoczek.
potṕeřńik: podpierśnik (w uprzęży końskiej).
potṕinka: tyle co *potṕeřńik*.
potřyp: potrzeba.
potyl, potla: potąd.
pou̯edńe: południe.
pou̯ovńik: jęczmień z owsem.
pou̯u, w zwrocie *do śrȯt ~:* do (mniej więcej) 11-tej przed południem.
povȯi̯ka: powój.
povǫska: szmatka do cedzenia mleka.
pǫmstfuvać: pomstować = przeklinać.
pǫ^{v}knǫ^{ń}ć śe: pomknąć się.
prasc: żelazko do prasowania.
prasnǫ^{ń}ć: 1) uderzyć; 2) upaść.
prefesȯr: profesor.
provda: pokrywa od maślnicy.
prȯżny: próżny.
prȯżńoḱi: zabawki.
pryće: łóżko w stajni.
pře: ~ panȯf, dla, ze względu na; *~ boga zyvego.*
prebrać śe roboty, impers.: być mało do roboty.
přećïvno być: sprawiać niemile wrażenie.
překazuvać śe: pokazywać coś przechwalając się.
přeȯr: przeor.
přepytuvać: przepraszać; stały zwrot: *přepytui̯ę ṕykńe.*
přeżyrotko: lusterko.
přȯdzyï̯: prędzej.
přyï̯oćel: krewniak.
přynomńii̯: przynajmniej.
přytrafunek: ts.
přyćerabozać śe: przysięgać się (mówiąc: *ćera bože!*).
psota: ts. (o deszczu); verb. *psoćić.*
pščou̯a: ts.
publ'ikuvać: zelżyć publicznie.
puknǫ^{ń}ć: 1) uderzyć; 2) pęknąć.
pulos: indyk; fem. *pulka.*
pulstęn: nazwa góry.
pu^{i}ńcoha: pończocha.
pustać: pustkowie.
putńa: ts.
putńik: pątnik.
putora: półtora.—NB. Ale *pȯu̯kosek.*
pu̯afta: plachta = prześcieradło.
pu̯anytńik: człowiek, który ciągnie chmury, siedząc na nich; poczem wraca do siebie. Dostaje się na chmury zapomocą osobnych obłoków; lunatyk.
pu̯oscyca: pluskwa.
pu̯ovćeka: brew.
pyřceć: pryskać.
pytać: prosić.

pytańe: po ~ńu hodźić = żebrać.

Ṗ.

ṗecǫnka: pieczeń.
ṗernoty: pościel (poduszka i pierzyna).
ṗerǫn: piorun.
ṗesecki: psi; *pśo ṗesecko* (klątwa).
ṗetr, ṗeter: Piotr.
ṗetrek, gen. *ṗetřka:* Piotrek.
ṗę^{n}tro: strych.
ṗikeuko, ṗykeuko: piekiełko.
ṗisać śe: nazywać się.
ṗiskać: gwizdać (na piszczałce).
ṗiśkǫr: piskorz.
ṗiślok: gwizdek (z gliny, cyny..).
ṗiśtǫl, ṗiśtolec, gen. *-tolca:* pistolet.
ṗitrašić: robić coś niezgrabnie *(ṗitfać).*
ṗǫrko: bukiecik (z kwiatów).
ṗyc, 1. sg. *ṗekę* || *ṗecę:* piec.

R.

radźiį: raczej.
ramoty: chróst.
rańeįsy: ranniejszy (=poranny).
razyį: w połączeniu *dva~, tŕy~:* dwa razy, trzy~.
ećica: duży przetak z wielkiemi okami.
'na: Regina.
'ać: ts. (o świni).
': katar.
'idźeć: kochać.
rola.
ropstęn: nazwa góry (Rabsztyn).
ros ḱela cos: od czasu do czasu.
rospǫnka: przyrząd do rozpinania płótna.
rǫvńo: równina.
rǫ^{m}bańica: duża, ciężka siekiera.
ruska: Rusinka.
rusnok: Rusin.
rycyšpoų: kwiat jakiś.
ryl: rydel.
rys-kasa: ryż.

Ř.

řegotać śe: śmiać się serdecznie (o dzieciach).
řeńesyo: rzemiosło.
řesǫtko: rzeszótko (mały, gęsty przetak).
řodźina: rzadkie płótno.
řǫmny: duży, tęgi.

S.

s, se n. p. *ś ńęm, sę mnǫ.* Taksamo *ś ńyį.*
saha!: na lewo! (do bydła rogatego).
saįta: polano, drewno.
sak: sieć w kształcie worka.
saratać: szarpać.
saty: bogata suknia.
sceć: rodzaj szczotki drucianej do czesania lnu.
scovńicǫn: Szczawniczanin.
scuįel: szczudło.
scypać: drzewo, szczepać (na trzaski).
scyrnadel: trznadel.

scyry: szczodry.
sepetlavy: szepleniący.
setny, setńe: duży, wielki, dużo.
sfok: szwagier. mąż ciotki; także przyjacielskie nazwanie obcych. NB. gen. *sfoka.*
sią^{n}ć, się^{n}ty: zdjąć, zdjęty. Praet. *sion.*
skalpyř: szkaplerz.
skaua: kamień.
skfašić: ~siano. zgrabić chociaż nie całkiem suche; stąd wogóle: coś bez ładu zmieszać.
sklupić še: ts. (o cieczach n. p. mleku).
skoųka: góra, duża skala.
skrabacka: zużyta miotła; na Sobótki oblewają je smołą.
skródl'ić: ts. (bronować).
skróš, skrony: z powodu, przez.
skřę^{n}tny: płaksiwy (o dziecku).
skřyzol, gen. *-zale,* fem.: kawał lodu, płynący rzeką na wiosnę.
skubl'ica: na ~ zachodzi *skubel.*
skuceć: skuczeć.
smandrać: tratować wysoką trawę.
smę^{n}tek: urwisz.
smę^{n}tor: cmentarz.
smę^{n}džgona: suche gałęzie świerkowe do podpalania w piecu.
smolec: smalec (szmalc).
smyrać: 1) wydawać szmer; 2) biegać.
smyšny: zmyślny.
smyuuį še: zmiłuj się.
snórka: wstążka.
sofa: szafa.
solanka: solniczka.
sopkać: łkać.
sosrǫ^{m}p, gen. *-srę^{m}bu:* belka podtrzymująca tragarze.
soųdra: szynka.
sóviźroų: sowizdrzał.
sǫ^{n}dźić še: sprzeczać się.
sǫšada: sąsiadka.
splotka: wstążeczka do warkocza.
spǫmńeć se: przypomnieć sobie.
spróguvać: spróbować.
spřę^{n}cka: 1) sprzączka; 2) „kiełż“ (owad).
spulać: nawijać przędzę na cewki (szpulki).
spuloř: przyrząd do nawijania przędzy.
spyrvotku: z początku (czasowo).
sroga, zwykle plur. *srogi:* połączenie nóg stołowych w kształcie krzyża.
srǫmovon: Sromowianin.
stać, kelo to stoji?: kosztować.
stamtela: ztamtąd.
statek: bydło; także plur. *statki* = krowy.
statkuvać: prowadzić się porządnie (n. p. w służbie).
step!: okrzyk wzywający konie lub bydło do cofnięcia się.
stepnǫ^{n}ć še: cofnąć się, przystanąć ze strachu.

stol'ik: szuflada w stole.
stǫlek: ławeczka, zydelek.
strǫna: 1) struna; 2) strona.
stryk: stryj.
stryzok: siennik.
střyga, střygǫ́ń: ts. (upiór, duch).
střylacka: 1) strzelanina; 2) kijek, rozszczepiony na końcu, do rzucania kamyków.
stucany: mięsny.
stuka: mięso.
sucka: zapora w krosnach, wstrzymująca zębate koło nawoju od odwinięcia się.
sulka: kluska, kulka z chleba; z krochmalu (na bieliźnie, źle wyprasowanej).
surgut: surdut.
sust: wosk, pozostały po wyciśnięciu miodu z plastrów.
sušńo: miejsce wybrane w ziemi do suszenia owoców.
sǫuhać: słuchać spowiedzi.
sǫuhać še: spowiadać się.
sǫuhalńica: konfesyonał.
sǫyhno: słychać.
syxta: stos połupanego drzewa, ułożony pod ścianą.
syhetka: demin. do *syxta*.
syrsǫ́ń: szerszeń.
syřęńec: szeroka sieć na ryby, przymocowana na dwóch skrzyżowanych prętach.
sytek, sytko, syćko, pl. *syscy, syćke* || *sytke;* o osobach pl. masc. *syćka:* wszystek.

Ś.

śara: owcze mleko
śćforo: czworo.
śćybać: 1) szyć; 2) nawdziewać paciorki na nitkę.
śćybǫo: ździebło.
śedlacka: szufla do wiania zboża.
śedno^{ń}ć || *śadno^{ń}ć:* siąść.
śepać: gwałtownie szarpać.
śerdźeń: ts. (sworzeń), tj. gwóźdź, łączący tylny półwozek z przednim.
śeřć: sierść.
śfabl'ik: zapałka.
śfarny: piękny (tylko o ludziach).
śfindryga: świnia (przezwisko).
śfǫ^{n}tki: Zielone Święta.
śiber: zasuwka.
śipka: chrypka.
śkfyrcеć: świergotać.
śkfyrk: świerszcz.
śklǫnka: flaszka.
śkrǫfle: szkrofuły.
śkryptora: zeszyt.
ślaįs: hamulec.
ślepe: oczy.
ślypkać: szukać po ciemku.
ślypec: mucha końska, bąk.
ślyść: zleść.
śl'is: ts. (ryba).
śmeřć: śmierć.
śmigać: 1) ts.; 2) biegać szybko.
śoće, gen. *śoćo:* sianie.
śorc: fartuch (kucharzy).

śǫ^{v}ga: sąg(a).
śparhet: piec z ogniskiem na nalepie.
śpinka: spinka.
śrȯt: śrut.
śretać, śretnǫ^{ń}ć śe: spotkać się.
śrybu̯o: srebro.
śtudant, pl. coll. *śtudanćo:* student.
śtuhać, stuhać: 1) popychać; 2) tłuc ziemniaki; 3) rozkładać len w polu dla wysuszenia.
śturhać, śturkać: szturkać.
śtyblety: trzewiki.
śtyry, forma osobowa masc. *śtyře* n. p. *syćka śtyře:* wszyscy czterej.
śub́el'i̯o: szubienica.
śumny: piękny, zgrabny.
śust!: szust!
śyrp: ts.

T.

taś taś!: ts. (nawoływanie kaczek).
telḱi: tyli; *telko:* tyle.
tel'i, telo, tele: tyli.
tforć: rzecz twarda.
tforȯk: twaróg.
tf'i, tf'i: tfu!
tocko: 1) wałek do nawijania bielizny przy maglowaniu; 2) wałek do ciasta.
tocmo: zboże, zsypywane raz do roku proboszczowi.
tocǫnka: tosamo co *i̯ȯźicek.*
toporka: trzonek w maślniczce.
toten, -ta, -to, pl. *toći, tote:* ten (tu, ~ oto).
tǫ^{n}cka: wiercicka, kręcicka (dziewczyna).
tragoř: belka podtrzymująca sufit.
traxćoř: prowadzący tratwę.
traxta: tratwa.
troï̯ǫ^{n}cka: przyrząd do tarcia lnu, podobny do międlicy.
troḱi: sznurki plecione z nici, na czterech rogach „grostuchu".
trǫm: grube, ścięte drzewo.
trućïna: trucizna.
tře: trzej, n. p. *ći* ~.
třeṕȯtka: blaszka mosiężna, w kształcie kółeczka. Służą do wyszywania czepców.
třfau̯y: trwały.
třyć, 1. sg. *třę:* trzeć.
turkać, turceć: turkotać.
turǫń: ts. (znana figura).
tutok: tutaj.
tu̯uc, 1. sg. *tu̯ukę* || *tu̯ucę:* tłuc.
tydźęń, gen. *tyźńa,* dat. *tyźńovi* i t. d.
tyrceć: turkotać.
tyrknǫ^{ń}ć: trącić czemś.
tyrpać: ts., zaczepiać.

'U.

'uher: węgier.
'ui̯no: wujenka.
'ui̯ńin: wujenczyn.
'ui̯ek: wuj.
'umarty: trup.

'untoř: ołtarz.
'unycka: onucka (do *ḱyrpca).*
'urńica: ugór.
'urok, bez-uroku: okrzyk zadziwienia.
'uśf'acsyć: spostrzec.
'utřęmańe, ńi mǫ ~ńo: nie mogę się powstrzymać.
'uvoga: uwaga; verb. *'uvozać.*

U̯.

u̯acny: głodny, nienasycony.
u̯ep, gen. *u̯epy,* fem.: łeb.
u̯oda: lada, ręczna sieczkarnia.
u̯ǫi̯ńsḱi: łoński.
u̯upsor: nazwa góry.
u̯ysta: łydka.

V.

vagacyi̯e: wakacye.
valny: ts. (wielki, znaczny).
vandruvać: wędrować.
vańel'ii̯o: ewangielja.
varceć, vyrceć: warczeć, wyrczeć.
varmus: szpinak.
varuvać śe: wzbraniać się.
vatra: ogień rozłożony w polu.
vatřysko: miejsce, gdzie była watra.
v dǫma: w domu, doma.
vereda, masc.: obrzydliwiec.
veṽórka: wiewiórka. NB. *ve-!*
vęźi: węży (adj.).
vęźïgu̯ova: ważka (owad).
vnetḱi: wnet.
vnuka: wewnątrz; *do nuka:* do wewnątrz.
voi̯tosek: roślina jakaś.
vortać, vorcę || *vortǫm:* wartać.
voźaṅka: kawał drzewa, na którym się chłopcy spuszczają z góry.
vȯi̯ćo: wójtowie.
vȯlo: wola.
vǫᵛǵelek: węgielek.
vrocać: wymiotować || *vracać:* iść z powrotem, oddawać.
vu̯ȯcḱi: na nich się wlecze pług w pole.
vu̯ȯdzo: wodze, trenzla.
vu̯ȯḱi: sanice.
vyderny: zgrabny.
vyfl'iṅkać: wypoliczkować.
vykrǫⁿcka: wykręt, wybieg.
vymydl'ić: przen. uciec.
vyrek: tyle co *pryće.*
vysuć: wysypać.
vyśńi: wyżni (górny).

V̇.

v́ater: wiatr.
v́eheć: garść słomy na podpałkę.
v́elǵi: wielki.
v́era: zapewne; *v́era bože!* zaklęcie się.
v́erycku, na mȯi̯ ~: zaklęcie się.
v́esna: wiosna.
v́ežo: wieża.
v́ęⁱńcuvać: winszować.
v́incek, ale *v́icęnty:* Wicek.
v́inovaty: winien, winny.
v́iśta!: na lewo! (do koni).
v́okać: popędzać konie wołaniem: wio!

výrbl'ik: ołowiane kółko do obciążania wrzeciona.
výrteľik: ćwierć (miara).
výřcka: przyrząd z prętów do łapania ryb.

Z.

za: ~ *dvanośće dńi* = przez.
zafcorę: zawczoraj.
zafćauy: komu się zachciewa czego.
zafćeć śe: zasłabnąć z powodu niezaspokojenia chęci.
zaguobić: sklepać cieńszy koniec wbitego na wylot gwoździa.
zaïǫ̈ⁿe: oznacza także królika.
zakyl, zakla: zanim.
zaskorlać: zachodzić w koło, by coś dostać, n. p. *pes zaskorlo.*
zastřygać śe: zaczajać się.
zaśïpnǫ̈ⁿć: zachrypnąć.
zatokańić: zawieruszyć, zapodzieć.
zavdy: zawsze.
zbauamućić śe: upić się.
zbluska: bluzka.
zbluzok: nożyk do skrobania kartofli.
zbǫn: dzban.
zbǫncek: dzbanuszek.
zbyrceć: dzwonić (pieniędzmi lub małym dzwonkiem, przy zbieraniu na kościół).
zbyrk: odgłos „zbyrczenia".
zbytkuvać, zbytńik: ts.
zbórki: żniwa.
zdovna dovnośći: zdawien dawna.
zdǫ̈ⁿć śe: wzdąć się (o chorem bydle).
zdrófkać: przepijać do kogo; *pozdrófkać* przy kichnięciu.
zdyhnǫ̈ⁿć: westchnąć.
zepřauy: uschnięty (o kwiatach).
zęmdleć, praes. *zęmdleję* || *zęmdlę.*
zęńaty, zęńacka: żonaty, żeniaczka.
zgřyva: grzywa.
zgurp: zmarszczka na sukniach. verb. *zgurbać śe.*
zguoba: nudziarz.
zmařlux: zmar-zluch.
zmořcać śe: marszczyć się.
zmuda: 1) cukierek, przysmak; 2) łakotniś, -sia (o dziecku).
zńetać: porońić (o zwierzętach).
zńedobocka: znienacka.
zoćórka: zacierka.
zoden: nikt; *zodny:* żaden.
zodżyrńica: zanokcica.
zofćouka: chcący mieć zaraz wszystko, co zobaczy.
zogata: na zimę robi się pod ścianą domu (przed oknami) rodzaj ścianki z desek, a przestrzeń próżną wypełnia paździerzami, liśćmi i t. p. Powstaje stąd rodzaj ławki.
zoguǫ̈f, gen. *-guova; zoguovek:* poduszka.
zohrada: ogród pański lub księży.
zopǫstka: zarękawek (nosi się na ręce za dłonią.

zovalńice: zapalenie gruczołów w gardle.
zuby: zęby, w zwrocie: *dai̯ tu ~* (do konia).
zukfa: żuchwa, szczęka.
zukfau̯y: zuchwały.
zu̯oza: zołzy.
zvortnǫ^{ń}ć śe: zdarzyć się (o czemś przyjemnem).
zvou̯ać: złajać, sprzezywać.
zvǫn: dzwon.
zvyk: przyzwyczajenie, zwyczaj.
zvysyć śe: pozostać w reszcie, zbywać.
zygać: ruszać kogo drażniąc.
zyzać: tyle co *zygać.*

Ź.

źandar, śandar: żandarm.
źaṽigaru̯o: gap.
źïmńica: febra.
źobro: żebro.
źrau̯y: dojrzały.
źrȯbek: ts.
źṽi̯^{p}k: dźwięk.

Jan Rozwadowski.

Objaśnienia do mapy języka litewskiego w gubernii Wileńskiej.

1. *Uwagi ogólne.*

§ 1. Mapę ułożyłem głównie na podstawie pracy p. t.: „Obszar języka litewskiego w gub. wileńskiej skreślił Anonim“ (Materyały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne wydawane staraniem komisyi antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie, T. III 1898, Dział II. str. 1—72), która podaje wyniki spisu ludności, zarządzonego w r. 1890 przez Adama Platera, marszałka szlachty gub. Wileńskiej. Ten spis, chociaż mu daleko do bezwzględnej dokładności statystycznej, jest ogółem biorąc wcale niezły i dla celów etnograficzno-językowych wystarczający. Wiarogodność jego wynika z porównania go z wiadomościami o ludności i języku litewskim w różnych stronach gub. wileńskiej, które podał Wolter na podstawie osobistych informacyj w Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft [1]) i indziej [2]). Tylko dla kilku okolic spis Platera jest zbyt ogólnikowy, co niżej w szczegółowych uwagach zaznaczę.

§ 2. Ale wykreślenie kartograficzne szczegółów. zawartych w wymienionej pracy, przedstawiało dosyć trudności z powodu masy błędów w setkach nazw miejscowości; błędów, które nie wiem, czy są winą Anonima, czy też korekty. Sprawdzanie miej-

---

[1]) w kilku miejscach. [2]) we wstępie do wyd. katechizmu Daukszy i w „Отчетъ о поѣздкѣ по Литвѣ и Жмуди 1887 г.“

scowości w tych stronach jest i bez tego rzeczą, wymagającą wielkiej ostrożności, bo tasama wieś posiada zwykle trzy nazwy, litewską, polską i urzędową rosyjską; a bardzo często nawet cztery, a mianowicie prócz wymienionych jeszcze i białoruską. Podawaną zaś bywa tylko jedna nazwa, taksamo jak i na mapach wojskowych. Tylko Wolter stanowi chlubny wyjątek, przytaczając zawsze prócz rosyjskiej albo białoruskiej także litewską. W Słowniku gieograficznym nie przeprowadzono konsekwentnie zasady uwzględnienia wszystkich form jednej nazwy.

§ 3. Używałem stale wojskowej mapy niemieckiej 1:200,000 (opartej, rozumie się, na źródłach rosyjskich), posługując się prócz tego rosyjską mapą wojskową 1:420,000 i austryacką 1:300,000; prócz tego radziłem się zawsze Słownika gieograficznego. Kosztowało mnie to wszystko tyle pracy, że chociaż początkowo robiłem mapę tylko dla siebie, zdecydowałem się ją ogłosić w tej myśli, że koledzy zawodowi powitają z przyjemnością oszczędzenie im żmudnej i niewdzięcznej, a jednak potrzebnej pracy [1]).

§ 4. Mapę wykreśliłem w skali 1:600.000, bo ten rozmiar łączy przejrzystość z dostatecznością miejsca dla szczegółów topograficznych. Przyjmując sześć stopni procentowych ludności, a właściwie języka litewskiego, t. j. 1) nul, czyli ludność i język polski lub białoruski; 2) 1—10% Litwinów; 3) 10—25% L.; 4) 25—50% L.; 5) 60—75% L.; 6) 75—100% L., wykreśliłem mapę w ten sposób, że wszystkie te stopnie uwydatniłem w nazwach miejscowości. Natomiast nie mogłem się zdecydować na zwykły sposób, polegający na pociągnięciu granic i oznaczaniu każdego terytoryum jednolitą farbą, dlatego że, po pierwsze: ten sposób jest z natury rzeczy powierzchowniejszy (że wymienię tu tylko jeden moment: na terytoryum mieszanem albo pogranicznem są n. p. wielkie lasy, błota, nieraz pokrywające ogromną przestrzeń, jeziora i t. p. Otóż zamalowanie takiej przestrzeni tą lub ową farbą jest zawsze właściwie fałszem), a powtóre: mój

[1]) mając kartę litewskiego języka w gub. wileńskiej łatwo już ułożyć ogólną mapę tego języka, dokładniejszą od mapki Tetznera (i rozumie się Kurszata).

sposób, zgodniejszy z rzeczywistym stanem rzeczy wcale nie ustępuje tamtemu pod względem przejrzystości.

Dla przejrzystości usunąłem z mapy wszystkie niepotrzebne szczegóły gieograficzne, jak dokładną sieć wód, sieć dróg i t. d.

2. *Uwagi szczegółowe.*

§ 5. Ludność żydowska, nie zmieniająca właściwie stosunków językowo-etnograficznych między ludnością litewską a słowiańską, nie została wcale uwzględnioną, gdyż inaczej stósunek procentowy albo by musiał wypadać stale na niekorzyść języka litewskiego, albo by wymagał niepotrzebnej komplikacyi w przedstawieniu.

§ 6. Ludności polskiej i białoruskiej nie wyróżniałem, raz że niezawsze są po temu dokładne dane, powtóre, że mi tutaj o to nie chodziło. Zatem obszar języka polskiego i białoruskiego (potrochu i rosyjskiego) jest przedstawiony razem, jako jednolity słowiański.

§ 7. Cały materyał topograficzny, zaznaczany na mapie kółeczkami, nie przedstawia poszczególnych miejscowości (miasteczek, wsi, zaścianków, folwarków), tylko tak zwane włości i gminy [1]), to jest jednostki administracyjno-policyjne oficyalnego systemu rządowego. Otóż pamiętać należy, że gmina obejmuje kilka lub kilkanaście poszczególnych miejscowości, a znowu na włość składa się zwykle kilka gmin. Włości zostały wyróżnione podkreśleniem nazwy.

Natomiast, gdzie zachodziła potrzeba dokładniejszego zaznaczenia stosunków językowych i gdzie to było możliwem, zaznaczałem także poszczególne miejscowości zapomocą jednolitych krążków, czyli kółek wypełnionych odnośną farbą. Nazwy nie wszędzie zostały dopisane, głównie z braku miejsca, albo dla przejrzystości.

§ 8. W rzadkich wypadkach, gdzie spis Platera zaznaczał, że w danej miejscowości pokolenie starsze mówi po litewsku, a młodsze przeważnie po białorusku (lub polsku), obliczałem stosunek języka pół na pół.

---

[1]) wedle nomenklatury Słownika gieogr.: gminy (=włości) i okręgi (= gminy).

§ 9. Powiat wileński.

Włość Szyrwinty: W gminie Szyrwinty 18% Litwinów bez miasteczka.

Włość Malaty: W gminie Malaty I. 85% Litwinów bez miasteczka.

Włość Worniany: W gminie Sokołojcie tylko 2% ludności litewskiej, rozrzuconej w kilku wsiach.

Włość Rzesza. Tu spotykamy różnicę między wiadomością podaną przez Woltera, że w tej włości jeszcze częściowo panuje język litewski i że granicą między nim a białoruskim jest wieś Geglewka (którą umyślnie wpisałem), a między spisem Platera, w którym nie odnotowano wogóle Litwinów w całej włości Rzeszańskiej. Wedle spisu Platera litewski język w tych stronach nie sięga dalej na południe jak trochę na południowy-zachód od Podbrzezia w zaznaczonych na mapie, mieszanych wsiach polsko-litewskich, i w kilku wsiach litewskich na południe od Padziun.

§ 10. Powiat trocki.

Włość Butrymańce: Gmina Ginejkańce: mapy mają Gerejkańce.

Włość Hanuszyszki: Gminy Jaczańce (spisu Platera) nie znalazłem. Nie wpływa to na obraz językowy.

Włość Merecz: Gmina Niecicze alias Nieciesy. Gmina Rzeczańce alias Rajcieniki.

Włość Żośle: Gmina Żośle ma 85% Litwinów bez miasteczka, gdzie ich mały procent.

Włość Międzyrzecz: W gminach Angleniki, Rudniki, Cierlany (spis: Cierniany) i Międzyrzecz procent z powodu niedokładności spisu oznaczony tylko przypuszczalnie: p. pracę Anonima. Również nie można było zaznaczyć poszczególnych miejscowości wedle języka.

§ 11. Powiat święciański.

Włość Łyngmiany: Gminy „Petkuniszki“ (95% L.) nie zaznaczyłem na mapie, bo jej nie mogłem odkryć. Na obraz językowy to nie wpływa, bo tam jest zbite terytoryum litewskie.

Włość Kukuciszki: do gminy „Purwieniszki“ (100% L.) odnosi się tosamo, co powiedziałem o „Petkuniszkach“.

Włość Twerecz: Gmina Orweta alias Erżwetas.

Włość Michałów: sama włość niezaznaczona, ale gminy są wszystkie [1]).

§ 12. Powiat oszmiański.

Włość Ługomowicze: w gminach Łazduny i Gudzienięta wymienia spis Platera wsie lit. Łazduny, Jaśkiewicze, Bobrowicze i „Bezemcze", które na mapach nazywają się Bežemce, a u Woltera Bežancy. Wolter prócz tych czterech wsi wymienia jako lit. jeszcze: Gudzienięta, Woldziki i Doniewicze. Woldziki może są identyczne z wsią „Wołkowy" Platerowskiego spisu, wymienionej jako lit. we włości Bakszty, a której niema ani Wolter, ani mapy. Gudzieniąt, Woldzików i Doniewicz nie wpisałem na mapie, pierwszych dwóch z powodu braku miejsca (Gudzienięta leżą między Zubowiczami a Dziewiergami i Bobrowiczami; Woldziki między Bobrowiczami a Jaśkiewiczami); trzecich nie znalazłem.

Włość Bakszty: w gminach Grabów i Dziewiergi nie wpisałem wsi lit. Żydewicz (na wschód od Zubowicz), Jancewicz (między Zubowiczami a Dziewiergami), Posiel (Słownik: Posiele, Wolter: Posseli, Anonim fałszywie: Pasieki, mapy: Possoly — między Zamoszem, Dziewiergami i Woldzikami); a wsi, którą Wolter pisze: Osigeri, Anonim: Ożgiry, a Słownik: Osigiery al. Osigiry na mapach nie znalazłem.

§ 13. Powiat wilejski.

W spisie Platera zaznaczono 23 Litwinów w gminie Łotygal (włości Wiazyń): prawdopodobnie napływowej ludności.

§ 14. Powiat dzisnieński.

Oprócz gminy Domasze (Domaszewo) mającej 61% Litwinów i trochę Łotyszów, zanotowano w spisie Platera 22 Litwinów w gminie Sebastyanowo (włości Ihumenowo), ale nie wiadomo jakiej ludności, napływowej (służby), czy tubylczej.

Uwaga. Na zbitem terytoryum słowiańskiem zaznaczyłem tylko włości.

---

[1]) Dosyć często powtarzający się fakt, że gminy lub włości nie można było na mapie odnaleść, pochodzi stąd, że zarządy gminne i włościańskie są często umieszczone nie we wsi i t. d., tylko w osobnej osadzie.

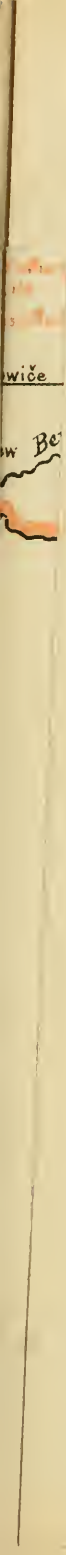

Mapa
języka litewskiego
w gubernii Wileńskiej
ułożył
I. Rozwadowski
Skala 1:600000
G. Kowieńska
G. Kowieńska
G. Witebska
P. Dzisneński
P. Święciański
P. Wilejski
P. Wilejski
P. Trocki
P. Oszmiański
P. Lidzki
G. Suwałska
G. Grodzieńska
G. Mińska
G. Mińska
Wilno
Trocki
Lida
Objaśnienie.
Litwinów
Litwinów
Litwinów
Litwinów
Miasta powiatowe podkreślone dwa razy odnośnym kolorem.

Jan Rozwadowski.

Szkic wymowy (fonetyki) polskiej.

WSTĘP.

Profesor Baudouin de Courtenay, któremu, zgodnie zarówno z wewnętrznym regulaminem Komisyi językowej jak i własnem życzeniem, przesłałem rękopis do przejrzenia, postawił w dosyć licznych miejscach na marginesie pytajniki i znak NB., a w kilku wypadkach wypisał krótkie uwagi lub pytania. Rozumie się, że przed oddaniem rękopisu do druku zwróciłem baczną uwagę na odnośne ustępy, rozważając pilnie, czy pytajniki są — w mojem pojmowaniu rzeczy — uzasadnione. Otóż wprawdzie po odesłaniu rękopisu przez profesora B. de C. zmieniłem i dodałem w nim niejedno, bo pierwotny wygląd tego szkicu był miejscami chorobliwie szczupły, ale przeważnej części pytajników profesora B. de C. nie mogłem uwzględnić. Wydawało mi się mianowicie i wydaje, że mam w tych wypadkach słuszność ze swego punktu widzenia. Oczywiście ten punkt widzenia zależy bezpośrednio od ogólnego uzdolnienia i przygotowania fonetycznego, które u mnie nie są zbyt wielkie, i ztąd może w niejednym wypadku moje subjektywne przekonanie, że mam racyę, jest — objektywnie rzecz biorąc — błędem. Ale na różnicę zajmowanego przez nas stanowiska wobec tego lub owego faktu fonetycznego wpływa także niewątpliwie okoliczność, że pochodzimy z różnych stron terytoryum polskiego. W języku ojczystym jest się bardzo wra-

żliwym na zachowywanie ogólnej podstawy artykulacyjnej, na rytmikę zdaniową i t. d.; natomiast drobne, partyjnie artykulacyjne różnice poszczególnych głosek nie dochodzą łatwo do świadomości. Doskonałe wzajemne rozumienie się wywołuje u słuchającego natychmiastowo i automatycznie odnośne szeregi fonetyczne i wyobrażeniowe, a skutkiem tego jest, że nie słyszymy się wzajemnie dokładnie, to jest nie uświadamiamy sobie wcale drobnych różnic, zwłaszcza w zakresie artykulacyi poszczególnych głosek.

Jednolitość fonetyczna języka polskiego, mówionego przez klasy wykształcone, przynajmniej na rdzennie polskiem terytoryum, jest rzeczywiście bardzo znaczna, a wskutek poruszonego wyżej momentu wydaje się często ludziom, pochodzącym z wcale różnych stron, że mówią wprost jednakowo. Dopiero skupienie uwagi i dokładna analiza wykazują różnice, nieraz nawet dosyć znaczne. Ja naprzykład percypuję spółgłoskowe *ł*, o ile nie zwracam uwagi na wymowę, stale jako swoje samogłoskowe *ł*, podczas gdy wyraźne *u̯*, jakie się słyszy z ust wielu Wielkopolan, już zbyt odbiega od obrazu fonetycznego mego *ł*, ażeby go mogło automatycznie i natychmiastowo wywołać, wskutek czego „wpada mi w ucho“, — mimo, że genetycznie to *ł* (=*u̯*) jest bliższe mego, niż tamto. Ale są także takie różnice w artykulacyi, dla których świadomego uchwycenia nie wystarcza ogólnikowe zwracanie uwagi na wymawianie danego osobnika, tak jak znowu odwrotnie bywają różnice, przerywające gwałtownie automatyczne wywoływanie odnośnych szeregów psychiczno-fonetycznych, czyli jak się wyrażamy pospolicie — „rażące“ nasze ucho.

Z różnych powodów postanowiłem w tym „szkicu“ mówić tylko o wymowie klas wykształconych zachodniej Galicyi, opierając się przytem przedewszystkiem na swojem własnem wymawianiu. Otóż myślę, że może nieraz profesor B. de C. sprawdzając moje określenia na swej własnej wymowie, albo też krytykując je wedle swego sposobu pojmowania, ustalonego oddawna, ale ostatecznie pochodzącego z tego samego źródła, zapomniał o tem, że określam właściwie tylko swoją wymowę, i że według wszelkiego prawdopodobieństwa wymowa jego i moja są tylko w tym

sensie identyczne, że wzajemne wywoływanie szeregów fonetycznych odbywało się gładko.

Byłbym w interesie nauki, a także osobiście bardzo rad, gdyby przekonanie, że w wielu punktach nie mam racyi, skłoniło profesora Baudouina de Courtenay nietylko do napisania krytyki. Literatura językoznawcza Słowian nie posiada wśród wielu innych braków — ani jednego porządnego podręcznika fonetyki, a dzieła obce nie uwzględniają prawie zupełnie języków słowiańskich. Wskutek tego student Słowianin bierze do rąk książkę Sieversa, Sweeta, Vietora lub inną i studyując n. p. systemy wokaliczne oparte na samogłoskach niemieckich, francuskich i angielskich, ma sobie zdać sprawę z systemu wokalicznego swego ojczystego języka — czyli do zrozumienia rzeczy znanej dąży zapomocą uświadamiania sobie rzeczy, mniej lub więcej obcej. Nic dziwnego, że rezultatem takiej metody jest niesłychanie małe rozpowszechnienie wiedzy fonetycznej między nami. Profesor Baudouin de Courtenay wykładał już nieraz kurs fonetyki i przypuszczam, że ogłoszenie tych wykładów nie powinnoby kosztować zbyt wiele pracy. Otóż gdyby poruszona wyżej okoliczność i tych parę słów zdołały skłonić znakomitego uczonego, który mnie zaszczyca swą przyjaźnią, do wypełnienia tej dotkliwej luki, uważałbym, że to jest najlepszy, a nieproporcyonalnie wielki rezultat mego „Szkicu“.

Ten krótki, a o ile możności ścisły opis fonetycznego systemu polskiego ma dwojakie zadanie.

Po pierwsze ma on sławistom, nieobeznanym dokładnie z polską fonetyką, ułatwiać należyte pojmowanie tekstów dyalektycznych, które — jak dotąd — wszystkie są zapisywane na tle zwykłej polskiej pisowni. Rozumie się, że o tekstach, zapisanych zupełnie niedbale, przez ludzi nie zwracających wogóle uwagi na stronę fonetyczną, albo nie będących w stanie dokładnie zapisywać, — wcale nie mówię. Chodzi mi tylko o teksty, spisane przez ludzi, mających dobre ucho i tyle zamiłowania objektywnej prawdy, że piszą tak dokładnie, jak tylko ich stać na to,

ale którzy nie będąc fachowcami, nie podają ścisłego opisu właściwych danej gwarze dźwięków i przyzwyczajeń fonetycznych i używają nadto zwykłej naszej ortografii. I taki tekst, co prawda, nie może zadowolnić ścisłych, naukowych wymagań; może jednak dać niezły obraz wybitniejszych cech fonetycznych danej gwary. Ale chcąc uzyskać na podstawie podobnego opisu lub tekstu mniej lub więcej dokładny obraz gwary, trzeba koniecznie wiedzieć, jakie są zasadnicze cechy naszego systemu fonetycznego i jaką wartość fonetyczną przedstawia zwykła ortografia polska. I wtedy jeszcze nie można często dać sobie rady, ale bez znajomości ogólnopolskiej fonetyki nie wie się już po prostu nic wcale.

Powtóre mam nadzieję, że ten szkic przyda się zapisywaczom gwar, rozjaśniając im różne punkta wymowy polskiej, a przez to pomagając także do wniknięcia w właściwości fonetyczne danej gwary. Ztąd też pochodzi kilka uwag, zbytecznych dla fachowców i przeznaczonych tylko dla ludzi, którzy się nie zajmowali bliżej fonetyką. Muszę jednak z naciskiem zaznaczyć, że przyswojenie sobie treści tego szkicu żadną miarą nie może zastąpić ogólnych studyów fonetycznych i może je tylko na początek ułatwić.

---

§ 1. Opisuję język klas wykształconych zachodniej Galicyi, opierając się przytem głównie na swem własnem wymawianiu. Z powodu dosyć znacznej jednolitości polskiej fonetyki wiele z poniższych określeń można zastosować do języka polskiego wogóle (na niektóre różnice zwracam uwagę w odnośnych ustępach), ale ostatecznie pisząc ten „Szkic“ nie myślałem o języku ogólno-polskim i dlatego wszystkie moje opisy i twierdzenia odnoszą się przedewszystkiem albo wyłącznie do języka i wymowy zachodnio-galicyjskiej (krakowskiej).

§ 2. Ogólna charakterystyka artykulacyi: szczęka dolna trzyma się w równej linii z górną i obniża swobodnie; krtań leży w czasie mówienia wcale wysoko, ztąd głos jest jasny i pełny; język unika bardzo niskich, a zwłaszcza tylnych pozycyj, poza tem artykulacya jego jest wyraźna i energiczna; czynność warg

również wyraźna i zdecydowana, ale umiarkowana: ani wysuwania i zaokrąglania, ani cofania lub ściągania niema.

Akcent wyrazowy, wydechowy jest bardzo słaby, natomiast silnie rozwinięte muzyczne ustosunkowanie zgłosek i akcent retoryczny: stosunek jego do akcentu wyrazowego jest bardzo podobny do analogicznego stosunku w języku francuskim.

Pełnogłoski.

§ 3. Pełnogłoski (samogłoski).

Nazwa „samogłoska“ jest niewłaściwa i nasuwa fałszywe wyobrażenia. Określając „samogłoski“ ze względu na pełnię głosu, jaka je odznacza, otwarcie jamy ustnej i t. d. byłoby najwłaściwiej nazywać je pełnogłoskami; określając je natomiast ze względu na rolę, jaką odgrywają w zgłosce, najlepiej jest przyjąć utartą już w językoznawstwie nazwę „sonanty“. Chodzi tu o fakt, że nie wszystkie głoski się nadają do tego, aby na nich spoczywało maximum przycisku, wypadającego na zgłoskę, albo też maximum przycisku, wypadającego na cały wyraz. Prawda, że najczęściej grają tę rolę „samogłoski“ *(ták, tén, tým, tó, ót...)* z powodu wielkiej pełni dźwięku, ale bardzo często i „spółgłoski“ grają tę rolę, czyli są „samogłoskami“. Najczęściej *r, l, m, n,* które także odznaczają się znaczną pełnią głosu: w języku polskim w tej roli spotyka się je wprawdzie tylko wyjątkowo, np. w interjekcyach *pŕ!, bŕ!* w których „samogłoską“ jest *r* (często długie: *pr̄, br̄);* ale w wielu innych językach n. p. czeskim, słowackim, serbskim występują *r, l* stale nietylko jako „spółgłoski“, ale także jako „samogłoski“ *(krk, chŕt...).* Taksamo *m, n* w innych znowu językach. W naszych wykrzyknikach *pst!* albo *bz!* „samogłoskami“ są „spółgłoski“ *s, z.*

Wprost odwrotnie zaś nasze „samogłoski“ są często ze względu na swą rolę w zgłosce „spółgłoskami“: w *hej* n. p. to, co piszemy przez *j*, nie jest niczem innem jak zwykłem *i*, które tylko nie skupia na sobie maximum przycisku. To samo bywa zawsze, ile razy dwie lub więcej „samogłosek“ jest połączonych w jedną zgłoskę, czyli w tak zwanych dyftongach (tryftongach).

Z tego wynika zatem, że nazwy „samogłoska“ i „spółgło-

ska“ nie określają wcale istoty odnośnych głosek, tylko ich rolę w zgłosce, i że używanie ich w zwykłym sensie jest fałszywe, zwłaszcza w odniesieniu do pełnogłosek, które tak często (w dyftongach) występują w roli spółgłosek. Ztąd też przyjęto ogólnie łacińską nazwę *vocales* dla oznaczania „samogłosek“ ze względu na wyróżniające je, istotne właściwości. przyczem nie myśli się wcale o roli, jaką mogą odgrywać w zgłosce; natomiast dla wyrażenia, że jakaś głoska nosi akcent zgłoskowy lub wyrazowy, przyjęto nazwę „sonant“. Termin zaś „consonans“ używanym bywa w dwojakim znaczeniu. A zatem obie głoski dyftongu *áu* (n. p. w niem. Haus) są ze względu na swą istotę pełnogłoskami (vocales), natomiast ze względu na rolę w zgłosce tylko pierwsza jest sonantem (zgłoskotwórczą), natomiast druga ma rolę konsonantyczną czyli spółgłoskową (albo niezgłoskotwórczą).

§ 4. Przegląd polskich pełnogłosek.

Znak alfabetu.	Opis fonetyczny	Transkrypcya.
i, é[1])	wysokie - przednie - napięte (high - front - narrow)	*i*
i, é[1])	wysokie - przednie - luźne (high - front - wide)	*ï*
y, é[1])	wysokie - środkowe - luźne [2]) (high - mixed - wide)	*y*
e	średnie - środkowe - luźne (mid - mixed - wide)	*e*
a	niskie - środkowe - luźne [3]) (low - mixed - wide)	*a*
o	średnie - tylne - luźne - okrągłe (mid - back - wide - round)	*o*
u, ó	wysokie - tylne - luźne - okrągłe (high - back - wide - round)	*u*

§ 5. Objaśnienie opisu fonetycznego.

Znaczenie użytych tu terminów angielskiej fonetyki, przy-

---

[1]) w obecnej pisowni zarzucono *é* i pisze się *e*. [2]) p. jednak § 8. [3]) p. jednak § 9.

jętych powszechnie przez językoznawców, wynika z następującego rozpatrzenia.

Na akustyczną jakość i wzajemną różnicę pełnogłosek wpływają: 1) pozycya języka, to jest okoliczność, naprzeciw której części podniebienia i którą swą częścią język artykułuje, a niemniej jaki ma przytem kształt. Od tych momentów zależy bezpośrednio rozmiar i kształt jamy ustnej, która jest resonatorem dla dźwięcznego prądu powietrza, wypychanego z płuc; 2) stopień napięcia muszkułów w języku, bo zależnie od tego, przy takim samym ogólnym układzie języka, część jego artykułująca zmienia swój wygląd; 3) udział i czynność warg: mogą one mianowicie zachowywać się obojętnie, biernie, albo zaokrąglać, rozciągać i wysuwać naprzód, albo wreszcie ściągać ku wnętrzu.

Jeżeli wymawiamy polskie *i*, to zauważymy, że język zbliża się przednią częścią swego korpusu (grzbietu) do twardego podniebienia, przyczem koniec jego przylega do dolnych zębów. Wyżej podnieść, ani dalej naprzód posunąć go nie można. A zatem artykulacya odbywa się przednią częścią w górze: *i* jest wysokie (high) i przednie (front). Jeżeli wymówimy po sobie *i* i *y*, zauważymy oprócz tego, że przy *y* zbliża się środek korpusu języka do podniebienia (także wysoko), także jeszcze i tę różnicę, że w czasie artykulacyi *i* język jest napięty, podczas gdy przy *y* zachowuje się luźnie. A zatem *i* jest: wysokie-przednie-napięte (narrow), podczas gdy *y* jest: wysokie-środkowe (mixed) -luźne (wide). Tylko napięciem różni się prawdopodobnie zwykłe *i* od *ï* n. p. w *siny (= śïny)*.

Wymawiając *a* (zwłaszcza głosem zdziwionym lub oburzonym) zauważymy, że język zajmuje bardzo niską pozycyę (wskutek czego usta szeroko otwarte), dalej, że artykułuje środkową częścią swego korpusu i że nie czuć w nim napięcia; *a* jest zatem niskie (low) -środkowe (mixed) -luźne (wide). Wymawiając *u* zauważymy, że jest wysokie (high) -tylne (back) i luźne (albo słabo napięte), a nadto, że wargi są zaokrąglone, zatem, że jest okrągłe (round).

A więc rozróżniamy w zasadzie ze względu na artykułującą część języka trzy pionowe i trzy poziome pozycye, przy-

czem w każdej pozycyi może: 1) być lub nie być napięcie muszkułów; 2) być lub nie być zaogrąglenie warg. Jeżeli n. p. artykułując zwykłe polskie *i* zaokrąglimy jeszcze wargi, to otrzymamy jako rezultat francuskie lub niemieckie *ü* i t. p.

Oczywiście każda pionowa i pozioma pozycya języka stanowi nie jeden, dokładnie zlokalizowany punkt, tylko pewną przestrzeń i dlatego prócz zasadniczo przyjętych, trzech pionowych i trzech poziomych pozycyi, należy w razie potrzeby rozróżniać jeszcze stopnie pośrednie. Jeżeli samogłoska nie jest zupełnie wysoka, ale także nie średnia, i bliższa wysokiej niż średniej, to określamy ją jako o b n i ż o n ą wysoką (lowered high); jeżeli jest bliższa średniej niż wysokiej, to nazywamy ją p o d n i e s i o n ą średnią (raised mid) i t. d. Ze względu zaś na poziome pozycye rozróżniamy także jeszcze dwa stopnie pośrednie: jeżeli samogłoska nie jest zupełnie przednia, ale także nie środkowa, i bliższa przedniej niż środkowej, to określa się ją jako w e w n ę t r z n ą przednią (inner front); a jeżeli jest bliższą środkowej niż przedniej, to się ją nazywa z e w n ę t r z n ą środkową (outer mixed) i t. d.

§ 6. Szczegółowe uwagi do § 4.

Przykłady na fonetyczne *i* = alfabetycznemu *é* (względnie w zwykłej pisowni *e*): *wierzch (wiérzch)* = *víšx, śnieg (śniég)* = *śńik, śf'iźbić* = *świeźbić.*

Fonetyczne *ï:* tak brzmią stale alfabetyczne *i* i *é (e)* po *ć, dź, ś, ź* przed następującemi niepalatalnemi spółgłoskami n. p. *cicho* = *ćïxo, zacinać* = *začïnać, cis* = *ćïs, uciszać* = *učïšać,* ale *ci* (Nom. plur.) = *ći, cisi* = *ćiśi; dziwo* = *dźïvo, dziewka (dziéwka)* = *dźïfka,* ale *dziwić* = *dźiv'ić, dzień (dziéń* w zwrocie *dzień dobry)* = *dźiń; siny* = *śïny, pasierb (pasiérb)* = *paśïrp, siwy* = *śïvy, silny* = *śïlny,* ale *siniec* = *śińec, silić* = *śil'ić; zima* = *zïma, spozierać (-ziérać)* = *spoźïrać,* ale *w zimie* = *v-źińe, ziemniak* = *źïmńak.* Warto zauważyć, że w nieakcentowanej pozycyi to *ï* jest nawet przedniem wewnętrznem i zbliża się w ten sposób do *y* n. p. w *cisáwy, dáłbym-ći* i t. p. Indywidualnie i lokalnie *ï* wogóle (i w akcentowanej pozycyi) jest przedniem wewnętrznem.

Natomiast po innych spółgłoskach *(p, b, v, f, m; n, l'; k, g)*. brzmią alfabetyczne *i, é* — przynajmniej w mowie starannej — stale jak fonetyczne *i*, bez względu na palatalność lub niepalatalność następującej zgłoski n. p. *pisać, pišę, zapinać, pivo, pika; bity, bida, (= bieda), bizon, zabirać (= zabierać); vino, vidzę, vitać, višx (= wierzch), zavirać (= zawierać); f'iga, šf'ita (= świta), šf'ica (= świeca); miska, mina, mitra, migać, umirać; nitka, niva, niby, nisko; l'ipa, l'in, l'izać, ml'iko* (lub *mlïko*)[1]*; kivać, kita, kixać; gine, gibać.*

Ale trzeba z naciskiem podnieść, że w szybkiem tempie mowy, przy artykulacyi niebardzo starannej, i tutaj przed niepalatalnemi spółgłoskami słychać *ï*, może być wyraźniejsze przed wargowemi i tylnojęzykowemi niż przed przedniojęzykowemi.

Co się zaś tyczy konstatowania *ï* wogóle, to istnienie jego w wymawianiu zachodnio-galicyjskiem nie ulega żadnej wątpliwości. Obserwowałem je nietylko na sobie, ale także na swojej rodzinie, studentach i t. d. Oczywiście są wahania, jeżeli będziemy uwzględniać całe terytoryum: czasem występuje *ï*, leżące między *i* a *y*, czasem znowu u indywiduów, pochodzących z wschodnich okolic różnica między *ï* a *i* jest bardzo słaba, jeszcze wyłącznie w kombinatorycznym zawiązku.

§ 7. Przed *ł (= u̯)* brzmi fonetyczne *ï* (a alfabetyczne *i)* prawie jak okrągłe *ü* w niem. *schützen* z powodu wczesnego zaokrąglenia warg, potrzebnego do wymówienia *ł*, n. p. w wyrazach *šï̯ua (siła), pï̯u̯ (pił), pï̯ua (piła), ï̯u̯ (ił)*, tak, że właściwie możnaby te wyrazy pisać fonetycznie *šüu̯a* i t. d. Ale po *k, g* pozostaje *i* (nie *ï*, ani *ü)* n. p. *kiu̯a (kiła).*

§ 8. Alfabetyczne *y, é (e)* = fonetycznemu *y: ser, sera (sér, séra)* = *syr, syra; cztery (cztéry)* = *čtyry*, tak jak *syn, syna* i t. d.

W wymowie zachodnio-galicyjskiej jest *y* samogłoską. wyraźnie różniącą się od *i:* określiłem je powyżej jako wysokie-środkowe-luźne, czy jednak wymowa zniżona wysoka, zewnętrznie-środkowa nie jest bardziej rozpowszechnioną? Bardzo wy-

[1]) trudno rostrzygnąć, która wymowa jest bardziej rozpowszechnioną.

raźnie występuje taka artykulacya w mowie klas niższych, zwłaszcza przy głośnem wykrzykiwaniu i t. p.

§ 9. *a* określiłem powyżej jako niskie i środkowe, bo rzeczywiście w naszym systemie wokalicznym jest najniższe, a w porównaniu z *u* nie jest tylne. Ale określenie to nie jest dokładne, i wymaga w obu kierunkach ściślejszego zaznaczenia miejsca: *a* jest obniżone średnie, wewnętrzne środkowe.

§ 10. Zresztą trzeba jeszcze zauważyć, że *u* może nie jest całkiem luźne.

Porównując nasze samogłoski z francuskiemi i niemieckiemi, można uważać za mniej więcej identyczne: *i* z *i* w franc. *fini*, niem. *ihn*, *ï* z północno-niem. *i* w *Fisch*; *o* z niem. *o* w *Stock*; *u* z niem. *u* w *und*.

§ 11. Samogłoski nosowe.

Mamy dwie samogłoski, wymawiane w ten sposób, że w czasie artykulacyi otwiera się wejście do kanału nosowego: *ǫ* (alfabetyczne *ą*) i *ę* (przyczem *e* jest trochę niższe od czystego, nienosowego *e*). Wymawiają się tak, bez dodatku mniej lub więcej wyraźnie artykułowanej spółgłoski nosowej: 1) przed *s*, *ś*, *š* (= alfab. *sz*), *x* (= alfab. *ch*), n. p. *vǫs* = *wąs*, *vǫsy* = *wąsy*, *kǫsać* = *kąsać*, *ukǫšić* = *ukąsić*, *vęx* = *węch*, *vęšyć* = *węszyć*. Natomiast przed *z*, *ź*, *ž* (= alfab. *ż*) słychać jeszcze słabe *n*, *ń*, *n*, n. p. *vẹⁿzy* = *więzy*, *vẹⁿźić* = *więzić*, *vẹᵘža* = *węża*. Zdaje mi się przynajmniej, że się nie mylę, konstatując tę różnicę (w swojej wymowie); 2) *ǫ* na końcu wyrazu n. p. *matkǫ*, *robǫ* (= *robią*). Natomiast *ę* na końcu wyrazu (wszystko jedno czy przed pauzą, czy w związku zdania) wymawia się bez tonu nosowego, jak czyste *e*: *matke*, *robe*, (= *robę*). Tylko w mowie uroczystej, bardzo starannej wymawia się i tutaj *ę*.

W środku wyrazu przed wszystkiemi innemi spółgłoskami (niż *s*, *ś* *š*, *x* = *ch*) wymawia się po *ǫ*, *ę* jeszcze wcale wyraźnie artykułowane spółgłoski nosowe: *n*, *ń*, *m*, *ṿ* zależnie od rodzaju następującej spółgłoski, n. p. *pẹnta*, *pẹńdźić*, *pẹndy*, *pẹnčïna* (tak! nie *pẹńčïna*), *mǫnka*, *vẹṇjel*, *mẹṿčyć*, *pǫṿček*, *dẹmby*, *dẹmbïna* (nie *dẹmbïna*), *kǫmpać*.

Przed *į* (= *j*) nosówki się wogóle nie pojawiają; przed *ł* ginie w zwykłej mowie resonans nosowy zupełnie, n. p. *začǫu*

= *zaczął*, *ćoų* = *ciął*, *ćeųa* = *cięła*, *začeųa* = *zaczęła*; taksamo *ćel'i* = *cięli*, *začel'i* = *zaczęli* i t. d. Tutaj nawet w starannej mowie nie słychać nosówek: gdy się kto sili na wymowę, zgodną z pisownią, wymówi raczej *začoų* z długiem *ų*, albo coś podobnego, niż *ǫ*: w zgłosce otwartej (*zaczęli*, *zacząłem* i t. d.) przy bardzo starannej wymowie da się jeszcze słyszeć słaby resonans nosowy, ale nie jestto wymowa naturalna (przynajmniej w zachodniej Galicyi).

Tu i owdzie, pod wpływem kombinatorycznych czynników [1]), ginie nazalizacya, n. p. *pętnaśće*, *dźevętnaśće*, *pętnasty*, *dźevętnasty*: wymawianie *pętnaśće* i t. d. razi nas jako sztuczne.

Prócz *ǫ* i *ę* pojawiają się: 1) *ų̈*, ale rzadko, n. p. *pų̈ńdźešǫt*, *dźevų̈ńdźešǫt*; 2) w obcych wyrazach także *ą* n. p. *anglja* = *Anglia*, *bank* = *bank*, ale wymawiają także *anglja*, *bank* i t. d.

Wreszcie trzeba zauważyć, że u wielu osób istnieje tendencya do nosowego wymawiania czystych pełnogłosek, jeżeli stoją przed spółgłoskami nosowemi, n. p. *ten* = *ten*. Dyjalektycznie jest ten objaw często przeprowadzony wyraźnie i konsekwentnie: w normalnej, panującej wymowie klas wykształconych jeszcze go niema.

§ 12. Sposób rozpoczynania artykulacyi pełnogłosek.

Rozpoczęcie wymawiania pełnogłoski, stojącej po pauzie, czyli z przodu izolowanej, odbywa się u nas w ten sposób, że struny głosowe najpierw się szczelnie zwierają, następnie gdy się ma rozpocząć wydech, rozrywają się i z krtani dobywa się dźwięczny głos (ton), który przechodząc następnie przez ustawioną w stosowny sposób jamę ustną tworzy daną pełnogłoskę. A zatem właściwą artykulacyę pełnogłoski poprzedza bezdźwięczna (głucha) krtaniowa wybuchowa spółgłoska, którą bardzo wyraźnie słychać, jeżeli się wymawia pełnogłoskę szeptem. Tę krtaniową wybuchową spółgłoskę, nie występującą samodzielnie, nazywam wstępnem zwarciem krtani (u Sieversa „der feste Einsatz“) i oznaczam — wbrew dotychczasowemu zwyczajowi, który zresztą nie jest jednolity — przez ', a zatem n. p. nasze partykuły *a*, *i* wymawiane po pauzie, są właściwie *'a*, *'i*; tak-

[1]) pozycyi bezprzyciskowej.

samo zaczyna się każda samogłoska po pauzie, n. p. *'adam, 'oi̯ec (=ojciec), 'uxo (= ucho)* i t. d.

Natomiast nie w pauzie, zatem w środku wyrazu (na początku zgłoski) albo w związku jednego zdania (albo raczej taktu zdaniowego), niema zazwyczaj tego wstępnego zwarcia krtani: określam to poprostu jako nieobecność (brak) wstępnego zwarcia, a oznaczam przez ' n. p. *nauka* = (zwykle) *na'uka, ja a ty* = *i̯a 'a ty* i t. d. Ztąd często w szybkiem tempie powstaje *i̯āty* i t. d.

Tak jest w normalnej wymowie klas wykształconych, a w związku z tem stoi nieobecność tak zwanych „przydechów" przed samogłoskami, które występują zato prawie stale w narzeczach, a i w mowie klas wykształconych innych okolic. Wskazuje to na brak wstępnego zwarcia, w związku z czem łatwo rozwija się przed pełnogłoską *h* luh *i̯*. Pamiętać należy: 1) że już samo wymawianie pełnogłoski bez wstępnego zwarcia, *'a, 'i,* robi na nas wrażenie, jakgdyby przed *a, i* był jeszcze jakiś element, ulotny i trudny do określenia; 2) że prócz wymienianych sposobów zaczynania izolowanej od przodu pełnogłoski jest możliwy także trzeci, polegający na tem, że wydech się rozpoczyna już, zanim struny głosowe zostaną zbliżone do siebie dla wytworzenia dźwięcznego głosu. Wtedy pojawiają się przed pełnogłoską krtaniowe przydechy rozmaitej siły i jakości: do takich przydechów należy n. p. po części niemieckie *h,* które prawdopodobnie i w niejednym polskim dyalekcie się pojawia; oznaczyć najlepiej przez małe *h, x* , lub ' n. p. ^{h}a, ^{x}a i t. p., wreszcie 3) mogą się rozwinąć już pełne spiranty krtaniowe albo niezgłoskotwórcze pełnogłoski, bezdźwięczne lub też dźwięczne: *ha, xa, i̯a, u̯o, ɣi (ji);* [1]) i t. d. Wtedy już się nie mówi o sposobie zaczynania pełnogłoski, tylko o osobnych głoskach.

Uwaga. Rozumie się, że między n. p. *'o* a wyraźnem dyftongicznem *u̯o* z dźwięcznem *u,* jest miejsce na różne stopnie pośrednie n. p. ^{u}o z bardzo krótkiem i osłabionem *u̯* i t. p.

§ 13. Pełnogłoski w roli niezgłoskotwórczej (w dyftongach).

W języku, o którym mowa, występują w tej roli:

[1]) w ten sposób wymawia wiele osób z Królestwa *i:* poprzedza je palatalny spirant.

1) *i*, które wtedy oznacza się znakiem *i̯*, a w zwykłej pisowni literą *j*. Mamy tedy dyftongiczne grupy *ai̯, ei̯, ii̯, yi̯, oi̯, ui̯*, albo z *i̯* na pierwszem miejscu: *i̯a, i̯e, i̯i, i̯u, i̯o*, a wreszcie tryftongiczne połączenia: *i̯ai̯, i̯oi̯, i̯ei̯, i̯ii̯* lub *i̯ïi̯*. N. p. *ai̯! ei̯! ṕii̯, žyi̯, oi̯! oi̯ca, voi̯na, vui̯, łai̯dak....; i̯a, i̯an, i̯ego, kai̯et, sto-i̯i, i̯utro, po-i̯učše (= pojutrze), i̯uxa, ṕi-i̯ǫ...; i̯oi̯! i̯oi̯čeć, i̯ei̯! i̯ai̯ko, moi̯ïi̯* albo *moi̯ëi̯ (≧ moi̯i)*...

Dodać trzeba, że *i̯i* na początku wyrazu niema, natomiast w środku wyrazu pojawia się często i w zwykłej pisowni oddaje zapomocą samego *i* n. p. *stoi, twoi* i t. d.

2) *ï̯* występuje kombinatorycznie, n. p. *dï̯abeł, bryï̯a, boï̯ǫnčka (= boja̯czka)* i t. p. W zwykłem, potocznem tempie mowy wiele z powyżej (pod 1)) wymienionych połączeń, wymawia się taksamo, n. p. *yï̯, aï̯;* jednak przed spółgłoskami, a zwłaszcza przedniojęzykowemi, stale występuje *i̯: oi̯ca, hai̯duk* i t. p.

3) *u̯:* jednak o tem patrz niżej § 19.

§ 14. Iloczas pełnogłosek.

Stałego rozróżniania krótkich i długich pełnogłosek w języku polskim, jak wiadomo, niema. Wszystkie one są pod względem trwania krótkie, albo raczej średnie, przyczem różnica między akcentowaną a nieakcentowaną jest bardzo mała. Wzdłużenie występuje tylko okolicznościowo w związku z intonacyą retoryczną. W Krakowskiem jest zdaje się tendencya przedłużania końcowej zgłoski, ale w mowie klas wykształconych objawia się w słabym stopniu.

Spółgłoski.

§ 15. Objaśnienie terminu f o r t i s i l e n i s.

Wymawiając spółgłoskę *t*, a potem *d; p*, a potem *b; k*, a potem *g*, zauważymy, że różnią się od siebie przedewszystkiem „dźwiękiem". Przy wymawianiu spółgłosek *d, b, g* zbliżone do siebie struny (wiązadła) głosowe krtani drgają i słyszymy głos muzyczny, dźwięczny; natomiast w czasie artykulacyi spółgłosek *t, p, k* krtań zachowuje się spokojnie i słyszymy tylko szmer. Tę różnicę oznaczamy terminami d ź w i ę c z n y, b e z d ź w i ę c z n y (g ł u c h y).

Ale wymawiając (w sposób naturalny) wymienione wyżej pary spółgłoskowe zauważymy jeszcze inne różnice, a mianowicie:

a) że przy *p, t, k* zwarcie jest trochę silniejsze, energiczniejsze niż przy *b, d, g;* b) że przy *p, t, k* przerwanie zwarcia (wybuch) jest momentalne, raptowne, podczas gdy przy *b, d, g* przerwanie zwarcia odbywa się w sposób łagodny. Różnica, zaznaczona pod b) jest ważniejsza niż różnica pod a), ale obie są skombinowane i jak sądzę w bezpośrednim związku, to jest różnica b) wzrasta progresywnie w zależności od wzrostu różnicy a). Dla spółgłosek z silnem zwarciem wprowadzono nazwę fortis, a dla spólgłosek z słabem zwarciem nazwę lenis. W języku polskim (przynajmniej w zachodniej Galicyi) różnica siły zwarcia między szeregami *p, t, k, c, s...* || *b, d, g, dz, z...* nie jest zbyt wielka i tylko tę różnicę mając na oku możeby nie było odpowiednią rzeczą pierwszy szereg nazwać mocnym (fortis), a drugi łagodnym (lenis) — ale ponieważ z tą różnicą kombinuje się różnica co do sposobu przerywania zwarcia, która już jest bardzo wyraźna, przeto z tem rozszerzeniem możemy nasze bezdźwięczne (głuche) spółgłoski nazywać „fortes“, a dźwięczne „lenes“. Widzimy zatem, że w artykulacyi naszych spólgłosek kombinają się zawsze: a) bezdźwięczność, nieobecność muzycznego dźwięku z energią zwarcia i raptownem jego przerwaniem; b) dźwięczność z pewną luźnością zwarcia i łagodnem jego przerwaniem. Tak jest w języku polskim, ale tak wcale być nie musi. Można także artykułować bezdźwięczną spółgłoskę w ten sposób, że zwarcie będzie słabe: tego rodzaju bezdźwięczne lenes spotykamy n. p. w języku niemieckim (w środkowych i południowych Niemczech), gdzie w ten sposób wymawiają *b, d, g,* a często także *p, t, k* i t. d.

Dawniejsze terminy „tenues“ i „mediae“ wychodzą w nauce z użycia z powodu swej nieokreśloności: wprawdzie używano ich zawsze (albo przynajmniej zwykle) w ten sposób, że przez tenuis rozumiano bezdźwięczną fortis, a przez media dźwięczną lenis, ale ponieważ wtedy trzebaby wymyślić nowe, jednolite nazwy dla bezdźwięcznych lenes i dla dźwięcznych fortes, przeto zastępuje się je obecnie w wyłożony sposób.

§ 16. Wszystkie nasze zwarte (wybuchowe) spółgłoski są nieaspirowane, to jest między spółgłoską a następującą po niej pełnogłoską (n. p. *ta, to, po, da, ku...)* nie słychać żadnego

przydechu, bo natychmiast (w tej chwili) po przerwaniu zwarcia dobywa się z krtani dźwięczny głos, artykułujący samogłoskę. Natomiast w języku n. p. niemieckim między jednym a drugim momentem jest pewna, oczywiście króciutka przerwa, wskutek czego powstaje przydech: *t'a t'o, k'a...*, który rozumie się może być rozmaity co do siły i trwania, aż ewentualnie z aspirowanej spółgłoski (aspiraty) może się rozwinąć spółgłoska z następującym po niej osobnym, już indywidualnym i uświadomionym spirantem. Aspirowane spółgłoski (w rodzaju niemieckich) spotyka się w języku polskim tylko dyalektycznie.

§ 17. „Liquidae" *r, ł, l.*

r jest końcowo-językowe i silnie drgające („alveolares gerolltes Zungenspitzen- *r*"), przytem, jako psychiczno-fonetyczne wyobrażenie, zawsze dźwięczne. W wymowie jednak w pewnych kombinatorycznych warunkach wymawiamy je de facto bezdźwięcznie, n. p. *vatr (= wiatr) obok vatru, krjavy (= krwawy, potrkuf (= Piotrków)* i t. p.

§ 18. Znak *l* ma przedewszystkiem dwojakie znaczenie w tym samym sensie, co znak *r*. To jest: *l* jest zazwyczaj dźwięczne i takim też jest obraz tej głoski, jaki tkwi w naszem wyobrażeniu; ale w kombinatorycznych warunkach występuje ono bezdźwięcznie, odznaczając się podobnie jak *r* silnym szmerem, n. p. *myśl* obok *myślovy, plfać* obok *pluję.*

Prócz tego znak *l* ma dwojakie znaczenie jeszcze w innym sensie, a mianowicie: a) przed *i* oznacza wybitnie palatalne *l'* n. p. *l'ixy, l'is, pal'ica...;* b) średnie, także dosyć palatalne *l* w innych wypadkach: *lak, pole...*

§ 19. *ł.* Temu znakowi nie odpowiada w panującej wymowie zachodnio-galicyjskiej spółgłoska z kategoryi *l-* dźwięków, tylko niezgłoskotwórcza pełnogłoska. Zazwyczaj określają ją jako niezgłoskotwórcze *u,* które się oznacza znakiem *u̯,* ale to określenie, przynajmniej o ile chodzi o wymowę klas wykształconych zachodniej Galicyi, nie jest dokładne, a nawet wprost fałszywe.

Nasze zwykłe *ł* charakteryzuje się następnemi momentami artykulacyjnemi: 1) wargi są silnie zaokrąglone, ale 2) wysuwania ich przytem nietylko niema, lecz przeciwnie — zwłaszcza na początku wyrazu — ściągają się lekko ku wnętrzu; 3) po-

zycya języka nie jest zawsze ta sama, czyli głoska ta nie jest jednolicie zlokalizowana w jamie ustnej, a mianowicie: a) na końcu zgłoski (lub wyrazu) i przed spółgłoską język zajmuje pozycyę, potrzebną do artykułowania *u* albo może wąskiego *ó;* b) przed pełnogłoskami (samogłoskami) pozycya jego modyfikuje się zależnie od jakości następującej pełnogłoski.

W tych kombinatorycznych warunkach, w których oczekujemy bezdźwięcznego *ł,* mamy właściwie fonetyczne zero z mniej lub więcej wyraźnie zachowanem (przeprowadzonem) nastawieniem jamy ustnej (głównie warg), jak gdyby *ł* rzeczywiście miało być wymówionem, n. p. *umys(ł);* ale i to nie zawsze: *jabłko* = wprost *japko; szedł* = *šet* i t. d.; *płci, płciowy* może rzeczywiście zawiera bezdźwięczne *ł:* przy bardzo starannej wymowie słyszałem nieraz prawie *pući, pućovy;* ale w potocznem tempie najprawdopodobniej między *p* a *ć* jest tylko pauza.

Zresztą trzeba zaznaczyć, że i w zachodniej Galicyi spotyka się jeszcze często czysto spółgłoskowe *ł,* tak jak z drugiej strony spotyka się także często wyraźne *u̯,* w rodzaju angielskiego *w.* Ale charakterystyczna rzecz: podczas gdy spółgłoskowe *ł* nie wpada nam wcale w ucho, jako coś zasadniczo różnego od naszego zwykłego *ł,* to wyraźne *u̯* razi nas stanowczo (mówię, rozumie się, o nieświadomej obserwacyi) i zazwyczaj starają się takiej artykulacyi dzieci „oduczyć".

§ 20. Spółgłoski nosowe.

Obok dźwięcznego (bilabjalnego) *m* występuje w rzadkich wypadkach odmiana bezdźwięczna, n. p. w gen. plur. *pasm,* gdzie po *pas-* następuje bilabjalne zwarcie warg, przyczem prąd powietrza wypływa z otwartej krtani przez kanał nosowy. Obok tego spotyka się formę *pasem.*

Znak *n* oznacza dwie spółgłoski: 1) przednio-językowe dorzalne *n;* 2) tylno-językowe *ŋ* n. p. *ganku* = *ganku, pankiem* = *pańkem, kinga* = *kiŋga,* podobnie *męka* = *męŋka* (p. § 11). Nie mogę twierdzić, że przed spółgłoskami *k, g, x* (= *ch*), *š, ž, č, dž* ta wymowa *ŋ* jest wyłącznie panującą w zachodniej Galicyi, bo u kilku osób obserwowałem *n: ganku* i t. d., ale w każdym razie jest zwyczajna.

O *ḿ, ń* patrz §§ 26., 27.

§ 21. Spółgłoski zwarte (wybuchowe).

O zwartych spółgłoskach *t, d; p, b; k, g,* po uwagach w §§ 15., 16, niema właściwie nic do powiedzenia.

§ 22. Spiranty.

Wargowo-zębowe *f, v* (= alfab. *w);* po bezdźwięcznych traci *v* dźwięczność i wymawia się jak *f: swój* = *sfuį* (albo *sfuï), plwać* = *plfać, kwakać* = *kfakać, krwawy* = *krfavy.*

§ 23. Dorzalno-alveolarne *s, z;* to znaczy artykułuje się je grzbietem końca języka naprzeciw łożyska górnych zębów.

Średnio-językowe palatalne *ś, ź*[1]*); ś* jest zbliżone do niemieckiego „ich-Laut", ale jednak różni się od niego wyraźnie. Biorąc za punkt wyjścia artykulacyę wysokiego *i,* konstatujemy przy wymawianiu *ś,* że język się energicznie rozpłaszcza i ściąga, przysuwając się do twardego podniebienia (palatum) już w tylnej jego części.

Predorzalno-alveolarne *š, ž* (alfab. *sz, ż)* i alfabetyczne *rz* = fonetyczne *š, ž:* artykułuje się je przednią częścią grzbietu końca języka, podniesionego przytem trochę w górę. W porównaniu ze spirantami *s, z* zdaje mi się nadto, że dolna warga jest troszkę odchylona.

NB. *brzmi* = *bžmi, grzmieć* = *gžmi, tworzy* = *tfoży...,* ale *przy* = *pšy, krzak* = *kšak, tchórz* = *txuš...*

§ 24. Tylno-językowy bezdźwięczny spirant *x* (alfabetyczny znak *ch),* ma w porównaniu z niemieckim „ach-Laut" cieśninę szerszą, wskutek czego brzmi słabiej. Co się tyczy miejsca tworzenia cieśniny, to na końcu zgłoski lub wyrazu i przed spółgłoską tworzy się ona w okolicy pełnogłoski *u* n. p. *xmura, xce, dax...,* a przed pełnogłoskami zależy właśnie od umiejscowienia pełnogłoski: w *xy-* tuż za twardem podniebieniem, w *xa-* całkiem nisko i t. d. W rzadkich wypadkach spotyka się palatalne *x́* n. p. *x́iny* = *chiny, x́imera...,* nie identyczne jednak z niemieckim „ich-Laut".

W kombinatorycznych warunkach (w środku wyrazu zresztą bardzo rzadko) występuje dźwięczny tylnojęzykowy spirant, który oznaczam przez *γ* n. p. *Bohdan* = *boγdan.*

---

[1]) alfabetycznie także *si, zi* n. p. *siano, ziarno...*

Znak alfabetyczny *h* ma w języku polskim, o którym mowa, tęsamą wartość fonetyczną co *ch*.

§ 25. Afrykaty.

Alfabetyczne znaki *c, dz; ć* (albo *ci*), *dź* (albo *dzi*); *cz, dż* przedstawiają ścisłe połączenia spółgłosek zwartych *t, d* ze spirantami *s, z; ś, ź; š, ž*, wymawiane w ten sposób, że artykulacya zwartych *t, d* nie jest kompletna, bo niema nagłego oderwania języka czyli zupełnego przerwania zwarcia, tylko język się odchyla (a nie odrywa zupełnie) tworząc zaraz szczelinę, potrzebną do artykulacyi homorganicznego spirantu. Tego rodzaju połączenia zwartych spółgłosek z homorganicznemi spirantami nazywają się afrykatami (affricatae).

A zatem *c, dz* = ^{t}s, ^{d}z; *ć, dź* = $^{t'}ś$, $^{d'}ź$; *č, dž* = $^{t}š$, $^{d}ž$ (tutaj *t, d* są predorzalno-alveolarne, podczas gdy zwykle *t, d* są dorzalno-dentalne).

§ 26. Spalatalizowane (t. z. miękkie) spółgłoski.

Spółgłoski *ṕ, b́, v́, f́, ḿ, ń, ḱ, ǵ* (alfabetyczne *pi, bi, wi, fi, mi, ki, gi* przed *a, e, o, u; p, b, w, f, m, k, g* przed *i; ń; n* przed *i; ni* przed innemi samogłoskami) wymawiają się w ten sposób, że w czasie odnośnej artykulacyi środek języka zbliża się do twardego podniebienia. Przytem należy zauważyć, że nie słychać po nich żadnego spirantu. Przy spółgłoskach *ṕ, b́, v́, f́, ḿ* może się to wydawać dziwnem, a nawet nieprawdopodobnem: bo *ń, ḱ, ǵ* (podobnie *ś, ź*) są w porównaniu z *n, k, g (s, z)* właściwie całkiem inaczej artykułowane, ale przy *ṕ, b́, v́, f́, ḿ* pozostaje tasama specyficzna bilabjalna lub labjo-dentalna artykulacya, co i przy *p, b, v, f, m*. Niemniej jest tak rzeczywiście, a o możliwości jednolitych *ṕ, b́*... różnych od *p, b*... łatwo się przekonać, wymawiając szeptem *p*.., raz ustawiwszy język w pozycyi palatalnej (jak do wymówienia *i*), drugi raz trzymając go w położeniu obojętnem: mimo tej samej artykulacyi wargowej i przy minimum wydechu oba *p* będą zupełnie różne. Zresztą prawdopodobnie i artykulacya warg nie jest zupełnie identyczna.

Uwaga 1. W *objad* i t. d. niema *b́*: *obiąt*, nie *obąt*, ani *obiąt*; może być, że wymowa *obiąt* spotyka się lokalnie lub indywidualnie.

Uwaga 2. Na końcu wyrazu i zgłoski spotyka się tylko

ń; ṕ, b́, v́, f́, ḿ niema, ztąd dziś zarzucono i w pisowni formy *karń, karṕ, paćv* i t. p. Spółgłosek *ḱ, ǵ* w takiej pozycyi nie było wogóle nigdy.

§ 27. Palatalne *ń* przed *s* w zgłosce zamkniętej ulega modyfikacyi; mianowicie zwężenie palatalne następuje już przed artykulacyą samego *ń*, wskutek czego powstaje mniej lub więcej wyraźne *i̯*, łączące się dyftongicznie z poprzedzającą samogłoską. Przytem *i̯*, a często i poprzedzająca samogłoska są słabo nazalizowane, *ń* zaś ulega redukcyi, zwłaszcza co do dźwięczności. n. p. *pański* = mniej więcej *pą$^{i̯n}$ski*. Ztąd krok tylko do gwarowej wymowy *pą^{n}ski* i *pąski*, wymowy, do której się wszyscy zbliżamy mówiąc szeptem.

Podobną tendencyę można skonstatować i przed innemi bezdźwięcznemi spółgłoskami, n. p. *Bończa, opończa*.

Uwaga 1. Zauważyć wypada, że *ń(+ s)* po *y, i* ulega bardzo małej redukcyi, albo żadnej: *śf'iński, čyński*...

Uwaga 2. Przed *k, g* niema jakiegoś palatalnego *n*, tylko *ń: mańka, ćeńki*. W wyrazie *cienki* zresztą wymowa się waha: z jednej strony słychać *ćeńki, ćenka*..., z drugiej nietylko *ćeńki*, ale także *ćeńka*...

§ 28. Podwójne spółgłoski. Granica zgłoskowa.

Znaki alfabetyczne *mm, kk, ss* i t. d. oznaczają długie spółgłoski. Określenie to jest zupełnie wystarczającem, o ile chodzi o spiranty *ss, zz* i t. p.: *ss* ma się tak do *s*, jak *ā* do *a*, n. p. *wyssać* = *vy$\bar{s}$ać*, taksamo na początku *ssać* = *$\bar{s}$ać*. Natomiast co się tyczy zwartych (explosivae) n. p. *tt*, to trzeba wyraźnie zaznaczyć, że są to pojedyńcze spółgłoski z dłużej wytrzymanem zwarciem (zamknięciem) organów mownych, a zatem także długie n. p. *lekko* = *le$\bar{k}$o*. Ale prócz długości trwania cieśniny (przy spirantach) lub zwarcia (przy explosivae) różnią się te długie spółgłoski od pojedyńczych czyli krótkich jeszcze jednym momentem. W wyrazie n. p. *mleko* granica zgłoskowa pada przed *k: mle|ko*, natomiast w wyrazie *lekki* pada ona w środku *$\bar{k}$*, i ztąd pochodzi wrażenie podwójnej spółgłoski. Zaznaczyć wypada, że to samo odnosi się do wszystkich pojedyńczych (krótkich) i długich spółgłosek. Wprawdzie przy pojedyńczych spirantach spotyka się często przełożenie granicy zgłoskowej w środek spi-

rantu *(laśu)*, ale zwyczajną jest granica zgłoskowa przed spirantem *(la/su)*.

Na początku wyrazu występują 1) długie spiranty bez żadnych ograniczeń (n. p. *ssać)*; natomiast 2) długie zwarte, wogóle rzadkie, tylko jeżeli poprzedza wyraz, kończący się na samogłoskę i wymawiający się jednem tempem z następującym n. p. *na czczo*. Ale jeżeli wyraz taki znajduje się na początku zdania (po pauzie), to wtedy wymawia się nie długą spółgłoskę, tylko rzeczywistą podwójną, z przerwaniem zwarcia w środku n. p. *czczy* po pauzie = *č-čy*, a właściwie *čščy*, co jest bardzo zrozumiałe.

§ 29. Wszystkie spółgłoski dźwięczne wymawia się na końcu wyrazu i zdania bezdźwięcznie; ale może są to bezdźwięczne lenes, bo zresztą i wygłosowe tenues są zredukowane.

§ 30. Fonetyka międzywyrazowa (sandhi).

Najważniejszem zjawiskiem na tem polu jest assymilacya pod względem dźwięczności. Mianowicie: jeżeli w zdaniu jeden wyraz zaczyna się od samogłoski, to zwarta bezdźwięczna końcowa spółgłoska poprzedzającego wyrazu staje się dźwięczną [1]), a końcowa dźwięczna zachowuje swą dźwięczność n. p. *brat i siostra* = *brad-i-śóstra, chłop odrzekł* = *ɣuob-ódžžik* [2]). Spiranty się wahają: *nos i ušy* = *noz-i-úšy* || *nos-i-úšy;* może być, że przeważa pierwsza wymowa.

Przed spółgłoską następującego wyrazu końcowa poprzedzającego assymiluje się do pierwszej: *czyś był* = *čyś-bíɣu, raz szedł* = *ras šet* i t. d.

[1]) rozumie się, o ile niema pauzy. [2]) jeszcze słówko a propos transskrypcyi *odžžïk*. Przy zbiegu *t, d* + *s, z, ś, ź, š, ž* (= alfab. *ż* albo *rz)* otrzymujemy w potocznej wymowie połączenia *cs, dzz, čš, džž, ćś, dźź* n. p. *odsunąć* = *ocsunǫć, odszedł* = *očšet, trzymać* = *čšymać, drze* = *džže, pod siebie* = *poćśebe, nad-ziérać* = *nadźźïrać* i t. d. Zatem n. p. *trzy* = **tri*, i *trzos* = *czrzos* (tak pisano w staropolskiem) wymawiamy jednakowo: *čšy, čšos*.

Jan Baudouin de Courtenay.

Wskazówki dla zapisujących materjały gwarowe na obszarze językowym polskim [1]).

Prof. Rozwadowski [2]) rozpatruje wymawianie polskie w sposób nowy, dotychczas przez fonetyków polskich nie zastosowywany, chociaż już od dość dawna przyjęty przez fonetyków angielskich i skandynawskich, a następnie niemieckich. Z tego stanowiska daje on oryginalne określenia niektórych odcieni głosek polskich. Pozostaje teraz rozpatrzyć, o ile określenia te trafiają w istotę rzeczy. Ja ze swej strony, przynajmniej co do niektórych z nich, pozwoliłbym sobie wyrazić pewne wątpliwości. Odkładając jednak uwagi krytyczne o szkicu prof. R-go na później, a mianowicie do czasu, kiedy ukaże się on w druku, pozwolę sobie natomiast podać tu własne „Wskazówki dla zapisujących materjały gwarowe“, które niespełna rok temu stanowiły w skróceniu przedmiot referatu na posiedzeniu filji krakowskiej Towarzystwa ludoznawczego. Wskazówki te sprowadzają się mniej więcej do następujących punktów.

[1]) Pisownia autora zachowana.

[2]) W powyżej wydrukowanej pracy: »Szkic wymowy polskiej«.

§ 1. Każdy zbieracz bądź to objawów ludowej twórczości słownej [1]), bądź też charakterystycznych dla danej miejscowości wyrażeń powinien sobie z góry zdać jasno sprawę z tego, czy chce materjały swoje zapisywać dokładnie także pod względem wymawiania, t. j. czy chce dać w nich podstawę faktyczną do badań dyjalektologicznych. Jeżeli nie ma podobnego zamiaru, to niech je sobie zapisuje w sposób dowolny, pisownią zwykłą i językiem ogólnie-literackim. Jeżeli jednak chciałby przynieść pożytek także gwaroznawstwu czyli dyjalektologji, w takim razie musi się wdrożyć do ścisłego myślenia w dziedzinie skojarzeń czyli asocjacji graficzno-fonetycznych.

§ 2. Tak język wymawiany, jako też pismo istnieją w swojej ciągłości tylko psychicznie, t. j. tylko jako szeregi wyobrażeń, z jednej strony, fonacyjno-akustycznych (wymawianiowo-głosowych), z drugiej zaś strony, graficznych (kształtów pisanych lub w inny sposób odtwarzanych i widzianych). Wyobrażenia jednostek fonetycznych możemy nazwać dla krótkości f o n e m a m i, wyobrażenia zaś jednostek graficznych — g r a f e m a m i. Związek wymawiania językowego z pismem sprowadza się do skojarzeń czyli asocjacji wyobrażeń fonetycznych z wyobrażeniami graficznemi, t. j. fonem oraz ich części i połączeń z grafemami oraz ich częściami i połączeniami.

Dokładność oddawania na piśmie głosek wymawianych i wogóle strony fonetycznej języka zależy od stopnia paralelizmu czyli równoległości między skojarzonemi szeregami wyobrażeń fonetycznych a szeregami wyobrażeń graficznych. Im bardziej odpowiadają sobie pojedyncze elementa i ogniwa obu szeregów, tym doskonalszą i prostszą jest grafika, jako sztuka wywoływania wyobrażeń i wrażeń fonetycznych za pomocą wrażeń i wyobrażeń graficznych i odwrotnie.

§ 3. Nie wszystko jednak, co się wykonywa podczas wymawiania, znajduje odbicie w świecie psychicznym. Wiele sub-

[1]) Używam wyrażenia »twórczość słowna«, a nie »twórczość literacka«, gdyż koniecznym warunkiem tej ostatniej jest pismo, gdy tymczasem utwory ludowe przechowują się tradycyjnie, bez pomocy pisma. Doskonale pojęcie to oddaje termin rosyjski: народная словесность.

telnych odcieni głosek, wiele momentów przejściowych od jednej głoski do drugiej istnieje tylko chwilowo, tylko w każdorazowym wymawianiu, nie sprawia jednak wrażenia ani na czucie muskularne wymawiającego, ani na ucho słuchacza; jeżeli zaś nie sprawia wrażenia, to tym mniej może posiadać stały ekwiwalent czyli równoważnik wyobrażeniowy w świecie fonem.

Tak n. p., o ile istnieją rzeczywiście owe różne odcienie samogłoski *i*, o których wspomina prof. Rozwadowski w swoim „Szkicu“ (§ 6), mogą one istnieć tylko w wykonaniu, bez rozróżniania objektywnie-psychicznego. To samo stosuje się do różnego wymawiania „spółgłoski *j*“, jako drugiego składnika połączeń *ij, yj, ej, oj, aj* i t. p., do różnej siły wykonania spółgłosek *p, k, t* i t. p., z jednej strony na początku zgłoski przed samogłoską, z drugiej zaś strony na końcu zgłoski (*popa* | *pop*, ra*k*a | ra*k*, bra*t*a | bra*t*...), do różnych przejść od spółgłoski np. *d*, z jednej strony przed samogłoską, z drugiej zaś przed spółgłoską nosową, bądź to tego samego umiejscowienia przedniojęzykowego, bądź też umiejscowienia wargowego (*d*a, *d*o, *d*e... | *d*n | *d*m...), do różnych zakończeń spółgłosek tylnojęzykowych *g, k* przed *ł, l*, przed *m, n*, przed samogłoskami i t. d. Co więcej, nawet tak znaczne różnice, jak między zwykłemi dźwięcznemi *r, l, m, ń*... a odpowiadającemi im i tylko w pewnych połączeniach spotykanemi głuchemi *r, l, m, ń*... (wiat*r*u | wiat*r*, myś*l*i | myś*l*, jabł*e*k | jabł*k*o, niosła | niós*ł*[1]), pas*m*o, pas*m*, pieś*ń*i | pieś*ń*...) zostały odkryte jedynie dzięki natężeniu spostrzegalności i badawczości ściśle naukowej, stojącej poza bezpośrednim związkiem psychofizjologicznym danego subjektu z wykonywanemi przezeń czynnościami.

Wszystkie te i tym podobne różnice wymawiania zjawiają się tylko antropofonicznie, nie istnieją zaś psychofonetycznie. Mogą one być odkryte drogą obserwacji naukowej, ale o prostym uświadamianiu wyobrażeń, powstałych objektywnie drogą kumulacji czyli nagromadzenia śladów psychicznych od stale

[1]) O takim zróżniczkowaniu spółgłoski *ł* może być mowa tylko w tych gwarach polskich, w których istnieje *ł* czysto spółgłoskowe, podobne do ruskiego lub litewskiego; gwary z *u̯* zam. *ł*, które bierze za podstawę prof. Rozwadowski, muszą być z tego wyłączone.

powtarzających się wrażeń czuciowych i słuchowych, mowy tu być nie może.

§ 4. Rzecz prosta, iż w zwykłych pisowniach, stosowanych do oznaczania głosek języków literackich, może mieć miejsce jedynie odróżnianie takich odcieni głosowych, które dają się dostrzegać bez wielkich trudności, t. j. które sprawiają całkiem określone wrażenie i przechowują się w skarbnicy myślowej jako osobne fonemy. Co innego są przytym różnice ortograficzne, zależne nie od różnic wymawiania, ale od pokrewieństwa i pochodzenia wyrazów i ich części znaczeniowych (n. p. w pisowni polskiej *ó* | *u*, końcowe *-t, -p, -k, -s, -f....* | *-d, -b, -g, -z, -w...)*.

Przy oznaczaniu jednak wymawiania gwarowego nie dość jest uwzględniać różnice wybitne i istniejące psychofonetycznie. Tutaj chodzić powinno o schwytanie drogą obserwacji naukowej wszelkich choćby najdrobniejszych odcieni głosowych natury wyłącznie antropofonicznej, t. j. jedynie wymawianiowej, bez odbicia w centrum psychicznym. Chodzić zaś o to powinno z następujących powodów:

Przedewszystkim materjał faktyczny każdej nauki powinien być określany z jak największą ścisłością i dokładnością, z dokładnością, nie znającą granic i powiększającą wielkości nieskończenie małe za pomocą mikroskopów i innych t. p. przyrządów;

powtóre owe różnice minimalne, różnice zarodkowe stają się z czasem różnicami łatwo dostrzegalnemi;

nareszcie częstokroć właśnie w owych różnicach, znikających dla zwykłego spostrzegania, kryją się podstawy charakterystyki gwar pojedyńczych lub też całych obszarów językowych.

§ 5. Powinniśmy pamiętać, że ani litery, ani żadne inne znaki pisma zwykłego, choćby nawet jak najbardziej udoskonalonego, nie mogą nigdy oddać wszystkich odcieni wymawiania i zależnych od niego skutków słyszanych. t. j. głosek. Dla tego też niezbędnym warunkiem zrozumienia strony wymawianiowej, czy to języka indywidualnego, czy też języka gwarowego, będącego abstrakcją z całego szeregu języków indywidualnych, jest opis szczegółowy charakteru ogólnego fonetyki tego języka, w rodzaju tych, jakie na samym wstępie swego „Szkicu“ podaje

prof. Rozwadowski. Należy więc wyłuszczyć dokładnie, gdzie mianowicie i w jaki sposób wykonywają się bądź to całe szeregi fonem, n. p. fonemy spółgłoskowe przedniojęzykowe *(t, d, n, s, z...)*, fonemy tylnojęzykowe *(k, g, x = ch...)*, dyftongi spółgłoskowe *(c, č, dz, dž...)*, fonemy samogłoskowe zwężenia wargowego *(u, o...)*, fonemy samogłoskowe krańcowego zwężenia *(u, i...)* i t. p., bądź też choćby tylko fonemy pojedyncze, n. p. *ł, l, r, a* i t. p. Takie uwagi ogólne, dotyczące mechanizmu wymawiania danej gwary, grają mniej więcej taką rolę, jak w muzyce klucz wiolinowy lub basowy, albo też określanie tonu zapomocą krzyżyków i bemolów, wystawianych na początku każdego wiersza nutowego.

Nie każdy może z jednakową łatwością uczynić zadość temu wymaganiu wystawiania klucza fonetycznego przed alfabetem, użytym do notowania głosek pewnej gwary. Różni badacze mają w różnym stopniu rozwinięty zmysł do podobnych spostrzeżeń i uogólnień. Jeżeli badacz sam jest dzieckiem okolicy badanej, ułatwia mu to niezmiernie spełnienie postawionego tu zadania.

§ 6. Wybór alfabetu powinien być zostawiony do woli zbieracza czyli zapisywacza materjału gwarowego. Komu trudno przyzwyczajać się do nowych znaków, może zadawalniać się zwykłym alfabetem polskim i zwykłą grafiką polską, byleby tylko ściśle określił, w jakim znaczeniu używa pojedyńczych liter i ich połączeń. Ze względu jednak na wyższość formalną zupełnego paralelizmu szeregu wyobrażeń fonetycznych z szeregiem wyobrażeń graficznych pożądaną jest rzeczą używanie alfabetu „naukowego“, t. j. zastąpienie połączeń liter, oznaczających głoski pojedyncze, literami również pojedynczemi (n. p. *š, č, ř* zam. *sz, cz, rz...)*, wprowadzenie jednakowych, stale stosowanych znaków dla jednakowych modyfikacji wymawiania we wszelkich wypadkach (n. p. ’ na oznaczenie „miękkości“ czyli średniojęzykowości przy spółgłoskach: nietylko da*ć*, ko*ń*, łoś..., ale także bra*ć*a. ko*ń*a, łoś*a*, bu*ź*a..., gołę*ƀ*a, dro*ṕ*a, nama*ṕ*a, tra*f́*a, *ź*e*ḿ*a.., bra*ć*om, ko*ń*om, łoś*o*m, bu*ź*om.., gołę*ƀ*om, dro*ṕ*om, mó*ṕ*ono, tra*f́*ony, *ź*e*ḿ*o.., bra*ć*ą, ła*ń*ą, *ś*ąść, bu*ź*ą.., głę*ƀ*ą, tro*ṕ*ą, mó*ṕ*ą, tra*f́*ą, *ź*e*ḿ*ą.., żę*ć*u, ko*ń*u, łoś*u*, Jó*ź*u.., gołę*ƀ*u, ga*ṕ*u, no*ṕ*u, *f́*u*f́*u, v Rado*ḿ*u..., bra*ć*e, ko*ń*e, *ń*edźv́edźe, łoś*e*, *ź*e*ḿ*a..., v ńe*ƀ*e, ko*ṕ*e, rv́e, ła*ḿ*e..., *ǵ*ez. *ḱ*edy...,

ći. ko*ńi*, pro*śi*, *źima*..., *b́ić*. *ṕić*. *f́iga*. *ćino*, *ḿimo*..., *ḱiva*, *ǵińe*...; nietylko *ś*, *ź*, *ć*, *dź*, *ń*, *ṕ*, *b́*, *f́*, *ć́*, *ḿ*, *ḱ*, *ǵ*..., ale także *l'*: *l'is*. *l'icho*, bo*l'i*...) i t. d.

Najzupełniej są tu uprawnione wszelkie próby indywidualne alfabetu naukowego, przyjmowanego do oznaczania głosek pewnej gwary lub pewnego obszaru językowego. Tak n. p. za użycie w „Słowniku języka pomorskiego czyli kaszubskiego“ (w Krakowie 1893) oraz w innych dziełach, dotyczących kaszubszczyzny, całkiem samoistnego alfabetu ze ściśle określoną wartością fonetyczną pojedynczych liter należała się Stefanowi Ramułtowi jedynie chyba tylko wdzięczność ze strony badaczów, podobnie jak za użycie innego rodzaju alfabetu naukowego w książeczce „Podania białoruskie, zebrane przez Władysława Weryhę, poprzedzone wstępem przez Jana Karłowicza“ (Lwów 1889) należała się również wdzięczność tak zbieraczowi (panu Weryho), jako też wydawcy i uczonemu komentatorowi (panu Karłowiczowi). Tymczasem, o ile praca panów Weryhy i Karłowicza spotkała się z uznaniem lub co najmniej z pełnym szacunku milczeniem, o tyle znowu próba p. Ramułta napełniła zgrozą serca różnych „stróżów pamiątek narodowego kościoła“, którzy z oburzenia rwali sobie włosy i rozdzierali szaty, a zdemoralizowana pomyjami dziennikarskiemi publiczność poczęła uważać p. Ramułta nieomal że za zdrajcę „sprawy narodowej“. Dla każdego zresztą, wtajemniczonego w zakulisową stronę tej sprawy, nietajną jest rzeczą, że nie chodziło przytym ani o dobro nauki, ani o sprawiedliwą krytykę.

Kto chce istotnie poznać właściwości pewnej gwary czy też pewnego obszaru językowego, do którego zastosowano nowy alfabet, rażący swoją nowością i obrażający uczucia konserwatywne, ten z pewnością bez wielkich trudności przyswoi sobie ten alfabet, podobnie jak wszyscy ludzie, uczący się nowego języka literackiego, muszą się zaznajomić z właściwym mu alfabetem i wogóle z właściwemi mu asocjacjami czyli skojarzeniami graficzno-fonetycznemi. Nie zapominajmy, że każdy ukształcony Chorwat zna alfabet serbski, a każdy ukształcony Serb — alfabet chorwacki. Nam zaś nie wypada naśladować tyle skąd inąd zasłużonego Józefa Szujskiego, który, uznając całą ważność lite-

ratury historycznej rosyjskiej dla historyka polskiego, nie chciał jednak — jak to wyznawał otwarcie — zapoznać się z językiem rosyjskim... z powodu „graždanki“!

§ 7. Jakikolwiek alfabet obierze sobie dany zbieracz do zapisywania materjałów gwarowych, powinien stosować go ściśle fonetycznie, t. j. oddawać na piśmie przedewszystkim wymawianie ze wszystkiemi jego subtelnościami. Pamiętać się przytym ciągle powinno, że wymawiamy nietylko nie pojedyncze głoski, nietylko nie pojedyncze zgłoski czyli sylaby, ale nawet nie pojedyncze wyrazy. Nierozdzielną całość fonetyczną stanowią całe zdania, a w spojeniach międzywyrazowych, t. j. przy zetknięciu się dwuch bez przerwy wymawianych wyrazów, miewają miejsce inne akomodacje fonetyczne, aniżeli w środku wyrazów.

Tak n. p. w wymawianiu czysto polskim, podobnie jak w języku sanskryckim, każdy dźwięczny początek wyrazu następującego wpływa upodabniająco na koniec spółgłoskowy wyrazu poprzedzającego, gdy tymczasem w środku wyrazów tę siłę upodabniającą posiadają tylko spółgłoski pod tym względem samoistnie parzyste: *t / d, k / g, p / b, s / z, f / v*... W środku wyrazów mamy wprawdzie

ła*wk*a (= ła*fk*a), wó*dk*a (= wó*tk*a), o*wc*a (= o*fc*a), *st*opić, *sp*uścić, *sk*azać... *wp*isać (= *fṕ*isać), *wk*ładać (= *fk*ładać), *wc*iskać (= *fć*iskać), *wt*loczyć (= *ft*łoczyć)..., *wb*iec (= *vb́*ec), *w* górze (= *v* góře), *w* domu, ó*wdz*ie (= ó*vdź*e), o*db*ierać, o*dz*ywać się, pro*śb*a (= pro*źb*a)...,

ale, z jednej strony,

*br*at, *dr*ogi, *bl*ask, *gl*ina, *bł*oto, *dł*awić, *gł*owa, *zł*y, *gm*erać *dm*ie, *zm*ora, *dn*o, *gn*iew, *ba*t, *da*ć, *dą*b, *za*raz, *gó*ra, *du*sza, *bez*, *we*..., do*br*a, o*dr*obić, o*gr*om, o*bl*ewać, na*gl*e, wę*gl*e, o*bł*awa, pu*dł*o, o*gł*uszyć, okrą*gł*y, ko*zł*a, za*gm*atwać, o*dm*iana, krzy*zm*o, go*dn*a, na*gn*iotek, o*ba*wa, ga*da*ć, i*dą*, ko*za*, ro*gu*, o*du*czyć, rą*be*k, na*we*t, o*bj*adać....

z drugiej zaś,

*pr*awy, *tr*oska, *pl*ama, *kl*in, *pł*ody, *tł*o, *kł*os, *sł*oma, *km*ieć, *chm*ura, *czm*ychać, *sm*oła, *tn*ie, *kn*ieja, *pa*da, *ta*, *tę*dy, *sa*ma, *ko*ra, *tu*sza, *pe*wny, *pie*s, *fe*..., ko*pr*u, o*tr*ęby, o*kr*opny, po*pl*amić, w Na-

*kl*e, przemo*kły*, su*pły*, mio*tła*, o*sła*, za*chm*urzyć, pa*sm*o, ko*tła*, o*pas*ać, u*kar*ać, plo*tą*, kos*a*, ro*ku*, u*tucz*yć, skąp*y*, o*fic*er, ko*pja*...

Tymczasem w spojeniach międzywyrazowych, przy spotkaniu się dwuch wyrazów, jeżeli wyraz następujący zaczyna się od jednej ze spółgłosek *r, l, ł, m, ń, n, ń, j,* albo też od samogłoski, na końcu wyrazu poprzedzającego, o ile on do następującego ściśle fonetycznie przylega, niemożliwą jest spółgłoska głucha, a miejsce jej zajmuje odpowiednia dźwięczna. W wyrazach osobno wymawianych, z jednej strony,

bra*t*, płot, zu*p*. ło*p*, ko*p*, bu*k*, ja*k*, ję*k*, zame*k*, lu*f*, tra*f*, głos, pas, nas*z*, sojus*z*, nic, szlachci*c*, pani*cz*, płac*z*, i*ch*, wę*ch*, kożu*ch*, słodki*ch*...,

z drugiej zaś,

ra*d*, na*d*, po*d*, naró*d*, ró*b*, gołą*b*, bó*g*, ró*g*, stonó*g*, ró*w*, kre*w*, zara*z*, mró*z*, wą*ż*, je*ż*, ry*dz*, drobnowi*dz*...

spółgłoski końcowe mogą brzmieć tylko jako głuche osłabione: *-t, -p, -k, -f, -s, -š, -ç, -č, -ch*. Jeżeli zaś wyrazy te łączą się w jedną całość fonetyczną z następującemi po nich wyrazami w wyrażeniach nietylko takich, jak

na*d* *g*łową, po*d* *z*iemię, ró*b* *d*obrze, gołą*b* *g*rucha, gołą*b* *w*yleciał, bó*g* *d*aje, ró*g* *b*yka, ró*w* *g*łęboki, kre*w* *g*orąca, zara*z* *w*yjdę, mró*z* *d*oskwiera, wą*ż* *d*uży, ry*dz* *g*nije..., bra*t* *B*arbary, pło*t* *ż*ywy, ko*p* *d*ziesięć, ja*k* *ż*mija, ję*k* *z*iemi, zame*k* *D*ąbrówki, lu*f* *d*wadzieścia, tra*f* *d*ziwny, tra*f* *r*zadki, głos *d*aleki, pas *w*ielki, nas*z* *g*ospodarz, sojus*z* *z*awarto, nic *g*o nie obchodzi, szlachci*c* *d*umny, pani*cz* *z*awołał, płac*z* *b*rata, i*ch* *d*zieci, w i*ch* *d*omu, wę*ch* *d*oskonały, kożu*ch* *g*ospodarza, słodki*ch* *r*zeczy...,

ale także takich, jak

ra*d* *j*estem, ra*d* *m*u jestem, ra*d* *n*aszych, ra*d* *r*ozumnych, ra*d* *o*jca, na*d* *r*owem, na*d* *l*asem, na*d* *ł*ąką, na*d* *m*urem, po*d* *m*iedzą, na*d* *n*ami, po*d* *n*osem, po*d* *o*knem, po*d* *j*ęzykiem, naró*d* *r*uski, naró*d* *m*ądry, naró*d* *n*asz, naró*d* *j*ęczy, naró*d* *i*zraelski, naró*d* *u*miera, ró*b* *r*azem, ró*b* *l*epiej, gołą*b* *ł*askawy, gołą*b* *n*asz, gołą*b* *j*ęczy, gołą*b* *o*dleciał, bó*g* *r*atuje, bó*g* *l*udzi, bó*g* *ł*askawy, stonó*g* *ł*azi, bó*g* *m*iłości, bó*g* *n*adziei, bó*g* *n*igdy, bó*g* *J*akubów, ró*g* *j*eden, bó*g* *A*brahama, bó*g* *o*jciec, ró*w* *r*ówny, kre*w* *l*iżą, ró*w* *ł*adny, kre*w* *m*atki, kre*w* *n*ie woda, ró*w* *j*ego, kre*w* *o*jca, ró*w* *A*n-

toniego, zara*z* *r*ozpędzę, mró*z* *l*ichy, zara*z* *ł*amie, mró*z* *m*i dokucza, zara*z* *n*ie mogę, zara*z* *j*adę, mróz *a*lbo słota, zara*z* *u*derzy, wą*ż* *r*unął, wą*ż* *l*eży, je*ż* *ł*azi, wą*ż* *m*ocny, wą*ż* *j*asny, je*ż* *o*dbiega, ry*dz* *l*ichy, ry*dz* *m*ały, ry*dz* *j*adalny, ry*dz*-*e*m znalazł, drobnowi*dz* *u*kryty....,

bra*t* *r*abina, płot *l*ichy, bra*t* *l*ubi, płot *ł*amie, bra*t* *m*ój, bra*t* *M*ikołaja, bra*t* *N*atalji, płot *n*iezepsuty, bra*t* *J*akóba, bra*t* *A*nny, płot *u*pada, zu*p* *r*akowych, lu*p* *l*eśny, lu*p* *m*ój, zu*p* *m*igdałowych, lu*p* *n*asz, ko*p* *n*ierówna ilość, ko*p* *j*edenaście, lu*p* *u*kryty, ja*k* *r*azem wyjdziemy, ję*k* *l*itości, ja*k* *ł*atwo, zame*k* *ł*upiezcy, ję*k* *m*atki, ja*k* *m*iną lata, ja*k* *n*ad nim, ja*k* *n*as zaproszą, zame*k* *n*iezdobyty, ja*k* *j*edzie, ję*k* *o*kropny, ja*k* *u*marł, ja*k*-*e*m go spotkał, tra*f* *n*iepojęty, lu*f* *a*rmatnich, głos *r*adosny, pas *l*ity, głos *l*udu, głos *ł*adny, pas *M*arji, głos *m*ój, głos *m*iły, głos *n*arodu, pas *n*eutralny, głos *N*iemca, głos *j*ego, pas *o*dpięty, głos *o*jca, tam się głos *o*dzywa, nas*z* *r*odak, nas*z* *L*udwik, soju*sz* *ł*amią, nas*z* *m*róz, nas*z* *M*ichał, soju*sz* *n*arodów, soju*sz* *N*iemców, nas*z* *J*akób, nas*z* *o*jciec, soju*sz* *A*merykanów, nic-*e*m nie widział, szlachcic-*e*m dobry, płac*z* *r*adosny, panic*z* *r*ad, płac*z* *l*udzki, panic*z* *ł*askaw, płac*z* *m*atki, panic*z* *m*izerny, płac*z* *n*asz, panic*z* *n*iecnota, płac*z* *J*erozolimy, panic*z* *j*edzie, płac*z* *a*lbo śmiech, panic*z* *o*djechał, płac*z* *u*rwany, i*ch* *r*ozum, wę*ch* *r*abusia, wę*ch* *l*isa, kożu*ch* *l*ichy, i*ch* *ł*aska, wę*ch* *ł*asicy, i*ch* *m*atka, słodki*ch* *m*arzeń, słodki*ch* *m*iodów, wę*ch* *n*ajlepszy, i*ch* *n*iebiosa, i*ch* *j*ezioro, kożu*ch* *j*akiś, i*ch* *o*jciec, wę*ch* *o*stry, kożu*ch* *A*dama, słodki*ch* *u*niesień...

końcowe spółgłoski wszystkich tych wyrazów poprzedzających w wymawianiu typowo-polskim mogą być jedynie dźwięczne: *-d, -b, -g, -v, -z, -ž, -dz, -dž, -h (γ,* dźwięczne *ch),* chociaż psychicznie nie tak wybitne, a w wykonaniu nie tak silne, jak odpowiadające im spółgłoski dźwięczne w połączeniu z samogłoskami tych samych wyrazów.

Jestto jedyny wypadek, w którym na całym obszarze językowym polskim występuje spirant tylnojęzykowy dźwięczny, odpowiadający głuchemu *ch;* bo zresztą tylko niewielu Polaków, w niektórych gwarach pogranicznych lub też żyjących na tym samym gruncie z gwarami ruskiemi, rozróżnia samoistne, psychicznie odosobnione *h* dźwięczne *(γ),* w przeciwstawieniu do

ch (x) głuchego, gdy tymczasem u znakomitej większości Polaków rozróżnianiu graficznemu odpowiada tożsamość fonetyczna.

To także objaśnia nam wymawianie je*zd*em, je*zd*eś, je*zd*eśmy, je*zd*eście, obok je*st*, wymawianie, będące właściwym wymawianiem polskim. Polacy, ulegli silnemu wpływowi pisowni i nauki szkolnej lub też innych języków słowiańskich, bez podobnej akomodacji spółgłosek w spojeniach międzywyrazowych, przedewszystkim języka rosyjskiego, wymawiają je*st*em, je*st*eś, je*st*eśmy, je*st*eście i wogóle tylko rzadko i w słabym stopniu objawiają w swym wymawianiu skutki wyżej wskazanej akomodacji spółgłosek końcowych wyrazów poprzedzających do głosek początkowych wyrazów następujących [1]).

Otóż przy zapisywaniu materjałów językowych w pewnej okolicy lub też od pewnego osobnika należy zwracać pilną uwagę na poruszoną tu właściwość typowego wymawiania polskiego. Chodzi o to, czy właściwość ta jeszcze się zachowuje, czy też już nie. Da to materjał do dyjalektologji tak ze stanowiska geograficznego, według części pojedynczych całego obszaru językowego polskiego, jako też ze stanowiska społecznego, według warstw społecznych czyli klas, posiadających do pewnego stopnia rozmaite gwary.

§ 8. I pod wszelkiemi innemi względami należy się trzymać fonetyki, nie wprowadzając do grafiki i pisowni gwaroznawczej pewnych tradycyjnych niekonsekwencji, stanowiących ustępstwo przyzwyczajeniom i kaprysom „sfer miarodajnych“. Tak n. p. żaden zbieracz materjałów gwaroznawczych nie może stosować uświęconej pisowni przez *-ya, -ia* takich wyrazów, jak *komedya, Francya, oracya, poezya, dyabeł, linia, kopia, akademia, lilia* i t. p., gdyż we wszystkich bez wyjątku gwarach polskich, w ustach wszystkich bez wyjątku Polaków, na całym długim i szerokim obszarze językowym polskim, od wschodu do zachodu, od południa ku północy, może spotkać albo *komedja, Francja,*

[1]) Por. J. Baudouin de Courtenay: Z fonetyki międzywyrazowej (äussere Sandhi-) sanskrytu i języka polskiego. (Sprawozdania z posiedzeń Wydziału filolog. Akad. Umiej. w Krakowie. 1894. 12 Marca, str. 10—12).

oracja, poezja, djabeł, linja, kopja, akademja, lilja i t. p., albo też *komedyja, Francyja, oracyja, poezyja, linija, kopija, akademija, lilija* i t. p. Powinien też zapisywać dokładnie, tak jak usłyszy. Dzisiejsza pisownia z *-ya, -ia* harmonizuje doskonale z naturą ludzi chwiejnych, z naturą ludzi letnich, ani ciepłych, ani zimnych, nie mogących się zdecydować ani na prawo, ani na lewo, ale do oznaczania wymawiania gwarowego w sposób ściśle naukowy w żaden sposób się nie nadaje. W nauce musi panować ścisłość, dokładność i bezwzględna określoność, nie dopuszczająca żadnych wątpliwości.

Zwykła pisownia angielska jest nadzwyczaj chwiejna i niedokładna. W transkrypcji jednak naukowej, dla oznaczania wymawiania czy to ogólnie angielskiego, czy też gwarowego, uczeni angielscy zerwali najzupełniej z tą zwykłą pisownią i, podobnie jak i uczeni skandynawscy, używają alfabetu i grafiki, przedstawiającej możliwie dokładny paralelizm grafem z fonemami, t. j. szeregów wyobrażeń graficznych z szeregami wyobrażeń fonetycznych.

§ 9. Przejdę teraz do szczegółowego rozpatrzenia pojedyńczych szeregów lub grup głosek polskich, ze stanowiska gwarowego.

Zacznijmy od spółgłosek tak zwanych „miękkich", inaczej „podniebiennych" (palatalnych), a jeszcze dokładniej średniojęzykowych, t. j. wymawianych ze zbliżeniem średniej części języka do podniebienia.

Mamy ich kilka szeregów:

szereg wargowy, t. j. szereg spółgłosek wargowo-średniojęzykowych: *ṕ, b́, f́, v́, ḿ;*

szereg tylno-językowy („gardłowy"), t. j. szereg spółgłosek tylnojęzykowo-średniojęzykowych: *ḱ, ǵ, x́ (ch'), [ǵ (h')];*

szereg przedniojęzykowy, t. j. szereg spółgłosek przedniośredniojęzykowych: *ś, ź, ć, ʒ́ (dź);*

spółgłoskę przedniojęzykową nosową (z otwarciem nosa i z rezonansem nosowym) z jednoczesnym zbliżeniem średniojęzykowym: *ń;*

spółgłoskę przedniojęzykową z otworami po bokach języka (lateralis) i również ze zbliżeniem średniojęzykowym: *l'*.

§ 10. Szereg pierwszy. szereg wargowo-średniojęzykowy, jest gwarowo chwiejnym. Tylko u mniejszości Polaków są to spółgłoski co do czasu jednolite, t. j. wymawiane pojedynczo, przy jednoczesnym działaniu warg i średniej części języka:

ṕ, b́, f́, v́, ḿ.

Posuwając się stopniowo mniej więcej ku północy obszaru językowego polskiego, spotykamy najprzód dyftongi spółgłoskowe, które możnaby oznaczyć za pomocą *ṕj, b́j, f́j, v́j, ḿj*, przyczym, w połączeniach z głuchemi *ṕ, f́*, drugi składnik, *j*, wymawia się również głucho, na podobieństwo niemieckiego *ch* w *ich*. Możliwym jednak jest także powstanie w tych połączeniach *i̯* niezgłoskotwórczego czyli niesylabowego, tworzącego z następującemi samogłoskami dyftongi samogłoskowe; a więc n. p. *ṕi̯asek, b́i̯ały, v́i̯adomo, ḿi̯eso*... Dalej na północy druga część dyftongów spółgłoskowych *ṕj, b́j, v́j, ḿj* upodobniła się do pewnego stopnia do pierwszej. stała się spirantem lub spółgłoską nosową. i w ten sposób rozwinęły się *pś, bź, vź, mń* (*pś*asek, *pś*ivo. *bź*ały, *bź*ałka, ko*bź*ita. *vź*ilk, *mń*ęso...), a połączenia *vź, mń* skróciły się nareszcie w *ź, ń: ź*ilk, *ń*ęso...

Rzeczą uważnego i sumiennego zbieracza materjałów gwaroznawczych jest zwracanie uwagi na ten szczegół wymawiania. Powinien on dokładnie określić. jak w danej okolicy „wymawiają“ spółgłoski wargowe „miękkie“. t. j. jakie głoski lub też połączenia głosek danej gwary odpowiadają spółgłoskom wargowym „miękkim“ ogólnego języka polskiego.

§ 11. Szereg spółgłosek tylnojęzykowo-średniojęzykowych przedstawia również pewną chwiejność gwarową, t. j. słabsze lub silniejsze „zmiękczenie“ czyli ześredniojęzykowienie. Na gruncie właściwie polskim chwiejność ta porusza się w ciasnych granicach. Natomiast u Kaszubów spotykamy zamiast tych spółgłosek tylnojęzykowych spółgłoski przedniojęzykowe albo też prawie wyłącznie średniojęzykowe (w rodzaju madziarskich *ky, gy,* lub też zachodnich serbo-chorwackich ћ = *tj*, ђ = *dj*). Ramult oznacza tę chwiejność kaszubską w przybliżeniu za pomocą następujących znaków: *kj, gj* — *tj, dj* — *tś, dź* — *ć, ǵ* — *čj, ǯj* — *č, ǯ;*

a głoski te wchodzą w skład wyrazów kaszubskich w rodzaju: *ćij* (kij), *ćile* (kilka), *są ćivac* (kiwać się), *pelści* (polski), *ćedé* (kiedy), *matći* (matki), *ʒibći* (gibki), *naʒibac* (naginać), *mnoʒi* (mnogi), *wubaʒi* (ubogi), *noʒi* (nogi).

Wobec kwestji spornej co do stopnia odrębności obszaru językowego kaszubskiego, pożądaną byłoby rzeczą zwracanie pilnej uwagi pod tym właśnie względem na gwary niezaprzeczenie polskie, t. j. odpowiedź na pytanie, czy w gwarach tych spotykają się podobne zamiany spółgłosek tylnojęzykowo-średniojęzykowych („gardłowych miękkich“).

Należy też określać, w jakich wypadkach w danej gwarze spółgłoska *x (ch)* występuje jako średniojęzykowa, a w jakich znowu jako wyłącznie tylnojęzykowa: czy *xitry (ch*itry), *xiba (ch*iba)..., czy *xitry (ch*ytry), *xiba (ch*yba)...? czy mu*xi* (mu*chi*), su*xi* (su*chi*).... czy mu*xi* (mu*chy*), su*xi* (su*chy*)...? czy mar*xev* (mar*chi*ew), *vexeć* (wie*chi*eć)...., czy mar*xev* (mar*ch*ew), *vexeć* (wie*ch*eć)...?

§ 12. W trzech ostatnich szeregach spółgłosek „miękkich“ czyli średniojęzykowych,

ś, ź, ć, ʒ (dź),

ń,

l',

przeważa właściwie element średniojęzykowy, a stąd ich częste alternacje z fonemą *j* i przejścia historyczne w tę fonemę *j* (wie*j*ski, o*j*ca, ogró*j*ca, Zamo*j*ski...., pa*j*ski, blogosławie*j*stwo...).

Wszystkie te trzy szeregi są również chwiejne pod względem gwarowym:

Szereg *ś, ź, ć, ʒ (dź)* chwieje się między *ś, ź, ć, ʒ (dź)*, wymawianemi prawie jak odpowiednie „twarde“ czyli nie-średniojęzykowe *s, z, c, ʒ (dz)* ze słabym ześredniojęzykowieniem, modyfikującym cokolwiek wrażenie akustyczne, a między *š (sz), ž (ż), č (cz), ǯ (dž)*. Po środku stoją *ś, ź, ć, dź* z silną przewagą po stronie szumu średniojęzykowego, co może być uważane za typowe wymawianie polskie, powtarzające się na obszarze językowym białoruskim, oraz w niektórych gwarach ściśle wielkoruskich. Pojedyńcze stadja tej chwiejności gwarowej można usymbolizować za pomocą

s^i, z^i, c^i, $ʒ^i$ — *ś, ź, ć, ʒ́* — s', z', c', $ʒ'$ — *š, ž, č, ǯ*.

Ponieważ w gwarach kaszubskich zamiast *ś, ź, ć, ʒ́* spotykamy *s, z, c, ʒ (dz) (dzece* zam. *dzieci, séła, céma* zam. *siła, zima* i t. p.), więc rzeczą dyjalektologa polskiego jest staranne poszukiwanie, czy w jakiej gwarze bezsprzecznie polskiej nie powtórzy się to samo zjawisko.

Co do *ń* i *l'*, to chwieją się one gwarowo między *n* a *j* i między *l* (bez zbliżenia średniojęzykowego) a *j*. Zbieracz materjałów gwaroznawczych powinien określić dokładnie, o ile w danej gwarze występuje ta lub owa modyfikacja chwiejnej fonemy i w jakich mianowicie wypadkach i połączeniach.

§ 13. Szereg spółgłosek wargowych (labiales) stanowią na obszarze językowym polskim

p, b, m, f, v (w),

tak „twarde“ (bez ześredniojęzykowienia), jako też „miękkie“ (czyli średniojęzykowe), o których mówiliśmy w § 10. Trzy pierwsze fonemy, *p, b, m*, nie przedstawiają nic szczególnego i. o ile są „twardemi“ (nie-średniojęzykowemi), powtarzają się bez zmiany na całym obszarze językowym polskim.

Fonemy *f* i *v (w)* mogą być albo zębowo-wargowemi (denti-labiales), t. j. wymawianemi za pomocą zbliżenia dolnej wargi do górnych zębów, jak to ma miejsce w języku normalnym polskim i w przeważnej liczbie gwar polskich, albo też dwuwargowemi (bi-labiales), wymawianemi za pomocą zbliżenia obu warg. Jeżeli w pewnej gwarze panuje wyłącznie bądź to jedno, bądź też drugie wymawianie, wystarczy zrobić o tym ogólną uwagę, nie uciekając się do osobnych znaków. Gdyby jednak, co jest o wiele prawdopodobniejsze, dwuwargowość występowała jedynie w pewnych połączeniach obok zwyklejszej zębowargowości lub odwrotnie, w takim razie konieczną jest rzeczą używanie osobnych znaków. Zgodnie z panującym zwyczajem, proponowałbym

f, v na oznaczanie zębo-wargowości,

φ, w na oznaczanie dwuwargowości.

Do rzędu spółgłosek wargowych należą także: *u̯*, zjawiające się w niektórych gwarach przed samogłoskami *o* i *u* i stanowiące ze samogłoską *o* dyftong samogłoskowy *u̯o (u̯ońce, u̯oje̯ń, u̯ośem,*

u̯oźi = chodzi, bu̯oga, u̯uṁem, u̯uzda...), oraz *ł* w wymawianiu większości Polaków.

u̯ zlewa się częstokroć z *w* dwuwargowym, a w takim razie wystarczy dla nich obojga jeden znak, ze względów technicznych lepiej *w*. Gdyby jednak była choćby najmniejsza różnica między *u̯* a *w*, należy stosować oba te znaki.

O *ł* wargowym *(= u̯)* mówi szczegółowo prof. Rozwadowski w swoim Szkicu. Ze swej strony dodam,

1) że takiego wymawiania *ł* nie można dotychczas uważać za typowo-polskie, ale trzeba przynajmniej na równi z nim postawić *ł* przedniojęzykowe (takie jak w rosyjskim i litewskim), właściwe północno-wschodowi obszaru językowego polskiego i znacznej liczbie tak zwanej klasy „inteligientnej“ w Królestwie Polskim;

2) że i owo zredukowane i zesamogłoskowane *ł* bywa albo takie, jak je opisuje prof. Rozwadowski, albo też stanowczo wargowe, albo też nareszcie tylno-językowe, wytwarzane w tych okolicach języka, w których mniej więcej powstają *k, g, x (ch), γ (h),* tylne *a,* zbliżenie tylno-językowe samogłoski *u* i t. d.

Tak *u̯,* rozwinięte przed samogłoskami *o* i *u,* jako też *ł* zredukowane, należą pewną swoją stroną do spółgłosek, inną zaś stroną do samogłosek.

W każdym jednak razie fonemy, oznaczane literami

v, w, u̯, ł (w wymawianiu wielu Polaków),

stanowią osobną grupę.

§ 14. Oznaczając dyftongi spółgłoskowe głuche czyli niegłośne, przedstawiające zlanie się w jedno wrażenie i w jedno wyobrażenie spółgłosek *t* i *s,* oraz spółgłosek *t̨ (t* nieco wyżej wykonywanego) i *š* i spółgłosek *t'* i *ś,* literami pojedynczemi *c, č (cz), ć,* powinniśmy dla konsekwencji oznaczać w ten sam sposób odpowiednie dyftongi dźwięczne czyli głośne, nie zapomocą połączeń liter *dz, dž, dź,* ale za pomocą liter pojedynczych, np. *ʒ, ǯ, ʑ.* Byłoby to pożądane chociażby dla odróżnienia od takich wypadków, kiedy *d* i *z* (respective *ž, ź)* wymawiają się osobno, z pauzą międzygłoskową, wywołując dwa wrażenia fonetyczne i odpowiadając dwum wyobrażeniom fonetycznym czyli dwum fonemom. Gdyby jednak konsekwencję tę uważał kto za

zbyteczną, mógłby pozostać przy sposobie, przyjętym w zwykłej grafice polskiej, określiwszy jedynie wypadki, w których *d* i *z*, *ɫ* i *ž*, *d'* i *ź* nie łączą się w dyftong spółgłoskowy, ale stanowią dwie osobne spółgłoski: *od-zywać się*, *od-żywiać się*, *pod-ziemny* i t. p.

§ 15. Podobny wzgląd ma miejsce także przy *rz*, które rzadko oznacza dwie osobne fonemy,

marznąć, *mirza*, *Korzon*....,

zwykle zaś pojedynczą spółgłoskę, *ž* lub *š*, a w niektórych gwarach i w wymawianiu niektórych osób dyftong spółgłoskowy, którego drugą część stanowi wyraźne *ž* lub *š*, a pierwszą osłabione, zredukowane *r*, bądź to dźwięczne, przy *ž*, bądź też głuche, przy *š*. Rzeczą gustu i nawyknień każdego ze zbieraczów jest przyjąć ten lub ów sposób oznaczania; jabym jednak sądził, że najwłaściwiej byłoby, zachowując *rz* na oznaczenie dwuch osobnych fonem (*marznąć* i t. p.), spółgłoskę *rz*, zlewającą się w wymawianiu z *ž* lub *š* (*sz*), oznaczać za pomocą liter, właściwych tym fonemom, t. j. za pomocą *ž* (*ż*) i *š* (*sz*), a dla gwar i dla wymawiania indywidualnego, zachowującego osobny dyftong spółgłoskowy w dwuch modyfikacjach, *ʳž* i *ʳš*, przyjąć właśnie połączenia liter *ʳž* i *ʳš*. Używanie jednego tylko *ř*, podobnie jak i jednego tylko *rz*, jest z tego względu nieodpowiednie, że wyłącza możność oznaczania dwuch wymienionych modyfikacji tej spółgłoski, modyfikacji dźwięcznej, prawie równobrzmiącej z *ž*, i modyfikacji głuchej, prawie równobrzmiącej z *š* (*sz*).

§ 16. Samo przez się się rozumie, że zamiast *sz*, *ż*, *cz*, *dż* zwykłej grafiki polskiej proponowałbym konsekwentnie przeprowadzony szereg liter:

š, *ž*, *č*, *ǯ* (*dž*).

Odpowiadający temu szeregowi liter szereg fonem przedstawia chwiejność dyjalektyczną czyli gwarową, a chwiejność ta służy za podstawę do ugrupowania gwar polskich, tak gieograficznego, jako też społecznego czyli klasowego. Jedni z Polaków lingwistycznych zachowują ten szereg w odrębności od obu szeregów,

tak *s*, *z*, *c*, *ʒ* (*dz*),
jak i *ś*, *ź*, *ć*, *ʒ́* (*dź*);

inni (bardzo nieliczni) zmięszali go z szeregiem

ś, ź, ć, ʒ́,

inni nareszcie (bardzo liczni, najliczniejsi) nie odróżniają go od szeregu

s, z, c, ʒ,

na korzyść tego ostatniego [1]).

Ponieważ szereg *š, ž, č, ǯ* rozwinął się, przynajmniej w wyrazach, a raczej morfemach (t. j. częściach znaczeniowych wyrazu), pochodzenia słowiańskiego, z dawnych „zmiękczonych" czyli spalatalizowanych, dokładniej ześredniojęzykowionych spółgłosek *(ś, ź; ź, ǵ; ť, ǩ, ď, ǵ)*, więc możliwą jest rzeczą, że dotychczas przechowują się w nim ślady „miękkości", „palatalności", średniojęzykowości. Za jeden z takich śladów uważam wymawianie *ś, ź, ć, ʒ́* zam. *š, ž, č, ǯ*, spotykane w niektórych gwarach śląskich i mazurskich. Wogóle zaś możliwe są następujące wybitne modyfikacje tego szeregu:

š', ž', č', ǯ' — *š, ž, č, ǯ* — *ś, ź, ć, ʒ́* — *s, z, c, ʒ*.

Rzeczą zbieracza materjału gwarowego jest określenie: w jakiej postaci występuje w danej gwarze ten szereg? czy nie występuje on w dwuch postaciach, n. p. *ś, ź, ć, ʒ́* obok *s, z, c, ʒ*. lub nawet *š, ž, č, ǯ* obok *s, z, c, ʒ*. zależnie od warunków fonetycznych i połączeń.

W związku z chwiejnością gwarową szeregu *š, ž, č, ǯ* pozostaje także chwiejność gwarowa spółgłoski *ř (rz)*, która może występować albo jako *ʳž, ʳš* obok *š, ž, č, ǯ*. albo jako *ʳž, ʳš* obok *ś, ź, ć, ʒ́*, albo jako *ʳž, ʳš* obok *s, z, c, ʒ*, albo jako *ž, š* obok *š, ž, č, ǯ* i t. p., albo nareszcie jako *z, s* obok *s, z, c, ʒ*.

§ 17. Spółgłoska *r* jest, o ile wiadomo, we wszystkich gwarach polskich przedniojęzykową. Ponieważ jednak u niektórych dysfatyków polskich spotykamy jej surogat tylnojęzykowy, *r̲* uvulare lub też *r̲* gutturale, więc możliwą jest rzeczą, że podobne wymawianie rozprzestrzeniło się tu i owdzie na wię-

[1]) Por. Stanisław Dobrzycki: O tak zwanem mazurowaniu w języku polskim. W Krakowie. 1900. (Os. odb. z t. XXXII. Rozpraw Wydz. filol. Akad. Umiej. w Krakowie).

kszą grupę ludzi, t. j. stało się poniekąd zjawiskiem gwarowym czyli dyjalektycznym.

Należy też zwracać pilną uwagę na to, czy niema w jakiej gwarze polskiej *r* „miękkiego“ czyli średniojęzykowego, *ŕ*.

§ 18. W zakresie spirantów tylnojęzykowych mamy dwojakie ugrupowanie gwar polskich:

Z jednej strony gwary, w których obok *x (ch)* psychicznie samoistnego żyje również *γ (h)* psychicznie samoistne, przeciwstawiamy gwarom, nierównie liczniejszym, bez podobnego rozróżniania;

z drugiej zaś strony obok gwar, w których, jak to wyłożyłem w § 7-ym, z psychicznie samoistnym *x (ch)* alternuje w pewnych warunkach fonetycznych (na końcu wyrazu przed dźwięcznemi głoskami wyrazu następującego) dźwięczne *γ (h)*, mogą istnieć gwary bez podobnej alternacji.

Wiadomo też, że w Karpatach polskich i na Podkarpaciu mamy szczególne odmiany spółgłoski *x (ch)*, która tam przeszła zwykle albo w *γ (ch)*, albo też w *k*, prawdopodobnie pod wpływem mięszaniny etnograficznej z jakimś innym plemieniem niesłowiańskim.

Zbieracz materjałów gwaroznawczych powinien dokładnie oznaczać wszelkie modyfikacje spółgłosek powiewnych (spirantnych) tylno-językowych w badanej przez siebie gwarze.

Oczywiście można się tu posługiwać znakami, przyjętemi w zwykłym alfabecie polskim i w zwyklej grafice polskiej, t. j. znakiem *h* dla spiranta dźwięcznego, a połączeniem znaków *ch* dla spiranta głuchego. Ze względu jednak na to, że rola graficzno-fonetyczna litery *h* jest dosyć nieokreślona (raz wyraża ona przydech czyli aspirację — u Niemców, Anglików i t. d., drugi raz spirant dźwięczny — u Czechów, Słowaków i t. d., to znowu spirant głuchy — u Chorwatów i Słowinców, i t. p.), ze względu dalej na to, że znak złożony, *ch*, jest nieodpowiedni dla głoski tak niezaprzeczenie prostej i jednolitej, jak spirant tylnojęzykowy, — uważałbym za właściwsze używanie n. p. znaku *γ* dla spiranta dźwięcznego, a znaku *x* lub *χ* dla spiranta głuchego tylnojęzykowego. Niektórzy uczeni niemieccy wprowadzili zmodyfikowane *h*, t. j. *ĥ* lub *ḫ*, zamiast zwykle używanego *ch*.

§ 19. W zakresie spółgłosek powinno się jeszcze zwracać, między innemi, uwagę na następujące szczegóły:

na możność istnienia w pewnej gwarze dwojakiego *j*, jednego silniejszego, bardziej „spółgłoskowego“, *j*, i drugiego słabszego, bardziej „samogłoskowego“, *i̯*;

na różne stopnie „zmiękczenia“ czyli ześredniojęzykowienia spółgłoski *n*, *ń* (możnaby tu używać liter złożonych, *ń*, *n̯*, albo też osobnej litery *ɲ*);

na dokładne oznaczanie *n* tylnojęzykowego, *ŋ*, o ile ono istotnie spotyka się w danej gwarze;

na odróżnianie spółgłosek osłabionych i zredukowanych, *t̨*, *p̨*, *k̨*, *ś̨*, *š̨* i t. d., od odpowiednich im mocnych i psychicznie wyodrębnionych, oraz na dokładne określanie warunków fonetycznych, w których miewa miejsce owa redukcja czyli osłabienie;

na staranne oznaczanie wszystkich wypadków, w których w danej gwarze zjawiają się głuche, nie-głośne *r̥*, *ł̥*, *l̥*, *m̥*, *n̥*, *ń̥*;

na grupy spółgłoskowe *kv-*, *tv-*, *sv-*, *xv-* (*chw-*)..., mogące być albo jednolitemi co do działalności więzów głosowych krtani, t. j. właściwie grupami *kf-*, *tf-*, *sf-*, *xf-*..., jak to ma miejsce w wymawianiu znakomitej większości Polaków, albo też grupami z dokonywającym się podczas ich wymawiania przejściem od bezdźwięczności czyli niegłośności do dźwięczności czyli głośności krtaniowej, jak to można słyszeć z ust Polaków, urodzonych i wychowanych w okolicach językowo-mięszanych, polsko-małoruskich, polsko-białoruskich lub polsko-litewskich;

na różne odcienie w wymawianiu grup spółgłoskowych, z jednej strony, *bř-* (*brz-*), *gř-*, *dř-*, *mř-*, *vř-* (*wrz-*)..., z drugiej zaś, *př-*, *kř-*, *tř-*, *xř-* (*chrz*)...

§ 20. W dziedzinie samogłosek wiadomo przedewszystkim, jak ważną rolę w gwaroznawstwie czyli dyjalektologji polskiej grają samogłoski tak zwane „pochylone“, t. j. po prostu zwężone, oznaczane zwykle za pomocą *ą́*, *ó*, *é*. Otóż zbieracz materjałów gwaroznawczych powinien dać nam odpowiedź, między innemi, na następujące pytania:

czy w danej gwarze istnieje osobne *ą* wargowo zwężone czyli „pochylone“ i w jakich wyrazach się spotyka?

jeżeli tak, to w jaki sposób i w jakim stopniu różni się ono od samogłoski *o*?

czy istnieje w danej gwarze osobne *é* „pochylone“ czyli zwężone, a jeżeli tak, to czy stanowi ono osobną fonemę, różną od *i (y)*, czy też zlało się z tym ostatnim w jedno wyobrażenie fonetyczne?

czy *o* zwężone czyli „pochylone“ nie różni się w wymawianiu od *u*, czy też stanowi osobną samogłoskę, różną tak od *o*, jako też od *u*? czy rozróżniają się w wymawianiu samogłoski wyrazów, z jednej strony, *mur, buk, brud, grud, ul, krup, bruk...*, z drugiej zaś, *mór, bóg, bród, gród, mól, grób, bróg...*?

Zamiast znaków samogłoskowych *a, o, e* z kreską („accentus acutus“), *á, ó, é*, wolałbym osobne litery proste: ω (= *á*) dla szerokiego *o* czyli *a* „pochylonego“, ⊙ (= *ó*) dla *o* wązkiego czyli *o* „pochylonego“, ɐ (= *é*) dla *e* wązkiego czyli „pochylonego“, a także ə dla *e* szerokiego.

Oczywiście tam, gdzie *á* brzmi jak *o*, *ó* jak *u*, *é* jak *i (y)*, nie potrzeba osobnych znaków, a wystarczy pisać wszędzie, zgodnie z wymawianiem: *o, u, i (y)*.

§ 21. Przy zapisywaniu materjałów gwarowych niewłaściwym jest stosowanie liter *i* i *y* według asocjacji czyli skojarzeń graficzno-fonetycznych, ustalonych w zwykłej grafice polskiej, a polegających na tym, że grafema czyli jednolite wyobrażenie graficzne litery *i* wiąże się jedynie z wyobrażeniem fonetycznym obecności jakiejś samogłoski w danej zgłosce, oraz z wyobrażeniem fonetycznym „miękkości“ czyli średniojęzykowości spółgłoski poprzedzającej, gdy tymczasem grafemie czyli jednolitemu wyobrażeniu graficznemu litery *y* właściwym jest skojarzenie z fonemą czyli wyobrażeniem fonetycznym takiej samej psychicznie samogłoski, jaką może oznaczać także litera *i*, ale bez wyobrażenia „miękkości“ czyli średniojęzykowości spółgłoski poprzedzającej [1]). Wyobrażenie „miękkości“ czyli średniojęzykowości spółgłoski powinna wzbudzać sama litera, spółgłoskę tę ozna-

[1]) Zob. J. Baudouin de Courtenay: Jedna z kwestji spornych pisowni polskiej. (Prace filologiczne. Warszawa. III., str. 792—797 = w os. odb. str. 8—13).

czająca, a litera samogłoskowa powinna oznaczać jedynie samogłoskę i nic więcej. Powinno się więc w transkrypcji dyjalektycznej czyli gwarowej pisać:

ṕi, b́i, f́i, v́i, ḿi, ś́i, ź́i, ć́i, ǵi, ń́i, ĺi, ḱi, ǵi, x́i, ý́i, a nie *pi, bi, fi, wi, mi, si, zi, ci, dzi, ni, li, ki, gi, chi, hi;*

ṕa ṕo ṕą ṕe ṕę ṕu, b́a, f́a, v́a, ḿa, ś́a, ź́a, ć́a, ǵa, ń́a, ḱa, ǵa, a nie *pia pio pią pie pię piu, bia, fia, wia, mia, sia, zia, cia, dzia, nia, kia, gia;*

pi, bi, fi, vi, mi, si, zi, ci, ǵi, ši, ži, či, ǰi, ni, ły, ki, gi, xi, yi, a nie *py, by, fy, wy, my, sy, zy, cy, dzy, szy, ży, czy, dży, ny, ły, ky, gy, chy, hy.*

Zresztą, gdyby komu było trudno zapisywać w ten sposób, może trzymać się zwykłej grafiki i pisowni, byle tylko objaśnił, jakie znaczenie nadaje pojedynczym literom i ich połączeniom.

Prof. Rozwadowski wskazuje w swoim „Szkicu“ na rozmaite odcienie samogłoski *i* (oznaczonej w alfabecie polskim literami *i* i *y*). Bez wątpienia te i tym podobne odcienie istnieją w wymawianiu polskim, t. j. istnieją antropofonicznie, ale psychofonetycznie, jako wyodrębnione wyobrażenie fonetyczne, mamy w języku polskim i na całym obszarze językowym polskim jedną tylko fonemę *i*, której różnolite wykonanie zależy od połączeń z innemi głoskami i wogóle od rozmaitych warunków antropofonicznych.

Między innemi lokalizacja czyli umiejscowienie zwężenia jamy ustnej między językiem a podniebieniem zmienia się stosownie do tego, czy *i* łączy się z poprzedzającą spółgłoską „miękką“ czyli średniojęzykową, czyli też z poprzedzającą spółgłoską „twardą“ czyli nie-średniojęzykową: w *ṕi, ś́i, ć́i, ń́i, ḱi*... umiejscowienie to jest bardziej przednim, w *pi (py)* zaś, *si (sy), ti (ty), ni (ny), ži (žy)*... wogóle bardziej tylnym. Prócz tego na charakter samogłoski *i* po spółgłoskach „twardych“, a przedewszystkim na jej umiejscowienie w wykonaniu fonacyjnym wpływa także umiejscowienie poprzedzających ją spółgłosek: po wargowych wymawia się ona cokolwiek głębiej, aniżeli po spółgłoskach przedniojęzykowych.

Odległość między miejscami zbliżenia języka do podniebienia podczas wymawiania dwuch głównych odcieni samogłoski *i* przed-

stawia zjawisko gwarowo chwiejne: na południo-wschodzie obszaru językowego polskiego odległość ta jest równą prawie zeru, t. j. właściwe fonemie *i* zwężenie jamy ustnej w połączeniu tak z poprzedzającemi spółgłoskami średniojęzykowemi, jako też z poprzedzającemi spółgłoskami nie-średniojęzykowemi, wykonywa się prawie w tym samym miejscu (w *ryba, syn, ty... i* jest tam prawie identyczne, a może i całkiem identyczne, z *i* wyrazów *zima, siny, ci...*). W innych częściach terytorjum językowego polskiego odległość ta jest większa, tak, że możemy tam konstatować dwa wyraźne *i*: i_1 i i_2.

Rzeczą zbieracza materjału gwarowego jest pilne zwracanie uwagi także na te różne odcienie samogłoski *i*, oraz na stopień odległości między umiejscowieniami zwężeń, właściwy gwarze opisywanej i badanej.

Dla oznaczania dwuch głównych odcieni samogłoski *i* można przy zapisywaniu tekstów zużytkować właściwą alfabetowi polskiemu różnicę liter *i* a *y*, chociaż i jeden znak *i* mógłby wystarczyć, byleby tylko w uwagach przedwstępnych objaśniono, w jakich mianowicie połączeniach występuje ten lub ów odcień tej samogłoski.

Podobnie jak *i*, również i samogłoska *e* posiada, o ile mi się zdaje, przedewszystkim dwa umiejscowienia, e_1 i e_2, stosownie do tego, czy łączy się z poprzedzającą spółgłoską średniojęzykową, czy też z poprzedzającą spółgłoską nie-średniojęzykową lub też z brakiem wszelkiej spółgłoski: Z jednej strony *pe, me, że, će, le...*, z drugiej zaś *pe, me, ze, te, łe, że...*, *e-* (n. p. *Ewa*). Zbieracz materjałów gwarowych powinien skonstatować, czy w opisywanej przez niego gwarze spotykają się istotnie te dwa umiejscowienia samogłoski *e*, w zależności od połączeń.

§ 22. Jako znak nosowości samogłoski, t. j. otwarcia nosa i wytwarzania rezonansu nosowego podczas wymawiania samogłoski, może służyć właściwy alfabetowi polskiemu ogonek pod znakiem samogłoski. Dla konsekwencji jednak, t. j. dla dokładności i ścisłości skojarzeń, tak częściowych, jak i złożonych, należałoby używać i przy samogłosce nosowej tej samej litery, której wyobrażenie kojarzy się z wyobrażeniem odpowiedniej samogłoski nie-nosowej, czysto-ustnej; a więc przedewszystkim

należy zastąpić literę *ą* literą *ǫ*. Wogóle zaś możemy *a priori* przypuścić możliwość następujących samogłosek nosowych:

ę, ǫ (o nosowe*), ą (u* nosowe*), ų (u* nosowe*), į (i* nosowe*),* ą *(e* szerokie nosowe*),* ę *(e* wąskie nosowe*), ω (o* szerokie nosowe*), ǫ (o* wąskie nosowe*)*;

a rzeczą zbieraczów materjału gwarowego jest konstatowanie, które z tych samogłosek nosowych i w jakich połączeniach spotykają się w danej gwarze.

Prof. Rozwadowski wskazuje w swoim „Szkicu“ (§ 11) na znany zresztą fakt, że wymawianie samogłosek nosowych zmienia się stosownie do połączeń z następującemi spółgłoskami albo też z brakiem wszelkiej spółgłoski następującej, t. j. kiedy samogłoska nosowa znajduje się na końcu wyrazu. Co do niektórych szczegółów nie zgadzam się z prof. R., a umotywowanie swoich wątpliwości odkładam na później.

Zadaniem zbieracza materjału gwarowego jest dokładne określenie, kiedy w danej gwarze występują czyste samogłoski nosowe, kiedy połączenia samogłosek nosowych z następującemi spółgłoskami nosowemi *(ǫm, ęm, ąm; ǫn, ęn, ąn; ǫń, ęń, ąń; ǫn, ęn, an,* i t. p.) albo też połączenia samogłosek nie-nosowych ze spółgłoskami nosowemi *(om, em, am; on, en, an; oń, eń, ań; on, en, an* i t. p.), a kiedy po prostu zwykłe samogłoski nie-nosowe.

§ 23. Nareszcie każdy zbieracz materjału gwarowego powinien pilną zwracać uwagę na wszelkie głoski niezwykłe, nie spotykane w ogólnym języku polskim, a charakterystyczne dla danej gwary, określając przytym dokładnie, w jakich połączeniach i w jakich warunkach fonetycznych występują te głoski niezwykłe. Najprostszym sposobem zadosyćuczynienia temu żądaniu, jako też wszelkim innym żądaniom dyjalektologicznym, jest dokładne zapisywanie tekstów, t. j. opowiadań, przysłów, pieśni, rozmów i t. d. Tak starannie zapisywane teksty, jako też zbiory wyrazów, należących do danej gwary, powinny dać odpowiedź, między innemi, na następujące pytania:

Czy w danej gwarze niema czasem osobnych samogłosek nosowych, samogłosek „wtórnych“ (sekundarnych), powstałych z samogłosek nie-nosowych pod wpływem sąsiedztwa ze spółgło-

skami nosowemi (n. p. nosowe *ẽ* zam. *a* w m*a*tka. n*a*sza, k*a*mień, s*a*ma i t. p.)?

Czy czasem pod wpływem sąsiedztwa ze spółgłoskami nosowemi nie powstały osobliwe samogłoski nie-nosowe, n. p. wązkie *ą*, t. j. samogłoska, pozostająca w takim stosunku do *ą*, w jakim *u* pozostaje do *o* a *i* do *e*? Takie wązkie *ą* możnaby oznaczać n. p. za pomocą *ə* (*e* przewrócone do góry nogami).

Czy nie rozwinęły się samogłoski wtórne w pewnych grupach spółgłoskowych, n. p. między *m* i *x (ch)* grupy *mx (mch)* lub między *m* i *n* grupy *mn* wyrazów *mchu, mchem, mnóstwo* i t. p.?

Czy niema w danej gwarze samogłosek *ö, ü* (t. j. samogłosek zwężenia wargowego z jednoczesnym zwężeniem nie tylno-językowym, ale średnio-językowym)? Na takie *ü* w wymawianiu ogólnie polskim wskazuje prof. Rozwadowski w swoim „Szkicu“ (§ 7).

Czy niema w danej gwarze dyftongów samogłoskowych, zastępujących prostą samogłoskę *o*, w rodzaju *oe, ue, uo, üö* itp.?

§ 24. Nareszcie zadaniem zbieracza materjału gwarowego jest staranne zwracanie uwagi:

1) na akcent wyrazów i zdań, o ile on odstępuje od przeciętnego akcentu polskiego;

2) na ilość czasową spółgłosek i samogłosek, t. j. na możliwą różnicę między spółgłoskami i samogłoskami długiemi i krótkiemi;

3) na pauzy międzywyrazowe, t. j. na sposób rozdzielania fonetycznego wyrazów, następujących po sobie w mowie bieżącej.

§ 25. Wogóle należy pamiętać, że — jak to już wyżej (§ 5) zaznaczyłem — zwykłe nasze litery, chociażby jak najbardziej udoskonalone, nie mogą nigdy oddać wszystkich odcieni wymawiania. Technika zaś badań antropofonicznych nie doszła jeszcze do tego, ażebyśmy mogli stosować aparaty czyli przyrządy fizyczne, zapisujące bądź to poruszenia organów mównych, bądź też drgania powietrza, wywołane przez te poruszenia, równie szybko, jak same te poruszenia się odbywają. Fonograf jest dla naszych celów narzędziem, dotychczas tylko jednostronnie spełniającym swe zadanie, bo jedynie powtarzającym wrażenia

akustyczne bez analizy prac fizjologicznych, wrażenia te wywołujących. Inne zaś przyrządy, jak n. p. przyrządy znakomitego fonetyka francuskiego, księdza Rousselot, są zbyt skomplikowane i wymagają znacznej wprawy, dającej się zdobyć tylko po pewnym czasie, a prócz tego nie dają się jeszcze stosować do zapisywania procesu fonacyjnego czyli wymawianiowego, trwającego nieco dłużej, niż wyrazy i zdania pojedyncze.

Wobec tego każdy z zapisywaczów materjału gwarowego może wybrać sobie dowolny alfabet i dowolną grafikę, byle tylko określił dokładnie rolę pojedynczych znaków i ich połączeń, byle tylko podał dokładną charakterystykę wymawiania, czy to pojedynczych głosek, czy też całych szeregów, o ile ono odstępuje od powszechnie znanego sposobu wymawiania, i byle tylko nie zapomniał zwrócić uwagi na wszelkie właściwości i osobliwości danej gwary.

Dla postępu badań na polu gwaroznawstwa polskiego czyli dyjalektologji polskiej konieczną jest rzeczą, najprzód, dokonanie syntezy tego wszystkiego, co dotychczas na tym polu zrobiono, t. j. ułożenie przeglądu właściwości wszystkich gwar polskich, o ile je dotychczas zbadano, powtóre zaś ułożenie programu badań dyjalektologicznych, t. j. pytajnika, obejmującego pytania co do wszystkich właściwości, spotykanych dotychczas w gwarach polskich, jako też mogących się jeszcze napotkać.

W związku z temi mojemi „Wskazówkami“ pozostaje ogłoszona jednocześnie „Próba korzystania dla wniosków dyjalektologicznych z listów i wogóle z utworów piśmiennych ludzi, niedostatecznie w piśmie wyćwiczonych“.

J. Baudouin de Courtenay.

Petersburg, luty 1901.

Próba korzystania dla wniosków dyjalektologicznych

z listów i wogóle z utworów piśmiennych ludzi, niedostatecznie w piśmie wyćwiczonych.

W notatkach swych mam dość bogaty materjał, tutaj się odnoszący. Tymczasem zaś zużytkuję tylko dwie grupy listów z Galicji zachodniej: jedna grupa pochodzi od dziewczyn wiejskich ze Skawiec (stacji kolei Transwersalnej) w Beskidach, druga zaś od osoby, urodzonej i wychowanej we wsi Uszew (zza Bochni, zpod Brzeska), ale nie umiejącej pisać i dyktującej swoje listy, w danym razie w Zakopanem, tak że odzwierciedlają się w nich właściwości raczej zakopiańskie, aniżeli podbrzeskie. Obie grupy listów rozbierać będę razem, gdyż właściwości ich niewiele od siebie odbiegają; oznaczać je zaś będę następującemi skróceniami:

Sk. H. — listy jednej z dziewczyn skawieckich;

Sk. M. — listy drugiej z dziewczyn skawieckich;

Usz.-Z. — listy, pisane w Zakopanem, a dyktowane przez osobę z Uszwi.

Wnioski, wyciągnięte z rozpatrzenia tych listów, dzielę na następujące oddziały.

I. Osobliwości pisma odzwierciedlają właściwości fonetyczne ogólno-polskie i ogólno-polskie asocjacje graficzno-fonetyczne.

1. *Czij*sie wan nie przykrzy przes Krakowa *czy*scie są zrowi wszyscy. *(Sk. H.)*.

Z literą *y* autorka listu łączy wyobrażenie samogłoski *i* bez zmiękczenia spółgłoski poprzedzającej. Ponieważ jednak spółgłoska *č (cz)* występuje pod tym względem nie parzysto, więc obok *czy* mamy też *czi*. Zresztą w samej gwarze miejscowej zam. *č* wymawiają *c*.

2. Jak ja sie wrociła z kole*ji*,... z kole*ji*,
do siostry Mo*ji (Usz.-Z.)*.

Wymawiają *ji*, podobnie jak w języku ogólnie-polskim.

3. a) nie cho*ć* *t*am *(Sk. M.)* (= nie chodź tam),
wo*th*ę *(Usz.-Z.)* (= wódkę).

b) o*m* *m*owi (= on mówi)...., o*m* *m*i mowi..., Te*m* *m*oj kawaler (= Ten mój...).... | a o*n* *m*owi... *(Usz.-Z.)*.

c) przyse*d* *z*awsze *(Usz.-Z.)*.

d) wtenczasz Ja*ge*scie Pannsto wyjezdzali *(Usz.-Z.)*,
dlaczego nie przysze*d* *n*a kolej *(Usz.-Z.)*.

e) posli*z*my... pili*z*my... i posli*z*my do pokoju *(Usz.-Z.)* (= poszliśmy, piliśmy).

f) *Wie*dem dzień *(Usz.-Z.)* (= w jeden dzień).

Upodobnienia, właściwe wymawianiu ogólnie polskiemu (zob. moje „Wskazówki“, § 7.).

4. Więc*y* ci nie mam co ciekawego pisać..., więc*y* ci nie piszę *(Sk. M.)*, Wienc*y* ci ninam co pisac *(Sk. H.)*,
puzn*i* (= później),... apuźn*i* *(Usz.-Z)*, do siostry Mo*ji* *(Usz.-Z.)*, ja na*ji* (= na jej) weselu nie była *(Usz.-Z.)*,
tylko Anielcie roiczka boli spuchła *i* (= jej) cała i bardzo jo boli *(Sk. H.)*,
o t*y* godzinie *(Usz.-Z.)* (= o tej).....
Odzwierciedla to zwykłe wymawianie polskie.

5. do krawiec*z*yzny *(Usz.-Z.)*,
to tam mnie o*d*adzą *(Usz.-Z.)* (= oddadzą),
a *om*ni nowi *(Usz.-Z.)* (= a on mnie mówi).

W zwykłym wymawianiu polskim zachodzą podobne skrócenia fonetyczne.

II. Osobliwości fonetyczne, właściwe przeważającej liczbie gwar polskich.

1. Mar*yja (Usz.-Z.)*, nie posłałam fotograf*ije...*, swojego braciszka fotograf*iją* (Acc. s.) *(Usz.-Z.)*.

Dwuzgłoskowość ta, *-yja, -ija* i t. p., właściwą jest wogóle językowi ludowemu polskiemu.

2. po niezliconie razy *(Sk. H.)*,

wniem sie zokoncyło *(Usz.-Z.)*;

odesła..., posłam..., przysed zawsze..., przysłam ja do domu..., żebym przysła..., odeszła iposła *(Usz.-Z.)*;

że nie posłałam..., pożegnoł..., włoożic do ksiioski *(Usz.-Z.)*;

piszał..., japiszała..., Pani ma *czasz*..., miejszczej (= miejsce)..., ulica karmeliczka *(Usz.-Z.)*;

wtenczas..., grzecznie..., bożeczywiście..., do krawieczyzny *(Usz.-Z.)*;

Na poczt*z*ie *(Usz.-Z.)*;

jak zajdzie*sz* do izby nie czyń im ta cizby *(Sk. M.)*;

wtenczas*z* Jagescie Pannsto wyje*zdz*ali posłam wprost do Karolki... *z* wielkiem ach *z*wielkiem *z*alem Karolka się zemnie smieje imowi *c*zusty płaczesz *(Usz.-Z.)*.

Z tych wypisów widać, że gwary odnośne należą do „mazurujących“, t. j. do mięszających *š, ž, č, ǯ* z *s, z, c, ʒ*.

3. najprzud *(Sk. M.)*;

pisarza..., wierzyć..., we wrześniu..., grzecznie..., przysed..., przyjechoł..., trzeci *(Usz.-Z.)*;

twasz podobna do mojej *(Sk. M.)*;

listoniosz..., listoniaż *(Usz.-Z.)* (= listoniarz = listonosz);

uzadzili (= urządzili)..., bożeczywiście (= bo rzeczywiście) *(Usz.-Z.)*.

Z większości wypadków możnaby wnosić, że w gwarach tych *ř* zachowuje odrębne brzmienie, w różnicy od *z, s* (= *ž, š*); napisanie twasz i listoniaž, listoniosz każe przypuszczać, że *ř* brzmi tu jak *ž* i *š*; a nareszcie na podstawie uzadzili i bożeczywiście należałoby zaliczyć gwarę Pod-brzeską czy też Zakopiańską do gwar, w których i *ř* uległo „mazurowaniu“, t. j. ustąpiło miejsca spółgłosce *z*, respective *s*.

4. pozegnoł..., przyjechoł *(Usz.-Z.)*;

nieroz..., listoniosz *(Usz.-Z.)*;

Moja kochana drogo Panno Jozefo..., Moja kochano idrogo Panno jozefo *(Usz.-Z.)*;

w zokopanem... | dozakopanego. *(Usz.-Z)*;

wniem sie *zo*koncylo *(Usz.-Z.)*;

tylko was pozr*o*wiam *(Sk. H.)* (= pozdrawiam).

Napisania te wskazują na „*a* pochylone“, tj. na *a* zwężone.

5. Szłam koło lasu czarnego..., z *błot*a..., pokłoń się..., odebrała..., pisałam..., zapomniałam. *(Sk. M.)*;

w półdnie.... włoozyc..., d*ł*ugo niemogłam *(Usz.-Z.)*;

łzy (poprawione ze „zzy“) mnie ciekły jak... *(Sk. M.)*;

Do st*o*u (= stołu) siadam papier Roskładam *(Sk. M.)*;

bobyś mi się *ł*upił (= upił) *(Sk. M.)*;

ja donij zap*ł*u godziny (= przez pół godziny) słowa przemowić niemogę *(Usz.-Z.)*;

szk*ł*oda tej b*ł*ony (= szkoda tej bony, t. j. służącej)..., nadch*ł*odzi godzina dwunastą, przych*ł*odzi listoniosz.... wych*ł*odzi zamoż..., przych*ł*odzi*ł*..., spedzich*ł*owa (= z Pędzichowa) *(Usz.-Z.)*.

Przykłady te dowodzą najoczywiściej, że w gwarach tych istnieje *ł* wargowe, t. j. *ɰ*.

6. a) czesto (= często) *(Sk. M.)*;

wychłodzi zamoż (= za mąż)..., włoozic do ksiioski (= do książki) *(Usz.-Z.)*;

Niech bedzie pochwalony Jezus Chrystus *(Sk. H.)*;

to bedzie od pietnastego listopada..., spedzichłowa (= z Pędzichowa) *(Usz.-Z.)*;

pieknie *(Sk. H., Sk. M.)*, My dzieki Bogu jestemy zrowi *(Sk. H.)*, Panieko*m* (D. pl.) *(Usz.-Z.)*... | pięknie *(Sk. M.)*;

nawegrach (= na Węgrach) *(Usz.-Z.)*;

prosił mie opamięć *(Usz.-Z.)*;

wiene *(Usz.-Z.)*;

onto wszystko fondował *(Usz.-Z.)*.

Na podstawie tych wypisów można robić wnioski o samogłoskach nosowych i ich substytucjach.

III. Osobliwości fonetyczne, właściwe tylko pewnym grupom gwar polskich.

1. zap*ł*u godziny (= przez pół godziny) *(Usz.-Z.)*;

bobyś mi się *ł*upił (= upił) *(Sk. M.)*;

szk*ł*oda tej b*ł*ony..., nadch*ł*odzi, przych*ł*odzi, wych*ł*odzi, przych*ł*odził, spedzich*ł*owa *(Usz.-Z.)*.

Przykłady te, już raz wyliczone z powodu spółgłoski *ł* (II. 5, str. 143), a tu znowu powtórzone, wykazują istnienie połączeń *u̯u*, *u̯o* zamiast *u*, *o*.

W *u̯upił* (= upił) gwary Skawieckiej mamy *u̯u* z *u* na początku wyrazu.

Dyftong *u̯o* z *o* w gwarze Podbrzeskiej występuje tu w zgłoskach akcentowanych i po spółgłoskach wargowych i tylnojęzykowych: *bu̯ony, šku̯oda, nadxu̯oźi, přixu̯oźi, vyxu̯oźi, přixu̯oźiu, s Peźixu̯ova*.

Czy dyftong ten ogranicza się tylko do tych połączeń i do tych warunków fonetycznych, trudno na pewno powiedzieć z powodu szczupłości materjału.

Ciekawe jest napisanie *płu godziny*, świadczące o wymawianiu: *pu̯u goźiny*.

2. za pióro *h*wytam Z wami pannami sie witam *(Sk. M.)*;

Teras kochana Ceziu piszeci zem była wzaks*a*k (= piszę ci. żem była w Zaksach, t. j. w Saksach, w Niemczech) na robotę *(Sk. H.)*;

*ch*erbatę.., *ch*elę (= Helę)..., wyje*ch*ała..., wy*ch*łodzi... *(Usz.-Z.)*.

Wypisy te potwierdzają znaną skądinąd właściwość gwar tatrzańskich i beskidowych co do zamiany spółgłoski *x (ch)* przez *γ (h)* i *k*, oraz zlanie się *γ (h)* i *x (ch)* w jednym *x (ch)* w gwarze podbrzeskiej, na podobieństwo znakomitej większości gwar polskich.

3. Maryja *Sztrz*ygiel (= Szczygiel) *(Usz.-Z.)*.

Pokazuje to, że to, co w pisowni polskiej rozróżnia się jako *szcz* i *strz*, w grupie gwar, do której należy gwara Podbrzeska czy też Zakopiańska, wymawia się jednakowo. Odwrotnie na szyldach krakowskich można czytać:

„*oszczenie* nożów i brzytew“ (= ostrzenie....).

4. czyscie są *zr*owi wszyscy..., My dzieki Bogu jestemy *zr*owi.... Maniusia czy jest *zr*owa..., tylko was po*zr*owiam..., Teracie moje sio*str*y *zr*awiaju całuju i twoje siostry..., po*zr*awioj ja cie ba*rz*o... | po*zdr*awiają..., po*zdr*awiam *(Sk. H.)*.

Należałoby rozstrzygnąć, o ile to *zr* zam. *zdr* jest właściwością gwarową, a o ile może tylko indywidualną.

5. Błogosławie*jś*wa Bożego..., pozdrawiam całe rodze*jś*two *(Sk. M.)*;

zosta*j* z bogiem (= zostań z Bogiem) *(Sk. M.)*.

ro*i*czka (= rączka) *(Sk. H.)*;

| u pa*ń*stwo *(Sk. H.)*;

Pa*ńń*sto (= państwo)..., do Pa*ń*stwa..., odpa*ń*stwa Bojwidow *(Usz.-Z.)*.

Z tych zestawień moglibyśmy wnioskować, że w gwarze skawieckiej zamiast grupy *ńst, ńz* wymawiają *jst, jz*, a że w gwarze podbrzeskiej czy też zakopiańskiej *ń* w takich połączeniach pozostaje bez zmiany.

Co do *zostaj*, to można je objaśniać nie fonetycznie, ale morfologicznie, jako tryb rozkazujący do czasu teraźn. *zostaję*.... Por. *stój, całuj, łaj, lej*... obok *stoję, całuję, łaję, leję*...

6. pan *jeszczej* zkoleji nie wrócił..., to *jeszczej* sama niewiem...,

anaswoje *miejszczej* dała chelę *(Usz.-Z.)*.

Zasługuje na uwagę *j* w końcu wyrazów *ješčej* (= jeszcze), *ńejscej* (= miejsce).

IV. Z zakresu morfologji.

1. nie posłałam fotografi*je*..., dla Jozefy Borowski*e (Usz.-Z.)*.

2. Ac. s. fotografiij*ą (Usz.-Z.)*,

przy jednoczesnym istnieniu *ą* zwężonego („pochylonego") (zob. II. 4, str. 142 ss.).

3. wzokopan*em (Usz.-Z.)*;

z wielki*em* ach zwielki*em* żalem..., i przysed ze swoj*em* kolegą st*em* wysoki*em*..., w cał*em* świecie..., wni*em* (= w nim) *(Usz.-Z.)*;

D. pl. wszystki*em* Paniekom *(Usz.-Z.)*.

4. My... jeste*my* zrowi *(Sk. H.)*.

5. *ja* nadrugi dzień pojechał*a* do zakopanego..., *ja*pisał*a* doniego kartkę *(Usz.-Z.)*.

V. Asymilacja morfologiczna i semazjologiczna („analogja“ i „słoworód ludowy“).

1. listoni*aż* (5 razy), listoni*osz* (1 raz) *(Usz..Z.)*.

Wyraz więc ten pojęto tu nie jako *compositum* „list-o-nosz“ (= Brief-träger), ale jako *derivatum* od *list*, *„listoniarz“*, niby na wzór *kominiarz, kataryniarz, pieczeniarz, kamieniarz*...

2. do państwa Bujwidow...,

ale

Pani Bojwid..., z Panią Bojwidową..., od państwa Bojwidow *(Usz.-Z.)*.

Podprowadzono więc tu nazwisko *Bujwid* o składzie, w pierwszej swojej części, *buj-*, dla piszącego niezrozumiałym, pod rdzeń (pierwiastek) zrozumiały, *boj- (boi się, bój boju* i t. p.), a napisanie to ułatwiało istnienie w alfabecie polskim dwuch liter, *u* i *ó*, na oznaczenie tej samej samogłoski, *u*.

3. Leć listeczku żelazną koleją a nie choć tam gdzie gorzałkę leją bobyś mi się łupił i do mojej Kochanej Zosi nie *trawił (Sk. M.)*.

Tutaj *trafił* podprowadzono, przynajmniej na piśmie, pod częstsze *traw-a, traw-ić*.

VI. Drobiazgi słownikowe.

1. *za*płu godziny słowa przemowić nie mogę....

*za*te parę dni wieczor i w południe oty godzinie przychłodził *(Usz.-Z.)*.

Tutaj *za* ma oczywiście znaczenie ogólnie-polskiego *przez*.

2. Bardzo przepraszam... ze nie posłałam fotografije *bez* Pana *(Usz.-Z.)*.

Tu znowu widzimy *bez* w znaczeniu *przez*, jak w bardzo wielu gwarach polskich.

3. Mysmy sobie *tamok* wielką pijatyke uzadzili,

tamoj nawsi *(Usz.-Z.)*.

Jan Baudouin de Courtenay.

Petersburg, luty 1901.

Z. Celichowski.

Polskie glosy botaniczne w Mogunckim Zielniku z r. 1484.

Biblioteka Kórnicka posiada konwolut druków z XV wieku we współczesnej oprawie, w którym na początku mieści się:

Herbarius. Ma | guntie impressus. | Anno etc. LXXXIIII.

Pod powyższym tytułem czerwoną farbą wytłoczone godło drukarni Piotra Schoeffera.

Zgodnie z opisem Haina w Repertorium bibliographicum pod liczbą 8444 jestto druk in 4-to gockiemi literami odbity, — na początku 4 karty włącznie tytułowej nie liczbowane, — następnie kart liczbowanych 150, z których każda na górnej połowie pierwszej strony ma kolorowany drzeworyt, przedstawiający roślinę, a poniżej i na odwrotnej stronie opis tejże rośliny i jej własności lecznicze. Rośliny następują po sobie w porządku alfabetycznym, jakkolwiek w obrębie poszczególnych liter następstwo alfabetyczne nie jest ściśle zachowane.

Po właściwym Zielniku dodanych jest 20 kart z napisem: Particula secunda de simplicibus laxatiuis etc. Hain pisze, że drugiej karty z owych 20 braknie. Była ona snać w jego egzemplarzu wycięta, niezawodnie przez introligatora; z egzemplarza kórnickiego okazuje się, że karta ta była czysta, niezadrukowana. Nadmienię tylko jeszcze, że Hain w głównym tytule przytacza mylnie Moguntie zam. Maguntie.

Egzemplarz kórnicki, jak się to okazuje z zapiski charakterem XVII wieku na pierwszej karcie tekstu umieszczonej, był niegdyś własnością kościoła Panny Maryi Zakonu Cystersów

w Koronowie; na górnym brzegu czytamy bowiem: Liber B. Mariae de Corona, na dolnym: Corononiensis Marij; pochodzi więc z Wielkopolski.

W Zielniku Mogunckim pod każdą ryciną, przedstawiającą roślinę, umieszczona jest po lewej stronie łacińska, po prawej niemiecka jej nazwa; między niemi, a częściowo ponad niemi, umieścił w kórnickim egzemplarzu glosator — niezawodnie zakonnik wielkopolski z Koronowa, polskie nazwy. Nadmieniam jeszcze, że w glosach tych znać dwojaki charakter pisma. Różnica czasu nie może być znaczna; tam, gdzie roślina ma więcej nazw, kładę naprzód starszą. Z charakteru pisma jakoteż z niektórych właściwości ortograficznych wnoszę, iż glosy pochodzą z początku XVI wieku. Odpowiadają one w przeważnej części nazwom zachodzącym w Zielniku Falimirza, nie przynosi więc słowniczek nasz wiele językowych zdobyczy. Sądzę jednakże, iż glosy te zasługują na ogłoszenie już to dla tego, iż są starsze od najstarszego drukowanego zielnika, już też dla tego, iż są dowodem, że nazwy nawet zagranicznych roślin były już na początku XVI w. powszechnie w kraju przyjęte, skąd dalszy wniosek, że i rośliny same w Polsce już wówczas oddawna znane były. Zaaklimatyzowali je niezawodnie zakonnicy, już to cudzoziemcy przybywający do Polski, już to krajowcy wracający do kraju po odbyciu nauk lub nowicyatu za granicą.

W egzemplarzu kórnickim Mogunckiego zielnika znajdują się jeszcze obok rycin notatki pismem XVII w. i to po lewej stronie opisane jest miejsce, gdzie odnośna roślina się znachodzi, po prawej zaś nazwa rośliny. Gdzie te nazwy różnią się od naszych glos, tam przytaczam je w nawiasie, sądząc, iż to dla botaników naszych może być w niektórych przypadkach rzeczą pożyteczną i pożądaną [1]).

Absintheum — *pyolun.*
Abrotanum — *Bozedrzewko* (Boże drzewko. Proszczak).
Altea — *vyelkj szlusz.*

[1]) Znak (!), pochodzący od redakcyi, = sic!; (sic) pochodzi od wydawcy.

Acorus — *cosaczijecz* (tatarskie ziele).

Acetosa — *sczaw.*

Agrimonia — *rzepijk.*

Alleum — *czoszuek.*

Alkagenge — ..... (pęcherzyca, psie wiśnie).

Ameos — *wroticz.*

Anetum — *swoyszkj kopr.*

Apium — *opych.*

Arthimesia — *bylicza.*

Aristologia longa — *szwyathego pyothra zyelye, podroznik, kokorzek* (kokornak).

Aristologia rotunda — *kokorzek.*

Asarum — *copijtnik.*

Atriplex — *loboda.*

Aaron — ..... (obrazki ziele, Aronowa broda).

Auricula muris — *nyedospijalek* (niedospialek, mysze uszka).

Arnoglossa — ..... (babka, języczki).

Ambrosiana — ..... (krwawnik, Bożybyt zowią).

Affodillus — *zlothoglow.*

Borago — *borak.*

Buglossa — *volove ijasijnczkij.* (!)

Betonica — *bukwycza.*

Branca ursina — *nyedzwyedzynij, barszcz.*

Bleta — *cwikla.*

Bursa pastoris *(Taschelkrawt)* — *krwawnyk, sporysz* (tobołki, kaletka).

Berberus — ..... (kozia broda).

Baselicon — *czerwonija barvnijcza.*

Brionia — *przestamp.*

Cicorea — *podroznyk.*

Calamentum — *byala lycbyothka, cobyla mijantka.*

Centaurea — *czetherzya.*

Cartanus (!) — *crokosz.*

Cinoglóssa — *pszy iazyk.*

Camomilla — *rumnek.*

Camepitheos — *vyelka oszanka, smyglowki, camedreos mala osanka.*

Capillus veneris — *nyewyeszczye włoszy. mathkyboze włoschÿ.*
Cepe — *czebulya.*
Coriandrum — ..... (koryander abo kolendra, polski pieprz).
Custuta (!) — *kanya przodza* (kania przędza, wyłup).
Cyperus (niem. *wildgalien*) — *polny galgan.*
Celidonia — *yaschkolye zyelye, zlothnyk.*
Cathapucia (niem. *Sprinckworcz)* — *skoczek, trlÿcz.*
Cucumer — *bogurek.* (!)
Canapus — *konop.*
Daucus creticus — *marchew polna, marchew domowa, gnyasdo ptasche, szwynak.*
Diptamus — *gadowe zyelye, yadowe korzenye, thrzomdala.*
Esula minor — *szoszuka.*
Endivia — *mlyecz, szvÿnÿ mlyecz.*
Eupatorium — *schadzecz.*
Enula — *homan.*
Epatica — *dzyewyaczyennyk, watrobne zyelye, maÿownÿk.*
Elleborus albus — *czemÿerzyeza.*
Elleborus niger — *olesznik.*
Ebulus — *chebdzÿe.*
Edera terrestris (niem. *gunderebe)* — *(kunrad) bluscz.*
Edera arborea — *bluscz.*
Fumus terre — *polna rutha.*
Feniculus — *kopr włosskÿ.*
Fragaria — *svmnÿcze, malÿnÿ.*
Grana solis (niem. *steynbrech)* — *łomy kamyen, wroblye prosszo.*
Galletritum (niem. *Scharlach)* — *silvia* (sic) („ta krzewinka jest naszym krajom nieznajoma“ przypisek z XVII w. w egzemplarzu kórnickim Mog. Zielnika).
Garioffilata — *Benedicta* (Benedykta kazilik) (!).
Genciana — *goryczka.*
Genesta — *slotovlosch, Janovÿeczÿ.*
Hermodattulus — *banÿa.*
Iusquiamus — *byelon, byelyon.*
Isopus — *yszop.*
Ireos vel yris *(swertelwortzel)*—*kosacz, mÿeczÿkovÿe czyrwony.*
Iuniperus — *yalovyecz.*

Iringus — *sthoglowyecz, mykolagÿek, osth.*

Lilium — *lylya.*

Lupulus — *chmyel.*

Lappacium acutum — *cobyli szczaw, sed rotundum dicitur podbyal.*

Lactuca — *loziga.* (!)

Leuisticus — *lupszczek.*

Lauendula — *czyszczyecz.*

Laureola — *vyleze lyka.*

Melissa *(Muderkrut)* — *myodvnka, royownÿk, macyerza duschka* (pszczelnik).

Millefolium — *krwawnÿk.*

Malua — *szlyaz.*

Menta — *mÿanthka.*

Mellilotum — *myodvnka, nostrzeg albo conÿk.*

Matricaria — *maruna, marzana.*

Maiorana — *wyelgye zyelye, maruna.*

Marubium — *marchwa* (!) *pokrzywa, schanÿatha.*

Mora celsi — *yeschynÿ.*

Mercurialis — *czyszczecz.*

Mandragora — *poczyk, pokrzyk.*

Nasturcium ortulanum — *rzeszucha, rzerzucha.*

Nigella — *nÿcza* (!), *zayaczy mak.*

Nenufar — *wodna lylya, grzybyenÿe.*

Origanum — *czyrwona lebyotka.*

Piretrum — ..... (zębowe ziele).

Pionia — *pyronia.*

Petrosilinum — *pyotruszka.*

Polipodium — *paprothka.*

Paritaria *(nacht und dag)* — *nocz y dzien* (pościenat. pomurne ziele).

Portulaca — *vloska capusta, kurza stopa.*

Porrum *(Lauch)* — *luk.*

Pentaffilon — *pączÿ palczow.*

Pipinella — *bÿedrzenÿecz.*

Papauer — *mack.*

Populus — *thopola.*
Pastinaca domestica — *pasternak.*
Raffanus — *rzothkÿew.*
Radix — *chrzan.*
Ros marinus — *bagno borowe.*
Rapa — *rzepa.*
Rubea tinctorum — *marzana.*
Solatrum — *pszynkÿ.*
Spinachia — *spynak.*
Siler montanum — *włoszky kopr* (przekreślone).
Sinapis — *gorczycza.*
Squinantum — *plesznyna* (rayska trawka).
Serpentaria — *wazownÿk.*
Satirion — *serdecznÿk, kozyellÿ* (sic) *ÿaÿka* (kozielki to iesth lisie iayka i t. d.).
Scicados citrinum — *kocenkÿ.*
Semperuiua — *szymszelon, wyelgy roszchodnÿk.*
Sambucus — *byesz.*
Salix — *wyrba.*
Saxifraga — *lomÿ kamien.*
Scolopendria *(hirczczunge)* — *gelyenÿ yaszyk* (gąsienica).
Scabiosa — *dryakyew, polna dryakew.*
Spica celtica — ..... (wroniec).
Serpillum — *maczyerzaduszka* (macierzanka).
Taxus barbatus — *dzevana.*
Tormentilla — *prerÿpep, przerwypap, dabrowka* (kurze ziele).
Virga pastoris — *szczotki.*
Vrtica — *poczrÿwa.*
Valeriana — *koszlek.*
Vsnea — *mech.*

Dla uzupełnienia powyższych głos nadmieniam, iż prócz powyższych 150 roślin, zawartych w drukowanym tekście Zielnika, zawiera tenże jeszcze kilka, dopisanych również ręką z początku XVI w., — i tak:

na karcie tytułowej:
cerifolium — *thrzebulya.*
citonia — *gdulye.*
cicuta — *swynya wesch.*
cotula — *pszij rvmïjen.*
ciminum — *kmyn.*
cauda equi — *przaszlka.*
na karcie LX:
balsamita — *kobylya mïjanthka.*
na karcie CIII:
purisago — *czyszczycz.*

Władysław Nehring.

Pierwsze sprawozdanie z prac nadesłanych na konkurs im. Lindego.

Słownik języka polskiego ułożony pod redakcją Jana Karłowicza, Adama Kryńskiego i Władysł. Niedźwiedzkiego, od r. 1898 aż dotąd (r. 1901) 8 zeszytów. Pierwsze 6 zesz. stanowią tom I.

Przedsięwzięcie to, przed kilku laty rozpoczęte, jest niewątpliwie trudne, już dla tego, że niema monografii i systematycznych prac przygotowawczych, autorowie więc sami z gruntu wszystko tworzą; dawniejsze słowniki Mączyńskiego, Knapskiego, Mrongowiusa, Lindego i inne mogły być tylko niewystarczającem źródłem; niema staropolskiego w całości i w częściach, niema słownika z biblii Szarospatackiej i następnych, nie ma słownika Reja, Kaspra Miaskowskiego, Hieronima Morsztyna, Samuela ze Skrzypny Twardowskiego, Wespazyana Kochowskiego i innych. Pomijając drobniejsze prace, jak słownik do Psałterza Floryańskiego, istnieją prawdopodobnie tylko trzy prace przygotowawcze: Miklosicza słownik etymologiczny i słownik tureckich wyrazów w językach słowiańskich, podobna praca Karłowicza, prace słownikarskie L. Malinowskiego, rozprawa o wyrazach złożonych w języku Klonowicza i o języku Wacława Potockiego. Tyle do historyi dawniejszego języka polskiego, do systematycznego zaś zarejestrowania zasobów z nowszych czasów nie ma w ogóle prac przygotowawczych.

Z tych powodów możnaby przedewszystkiem najprzód pragnąć poszczególnych słowników (monograficznych prac), a dopiero potem wyglądać nowego słownika ogólnego. Kto dzisiaj zabiera się do ułożenia słownika większych rozmiarów, powinien stworzyć coś lepszego od Lindego przynajmniej w pewnych względach: etymologia u Lindego jest niewystarczająca albo nie wytrzymuje krytyki; cytaty sięgają tylko do początku XIX wieku, a ze staropolskiego języka wcale ich niema, bo za czasów Lindego nikt się nim nie zajmował; porównania też z innemi językami zbyt często są bez wartości. W tych i w innych względach słownik Karłowicza, Kryńskiego, Niedźwiedzkiego odpowiada poważnym wymaganiom.

Przejrzałem, o ile czas wolny od obowiązków pozwalał, dobrze połowę materyału w nadesłanych 8 zeszytach; kilka liter studyowałem z gruntu; przeglądałem przedewszystkiem obce i rzadkie wyrazy i w bardzo wielu razach poddawałem dokładnemu egzaminowi wyrazy, czy i jak zostały uwzględnione. Z tego zakresu wypisuję następujące uwagi.

Sąd utrudniony przez to, że objaśnienia do tego lub owego wyrazu mają być dane dopiero później, kiedy wyraz ten przytoczony będzie w innej formie pod inną literą; tak dopiero później dowiemy się, jak powstało *a wej*, kiedy przyjdzie kolej na *wej*. Na objaśnienie pierwiastków też jeszcze długo mamy czekać, bo na końcu całego dzieła dopiero będzie umieszczone.

Nie zawsze do cytatu podane źródło, z którego wyraz wzięty. Pomijając wiele przypadków obojętnych, przytaczam z zesz. I cytat pod wyr. *abrys:* „Mieć w głowie abrys szczęścia a pustki w kieszeni“; autor nie podany. Nie każdy sobie przypomni, że to dowcipne dictum wzięte jest z niebardzo znanej, ale bardzo uwagi godnej komedyi Jana Drozdowskiego „Literat z biedy“ r. 1786. Imię Drozdowskiego nie podane też wcale w spisie autorów, dopiero w jednym z późniejszych zeszytów; wykaz autorów z dopełnieniami uważać też należy za tymczasowy. Przy wyrazach ludowych, powiatowszczyznach i t. p. wiele razy nie podano ojczyzny wyrazu, a choć niektóre z nich zapewne są w użyciu w wielu okolicach, to bywają też i takie, które są przywiązane do pewnej ziemi: *jarzynek* = Häring jest

tylko szląskie słowo; braknie w słowniku zresztą wyrazów górnoszląskich jak *jarzag* = także utworzone z niem. Häring, *jata* = chata (podane przez J. S. Bandtkego w Mrówce poznańskiej. 2 tomy. 1821 i 1822). Kapelusz tam na Szląsku nazywają *kłobukiem* albo *czapką*, czapkę *mycką* (Mütze): *harny* znaczy tam i gdzieindziej (n. p. w Galicyi) = ładny, jak także zapisał J. S. Bandtke w Mrówce; czy inne szląskie opuszczono? pokaże się dopiero później. Natomiast wielkopolskie są wyrazy *gamza* = niezdarny (nie ma), *kikutek* = koniuszczek, *kondek* = kąsek, *fronfest* i inne, na które jeszcze kolej nie przyszła.

Braknie też czasem cytatu przy podanym wyrazie; obok *karmia* podane *karma*, ale przykładu na to, czego czytelnik chciwie wygląda, niema; może to błąd zamiast *karń*. Nie zawsze znaczenia wyrazów poszczególnych wyczerpnięte: przy wyrazie *dziubka* braknie znaczenia = kura; przy *bekuła* braknie znaczenia drugiego tyle co beksa; *kichać* ma znaczyć tylko cacare, zapomniane znaczenie sternutare; *bydlić* jest, ale braknie staropolskie *bydlić* = przebywać z ps. Puł.; *bęben* = dzieciak wprawdzie jest, ale braknie znaczenia siódmego = dziecię, dzieciątko i braknie wyrazu oryginalnego, z którego powstał. t. j. włoskie *bambino* dzieciątko, tyle razy używane u włoskich malarzy „Maria con bambino“. Inne opuszczenia zobacz niżej.

Źródłosłów, „pień“ oznaczają autorowie znakiem <>. Źródłosłów, pierwiastek, choć jest tylko naukowym preparatem, powinien być zrozumiałym i dającym się wymówić. Niema więc zgody na <k> przy wyrazach *gdy* i *gdzie;* czemu nie *kż?* ale autorowie nie posługują się samogłoskami głuchemi ъ i ь; przy *dbać* podane jest <db>, czemu nie *dba?* do *dziewka* etc. i do *dziki* podany jest pierwiastek <dziw>, to drugie widocznie przez wzgląd na *dziwoki*, na który to wyraz powinna być przy *dziki* wskazówka. Ale podanie jednego pierwiastka do dwu familii wyrazów jest bałamutne; czemu nie *dziw* I i *dziw* II? Przy wyrazie *kara* podane <kor>, ale bez odsyłacza do *korny, korzyć się* i t. d.; przy wyrazie *Kaszuba* (braknie *Kaszeba)* nie ma też wcale wytłumaczenia <>. Przy wyrazach *czczy, cknić się,* podane są jako źródłosłów, pierwiastek lub „pień“ także „niewymówne“ <tsk>, również przy wyrażeniu *do cna,* w tym zaś

przypadku, choćby z głuchą samogłoską, etymologia wątpliwej trafności; *do cna* = do cnego ze znaczeniem pierwotnem. nie dzisiejszem; więc pierwiastek <*čьs*>. Do wyrazów zaczynających się od *f* przytaczam następujące uwagi:

firleje wytłumaczone należycie z staro-francuskiego i staroniemieckiego, to objaśnienie potwierdził w ostatnim zeszycie Ludu VII, i Dr. Kr.; *frant* wytłumaczone z niem. freund. zapewne dobrze przez wzgląd na *besztefrant* = beste freund, ale czemu niema odsyłacza? przy *fabryka* braknie znaczenia ósmego = ogół prac w gospodarstwie rolnem, wiejskiem z wyłączeniem robót w polu; *facet* w znaczeniu osobnika pewnie wywieść należy od faciata, facies, a nie od facetus, porównaj *facjata* pod nr. 4.; *facka* „z czeskiego“, ale pierwotnie pewnie z łacińskiego facies; por. Matzenauer „Cizí slova“, z którego autorowie wogóle nie dosyć korzystali; *faťoł* „może w związku z fawor, faforek“? ale bliżej nasuwa się porównanie z czeskiem fafulek = flocke; *fagola* = człowiek przebiegły ma mieć związek z Vogel albo fegen? zapewne pochodzi od fagas; *fajt* (ludowe) powstało z starodolno-niemieckiego fallt, porównaj *rym!* z niemieckiego rüm = (he)rum; *fasąg* albo *wasąg* pochodzi z niemieckiego Fassung, a nie z francuskiego façon; *fedrować* „z niemieckiego fordern“, ma być fördern, przecież dobrze objaśnione *fołdrować;* przy *fidryganc* braknie formy *świdrygans; fontaż* znaczy nietylko kokarda, ale i lekka tiulowa materya; *firanka* nie z dawnego niemieckiego Fürhang, tylko z górnoniemieckiego Fürhang zamiast Vorhang; przyimek vor jak w Vortuch (fartuch) jest dolnoniemiecki; *freybiter,* pl. *freybiterowie* pochodzi z niem. Freibeuter (wysłani przez Zygmunta Augusta na morze bałtyckie, zobacz Kronikę J. Bielskiego); *fagas* wywiedzione z łacińskiego vagus, co jest wątpliwe przez wzgląd na uwagi Matzenauera; *fetysz* nie jest bóstwo rękoma ludzkiemi zrobione, tylko utwór natury; *fircyk* pochodzi zapewne z rosyjskiego фертикъ = dzisiejszy gigerl. Braknie wyrazów *faramuszka* żartobliwie w znaczeniu gry karcianej faraon; dalej brakuje *fignąć* („igla — kominem wyfigła“, przysłowie), brak *fintak* = służący przebiegły, *figulus* = figlarz, *foryś* = Voraus: „mieć forysia w głowie“ przysł.; *foza* u Kochowskiego w znaczeniu model nie objaśnione.

Odnośnie do litery *h*. We wstępnej uwadze można było dodać, że zamiast *hańba* w psałterzu Flor. jest *gańba* i że jeszcze Naruszewicz używał *gołota* zamiast *hołota*. Przy wyrazie *herb* należało się przypomnieć górnoszląskie *muterne herby* = cząstka przypadająca po matce; *heroj* pochodzi niezawodnie z greckiego, ale bezpośrednio z rosyjskiego repoй, *heroina* z pewnością z francuskiego; *hucuł* niedostatecznie objaśnione, właściwie huc (= uz) + ul; *Uzowie* było nazwą Kumanów, *ul* jest artykułem w rumuńskim języku jak n. p. lupul z łacińskiego lupus; więc *hucułowie* = potomkowie Uzów zromanizowanych, a następnie zruszczonych; *hultaj* objaśnione z ukraińskiego hultaj, ale należyte objaśnienie zaczyna się od ruskiego гулять spatiari i vagari; *taj* jest suffiksem jak n. p. w *rataj*; *holować* ma jeszcze znaczenie czwarte = ciągnąć za sobą, n. p. większy statek albo parowiec holuje mniejszą łódź, szkutę z ładunkiem; *henna* podane bez znaczenia; *halaspas* u Kochowskiego i innych nie może być z ukraińskiego hałapas = darmojad wytłumaczone; *hajer* górnoszląskie z niemieckiego Häuer nie Hauer;] *hujtnąć* ma wsunięte *j*, jak sujnąć, szajstać i inne. więc hutnąć, huenąć, hocnąć; *haj* oznaczone jako staropolskie, ale bez przytoczonego przykładu; *hajba* obok *hańba* bez przykładu; *hajać* z odniesieniem do *chajać*, ale czy z niemieckiego hegen? *hajta* etc. = na spacer! ale to samo co halu, haniu, brak odnośnika; *hajtman* nie wprost z niemieckiego Hauptmann, ale bezpośrednio z czeskiego hejptman, hejtman; *hak* nie z niemieckiego Hacke, ale z niemieckiego Haken; *hajer* nie objaśnione; *hala* ma pochodzić z czeskiego hola = goła, ale to zdaje się być rumuński wyraz; *hadki* („rzecz hadka") nie dostatecznie objaśnione; *hajdawery* „może z czeskiego hajdy veri", co to ma znaczyć? takich wyrazów w czeskiem nie ma. Braknie *hotta* (okrzyk na leniwe konie), braknie ludowego *hojna* = choinka, drzewko. Do *hele-pele* dodaję *heciepecie:* jeżeli to ma stać w słowniku, to należało przytoczyć całą tę zabawkę dla dzieci = Hecie-pecie, gdzie jedziecie? hędry-pędry na olędry; hoco-poco? hele-pele, na wesele! — z odsyłaczami.

Uwagi odnośnie do innych liter.

ać 1 = niech, wytłumaczone z czeskiego at', nie przytoczono zaś przykładu ze staropolskiego; w Nehringa Altpolnische Sprach-

denkmäler zachodzi w czterech miejscach; *agrest* wprawdzie z podaniem wszystkich form ludowych, ale bez <>, zapewne z łacińskiego agrestis, niema też znaczenia = Stachelbeere; *ano* wytłomaczono z *a* + *no*, czemu nie z *a* + *ono?* przy *biusthalter* braknie znaku +; przy *bakać* braknie cytatu z psałterza Puławskiego; braknie *berbelucha* licha, mętna wódka, wogóle mętny płyn; braknie *bezednowy* z Ps. Flor.; do *buczyć się* i do *buklerz* scutum braknie także cytatu z Ps. Flor.; również *bydło* = possessio; obok *cieciora* braknie również *ciecierza* z cytatem z Ps. Flor.; item braknie *gabać* vexare, *giący, gorać, gorający* z Ps. Flor.; przy *chrust* braknie z Ps. Flor. formy *chrąst; dobytcze* jest, ale brak cytatu z Ps. Puł.; niema starej formy *czakać;* cały artykuł *apleucha* jest niejasny i bałamutny, co n. p. ma znaczyć skrócenie Rs, którego niema w wykazie? *gzło* ma pewnie ten sam początek, co koszula, t. j. z łacińskiego casula; braknie *gula* wydętość na gardle, używane także w listach Krasickiego; braknie też *gallareda* u Kochowskiego = gala + Rede? przy *dziać* braknie znaczenia mówić, używane tylko w praes. 3. os. sg. *dzie* = inquit w Kaz. Gnieź.; przy *kam* braknie formy *kamo,* z której *kam* przez utratę ostatniej samogłoski powstało, jak *tam* z *tamo; kam* lapis zapewne nie zachodzi, zaś *kamień* ma wprawdzie pierwiastek ka, ale suffiks nie m. tylko men; *kapcan, kapsonieć* i t. d. pochodzą rzeczywiście z żydowszczyzny, ale artykuł jest niezupełny, por. Dr. Zivier „Studien zum Suprasler Codex", mianowicie tezę pierwszą; *karczma* „<zap. od charcz>", ale bez odsyłacza do *charcz, charcz* zaś z arabskiego *χardž* i t. d.; Miklosicz Et. W. nie uznaje tego wywodu pod wyrazem karczma, należało się opinią lepiej uzasadnić; przy *ciążebnik* jest cytat, ale bez wymienienia źródła; braknie formy *bazan* przy *bażant* z liczbą mnogą *bazani* u Hier. Morsztyna w Banialuce.

Ostatnie uwagi. Słownik nie jest bez szczerb i różnych uchybień, jak pokazują powyższe uwagi, które dałyby się jeszcze pomnożyć. Jednakże są wielkie zalety, a te przeważają bardzo znacznie. Z małemi wyjątkami Słownik zawiera cały zasób wyrazów używanych w mowie piśmiennej i ustnej; nie braknie nawet takich słów, jak zapomniane już dziś *kalospinthechromokrene,* nie braknie nawet wyrazów ludowych, jak *heruś* z niemieckiego

heraus, jak widać z akcentu. Definicye i wyjaśnienia wyrazów są wystaczające, trafne i zrozumiałe. Jeżeli Miklosiczowi poczytywano za dobre, że wyrazy słowiańskie tłumaczył przez równoznaczne łacińskie, niemieckie, francuskie i t. d., to na bezwzględne uznanie zasługuje metoda autorów tłumaczenia wyrazów, w szczególności obcych, w definicyach polskich wyczerpujących i zrozumiałych. Wiele takich definicyi wyrazów technicznych z zakresu nauk przyrodzonych, filozofii, muzyki i t. d. jest pożądaną skarbniczką wiadomości i drogoskazem do nieznanych albo małoznanych zakresów nauki. Słabą stroną są etymologiczne objaśnienia zamknięte w nawias< >, ale spodziewać się należy, że przy końcu dzieła będą dodane uzupełniające objaśnienia. Przez wzgląd na wymienione zalety i przez wzgląd na konieczność poparcia tak ważnego przedsięwzięcia, jeżeli Akademia nie jest zasadniczo przeciwko premiowaniu prac niewykończonych, głosuję chętnie za przyznaniem nagrody.

Pisałem w Wrocławiu w lutym 1901.

Wł. Nehring.

---

2) J. Karłowicz, **Słownik gwar polskich,** Tom pierwszy A do E. 1900, str. 455, 8-e.

Autor rozpoczął dzieło ważne i niemałej zasługi, zebrał w jedno rozproszone w różnych zapiskach zasoby wyrazów i wyrażeń ludowych, uzupełniając ten zbiór własnemi i z różnych stron odebranemi zapiskami; i choć to jest pierwsza w tym kierunku praca skierowana ku całkowitemu wyczerpnięciu, to od razu okazuje znaczne zalety; widać sumienną 30-letnią pracę.

Przeczytałem z uwagą i zajęciem cały tom. Spostrzegłem przytem następujące uchybienia: a) ważniejsze. Przy wielu wyrazach ludowych nie wykazane pochodzenie ich od obcych, n. p. *cicia* = kot, który to wyraz prawdopodobnie pochodzi z niemieckiego Kitsche; *bałwan* nie objaśnione dostatecznie; jest odsyłacz do Prac filologicznych IV, 798, ale tam stoi tylko:

bałwan = bałwan; wyraz zaś ten ma trzy znaczenia: posąg idolum, głupiec i fala (Welle), to ostatnie znaczenie jest pewnie ogólno-polskie; pod wyrazem *baran* braknie wyrażenia „wziąć na barany“ = wziąć na bary, na ramiona; pod wyrazem *Bartłomiej* braknie z Kazań Gnieźnieńskich żartobliwej formy *Bartodziej;* braknie wyrazu *bemben* w znaczeniu dziecko, z włoskiego bambino; niema wyrazu *bejama* = najniższa szkoła z łacińskiego beanus; niema *brukiew*, którą na Szląsku nazywają *kłaki;* nie ma *ciupa* w znaczeniu więzienie, koza, nie ma także *ciupka* = ciasna izdebka; *czeremcha* jest wyraz ruski, jako taki nie oznaczony, polski brzmi *trzemcha,* porównaj Trzemeszno; pod wyrazem *czczyca* niema *tszczyca* z psałt. Flor.; braknie *cichocie bądźcie; dardanelski* (osioł) nie objaśnione, na Wielkopolsce *dardański;* braknie *derdą (derdem)* = wolnym kłusem, braknie też dla porównania *truchtem* tegoż znaczenia; braknie *dziubka* zdrobniale = kura; przy *dukać* jest odsyłacz do dukwieć, ale tego wyrazu niema, a szkoda, bo byłaby okazya do wytłumaczenia, że to wykoszlawione tkwieć; osobno tylko jest *dulczyć,* ale bez związku; przy wyrazie *doonaczyć* nie ma wzmianki, że w Ostrzeszowskiem lud obywa się w wielu przypadkach słowem *onaczyć* (zonaczyć, przeonaczyć, wyonaczyć i t. d. = inaczyć?) b) mniej ważne. *Baszou* zdaje się być z rosyjskiego пошель! zapomniane *baśka* = kwiecie wierzby i topoli, jest tylko *bazie* (plur.); pod *belno* stoi nazwa wsi Belno, ale nie słusznie, bo Belno oznacza miejsce, gdzie obficie rośnie *byl, bel;* braknie żartobliwego frazesu *widzieć księdza bez (przez) głowy w kościele;* braknie *bana* zamiast będę na Szląsku; przy *bęcwał* brakuje *bandzwół;* braknie *brdyś* = ogier; *cienkusz* (nie *cieńkusz)* znany też w Gnieźnieńskiem = liche, młode piwo; *bzdura* znaczy też człowiek, który plecie ladaco = niezdara; *alkierz* jest, ale niema pochodzenia od Erker; *chandra* i *darmy* pewnie nie są ludowe; nie ma *byś!* w znaczeniu beiss! (podszczuwanie psa); *chomąto* nie wytłumaczone, z cytatów znaczenie nie wynika; przy *chwierut* brakuje firlu; *ciadrach* nie objaśnione; *ćpać* nie *cpać;* nie ma też *ćpić* z formą *ćpiuł; comber* nie objaśnione; obok *cera* przytoczono też *dcera,* ale bez cytatu; *cygan, cyganić* znaczy także kłamca, łgać; *donia,*

czemu nie z donna? zapewne zasłyszane przy dworze; nie wytłumaczone *do cna;* braknie *ciułać*.

Gdyby wolno było żądać wydobycia ludowych wyrażeń z takich pisarzy, jak Mik. Rej, Kasp. Miaskowski, Hieronim Morsztyn, Samuel ze Skrzypny Twardowski i inni (język W. Potockiego jest teraz opracowany), i gdyby ten gwarowy materyał znalazł był miejsce w Słowniku Karłowicza, to słownik ten byłby jeszcze obfitszy i więcej miał wartości jak obecnie. W Banialuce H. Morsztyna jest jedno długie miejsce, któreby powinno być wyzyskane w słowniku gwarowym. Królewicz szuka Banialuki i w swojej biedzie idzie na pewną górę do starca, który króluje nad zwierzętami, dalej na inną do mędrca, który panuje nad ptakami, wreszcie na trzecią, gdzie przebywa władca wiatrów. Ptaki spytane, czy nie widziały Banialuki, odpowiadały każdy swojem językiem: cieciórki krakały, kuligi prześwistują, chrościele strzykały i t. d. To jeden przykład, możnaby znaleść więcej takich przyczynków.

Mógłbym zapewne więcej opuszczeń wytknąć, gdyby słownik był dalej doprowadzony, jak do litery E.[1]) Mam w znacznej części zebrane wyrazy ludowe, jakich używali w Kłecku i okolicy za moich lat chłopięcych prości ludzie; już teraz z tych zapisków widzę, że u Karłowicza nie ma niejednego wyrazu. Możnaby także wytknąć niedostatki z nadesłanego do konkursu słownika Vinulusa iz nnych źródeł zapomnianych, jak n. p Mrówka Poznańska z r. 1821. Zresztą wyrazy gwarowe nie są jeszcze wcale obficie zebrane, bo prac dyalektologicznych jest zaledwie dwadzieścia. Ale trudno wymagać, żeby Karłowicz czekał, aż wszystkie gwary polskie będą opracowane; jeżeli z niemi tak leniwo pójdzie, jak dotąd, to kto wie, kiedy materyał całkowity będzie zebrany.

Jak już na wstępie było powiedziano, słownik Karłowicza ma znaczne zalety, ale jest to praca faktycznie tylko zaczęta i daleko jej do wykończenia. Do nagrody ma więcej prawa wielki słownik Karłowicza, Kryńskiego i Niedźwiedzkiego jako

[1]) Tymczasem, w maju 1901, wyszedł drugi tom. — Przyp. red.

ważniejszy, mający większą doniosłość i większą wartość bezwzględną; więcej też odpowiada wymaganiu statutu, że praca konkursowa im. Lindego ma stanowić zaokrągloną i skończoną całość, bo przedstawia $^1/_3$ część całości, słownik gwarowy zaś zaledwie $^1/_4$ część całości. Innemu też wymaganiu odpowiada wielki słownik więcej, a mianowicie odznacza się „metodą ściśle naukową“, gdy tymczasem słownik gwarowy nie wszędzie i nie zawsze dosyć trafnie rejestruje te formy i wyrazy swojskie lub obce, z których ludowe powstały.

Pisałem w Wrocławiu na początku marca 1901.

Wł. Nehring.

Holger Pedersen.

Przyczynki do gramatyki porównawczej języków słowiańskich.

I. St. bułg. *gąba* ‚spongia'. p. *gąbka*.

§. 1. Sl. *gąba* = lit. *guñbas;* lit. *guñbas* ad sanscr. *gabhá-s* non pertinere.

St. bułg. *gąba* zwykle porównują z lit. *guñbas* ‚choroba macicy, macica, narośl drzewna' (Mieżinis) ‚eine Erhöhung, ein Gewächs an einem organischen Körper — auch wohl am Stein; Kolik, Magenkrampf' (Kurschat). łot. *gumba* ‚Geschwulst; der Fieberkuchen', *gumpis* ‚Kolik, Magenkrampf'. Zob. Miklosich Et. Wtb. 71. Ta etymologja jest z pewnością conajmniej możliwa. Rozwój znaczeń zupełnie zrozumiały: 1) ‚gąbka' 2) ‚nabrzmienie, puchlina' 3) ‚choroba z powodu nabrzmienia'.

Więc nie trzeba szukać dla litewskiego wyrazu innego objaśnienia: n. p. nie trzeba kombinować *guñbas* ze st. ind. *gabhá-s* ‚vulva', goc. *wamba*, st. skand. *vǫmb* ‚brzuch, żywot' (o tych wyrazach por. BB. XX 238). Rozwój znaczeń byłby wprawdzie i tak zrozumiały: 1) ‚brzuch' 2a) ‚choroba brzucha' 2b) ‚narośl' Por. (jako przykład rozwoju: ‚brzuch' ≙ ‚choroba brzucha') małor. *dna* ‚macica', słowiń. *dna* ‚kolika'. st. bułg. *dъna* ‚jakaś choroba', cz. *dna* ‚reumatyzm, podagra', p. *dna*. Tu znaczeniem pierwotnem jest ‚macica'; bo *dna* należy do st. bułg. *dъno* ‚dno'. por. gr. πυθμήν · τῆς μήτρας τὸ ἄνω μέρος, łać. *fundulus* ‚Blinddarm', szweck. dyjal. *botten, bottning* ‚Blinddarm der wiederkäuenden Thiere' (zob. Bugge C. St. IV 344; z początku te wyrazy zna-

czyły ‚dno'). Tutaj należy prawdopodobnie i now. bułg. *dənjak* ‚Leerdarm', łuż. *deno* ‚Buchmagen'; ale dlaczego głoskę *ə* tu zachowano, nie wiem (Miklosich myśli, że znikła spółgłoska przed *n*; ale to nieprawdopodobne). Ale nie mamy prawa przyjmować, żeby *guñbas* znaczyło z początku ‚brzuch'.

§. 2. Accentum vocabuli slavonici differre a vocabulo lituanico: lit. *guñbas* — serb. *gȕba*.

Jednak dla kombinacji *gą̀ba : guñbas* istnieje wielka trudność. Bo akcent wyrazu słowiańskiego nie zgadza się z akcentem litewskim; *gą̀ba* brzmi po serbsku *gȕba*, po słowińsku *góba*. Ale litewskiemu ˜ odpowiada u Serbów i Słowińców ˆ, n. p. lit. *žañbas* ‚Balkenkante': serb. *zȃb* ‚ząb', słowiń. *zôb*. Serbski zaś akcent ˝ odpowiada litewskiemu ´, n. p. serb. *vrȑna* ‚wrona' (r. *voróna* cz. *vrána*): lit. *várna*. A słowiński akcent ´ odpowiada 1) litewskiemu ´, serbskiemu ˝, n. p. słwń. *vrána* ‚wrona'; 2) serbskiemu ´ i ˋ, t. j. pierwotnemu akcentowi zgłoski następującej, n. p. słwń. *dúša*, serb. *dȕša*, r. *dušá*, cz. *duše;* słwń. *bólha*, serb. *bùcha*, r. *blochá*, lit. *blusà*. Ostatnie objaśnienie nie może stosować się do wyrazu *góba;* por. r. *gúba* (cz. *houba*); rosyjski akcent *gubá* zapewne młodszy niż *gúba* (prawdopodobnie należał ten akcent z początku do wyrazu *gubá* ‚gęba, warga' cz. *huba;* ale to trudna kwestja). Ale różnica akcentu nie przeszkadza etymologji; zob. §. 5.

§. 3. Legem Lorentz'ii *uñ um̃. iñ im̃* ⩭ sl. *ą, ę* falsam esse.

Mylił się Lorentz w Arch. f. sl. Phil. 18, 86—106, twierdząc, że pierwotne *um̃ uñ* przeszło w słowiańskie *ą*. On zgoła nie zwracał uwagi na serbski akcent. Ani st. bułg. *nążda* ‚nędza', serb. *nȕžda* (*-žd-* nie czystoserbskie; ale co do akcentu por. *nȕditi* ‚anbieten'), słwń. *nója*, cz. *nouze*, r. *núža* (*nuždá*) — ani st. bułg. *bądą* ‚będę', serb. *bȕd, bȕdi* ‚chociaż', ani st. bułg. *gąba*, serb. *gȕba* nie miały akcentu ˜. Jest rzeczą wielce prawdopodobną, że sł. *ą* nigdy nie może reprezentować pierwotnego *un, um*. Prawda, że *nążda* należy do st. pruskiego *nautin*, goc. *nauþs* i, jak mi się zdaje, także do r. *nyt'* ‚Schmerz empfinden', cz.

nyti, p. *nyć*; cz. *unaviti* ‚ermüden', łot. *nâhwe* ‚śmierć', *nâhweht* ‚zabić', st. bułg. *navъ* ‚νεκρός'. goc. *naus*. st. skand. *nár* (ale gr. νενευκέναι · τεθνηκέναι Hoffmann BB. 25, 107 należy do νεύω ‚schylić się', por. οἱ κεκμῶντες). Ale *nąžda* może reprezentować pierwotne **nn̥diā*. Podobnie *bądą* należy do *byti* ‚być', ale może reprezentować pierwotne **bhn̥dām*. Tak samo lit. *dùmti*, st. bułg. *dąti* ‚dąć', st. ind. *dhámāmi* należy do gr. θόω, θυμός, st. ind. *dhvásāmi* i reprezentuje indeur. **dhum-* z warjantem **dhm-*. O wyrazach *tąpъ*, *nedągъ* zob. Brugmann Grundriss II 1006. Wyraz *grąbъ* ‚gruby' (Vondrák Altkirchenslav. Gramm. 70) należy wprawdzie do lit. *grumbù grubaũ grùbti* ‚holperig werden; hart oder fühllos werden', *grubùs* ‚holperig; hart, fühllos'; ale *grubaũ grubùs* może być analogicznem przekształtowaniem pierwotnego **grumbaũ* **grumbùs*, por. łot. *grùmbt* ‚Runzeln bekommen' *grùmbulains* ‚holperig'.

Mylił się także Lorentz, gdy twierdził, że pierwotne *iñ iñ* przeszło w słowiańskie *ę*. St. bułg. *žędati* ‚żądać' należy do lit. *pasigendù pasigedaũ* ‚vermissen', *gedėti* ‚trauern', gr. πόθος· ποθή θέσσασθαι, ir. *guidiu* ‚proszę'; więc mamy indoeuropejską alternację **g"hedh-* || **g"heidh*: st. bułg. *žьdati* ‚czekać', st. pr. *gēide* ‚czekają', lit. *geidžiù geĩsti* ‚żądać'; natomiast goc. *gaidw* ‚Mangel', st. górn. niem. *git, gitsen*. now. niem. *geizen* nic nie mają do czynienia z tymi wyrazami; bo *gaidw* należy do gr. χῆτος ‚Mangel', st. ind. *jáhāmi* ‚porzucam' (Hirt Der idg. Ablaut 34). Mamy też indoeuropejską alternację **sqed-* (gr. σκεδάννυμι, n. pers. *šikastan* ‚rozłamać') || **sqeid-* (łać. *scindō*). Więc st. bułg. *čęstь* ‚część', serb. *čêst* mogłoby reprezentować **qn̥dti-*, a nie **qindti*, choćby rzeczywiście należało do łać. *scindō*. jak myśli Miklosich; ale Baudouin de Courtenay O ogólnych przyczynach zmian językowych p. 8. i Solmsen KZ. 34, 547 kombinują *čęstь* z lit. *kándu kąsti* ‚kąsać' (chociaż to nie zgadza się z teorjami Hirt'a, Der indogerm. Ablaut 91, 93). Pozostałe przykłady Lorentz'a są całkiem błahe. O *sękną̀ti*, lit. *senkù sekaũ* por. Joh. Schmidt Kritik der Sonantentheorie 62—65; *rę̀gnąti* ‚os distorquere', *rągati* ‚illudere' należy do st. angl. *wrencan* ‚to twist, to turn'. O 3. osobie liczby mn. *chvalętъ* zob. Brugmann Grundriss II 1006. chociaż Brugmann sam Grundriss I² 390—391

odwołał to objaśnienie i pochwalił prawo głosowe Lorentz'a, także nie troszcząc się o serbski akcent.

§. 4. Sl. *gąba* = germ. *swamb;* possitne ex indeur. **sg*^{u}*hombho-* ortum esse germ. *swamb.*

Słowiańskiemu *gąba* etymologicznie odpowiada st. górn. niem. *swamb* (z fonetycznym warjantem st. skand. *svǫppr*, duńsk. *svamp* i z warjantem, powstałym drogą analogji czyli słoworodu ludowego, goc. *swamms*). Kluge porównuje *swamb* z gr. σομφός ‚schwammig, porös' (n. p. σάρξ; φωνὴ σομφή ‚dumpfe Stimme'). Ale to bardzo nieprawdopodobne; gr. σ nie odpowiada indeur. *s;* więc przynajmniej trzeba byłoby suponować *ks-*.

Prawdopodobnie *swamb* mogłoby reprezentować indeur. **sg*^{u}*hombho-s*. Indeur. *g*^{u}*ho* dało gierm. *wa*, jak w wyrazie goc. *warms*: łać. *formus* (zob. KZ. 36.320). Brugmann Grundriss I² 611 wprawdzie sądzi, że pierwotnemu *g*^{u}*ho* odpowiada gierm. *ga*, ale jego przykłady (st. skand. *gandr* ‚kij': φόνος; st. skand. *geđ* ‚umysł, serce': gr. πόθος) są zbyt niepewne; Wadstein IF. V 30 kombinuje *gandr* ‚kij' ze st. skand. *vǫndr* ‚kij' (**ga-wand-*) a *geđ* może należeć do st. skand. *góđr* ‚dobry', niem. *gatte* (por. Kluge), angl. *to gather*; pamiętać przytem należy, że *geđ* nie znaczy właściwie ‚Leidenschaft' (przeciwnie to znaczenie drugorzędne); por. n. p. wiersz z Hávamál: *færa veit, es fleira drekkr, síns til geđs gumi* ‚im więcej pije człowiek, tym mniej wie o sobie'. A związek wyrazów *góđr* i t. d. z gr. πόθος jest bardzo wątpliwy.

Wedle zdania większości językoznawców indeur. *s* w połączeniu ze spółgłoskami dźwięcznymi *g(h) d(h) b(h)* było głoską dźwięczną (*z*). Ale mnie się zdaje, że to zapatrywanie niesłuszne; bo istnieje wiele przykładów dowodzących, że w indoeuropejskim prajęzyku spółgłoski dźwięczne i głuche mogły współistnieć bez upodobnienia (zob. KZ. 36,107). Ale jeżeli nawet głoska *s* w owych połączeniach rzeczywiście była dźwięczną, to ta dźwięczność zapewne była jednym z tych subtelnych odcieni głosek, które, jak powiada Baudouin de Courtenay (powyżej str. 117), nie sprawiają wrażenia ani na czucie muskularne wymawiającego, ani na ucho słuchacza; *z* nie było psychicznie sa-

moistną fonemą. To wykazuje i lit. *smãgenės* ‚mózg', który to wyraz powstał drogą metatezy z pierwotnego **mosg(h)*-: tu mamy po metatezie *s* głuche (zgodnie zresztą z faktem, że żaden wyraz litewski nie zaczyna się od *zm*-). Tak samo nic dziwnego, że w gierm. *swamb* po zniknięciu głoski *g(h)* mamy głuche *s* przed *w* (zgodnie z faktem, że żaden wyraz germański nie zaczyna się od *zw*-).

W językach zaś bałtyckich i słowiańskich spółgłoska *s* w grupie *sg* na początku wyrazu powinna zaniknąć; por. st. bułg. *gasiti* ‚gasić', lit. *gesýti*: gr. σβέννυμι (zob. IF. V 47). Więc z pierwotnego **sg*^{u}*hōmbhā* powstało by sł. *gąba*.

§. 5. De alternatione vocalium *(om: ōm: m̥; swamb: gąba: guñbas)*.

Germańską formę *swamb* równie dobrze można objaśniać z pierwotnego **sg*^{u}*hombho-* jak z pierwotnego **sg*^{u}*hōmbho-*. Ale jeżeli litewskie *guñbas* rzeczywiście tu należy, to trzeba przyjąć **sg*^{u}*hombho-* jako formę pierwotną. Więc *gąba* reprezentuje wzdłużenie („Dehnstufe"); por. **u̯ōrnā* ‚wrona' (r. *voróna*, cz. *vrána*, serb. *vrâna*, lit. *várna*) obok **u̯orno-* ‚kruk' (r. *vóron*, cz. *vran*, serb. *vrân*, lit. *vařnas*). A lit. *guñbas* reprezentuje redukcję („Schwundstufe", *sg*^{u}*hm̥bho-*); ta sama redukcja istnieje i w niem. *sumpf* (ale angl. *swamp*; zob. Kluge). Oczekiwalibyśmy wprawdzie **swumpf* ≦ **swumbo-* ≦ **sg*^{u}*hm̥bho-*; ale możemy przyjąć przekształcenie analogiczne na wzór innych wypadków z alternacją *wa*: *u*.

§. 6. Melius fortasse conjiciendum esse, germ. *swamb* ex **sgu̯ombho-* ortum esse.

Kto nie przyjmuje objaśnienia danego w §. 4., ten może przypuścić jako formę pierwotną **sgu̯ombho-* (**sgu̯ōmbhā*; **sgu̯m̥bho-*) z *g* bez przydechowości w połączeniu z samoistną spółgłoską *u̯*. To dałoby germańskie *skw* ≧ *sw*. W ten sam sposób objaśnia Zupitza st. górn. niem. *swerban* (**skw-*) obok *hwerban* (**kw-*), zob. jego rozprawę Die germanischen gutturale 57. Por. Brugmann Grundriss I^{2} 703 o *skl* ≧ *sl*, *skn* ≧ *sn*. W takim razie trzeba przyjąć, że sł. *gąba* albo straciło spółgłoskę *u̯* na

gruncie bałtycko-słowiańskim, albo też reprezentuje indeur. warjant bez *u̯*; o takich warjantach por. Thumb IF. Anz. XI 24.

§. 7. Vocabulum germ. *swamb.* si ex **sgu̯ombho-* ortum sit. ejusdem originis ac gr. σφόγγος esse posse; lit. *dvìgubas:* δίπτυχος.

Przy objaśnieniu danem w §. 6. można kombinować *gu̯ba: swamb* z gr. σφόγγος, σπόγγος, łać. *fungus.* Wyrazy grecki i łaciński oczywiście powstały z pierwotnej formy, zaczynającej się od *sph-*. Tu należy i ormiańskie *sunk sung* ‚gąbka, korkowe drzewo, pumeks' (Bugge, Beiträge zur etymologischen Erläuterung der armenischen Sprache str. 22.); ale orm. *s* może reprezentować tylko indeur. *sp*, a nie *sph*, bo indeur. *ph* daje orm. *p̔*; więc mamy tu indeur. alternację *ph* || *p*. Ale zamiast **sphongo-*, **spongo-* można również suponować **sphu̯ongo-*, **spu̯ongo-*. Bo *u̯* zginęło w językach greckim i łacińskim po spółgłoskach wargowych [1]) (zob. Brugmann Grundr. I² 311 i 323); a w ormiańskim języku *u̯* zginęło po wszystkich spółgłoskach nieplynnych i nienosowych, jak wykazałem gdzieindziej. Z pierwotnego **sphu̯ongo-* mogło powstać **sgu̯ompho-*, a także **sgu̯ombho-;* bo alternacja *ph* || *bh* nierzadka po spółgłoskach nosowych (Brugmann Grundriss I² 632).

Co do metatezy (przekładni) spółgłosek należy porównać lit. *kepù* ‚piekę' obok st. bułg. *peką*, lit. *kùmstė* ‚pięść' (**q*ʷ*u̯pst-*) obok st. bułg. *pęstь*, st. górn. niem. *fūst*, now. niem. *faust* (**pu̯qʷst-*); serb. *gòmila* obok st. bułg. *mogyla* ‚tumulus', białor. *hamazéja* obok r. *magazín* (Brugmann Grundriss I² 875). Dodaję nowy przykład takiej metatezy. St. bułg. *gъnati, gybati* ‚movere', r. *gnut'* ‚giąć' **zagibát'* ‚zaginać', łot. *gubt* ‚sich bücken', lit. *dvìgubas* ‚podwójny', st. prusk. *dwigubbus*, st. bułg. *dvogubъ* należy zestawiać z gr. πτύσσω, πτυχή, δίπτυχος, st. skand. *bjúga*, st. górn. niem. *biogan* ‚giąć', st. ind. *bhujāmi* (por. Meillet IF. Anz. VIII 196).

---

[1]) Wiadomo, że *u̯* znikło w tem samem położeniu i w językach słowiańskich. Więc można objaśniać st. bułg. *obidèti*, r. *obídet'* jako **ob-vidèti*; por. łać. *invidia, invīsus, invidēre;* r. *zabídet'* powstało drogą analogji; *obídeti* nic nie ma do czynienia z *bĕda*, jak myśli Miklosich.

Z gr. ζῦρος (Meillet IF. V 333) te wyrazy nie mają żadnego związku.

§. 8. Non mirum esse, metathesim communem linguis slavonicis cum germanicis esse, quum etiam in aliis hae linguae inter se consentiant (sl. *inję:* germ. *īs*; sl. *šćeka:* skand. *skegg;* sl. *sporъ*: germ. *spar*).

Mamy więc w *gaba: gumbas: swamb* metatezę wspólną językom bałtycko-słowiańskim i germańskim. Ale w tem niema nic dziwnego. Twierdzi wprawdzie Hirt Zeitschrift für deutsche Phil. XXIX 289, że między językami bałtycko-słowiańskimi i germańskimi niema jakiegoś szczególnego związku. Ale już gdzieindziej wykazałem słabość argumentacji Hirt'a (KZ. 36, 294—298). Do licznych wyrazów wspólnych obu grupom języków dodam tu trzy nowe przykłady. 1) St. bułg. *inję*, r. *inej*, cz. *jíní* ‚szron' powstało z pierwotnego **īsnijo-* i należy do niem. *eis*, st. skand. *íss*. *S* między *i* (*u*, *r*) i *n* powinno zniknąć, por. st. bułg. *luna* ‚księżyc' obok st. prusk. *lauxnos*, st. bułg. *črъnъ* ‚czarny' obok st. prusk. *kirsnan*, zob. IF. V 66—67. Lit. *ynis* jest zapożyczone z rosyjskiego języka; akcent ′ u Kurschat'a nie może być pewny, bo Kurschat zna ten wyraz tylko ze słownika Nesselmann'a. Trudno objaśnić formy słowińskie *imje* i *ivje*, ale one są prawdopodobnie rezultatem późnej zmiany na gruncie słowińskim. Co do kategorji znaczeniowej trzeba brać na uwagę, że st. skand. *hjarn* ‚zmarzły śnieg' odpowiada polskiemu *szron*, a st. skand. *hrím* ‚szron' litewskiemu *szarmà* ‚szron' z alternacją *i* || zero, którą mamy także w st. bułg. *griva* ‚grzywa', st. ind. *grīvā́* || gr. δέρη; st. ind. *kaćīkā́* || lit. *szẽszkas* ‚tchórz'; st. ind. *púrīšam* || st. bułg. *prachъ* ‚proch'; gr. σκάριος || gr. κάρρος; gr. ἐρείκη, ir. *fróich* || st. bułg. *vrěsъ* ‚wrzos'; st. ind. *plihán-*, łac. *lien* || ir. *selg*, st. bułg. *slědzena* ‚śledziona' (indeur. **pselīgh-en-*, **pselgh-*[*en*]-; ale trudno objaśnić gr. σπλήν, σπλάγχνα). 2) Rosyjsk. *šćeka*, p. *szczeka* ‚Kinnbacken' można łączyć ze st. skand. *skegg* ‚broda'. Kombinacja *skegg*: gr. σκώς (Brugmann Grundriss I² 283. jest fałszywa; bo tu należy także angl. *shag* ‚das zottige Haar', *shagged dog* ‚Pudel', st. angl. *scacga* ‚coma'; ale *gg* ⇐ *ij* mamy tylko na gruncie skandynawskim, a nie na gruncie an-

gielskim. Zresztą gierm. *gg* i tu (jak wszędzie) trudne do objaśnienia; trudno też objaśnić formę polską *szczęka*[1]); ale to nie przeszkadza wcale etymologji. Rozwój znaczeń zupełnie zrozumiały: 1) ‚szczęka', 2) ‚broda', 3) ‚włosy podobne do brody'. Por. gr. γένυς ‚szczęka': γένειον ‚broda', a może i gr. γαμφαί, γαμφηλαί ‚szczęka', r. *gúba, gubá* ‚warga', serb. *gȕbica* ‚der Theil des Thiergesichtes, an dem die Nase und der Mund befindlich', *gȕbac*, ‚extrema pars prorae', słwń. *gôbec* ‚Schnauze, Maul', p. *gęba*, cz. *huba* || st. skand. *kanpr* ‚Schnurrbart' (zob. KZ. 36, 334, Zupitza Die germanischen Gutturale 147); jednak związek wyrazu *kanpr* z γαμφαί i t. d. podlega wielkiej wątpliwości. Rozwój ‚broda' ⇒ ‚włosy kudłate' mamy w orm. *cameli* ‚mascella, ganascia, tempia, bocca' *camem* ‚masticare' || *cam* ‚chioma, capello inanellato', por. Bugge KZ. 32, 11 (ale ormiańskie wyrazy nie mogą należeć do γαμφαί i t. d., raczej do st. bułg. *ząbъ* ‚ząb', chociaż i to niezupełnie pewne). 3) St. bułg. *sporъ*, r. *sporyj* (por. przysłowie *čto skoro, to ne sporo*, po niemiecku ‚was schnell kommt, dauert nicht lange'), p. *spory*, cz. *sporý*, por. *spořiti* ‚sparen', należy do st. górn. niem. *spar* ‚sparsam', który to wyraz z greckiem σπαρνός i łacińskiem *parcus* nic niema wspólnego; gr. σπαρνός prawdopodobnie powstało ze σπανός drogą słoworodu ludowego. Prawda, że sł. *sporъ*, gierm. *spar* mają jeszcze dalsze pokrewieństwo: st. ind. *sphirá-s* ‚tłusty, wielki', a może i łać. *pro-sper*; ale osobny rozwój znaczenia jest wspólny tylko językom słowiańskim i giermańskim.

§. 9. De sonis *m̥*^{u}, *n̥*^{u}, *r̥*^{u}, *l̥*^{u}; quomodo dignoscantur *l̥*^{i} et *l̥*^{u} in linguis Bohemica et Polonica.

Powiedzieliśmy w §§. 5—6, że litewskie *gum̃bas* powstało ze **sgm̥bho-s*, a w §. 3., że w *bądą, nążda, dąti, grąbъ* głoska *ą* reprezentuje pierwotne *n̥*, *m̥*. Chodzi tu o sonanty nosowe z labjalizacją. Wiadomo, że się sonanty płynne spotykają w słowiańskich językach także często w postaci labjalizowanej. O po-

[1]) Zapewne wpływ wyrazów *szczęk, szczękać* (por. *szczękać zębami* || *szczęki latają komuś ze wzruszenia*). *J. R.*

chodzeniu tej labjalizacji nie śmiem nic twierdzić; trzeba przedewszystkiem zebrać materjał.

Łatwo rozróżniać pierwotne γ^u i γ^i: γ^u daje r. *or.* p. *ar.* n. p. st. bułg. *grъbъ*, r. *gorb.* p. *garb*; st. bułg. *trъgъ*, r. *torg.* p. *targ*; st. bułg. *grъstь*, r. *gorst'*. p. *garść*. Zaś γ^i daje r. *er*, p. *ier*; tylko w położeniu przed twardą spółgłoską zębową zlało się γ^i w polskim języku z γ^u (p. *sierp, wierzch, śmierć*; *martwy*, ale r. *mjortvyj*). Por. Baudouin de Courtenay w Encykl. Powsz. Ilustr. T. XXII str. 803.1.

Ale trudniej rozeznawać l^u i l^i. W większości wypadków l^i w oddzielnych słowiańskich językach przeszło w l^u, które to przejście stoi w związku z ogólną dążnością głoski *l* do labjalizacji.

Pod wpływem owej dążności połączenie tautosylabiczne *el* w środku wyrazów w rosyjskim języku w wielu wypadkach przeszło w *ol* ≧ *olo* niezależnie od spółgłosek sąsiednich, ale, jak mi się zdaje, w zależności od akcentu. Spotykamy *olo* w tych wypadkach, w których mamy w serbskiem akcent *ijȅ*, a w litewskiem akcent ˊ, a *ele* w tych wypadkach, w których mamy serbski akcent *ije* czyli ˆ, a litewski ˜. Więc mamy: *polóva* ‚plewa'. serb. *pljȅva*; *molót'* ‚mleć', serb. *mljȅti* (a drogą analogji także *s-mólot* ‚mełty'); *volóč'* ‚wlec' (a drogą analogji *volokú* ‚wlekę'), *tolóč'* ‚tłuc'; *molózivo* ‚młodziwo' ‚Biestmilch', por. lit. *mélžu mìlžti* ‚doić' (serb. *mȕsti* ‚doić', ale *mlâz* ‚soviel auf einmal hervorschiesst, wenn man melkt'; pod wpływem tego wyrazu mamy prawdopodobnie ten sam akcent i ten sam rozwój fonetyczny w wyrazie wziętym z germańskich języków *molokó* ‚mleko'); *polón* ‚plon' (rosyjski akcent nie zgadza się tu ze serb. *plȉjen*, lit. *pelnas*); *šelóm* ‚hełm'; der obere Dachsparren' (w tym wyrazie prawdopodobnie zlały się st. bułg. *šlěmъ* ‚hełm' i st. bułg. *slěmę* ‚szlemię', serb. *šljȅme*; lit. *szalma* ‚langer Balken', *szálmas* ‚Helm'). Z drugiej zaś strony mamy: *mélen* ‚mlon'; *mélevo* ‚mlewo', serb. *mlîvo; belená* ‚blekot', serb. *bûn*; *sélezeń* ‚kaczor', *selezjónka* ‚śledziona' (tu należy oprócz wyrazów wymienionych w §. 8., także lit. *blužnìs* z *lu* ≦ l^u"; akcent pierwotnie był raczej ˜ niż ˊ); *železá* ‚zołza' l. m. *želézy; pelená* ‚pielucha' (ale i st. bułg. *pelena*). Zupełnie zrozumiałą jest rzeczą, że akcent odpowiadający litewskiemu ˊ i towarzyszący w słowiańskich językach ostatniej części

zgłoski (por. rosyjsk. *oró*. serb. *ijè*) mógł sprzyjać dążności głoski *l* do labjalizacji. Z tem prawidłem jednak nie zgadza się *žólob* ‚żłób'. serb. *žlijeb;* czy to zależy od wpływu l. m. *želób'ja* nie wiem.

Zgodnie z rozwojem połączenia *el* przeszło także zgłoskotwórcze l^i w l^u ≙ ros. *ol*. n. p. r. *žóltyj* ‚żółty', *volk* ‚wilk'. To samo przejście odbyło się też w językach słowiańskim i serbskim: słwń. *vôlk* serb. *vûk* ‚wilk'. słwń. *žôlt* serb. *žût* ‚żółty'. U Bułgarów i Słowaków zlały się l^i i l^u w l. Jedyny ślad pierwotnej różnicy między l^u i l^i we wszystkich tych językach to zmiękczenie albo też zachowanie tylnojęzykowych spółgłosek, n. p. ros. *golk* ‚zgiełk': *žolč'* ‚żółć'.

Ale w językach polskim i czeskim rzecz się ma lepiej. Rozwój zgłoskotwórczego l^i i tu paralelny z rozwojem tautosylabicznego połączenia *el* w środku wyrazów. To połączenie zachowano po poprzedzających spółgłoskach wargowych:

st. bułg. *plěva*	serb. *pljêva*	p. *plewa*	cz. *pléva*	r. *polóva*
„ *plěnъ*	„ *plîjen*	„ *plon*	„ *plen*	„ *polón*
„ *mleti*	„ *mljêti*	„ *mleć*	„ *mlíti*	„ *molót'*
„ *mlěko*	„ *mlijèko*	„ *mleko*	„ *mléko*	„ *molokó*
		[*młodziwo*. ros.]	„ *mlezivo*	„ *molózivo*
„ *vlěšti*		„ *wlec*	„ *vléci*	„ *volóč'*
„ *pelena, plěna*			„ *pléna*	„ *pelená*
			„ *blín*	„ *belená*
		„ *młon*		„ *mélen*
	„ *mlîvo*	„ *mlewo*	„ [*mlivo*]	„ *mélevo*

Jak p. *młodziwo* tak i *młokos* przejęte z rosyjskiego języka (*molokosós*). Połączenie *el* zachowano jeszcze po *s*:

st. bułg. *slemę*	serb. *šljême*	p. *szlemię*	cz. *slémě*	
„ *slězena*		p. *śledziona*	„ *slezina*	r. *selezjónka*

Ale we wszystkich innych wypadkach (t. j. po *č ž š t d*) połączenie *el* przeszło w *ol* ≙ p. *ło*. cz. *la*:

st. bułg. *žlьbъ*	serb. *žlijeb*	p. *żłób*	cz. *žlab* (i *žleb*)	r. *žólob*
„ *člěnъ*	„ *člên*	„ *członu*	„ *član* (i *člen*)	
„ *žledica*		„ *żłód*		
„ *žlěza*	„ *žlijèzda*	„ [*zołza*]	„ *žláza* (i *hlíza*)	„ *železá*
	„ *dlijèto*	„ *dłóto*	„ *dláto*	„ *dolotó*
				l. m. *dolóta*.

O pochodzeniu staro-cerkiewno-słowiańskich form takich jak *dlato žlasti* nic tu nie twierdzę.

Zgodnie z zachowaniem grupy *el* w czeskim języku zachowano i l^i po poprzedzających spółgłoskach wargowych. Po *š ž č t d* zaś przeszło w l^u. To l^u dało cz. *lu*; l^i utrzymało się jako *l* zgłoskotwórcze [1]). W polskim języku l^i także utrzymało się po poprzedzających spółgłoskach wargowych, a przeszło w l^u po *č ž š t d*; ale oprócz tego l^i po spółgłoskach wargowych zlało się z l^u przed twardymi spółgłoskami zębowymi. Utrzymane l^i dało p. *il*, a l^u dało *eł ół ły (ły* w *dłużić, ło, o, ó)* według warunków spółgłoskowych i akcentowych (por. Mikkola Betonung und Quantität in den westslavischen Sprachen 20—21).

Najlepszym przykładem różnicy między l^u i l^i są dwa wyrazy zapożyczone z germańskich języków, w których podstawiono l^u zamiast germ. *ol*, a l^i zamiast germ. *il*:

st. bułg.	*plъkъ*	p.	*półk, Świętopełk*	cz.	*pluk*	niem.	*volk*
ale „	*plъchъ*	„	*pilch*	„	*plch*	„	*bilch.*

Mamy l^u w

st. bułg.	*mlъva*	r.	*molvá*	p.	*mowa* (z *mołwa*)	cz.	*mluva*
„	*mlъviti*	„	*mólvit'*	„	*mówić* (z *mołwić*)	„	*mluviti.*

Mamy zaś l^i w następujących wyrazach:

st. bułg.	*vlъkъ*	r.	*volk*	p.	*wilk*	cz.	*vlk*
„	*vlъga*	„	*ívolga*	„	*wilga, wywielga*	„	*vlha*
		„	*vólgnut'*	„	*wilgnąć*	„	*vlhnouti*
„	*mlъčati*	„	*molčát'*	„	*milczeć*	„	*mlčeti*
„	*plъstь*	„	*pólost'*	„	*piłść*	„	*plsť*
„	*plъnъ*	„	*pólon, pólnyj*	„	*pełny*	„	*plný*
„	*vlъna*	„	*volná*	„	*wełna*	„	*vlna* „unda“
„	*vlъna*	„	*vólna*	„	*wełna*	„	*vlna* „lana“

[1]) Wedle mniemania większości językoznawców indeur. *ŗ ļ* dało prasłowiań. *ir il*, a *ir il* znowu przeszło w *ŗ ļ*. Ale ja zgadzam się z Baudouinem de Courtenay, który widzi w słowiańskim *ŗ ļ* kontynuację praindoeuropejskiego *ŗ ļ* (Enc. Powsz. Ilustr. T. XXII 799). Nielabjalizowane *ŗ ļ* brzmiało w prasłowiańskim języku jako $ŗ^i$ $ļ^i$, co objaśnia zmiękczenie tylnojęzykowych spółgłosek w st. bułg. *črъnъ člъnъ mrzcati tlъcati*; por. Baudouin de Courtenay IF. IV 46—50.

Ponieważ różnica między *ol* i *eł* utrzymała się po *s*. prawdopodobnie i różnica między l^u i l^i zachowała się w tem samem położeniu. Trzeba więc przyjąć prasłowiańskie l^u w

st. bułg. *slъnьce* r. *solnce* p. *słońce* cz. *slunce*.

Ale ponieważ l^u i l^i zlały się w l^u po *t* i *d*. nie możemy rozstrzygnąć. czy mamy prasłowiańskie l^u czy l^i w następujących wyrazach:

st. bułg. *dlъgъ*	r. *dolg*	p. *dług*	cz. *dluh*
„ *dlъgъ*	„ *dólog, dólgij*	„ *długi*	„ *dlouhý*
„ *dlъbsti*	„ *dolbít'*	„ *dłubać*	„ *dloubati*
„ *tlъstъ*	„ *tólstyj*	„ *tłusty*	„ *tlustý*
„ *tlъknąti*	„ *tolkú*	„ *tłuc, tłok*	„ *tlouci, tluk*
„ *stlъpъ*	„ *stolp*	„ *słup*	„ *sloup*

Po *k g ch* mamy zawsze cz. *lu* i odpowiednie grupy polskie, n. p.:

st. bułg. *glъkъ*	r. *golk*	p. *giełk*	cz. *hluk*
„ *chlъmъ*	„ *cholm*	„ *Chełm*	„ *chlum*
	„ *cholst*	„ *chusta (?)*	
„ *klъbasa*	„ *kolbasá*	„ *kiełbasa*	„ *klobása*

Ale i po *č ž š* mamy zawsze p. i cz. l^u zamiast prasłowiańskiego l^i:

st. bułg. *člъnъ*	r. *čoln*	p. *czółno*	cz. *člun*
„ *žlъtъ*	„ *žóltyj*	„ *żółty*	„ *žlutý*
„ *žlъna*	„ *želná*	„ *żołna*	„ *žluna*
„ *žlъčь*	„ *žolč'*	„ *żółć*	„ *žluč*

Rzecz prosta, że w cz. *zelva*, p. *żełw, żółwica*, serb. *žäovu*, r. *zólva zolóvka* mamy prasłowiańską grupę *zlъ*, a nie *l*. W cz. *kluk klk. kluzký klzký* mamy grupę *lъ* (a w *klzký* grupa *lъ* prawdopodobnie powstała drogą asymilacji z *lь*); por. Miklosich Et. Wtb. 121 i 300. Trudno objaśnić *u*, ale por. prepozycję p. cz. *ku, k*. Nie mogę także objaśnić cz. *mlno, mluno*.

Różnicę między cz. *lu* i *l* falszywie objaśniali Oblak Arch. f. sl. Phil. XVI 207, Brandt Краткая фонетика и морфологія чешскаго языка str. 5. Znacznie lepiej Fortunatov Arch. f. sl. Phil. XI 571.

Kopenhaga, dnia 25 czerwca 1901.

Holger Pedersen.

De morte prologus i żale konającego.

Powtórnie wydał

Jan Rozwadowski.

Na początku roku 1901 zawiadomił mnie prof. Ulanowski. że ma u siebie rękopis płocki, w którym są dwa, wymienione wyżej, wierszowane utwory polskie. Oczywiście skorzystałem skwapliwie z uprzejmości, z jaką mi rękopisu użyczył, aby oba teksty, wydane na podstawie odpisu dyr. Kętrzyńskiego przez prof. Nehringa w jego Altpolnische Sprachdenkmäler, str. 283—295, dokładnie z oryginałem porównać i możliwe błędy odpisu wynotować. Bo przy największej ścisłości zawodowego filologa niepodobna prawie uniknąć pewnych drobnych pomyłek, jeżeli się wydaje pierwszy raz dłuższy tekst z rękopisu i dopiero nowe, osobne skolacyonowanie może ostatecznie i te drobne usterki usunąć. A cóż dopiero mówić o tekstach odpisywanych w innych warunkach. Ogromna większość starszych polskich zabytków była lub jest odpisana z rękopisów przez historyków, prawników i mniej lub więcej uczonych dyletantów. To też daje się uczuwać gwałtowna potrzeba nowych, jak najdokładniejszych wydań, bo bez nich niepodobna nawet pomyśleć n. p. o dziejach polskiej pisowni. Zresztą sumienny badacz języka niemoże mieć wogóle zaufania do takich wydań, co krok jest w niepewności, czy rzeczywiście dany wyraz tak wyglądał w rękopisie, a dalej w języku ówczesnym — czyli krótko mówiąc dla ścisłych badań rzecz się ma tak, jakby wydania wcale nie było. Ten stan rzeczy i potrzeba, o której mówię, ujawniły się też

w sporządzeniu nowych, krytycznych wydań kilku starszych zabytków, jak psałterza Floryańskiego, modlitewnika Wacława, Kazań Gnieźnieńskich [1]), żywota Błażeja. Jak niełatwą i mozolną rzeczą jest wydanie, naprawdę dyplomatycznie wierne, widać n. p. z tego, że taki sumienny i kompetentny wydawca, jak prof. Nehring, dopiero dodatkowo zaznaczył różnice w kreskowaniu litery *o*, oznaczającej samogłoski nosowe, które się spotyka w rękopisie kazań Gnieźnieńskich. Może się to komu wydawać pedantycznością i rzeczywiście w stu wypadkach może to nie mieć istotnego znaczenia, ale po pierwsze: jakże granicę pociągnąć między tem, co powinno być uwzględnione, a co nie? powtóre, dla dziejów grafiki i takie drobne odcienia nie są obojętne; a wreszcie nieraz pozornie tylko coś niema znaczenia, a dopiero cierpliwe zagłębienie się w grafikę całego tekstu poucza, że jednak jakaś kreseczka coś znaczy. I tak n. p. w dawniejszych rękopisach spotykamy często jako znak dla *i* i *y* promiscue *y*, pisane z jedną kreseczką (akcentem) nad niem, albo z dwoma, albo z dwoma punktami (właściwie *i j*), albo z wężykiem i t. d. Ale jednak indywidualnie mógł jakiś pisarz wprowadzić pewien ład, jak to widzimy n. p. w psałterzu puławskim, w którym mimo tego, że setki razy zarówno *i* jak *y* są pisane przez *y* lub *ỳ* promiscue, jednak widać dążność, miejscami wcale konsekwentnie przeprowadzoną, odróżniania samogłoski *y* zapomocą znaku *ỳ*.

Warto także między innemi zwrócić uwagę na obyczaj oddzielania wyrazów wedle dzisiejszych przyzwyczajeń ortografi-

---

[1]) Piszę *Gnieźnieńskie*, mimo że prof. Nehring uważa tę formę za powstałą prawdopodobnie pod wpływem łać. *gnesnensis*, i sam używa formy *Gnieznieński*. Myślę, że to pomyłka. Forma *gnieźnieński* jest niewątpliwie drugorzędna, urobiona od *Gniezno* wtedy, kiedy pierwotny skład tego wyrazu się już zmienił, ale mimo to jest polską. Forma *Gnieznieński*, której używa prof. Nehring jest także drugorzędna, pseudo-poprawna. Prawdziwie regularną, starą formą jest *Gnieździeński*, używane jeszcze na końcu XIV. i w początku XV. wieku, urobione od dawnego *Gnězdьno* (tak, chociaż redakcya Przewodnika językowego przymiotnika *Gnieździeński* nie zna i twierdzi w 1 numerze r. 1902, że i temat i pochodzenie *Gniezna* są dotąd niewyjaśnione).

cznych i żądać, aby w tekście, przedstawiającym dyplomatycznie wierny odpis oryginału, wyrazy były pisane w takich połączeniach, w jakich się znajdują w rękopisie. Wydawca ma dosyć sposobności okazać swą bystrość w dzieleniu wyrazów jużto w dodanej transkrypcyi tekstu wedle dzisiejszej pisowni, jużto w słowniczku. Ale obok tego powinniśmy wiedzieć, jak jest pisane w oryginale. Chodzi tu w praktyce o tak zwane formuły gramatyczne, o pisanie przyimków, przeczeń i t. p. razem z wyrazami, do których należą. W setkach wypadków dawne polskie zabytki pisząc n. p. przeczenie wraz z wyrazem do którego ono należy, piszą tak, jak i dziś jeszcze de facto wymawiamy: więc pozornie niczego nowego się nie dowiadujemy. Ale i to jeszcze nie racya! A co ważniejsza, spotykamy w tym zakresie pisownie, które nas jednak pouczają o pewnych faktach, nieobojętnych dla historyi języka. Jeżeli n. p. obok stałych łączeń jak *dajmi* (= daj mi), *dałby* (= dał by), *niewiem* (= nie wiem), *wbodze* (= w bodze) i t. d. i t. d. spotykamy w jakim zabytku konsekwentnie na początku zdania pobocznego osobno pisane *a by* (= aby), albo *bo wiem* (= bo wiem), toć widoczna, że te jednolite dzisiaj wyrazy wówczas jeszcze takimi nie były, widoczna, że jeszcze każda część miała swoje osobne znaczenie. Byłoby nawet wcale ładnym tematem dla młodego polonisty zwrócić uwagę na ten punkt i poświęcić mu osobną rozprawkę. Niestety, często najsumienniejsi filologowie polscy uważają dokładność w tym kierunku za zbędną.

Zabierając się do porównania odpisu dyr. Kętrzyńskiego w wydaniu Nehringa sądziłem, że zbierze się jakich kilkanaście drobnych niedokładności, bo tekst oryginału, chociaż niestaranny, jest jednak doskonale czytelny, i sądziłem dalej, że wystarczy ogłosić przy okazyi krótko wynik porównania. Niestety okazało się, że odpis jest gorszy, niż przypuszczałem. Pominąwszy fakt, że prof. Nehring w wydaniu porozdzielał wyrazy (czego zatem nie można kłaść na karb Kętrzyńskiego); pominąwszy dalej okoliczność, że dyr. Kętrzyński nie uwzględnił bardzo licznych przekreślań całych wyrazów lub zgłosek i liter w oryginale, a czego opuszczać się nie godzi, — przekonałem się, że drobnych niedokładności, dotyczących przeważnie pisowni (*w* zamiast

v, *f* zamiast *ß* i t. p.) jest w jego odpisie koło sto trzydzieści; ważnych błędów, zmieniających sens lub niepozwalających zrozumieć tekstu, opuszczeń wyrazów i t. p. jest kilkanaście; wreszcie brakuje w jego odpisie trzech wierszy; trzy inne, dopisane na boku w oryginale ze znakiem, gdzie je należy w tekst wsunąć, nie zostały w odpowiedni sposób umieszczone, wskutek czego i sens szwankuje. W jednym lub dwu wypadkach podział na wiersze niezgodny z oryginałem. Ogółem biorąc oryginał prologu o śmierci liczy 497 wierszy, odpis dyr. Kętrzyńskiego liczy ich 490 + 3 wiersze nieumieszczone w tekście. W odpisie nieuwzględnione także zupełnie kreskowanie litery *y*. Lepszy jest odpis żalów konającego, ale i w nim prócz kilkunastuu drobnych niedokładności jest kilka istotnych i ważnych błędów.

Skończywszy porównanie doszedłem do przekonania, że trzeba ogłosić nowe wydanie tych ciekawych zabytków języka i literatury polskiej, bo trudno wymagać od ludzi, aby w tekście, liczącym koło 500 wierszy, robili drugie tyle poprawek. Więc też wydaję oba utwory nie zmieniając w niczem pisowni ani interpunkcyi oryginału. Wydanie to polega nietylko na dokładnem skolacyonowaniu tekstu Nehringa z rękopisem, ale także na osobnem, niezależnem od kolacyi, odpisaniu tekstu z oryginału i dodatkowem sprawdzeniu tego odpisu z poprzednio zrobioną kolacyą z rękopisem w rękach.

Transkrypcyi w dzisiejszej ortografii nie podaję. Jestto rzecz ślizka, a w dodatku najczęściej niepotrzebna. Dodałem tylko garść uwag na końcu. Mówiąc o uwagach, nie mogę przenieść na sobie, żeby nie wspomnieć, że prawie wszystkie domysły (konjektury) prof. Nehringa, spowodowane, jak się okazało, błędnym odpisem, wytrzymały próbę porównania z rękopisem. Tak, jak przypuszczał, że musiało być pierwotnie w rękopisie, tak **jest** w nim rzeczywiście bardzo często. Stwierdza to tylko w sposób dobitny i interesujący bystrość i dokładną znajomość języka, jakie posiada czcigodny nestor filologii polskiej.

1. De morte prologꝰ.

Goſpodzÿnÿe[1]) *wßech mogączÿ,*
nadewßythko ſthworzenÿe vÿaczßy,
pomoßÿmÿtho dzalo ßloßÿcz,
Bÿch gye mogl pylnye vÿloßycz,
kv thwey phalÿe roßmnoßenÿe,
kv luczkyemv polepßenÿe[2])
Wßythczy ludze poßluchaÿcze,
Okruthnoſcz ßmyrczy poßnacze,
Vy czo yey nÿzacz nyemacze,
przyſkonanÿv ya poßnacze,
bancz to ſtarÿ albo mlody,
ßąthny nyeudze[3]) *ßmyertelney ſkody,*
kogokolÿ ßmÿercz vdußÿ.
Kaßdÿ wgeÿ ſcolÿe bycz mvßÿ[4])
Dzÿfno[5]) *ßÿa ßvym zakom ſtavÿ,*
Kaſdego ßÿuotha ßbavÿ,
przyclad othem chcza povyedzecz
Szluchay thego ktho chcze vyedzecz
Policarpuß tak veßuany.
madzecz vyelyky myßthrz vybranÿ,
proſyl bogą otho prauye,
by vſrzal[6]) *ßmyercz wgey poſtavÿe,*
Gdÿ ßÿa moglÿl[7]) *bogv vÿelye.*
oßtal vßech[8]) *lvdzÿ wkoſczyelÿe,*
wſrzal[9]) *czlovyeka nagÿego,*
przÿrodzenÿa nyevyeßczyego,
obraßą vÿelmÿ ſkaradego,
lokthvßą przepaßanego,
Chvda blada ßolthe lÿcze,
lſczÿßÿa yako mÿethnÿcza,
vpathl czy gÿey konyecz noßa

---

[1]) po *goſpodzÿnÿe* przekreślone *wßech.* [2])po *polepßenÿe* przekreślone *wßythczy.* [3]) *u* — niewyraźne. [4]) *v* — poprawione z *ÿ.* 5) może (?) *dzÿfuo* z przekreślonem *ſ.* [6]) może *w.* [7]) sic. [8]) może *w.* [9]) *a* suprascriptum.

Szoczv plÿnÿe krvawa roßa,
przevÿaßala glova chvſtv,
yako ßamoyecz krzyvouſta,
nyebÿło vark vgÿeÿ gabÿ
Poßevaÿacz ßkrzÿtha[1]) *ßabÿ,*
Mÿecze oczÿ ßawrzaczaÿacz,
großna koßa wrakv maÿvnez,
gola glowa, przÿkra mowa,
Szephßech ſtron ſkarada poſtawa,
vypÿala ßebra ÿ koſczÿ
Großno ßyeczye przeß luthoſczÿ
Mÿßthrz vÿdzacz obraß ſkaradÿ,
zolthe[2]) *oczÿ zÿuoth bladÿ,*
Großno ßya thego przelaknal,
pathl naßÿemÿa eze ſtaknal,
Gdÿ leßal wßnak yako vÿla,
Szmyerez donyego przemowÿła,
Czemv ßÿa thako barßo lakaß,
wrzekomoß ſtrow aßdÿ ſtakaß,
pan bog tha rzecz thako noßyl,
yßyß go otho barßo proßÿł
Abycheczÿßya vkaßala,
wßÿthka ſwa mocz wßyavÿła,
othoß czÿ przeth thobv[3]) *ſtoÿa,*
ogladaÿ poſtawa moya
Kaßdemv ßÿa tak vkaßÿą,
Gdy go zÿvotha ſbauÿą,
nÿckaÿßya mÿe thÿm raßem
Iß ma vÿdzÿß prethobraßem
Gdÿ przÿda namÿleÿßy kthobije,
Tedy barßo ßeczknÿeß ßobije,
zableſczÿß naſtronÿ oczÿ,
eßczy ſczÿyala poth poſkoczÿ

[1]) *r* — nie wypisane osobno, tylko przez compendium, taksamo n. p. w w. 39 *przÿkra* pisane. [2]) po *zolthe* przekreślone *lycze*.
[3]) *v* niewyraźne, może *u*.

Rzvczacz ßija jako koth namijßij
aß twe ßyrcze czufko wdyßy
othchodzecz[1]*) ßija ßmijodem tarnek*
Gdycz przynijoßa yadv garnek
mvßijß gij pycz przeß dzakij
Gdy poßijnyeß vyclykijeij makij
Bandzeß mijcz doßijcz teßnijcze
Othbandzeßch ſweij mijloßnycze
Ostan[2]*) thego wßech thobye vijela*
Przeß dzakyka ßuijv roßdzela
Mow ßemnv bocz[3]*) mam dzalo*
Gdijcz ßija ßemnv movijcz chczalo
Vydzyß yßem cziy robothnijcza
Czemv czya wrth·ala[4]*) taku teßnycza*
mu koßa vyßtrawa ßyeczye
Przethnyv nykth nyevczeczye
Wſtan myſtrzv othpovycez gyeſthly vmyeß,
zu popolſkv nyeroßvnyeß[5]*)*
Snaczeziy ſorkeꝛ nyepomoße.
przelaknalßßya nyeboße
Juß odethehnij nyebordkv,
mow ßemnv vbogy zakv
nyeboijßya dzijß moijeij ſcolij
nijedam czy[6]*) czyßcz epiſtolij*
Maijſter reſpondit
Myßthrz przemowyl vijelmij ſkromnije[7]*),*
laczmąlem ßya eßnycz pon̄ije
Tha mij rzecz barßo nijemyla,
ijßeß mija tako poſtraßyla
By bijla czo przijkrego przemovyla,
Szervalabyßija vemnye kaßda ßijla,
nagle by mija vmorzijla,
y dvßa bij vypądzyla,

[1]) samogłoska przed *cz* zamazana, może być *o* lub *e*. [2]) możnaby czytać i *u*. [3]) można czytać i *bucz*. [4]) litera nieczytelna. [5]) sic (*n* zamiast *m*). [6]) przed *czyßcz* przekreślone *dz*. [7]) *r* suprascriptum.

proßa czebije oſtap malo[1]),
bocz nyevijem czoczmijßya ſtalo,
mgleja vßytek y bladzeÿa
Sztraczÿlem ſdrovye ij nadzeja,
Racz rzußijcz othßebye koßa,
acz ſwoya glova pothnijoßa
Mors dicit
Darma mijjtrzv thvoija mowa,
thegomczÿ vczijnijcz nijegothowa,
dzijrzßa koßa na reijſtrze
Szÿka doctorÿ y mijßthrze,
Szavßdij ya gothawa[2]) *noßa,*
przeßdzykij noczleyv proßa,
wſtan kumnije moßeß mÿ vyerzacz
nyechczacz ſya dzyßya ßnyevyerzacz,
Wſtal myßthrz jethwo leleyanez ßija,
drzßa mu nogij przelaknalßija
Mag˜r dicit
Mijla ßmijerczÿ gdzeß ßija wßijala,
darnolyß ßija vrodzijla,
Rath bijch vyedzal do oſtathka,
Gdze thvoij oczecz albo mathka,
Mors dicit
Gdij ſthworzÿl boy czlowijeka.
yß bij bijl ßyph eß dovyeka,
Szthworzÿl boy jewa ßkofczÿ,
adamovij kvradofczÿ,
dal gijemv mocz nath ßvyerzathÿ,
bij panoval jako ßvyathij,
podal jemv rybij ßmorza,
chczacz yo ßbavijcz wßego gorza,
poleczÿl mv raijßkye ßadij
Chczacz gij ßbavijcz wßeij bijadij
Tho wßijthko wijego mocz dal,
yethno mv drzewo zakafal,
bijgo ophßeijkij nijervßal,

[1]) *mijalo* z przekreślonem *ij*. [2]) sic (*a* zamiast *o*).

anÿ ßya nanÿe pokvſzal,
Rzeknacz[1] *ÿemv gyethuo rußÿch,*
tedÿ pewno, vmrzecz mvßÿß
Alÿe ßly dvch ÿeva ßdradzÿl,
Gdÿ gÿeÿ ovocz rußÿcz radzÿl,
Eva ßÿa vlakomÿlą
Szmÿaloſcz vczÿnylą
Wten czaß ßÿa ÿa poczala.
Gdÿ eva ÿaplko rußÿla
Adamovÿ yeplka dala,
a ÿa vonem yeplk[2] *bÿla*
Adam[3] *mÿe wyepleze vkußÿl,*
przetho przeßmÿa vmrzecz mvßÿl,
wthem boga barßo obraßÿl,
ÿ wßythko ßwe plemÿa ßaraßÿl,
Mgr dicit
Myla ßmÿrczÿ racz mÿ wßÿenÿk
przecz chczeß ludze zynotha ßbavÿcz,
Czemv thwa laßka ſtraczÿlÿ
zacz czo ßlego vczÿnÿlÿ,
chczem doczychye poczthÿ noßÿcz,
abyßÿa dala przeproßÿcz,
Dal bÿch dobrÿ colacz vpyecz,
bÿch mogl przethtobv vczÿecz
Mors dicit
Chovaÿ ßobÿe poczthÿ ßwoÿe,
Roßdraßnÿß mÿa tyle dwoÿe
W poczthach czy ya nyekorzÿſcza,
wßythkÿ wßÿvocze ßanÿſcza
Chczeßlÿ vyedzecz ſtatecznÿe,
povÿem tobie przeſpyecznÿe
Szthorzyczÿel wßego ßthworzenÿa,
poßyczÿl my takyeÿ moczÿ
Bÿch morzyla vethnÿe ÿ wnoczÿ,

[1]) przed *Rzeknacz* przekreślone *Rzecz*. [2]) sic. [3]) przed *mÿe* przekreślone *nÿe*.

Morza nawßchoth napolvdwje,
a vmijem tho dzalo czuthnije,
oth polnoczij doßachodv
chodza nijepytayanez brodv,
Tocz me navijanezße veßele
Gdij mam morzycz ßyvych vydye
Gdij ßya gyma ſkoßa plaßacz
cheza gijch thyßacz pokaßacz
Tocz gyeſth moyeij moczij ßnamija,
morza wßythko luczßkye plemija
Morza mądre ij theß vijij,
wthijm ßkaßvya ßwoye ßijlij,
y chorego ij ſtrowego
ſbavya ßyuotha kaßdego,
lubo ſtarij lubo mlodij,
kaßdemv ma koßa ßgodzij,
banez vbodzij y bogadzij [1])
Szvijthkij ma koßa potraczij,
Wijevodij ij czeſthnijkij,
wßijthkij ßvyeczſkije mijloßthnykij,
banez kßaßatha albo grabije,
wßijthkij ya pobyerza kſobije,
ija ßkrola korona ſemkna,
zawloßij gij [2]) *pothkoßa vemkna*
Theß bijvam vczeßarßkycy ßenij,
zymije lijecze yurgeßeny,
philozophi ij kvijaßdarze
Wßijthkij naßvcij ſtavyam ſperze,
Rzemijeßlnijkij kvpcze ij oracze,
Kaßdij przethmv koßv ſkacze
wßijthkij [3]) *ßdraczcze ij lijphnijkij,*
zoßtavya ye nijeboſczykij
Carczmarze czo ſlije pijva daijv,
nijeczaſtho namija wſpomijnaijv

[1]) może być, że zamiast *d* poprawione *c*. [2]) *gija* z przekreślonem *a*. [3]) po *wßijthkij* przekreślone *ij*.

ÿako ſwe[1]) *myechÿ nathkayv,*
wthen czaß ma koßa poßnayv,
kyedÿ navÿedza ma ſkola,
bandv ÿem lacz wyardlo ßmolą
Gÿethno ßÿa porvßa
Wßythkÿ nayle ßdavÿcz mvßa,
Naproth ßdaÿv dzewkÿ chlopcze,
aß ßÿa chlop poßÿrczv ßmekcze,
Ÿa ßabyla golÿąßa
annaßa y kayphaßa
Ia yvdaßa obÿczÿla
y dw lothrv nakrzÿß wbyla,
alem koßÿ narußÿla
Gdÿm crÿstvßa vmorzÿla,
bo wnÿem bÿla boßka zÿlą
Then ÿeden mv koßa ßvÿcząßÿl,
ÿß trzeczego dnÿa oßÿl,
Stėgom ßÿa zÿuothem byedzyla,
pothem ÿ yßem wßÿthka mocz ſtraczÿla,
Mam mocz nath luczmÿ dobremÿ,
alye vÿaczey nadeßlemÿ,
ktho navÿaczeÿ[2]) *czynÿ ſloſczÿ*
wthem ſlamÿa koſczÿ
Chczeßlÿ ÿeſcze wßÿavÿa tobÿe,
gethno byerz na roßvm ßobÿe,
Povÿemczy o meÿ koße,
gethno gyeÿ povachaÿ wnoße,
Chczeßlÿ[3]) *ſpatrzacz ÿako oſtra,*
Szaplecze nathtobv ſÿoſtra,
Mÿßſtrzoßththwacz nÿcz nÿepomogv,
voczemgnyenÿv veßdrzyß nogv,
Gethno vÿgmą ſpvdrą koßÿ,[4])
nathychmyaſth ßmÿenÿch gloßy,

---

[1]) po *ſwe* przekreślone *koßÿ myeczy.* [2]) między *navÿaczeÿ* a *czynÿ* przekreślony tytułek *Maÿſter dicit.* [3]) po *chczeßlÿ* przekreślone *yeſcze.* [4]) *ÿ* poprawione z *a.*

dal czÿ mytho wßechmogudzy
Bÿch morzÿla luth zyvyanczÿ,
Szarßdÿ wßlÿnye moya ßÿla,
ÿam obrzymÿ pomorzyla,
Szalomona [1]*) tak madrego,*
abſolona nadobnego
Sampſona vyelmÿ mocznego,
ÿ Vyethrzycha abrzÿjmßkyego
Ia ßÿa nathnyemÿ [2]*) pomſczÿla*
aſwa koßa vczeßÿla,
ÿaeztheß dzÿvÿ poczynam,
gÿedlnÿ [3]*) vyeßam drugye ſczynam,*
Mgr̃ rñdit.
Ÿácz nÿevyem ßkÿm ßya thy ſbraczÿß
Gdÿ wßythkÿ lvdze potraczÿß,
Gdÿ wßythkÿ lvdze poßeczeß [4]*),*
agdeß ßama vczeczeß,
wßądÿcz [5]*) trzeba luczkyeÿ przÿyaßnÿ,*
bÿczą ßgrzelÿ wſwoyeÿ laßnÿ,
abÿßą vmÿeÿ [6]*) napoczÿla.*
gdÿ byßa vrobÿla,
a pothem lepyeÿ
Mors dicit
Owa ÿa thv czebÿe ßmÿgyu,
voczemgnÿenÿv szethna ßygÿa
Czemv ßÿa thako ßrzeczv [7]*) vczekaß,*
ßnacz [8]*) thu ÿvtra nyedoczekaß,*
movÿß mÿ tho tako ßmyelye,
vtnacz ßyÿa ÿ wkoſczelÿe,
Othoß mÿſtrzv barßo glupy,
nyerofvmyeß otheÿ kupÿ,
Nyekorzÿſczącz ya vodzenyv.

---

[1]) po *Szalomona* przekreślone *nadobnego*. [2]) po *nyemÿ* przekreślone *vczęßÿla*. [3]) *d* poprawione z *t*. [4]) po *poßeczeß* przekreślone *gdÿ*. [5]) *ą* suprascriptum. [6]) sic! [7]) *v* poprawione z *ą*, albo naodwrót. [8]) *ßanacz* z przekreślonem pierwszem *a*.

a nÿ wnayanczßem gymyenÿv
Thwe roßynkÿ ÿ mÿgdalÿ,
ßawßdÿcz mÿ ßa malo stalÿ,
Examÿthÿ y poßtawcze
thych ßa mnye nygdÿ nyecheze
Wgrzechv ßya luczkÿem kocham,
a thego nygdÿ nyeprzenyechnm,
dvchownego ÿ szvÿeczßkÿego,
Szbavÿa zyvotha kaßdego,
a kaßdego morza lupya,
otho nygdÿ nyepokvpya,
Canonyczÿ ÿ proboſcze,
bandv wmoyeÿ ſcẹlye yeßcze,
y plebanÿ ßmÿaßv ßÿyv
ÿßtho barßo pÿwo pÿyv
ÿ pothlgarthkÿ napyrßach vÿeßaya [1])
dobre kupcze roßthocharze,
wßythkÿ moÿu koßa ſkarze,
Panye y tlvſte nÿevyaſthÿ,
czo ſobÿe czynyv roßpaſtÿ.
Mordarze y okruthnÿkÿ
thy poßyeka nÿcboſczykÿ,
dzewkÿ wdovÿ ÿ maßathkÿ,
poßyeka ye ßagÿch nyeſtathkÿ,
Szlachczyczom byerza ßypÿ tulcze,
a oſtavÿam gye wgÿeneÿ koſvleze,
zakÿ ÿ dworakÿ,
thÿ poßyeka nyeborakÿ
wßythkÿ czo naoſtre gonÿv,
byegam ßanymÿ ſpogonÿv
ktho ßya rath kv bythwye myecze,
vthna mv raka ÿ plecze,
[2]) *Roßdzelą gÿ ßwoyv mÿlą,*
a oſtavya gÿ pravÿm vÿlv,

[1]) Ten wiersz dopisany na marginesie. [2]) Przed *Roßdzelą* przekreślone *Szoßta.*

Chcza mv ßama trafÿcz wßoßÿ,
yße ßmyenÿ gloßÿ.
Mayſter dt,
By mya chczalą trocha ſlvchacz,
chczalbÿch czÿa nyeczo [1]*) pytacz,*
Czemv ßya lekarze ſtayv,
Gdy ßthreÿ moczÿ ngevybavyagyv,
ÿtheß povÿedayv
eße vyelyka mocz ßola mayv,
Mors respondit,
Otocz kaßdÿ lekarz ſaſczÿ,
nÿepomogv ÿego maſczy,
poßyvaÿv mÿßthrzoßtwa ſwego,
poky [2]*) nyethv czaßv mego,*
a pokÿ gÿeſth vola bozą,
pothÿ człovyek praw nyeßboßa,
nÿepomogv apotekÿ
przeczyw mnye zathne lekÿ,
awßdy vmrzecz kaßdÿ mÿßÿ,
ktho gych lekarßthwa zakußÿ,
Namaly czaß mogu pomocz,
yß nyemocznÿm veßmye ſwa mocz,
awßdy konyecz themv bandze,
gdÿ lekarß wmey ſcolye ßandze,
Bo vÿem przyczÿw [3]*) ßmyrtelneÿ ſczodze*
nÿenaydze ßelÿa naogrodze,
Darmo poßyvaß lobyeßczka,
ÿußczy ſgothowana deßczką,
nÿepomoße kurczenye pyolyna,
Gdÿ przydze moya godzÿna,
nyepomogu y ßelvygye
wßythko ßmÿrcz przeß vugv [4]*) ßnye,*
Iacz nyethbam oßathne ßylye,
a wßdy yuß lath przeßlo vyelÿe,

[1]) ponad przekreślonem *trocha*. [2]) między *poky* a *nyethv* przekreślone *nyeſtv*. [3]) *czyw* supraskriptum nad przekreślonem *ß*. [4]) albo *bugv*.

Gdÿ pożÿvam ſwego pańſthwa,
a nyethbam oßathne lekańſthwa,
Szwe poczvÿ nath luczmÿ ſtroÿja,
a wßdy wyeneÿ myecza [1] *ſtoÿja,*
morza ßądzye ÿ pothßanthkÿ,
żadum ÿym vyelykye ßmathkÿ,
Gdy ßwa rodzyna ßandza,
czańtho [2] *nańkańanÿv blandzv,*
alye gdy przydze ßath boßÿ,
Szandza wmyech pyſzczelÿ wloßÿ,
yuß nÿepoyedze narokÿ,
Czynÿucz nyeßpravye othwlokÿ,
Czo przewradzal ßadÿ vyerne,
byerzunez vynÿ nyevmyeraÿe
byerzacz othßloßthnÿkow darÿ,
ßpravyaÿancz gych nÿevÿerÿ
Tho wßythko bandze wßyanyono [3]*,*
y czańko pomſczono.
Mayſter dicit
Proßą czebÿe ßlvchaÿ thego,
a nyechaÿ movyenÿa ßwego
Thwoya koßa wßythkÿ zevze,
tako ßlachta yako kmÿecze
Davyß wßythky przeluthoſczÿ,
nyeczynyvncz ßathney mylоſczÿ
Chczalbÿch othmovycz ſtobv,
moglybych ßya ßkryez przeth tobv,
Gdÿ bychßyą wßemÿ choval,
albo twardo ßamevoval,
zalybych wßethl thveÿ moczÿ,
gdÿ bÿch ſthrzekl vethnye y wnoczÿ [4]*),*
temv bych vczynyl wroßa,
y poſtavyl dobra ſthroßa,

[1]) albo może *myerza.* [2]) między *czańtho* a *nańk°* przekreślone *nąt wßk.* [3]) może *wßyanyono.* [4]) poprawione z *wnodzy.*

Mors dicit,

Chczeßlij thego ßkoßthovacz,
dam czy ßija wſzeleße ßkovacz,
ijtheß wßemij zakopacz,
alijecza perno potrzepija,
geth ßobye[1] *koßa ßclepya,*
vvijyayßa yako vmijeß,
aßa meij moczij vydzeß
Ivßemczij naoſtrzijla koßa,
adarmo gyeij nyepothnoßa,
Czebije yv pothgolicz mißą

Mayſter dt

Mijla ßmijerczſkij nijemov[2] *mij thego,*
ſbavijß mija zijuotha mego,
yußczij nyevijem czocz my ßa ſlego ſtalo,
Glowa mißa wkolo toczij,
ßnijeij cheza vijpaſcz oczij

Mors dt

Czemv ßija tak vijelije przeczijvijaß,
Myrßaczkij ſemnv nabyvaß,
nijkth ßa przedemnv nyeſkrygije,
wßijthkijem ßijvem vthna ßygye,
Szama wlijße ijamij laßa,
wßythkij lijßky wßdrovyv kaßa,
za kvnamij laßa wdzenije,
lupyeße dam naodzenije[3]*),*
ya davija gronoſtaije,
y vycvyorkam ßa doſtaije,
yacz theß koſw ßycka vylkij,
Sarnij lapa drogyeij[4] *philkij,*
przeß plothij chlopye,
gonija ßoravije y dropije[5]*),*
Szgaßij[6] *theß vijpadzam*

[1]) przed *koßa* przekreślone *ßk*. [2]) poprawione z *nijemoſ*, albo naodwrót. [3]) *na°dzenije*. [4]) *o* niebardzo wyraźne (zamazane). [5]) poprawione z *drobije*. [6]) niepewne: trzecia litera wygląda na *g*, poprawione z *k*.

pyerze davam napoduſßkÿ,
Szvÿerzatha y vſßythkÿ ptakÿ,
ya poſßyeka nyeborakÿ,
Czo kolÿ marthvÿm nÿoſv,
Czybyly pothmv koſßv,
przetocz ten przÿclath przÿvodza,
kaſßdego vſßÿvocze ſkodzą,
bÿſßa pothnoſßÿl napovyctrze,
mvſßÿſß placzÿcz ſvÿjañthopÿjetrze
Gen ma grodÿ ÿ palacze,
kaſßdÿ przethmv koſßv ſkacze,
bytheſß mÿal ſßelaſßna vrotha,
nyevdze ſemnv klopotha,
vſßÿthkÿ ſobÿe zanÿcz vaſßa,
Skaſßdego duſßą vÿdlabÿa,
Stoÿcz ſßa malo papÿeſß,
ÿ nalyſßÿ ſßebrak takÿeſß,
Cardynalÿ ÿ bÿſßkvpÿ,
zadam gÿm vyclÿkÿe lupÿ,
pognathameczÿ[1] *canonÿkÿ proboſcze*[2] *ſuffraganÿ,*
a nÿmam otho przÿganÿ
Wſßythkÿ, mnÿchÿ ÿ opathÿ,
poſßyeka przeſß ſßaplathÿ
Dobrzÿ mnÿſchzÿ ſßya nÿeboyv,
kthorzÿ zÿvoth dobrÿ maÿv,
aczmą koſßa poſßnaÿv,
alye ſßa ÿcÿ nÿelakaÿv,
tho vſßÿthkÿm dobrem poſßpolno,
gydv przethmv koſßv rovno,
bo dobremv malo placzÿ,
acz vmrze nÿcz nyeſtraczÿ,
poſßbandze ſßvyeczſßkyeÿ zaloſczÿ,
poÿdze vnyebÿeſßkye radoſczÿ,
proſty nÿv vnyebo czagnye,
a ſßathnÿmv nyeprzeczagnÿe,

[1]) przed *canonÿkÿ* przekreślone *ſuffra y.* [2]) *ro* przez compendium.

Wßal oth wßythkych wßgardzenije,
Szvijeczßczÿ mv ßÿa naßmijevalÿ
zapravego gÿ vyla mijely,
Alÿe gdÿ przydze dzijeu ßathuÿ,
Gdze ßya nyeßkrygije zathuÿ,
Vßrza madrzy thego ßveatha
ÿßß dobra boßką othplathą,
Chovalÿ thv zÿvoth ßvoÿ czaßno,
Alÿcz gych zÿrcza nath ſloncze yaßno,
Gÿdv wnyebÿeßkije radoſczÿ,
a nye wpyckycine zaloſczÿ
Czo nam pomoglo odzenije,
albo obluthne gÿmyenije,
Czoß mÿßa w nyem kochalÿ,
aſwe dvße zanije dalÿ,
przemÿnąlo ÿak oblokÿ,
amÿ gydzÿm przeß othwlokÿ
Gÿnako morza ßle maÿchÿ,
kthorzÿ maÿv zakon lychÿ
Czo ßclaſtora vczekaÿa,
a ßveÿ voleÿ poßÿvayv
Gdÿ mnÿch poczuje dzÿvy ſtroÿcz,
nÿkth go[1] *nyemoße vkoÿcz,*
ktho chcze czÿnÿcz czo naßvyecze,
Slÿ mnÿch ve wßythko ßya mÿecze,
Geßthlÿ wßadze naßkapÿcza
Vethkuje ßa nadrą[2] *kapÿczą,*
zavodem[3] *nakonÿv wradzą*
a czaßtho koßÿelcze przeffvacza[4]*,*
kyedÿ mnÿch nakonÿv ßkacze,
nyeveßrzalbÿ na nalepße kolacze,
vmaße ßÿa yako vylą
awßdÿ mv tha rzecz barßo mÿla,
Gdy pÿechothv gÿmÿe byegacz

[1]) zdaje się poprawione z *ko*. [2]) po *nadrą* przekreślone *p*.
[3]) poprawione z *zavodzem*. [4]) sic.

mvßa mv naprzoth zabyegacz,
aßaßczÿ gÿ [1]*) czarczÿ nÿoßv,*
Gÿethvogÿ pogonÿa ſkoßv,
nÿedba yßgo kyyyem bÿgÿv [2]*),*
zavoth bÿega ßkrzÿw ßÿgÿv,
a drugdÿ mv ßbÿgya plecze
awßdy ßa vnÿem czoß ßlego mÿecze,
awßdÿ zanÿem bÿegacz mvßv,
aß ßnÿego vÿpadza dußą,
movÿa tho przeß clamv vÿera,
dam gÿ czarthom na ofyera
Cvßthoßa ÿ przeora
veßma gÿe doßwego dwora,
zopatha ßeÿma capÿczą,
dam komv [3]*) nanoga vÿcza*
Skaplerzą bandv pÿlßnÿankÿ,
zvknÿa bandze pacholkom nalankÿ
O deÿma mv torlop kvnÿ,
anÿevÿem gdze ßÿa okunÿ,
odeÿma mv koßuch lyßÿ,
ÿ placzſcz czo naßhÿth vyßÿ,
konÿecz nÿemv ßeyma ÿmphala,
ÿ dam zaßygÿa poczpvlą
Maÿſter dicit
Checza czÿa pÿtacz [4]*) ſmyryczÿ* [5]*) mÿla*
by mÿa thego navczÿla,
panÿe czo czÿßtoſcz chovaÿa,
yako ßa vboga mayv
Mors rudit
aßaß nÿeczÿtal ßvÿathÿch zyvothą,
czo mÿelÿ czÿaßkÿe glopothÿ,
ÿako panny mordovano,
Szyeczono ÿ bÿczovano

---

[1]) po *gÿ* przekreślone *czarkÿ*. [2]) po *bÿgÿv* przekreślone *awßdÿ chodzÿ, ßkrzy*. [3]) po *komv* przekreślone *nag*. [4]) po *pÿtacz* przekreślone *ßny*. [5]) sic, przytem drugie *y* poprawione z *ż*.

Nago ßwloczono czalo ßono,
ij pijrßij rzeßano,
pothem do czyemnijcze vijedzono,
nyckthore glodem morzono
pothem wpowrozije vodzono,
okruthnemỹ draczacz makamij,
targono gije oſſßakamij
ija ßija themv dzijvovala
Gdijm wnijch tha[1]*) ßmijaloſcz vydzala,*
dzijwno gijeſth nijethbacz okruthnoſczij,
czijrzpijancz tako czaßkije boleſczij.

2. (Skarga umierającego).

a.

Ach! moij ßmathku ma ßaloſczij,
nijemogaßa dovijedzeczij,
gdze mam pirvij noczlek mijeczij
gdij dvßą ßcala vyleczij.

b.

Bijlßem ßmlodoſczij wroßkoßij
nijevßlalem ßwogyeij dvßij,
ijvß ſtakam ijvßmij vmrzeczij,
dvßą nijevije gdze ßija dzeczij.

c.

Czom mijal gymijenija nathworze
czom mijal wßkrzijnij ij wkomorze
tho mij wßijthko opoſczijczij
na vijckij ßa nijefroczyczij.

d.

Dzathkij ßmathkv narzekajv
braczija mija[2]*) rzkomo ßalvijv*

[1]) po *tha* przekreślone *ßijaloſcz*. [2]) przed *rzkomo* przekreślone *w*.

kv gÿmÿenÿv przy mÿerzayv,
na mv duſza nÿcz nÿethbaÿv.

e.

Eÿa eÿa duſza mogÿą
oczvkÿ ſą, dawnoſz[1] *ſpala,*
nÿemaſz vÿernyeÿſzego kſzobye,
vczÿn dobrze ſzamą ſzobÿe.

f.

Ffalſzÿvÿmÿ ſzwÿath povÿedal
bych ÿa dlugo ſzÿf bÿczÿ mÿal
wczorą mÿ thego nÿepovÿedal
bÿch ÿa dlugo ſzÿf byczÿ mÿal.

g.

Gdze ma[2] *ſzÿla mą robotha,*
glvpÿem robÿl pothÿ latha
oſzm mÿar plothna ſzÿethm ſzthop wgrobÿe,
thom thÿlo vyrobÿl ſzobÿe.

h.

halerzem lakomo ſzbÿeral
ſzvoÿ zÿvoth roſzpuſthnÿe choval,
przethÿ dwą bokÿ przeclatha
nÿeczkÿlem ſzathnego ſzwÿatha.

i.

Ialmvſznÿm nacznem nÿedaval
offÿerÿm bogv nÿeczÿnÿl,
nÿſpÿrvynÿ nyſznovÿnÿ
bogvm nyedal ſſzbÿe vynÿ.

---

[1]) nad *dawnoſz* napisano *dlugoſz*, ale pierwsze nie przekreślone.
[2]) po *ma* przekreślone napisane razem z niem *m*.

k.

Kathÿ tho moÿ rußem[1] *glvpÿ*
ßobÿem bÿl ſczothr bogv ßkapÿ,
czom kyedÿ bogv poßlvbÿl,
thegom nygdÿ nyevczÿnyl.

l.

Lleßÿ czalo barßo ſtaka,
dvßÿcza ßÿa barßo laka,
bog ßÿa ßlyczbÿ vpomÿna,
dÿabel nagrzechÿ wßpomÿna.

m.

Mlothem moÿe[2] *pÿrzßÿ bÿgÿv,*
dußa nÿeßmÿe vynÿcz ßygÿv,
vÿdzÿ nÿebo ßathworzone
vydzÿ pÿeklo othvorzone.

n.

Nÿegdze ßÿa przeth bogÿem skrÿczÿ
dußą nÿeßmÿe przeth ßath gÿczÿ
vydzÿ nÿebo ßathworzone
vÿdzÿ pÿeklo othworzone.

o.

O dußÿco drogÿ kwÿecze
nÿc droßego nathem ßvÿecze
tanyeß ßÿa dÿablv przedala
yßęß[3] *ßÿa wgrzeſchech kochala.*

p.

Pamÿathaÿ czoß nachrzcze ßlvbowala
gdÿß ßÿa dyablą othrzekala,

---

[1]) sic. [2]) po *moÿe* przekreślone razem z niem napisane *y*.
[3]) po *yßęß* przekreślone *wgrze*.

gÿego pychy yego dzalo[1])
thoß wßythko przeſtapovala.

q.

Kvakßÿa rÿchlo kv ſpovyedzÿ
kaplanÿ wßwoy dom povyedzÿ
placz zagrzechÿ przÿmÿ ßvyathoſcz
boze czalo ßwyathy oleÿ.

r.

Rolą ſdomem dzathkam podaÿ,
czoß vrobÿl zadußa daÿ,
ßgÿmÿenya przÿgyaczol nabyvaÿ,
czocz przylanczv thwa dvßa wraÿ.

s[2]).

t.

Tam ßam oczÿ moye glvndzv,
tocz ÿvß trzÿ ßle dvchÿ vÿdzv,
namÿa[3]) *me grzechÿ wßvÿa*[4])
meÿ dvßÿ zÿthla ſtavÿaÿą.

v.

Vÿrczaßa volam pomoczy
nÿgth ßamÿą nyechcze vmrzecz,
nÿ przygyaczel nathÿm ßwyecze
yethno wbodze nadzeya myedzy.

x.

Xré przeßthwe vmaczenÿe
[5]) *roßproß dyable obytapyenye*

[1]) sic. [2]) zostawione wolne miejsce na strofkę *s*. [2]) po *namÿa* przekreślone *mÿa*. [3]) sic. [4]) między pierwszym a drugim wierszem przekreślone dwa wiersze ostatnie *(daÿ dußyczÿ . . . , daÿ czalv...)*, napisane przez pomyłkę przed wierszem *roßproß . . . .*; potem na swojem miejscu (po *roßproß . . .)* na nowo wypisane.

daij dußyczij przęßegnanye
daij częlo dobre ſkonanije.

y.

ija thwoij ßijnek marnotrawnij,
thjjß moij oczecz miłoßernij,
ßalmij thego yßem cza gnyeval,
ale czem ßija nycothrzekal.

z.

Zaßijczijęßmij ßvijeczka alije
mogij mylij przijgyadzele,
deßa gydze ßkrawym pothem
czom mnije dzyßą tho vam pothem. Amen.

Uwagi.

5—6. ma być oczywiście: *ku twej fały rozmnożeniu, ku luckiemu polepszeniu.*

15. *dzyczno* t. j. *dziwno* domyślał się Nehring: tak jest rzeczywiście w rękopisie.

20. *madzecz* = *mędrzec.*

24. *ostał* z Gen. = (z)ostawił. Właściwie naodwrót: ludzie go, modlącego się, zostawili samego w kościele.

27. *obraza* tutaj = twarzy.

28. *łoktusza* = cz. *loktuše* ⇐ niem. *Lacktuch.* W tej lub w podobnych formach do dziś dnia w narzeczach.

29—30. rym *lice* — *miednica* wygląda na czeski.

34. *ßamoyecz* = *samojedź* (p. Linde, por. *samojadnik* wyżej, to jest w zeszycie 1., str. 27).

38. *grożną* domyślał się N.: tak w rk. rzeczywiście.

41. *vypyała* = wypięła; domysłu N. *wybijała* nie rozumiem; patrz uwagę do w. 75.

50. *ßdy* czytaj *(w)ždy.*

59. N. domyśla się, niesłusznie, *nie boj się.* Albo czytać z rk. *nie kaj się,* albo poprawić *nie lękaj się.*

60. N. domyśla się *przód* zamiast *przed*, rozumiejąc to oczywiście „przed śmiercią". Myślę, że należy zostawić *przed* i pojmować *przed obrazem* sc. swoim = przed sobą.
62. *zeckniesz*.
65. *rzucę-é się*.
66. ostatnia samogłoska wyrazu *othchodzecz* trochę niewyraźna: może być *o* albo *e*. N. przypuszcza *othchodzęcz szyedz* (to znaczy: otchodząc zjedz), coby nie miało wielkiego sensu. Niewątpliwie należy czytać zgodnie z rk. *otchoce-é się* = odechce-é się; uzyskujemy zatem nowy przykład tej rzadkiej formy.
73. N. zamiast *wszech* proponuje *wszek* = wszak. Myślę, że można brać *wszech* nieodmiennie: *(ostań =)* zostaw to wszystko, tobie mówię *(wiele)*.
74. całkiem fałszywie w odpisie Kętrzyńskiego; czytaj *przez dzięki kaźniu rozdzielę*, albo *~cię (= ka) s nią~*.
75. N. domyśla się *ciało*, a nie *działo* (rk. *dzało* można czytać tak i tak). Myślę, że słusznie: zgadza się to nietylko z dawniejszemi wyobrażeniami śmierci, jak mówi N., ale i z naszym tekstem, gdzie wyżej w wierszu 41. czytamy: *wypięła żebra i kości* (sc. przez skórę).
77. N. domyślał się *czy* = *ci* i tak w rk. rzeczywiście.
78. środkowa litera wyrazu *wth . ala* jest mi niejasna. Kętrzyński ma *wth hala;* czytać należy prawdopodobnie z N. *wzięła*.
79. *wyś:* N. domyśla się *wyesz*. Niejasne.
83. u N. na podstawie odpisu K. fałszywie *sortes;* w rk. jest *sorkes* z końcowem *s*, przedstawiającem skrócenie jakieś. Znawca średniowiecznego wykształcenia niewątpliwie da sobie z tem łatwo radę.
85. N. domyślał się *odetchni:* tak jest rzeczywiście w rk.
90. czytać z N.: *lęknąłem się, eż nie po mnie*.
101. czytać z N. *rzucić*, chociaż możnaby przyjąć i *ruszyć*.
102. *acz* = *ać* 'aby' (N.).
105. N. domyślał się *dzirżę* (= dzierżę): tak jest w rk. rzeczywiście.
111. *jedwo* 'ledwo', tak samo niżej w. 458.: stara, regularna forma, podczas gdy *ledwo* jest kontaminacyą.

111. *lelejąc się* = ruszając się (kołysząc się), p. moje Quaestiones gramm. et etymol. str. 11 nast. (= RWF XXVIII. 257 nast.).
112. Nehring poprawił *drżą:* tak rzeczywiście w rk.
140. opuszczony cały wiersz w odpisie K.
142. *musił:* forma i rym czeskie.
145. (= N. 144). *racz mi wzjewić:* w odpisie K. wskutek opuszczenia wyrazu *racz* i mylki w ostatnim wyrazie wiersz całkiem niezrozumiały.
149. (= N. 148). *poczta* (jak *uczta*) 'ofiara' (zwykle w starszej polszczyźnie).
155—156. opuszczone oba wiersze w odpisie K.
176. (= N. 173). może pierwotnie był plur. *lubo starzy lubo młodzi* (ze względu na rym do *zgodzi*). Albo ślad czeskiego rymu.
186. (= N. 183). *w cesarskiej sieni,* nie *ziemi* jak w wydaniu N. (na podstawie odpisu K.).
189. (= N. 186). *na sparze* (tak w odpisie K., ale rk. ma *sperze*): p. Linde s. v. *spar, spara.*
202. (= N. 199). czytać z N. *zdawię.*
206. (= N. 203). N. domyśla się *obisiła* (= ob(w)iesiła); ja sądzę, że należy czytać *obidziła* (= zgnębiła, pokonała).
208. (= N. 205). N. domyśla się niepotrzebnie *nie ruszyła;* czytać jak w rk. *naruszyła* = nadpsuła.
214. (= N. 211). czytać albo z N. *jużem,* albo może *iżem potem.*
222. (= N. 219). N. domyślał się *pouchaj:* tak rzeczywiście w rk.
224. (= N. 221). czytać z N. *zapłacze.*
225. (= N. 222). czytaj oczywiście *mistrzostwa-ć.*
226. (= N. 223). czytaj *wezdrżysz nogą,* chociaż może właściwsze by było *wezdrzesz* (= zadrzesz do góry) *nogę.*
227. (= N. 224). N. domyślał się *wyjmę:* tak rzeczywiście w rk.; dalej oczywiście czytać należy *z puzdra.*
236. (= N. 233). *Wietrzych obrzymski* (tak za rk. *ab*° z N.) — to wedle niewątpliwie słusznego objaśnienia N. *Teoderyk z Werony, Dietrich von Bern,* słynny król Ostrogotów (po cz. *Dětřich berúnskýj),* którego nazwisko weszło w przysłowie (pr. w kronice Dalimila, wyd. Jirečka str. 156, 41—42: *tak sě*

jcho — mowa o sławnym rycerzu Hynku z Dubia — *Němci bojiechu, až jej Dětřichem berúnským zoviechu).* Nehring przypomina miejscowość *Wietrzychowice* w Galicyi, dawniej *Dzietrzychowice*. Ale forma *Wietrzych* pojawia się już w XIV. wieku: n. p. u Lekszyckiego. Grodbücher II. nr. 1132 (r. 1398) łaciński *Theodrichus* po polsku *Wietrzychem* nazwany. Forma *obrzymski* jest oczywiście etymologią ludową, upodobnieniem do *obrzym*, co też podnosi N.

247. (= N. 244). czytać oczywiście *napoiła*.

248 i 249. W odpisie K. fałszywie jeden wiersz z tego zrobiony. Wiersz 249. widocznie zepsuty, może być, że brakuje jeszcze całego jednego wiersza.

250. (= N. 246). odpis K. całkiem fałszywie *dva* albo *dva*, czego też N. nie mógł zrozumieć. W rk. jest *ova!* (wykrzyknik).

252. (= N. 248). *czemu się tako s rzeczą* (= mową) *wciekasz:* pojmuję to, jako 'wtrącasz się' (por. *ciekawy*).

259. (= 254). czytaj *nawięczszem*.

262. (= N. 258). *eksamit* = aksamit, *postawce* = czes. *postavce (postavče)* 'cenna tkanina'.

272. (= N. 268). N. domyślał się *z masną szyją* mając w odpisie K. *szmaszv szyyv:* w rk. jest *ßmÿaßv ßÿyv*, co czytać wypada *s miąższą* = miesistą, tłustą.

274. wiersz dopisany na boku, ale ze znakiem, gdzie ma być w tekście umieszczony; czytaj *podgardłki* (= cz. *podhrdlek*).

275. (= N. 270). *rostocharze* = w XVI. w. roztrucharz.

278. (= N. 273). *rozpasty:* pr. *popasznycza* 'pellex' (= *popas(t)nica?*), *pastuchu* 'admissarius' i t. d.?

283. (= N. 278). *szypy* = strzały.

285 i 286. w odpisie K. wbrew rk. zrobiony z tego jeden wiersz (280).

293. (= N. 287). N. domyślał się *mu:* tak rzeczywiście jest w rk.; *trefić włosy* (N.).

294. (= N. 288). *zmieni głosy* tyle co 'będzie krzyczał gwałtu'. W odpisie K. wiersz niezrozumiały.

301. (= N. 285). *fašci* = *chwaści* 'błaguje' (N.).

304. (= N. 298). *póki nieta* (niema, nie nadejdzie). W odpisie K. wiersz niezrozumiały; *nieta* = *uě-ta*.
306. (= N. 300). niezrozumiałe dla mnie.
312. (= N. 306). myślę, że należy czytać *niemocny*.
322. (= N. 316). N. domyśla się *przez ługu zmyje*, co mi się nie wydaje prawdopodobnem; może *przez buju* (= cicho) *żnie?*
327. (= N. 321). N. czyta *pozwy;* nie rozumiem.
328. (= N. 322). N. *w jenej* (= naraz) *miecę, stroję;* czytaj *w je(d)nej mierze stoję*.
339. (= N. 333). N. domyślał się *bierząc:* tak jest w rk.
349. (= N. 343). N. czyta *o tem* albo *ot! mówić;* może *oto?*
350. (= N. 344). czytaj *mógł li bych*.
355. (= N. 349). N. domyśla się *wieżę;* myślę, że należy zostawić, jak w rk. *wróżę*.
361. (= N. 355). N. domyśla się *jek* = *jak;* czytać należy niewątpliwie *jedno*.
366. (= N. 360). zwracam uwagę na rk. *ją* = nią (w odpisie K. fałszywie).
369. (= N. 363). w odpisie K. opuszczone *się*.
378. (= N. 372). czytaj *w cienie* (odpis K. fałszywie, niby *w ziemię*).
379. (= N. 373). *łupieże* = zdarte skóry.
383. (= N. 377). *łapię* (N.). może *łapam;* zdaje się z N. *drugiej filki* = *chwilki*.
384. (= N. 378). *chłopie* = chłopskie (N.).
386. (= N. 380). Pierwszy wyraz niewątpliwie *gęsi;* stojące przedtem jeszcze *ß* należało prawdopodobnie do opuszczonego przez pisarza wyrazu jakiegoś, albo też niema żadnego znaczenia. Odpis K. fałszywy.
394—396. w odpisie K. znowu nie wpisano do tekstu, tak jak miało być, dopisanych z boku wierszy.
406. W odpisie K. zrobione z tego dwa wiersze (398 i 399).
420. (= N. 413). Pierwszych wyrazów nie rozumiem dobrze: chyba *prostynię* = prostego człowieka albo ludzi.
430. (= N. 423). czytaj *sirca* (tak w rk.)... *jasna* albo *jasne*.
449. (= N. 442). czytaj *wraca* (N.)

460. (= N. 453). czytaj *z krzyczą;* odpis K. fałszywie, to też N. nie mógł wiersza zrozumieć.
467. (= N. 460). *cvßthoßa* = kustosza: w odpisie K. fałszywie podzielone na trzy wyrazy *cvß tho ßa*, wskutek czego N. domyślał się *sza* (= się) *tyczy*.
472. (= N. 465). N. czyta *łątki:* nie przemawia mi to bardzo do przekonania.
477. (= N. 470). czytaj *koniecznie* (= czes. *konečně*) *ma sejmę* (= zdejmę).
478. (= N. 471). *poczpela:* nierozumiem.
487. (= N. 481). *żżono* (N.).

Żale konającego.

b. 2. prawdopodobnie należy czytać *nie uznałem*.
c. 4. N. domyślał się *wrocici* (= wrócić): tak jest rzeczywiście w rk.
e. 2. *ockni się* (N.).
f. 1. N. domyślał się *fałszycy mi:* tak jest rzeczywiście w rk.
h. 2. w rk. *rozpustnie*, jak się domyślał N.
h. 3. *prze ty dwa bogi przeklęta* jest w rk., jak się domyślał N. (tylko, że on czytał *przeklęte*).
h. 4. *cziłem* (N.).
i. 1. *nędznem* = nędznym (N.).
i. 3. *ni z piruwy ni z nowiny* jest rzeczywiście w rk., jak czytał N.
i. 4. czytaj *z siebie*.
k. 1. *kathij* czyta N. *kaki:* można wedle rk. czytać *kdy*.
l. 3. N. uważa *ß* za zbyteczne i czyta samo *liczby*. Por. czeski tekst: *Pán Bůh s počtu vpomíjá* (RWF XXXIII. 111).
q. 1. *kwap się* (N.).
r. 2. *wrobił* = zarobił, dorobił.
t. 1. *ględzą* czy *gładzą*.
t. 3. *użyją (na mię* — przeciw mnie).
v. 3. *ni* zamiast *nie* (= niema) może świadomie napisane, żeby uniknąć pozornego *nieprzyjaciel*.

v. 4. czytać *mieci* (= mieć. N.).

z. 1. czytaj *zażżycież mi świeczkę ale* (= przynajmniej): odpis K. całkiem fałszywie. to też N. nie mógł wiersza zrozumieć.

z. 4. *co.*

Jan Rozwadowski.

Jan Rozwadowski.

Uwagi o dyftongach *ię, uǫ* w południowozachodniem narzeczu białoruskiem.

Istnienie białoruskich dyftongów *ię, uǫ ('uǫ)*, lub podobnych, kontynuujących praruskie *ĕ, ę* i *ō, ǭ* zostało dopiero niedawno ostatecznie stwierdzone, a raczej uznane. Tyczy się to zwłaszcza pierwszego, t. j. *ię*. Jeszcze prof. Karskij w РФВ XXIX, 80 (1893) pisze: если можно довѣряться написанію сборниковъ бѣлорусскихъ пѣсенъ, иногда на мѣстѣ ѣ бываетъ дифтонгъ *i͡e*. Przytoczywszy przykłady ze zbioru Szejna dla powiatów słuckiego i mińskiego powiada dalej na str. 82: не знаю, какъ смотрѣть на подобное написаніе *(i͡e)*: дифтонгъ на мѣстѣ ѣ конечно возможно допустить (ср. Соболевскій, Лекціи² 72 и Очеркъ (!) русской діалектологіи); но дѣло въ томъ, что въ тѣхъ же пѣсняхъ часто и на мѣстѣ *e* находимъ то же написаніе: м*i͡e*чь, п*i͡e*чь, б у д з*i͡e*, п е р а п*i͡e*чъ. Не орѳографическая ли это только причуда записывающаго? Dyftong *uǫ* daleko częściej oznaczany w tekstach, nie ulegał takim wątpliwościom, ale w wymienionej pracy nie zdawał sobie prof. Karskij sprawy z warunków pojawiania się także i tego dyftongu, taksamo jak z roli *ię*. Przytoczywszy szereg przykładów dla *uǫ*, przyczem podkreśla, że *uǫ* występuje głównie w miejscowościach graniczących z obszarem małoruskim, kończy prof. K. charakterystycznym ustępem: жаль только, что, какъ видно

изъ приведенныхъ примѣровъ. дифтонгъ *у͡о* является и въ слогахъ открытыхъ (n. p. кору͡овочки. ну͡ожечкахъ...).

Jasno postawił kwestyę dopiero ak. Šachmatov w swych znakomitych. choć trochę zawiłych studyach „Изслѣдованія въ области русской фонетики“. zwracając zwłaszcza uwagę na pracę Jančuka, łącząc w jedną całość dotychczasowe wiadomości. i wyznaczając tym białoruskim dyftongom należne im miejsce w historycznym rozwoju ogólnieruskiego wokalizmu. Mianowicie w РФВ XXIX 272—275 (1893) konstatuje przejście praruskich *ie*[i] (⇐ *ě*, *ē*). *üo*, *yo* ⇒ *ie*, *i̯uo*, *uo* w guberniach mohilewskiej i mińskiej (w powiatach słuckim. bobrujskim, ihumeńskim. mińskim). opierając się przedewszystkiem na pracy Jančuka (Сборникъ свѣдѣній для изученія быта крестьянскаго населенія Россіи. I. 1889.). W bobrujskiem występują wyraźnie *ìe (ě, e, i)*, *ùo (o)*, *jùo (ë)* pod akcentem: każde akcentowane *ě* = *ìe* n. p. *mnìe*, *dzìevočki*, *na vojnìe*, *kalìeni*, *klìeć*, *jìedźe*, G. *tojìe*, A. *jejìe*; *e*: *śìem* (семь). *pìeč* (печь), *peъapìeč*, *mìeč*, *vesìele*; *uo*: *kuoń*, *dvuor*, *hałùou̯ka*, *nùožkach*, *vuoł*, *na tùoj*, *na tùom*, *muoj*; *juo*: *l'uod*, *k ńuoj*, *b'ěrùoz*, *veśùoł*. Przed akcentem *a*, *ja*, wedle analogii samogłosek *o*, *e*; po akcencie *i*, *u*, *ju*: *w ohoròdźi*, *u trèćum*, *u nàšum*, *hòspud*, *u ćòmnuj*. Dla mohilewskiej gubernii wskazuje Š. na Zapolskiego. Календарь сѣверозападнаго края 1889. gdzie w opowiadaniu. podanem przez Šachova. także występuje *uo*: *zapuoj*, *staruonka*, *stuoł*, *huod*, *buoh*, a także *nàšuom*, *zabìtuoj*[1]). Dyftongi *je*, *ìe*, zaznaczone w tekstach z powiatu nowogródzkiego (gubernii Grodzieńskiej) u Afanasjeva I 306 (пјѣтъ. свјѣтъ).

Šachmatov nie uważa tych dyftongów za wpływ małoruskiego. bo omówione dyalekty mińskiej i mohilewskiej gubernii wcale nie są mięszane. Rzecz ma się jego zdaniem raczej odwrotnie, ze względu na: 1) okoliczność, że te dyftongi są praruskie; 2) że w białoruskiem występują wyraźnie pod akcentem, co stoi w zgodzie z ogólnym charakterem tego języka. Myślę, że niema potrzeby wogóle mówić o wpływach, boć i na białoruskim obszarze spotykamy n. p. zamiast *uo̯* monoftong *ò* lub *u*.

[1]) Swoją drogą o mohilewskiej gubernii właściwie nic pod tym względem nie wiemy.

Cały znany materyał po rok 1897 jest zestawiony u Sobolewskiego w Опытъ русской діалектологіи, Вып. I. 1897. Uwzględnione są tu także dane. zawarte w I. tomie Ludu białoruskiego. wydanym w r. 1897 przez M. Fedorowskiego.

Następnie prof. Karskij w РФВ XL 325–327 (1898) omawiając narzecze wsi Basłowce i Podlesie (kilkanaście wiorst na północny zachód od Słucka) zwraca uwagę szczególną na dyftongi i twierdzi: 1) że w Basłowcach *o* akcentowane zawsze = *o*, n. p. *nóska, dróbny;* podobnie *e* zawsze = *e* n. p. *peč, umérla*[1]*;* taksamo *jon, pryńós;* 2) że w Podlesiu tylko po *r* słychać coś jak *u* n. p. *karuóuka, daruóška, druóbny;* ale i tu w potocznem tempie mowy. a w innych wypadkach wogóle nigdy, nie słychać żadnego *uo*, więc *koń, box.* Natomiast w nieakcentowanej zgłosce (po akcencie) *o* = *u: u nóvaj xáće, u žóltum paskú;* co się tyczy *e (ė)*, to zawsze = *e*. „Впрочемъ заставляя повторять нѣсколько разъ слово ёнъ. въ концѣ концовъ я слышалъ нѣчто въ родѣ юонъ, но съ очень неявственнымъ неслоговымъ ю *(jų)*“ (str. 326).

Ze względu na przytoczone przez Szejna (Матеріалы I) i przez Čudowskiego РФВ XL 60—1 (1898) przykłady z tego samego Podlesia: дзіе. свіечачку, кліеточку. піечь. будзіе. мніе. дзіетокъ. іела (Szejn); гдзіе. віекъ. лієсъ. на століе. дзіелася, на піечи. маіе. дзіетки i t. p.— prof. Karskij stanowczo twierdzi. że to nieprawda.

Jeszcze raz tosamo powtarza prof. Karskij w Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Имп. Ак. Наукъ IV (1899) приложеніе 1—3. Oczywiście. że przykład маіе 'ma' p. Čudowskiego tu nie należy: ale poza tem śmiem wątpić w słuszność obserwacyi prof. Karskiego. Dyftongi te mają w niektórych okolicach odcienia bardzo subtelne i nic łatwiejszego, jak spotkać się z zaprzeczeniem ich istnienia. Podobne doświadczenie zrobiłem z p. Federowskim. o czem niżej.

Z odpowiedzi. nadsyłanych na rozesłany przez Akademię Umiejętności w Petersburgu białoruski program. warto wymienić

[1]) Przykład *umérla* dziwnie dobrany. bo w nim to *e* nigdy nigdzie długiem nie było.

tylko p. Juškova, który w Извѣстія отд. р. я. и с. III (1898) str. 38—51 dodatku podaje wiadomość o narzeczu wsi Zapole i Komarowicze w mozyrskim powiecie (mińskiej gub.). Ale istnieniu dyftongów w tamtych stronach nie zaprzeczał nigdy nawet sceptyczny prof. Karskij. Z tego względu ciekawsze są notatki, niestety bardzo niedokładne, p. Trzeciaka z kobylnickiej włości powiatu święciańskiego wileńskiej gubernii, jako dotyczące dyalektu, którego białoruskość nie może ulegać najmniejszej wątpliwości. Przytacza on б у о р ъ, в у о н ъ, д р у о б н ы й, м н у о г о, к о р у о ў к а, ш т у о; н ю о с ъ. ю о н ъ, л я б ю о д к а, л ю о д ъ. л ю о н ъ; с і е н и. х л і е б ъ. х л і е в ъ, б я с і е д а (Извѣстія IV (1899), dodatku str. 6—7). Inne, ogłoszone dotychczas odpowiedzi nawet z okolic, gdzie dyftongi zostały już przez innych stwierdzone, albo nie uwzględniają zupełnie tego punktu zaprzeczając *eo ipso* istnienie dyftongów, albo nawet czynią to wprost. Przeważnie jednak są to roboty bez wartości.

Ostatnią, największą publikacyą, jest drugi tom dzieła p. Federowskiego, który wyszedł w tym roku 1902. Do tej publikacyi, względnie do pewnej części terytoryum białoruskiego, z której pochodzą teksty obu, dotąd wydanych tomów „Ludu białoruskiego", odnoszą się moje uwagi.

P. Federowski oznaczał dyftongi w rękopisie zapomocą znaków konwencyonalnych *é* i *ö*, potem zamiast *é* przeprowadził oznaczenie przez *ye* lub *yë*. Niemożliwość dokładnego porozumienia między nim a wydawcą tomu pierwszego, prof. Zawilińskim, sekretarzem Komisyi antropologicznej — niemożliwość, która polegała zapewne z jednej strony na niedosyć ścisłym opisie fonetycznym p. Federowskiego, a z drugiej na nieznajomości narzeczy białoruskich p. Zawilińskiego, była powodem, że w druku obrano znaki *ie, uo* mimo protestów p. Federowskiego, który zwłaszcza na *ie* żadną miarą zgodzić się nie chciał. Po części miał racyę, jak to niżej zobaczymy. Ten sposób oznaczenia *(uo, ie)* został zatrzymany także w tomie drugim, o czem mówię na str. XXX wstępu tego tomu. Od tomu trzeciego począwszy, którego druk się już rozpoczął, zostaną zastosowane najodpowiedniejsze mojem zdaniem znaki litewskiej grafiki *ė, ū*.

Przerabiając teksty, zawarte w obu tomach p. Federow-

skiego, notowałem sobie z początku formy z dyftongami, ażeby później porównać występowanie ich w białoruskiem z odnośnym stanem rzeczy w małoruskiem i polskiem. Pokazało się jednak, że nawet przypuszczając istnienie mniej lub więcej licznych błędów, powstałych z nieuwagi [1]), i poprawiając je wedle innych wypadków, nie podobna dojść do ujęcia odnośnych zjawisk w tekstach p. Federowskiego w pewne ogólne prawa.

Jeszcze z dyftongiem *ȳe (ȳe)* było pół biedy: występuje on u p. Federowskiego po *t d n, l r, c ć ś ź* — zatem po samych przedniojęzykowych (i niepalatalnych) spółgłoskach, co wyglądało na prawo głosowe, chociaż nie znając dokładnej wartości fonetycznej dyftongu (zwłaszcza przy oznaczaniu go zapomocą *ję)* nie można sobie było odpowiedzieć na pytanie, dlaczego mianowicie niema go po innych spółgłoskach.

Gorzej było z dyftongiem *go* z powodu większej niekonsekwencyi w jego użyciu, głównie zaś z powodu wypadków takich jak *waruǫ̀na, daruǫ̀ha, udaruǫ̀ju, u wuǫ̀du, puǫ̀ny, huǫ̀ry,* I. *dabruǫ̀m* i t. d., i t. d., których zwłaszcza w drugim tomie było mnóstwo. Jeżeli jeszcze przy *waruǫ̀na, daruǫ̀ha, huǫ̀ra* i t. p. przychodziły na myśl analogiczne objawy polskich narzeczy *(dròga, vròna* [2]*).* ogólne *góra),* to dyftongów w Instr. *dabruǫ̀m,* albo w *udaruǫ̀ju* i t. p. żadną miarą nie można było stawiać — przynajmniej historycznie — na jedną linię z dyftongami takiemi, jak n. p. w *buoh.*

Bawiąc w lecie w r. 1901 w gościnnym domu p. Federowskiego w Podolu (w powiecie słonimskim) miałem sposobność odpowiedzieć sobie na te wątpliwości. Wprawdzie pobyt swój w Podolu poświęciłem na zbadanie zamierającej gwary litewskiej w okolicy Zdzięcioła (Djatłowo), ale oczywiście mimochodem zwracałem uwagę na białoruskie wymawianie, zwłaszcza zaś na owe, trapiące mnie i jako językoznawcę i jako prowadzącego

[1]) z których zresztą niektóre zostały już poprawione, jak n. p. częste w tomie I. *tuoj,* jako N. sg. zamiast *toj,* p. t. II. str. XXIV wstępu.

[2]) chociaż już dyal. *vròna* nie nadaje się do porównania, bo występuje wespół z innemi analogicznemi wypadkami *(stròna* i t. d.) wedle jednolitego prawa głosowego.

druk dzieła p. Federowskiego od drugiego tomu począwszy. dyftongi. Opisując poniżej odnośny stan rzeczy wywiązuję się z przyrzeczenia danego we wstępie do drugiego tomu „Ludu białoruskiego“ na str. XXX.

Obserwowałem nietylko wymowę ludzi z Podola [1]) i z okolicy Zdzięcioła. ale także wymowę p. Kiersnowskiej [2]) (por. co do niej wstęp do tomu I. str. XIII). Mianowicie w pierwszych tomach dzieła p. Federowskiego niema tekstów z Podola, Zdzięcioła lub okolicy. więc obserwacya, robiona tam, ewentualnie mogłaby nie odnosić się do tekstów p. Federowskiego. Nie było to co prawda a priori prawdopodobnem. bo w tych tomach są teksty ze stron bardzo bliskich (Studerowszczyzna i t. d.). ale bądź co bądź należało w pierwszym rzędzie zbadać wymowę wołkowyską p. Kiersnowskiej. która — dodaję to nawiasem — mówiąc od dziecka po białorusku. mówi tym językiem równie dobrze jak polskim.

Obserwacya wykazała wymowę ogółem biorąc identyczną.

A. Dyftong *ię*.

Dyftong. którego zasadniczą wartość fonetyczną oznaczyłem oryentacyjnie przez *ię*, występuje wogóle tylko pod akcentem.

I. Całkiem wyraźnie przedstawia się on na końcu wyrazów (w t. z. absolutnym wygłosie) i jest to wtedy

a) po obecnie palatalnych spółgłoskach dyftong *ię* ze zwykłą wartością fonetyczną obu składników n. p.

---

[1]) na mapach zwykle nazwy »Podol« niema, tylko »Kozłowszczyzna«. Tak się nazywa mieścina, należąca do majątku, majątek cały nazywają na miejscu Podolem.

[2]) Nawiasem wspomnę, że nazwisko *Kiersnowski* brzmiało dawniej, wedle tradycyi rodziny, *Kiersnokis:* od tego samego nazwiska, w litewskiej formie *Kirsnakis* albo *Kirsnokis,* pochodzą nazwy wsi *Kirsnokiszkici* i *Kirsnakowizna* w gub. suwalskiej (pow. maryampolski). *Kirsn(a)-akis* = czarnooki. **kirsnas* występuje także w nazwie rzeki *Kirsna* w gub. suwalskiej może też rzek *Kirksznia, Kirksznaura* na Żmudzi) i t. d. i jest litewską formą (jeszcze bardziej litewskiem byłoby dla swego *sz* **kir(k)sznas* w wymienionych nazwach) znanego staroprus. *kirsnan* (stind. *kṛšṇá-s*, cerk. *črъnъ*).

ʒ́ię[1]) 'gdzie', Loc. *u kućíę* 'w kącie', *na vaʒ́íę* 'na wodzie'; N. pl. *kamľíę* 'pnie', *maskaľíę* 'moskale'. W końcówce N. pl. dyftong ten nie jest obecnie zasocyowany z palatalnością poprzedzającej spółgłoski. Formy jak *žaŋḱíę*, 'żony, kobiety', *baćḱíę* 'rodzice', *ptašḱíę* 'ptaszki', *voụḱíę* 'wilki' tworzą kategoryę osobną, należącą ze względu na dzisiejsze *ḱ* do tego działu a), ale historycznie ze względu na swe *k* do działu b).

b) po obecnie niepalatalnych spółgłoskach = *ïę*, przyczem *ï* oznacza trochę obniżone i cofnięte *i*, albo = *yę*, gdzie *y* = polskiemu *y* n. p.

N. pl. *śf'ïrnýę* 'świrny', *abadýę* 'obody, koła z jednej sztuki', *bratýę* 'bracia', *kśenʒýę* 'księża', *krupýę* 'krupy'; *daxtarï̂ę* 'doktorzy', *xruščï̂ę* 'chrząszcze'.

Przy powolnem tempie i dokładnem wymawianiu słyszałem w tych wypadkach czasem nawet przejściowe *i̯* między *y* a *e* n. p. *kśenʒýⁱę*, *bratýⁱę*[2]).

Przy zwykłem tempie, ale jeszcze dość dokładnem wymawianiu oddzielnych wyrazów, *e* okazuje dążność do zwężania się, tak, że akustycznie mamy często dyftong *yï̯* n. p. *zai̯cýï̯* 'zające', *bratýï̯*. Psychofonetycznie *ię*, *yę*, *ïę*, *yⁱę*, *yi̯* są oczywiście tymsamym kompleksem sonantycznym: artykulacya pierwszego zgłoskotwórczego składnika stoi w bezpośrednim związku z jakością poprzedzającej spółgłoski; artykulacya drugiego, niezgłoskotwórczego składnika, zależy od tempa mowy.

W szybkiem potocznem tempie i w związku mowy te dyftongi przechodzą ogółem biorąc w sonanty o niejednolitej artykulacyi, to znaczy: początek artykulacyi jest przy *i* lub *ï*, koniec jej zaś przy *e* lub *ė* n. p. *bratýᵉ*, *na dvarï̂ᵉ*, *žaŋḱíᵉ*; przytem pełnogłoska jest zdaje się średniodługa (w każdym razie nie długa). Jestto całkiem wyraźne, pośrednie stadyum, prowadzące prawdopodobnie do zupełnej monoftongizacyi w przyszłości, to znaczy do jednolicie artykułowanego sonantu. Obecnie tego jeszcze niema:

---

[1]) *ʒ*, *ʒ́*, *ǯ* = *dz*, *dź*, *dż*.

[2]) *i̯* przedstawia owo teoretyczne, nieskończenie długie przejście artykulacyjne od pierwszego momentu artykulacyi *y* do ostatniego momentu artykulacyi *e*.

raz tylko jeden zapisałem *na dvarí* ze słabo spalatalizowanem *r*, prawdopodobnie przez proste złudzenie akustyczne. Takie niejednolicie artykułowane sonanty, których niepodobna nazwać wprost dyftongami, spotykają się często: n. p. często brzmią tak litewskie *ë, û,* albo niemieckie *ī* n. p. w *bier* = w północnowschodniej niemieckiej wymowie *bīᵉr* i t. p. Przytem muszę jeszcze wyraźnie zaznaczyć, że tego rodzaju niejednolicie artykułowana pełnogłoska nie jest wcale identyczną z pełnogłoską o niewyraźnej lokalizacyi.

Wszystkie powyżej przytoczone przykłady pochodzą od ludzi podolskich i ździęcielskich. Wymowa p. Kiersnowskiej była w ogólnych zarysach identyczną i tak ją też pojmowała ona sama i tamci. Od niej zapisałem n. p.

a) *u smal'ię* 'w smole', *na žemlię;*

b) N. pl. *abadîę (abadÿę), kancÿę, zvanÿę* 'dzwony'. U p. Kiersnowskiej można było jednak zauważyć większą skłonność do wymawiania niejednolitej pełnogłoski zamiast dyftongu, niż u ludzi zdzięcielskich, n. p.

N. pl. *kancîᵉ, mularîᵉ, sadîᵉ;* D. L. *šestrîᵉ, na petrîᵉ, u ra·cîᵉ* [1]) 'w rzece', *u ru·cîᵉ* 'w ręce', *u mała·cîᵉ* 'w mleku', *na dvarîᵉ, na žeml'îᵉ* itd.

II. W środku wyrazu (wszystko jedno, czy w otwartej, czy zamkniętej zgłosce) rzecz się ma w zasadzie taksamo, ale wszystko jest, można powiedzieć, posunięte o jeden stopień naprzód, to znaczy: bardzo wyraźnie artykułowanego dyftongu już się nie słyszy; przeważa wymowa pełnogłoski o niejednolitej artykulacyi, przyczem w miarę posuwania się ku ostatecznej monoftongizacyi (która jednak stale — bez względu na tempo mowy — występuje tylko przed *j)* dość wyraźnie daje się zauważyć iloczasowe wzmocnienie.

Przykłady monoftongizacyi przed *j:* Compar. *lexčîį* 'lżej', *baržžîį* 'szybciej' (ze słabo palatalnem *ž), xu·čîį* 'chętniej'; podobnie *andrîį* 'Andrzej'. Pełnogłoska w tych wypadkach dość niewyraźnie zlokalizowana, może lepiej byłoby pisać *lexčîį* i t. d.

[1]) punkt przed *c* i t. p. oznacza dłużej trwające zwarcie przy artykułowaniu *c*, czyli t. z. długie *c*, oznaczane pospolicie przez *cc*.

Do tej samej kategoryi należy *ćiń* z powodu silnej palatalizacyi spółgłoski *ń*, a także *xḿil* 'chmiel'.

W innych warunkach tylko kilka razy zanotowałem krańcowy stopień rozwoju t. j. monoftong, przy niedbałej i tylko najważniejsze momenta artykulacyjne uwydatniającej wymowie: *v́íra* 'wiara', *śeźíu̯* 'siedział', *a·čyńíće* 'otwórzcie', wszystko ze średniodługiem *i*; prócz tego wyraźnie: *źíęłå* ⇌ *źíłǫ*ᵃ. Bez wątpienia w takich razach eksperymentalnie dałoby się stwierdzić jeszcze różnicę między takiem *i*, a zwykłem , ale akustycznie nie dochodzi to już do granicy percepcyi.

Tyle co do wymowy dyftongu *ię*.

Że p. Federowski ten dyftong zauważył tylko po spółgłoskach niepalatalnych (p. wyżej 211), objaśnia się tem, że różnica między oboma składnikami połączenia *yę* jest większa, niż różnica między składnikami dyftongu *ię*. Przynajmniej innego powodu nie widzę. Różnica musi być w istocie dosyć znaczna, bo p. Federowski, nawet kiedy mu zwróciłem uwagę, że tam wszyscy wymawiają *v́íᵉdaju, źię* i t. d., tego na razie nie słyszał. Jestto w każdym razie pouczające, bo ja znowu nie mogłem pojąć, jak można tego nie słyszeć. Ale podobne doświadczenia robi każdy zawodowy językoznawca co krok.

Co się tyczy warunków, w jakich występuje *ię* (i jego odmiany), to już wspomniałem, że pojawia się tylko pod akcentem. Poza tem, historycznie rzecz biorąc, jako dyftong występuje:

I. Każde *ě* (bez wyjątku). I tak:

a) w sufiksach:

1) N. pl. masc. fem. Przykłady p. wyżej. Formy jak *abadýę* i t. p. dowodzą jasno późnego przeniesienia końcówki *-ię* (⇐ *-ě* || cerk. *-ę*) z pni zakończonych na palatalną spółgłoskę na pnie inne.

2) L. sg. m. i D. L. sg. f. Przykłady p. wyżej.

3) Comparativus. Przykłady wyżej.

4) Imperativus. N. p. *zaščaṕíęće* albo —*ṕíᵉće, harī̂ᵉce* 'órzcie', *służýęće, zvarī̂ᵉće*.

b) w zgłoskach rdzennych: n. p. *a·čī̂ᵉpnoho* 'odczepnego' (*-čī̂pnoho*), *b́íęhła, b́íęły(i̯), cïᵉp* 'cep' *cī̂u̯ka* 'cewka', *cī̂ᵉły, cïᵉl, čä-*

łavíęk (-víek), ćięstå, ćiň. kaľięka, ľięvy(i̯), ľięs, ḿięscå 'miejsce'. *ńięšto* 'coś', *paľięna, pľięva* 'błonka', *pahleʒięła, riępa*[1]*), ręka, riešetå (rěšetå), rič, sakięra, srebro, śięrka, śię* 'siadł', *śśięuśa* 'ssiadł się (o chlebie zakalcowatym)', *śeʒiu, triaska, trisk, tľięć*, 'tlić się', *truśćięnąk* 'szopa na siano („trójścianek"), *xľiep, xḿil* 'chmiel', *vięďaju, viera, vięćęr* 'wiatr', *źvięr (źvier).*

Na początku wyrazu po *j: jięduć*, 3. Sg. *jieść* 'je'.

Uwaga 1. *sprěčka* (z lekko palatalnem *r)* jest niewątpliwie wyrazem zapożyczonym z polskiego.

Uwaga 2. P. Kiersnowska wymawiała: *ľięvy, kaľięna, ľięs, dręmluć, peręsty.* Dlaczego, nie wiem. Podobnie 3. Praes. *umrię.*

Uwaga 3. Przed akcentem: *lesyę* 'lasy', *leušún* 'mańkut'; po akcencie: *u Xadaroucy, na kaľięńi...*

II. *ē: pięč* 'piec', *ḿięč, šeść* '6'; G. pl. *pľięč; a(x)fićier, śńihięr* 'rodzaj ptaka'. Nieakcentowane: *kráḿeń (m* słabo palatalne).

Uwaga. Słyszałem: G. pl. *kuréi, ʒveréi; sérco, tréjci, čérpać, xarašéńko (xarošańkije), staréńki, udáric*[2]*).* Wymieniam ze względu na częste pisownie p. Fedorowskiego z dyftongiem. Liczebnik '4' wymawiała p. Kiersnowska *čatiery*, ludzie zdzięcielscy *čatyry.*

B. Dyftong *uo ('uo)*[3]*).*

I. Ten dyftong, który się da ściśle określić jako *óo* z wąskiem *ó*, zbliżonem do *u*, występuje albo wyraźnie jako taki, albo jako pełnogłoska (sonant), artykułowana niejednolicie *(óᵒ)* i zwykle wzdłużona średnią długością[4]), tylko w takich formach, obok których stoją inne ze zwykłem *o*, tworząc z niemi jedną kategoryę — to znaczy, w praktyce w N. sg. masc. i fem. (także

---

[1]) *r* wszędzie lekko palatalne.

[2]) ten wyraz tylko od ździęcielskich ludzi.

[3]) *'uo* (n. p. *ńuos)* ⩵ *ō* nie traktuję osobno.

[4]) cały proces jest prawie konieczny z powodu bliskości fonetycznej obu składników.

w Gl. pl. na dawne *-ъ)*, i to bez względu na dźwięczność lub głuchość spółgłoski [1]).

Przykłady: używam konwencyonalnego znaku *ů*.

N. sg. *akałůt* 'okłocek', *na abvarůt* 'na odwrót', *astrůh* 'więzienie', *aźerůd* 'ozieród', *bůk* 'bok', *bůr* 'bór', *grůš* 'grosz', *xfůšč* 'skrzyp', *chfarůst* 'chróst, zarośle', *krůt* 'kret', *kukůl* 'kąkol', *krůp* albo *ukrůp* 'koper', *łůś* 'łoś', *lůt* 'lot', *marůz* 'mróz', *můj* 'mój', *narůd* 'naród', *nałůh* 'nałóg', *narůh* 'naróg, lemiesz', *ᵘůś* 'oś', *půt* 'pot', *paćůs* 'pułap', *prastůr* 'przestrzeń', *płůt* 'płot', *stůh* 'stóg', *tapůr* 'topór', *txůr* 'tchórz', *ućůk* 'uciekł', *zmrůk* 'zmrok'.

Rzadko tylko zapisywałem wprost zwężoną samogłoskę:

łom 'łom = zarośle', *płūt* 'płot', *ućúk* 'uciekł'.

G. pl. *atůs* do *atósy* 'pręty żelazne, idące od osi do dyszli'.

II. Natomiast tam, gdzie niema takiej oboczności, to jest w środku wyrazów (nawet w obecnie otwartej zgłosce) albo w formach, izolowanych zupełnie lub tylko pod względem oboczności ze zwykłem *o*, występuje prawie stale samo zwężone *ó*. Psychicznie istnieje prawdopodobnie zawsze jeszcze i w tych wypadkach *ů* (to jest *óǫ* albo *ó°)*, ale ten fonetyczny zamiar bywa tylko wyjątkowo wykonywany.

Przykłady:

hórba 'kupa', *havórka* 'rozmowa', *pahavórka, kałódka* 'głowa u koła', *pratónka* 'przerębel', *žónka* 'żona' (słyszane po niezliczone razy). Obok tego zapisałem *spó°nka* 'szpinka' i *nó°ška* 'nóżka'. Podobnie *atůrąk* 'przyczak', *prihůrąk* 'namieciona kupa śniegu', *łągódny(ì)* 'łagodny', *davólne* 'dosyć', *drúmny* 'drobny' (!), *pšónńik* 'chleb pszenny'. Obok tego *apó°šńi* 'ostatni', *hó°dny* 'godny'.

túlki 'tylko'; *zbóže* (z zaznaczoną długością) 'zboże'; *nó°zdry* 'nozdrza'; *zójše, pójše* 'zajdzie, pójdzie' (oba z zaznaczoną długością). Zwykle *vůn* 'precz' = *vū°n* albo *wūn* z bilabjalnem *w*.

Inne przykłady patrz niżej.

III. Przegląd kategoryi z *ů*.

a) w zgłosce końcowej:

1) N. Sg. m. Prócz przytoczonych (wyżej 217): *jůn* 'on'; *Antůn*, przy wołaniu często *Antǫ́n!*

[1]) cała ta różnica między I. a II. nie jest jakąś moją apryorystyczną teoryą, tylko wynikła z materyału.

Czyste *o* występuje n. p. w następujących formach: *ahóń* 'ogień', *lon* 'len', *klon* 'klon', *łob* 'łeb', *avós* 'owies', *kśonc* G. *kśónʒa* 'ksiądz'; stale w zakończeniu *~ók: śf'erščók* 'świerszcz', *hurók* albo *ʰurók* (gdzie *ʰ* = bezdźwięczne *u̯*) 'ogórek', *harščók* 'garczek', *arabók* 'jarząbek'.

2) N. Sg. m. partic. praet. *atśŭk* 'odciął', *ućŭk (ućúk)* 'uciekł'. Ale *paćór* 'potarł', *paḿór* 'umarł'....

3) N. Sg. f. *ᵘůś* 'oś', *kůść* 'kość'. Ale *moč* 'moc'.

4) G. pl. na *-ъ*. Zapisane tylko *drǫu̯* 'drew', *atŭs* (od *atósy*). Ale *ʒon* 'dni', *kraśón* 'krosien'. O G. pl. na *-ovъ* p. niżej.

5) L. sg. m. adj. i pron. *pa adnŏm, u tŏm.*

6) D. L. sg. f. adj. i pron. *tǫj, u tŏj, adnŏj.*

7) L. pl. m. *u kustŏx* 'w krzakach', *daxtarŏx, pa lesŏx* || *lesŭx* 'po lasach', *u sfatŭx.*

8) D. pl. *bahatyrŏm, vałŏm, bratŏm* i t. d. Ale I. sg. *bahatyróm, kańóm* i t. p.

b) w środku wyrazu. Prócz przytoczonych wyżej:

abŏdva 'obaj', *bólš* 'więcej', *ᵘŏkna* 'okna', *Pólšč* G. *Pŏlščy* 'Polska'. Ale n. p. *ahłóble* 'ogłoble, *kóḿel* (pl. *kamľię*) 'pień', *nóčvy* 'niecki', *łói̯ma* 'Łojma', *łópnuć* 'pęknąć'... Wyraźnie zaznaczam jeszcze szereg wyrazów jak: *nóvy(ⁱ), ƀeróza, agrómny(ⁱ), mnóho, dóbryi̯ (dóbrïi̯), ḿóʒiku,* I. *udavói̯(u), varóna, dóčḱi,* 3. Sg. *xóʒić, móže, daróha, tóńḱii̯, u vódu, tróškă, pałóxać, da 'óśeni* 'do jesieni' (' oznacza otwarcie krtani); na końcu wyrazu: *mo:* 'może', *dalbó* 'dalibóg'. W tych i podobnych wyrazach u p. Federowskiego bardzo często oznaczany jest dyftong, jak i w innych formach. Że historycznie dyftongi w *mu̯ože* a w *swu̯oj* (wedle pisowni „Ludu białoruskiego") nie mogą być postawione na równi, rzecz prosta, nawet przypuszczając, że ucho p. Federowskiego nie myliło. Pytanie więc, jak się rzecz ma z mnóstwem tych form, dla których nie można przypuszczać praruskich *ō* (lub *ȫ*), a w których p. Federowski oznacza taki sam dyftong? Czyżby tak dalece ucho go myliło, żeby nie był wstanie rozróżniać czystego *o?* Zresztą w sporadycznych wypadkach i inni zapisywacze podają podobne formy, n. p. często znajdujemy *mnu͡oho,* co też wyraźnie zaznacza Šachmatov w wyżej przytoczonem miejscu (РФВ xxix 272—275).

Rzecz tłómaczy się bardzo prosto. Zapisywacze mieszają

dyftong *u̯o (o̯o)* albo samogłoskę *uᵒ (oᵒ)* z labjalizacyą spółgłoski stojącej przed *o*, względnie z tendencyą artykułowania *o* jak *ᵘo* albo nawet *u̯o*. W dyalektach, o których mowa, tendencya ta występowała indywidualnie, u jednych osobników silniej, u drugich słabo, albo wcale nie. Zresztą ten sam człowiek wymawia niezupełnie jednako, zależnie od tempa: od p. Kiersnowskiej zapisałem n. p. *dalbó*, ale przy bardzo powolnej wymowie (w przeciągłym śpiewie) *dalibᵘo*. Na ogół jednak i p. K. i ludzie zdzięcielscy i podolscy nie labjalizują jeszcze samego *o*, czyli *o* u nich nie dyftongizuje się w *u̯o*.

Dlaczego tak często spotyka się wyraz *mnuoho?* Z pewnością dlatego, że wyraz ten b a r d z o c z ę s t o bywa wymawiany z n a c i s k i e m p s y c h i c z n y m, a to oczywiście sprzyja wyraźnemu występywaniu nawet zarodkowych tendencyi artykulacyjnych.

IV. Osobno zestawiam wypadki z *û*, względnie z czystem *o*, przed *u̯*, z powodu, że u p. Federowskiego panuje pod tym względem pomieszanie: mianowicie prawie każde *o* przed *u̯* oznacza on przez *u̯o*.

O *û* można tu mówić tylko teoretycznie: w rzeczywistości występuje wyłącznie *ó;* warunki zaś są te same, co i powyżej. Zatem:

A. *ó:*

N. sg. m. partic. praet. *rasparóu̯* 'rozprół', *zaróu̯* 'zaryczał'. N. sg. f. *śfekróu̯* 'świekra', *króu̯* (zapisane *(króᵒu̯)* 'krew'. G. Pl. *uhlóu̯, kamaróu̯* i t. d. Podobnie *dróu̯* 'drew'.

W środku wyrazów: *Xadaróu̯ka* 'Chodorówka', *rydlóu̯ka, załatóu̯ka*.

B. Czyste *o: kaźóu̯* 'kozioł', *póu̯nyj* i t. p.

W wymowie ludzi zdzięcielskich czasem trudno mi było oznaczyć, czy się ma do czynienia ze zwykłem *o*, czy ze zwężonem. Podczas gdy n. p. zapisałem bez wahania z jednej strony *śfekróu̯, kamaróu̯* — z drugiej *tóu̯styj, póu̯nyj, zatóu̯kŭvać (harščók)* 'omaszczać jedzenie', to w *vou̯k, padyšóu̯* wahałem się z oznaczeniem samogłoski [1]). Patrz jeszcze zaraz niżej o nieakcentowanej pozycyi.

[1]) Ostatecznie jednak w *vou̯k* uznałem *o*, troszkę tylko węższe od zwykłego — co do *o* w *padyšóu̯* pozostałem w wątpliwości.

Nieakcentowane *ů, ȯ* brzmią:

1) przed akcentem = *a?* Nie mam przykładu, bo *truśćię̯nąk* za taki uważać nie można.

2) po akcencie = *ȯ* lub *u̯* n. p. *u katórȯm, u sámȯm, žółu̯b* 'żłób'.

Wyjątek tworzą *ȯ* (?) stojące przed *u̯*, to jest i zwykłe *o*, a wraz z niem dawne *ȯ*, nie przechodzą przed akcentem w *a:* zamało tylko mam przykładów. Zapisałem: N. pl. *vou̯ḱię* z takiem samem *o* jak w *vou̯k*, (ale oczywiście nie *a*), Inf. *tou̯čý* 'tłuc'; z litewskiego zapożyczone *dou̯burī̆ę 'šanožátḱi miž póle'* (lit. *dauburỹs);* Inf. *dau̯bćí* 'wiercić dziurę' nie tworzyłby w danym razie wyjątku, bo *dau̯bćí* ⇐ *dałbćí;* po akcencie: *výrazou̯* 'wyciął' z niewyraźnie artykułowanem *å;* ale *mákȯu̯ka.*

Na zakończenie zwrócę uwagę na wymawianie litewskich alfabetycznych znaków *ë, ů* [1]) w gwarze litewskiej na północ od Zdzięcioła (wsi Zasieć, Norcewicze, Pogiry). Wymawianie to jest wprost identyczne z białoruskiemi dyftongami, o których mowa — z tą jedynie różnicą, że 1) w białoruskiem nie rozróżnia się dwojakiego akcentu; i 2) że w litewskiem występowanie dyftongów nie jest ograniczone pozycyą akcentowaną.

Ponieważ wymowa litewska zdzięcielskiej gwary jest na punkcie dyftongów *ë ů* mniejwięcej identyczną z ogólnie litewską (za wyłączeniem obszaru żmuckiego i drobnych odcieni dyalektycznych) i ponieważ znaczna część obecnego obszaru białoruskiego była dawniej litewską, względnie jadźwińską, przeto w jednostajnej wymowie białoruskich *ë, ů* (zwłaszcza wobec znacznej rozmaitości małoruskich ich odpowiedników) możnaby upatrywać pewien podkład dawniejszych przyzwyczajeń fonetycznych tego terytoryum. Innym takim śladem byłoby istnienie bilabjalnego *w* w zachodnich białoruskich narzeczach, że nie mówię już o licznych leksykalnych zapożyczeniach. Zresztą nie przywiązuję szczególnej wagi do tego domysłu. Przedewszystkiem trzebaby znać granicę, dokąd sięgają te białoruskie dyftongi na wschód.

[1]) używanych zresztą konsekwentnie tylko w naukowej pisowni.

Kazimierz Nitsch.

Studya kaszubskie: Gwara luzińska.

WSTĘP.

Praca niniejsza jest owocem badań, podjętych w Luzinie i jego okolicy w lipcu r. 1901. Do zajęcia się tą właśnie gwarą kaszubską skłoniło mnie zdanie Bronischa, który, zaznaczając w kilku słowach cechy luzińsko-szynwałdzkiej wymowy, powiada: „Es ist meines Erachtens derjenige unter den *ł*- Dialecten, dessen ausführlichere Darstellung eine dankbare Aufgabe wäre". Luzin (niem. Lusin) jest dużą wsią, leżącą o 10 km. na Pd.-Z. od Wejherowa (Neustadt in Westpreussen). Szynwałd zaś (niem. Schönwalde) oddalony jest od tego miasta o jakie 12 km. na Pd. Jako główny punkt badań obrałem Luzin, z którego, jakoteż z poblizkiego Robakowa pochodzą prawie wszystkie teksty. Przeszedłem jednak całą niemal parafię luzińską i przekonałem się, że mowa tych wsi jest co do wybitnych cech, a zwłaszcza co do najtypowszego i najciekawszego przechodzenia pełnogłoski *o* w *ʻe*, identyczną. W Szynwałdzie samym nie byłem, ale stwierdziłem to samo na podstawie wymowy kilku tamtejszych osób. Obie te parafie stanowią jedną językową całość, a ludność jest tego zupełnie świadoma, podając, że tu tylko mówi się *cʻe*, gdy wszędzie indziej brzmi ono *co;* nie mają natomiast pojęcia o tej ciekawej wymowie niektóre osoby wykształcone, choć ustawicznie się z ludem stykające. Gwara ta zajmuje więc bardzo znaczną część

powiatu wejherowskiego, mianowicie całą jego stronę pd.-zachodnią, z wyjątkiem małego klina, wbijającego się na Pd.-Z. w prowincyę pomorską, a należącego do parafii w Strzepczu (niem. Strepsch), w której, jak stwierdziłem na miejscu, mówią *co*. Natomiast na zachód od Luzina wkracza ta wymowa w granice prowincyi pomorskiej, mianowicie parafii rozłazińskiej (niem. Roslasin); jak daleko ciągnie się w tym kierunku, podać nie umiem, prawdopodobnie jednak do niedalekich już z tej strony granic mowy kaszubskiej wogóle. Skonstatowałem ją w Jeżowie, Rozłazinie i należącym do tej parafii, choć do Prus zachodnich, Kętrzynie. Ten ostatni szczegół potwierdza zdanie Bronischa o bardzo silnem odgraniczeniu gwar kaszubskich według parafii; w tym wypadku góruje ono nad przynależnością polityczno-administracyjną.

Praca ta nie ma pretensyi do zupełności. Na badanie poświęciłem około dwu tygodni, co oczywiście nie wystarcza do całkowitego ogarnięcia języka. Dopiero w Krakowie, przy opracowywaniu całości nasuwała się niejedna kwestya, której już sprawdzić lub zbadać nie mogłem. Niektóre z tych wątpliwości zaznaczam w odpowiednich miejscach, inne, zwłaszcza drobniejsze, pominąłem. Stąd pochodzi n. p. brak pewnych form imiennych i słownych, których nawet w najbardziej prawdopodobnych przypadkach konstruować nie chciałem, przytaczając wyłącznie żywe, zaobserwowane przykłady.

Ze względu na wielkie podobieństwo do innych gwar kaszubskich wiele rzeczy skróciłem, odsyłając do prac innych, a zaznaczając tylko różnice. Pracami temi są:

Cenôva Floryan: Zarés do Grammatikj Kašébsko-Słovjnskjè Mòvé. Poznań 1879.

Ramułt Stefan: Słownik języka pomorskiego czyli kaszubskiego. Kraków 1893.

Bronisch Gotthelf: Kaschubische Dialectstudien. I. Die Sprache der Bełôčë nebst Anhang: Einige *Ł*- Dialecte. II. Texte Leipzig 1896—8. (Odbitka z XVIII. tomu „Archiv für slav. Philol.“) —

różne wartością i rozmiarami, ale oparte na bezpośredniej znajomości języka. Wiele zwłaszcza faktów zaznaczam w związku

z rozprawą Bronischa, bez której też szczegółowe poznanie gwary luzińskiej na podstawie niniejszego opracowania byłoby niezupełnem.

Wywody gramatyczne oparłem na porównaniu z językiem ogólno-polskim, co w przeważnej większości wypadków dla kaszubszczyzny zupełnie wystarcza, w razie potrzeby jednak cofałem się dalej w przeszłość językową. Używając zaś w tem porównaniu terminu „ogólno-polski“ lub „literacko-polski“, nie chcę przesądzać stosunku ich do dyalektów kaszubskich.

Gwara luzińska należy do środkowo-kaszubskich. Dowodzi tego między innemi brak różnicy jakościowej w akcencie, znaczne uproszczenie akcentu przyciskowego, tak bogatego u Bylaków, nieprzechodzenie *g* w *u̯* lub *h* w gen. sg. masc. i neutr. zaimków i przymiotników, znacznie mniejszy zakres przemiany *u* w *ə* (nie ulegają jej n. p. nigdy końcówki). Najcharakterystyczniejszą jej cechą jest przemiana *o* po przedniojęzykowych w *ie*, jakoteż bardzo silna monoftongizacya dwugłosek, zwłaszcza składających się z **ł*.

Różnic szczegółowych między wsiami nie zaznaczam, są one bowiem bardzo nieznaczne, tak ścisłego zaś odgraniczenia, jak to czyni Bronisch u Bylaków, przeprowadzić nie można. Tam każda grupa żyje odosobniona, tu zaś ludność wciąż się miesza, tak dalece, że czasem napotykałem trudności w wynalezieniu indywiduów, na miejscu urodzonych i stale przebywających, na co zawsze silny kładłem nacisk.

Dodam wreszcie, że, mało wyćwiczony w rozróżnianiu iloczasu pełnogłosek, wolałem go w razach wątpliwych nie oznaczać, podając tylko przypadki, nieulegające wątpliwości. Osobnego zestawienia fonetycznej wartości znaków nie podaję, bo rzecz nie zawsze da się krótko objaśnić. W tym więc względzie odsyłam do rozdziału o pełnogłoskach i spółgłoskach. Co do akcentu, znaczę go przez ′, ale tylko tam, gdzie nie pada na drugą zgłoskę od końca.

Część I. Gramatyka.

A. Głosownia.

I. System głosowy.

Pełnogłoski: *a, e, ė, ə, i, o, ȯ, u, ą̇, ǫ̇, ą, ǫ, u̯ö, ⁱe.*

Spólgłoski: 1. niepalatalne: *p, b, f, v, m* — *u̯* (pełnogłoska niezgłoskotwórcza); *t, d, s, z, n, r, l; k, g, x, ŋ* — nadto *h* w wyrazach niemieckich; *c, č, ʒ, ǯ, š, ž, ʳš, ʳž.* 2. palatalne: *ṕʿ, b́, fʿʿ, v́, ḿ, ń, ḱʿ, ǵ (d)* — *i̯* (pełnogłoska niezgłoskotwórcza).

II. Uwagi nad jakością i iloczasem pełnogłosek[1]).

a, nizkie-środkowe, nie różni się od ogólno-polskiego. Długość trwania jego jest trojaka, zależna bardzo wybitnie od akcentu: rzec można, że akcentowane zawsze jest długie, nieakcentowane zaś, zwłaszcza w zgłoskach zamkniętych — krótkie: *nā́lazu̯a, kārăc, nā́‿sḿerc, na‿ńī́x.* Prócz tego występuje *â,* najdłuższe ze wszystkich pełnogłosek luzińskich; jest ono rezultatem ściągnięcia dwu *a* po wypadnięciu *u̯* w rodzaju żeńskim czasu przeszłego, a wybitną jego długość znać nawet po akcencie: *darⁱevấ, sēʒâ,* co tłómaczy się istnieniem także, choć rzadkiem, form nieściągniętych: *sḗʒau̯a.*

e, średnie-środkowe, również nie różni się od ogólno-polskiego. Iloczas jego stosuje się również do akcentu, ale nie tak wybitnie, jak to się dzieje przy *a: vēs, sēʒâ, v́esēlīm, ku̯ȯʳžeńe.* Wybitnie krótkie jest tylko w połączeniu z *r,* n. p.: *cĕrṕʿec, zā́gʳžĕḿau̯ö.*

ė, podniesione średnie-środkowe, jest ku końcowi często zwężone, zwłaszcza w zgłoskach zamkniętych, stąd np. *tė́š* możnaby też napisać *tėⁱš.* W zgłosce akcentowanej jest prawie zawsze długie, po akcencie zaś skraca się i wtedy zbliża się do *ĭ: u̯öblė́k* lub *u̯öblĭk.*

ə, średnie-tylne-napięte, jest najtylniejszą pełnogłoską luzińską, jakoteż jedyną mającą pewne napięcie języka i jedyną bez wyjątku krótką. Wskutek niewyraźnego umiejscowienia wrażenie akustyczne jest dość zmienne; dla nieprzyzwyczajonego

[1]) W objaśnianiu pełnogłosek przyjmuję system A. M. Bella, zastosowany do polskiej głosowni przez prof. J. Rozwadowskiego. (Mater. i prace Kom. jęz., zeszyt I., str. 100 nn.).

ucha brzmi jak *ă*, a nawet po dłuższem obsłuchaniu się w pewnych warunkach brzmi odmiennie: tak n. p. *bəu̯a* słyszałem czasem jako *bău̯a*, ściągane czasem w *bâ*, w *bəu̯o* zaś wargowość obu spółgłosek przemienia je w *ŏ (bŏu̯o)*, od którego miejscem artykulacyi niewiele się różni. To też było przyczyną wytworzenia się form: *pu̯oga* z *pu̯ŭga* przez *pu̯əga*, *du̯ožī́* z *du̯ŭžī́* przez *du̯əžī́* i wywołało nową wymianę: *ū-u̯o*. Dźwięk ten wywiera też czasem wpływ na następujące spółgłoski (przedewszystkiem na wargowe), które w tej pozycyi przedłużają czas zwarcia, oznaczony przed wybuchowemi przez ·: *rə·ba, krə·pə, šplə·terk, vrə·ka* — lub zbliżenia organów: *bəu̯a*. Pochodzenie tego dźwięku jest różnorodne: 1) = pol. *u: drəďī, ləʒe, šəkac;* 2) = pol. *y, i* (nie *'i*): *n^{i}esə, vəšətī, u̯ə́səna, ləxī́;* 3) = pol. *'ę* (w ograniczonej ilości wypadków): *zā́p^{r}šəglə, céləca, zəc* (zob. III. 8. d. β); 4) = staroslow. *ъ, ь: setmə, krəv́ī́*. Również w wyrazach przyswojonych z niemieckiego: *dərx, v́atə́nk, frīštək, štəl, gvəsn^{i}e.*

i, obniżone wysokie-wewnętrzne przednie, zajmuje środek między ogólno polskiem *i* a *y*. Różnica iloczasu występuje tu wogóle wyraźnie: *i* jest prawie zawsze długie, krótkie bowiem przeszło w *ə, 'i* natomiast dwojakie. Długość *'ī* szczególnie wyraźnie występuje w końcówkach deklinacyjnych: *dńī, ku̯ö^{r}žeńī; u̯ubrąńī, ku̯öpāńīm; ńīm, ńī, ńīx; tōńī, tōńīm* i w jednozgłoskowych bezokolicznikach i czasach przeszłych rodzaju męskiego: *i̯īc, b́īu̯*, o ile tu nie następuje monoftongizacya: *b́ū́, b́ū;* krótkie natomiast są: *ku̯ŏ́p'cą, ku̯öṕ'icax, krőlev́i, zə́c^{i}ev́i, i̯i·ma, ńimi, r^{i}eb́ic, r^{i}eb́ilə*, tematowe: *i̯izba, ńitka, zńii̯a.*

o, średnie-zewnętrzne tylne-okrągłe, sprawia wrażenie ciemniejsze od ogólno-polskiego otwartego *o*. Jako rezultat wzdłużenia **ā* nie jest nigdy krótkie, lecz pod akcentem długie, zresztą obojętne: *krōfc, gv́ōzda, stōrī; nālos, nakozā́*. Jako zewnętrzne-tylne określam *o, ȯ, u* ze względu na najbardziej ze wszystkich tylne *ə*.

ȯ, podniesione średnie-zewnętrzne tylne-okrągłe, jest jak *ė* ku końcowi często zwężone, zwłaszcza w zgłoskach zamkniętych: *mȯk* albo *mȯ^{u}k*. Obie te głoski możnaby więc czasem uważać za zwężające się dwugłoski w przeciwieństwie do rozszerzających się: *u̯ö* i *^{i}e*, z tem jednak zastrzeżeniem, że drugi

element występuje nie zawsze i bardzo słabo. Podobne jest też *o̯* do *e̯* iloczasem: w zgłoskach akcentowanych prawie zawsze długie, po akcencie brzmi czasem jak *ŭ: pu̯ömŭc, s'estrŭf, nă-vrŭc'u;* niekiedy nawet akcentowane brzmi jak *u*, n. p. *pūdą, pūze, u̯ūškuö, žuden,* obok tych samych form z *o̯*.

u, wysokie-zewnętrzne tylne-okrągłe, nie różniące się więc od ogólnego polskiego, jest długie pod akcentem, zwłaszcza w zgłoskach otwartych: *slūbnė rūxna, dūję mūce, būtĕn, čāsu, pānu;* po akcencie skraca się nawet tam, gdzie powstało ze ściągnięcia: *iāxu, ku̯öscu, gōdu.*

ö, średnie-środkowe-okrągłe, a więc niezbyt głuche, występuje jako drugi składnik dwugłoski *u̯ö;* szczegółowiej o niem zob. niżej, jak również o dwugłosce *'e*.

ą, obniżone średnie-wewnętrzne środkowe i słabo nosowe, sprawia wrażenie pośrednie między ogólno-polskiem *ą* a *ę*. Jest krótkie, zwłaszcza na końcu, gdzie też nosowość słabnie jeszcze bardziej, a nawet ginie, stąd czasem wrażenie 4. przyp. l. p. rodz. żeń., jak gdyby zakończonego na niewyraźne *a*. W tekście znaczę zawsze jednakowo, dla uproszczenia i ze względu na brak ogólnej reguły, możnaby jednak wprowadzić dwa stopnie nosowości, słabszy na końcu wyrazu.

ǫ̯ jest nazalizowanem *o̯*, zajmuje więc pośrednie miejsce między polskiem *ą* (t. j. *ǫ̯*) a *ą*. Z początku notowałem czasem istotnie *ą*, tak rozpowszechnione w zapiskach gwarowych kaszubskich, potem jednak obsłuchawszy się, rozróżniałem zawsze *ǫ̯* i tak też w tekście piszę. Nosowość jest słaba, ale nigdy prawie nie zatraca się, silniejsza bądź co bądź niż w *ą*. Głoska ta jest zwykle obojętna, czasem krótka, ale nigdy tak wybitnie jak *ą*.

Przed następną spółgłoską, zwłaszcza zamykającą zgłoskę, rozwija się zwykle po *ǫ̯*, *ą* spółgłoska nosowa: *m* (najsilniej) przed wargowemi, *n* przed przedniojęzykowemi, *ń* przed tylnemi: *dǫ̣mp dą̀ba* lub *dą̀ᵐba, vǫ̣ⁿs-vǫ̣sa*. Bardzo ciekawe jest zakończenie czasu przeszłego słów klasy I. 1 z tematem na *-n* lub *-m:* słychać tu wyraźnie po pełnogłosce nosowej tylnojęzykową spółgłoskę *ń*, zwykle silniejszą w rodzaju męskim: *zūčǫ̣ᵑ, zūčą̀ᵑ, vzǫ̣ᵑ, vzą̀ᵑ*, nawet *vzǫ̣n;* pełnogłoska przybiera wtedy czasem barwę *u*. W słowach konjugacyi II. zjawisko to występuje tylko zupełnie wy-

jątkowo w formach jednozgłoskowych: *ʳžnǫ̑ᵘ*, dwuzgłoskowe bowiem zmonoftongizowały koniec w *-u*.

Co do iloczasu zatem pełnogłoski ulegają bardzo wybitnie wpływowi akcentu, nie wszystkie jednak tak samo silnie. Zawsze krótkie, bez względu na akcent, jest *ə*, po niem zaś nosówki, zwłaszcza *ą*, tu jednak znać już wpływ akcentu. Jednostronnie oddziaływa on na *e* (wzdłużająco) i na *ė*, *ȯ* skracające się po akcencie. Najwybitniej działanie jego występuje przy *a* i *u*, gdzie długość nigdy niema morfologicznego znaczenia (z wyjątkiem *â: sēzâ*). Występuje ono natomiast częściowo przy *o: stōrō*, wybitnie zaś dopiero przy *i*, a zwłaszcza *'i*, którego iloczas przedewszystkiem od morfologicznych względów zależy.

Wszystkie pełnogłoski mogą następować po palatalnych lub niepalatalnych spółgłoskach, z wyjątkiem *ə*, *u̯ö*, *ʲe*, które wymagają niepalatalnej. Jednakże wskutek silnej analogii *ə* spotyka się i po palatalnych w gen. pl. dekl. przymiotn.: *tōńəx, tūkʲəx*.

III. Stosunek pełnogłosek ogólno-polskich do luzińskich.

1. Pol. *ă* = luz. *a: dva, tak, spac, ʳžeku̯a, zagu̯öi̯u̯a; rūda, vəbāvi, zāčǫ̑ᵘ; ba̯uka, ma̯uə; mūstʲe*. Brzmieniu stpol. i nowopol. dyal. odpowiada: *i̯āxac, i̯axūlə*.

Pol. *ā* przeszło na *o: godâ, dovâ, pōlc, krōfc, stōrī, pu̯övodai̯ǫ̑, nūlos, zāro, nūzot, čōpk, stōrō, i̯ezēńō, nūi̯ot, trova*.

Pol. *a*, odpowiadające **ē*, występuje jako *a: vāra, nâlazu̯a*, wyjątkowo *: ńenʲe* = pol. *miano*.

Po *r* przeszło *a* w *e: rena, pᵘorénk, rctai̯, reńą̑; prawdopodobnie i: rexᵘovónė*. Również przed *u̯*, zamykającem zgłoskę: *gᵘoʼžeu̯ka, pᵘońezéu̯k* (jednak: *xau̯pa, kavâu̯k*, gdzie *u̯* należało pierwotnie do następnej zgłoski), w jednozgłosk. formach rodz. męsk. 3. os. l. p. czasu przeszłego: *deu̯, gneu̯, speu̯, ńeu̯, xceu̯*. Obok tego spotykamy rzadziej przez upodobnienie do następnej głoski: *döu̯, gnöu̯, stöu̯, xcöu̯*. Po akcencie nastąpiła prawie zawsze zupełna monoftongizacya: *ńe_xcu, gōdu, pu̯öbudʲēvu*. Patrz niżej.

Odosobnione jest: *bʳžʲena*, brzana, u Ramulta: *břôna*.

2. Pol. *e* odpowiada luz. *e: i̯eg̯u̯ö, šēt, krʲesen, sēzâ*. Pocho-

dzące od prasłowiańskiego *ě* przed spółgłoskami zębowemi twardemi przechodziło dawniej w *o*, dziś jednak zachował się ślad tego tylko tam, gdzie nastąpiła dalsza przemiana *o* w *ȯ*, n. p. *v́ečȯr, cȯrka, ńȯs, v́ȯs*, nawet *paṕʿȯr*, zresztą występuje zawsze *e*: *ḿetu̯a, ńesu̯a, v́ezu̯a, ᵘū́b́erą, krȯ́levi*. Obok przyczyn, które wywołały to pospolite w języku polskim zjawisko, działała tu ta sama dążność, która spowodowała przemianę *o* w *u̯ö* lub *ʿe*, jednakże po spółgłoskach palatalnych niepodobna rozróżnić *e* od *ʿe*, a zatem określić na pewno, czy n. p. forma *ńesu̯a* powstała przez analogię do *ńesc, ńeslə*, czy też zaszła tu przemiana fonetyczna; że to drugie nie jest niemożliwe, dowodzi fakt, iż w innych dyalektach kaszubskich *o* jest w tych razach pospolite, następnie zaś formy, jak n. p. *pʳšəʒʿenʿe* (przędziono), *zɔ́cʿevi, sʿestra*, gdzie widoczne jest po *ʒ, c, s* nie *e*, lecz jedynie z *o* powstające *ʿe*. Tę samą myśl nasuwa forma: *u̯öi̯evac* (wojować), u Ramułta *wœjovac*, Także w imiesłowie przeszłym biernym istnieją wyłącznie formy: *spᵘoṕelēnī, pu̯ostav́ēnī, vəbav́ēnō*.

Polskie *e* lub *'e*, odpowiadające stsł. *ъ, ь*, lub też wstawne pomiędzy spółgłoską a końcowem *k* lub *c*, ginie: *rȯžái̯ⁿc, budínk* i t. d.

Częściej natomiast niż w ogólno-polskiem, występuje *e*, odpowiadające stsł. *ъ*: *u̯ȯ́dešet* (odszedł), *zebléc* (zwlec), *vestʳšȯt* (wśród).

3. Również polskiemu *é* odpowiada przeważnie *ė*, wcale nie identyczne jednak z *i*: *tėš, bʳžėk, ʒėfka, sfėgu̯ö, ʳžėk* (obok *ʳžēk*), *u̯öblėk*. W zgłosce nieakcentowanej brzmi czasem jak *ĭ* (cf. *ȯ*:*ŭ*), n. p. *zēblĭk* (zwlekł). Także w wyrazach niemieckich: *klėdə, mėster*.

4. Polskie *i* i *y* zlały się w jeden dźwięk *i* i tym samym uległy losom. Należy tu rozróżnić *i* miękkie i twarde: pierwsze zostało bez zmiany, drugie o ile było krótkie przeszło w *ə*: *glɔna, ləxí, pʳšəprʿevaʒələ, tə, žəv́ic, u̯ɔ́sɔna, rəxlí* (rychlej), *vəi̯ǫ̇ᵛ*; to samo w wyrazach niemieckich: *štəl, gvəsnʿe* (gewiss), *dəxt* (obok *dixtix*). Stąd krótkie twarde *i* występuje tylko tam, gdzie nastąpiło późniejsze stwardnienie spółgłoski, przedewszystkiem w końcówce 6. przyp. l. mn.: *-ḿi* ≙ *-mi*. Wbrew Ramułtowi na przemianę krótkiego twardego *i* w *ə* (Ramułta *é*) nie wpływały wcale poprzedzające je spółgłoski. Wogóle całe jego przedstawienie

tej sprawy (Słownik, str. XXXIII. i XXXIV. pod nr. 21. 28 i 29) jest rozwlekle. a mimo to niejasne i niezupełne. Powodem jest najpierw wciągnięcie do porównania języka starosłowiańskiego i polskiego zupełnie bez potrzeby. bo różnice tam istniejące w kaszubskim się zatarły. wytworzyły się natomiast nowe (wskutek stwardnienia polskich *ś, ć, ź, dź*), nadto zaś chybiona próba określenia przechodzenia *i* w *ə* poprzedzającemi spółgłoskami. Pod nr. 21. wymienienie spółgłosek jest dobre. ale niepotrzebne. bo są to właśnie wszystkie. po których występuje twarde *i*, odpowiadające stsl. *i*. Gorzej jest pod nr. 28. i 29.. tu bowiem prawidło podano i niedokładne i mylne. Według tego pol. *y*, starobułg. *y* = kaszubskiemu *i* po *d, t, x, s, r*, przechodzi zaś w *ə (é)* po *b, p, v, m, n, ł, r*. Tymczasem w samym Słowniku można znaleźć odmienne przykłady. n. p. *tésǫc, sénôl, byk, mylny*, a samo zaliczenie przez autora spółgłoski *r* do obu kategoryi i podane przykłady: *xitri, rébé*, dowodą. że przyczyna zmiany leży gdzieindziej. jak już powiedziałem — w iloczasie pełnogłoski *i*. Za tem idzie też niedokładność drugiego określenia. że po rzeczonych spółgłoskach przechodzenie to odbywa się z reguły (przeważnie w zgłoskach otwartych). Oto szereg przykładów, przeważnie na te spółgłoski. po których według Ramułta *i* zostaje: *tə, təx, r'ebu̯ötə, rādə, gòrə, məš, vu̯ösə, ńigdə, rāzə* (spółgłoski *z* Ramułt nie zaliczył do żadnej z dwu kategoryi) — i na odwrót: *pītac, bīu̯, čornī, čau̯ī*.

Jedynie tylko w 7. przyp. l. mn. deklinacyi przymiotn. występuje *ə* po spółgłoskach miękkich. n. p. *fšətk'əx*, co się objaśnia analogią do form: *təx, i̯ednəx, xu̯örəx*.

Godna uwagi jest skłonność *'i* do przechodzenia w *'ė* w gen. sg. rzeczow. żeńskich i nom. pl. masc. i fem.. zwłaszcza po tylnojęzykowych: *b'au̯k'ė, r'eǵė, buk'ė*. Por. Bronischa Texte. Anhang. II. a. 1.. gdzie w 10 wierszach jest 2 razy: *xõi̯kχĭ*, raz *χõi̯kχĕ*, i 2 razy *χõi̯kχė*.

5. Polskie *ŏ* uległo we wszystkich dyalektach kaszubskich po spółgłoskach tylno-językowych i wargowych dyftongizacyi, którą jednak badacze różnie określają. Cenôwa w swej gramatyce powiada: „in dem *ò* hört man ein ganz kurzes *e* als Nachschlag (diphthongähnlich)“ (str. 6). Ramułt we wstępie do słownika (str.

XXIV) pisze: „*æ* jest dwugłoską, w której słyszy się zarówno *o*, jak *e*, więcej jednak *e*, niż *o*. przyczem nadmienić należy, że w szybkiem mówieniu całość brzmi częstokroć, jak *we* = *u̯e*. Kaszubi, pisujący do mnie po kaszubsku, oddają zwykle ten złożony dźwięk przez *łe*, zwłaszcza na początku wyrazów, poczynających się od *wæ-* (w polskiem od *o-*), np. *łekno* zam. *wækno*, *łekulere* zam. *wækulôré*, *Kłeszaleno* zam. *Kæšaléno* i t. p.—Dźwięk *æ* jest przeważnie refleksem starobułg. *o* i polsk. *o* lub *ó*, pojawia się zaś tylko po spółgłoskach gardłowych i wargowych *k*, *g*, *x*, *f*, *p*, *b*, *w*, *m*. Jedynie w okolicy Strzepcza i Mirachowa (południowa część powiatu wejherowskiego i północna kartuskiego) spotkać się można z *æ* także i po innych spółgłoskach, n. p. *tæbje*, *næs* (nos), *droega* i t. p.“—Jedyny uczony, który podał kilka tekstów dyalektu luzińskiego, G. Bronisch określa rzeczony dźwięk jak następuje (osobnej odbitki zeszyt I, str. 87): „Nach Labialen und Gutturalen erscheint im Lusin-Schönwalder Dialect **o* als *uĕ*, d. i. ein fallender Diphthong, dessen erster Component ein geschlossenes gutturales *u* ist, dem ein ganz kurzes offenes palatales *ĕ* nachfolgt: *kúĕsa*, *χúĕrĕsc*.—Uebrigens tritt diese Vertretung des **o* hier (wie z. B. auch Kölln, Kr. Neustadt) regelmässig auch nach *ł* ein; z. B. *kuĕłuĕ* = poln. *koło*“.

Przytoczyłem te określenia właśnie dlatego, że nie zgadzają się z moją obserwacyą i że kilka szczegółów muszę tu zakwestyonować. Według mnie zatem dźwięk ten jest w Luzinie dyftongiem, składającym się z niezgłoskotwórczego *u̯* i z niezbyt ścieśnionego *ö*, a więc: *u̯ö*, przyczem akcent pada na *ö* (wyjątki od tego nadzwyczaj nieliczne i zupełnie przypadkowe, zależne np. od silniejszego zaakcentowania początku dwuzgłoskowego słowa np. *múöva*, zwykle *mu̯öva*). Ta druga część jest stanowczo wybitniejsza, co znajduje potwierdzenie w fakcie, że siła labializacyi jest tu różna, zależnie od położenia w zgłosce akcentowanej lub nieakcentowanej, przyczem jeszcze występują dość silnie różnice indywidualne. Normalnie całkowity dyftong słychać tylko pod akcentem, w innych zaś zgłoskach jestto raczej tylko silniej lub słabiej labializowane *ö*, które też wtedy zbliża się więcej do *o*, n. p. *pu̯ŏ́mᵘožə*, *ku̯ŏ́mᵘora*, *kᵘoḿínk*, *pᵘöklepu̯övac*. Można nawet usłyszeć: *u̯oṅi*, *u̯on* obok zwykłego: *u̯öṅi*, *u̯ön*. Ten właśnie fakt.

że występuje dość często *o* obok *ö* i to nawet u ludzi, nie umiejących czytać i z pewnością nie pozostających pod wpływem literackiego języka polskiego, zmusza mnie do stanowczego obstawania przy mojem określeniu. Dodam, że mówiłem z temi samemi osobami, od których czerpał informacye Bronisch, i że Kaszubi na wezwanie napisania odpowiedniego słowa alfabetem polskim lub niemieckim, pisali n. p. *kłöwol*, skłaniając się raczej do zastąpienia głoski *ö* przez *o* niż przez *e*. W jednym tylko wypadku *u̯ö* przechodzi niekiedy w *u̯e*, a mianowicie w dopełniaczu męsk. i nijak. l. p. deklinacyi zaimkowej i przymiotnikowej; tu można słyszeć formy: *teg*^{u}*o, tegu̯ö, teu̯ö, teu̯e*, podobnież obok zwykłego: *d*^{i}*ébrėgu̯ö* rzadko: *d*^{i}*ébrėu̯e*. Te ostatnie formy, charakterystyczne, jak wiadomo, dla dyalektów północnych, zdarzają się w Luzinie zupełnie sporadycznie.

Dyftong *u̯ö* występuje zawsze jednakowo bez względu na swoje pochodzenie, jest zaś ono czworakie, a mianowicie: 1) **Ko*[1]*: pu̯öšet, xu̯öʒ*^{i}*u*; 2) **ło: u̯ökce, xu̯öp, vu̯ösə, guöva*; 3) **o: u̯ödéüu̯, u̯öpas*^{i}*evac*; 4) **vo: u̯öi̯sk*^{u}*o, u̯öda, d*^{i}*é‿du̯örn, su̯öi̯īm*. Co do punktu 2) nie rozumiem pisowni Bronischa: *kuĕłuĕ, ł* bowiem w Luzinie brzmi bez wyjątku jak *u̯*, wskutek czego nastąpiło zupełne zlanie się grup: **Ko* z **Kło*; **o* z **ło* i **vo*.

Najcharakterystyczniejszą cechą dyalektu luzińskiego jest zachowanie się głoski *o* po wszystkich innych spółgłoskach niepalatalnych prócz wargowych i tylno-językowych. Odpowiednikiem jest tu dyftong, określony przez Bronischa (l. c.) jak następuje: „Ursl. und sonstiges kaschub. *o* erscheint hier nach nichtlabialen und nichtgutturalen Consonanten als ein Mischlaut, der bald *iĕ*, bald *ẽĕ* klingt. Es ist ein fallender Diphtong, dessen erster (betonter) Component bald als geschlossenes *i*, bald als geschlossenes *e* erscheint (Siev. *i*^{1}, resp. *e*^{1}), während der zweite ein ganz kurzes offenes palatales *e* ist (Siev. *e*^{2}). Ich bezeichne ihn mit *ĕ*.“ Zgadzając się na określenie istoty obu czynników, odstąpić muszę od oznaczenia ich akcentu i iloczasu. I w tym dyftongu akcent spoczywa stanowczo na drugiej głosce, która też jest znacznie dłuższa od pierwszej, tak dalece, że czasem

[1]) *K* oznacza tu jakąkolwiek spółgłoskę wargową lub tylnojęzykową.

sklonny byłbym do określenia rzeczonej dwugłoski jako otwartego, na początku zwężonego *e*. Oznaczam ją przez *ᵉe*. Podobnie jak w *u̯ö* zwężenie to jest silniejsze w zgłoskach akcentowanych, różnica ta jednak nie występuje tu tak wyraźnie. Że zaś akcent pada na drugą część, twierdzę tem stanowczej, że zdarzyło mi się, choć bardzo rzadko, słyszeć wymowę odmienną: szczególniej uderzyła mnie wymowa kilkunastoletniej dziewczynki w Robakowie, która dawała mi jednozgłoskowe odpowiedzi na zapytania; brzmiały one: *ˌiᵉk*, *niᵉc*.

Oba te zjawiska stoją oczywiście w ścisłym związku, a drugie z nich uzupełnia jednostronne w innych gwarach kaszubskich dyftongizowanie głoski *ŏ* tylko po spółgłoskach wargowych i tylnojęzykowych. W obu razach bowiem mamy przesunięcie głoski *ŏ* ku przodowi, z czego w zwykłych warunkach powstaje *e;* jeżeli temu towarzyszy zaokrąglenie warg, naturalnie po spółgłoskach wargowych, otrzymujemy *ö*, z labializacyą — *u̯ö*, tak samo zaś przejście od zbliżenia lub zwarcia przedniej części języka z podniebieniem do średniej szerokości otwarcia jamy ustnej, potrzebnego do wymówienia *e*, daje jako produkt pośredni króciutkie *i*, rozpoczynające w tym wypadku artykulacyę głoski *e*, a zatem razem *ᵉe*. Słabość tej *sui generis* palatalizacyi i szczupłe terytoryum, jakie zajmuje w porównaniu do bardzo silnej i tak rozpowszechnionej labializacyi po innych spółgłoskach tłumaczy się wielką ruchliwością obu warg, a nieruchomością podniebienia. Że *u̯ö* powstało także po tylno-językowych, niema nic dziwnego, wiadomo bowiem, że między innerwacyą tylnej części języka i warg zachodzi pewien związek. — Pierwszą częścią rzeczonych dwugłosek jest zatem niezgłoskotwórcza wązka pełnogłoska, charakter zaś jej zależy od poprzedniej spółgłoski: po wargowych i tylnojęzykowych tworzy się wargowe *u̯*, po przedniojęzykowych zaś palatalne *i̯*, słabsze jednak od poprzedniego. Zrozumiałą jest też rzeczą, że zwężenie to, tak palatalne, jak zwłaszcza labialne, występuje silniej w zgłosce akcentowanej, gdzie zwarcie lub zwężenie organów mownych było energiczniejsze. — Z tego punktu widzenia możnaby dyalekt luzińsko-szynwałdzki określić jako najbardziej, najkonsekwentniej kaszubski, zwłaszcza, że leży prawie w centrum geograficznem, gdyby takie samo zjawisko nie istniało w niektórych gwarach czysto-polskich,

n. p. w północno-wschodniej okolicy Tarnowa (J. Witek: Teksty i spostrzeżenia gwaroznawcze. Materyały i prace Komisyi językowej. T. I. 11—13). Przechodzenie *o* w podanych warunkach w *ⁱe* należy obok ogólno-kaszubskiej niemożności wymówienia *ć, ś, ź, dź* do najsilniej zakorzenionych właściwości wymowy luzińskiej, objawiających się nawet u osób wykształconych i starających się mówić polszczyzną książkową, o ile są one miejscowego pochodzenia. Najtrudniej oczywiście przyzwyczaić się do tych dźwięków, których w mowie rodzinnej wcale niema, zwykłe zaś polskie otwarte *o* w dyalekcie tym nie istnieje. Stąd osoba, używająca wyłącznie literackich słów i zwrotów, pozbędzie się raczej wszystkich innych właściwości fonetycznych, ale mówić będzie: *rⁱeb́ic, nⁱega, dⁱestac, dv̥uʒesca* i t. d.—Co do podanego powyżej twierdzenia Ramułta, że dźwięk *æ* można spotkać też po spółgłoskach niewargowych i niegardłowych w okolicy Strzepcza i Mirachowa, n. p. *tæbje, dræga*, zaznaczam, że w samym Strzepczu (parafia, zajmująca sam pd.-zach. kąt powiatu wejherowskiego) nie istnieje w tych warunkach ani wymowa *ⁱe*, ani *u̯ö* (Ramułta *æ*), rzeczone zaś słowa brzmią: *tob́e, droⁿga*. Uwaga ta jest zapewne rezultatem niedokładnego zaobserwowania faktu, że w pewnych okolicach zmianie ulega *o* nietylko po wargowych i tylnojęzykowych.

Odosobniony, bez dyftongizacyi, stoi wyraz: *kot*, u Ram. *kæt*.

6. *ȯ* pojawia się przedewszystkiem tam, gdzie w polskiem mamy *ó*; zakres jego jest większy od zakresu polskiego literackiego *ó*, często natomiast spotykamy paralele w polskich dyalektach. A więc obok: *mȯk‿i̯em, cȯrka, brȯzda*, występuje *mȯže, ą̇ńȯu̯, dȯm, kȯń, kȯi̯ⁿc, su̯ȯvńe, f pʳšȯtku, ftȯrk, bȯšku* (voc. do *bȯšk* = bożek), *u̯ȯfčą̇, brȯna* (ale *bronⁱevăc*), *plécȯnka, ksą̇ʒȯm, pʳšəi̯aceu̯ȯm*. Nadto pojawia się *ȯ* niekiedy jako rezultat wzdłużenia samogłoski *a* przed *m* i *n*: *sklȯnka, sȯm, dⁱestȯnī, i̯axȯnī, dⁱestȯńeš, gōdȯm*; konsekwentnie jednak przeprowadzone jest to tylko w zamkniętych zgłoskach akcentowanych, w innych pojawia się często i *o*. W zgłosce nieakcentowanej brzmi czasem jak *ŭ*, bez względu na pochodzenie: *sŭm, sⁱestrŭf, pu̯övrŭs, nā́vrŭcⁱu*.

Dużo podobieństwa, obok różnic, wykazuje dyalekt Jastarni (cf. Bronisch. I. § 19).

7. Polskiemu *u* odpowiada luzińskie *u*, które o ile było krótkie, po spółgłoskach przednio-językowych przeszło w *ə* (obserwacya moja zgadza się tu z Bronischową, wbrew Ramułtowi, który pisze *e*): *tu, dvux, spūsəəc, uuzda; lə̨ze, cəzī, drəd'ī, čələ, sexí, səšəc, cədu —cūt*, niem. *dərx*. Zakres jednak tego zjawiska węższy w Luzinie niż w Słowniku Ramułta, n. p. *ruta, sukńa* — Ram. *reta, sekńa*. Wymianę tę spotkałem tylko w temacie, gdy tymczasem w innych dyalektach kaszubskich występuje ona i w końcówkach, zwłaszcza w 2. przyp. l. p. rzecz. męsk.; luz.: *cədu, fstədu*. Że spółgłoski wargowe i tylno-językowe powstrzymały przejście następujących po nich *u* w *ə*, — rzecz naturalna, pozostająca w związku z ogólną silną tendencyą do labializacyi.

Niekiedy po *r* okazuje *u* skłonność do palatalizacyi, n. p. *gruint, grü̈ⁱnta, grünt'evńe, drⁱūžba*, nie jest to jednak wcale objaw powszechny. Także po *i̯* przechodzi czasem w *i*; tak np. polskie *już* ma następujące brzmienia: *i̯u, i̯ü, i̯i, i̯iš*; wreszcie nawet w innych warunkach słyszałem: *t'u, pūⁱstk*, obok zwykłych: *tu, pūstk*. Nadto w konjugacyi III. 4. może cecha tematu teraźniejszego *-u̯i̯e* przechodzić po spółgłoskach przednio-językowych na *-i̯i̯e*, n. p. *šonii̯e*. Przykłady przy konjugacyi.

8. Pełnogłoski nosowe pierwotne:

a) Polskiemu *ą* odpowiada luzińskie *ǫ*: *dǫmp, vǫⁿs, vǫⁿsa, strⁱenǫ, drəgǫ*.

b) Polskie *'ą* występuje jako: α) *'ǫ*: *ksǫc, p'ǫtī, zevǫtī, təsǫčnī; pʳšǫsc, klǫc, začǫc, vzǫc*. β) *ī*, wyłącznie w zamkniętych zgłoskach bezokolicznika i czasu przeszłego tych słów konjugacyi I. 1., których temat kończy się na spółgłoskę tylno-językową: *pʳšəsíc, zapʳšíc, zāpʳšīk*, jakoteż w słowach: *zai̯īkac są̨* i *cīgnǫc*, również przed tylnojęzykową. To *ī* wymienia się w zgłoskach otwartych z *ə*: *pʳšəsəgac, vəpʳšəglə*.

c) Polskie *ę* = luz. *ą̨*: *dą̨ba, gą̨šōʳš, rą̨ka, rą̨ką̨, ńesą̨, klną̨*.

d) Polskie *'ę* = α) *'ą̨*: *zevąc, ksą̨za, celą̨, pʳšą̨zcš, ćą̨šku̯ö*. β) *ə* jako słaby stopień podanego wyżej *ī*: *pʳšəsəgac, vəpʳšəglə; pʳšəzⁱen'c, kləčec, kləkńi, zəku̯övac; zəc, ščəstləće, céləca*. γ) *'i*, które słyszałem jedynie w słowach: *ϑici, ϑikšī* (obok rzadszych form z *'ą̨*), *ḿitk'ī, sf'ic'enī*.

W zestawieniu tem dla uproszczenia zaliczyłem do pełnogłosek z poprzedzającą palatalną te wypadki, w których na gruncie ogólno polskim lub kaszubskim nastąpiła późniejsza dyspalatalizacya, n. p. *ksǫc, pʳšą̄zeš*.

Grupa b) β) wykazuje w porównaniu z innemi gwarami kaszubskiemi bardzo mały zakres, że jednak dawniej była obfitsza, że należały tu czasowniki typu *pʳšǫsc*, które z pewnością brzmiało dawniej, jak do dziś gdzieindziej (Słownik Ram.): *pʳšīsc*, widać z odpowiadających im form pod d) β), jak n. p. *pʳšəzʹenʹe*. Forma *zəc* nasuwa nawet przypuszczenie, że należały tu także rzeczowniki, że n. p. *ksǫc* brzmiał dawniej *ksīc*, bo przecież warunki fonetyczne są u niego te same, co n. p. w bezokoliczniku *zapʳšić*.

Do grupy d) α) należy też 2. przyp. l. mn. dekl. V.: *celą̄t*, gdzie w języku polskim mimo spółgłoski bezdźwięcznej występuje stopień wyższy *ą* (tj. *ǫ*).

Prawidła powyższe nie mają oczywiście zastosowania w czasownikowej wymianie pełnogłosek *ą̇* i *ǫ̇*.

9. Pełnogłoski nosowe, powstałe na gruncie kaszubskim. Pol. *-em* w 6. przyp. l. p. przeszło bez wyjątku na *-ą̇*, niczem nie różniące się od tejże końcówki 4. przyp. l. p. rodzaju żeńskiego.

Pełnogłoski *a, ō* przed następującemi spółgłoskami nosowemi przechodzą często w *ą, ǫ*, brzmiące jak polskie, w odróżnieniu od pierwotnych nosówek kaszubskich; tak n. p. *tą, skląnī, ąńcuevće, pąna, sąnʹe, šxąńe, fsąmi, parcą̄nī, ržǭnī*, nawet: *ʳžemąsńik*.

10. *trt, tlt*. Różnego rodzaju grupy głosowe, zawierające między dwiema spółgłoskami spółgłoskę *r* lub *l* obok krótkiej lub długiej pełnogłoski, zachowują się podobnie do ogólno-polskiego języka, są zwykle tylko zastosowaniem drugorzędnych prawideł głosowych kaszubskich do form polskich.

a) Pierwotne grupy: **ort, *olt, *ert* odpowiadają stanowi ogólno-polskiemu: *pròk-prʹegu, krʹeva, srʹeka, vrʹena; mųödĭ; bʳžèg-bʳžegu*. Z grupy **elt* tylko polskie *mlec, pleć* mają inne odpowiedniki, mianowicie: *mųöc, mųölə*, a więc stan, po uwzględnieniu ogólnych właściwości fonetycznych, równy podanemu przez Bronischa dla Jastarni: *mloc*.

b) Pierwotne *ърt zawsze, a *ьrt przed spółgłoskami wargowemi, tylno- i średnio-językowemi odpowiadają również stanowi polskiemu: *barz'e, gōrzel, karčma, kārk; cěrp'ec, p'eršī, sm'erc, věršk;* stpol. *ir* = tylko: *ščīrš — ščəržu,* jak w Jastarni

c) Pierw. *ьrt występuje przed przedniojęzykowemi jako *ōr-ar,* przeważnie z poprzedzającą palatalną: *čōrnī, ᵘumar, zam'oʳš — zm'aržųī, zāčar, vzār są, čf'ōrtī;* zachowania się polskiego *parł* nie zaobserwowałem.

d) Pierw. *ъlt i *ьlt przed przedniojęzykowemi dają *eu̯: peu̯n'o, žeu̯tī́, čeu̯n'e.* Historycznie są oczywiście *žeu̯tī́* i *čeu̯n'e* późniejsze, ale grupa *ou̯* przeszła w gwarze luzińskiej na *eu̯* bez względu na swe pochodzenie; tak samo *peu̯dn'e* (południe). — Te same grupy przed tylnojęzykowemi odpowiadają w zasadzie brzmieniu polskiemu, a więc: *v'ilk; dūgī* (lub *dᵘugī*) z tym dodatkiem, że *ū* wymienia się z *u̯o: du̯ožī́;* zob. V. B. I. a. 7.; wymiana ta odpowiada jastarn. *lu-lë: dlūdžī-dlëžī́* (Bronisch, §. 36. 21. 2).

IV. Monoftongizacya pełnogłosek.

1. Już Bronisch (Anhang. II. 3) zauważył, że *ł* wypada w Luzinie po gardłowych i wargowych, a przed *uě* albo *ō*. Przykłady na 1. warunek nie dowodzą jednak tego z powodu zupełnego zlania się w naszej gwarze grup *Kło i *Ko, *ło i *o: między *u̯ōkce* (łokcie) a *u̯ōkn'e* (okno) niema w początkowej dwugłosce najmniejszej różnicy. Zob. str. 231. Trafna jest obserwacya co do *ō: pōtn'e, gōfka,* dodać jednak muszę, że słaba labializacya przecież często tu występuje: *gᵘōfka.* Najważniejsza jednak jest monoftongizacya grupy *łu, luz. *u̯ū-,* bez względu na jej pochodzenie, w *ᵘū* lub *ū,* występująca nietylko po wymienionych wyżej rodzajach spółgłosek: *pūk (pᵘūk)* pol. = *pług, dūk (dᵘūk)* = pol. *dług, dūgī, sūžba, gūp'ī.* Również polskie *ły* przechodzi w *ū* w słowie: *mūn — mūna.* To *ū* wymienia się z *u̯o.* Pochodzenie głoski *u̯* jest tu wszędzie rzeczą obojętną, może to być *v, np. *gōsc* (gwóźdź) — *gu̯ōzze.*

2. Fem. sg., jakoteż dualis czasu przeszłego wyjątkowo tylko kończy się na *-au̯a,* normalnie bowiem następuje ściągnięcie w wybitnie długie *-â: rvâ, r'ezn'â, dar'evâ.* Dzieje się to także w tematach I. klasy, kończących się na spółgłoskę nosową —

i w klasie II., gdzie **ęła ⇌ ą(ᵘ)*, wcale nie długie: *začą͞ᵘ, ma vzą͞ᵘ, cīgnǫ.* Wyjątkowo występuje ta monoftongizacya także w innych warunkach, n. p. *bâ* obok zwykłego *boųa.*

3) Pełnogłoska +*ų*, jeżeli należą do tej samej zgłoski, ulegają prawie zawsze monoftongizacyi:

a) *öų ⇌ uᵘ ⇌ ū*, przyczem nawet długość, zwłaszcza po akcencie, ginie: *ųöų, köų, döų* mają zwykle drugą lub trzecią formę, zwłaszcza ostatnią: *f ku, v du ; kųösču (kościół).*—Inne grupy tylko po akcencie

b) **ǡų ⇌ eų ⇌ öų ⇌ uᵘ ⇌ u.* Najlepiej widać to w czasie przeszłym: pierwsza forma nie istnieje, druga i trzecia tylko w formach jednozgłoskowych, dwie ostatnie po akcencie, przyczem za normę można uważać zwykłe krótkie *u* bez końcowego zwężenia: *deų* lub *döų, gnöų, xcöų,* ale: *ńé‿xcu, ležu, ųöstu, gōdu, pādu, próbųövu.* Także w rzeczownikach: *kavu.* Wyjątkowo w jednozgłoskowych obok zwykłego *ḿeų* słyszałem *ḿuᵘ*, raz nawet *ḿū.*

c) *e + ų: dįōbu.*

d) *i + ų: zrˈelu, vòbavu, pųőxjolu, ćeˈžu, vozdˈžū* (wyjrzał), *ųűcešu, ųőcucu,* przyczem po spółgłoskach *c, ʒ* zostaje często ślad podniebienności w sposobie rozpoczynania artykulacyi *u: nűvrűcˈu, rūʒˈu, pršé̋ˈžucˈu;* stopniem pośrednim między *-ˈįų* a *-ˈu* jest spotykane czasem *-ˈűų: ųödčűų.* (To samo w grupie *ˈaų: ćeʒˈu, ćiʒˈu, ńé‿xcˈu).*

e) *ǫ + ų: stānu, ᵘūsnu, cīgnu.*

W związku z tem: *pųöku,* gen. *pųőłųöįu.*

4) Również bardzo silnie występuje monoftongizacya polskiej grupy *éj,* widoczna w gen. i dat. sg. fem. deklinacyi zaimków i przymiotników, jakoteż w stopniu wyższym przysłówków: *įī, žōdnī, stōrī; barží, dųoží, ćicí.*

V. Wymiana pełnogłosek.

A. Zależna od palatalności następnej spółgłoski.

1. Prasłowiańskie *e* występuje zawsze jak *e,* ślad przejścia w *ˈo* pozostał tylko w dalszym stopniu *ˈö: ńös-ńesųa.*

2. Prasłow. *ě* przeszło przed przedniojęzykowemi twardemi w *ˈa: ḿāstˈe — v ḿesce,* stan zatem równy ogólno-polskiemu.

B. Zależna od iloczasu.

I. Imiona: a) W temacie.

Co do rzeczowników, zachowujących tę samą pełnogłoskę przez całą odmianę, gwara luzińska zgadza się z danemi Bronischa (§ 52. I. 1. 3.); dodam tylko: *sfōrp-sfōrbu*, Ram. *svôrb-svarbu* i *ḿeščōn-ḿeščōnôf*, Bron. *ḿôščāna;* niestety nie zanotowałem form sing., wymieniony zaś gen. pl. mógł uledz niedawno zaginionej formie bez *-ôf*.

Wymianie ulegają następujące pełnogłoski:

1. *o-a: sǫsōt-sǫsāda, stōf-stāvu, tfōʳš-tfūʳže; lōs-lāzu̯a.*

2. *ô-u̯ö, ⁱe: dôm-dⁱema, dū-dⁱeu̯u, pāṕʼôr-pā́ṕʼeʳže, pu̯övrôs-pu̯ṓvrⁱeza, tu̯ôʳš-tu̯öʳža; môi̯-mu̯öi̯əx; môk-mu̯ögu̯a, v́ôs-v́ezu̯a.* Wymiana ta w imiesłowach istnieje także przed spółgłoskami bezdźwięcznemi, n. p. *ḿôt-ḿetu̯a, ńôs-ńesu̯a, plôt-pletu̯a.*

3. *ė-e: bʳžėk-bʳžegu, xlėp-xleba, i̯ėš-i̯eža, ḿedv́ėc-ḿédv́eʒa; lėk-legu̯a,* nawet *ṕʼėk-ṕʼeku̯a.*

4. *ī-ə: ščīʳš-ščəʳžu, žīt-žəda, rəʼba-rīp; tīm-təx; bīu̯-bəu̯a, skrīu̯-skrəu̯a, zāpʳšīk-zā́pʳšəglə;* wreszcie: *čīu̯* (czuł) *-čələ.*

5. *ū-ə: cūt* — pl. *cəda, slūp-sləbu.* Wymiana ta zależy też od poprzedzającej spółgłoski, o czem wyżej, str. 234. 7; przechodzenie *ū* w *uǧ* po wargowych i tylnojęzykowych, zapisane przez Bronischa, tutaj nie istnieje: *mūr-mūru.*

6. *ǫ-ą̇: dǫmp-dą̇ba, ksǫc-ksą̇žo; pʳšǫⁿt-pʳšą̇du̯a, vzǫᵛ-vzą̇ᵛ, zūčǫᵛ-zūčą̇ᵛ.*

7. *ū-u̯o.* Wymiana ta jest szczególną właściwością gwary luzińskiej, ponieważ jednak zauważyłem ją dopiero pod koniec mego pobytu w tej okolicy, nie mogłem zbadać całego zakresu jej działania; podaję wszystkie zapisane przykłady, tak z deklinacyi, jak i ze słowotwórstwa: *dūk* (lub *dᵘūk*) *-du̯ogu, pūk (pᵘūk)-pu̯oga; dūǵī, dūgu̯ö-du̯okšī, du̯ožī́; gūṕʼī-gu̯opstfa, zgu̯oṕʼic; sūžba-su̯ožəc; mūn* (Ram. *młyn-młéna)* ma gen. *mūna,* ale pochodny od niego rzeczownik brzmi: *mōnōʳš (mᵘōnōʳš).* Tu wreszcie należą formy, którym odpowiednich z inną pełnogłoską nie słyszałem, ale i nie szukałem: *gu̯oxī́; su̯oxac, su̯oxu, dⁱe su̯oxāńa.*—Jestto właściwie specyalny przypadek wymiany *ū-ə,* ten mianowicie, gdzie *ū* (lub *ᵘū)* powstało z **łu.*

b) W końcówkach wymiana zajmuje w porównaniu z Jastarnią znacznie mniejszy zakres. I tak w nom. sg. fem. końcowe *-ō* straciwszy akcent ustąpiło miejsca ogólnemu *-a;* kilka zanotowanych przykładów na *-ō* podałem w deklinacyi. W rzeczownikach nijakich istnieje w nom. stosunek *é, ī — e,* w gen. odpowiednio do tego *ō-a,* n. p. *grab'eńe, u̯öbᵘūcī — i̯ā̯ic, peu̯ńe; vesēlō-peu̯ńa.* — Natomiast niema najmniejszego śladu wymiany *u-ə* w końcówkach gen., dat. lub loc. sg. rzeczowników męskich. — W plur. występuje w nom. i gen. stosunek: *u̯öće, ʹeće, éće — òf,* w dat., instr. i loc. *òm, omi* i *ami, ax.* Przykłady w deklinacyi. W deklin. zaimków i przymiotników stoi dat. pl. na *-īm* przeciw gen.-loc. i instr. na *-ex, -əmi: lesnīm-lēsnəx, lesnəmī,* jednakże nie bez wyjątków; zobacz niżej deklinacyę.

II. W słowach wymiana występuje w pięciu przypadkach, wspólnych Ramułtowi i Bronischowi; ponieważ nie słyszałem żadnego słowa, nie wymienionego przez powyższych autorów, zaznaczę rzecz tylko kilku przykładami:

1. *a-ō: kāzac-kozā́, u̯uxfācəc-u̯ū́xfocu, lātac-lotā̯i̯ǫ.*
2. *ə-ū: šəkac-šukūlə;* jednak: *səšəc-səšą,* u Ram. *sešéc-sušą.*
3. *ə-ī: scəgac-scigālə.*
4. *u̯o-ò: pu̯okac-pu̯öčą.*
5. *ą-ǫ: rąb'ic-rǫb'ą, bąʒə-bǫdą.*

7. i 8. punktu Bronischa zastosować tu nie można; co do 6., t. j. wymiany *e — é, ī* daje się czasem słyszeć pewne wahanie, którego jednak w prawidło ująć niepodobna.

Wymiana: *ū-u̯o* w słowach nie istnieje: *su̯oxac* i *su̯oxu.*

Wogóle wymiana w konjugacyi występuje wyraźnie, czasem jednak następuje pomieszanie na korzyść stopnia słabszego, co zwłaszcza w stosunku *a-ō* może być wynikiem wpływu języka literackiego. I tak obok form „prawidłowych" słyszałem: *u̯ū́xfacu, nā́kazu, pu̯övadālə, davūlə, vəšəku.* Oprócz wymiany między bezokolicznikiem i trybem rozkazującym z jednej, a innemi formami z drugiej strony, istnieje jeszcze u niektórych słów wymiana w obrębie czasu teraźniejszego, n. p. *mu̯ögą-možeš, vém-véʒǫ, dōce-dāʒǫ.* Zachodzi też ten stosunek między słowami niedokonanemi a urobionemi od nich za pomocą przyrostka **-nǫ* dokonanemi: *scəgac-scīgnǫc, u̯ö·dəxac-u̯o·dīxną".*

VI. Uwagi nad spółgłoskami.

Większa część spółgłosek nie potrzebuje objaśnienia, brzmienie ich bowiem zgadza się z ogólno-polskiem, znaki zaś, użyte dla ich oznaczenia, odpowiadają przeważnie polskim; różnią się tylko grafiką: *v* = pol. *w*, *x* = pol. *ch*, *č* = *cz*, *ʒ* = *dz*, *ǯ* = *dż*, *š* = *sz*. Znak *ŋ* oznacza *n* tylno-językowe. *ʳš* i *ʳž* polskie *sz* i *ż* z poprzedzającem krótkiem, ale wyraźnie dającem się słyszeć *r* przedniojęzykowem. *L* nie jest nigdy palatalne; czasem trwa dłużej, z lekką artykulacyą tylnej części języka, co oznaczam przez *ll*. Dowodem niepalatalności *l* jest też stałe przechodzenie po niej samogłoski *ĭ* w *ə*, co po palatalnych nigdy nie następuje. — Podniebienne: *ĺ*, *ŕ*, *ḿ*, *ń* są dźwiękami jednolitymi, odpowiadającymi ogólnopolskim, natomiast po *ṕ*, *ḱ* i w mniejszym stopniu po *f* rozwija się drugi element w postaci średnio-językowego spiranta, który oznaczam przez '. Siła jego jest różna, zależna częściowo od akcentu, który go wzmacnia, ale też i od mówiącego osobnika i z tego powodu trudno go stale oznaczyć; zaznaczyć jednak trzeba, że rzadko przesuwa się on tak dalece ku przodowi, by powstało *ś*, a raczej *ś́*, jeżeli się zaś to spotyka, jest ono słabe i krótkie. Przy *ǵ* język całą płaszczyzną zbliża się do podniebienia, stąd ma się często chęć do oznaczenia go jako silnie palatalizowanego *d*, które jednak nadzwyczaj tylko rzadko brzmi jak polskie *dź* lub *dž*. W tekstach piszę przeważnie *ǵ* lub *d'* bez ujednostajniania, bo różnica ta najmniejszego zresztą dalszego nie wywiera wpływu. *H* w wyrazach obcych jest niemieckiem *h* wydechowem, nie zaś dźwięcznem *x*. — *m*, *n*, *r*, *l* są dźwięczne lub bezdźwięczne, jak w polskim. — Palatalność spółgłosek oznaczyłem przy wyliczeniu ich; dodać trzeba, że obok *č*, *š*, *ž* spotyka się indywidualnie spalatalizowane *č́*, *š́*, *ž́*: *č́ārt*, *č́ąšku̯ö*, *pʳšəskfaʳž́enī*, *u̯öča-ʳž́eńć*, reguły jednak występowania tego zjawiska podać nie można.

Polskim: *ć*, *dź*, *ś*, *ź* odpowiadają: *c*, *ʒ*, *s*, *z*, polskiemu *ł*—*u̯*.

Polskie *v* (*w*) przechodzi przed odpowiednikami polskich: *o*, *ó*, *u* w *u̯*: *u̯ös-u̯özə*, *u̯öᵘ* (*u̯ū*) *-u̯öu̯a*, *su̯öi̯ -su̯öi̯a* — nawet *su̯ěgu̯ö* obok *sf́ěgu̯ö*, *u̯ūi̯ḱ* (wujek) — *u̯uika*; wyjątkowo ulega tej zmianie *x* w słowie: *tu̯öʳš* (tchórz) — *tu̯öʳže*. Odwrotnie słyszałem: *vöu̯toʳš* (ołtarz), u Ramułta: *wełtôř*.

Pomiędzy *s*, *z* a *ʳš*, *ʼž* pojawiają się *t*, *d*, czasem *g*: *vēstʳšȯt*, *stʳšībʳžnī*, *vəzdʳžec*, *zdʳžncī*, *zgʳžepc*, natomiast: *zi̯ǫc* — pol. *zdjąć*.

Drugorzędne *ń* rozwija się w słowie *i̯ǫc*: *vīmńeš*, *zēmńi* i w złożeniach słowa: *i̯idą́*: *pʳšii̯ⁿdą́*, *pʳšīi̯ⁿc* lub *pʳšīnc*, *rⁱezći̯nc są́*.

Zaginięcie spółgłoski: *peu̯ńe* obok *peu̯dńe*, *ʳžeḿąsńik*. — Odpada zawsze *ł* w masc. sg. praeteriti, pozostawiając po pełnogłoskach nosowych ślad w postaci mniej lub więcej silnego *n*, występującego też wskutek ściągnięcia i w fem. jakoteż w dual.: *vzǭⁿ*, *vzą́ⁿ*. — Zatrata palatalizacyi występuje stale w końcówce instr. pl. *-mi*. — Mało jest przykładów asymilacyi, powodowanej w Jastarni tak często przejściem **ki* na *či*. Tu należą przymiotniki, urobione przez dodanie suffixu **ьski* do tematu na *-r*: *lətəʳšk̓ī*, *zīʳšk̓ī*, dalej: *zḿaʳžu̯ī*, *zāḿoʳš*, *ščīʳš* (ścierwo).

Działanie analogii zob. w deklin. I., w zakresie słowa zaś w 1. sg. i 3. pl. czasu teraźniejszego konjug. I. 2 i 3.

Fonetyka międzywyrazowa objawia się w przechodzeniu końcowych bezdźwięcznych na dźwięczne: *ńī́z‿gu̯ö*, *tág‿u̯ońi* obok: *mṓk‿i̯em*, *spṓt‿i̯em*. Tu należy *u̯ötemklə* obok *u̯ṓdešet*.

B. Akcent.

I. Różnicy jakościowej, istniejącej według F. Lorentza na całej północy kaszubskiej, w akcencie luzińskim nie spostrzegłem, mimo, iż starałem się zwracać na to uwagę. Jestto może skutkiem niewprawnego w tym kierunku ucha, sądzę jednak, że właściwości tej w Luzinie niema, co jest tem prawdopodobniejsze, iż niektóre inne cechy, a także właściwości akcentu przyciskowego zbliżają go raczej do terytoryum środkowej kaszubszczyzny.

II. Akcent przyciskowy jest ruchomy, nie w tym jednak stopniu, jak w gwarach, opisanych przez Cenôvę i Bronischa. Różnica polega przedewszystkiem na wybitnie mniejszej ilości wyrazów i form z akcentem na ostatniej. Z kategoryi, podanych przez powyższych autorów, jakoteż przez Ramulta, bez wyjątku mają w Luzinie akcent na ostatniej tylko:

1. Rzeczowniki męskie, zakończone na *-c*, *-k*, polskie *-ec*, *-ek*: *rȯžái̯ⁿc*; *budī́nk*, *gⁿou̯ǫ́mpk*, *kaváu̯k*, *Kⁿopə́tk* (nazwisko), *mu̯ö-*

tū́šk, par^{i}épk, u̯öbrṓsk, vą̀bṓrk, v́atə́ŋk; nie należą tu wzięte z niemieckiego: *festuŋk, šplə·terk.*

2. Stopień wyższy przysłówków: *baržī́, dalī́, g^{u}ö^{r}žī́, ṅižī́, rəxlī́, v́ĭcī́.*

3. Gen. plur. rzeczowników, jeżeli niema końcówki; zauważyć jednak należy, że formy te są bardzo rzadkie, spotykają się jedynie w rodzaju żeńskim i nijakim, używane są przeważnie przez ludzi starych i mają zawsze nowsze formacye na *-ȯf: i̯ezṓr* obok *i̯ezērȯf* (nom. sg. *i̯ḗzer^{i}e), i̯agṓt* obok *i̯agu̯ödȯf* (nom. sg. *i̯ā́gu̯öda)* — i najczęstsza z nich: *celą̄t* obok *celą̀tȯf.* Jedynie formy typu *plecṓŋk (*nom. sg. *plécȯŋka)* obchodzą się bez pobocznych na *-ȯf,* jestto bowiem jedna z najsilniejszych kaszubskich kategoryi, formy te jednak zaliczyćby trzeba właściwie do punktu 1. Wyjątki od tego prawidła, jak np.: *kr^{i}epel, bulef, kr^{i}esen,* są oczywiście pozorne, tłómaczące się wstawnem *e.*

4. Bezokoliczniki konjugacyi I. 1. b. i I. 3., np. *p^{r}šəsī́c, zap^{r}šī́c, zebléc, u̯um^{r}žī́c.*

5. Odosobnione *f čerṓ.*

Rzeczowników akcentowanych w nom. sg. na ostatniej, oprócz wymienionych pod 1. niema zupełnie, jak również tak licznych w Jastarni akcentowanych końcówek innych przypadków; słyszałem jedynie: *pu̯oǵí* (nom. sg. *p^{u}ūk), dva u̯öu̯ɔ́*[1]*), st^{i}e u̯öu̯ṓf* (jednak bez liczebnika: *u̯öu̯ə, u̯öu̯ȯf), str^{i}enǫ̋* (nom. *str^{i}ena).* Tu też należą formy: *ṕ^{r}eršǫ̋ rāzǫ̀* i *s^{i}ebǫ̋.* Pozorne wyjątki stanowią: *g^{r}žĕmu̯ṓt, krəv́ḗ, brəv́ṓf,* które możnaby właściwie uważać za jednozgłoskowe. — i pod wpływem akcentu niemieckiego: *məli̯ón, kapū́n* (Kapaun).

III. Szczegółowe prawidła akcentowania rzeczowników, podane przez Bronischa, występują przeważnie i w gwarze luzińskiej, oczywiście po odtrąceniu nieistniejących tu oxytonów. Nie rozporządzając tak wielkim materyałem, nie mogę rzeczy dokładnie przedstawić, zaznaczę tylko kilka, często odosobnionych drobnych różnic, odnoszących się do § 45. — 1. Zasada: cofanie

---

[1]) może to jednak dual. *u̯öu̯á.* Dziś ręczyć nie mogę wobec podobieństwa dźwięków i niemożności sprawdzenia.

akcentu w acc. sg. i nom. pl. istnieje, ale tylko jako możliwość; formy: *ńézélą, ńézéle, rʲébuṓtą* występują raz z akcentem na drugiej, to znów na trzeciej od końca. — 2. g. Formy: *kameńe, kuöžʳeńe, ʳžeḿeńe* stoją w pośrodku między Bronischowemi: *kā́ḿöńö* i *kaḿéńa;* słyszałem jednak *puṓńeńe.* — 3. a. *čuṓřekoři.* 3. b. Prawidło w rzecz. męskich istnieje: *ją́zəku, puovrʲezu* (obok: *pā́uaru);* w nijakich deklinacyi V. zato słyszałem zawsze: *ćeləcu, dʳževicu.* — 3. c. *ą́ńeueće* obok *ańéuöre.* — 3. e. Bez wyjątku co do końcówki *-ī*, rozmaicie przy *-öf: ańeuöj, ḿeščōnöf, rąkōvöj, ʳžeḿeńöj* obok: *čornʲekʳšīžīnkūf, ḿédvezöf, pástaʳzöf, sǫsadöf.* — 3 f. Słyszałem formy: *lā́tami* i *latā́mi, puṓtkuövami* i *puötkuṓvami,* zresztą prawidło obowiązuje.

Cenôva i Ramult podają, że akcent pada zawsze na 3. od końca w rzeczownikach żeńskich na *-a* i nijakich na **-išče* (według Ramułta także na **-stwo).* Słowa zapisane przez Bronischa, stwierdzają dla Jastarni bezwyjątkowość prawidła co do **-išče* i bardzo szczupłą ilość wyjątków co do *-a.* Luzin ma ich znacznie więcej; i tak: *gᵘoʳžeuka, guöscəna, krʲelevna, macʲexa, nozeia, sǫsōtka, čečeʳža, zopuā́ta;* obce: *kᵘomeinda, muzīka, parā́da; grabləšče; krʲelestuö, gᵘospᵘodāʳstuö.*

IV. Przymiotniki dwuzgłoskowe wahają się. Z wymienionych przez Cenôvę i Bronischa stwierdziłem w Luzinie jako oxytona następujące: *bʳžətḱī́, cəxī́, cəzī́, ćą́šḱī, drʲeďī́, gą́stī́, grəbī́, guoxī́, xudī́, xuöřī́, kfasnī́, kʳšəvī́, letḱī́, bəxī́, muödī́, ḿitḱī́, nʲevī́, ńemī́, səxī́, slepī́, suabī́, taḱī́, tąpī́, zəmnī́, zuötī́, žeutī́, žəvī́* — i jedyny przez nich nie wymieniony: *lesnī́.* Różnią się od narzecza Jastarni akcentem: *cūsnī, cauī, ćfā́rdī, čəstī, čōrnī, krōtḱi, pʲąknī, səvī, sfą́tī.* Jednak i co do wymienionych oxytonów trzeba poczynić pewne zastrzeżenia. Już w nom. sg. masc. spotyka się wahania. słyszałem mianowicie obok form powyższych także: *cəzī, gą́stī, xuöřī, tā́ḱī.* Cofa się też często akcent w dalszych przypadkach, stale zaś w rodzaju żeńskim i różnych od męskiego przypadkach nijakiego: *tā́kǫ, zuötǫ, zuṓtəmī, tā́ḱe, nʲevė* (zawsze: *Nʲevė ḿāstʲe* — Neustadt, t. j. Wejherowo). W prawidłowej odmianie akcent pada oczywiście na przedostatnią w formach gen. i dat. sg. i instr. pl. *lesnéguö, lesnému, lesnəmī,* cofa się zaś na zgłoskę tematową w gen.-loc. pl. *lēsnəx.*

Prawidła powyższe odnoszą się tylko do stopnia równego przymiotników; stopień ich wyższy, jakoteż stopień równy przysłówków mają zawsze akcentowaną przedostatnią: *dr^{i}ekšī, du̯okšī, mu̯ötšī, n^{i}efšī; cəxu̯ö, ćąšku̯ö, čąst^{i}e, dūgu̯ö, k^{r}šəu̯ō.*

Trzyzgłoskowego przymiotnika z akcentem na ostatniej nie słyszałem żadnego, z akcentem na 3. od końca tylko: *krőlevī* i *skléńōnī*, oba rzadko używane wobec zwykłych: *kr^{i}elesk'ī, sklą̄nī.*

V. Akcent czasowników zgadza się z prawidłami ułożonemi przez Bronischa aż do szczegółów, istnieją n. p. podane przezeń (§ 50. 3. Im Simplex. a. III. 2.) 3 wyjątki: *ṽiʒelə, ṽeʒā́, ṽiselə,* do których przyłącza się czwarty: *kləčā́.*—Różnicę stanowi mniejsza ilość oxytonów: brak ich całkiem w rozkaźniku, w bezokoliczniku zaś ograniczają się do wymienionych powyżej. Inne, jak: *trəvṓ, u̯ŭžą̆, g^{r}žěḿī* nie mogą stanowić wyjątków, podobnie jak tegoż rodzaju rzeczowniki.—Jedyne dwa zasadnicze odstępstwa są: 1. Akcent masc. sing. praeter. w klasie III. 4 (u Bronischa VI), pada w Luzinie bez wyjątku na przedostatnią: *braku̯övu, bud^{i}evu, dar^{i}evu, meld^{i}evu są, pròbu̯övu, pu̯ökaz^{i}evu, p^{u}oklepu̯övu, škalevu.* — 2. Również bez wyjątku akcentowana jest przedostatnia w 1. os. sg. praes. kl. V. (Bronischa V. 1): *paḿątōm, u̯öbžīrgōm, vən^{i}ešōm są, zai̯ikom są.*

Zupełnie wyjątkowo słyszałem odstępstwa od tych zasad: *u̯ödnəką, p^{r}šənəku, ^{u}ui̯āxu, pu̯ṽeʒu* (2 razy).

Wreszcie zaznaczyć trzeba, że wbrew twierdzeniu Ramułta (Słownik, III. D. h), jakoby ściągnięte femin. sg. praeter. na *â, ą* było zawsze akcentowane na ostatniej, przycisk w tych formach stosuje się do prawideł Bronischa, według których kontrakcya i długość ostatniej zgłoski zupełnie tu wpływu nie wywiera.

VI. Akcent grup złożonych z przyimka i imienia jest różny i bez wątpienia podlega pewnym prawidłom, w żadnym jednak z działów akcentowych nie spotyka się tylu co tutaj wyjątków. Przyczyną jest często położenie danej grupy w zdaniu, akcent retoryczny, ale i w zupełnie tych samych warunkach nierzadko usłyszy się rzecz rozmaicie. Zależy to prawdopodobnie od pierwotnego akcentu danego wyrazu, rzecz to jednak trudna do określenia. Pomimo tych wszystkich wahań można podać następujące zasady.

1. Na akcent wyrazów przynajmniej trzyzgłoskowych przyimek zupełnie nie wywiera wpływu: *d'e ku̯ṓsc'eu̯a, d'e zaḃicō, ku̯ol ku̯öḿinka, na vą̄ⁿdrȯfką, na veselė, za čśprəną, za rétai̯a, za r'ebu̯ötǫ.*

2. Dwuzgłoskowe rzeczowniki i zastępujące je zaimki przerzucają akcent w gen. i acc. na przyimek, zatrzymują go zaś bez zmiany w instr. i loc.

Przykłady: a. *d'é‿d'emu, d'e‿d'eu̯u, d'é‿du̯öru, d'é‿xleba, d'é‿karčmə, d'é‿ku̯öńa, d'é‿lasa, d'é‿ńeba, d'é‿razu, d'é‿u̯ökna; d'é‿ńegu̯ö, d'é‿tegu̯ö; u̯ṓd‿zeḿe, u̯ṓt‿tegu̯ö; nā́‿gȯrą, nā́‿i̯izbą, nā́‿pu̯öle, nā́‿reḿą, nā́‿trovą, nā́‿u̯avą, nā́‿u̯öi̯ną, nā́‿zeḿą; pʳšéz‿gąbą; u̯ṓ‿ńeu̯e; zā́‿rące.*

b. *nat ṕ'ecką, pu̯öd zvelǫ, za ńimi; na gu̯öv́e, na kārku, na ku̯öńu, na ku̯öńax, na pūstkax, na pu̯ölu, na ṕ'ōsku, na tfāʳžī, na v́išńi, na žārnax; pu̯ö peu̯(d)ńu, pu̯ö u̯ǭⁿkax.*

W obu wypadkach częste są wyjątki. choć podana reguła stanowczo przeważa; i tak: a. *d'e ʒūrə, d'é Gdȯi̯ⁿska, d'e gȯrə, d'e ṕ'icō, d'e s'estrȯf, d'e tāḱ'əx, d'e u̯öču; u̯öt pu̯oga; na frīštək, na sfą́ta, na smątōʳš; u̯ö pōrą, u̯ö u̯öǵeń; za u̯ögᵘon.*

b. *nā́‿gąḃe, nā́‿sf́ece, nā́‿u̯ȯⁿce; pu̯ṓ‿gąḃe, pu̯ṓ‿sf́ece.*

3. Jednozgłoskowe rzeczowniki przerzucają akcent na przyimek, jednozgłoskowe zaś zaimki rzeczownikowe zatrzymują go:

a. *d'é‿dȯm, d'é‿fsə, nā́‿du, nā́‿məsl, nā́‿mōl, nā́‿sḿerc, nā́‿u̯ȯs, u̯ṓb‿n'ec, pu̯ṓd‿las;* jednak: *na‿u̯ṓs, pʳšez‿v́ēʳšk.*

b. *d'e‿i̯ī́, d'e‿ńī́x, na‿ńī́x, u̯ö‿tī́m, pʳšez‿ńī́x, pʳšə‿ńī́, pʳšə‿tī́m, u̯u‿ńī́, u̯u‿ńī́x, za‿ńī́m, za‿ńǫ́, za‿tī́m;* obok tego słyszałem: *d'é‿ńī, zā́‿ńīm.* Bardziej wahają się zaimki osobowe: *d'e‿ḿé* obok *d'é‿ḿe, d'é‿se, u̯ṓ‿ḿe, zé‿mnǫ, ze‿ḿé.* Zawsze przerzuca akcent na przyimek acc. sg. neutr.: *nā́‿t'e, u̯ṓ‿t'e, zā́‿t'e.*

4. W połączeniach przyimka z zaimkiem i rzeczownikiem zachodzą dwie możliwości: a. jednozgłoskowy zaimek zawsze cofa akcent na przyimek. wskutek czego powstają dwa trocheje: *d'é‿tė xōtə, d'é‿təx xu̯örəx; nā́‿ną u̯ȯⁿką, nā́‿tą gȯrą: nā́‿tīm kulāvīm, pʳšə́‿tīm bədle, zā́‿tīm krȯlą.* b. dwuzgłoskowy zaimek przerzuca akcent lub go zatrzymuje: *d'é‿tegu̯ö krōfca, d'é‿teu̯e u̯öi̯ca; nā́‿teu̯e cə́zėgᵘo, nā́‿teu̯e dąba; u̯ṓd‿negᵘo pǭⁿčka, u̯ú‿tegᵘo pąna;* ale także: *d'e i̯ednė kārčmə, d'e mu̯öi̯ė ʒūrə, d'e mu̯öi̯əx stāršəx,*

d'e sfčguö par'epku, d'e teguö mūna, uöt suöji bauk'i, za teguö mè-stra; na sfątī Ščepōn.

Bezwyjątkowe są, rzec można, prawidła: 1. i 4 a; rzadkie odstępstwa widzimy w 3., częstsze w 2.; co do punktu 4 b — nie podobna rozstrzygnąć, który akcent przeważa.

Cenôva całą powyższą kwestyę określił w następujących słowach: „Der Ton des Hauptworts schliesst sich an den des Verhältnisswortes an; zuweilen auch umgekehrt" (str. 13. 5. c). Do tej pobieżnej i niedokładnej reguły przyłącza się Bronisch, podając kilka zaledwie przykładów (§ 49. VI.); a jednak z krótkiego choćby rzutu oka na jego teksty widać, jak niewystarczająca jest ona dla gwary Jastarni, której prawidła zdają się mniej więcej odpowiadać podanym powyżej dla Luzina. Uderzającą jest zwłaszcza rzeczą, że pewne wyrazy zdają się istotnie wpływać na wyłamanie z pod reguły (o ile ona oczywiście jest nią w istocie, zaco wobec dość znacznych wahań ręczyć trudno); takie n. p. jast. *dŏ-gōrë* obok *dŏ́-bôtă*, albo *nā́_sv́öce* obok *nā_v́ĕ́řkuў* występuje systematycznie w obu gwarach, bliżej jednak tego akcentu w tekstach Bronischa nie badałem.

W innych grupach akcent przeważnie pada na pierwszy wyraz, bez względu, czy jest on zaimkiem, czy też częścią mowy nieodmienną: *jó_mdą, tó_mzeš, jŏ́_pudą, tó_vezńeš* — obok: *jo mušu, jo přšset; tá_guö, ńī́z_guö, uŏ́na_mu, jó_jima, a t'é_ma šua; ā́_guö scǫ", jā́g_guö, jā́g_uońi, ā́_mu, ā́_ją, á_jī, ā́_są uŏ́dvožu* — obok: *tak uöńi; tĕ́ž_vcle, tú_kuole, tág_žebə.*

C. Odmiennia.

I. Deklinacya.

a. Rzeczowniki.

Deklin. I.—Sgl. gen. ma przeważnie końcówki, odpowiadające ogólno-polskim, z niewielką przewagą na korzyść *-a: dąba, lasa, uŏ́gr'eda, uöua. dóm — d'emu,* ale *d'ema* (= w domu). *-u* występuje zgodnie z ogólno-polskiem często tam, gdzie w Jastarni mamy *-a*, n. p. *muru, scəřžu* (nom. *scīřš), targu.*

Dat. kończy się zwykle na *-ovi, które w Luzinie brzmi: -u̯öv́i, -ᵗev́i, -ev́i: ksą̆zᵗev́i, ku̯övṓlev́i, — rzadko na -u: xu̯öpu, u̯öi̯cu.

Voc. Na uwagę zasługuje: səńe.

Instr. ma bez wyjątku końcówkę -ą, odpowiadają polskiemu -em. Jest ona krótka, ze słabą nosowością, stąd brzmi czasem, zwłaszcza dla nieprzyzwyczajonego ucha, jak niewyraźnie zlokalizowane a.

Loc. odpowiada też mniej więcej polskiemu, z przewagą jednak końcówki -u: mrᵗezu, pu̯övrᵗezu, u̯özu.

Pl. nom. 1. -ə: di̯ōblə, katᵗéləcə, lətʳšə; gʳžəbə, u̯epə (łby). u̯öu̯ə.

2. -ī: rᵗeďī, drǫšḱī, ptōx́ī, xu̯öṕī.

3. -e: kaḿeńe, ku̯öʳžeńe, nᵗeže, pā́stŭʳže, v́ertle, sklōʳže; nadto Pu̯ṓlōše (Polacy) i ptōše (obok ptox́ī).

4. *-ov́e, kasz. -ᵘöv́e, -ᵗev́e, -ev́e. Końcówka ta częstsza, niż w polskim; obok: pasérʳžbᵘov́e, zɔ́ceve słyszy się: kúpceve, brátᵗeve (obok brācō), sklṓʳževe (lub sklōʳže).

cūt ma nom. pl. cəda.

Gen. 1. bez końcówki słyszałem jedynie: dᵗé‿gȯt od nom. guödə (czy bez przyimka brzmi tak samo, nie wiem, prawdopodobnie jednak ma końcówkę -ȯf) i i̯āstĕr (nom. i̯āstrə).

2. -ȯf, najczęstszy: cədȯf, ledȯf, rą̇kōvȯf; brātȯf, ḿeščōnȯf, ḿédv́ezȯf, pā́stŭʳžȯf, pʳšəi̯aceu̯ȯf, ʳžeḿeńȯf.

3. -ī: dńī, ku̯öʳžeńī, pʳšəi̯acēlī (obok pʳšəi̯aceu̯ȯf), təsǫ̇cī, žeu̯neʳžī.

Dat. -ȯm: pʳšəi̯aceu̯ȯm.

Instr. kończy się we wszystkich deklinacyach najczęściej na -ami (-ą̇mi): zécami, zéfčą̆tami, fsą̇mi, látami, ńítkami, pu̯ógami, pᵘötku̯ṓvami, rɔ́bami, špṓrami, talā́rami, žɔ́dami. Obok tego istnieje -omi: ksą̆zomi, ḱíi̯omi, pʳšəi̯acéu̯omi i pʳšəi̯acélomi, u̯ṓu̯omi, žeu̯néʳžomi. — kȯń ma kȯi̯ńmi. Końcówkę -ī słyszałem tylko raz: pʳšed i̯āstrī do nom. pl. tantum i̯āstrə.

Loc. ma we wszystkich deklin. -ăx: iāstrăx.

Odmienne formacye:

kām, gen. kā́ḿeńa, pl. kaḿeńe, kaḿeńȯf; tak samo: kʳšem, pu̯öm, ʳžem, ale prᵗeḿeń.

ksǫ̇c ma plur. ksą̇žō, brat — brāc̄ō i brátᵗeve.

Wpływ fonetycznej postaci nomin. na dalsze przypadki: *mex, mexu; u̯ep, u̯epa, v u̯eṕ'e, u̯epə, u̯epȯf, v u̯epăx; mūsk, mūsku, z mūskų́; u̯ö^{r}žeu̯, u̯ö^{r}žu̯a, u̯ö^{r}žu̯ə; tīʒeń, tī́ʒeńa, f tī́ʒeńu* i *f tīʒeńu;* natomiast: *lef, lva, lvə* (w Jastarni *lēfš^{ü}ö, lēfšī).*

W plur. należą tu męskie na *-a: mǫ́drā́leve, mǫ́drālȯf; šandā^{r}žə, šandā^{r}žȯf.*

Deklin. II. Zakończenie nom. sg. odpowiada zupełnie polskiemu z odpowiedniemi zmianami fonetycznemi; a więc *peu̯ńe* (południe), *i̯āpku̯ö, čeu̯n^{i}e.*

Pl. gen. jest równy tematowi. ale obok tego istnieją coraz bardziej rozszerzające się formy na *-ȯf: i̯āpk (i̯āpku̯ö), i̯ezȯ́r* i *i̯ezerȯf, kū* i *ku̯öu̯ȯf, sk^{r}šideu̯* i *sk^{r}šidu̯ȯf.*

u̯öku̯ö i *u̯uxu̯ö* zachowały formy dual.: *u̯öčə, u̯ušə; u̯öču, u̯ušu;* zanotowałem też: *d^{i}e u̯öčī.*

Pierwotne tematy na **-ii̯o* mają w nom. *-ė* lub *-ī: grab́enė, u̯oblečeńė, ṕ'icė, p^{r}šədōcė, žəcė, v́eselė; u̯ubrąńī, u̯öb^{u}ūcī.* Gen. jest *zav́icō, v́eselō;* loc. kończy się na *-u* lub *-īm: ku̯öpańu* i *ku̯öpańīm, v́eselu* i *v́eselīm, žəcu* i *žəcīm.*

Deklin. III. Nom. sg. kończy się przeważnie na *-a,* na *-ō* słyszałem tylko: *b́ib(e)ləi̯ō, foḿili̯ō, kuzńō, peu̯ńō, Pomărańi̯ō, veláci̯o* i *r^{i}elō* obok *r^{i}ela.*

Gen. 1. *-ə: dəšə, karčmə, rādə, sārnə.*

2. *-ī: b́au̯ḱ'ī, n^{i}ed'ī.*

3. *-e: b́ibləi̯e, grai̯^{ń}ce, zeḿe.*

Acc. Powszechna jest końcówka *-ą́: čə́prənų́, ku̯ṓṕ'icą́, zəmą́, zńii̯ą́.* *-ǫ́* mają kończące się w nomin. na *-ō: b́ibləi̯ǫ́, kuzńǫ́, Pomărańi̯ǫ́, r^{i}elǫ́.*

Loc. *dr^{i}eʒe, zəḿe; šəi̯i.*

Plur. nom. *pupḱ'ī, i̯ā́guodə, ńéʒele, sf'ińe.*

Gen. Obok przeważających form pierwotnych pojawia się często *-ȯf,* zwłaszcza tam, gdzie ostatnia zgłoska miała być akcentowaną: *bnlef, ńeʒel, plēf,* — ale *i̯agu̯ödȯf* (rzadko *i̯agṓt), kr^{i}eplȯf* (obok *kr^{i}epel), ku̯ösȯf, ku̯özȯf, pxu̯ȯf* (rzadziej *pxeu̯), ṕ'esńȯf, s^{i}estrȯf, vrəkȯf;* pl. tant. *šχąńȯf.* Co do form *krəšk, ku̯öšk, plecṓnk, pūstk,* które nie mają nigdy *-ȯf,* zobacz 5. punkt o akcencie. — *Sf'ińa* ma gen. pl. *sf'ińī.*

Dual.: *rą́ce, rą́ku.*

Deklin. IV.: *məš, məšə, məšǫ̇; məšə, ḿəšȯf, məšȯm; v́es, fsə, fsī; fsȯf, fsąmi; tfōʳš, tfāʳže, tfāʳžī.*

kref. krəv́é, krəv́ǫ̈; pl. *b́rəv́í, brəv́ǫ̈f.*

Deklin. V. 1. *celą̇, céləca, céləcu, s céləcą̇; celą̇ta, celą̈t* i *celą̇tȯf, celą̇tȯm, celą̈tami, celą̇tax; dʳžev́ą̇, dʳžév́ica, dʳžév́icu.*

2. *viḿą̇, víḿeńa;* pl. *viḿena.*

b. Zaimki.

1. Osobiste:

i̯ō, ḿe, ḿe, ḿe, mnǫ̇, ḿe; ma; mə.

tə, ceb́e i *ce, tⁱeb́e; va.*

m. *u̯ön,* n. *u̯önⁱe*	f. *u̯öna*	Pl. *u̯öńi, u̯önə*
i̯egu̯ö, gu̯ö	*i̯ė* obok *i̯ī*	*i̯īx*
i̯emu, mu	*i̯ī*	*i̯īm, i̯ima*
= gen.	*i̯ą̇*	*i̯ė*
ńīm	*ńǫ̇*	*ńimi*
ńīm	*ńī*	*ńīx*

Raz jeden słyszałem: *v ńen* (weń). Co do *ń-*, rozpoczynającego zaimek, stan rzeczy odpowiada ogólno-polskiemu, zaznaczyć jednak muszę, że obok *dⁱe‿ńī́* słyszałem także *dⁱe‿i̯ī́.*

Zwrotny: *seb́e* i *se, sⁱeb́e* i *se, są̇, sⁱebǫ̈.*

Uwaga: *ma* i *va* mają znaczenie l. podwójnej, *i̯ima* zaś także l. mn.

2. Wskazujące:

m. *ten,* n. *tⁱe*	*ta*	*tī, tə.*
tegu̯ö	*tė* obok *tī*	*təx*
temu	*tī*	*tīm*
= nom. lub gen.	*tą̇*	= nom. lub gen.
tīm	*tǫ̇*	*təmi*
tīm	*tī*	*təx*

Zupełnie tak samo odmienia się: *ten tą* i *nen, na, nⁱe* (tamten).

3. *xtⁱe, cⁱe; ńixt, ńic; ńėcⁱe* (coś); *fšətcə (fšəscə), fšətḱʼəx.*

c. Przymiotniki.

nom.	*lesnī́*	*tōńė*	*stōrō*
gen.	*lesnėgu̯ö*	*tṓńėgᵘo*	*stōrė*

dat.	*lesnėmu*	*tṓńėmu*	*stōrī*
instr.	*lesnī́m*	*tōńīm*	*stōrǫ̇* acc. i instr.
loc.	*lesnī́m*	*tōńīm*	*stōrī*
Pl. n.	*lesnī́*	*tōńė*	*stōrė*
g. l.	*lēsnəx*	*tōńəx*	*stōrəx*
dat.	*lesnī́m*	*tōńīm*	*stōrīm*
instr.	*lesnəmi*	*tṓńəmi*	*stṓrəmi*

Wszystkie formy zakończone na *-ė* mogą mieć obok tego także końcówkę *-ī*; również w gen.-loc. plur. obok *-əx* spotyka się *-īx*. Szczególniej występuje to w tematach na *-n*: *tė i̯istnī nⁱecə, sklą̄nī gȯrə, žōdnī i̯inī rādə; u̯ubrāńė pᵘozu̯öcⁱēnī, su̯öi̯i u̯öbūcī, su̯öi̯i dvāsta talārȯf; krevnīx, žōdnīx.*

Tak samo odmieniają się: *mȯi̯, mu̯öi̯a, mu̯öiė; tu̯ȯi, su̯ȯi̯* (mające obok form: *mu̯öi̯ėgu̯ö* także: *mėgu̯ö, sfėgu̯ö* i *su̯ėgu̯ö*), *naš, vaš; i̯ĕden, i̯edna, i̯ednⁱe; sȯm, sāma, samu̯ö; žōden, žōdna, žōdnⁱe.* Tu też należy odmiana: *Ańelskō* (Anglia).

Uwaga: Nom. pl. na *-ī* jest ogólną formą męską, nietylko osobową: *tāk'ī dᵘūǵī vuösə, rⁱezmai̯itī spu̯ṓsⁱebə, zu̯ī čāsə, žōdnī ku̯öńe, su̯öi̯i ku̯öńe.* Forma ta nie ma nigdy przed *-ī* spółgłoski pochodnio-palatalnej, jest więc równa nom. sg., n. p. *mǫ̇drī* (= mądry i mądrzy); *fšəscə ńežeńau̯ī parⁱēpcə, bu̯ögātī a ᵘubu̯öd'ī.*

II. Konjugacya.

Uwagi ogólne. Istnieją 3 liczby, dualis jednak tylko w 1. os. ma znaczenie podwójne, 2. os. bowiem służy zamiast liczby mnogiej: *ńésetu* = wy niesiecie. 2. os. pl. ma znaczenie polskiego „pan“: *ńésece* = Pan niesiesz, obok niej jednak zwykły i polski sposób mówienia: *mō pōn?* — W rozkaźniku zwykle używa się tylko dwu form: sg. — i dual. na *-ta* w znaczeniu l. mn. — Imiesłów teraźniejszy czynny ma formy: odmienną na *-ǫ̇cī* i nieodmienną na *-ǫ̇cə*. — Imiesłów przeszły czynny na **-ši* nie istnieje zupełnie, bierne na *-nī, -enī* i *-ti* (których tworzenie, o ile istnieją, nie różni się od polskiego) nie zawsze, bo znaczenie bierne ma często imiesłów czynny na *-u̯ī*, n. p. *xlėb bīu̯ u̯up'eku̯ī, dʳžeu̯ö bəu̯ö naku̯adu̯e, grⁱex bīu̯ spāsu̯ī*, obok: *pʳšešu̯ī, rⁱezrⁱēsu̯ī, i̯o bīu̯ vəlāzu̯ī.* Czas przeszły złożony nigdy nie występuje w formie już jedno-

litej (jak w polskim). lecz odmienia się przez dodawanie imiesłowu do zaimka osobistego, przyczem może też występować i słowo posiłkowe. ale tylko w 1. os. sg.. rzadko także w 2.· a więc: *i̯o i̯em ńòs, tə ńòs, u̯ön ńòs, mə ńeslə, va ńeslə, u̯öńi ńeslə;* szyk imiesłowu w stosunku do słowa posiłkowego jest zależny od występowania zaimka: *vzār i̯em są a lėk i̯em,* — ale: *i̯o i̯em lėk.* Bardzo często jednak czas przeszły urabia się zupełnie na wzór niemiecki. tak od słów nieprzechodnich. za pomocą słowa posiłkowego *być,* np.: *u̯ön bīu̯ i̯axònī, u̯on i̯u bīu̯ i̯iʒ'enī, c'ebə bīu̯ vnet vi̯axònī, u̯ońi bələ i̯axònī, u̯öna bəu̯a i̯iʒ'enō, krēf bəu̯a zd'ińēnō* — jak i od przechodnich. zapomocą słowa posiłkowego *mieć,* n. p. *u̯ön ḿeu̯ pu̯ömŭc d'estōnī, ḿū f kū tī gòrə vāxą p^u^ostaćenī, mə mōmə žət'e zgraḃēnī a vəvezu̯ī, u̯ońi ńi̯ ḿele ńīc v'īcī zesēku̯ī, u̯ońi ḿele kròla pu̯öḃitī, c'e ku̯öńī lēžau̯ö a s'e ḿau̯ö šp'īrə pu̯ou̯òḿōnī.* We wszystkich konstrukcyach orzeczeniowych imiesłów stojący na końcu ma prawie zawsze nieodmienną formę na *-ī: tą bǫʒe mu̯öi̯ė ḿen'e vəšətī, tą bəu̯o tak v́ele rīp za u̯ögòn u̯uv́ešēnī, fšətku̯ö v st^r^šībr'e p^r^šəbrōnī; ku̯öńa z d'ement'ēvəmi pu̯ötku̯övami kŭtī, a fšətku̯ö ^u^ubrąńī d'émentą u̯öḃitī,* nawet: *u̯öna ḿâ str'enǫ́ ku̯ölana zelēnī a čornī,* — gdy tymczasem w składni przydawkowej przymiotnik ma w rodzaju nijakim końcówkę *-ė.*

Konjugacya bezspójkowa.

1. *i̯o i̯em, tə i̯es, u̯ön i̯es, i̯esmə, i̯esta, sǫ; bąʒə, bąʒəta; bəc; bīu̯, bəu̯a, bəu̯ö.* Fut. *bǫdą, bǫʒeš, bǫdǫ* albo: *mdą (bdą), mʒeš (mdeš), mʒe, mʒeta* według konjugacyi I.

2. *i̯ėm, i̯ėš, i̯ė, i̯ėmə, i̯ėta, i̯eʒǫ; i̯ėc, i̯ėcta; i̯ėsc, i̯ōt, i̯ādu̯a, i̯edlə.*

3. *dōm, dōš, dō, dōmə, dōta, dāʒǫ; dai̯, dai̯ta; dac; deu̯, dālə.*

4. *v́ėm, v́eʒǫ; v́ėc, v́ėcta; v́eʒec; v́eʒu, v́eʒā́, v́eʒelə.*

Konjugacya I. (Leskiena-Kryńskiego).

1. a. *ńesą, ńeseš, ńese; ńéseta; ńésemə, ńésece, ńesǫ.*
Imper. *ńesə, ńesəta.* Part praes. act. *ńesǫcə, ńesǫcī.*

Inf. *ńesc*. Praeter. *ńòs, ńesu̯a, ńeslə*; part. *pʳšəńesu̯ī*.

pʳšą̇dą̇, pʳšą̇ʒə, pʳšǫ̇ⁿt, pʳšą̇du̯a; rⁱestą̇.

b. *i̯idą̇, i̯iʒə, i̯īc, šet, šu̯a, i̯iʒenī*; złożenia: *pʳšii̯ⁿdą̇, pʳšii̯ⁿʒə, pʳšīi̯ⁿc, dⁱepʳšī́i̯ⁿc* i *dⁱepʳšī́nc, rⁱezéi̯nc są̇, pòⁱdą̇* i *pūdą̇, pu̯öi̯* i *pᵘō* (n. p. *pᵘṓ le sa tu*). *mu̯ögą̇, mòžeš, mǒžemə; pu̯ǒmᵘožə, mòk, mu̯ögu̯a. zḗbleką̇, zeblēče, zebléc, zēblėk; zapʳšī́c, zāpʳšīk, zā́pʳšəglə; pʳšəsī́c, pʳšəsīk*.

Tematy na *-m, -n*: *klną̇, klńī, klǫ̇c, klǫ̇ᵛ, pʳšeklą̇tī; začǫ̇́c, zāčǫ̇ᵛ, zāćą̇ᵛ, zā́čą̇u̯ö, ma zāčą̇ᵛ, zā́čą̇lə; u̯otpu̯öčǫ̇́c. vezną̇, vezńe, vēs, vzǫ̇ᵛ, ma vzą̇ᵛ, vzą̇lə; vīmńeš, vīmńī, vəi̯ǫ̇́c, vəi̯ǫ̇ᵛ; zēmi̯ī* i *zēmńī, zi̯ǫ̇ᵛ*.

2. a. *b́eʳžą̇, b́éʳžemə, b́eʳžǫ̇; b́eʳžə, b́eʳžəta; brac, breu̯, brâ, brau̯ö, brālə*; tak samo *ṕʿeʳžą̇. u̯ŭžą̇́, u̯ŭžéš, ńé‿u̯žə, u̯ŭgác*.

b. *rv́ą̇, rv́eš, rv́ǫ̇; rv́ī, rv́ita; rvac, rveu̯, rvâ, rvau̯ö*.

3. *tʳšą̇, tʳšeš; tʳšə; tʳšėc, zatʳšḗc; zācar, zā́caru̯a; cartī. vzār są̇, rⁱezʒartī*.

u̯umʳžą̇, u̯umʳžeš, u̯umʳžǫ̇; u̯umʳžə; u̯umʳžḗc i *u̯umʳžī́c; u̯ūmar, u̯ū́maru̯a*.

Konjugacya II.

a. *cīgną̇, cīgńeš, cī́gńemə, cī́gńeta, cīgnǫ̇; cīgńī, cīgńita; cīgnǫ̇c; cīgnu, u̯öna cīgną̇́, va cīgną̇́, u̯öńi cīgną̇lə; cīgńenī*.

Tak samo: *cepną̇ — cepnǫ̇c, dv́igną̇ — dv́ignǫ̇c, ǵiną̇ — ǵinǫ̇c, pxną̇ — pxnǫ̇c, pu̯oną̇* (płynę) — *pu̯onǫ̇c, ʳžną̇ — ʳžnǫ̇c*.

b. *u̯ǒtemkną̇, u̯otemknǫ̇c, u̯ǒtemknu, u̯ǒtemklə; lēgną, lēgnǫ̇c, lėk, lēgu̯ö; mu̯ökną̇, zmu̯öku̯ö; u̯úʳžasną̇ są̇, u̯ū́ʳžas są̇*.

Konjugacya III.

1. a. *b́ii̯ą, b́ii̯eš; b́īi̯, b́ii̯ta; b́ic; b́īu̯, b́iu̯a, b́ilə. čəi̯ą̇, čəi̯eš; čəc; čīu̯, čəu̯a, čələ*.

b. *pu̯öʳžą̇, pu̯öʳžeš; pu̯öʳžə; pu̯örc, rⁱespu̯örc; rⁱespòr, rⁱéspᵘoru̯a*.

2. a. *dmūšą̇, dmūšeš, dmū́šeta, dmūšǫ̇; dmūšə, dmušəta; dmūxăc; dmūxu, dmuxā́, dmuxālə*.

kōʳžą̇ — kārăc, kǫ̇šą̇ — kąsăc, pu̯òčą̇ — pu̯okăc, ṕʿišą̇ — ṕʿisăc, v́ǫ̇žą̇ — v́ą̇zăc.

b. *sei̯ą̇, séi̯emə, sei̯ǫ̇; sōc; seu̯, šâ. v́ei̯e, v́ōc*.

3. *u̯úḿei̯ą̇, u̯uḿei̯eš, u̯uḿéi̯emə; u̯uḿu, u̯úḿelə. rʳéz(ŭ)ḿei̯ą̇,*

rʲezḿei̯eš, rʲezḿei̯ǫ̇; rʲéz(ŭ)ḿu, rʲezḿâ. xcą̇, xceu̯ (úé‿xcu), xcâ, xcau̯ə.

4. *vḗlii̯ą̇* (wählen). *velii̯eš, velíi̯emə; vēlii̯, vélii̯ta; velēvăc; velēvu, velevā́, velevālə; velevōnī.*

**-ui̯e* tematu teraźniejszego zostaje po spółgłoskach wargowych, tylnojęzykowych i po *i̯*; zresztą przeszło na *-ii̯e*, obok czego jednak spotyka się równorzędne formy na *-əi̯e* i *-ʲui̯e*, nawet *-ui̯e*:

a. *vəziskui̯e, pᵘoklepui̯e, u̯öi̯ui̯e — vəzisku̯övăc, pᵘoklepu̯övăc, u̯öi̯evăc.*

b. *psii̯ą̇, psíi̯emə* obok: *psəi̯ą̇, psə́i̯emə; zēpsī, zḗpsita; psʲevăc, zepsʲevu;* tak samo: *ai̯nb́ildii̯e se, psʲetii̯ǫ̇, rḗzii̯ą̇, rezī́i̯emə, rēzī, rḗzita, rezʲevăc; špasii̯e, tancii̯e; i̯o są̇ šṓnii̯ą̇, šonii̯eš, šonʲevu są̇* obok *pā́nui̯ą̇, panūi̯eš, pānui̯, pā́nui̯ta;* wreszcie: *dā́rʲui̯ą̇, darʲui̯eš, dārū́i̯, dā́rui̯ta, darʲevu, darʲevā́.*

Konjugacya IV.

1. a. *brʲeńą̇, brʲéńimə; brʲeńi, brʲeńita; brʲeńic, brʲeńu, brʲeńiu̯a, brʲeńilə;* tak samo: *kuṕʹą̇ — kuṕʹic, rǫb́ą̇ — rą̇b́ic, rʲeb́ą̇ — rʲeb́ic, i̯o są̇ žeńą̇ — žeńic są̇.*

b) *kuʳžą̇, kuʳžīš, kúʳžimə, kuʳžǫ̇; kuʳžə, kuʳžəta; kuʳžəc, kuʳžu, kuʳžəu̯a, kuʳžələ;* tak samo: *u̯údeʳžą̇ — u̯udeʳžəc, səšą̇ — səšəc, nʲešą̇ — nʲesəc, sāʒą̇ — sāʒəc.*

2. *kləčą̇, kləčīš, klə́čita; kləčə, kləčəta; kləčec, kləču, kləčā́* (ale *lēžâ*). Tak samo: *cĕrṕʹą̇ — cĕrṕʹec, lēžą̇ — lēžec, sēʒą̇ — sēʒec, gʳžĕḿī́ — gʳžĕḿau̯ö.* Godne uwagi: *mušą̇ — mušec, mušu, mušelə; zāzdʳžą̇, zāzdʳžīš — zāzdʳžec, zāzdʳžu* (ale *zdʳžīu̯*), *zā́zdʳžâ; stʲei̯ą̇, stʲei̯īš — stòi̯ — stʲēc — stʲéi̯au̯ö.*

3. *sṕʹą̇, sṕʹīš; sṕʹi, sṕʹita; spac, speu̯, spālə.*

Konjugacya V.

gōdòm, gōdōš, gōdō, gṓdōmə, gṓdōta, gōdāi̯ǫ̇; gādōi̯, gā́dōi̯ta; gādăc, gōdu, gōdā́, gōdālə.

Tak samo: *dv́īgòm — dv́īgăc, hālòm — hālăc, skōkòm — skākăc, su̯oxōm — su̯oxăc, trəvṓ — trəvác, vənʲešòm są̇ — vənʲešăc są̇.* Godne uwagi: *u̯òḿòm, u̯òḿōš, u̯òḿāi̯ǫ̇; u̯āḿi* (według III. 2a);

u̯āńăc; u̯ōńu. Formy infin. i jego pochodnych są tu oczywiście wspólne obu klasom.

Tu należy w czasie teraźniejszym: *mōm, mōš, mō, mōmə, mōta, māi̯ǫ́;* infin. *ńec,* praeter. *ńeu̯, ńâ, ńau̯ö, ńelə.*

Część II. Słownik.

Zamieściłem tu wszystkie napotkane wyrazy, nie istniejące w Słowniku Ramulta, z zebranych zaś przez niego te, które mają odmienne znaczenie lub formę, o ile ta różnica nie polega na ogólnych właściwościach fonetycznych gwary luzińskiej.

āfsec, obcas, Absatz.

ai̯nb́ild'evac se, einbilden sich.

Ańelskō, dekl. przym., Anglia. R. *Ąglėjô.*

ban, kolej. Bahn. *i̯ādǫ́ bānǫ́.*

bekái̯nt zr'eb́ic, bekannt machen.

bešēt ćezec, Bescheid wissen.

blōs, adv., bloss.

brakṷövac, nie mieć, potrzebować. *brakṷövu d'é‿tegṷö c'eš s kārčmə.*

brȯna, R *brona.*

b'ž'ena, brzana, R. *břôna.*

cepṷǫ́c, cepṷą́, cȯrką́ cepṷǫ́lə nāzot d'e d'ēmu.

cux, i̯o mu deṷ tāḱ'ī cux i̯īc, R. *cug.*

č́ārt, czart, R. *čôrt.*

č́f'irkṷötac, ćwierkać (o ptakach).

čorn'ek'šīžńik, czarnoksiężnik.

dac, dōm, = kazać. *deṷ nakāzac.*

daxlońik, Tagelöhner.

dərx, durch.

dətk, 10 fenigów. R. *detk,* pieniądz dziś już nie używany.

d'ement, dyament.

d'ement'evī, dyamentowy.

drevn'e, drzewo, nawet rosnące.

d'žōzya, szczypa.

ʒī'šḱ'ī, R. *ʒéřći.*

festunk, więzienie.
frīštək, Frühstück.
fundāment.
f'ilit'ernī, filuterny.
gąsōʳš, gęsiarz.
gd'eva, wdowa.
gdȯfc, wdowiec.
gōrʒel, gardziel.
grai̯ⁿca, R. *granca*.
gru'ntštək, Grundstück.
gvōsnī, własny.
xau̯pa, R. *xałepa*.
xōta, chata.
xt'e, kto, ktoś. R. tylko = kto.
i̯ārmuš.
i̯eseń, masc., R. fem.
i̯ōrka, żyto jare.
kai̯ⁿta, ostry brzeg, Kante.
kandāra, część uprzęży na konia.
kapū́n, kapłon, Kapaun.
kāra.
kārac, *kōʳžą*, karać.
kfōḱer, kwakier.
klėt, pl. *klėdə*, suknia kobieca. Kleid.
knap, adv., knapp, *knap ta gv́ōzda bəu̯a v́ĭʒĕc*.
krepel, *krepla*, kaleka, Krüppel.
kornis, *-u*, wódka.
kȯmka, ławka przy piecu.
ku̯ölēga, kolega.
ku̯ömei̯nda, komenda. R. *kœmąda*.
ku̯ōḿīńōʳš, kominiarz, R. *kœminńik*.
ku̯öpu̯öt, kłopot.
ku̯öṕ'ica, kopica (siana).
ku̯örčok, obelżywa nazwa szlachcica, zob. R.
ku̯öštac, *ku̯öštō*, R. *kœštovac*.
ḱ'ei̯, *ḱ'e* i *ḱ'ė*, R. *kjej*, *ćej*.
ḱixu̯ötac są, R. *xixœtac*.

lapka, szmata, Lappen.
ležn'esc, Gelegenheit.
lifr'evac, liefern.
lika, u̯ön lika speu̯, R. *lik.*
maku̯ṓv́ica, o głowie, *ten mō d'ebrǫ̇ maku̯ṓv́icą̇.*
mamka, mama, R. = pol. mamka.
mārk obok *mārka,* R. *marka.*
meld'evac, meldować.
meʒī, między, R. *mjeʒé.*
mōnoʳš, młynarz. R. *młénôř.*
mūn, mūna, R. *młyn.*
muzīka, R. *muzéka.*
mu̯ötū́šk, młoteczek, R. *młotečk.*
ḿen'e, miano.
nādrī, zanadrze, *vētk za nādrī.*
napā́rstk obok R. *palečńik.*
nāvrī, w swaty, *d'e‿ńī́ v́ele nāvrī i̯ezʒəu̯ö.*
nə lub *·nə,* wykrzyknik na początku zdania.
nəkac, R. *nekac.*
ńėbu̯öščək, nieboszczyk.
purāda.
pāse'šp, R. *paserb.*
plāc, miejsce, Platz.
pli̯i̯nca, Plinze.
pǫ̇ⁿčk, placek.
pròba, R. *proba.*
pròbu̯övac, R. *probœvac.*
pʳšei̯i̯nāčəc są̇.
pʳšədōcė, posag.
pʳšəskfāʳžəc, przyskwarzyć.
pʳšəstac na c'eš, przystać na co.
ps'et'evac, R. *psocéć są.*
puc'evac, czyścić, putzen.
pu̯öklepu̯övac, poklepywać.
pu̯örēn'e, późno.
pu̯öskāzəc, pu̯ṓskažą̇, zepsuć.
retai̯, rataj.

rez'evac, reziią̨, reisen.
r'era, R. *rura.*
r'eščep'ic, rozczepić.
r'ezmai̯itī, rozmaity.
rixtix, adv., richtig.
riu̯övac lub *rü̯u̯övac,* trzeć.
riva, tarko. Reibe.
rūta, R. *retā.*
sečka, sieczka.
S'epu̯öt, -u, Zoppot.
sklạnī, rzadko *skléńōnī,* szklany.
sku̯ö, szkło.
sk'idnọc, skręcić (kark).
slūb, sləbu, ślub.
slubnī, ślubny.
sōren, rogacz. R. *sôreń.*
spą̨čec, poltern.
spr'ef'it'evac, zyskać.
spu̯öp'elēnī, spopielony.
st'žībr'e, srebro. R. *střebro.*
st'žibr'žnī, srebrny. R. *střebřny.*
st'šon'evī, trzonowy.
sukńa, surdut. ubiór męski, R. *sekńa,* w znaczeniu ogólnem.
šandāra, żandarm.
ščəpac, szczypać.
šeu̯təs, sołtys.
š'eska, zdrobn. do *š'esa,* Schlitz.
šīper, owczarz. R. *šèper.*
šnepēlduk, chustka do nosa, R. *šnepdek.*
šple·terk, Splitter.
špōrə, ostrogi. Sporn.
šp'īra, noga (konia).
štək, Stück. R. *štek.*
štəl, adv., still.
štōka, drewniana część pługa. Stock.
štrīx, kreska.
štrīp, pas. Streif.

štrofu̯övac lub *kūrac.*
štuva, Stubenmädchen.
tūleʳš, talerz.
tancⁱevac, tanciiq̨, tańcować.
u̯ȯfčq̨, jagnię, R. *wæfčą.*
u̯öbūcī, obucie.
u̯öbv́incⁱevac, uwieńczyć.
u̯öbžīrgac, R. *wæbžòrgac.*
u̯ȯ̈cucu, przebudził się.
u̯ödʒiʳžəc sq̨, odzyskać odwagę.
u̯öďer, ogier.
u̯ök'it sq̨, okulał, wykręcił nogę, zob. *sk'idnǫc.*
u̯upaḿq̨tac, zapamiętać.
vāxa, straż, R. *vaxta.*
veláciio̯, wybór (posła).
velevac, wybierać (posłem), obok *u̯öb́irac.*
və́retu, wyratował.
vəzisku̯övac, wyzyskiwać.
vȯtka, do smarowania.
vöu̯toʳš, ołtarz, R. *wæłtôř.*
vrə·ka, brukiew, R. *vrek.*
v́atə́nk, zakład, Wette.
v́ěʳšk, R. *vjeřx.*
v́eščī, upiór, R. tylko fem. *vješčô.*
v́iksⁱevac, czyścić (buty).
zā́rosk'ī, zaraz.
zebléc sq̨, rozebrać się.
zepsⁱevac (dziewczynę). *u̯ön i̯q̨ zepsⁱevu.*
zēsec, zsiec.
zēvac, ziewać.
zgʳžēpc, R. *zgřebčą, zgřebčôk, zgřebją.*
zgu̯oṕic, ogłupić.
zōla, podeszwa.
zopu̯ata, zapłata.
zvela, belka pozioma u dołu budynku.
zv́q̨zⁱevac, zv́q̨ziiq̨, związywnć.
žebrⁱe, żebro.

Część III. Teksty.

1. Obrona przed upiorem. I.

Tu u̯umar i̯eden stōrī xu̯öp, a i̯ak u̯oṅi gu̯o v zārk vu̯öžələ á‿gu̯o u̯ubrālə, tak u̯on pʳšə‿tím są zāčǫᵛ na tfāʳžī ḿeṅic. Tak tʲe sʲeb́e tī ləʒe pu̯ov́odai̯ǫ: u̯on i̯e v́eščī; drəǵʲī pu̯ov́odai̯ǫ: i̯egu̯ö ṅe dārmu̯o scǫc, tʲe i̯e dʲesc, ḱʲei̯ mu ten serdrčnī pōlc u̯ūʳžṅe. Tak tėš zrʲeb́ilə, u̯uʳžnąlə mu ten pōlc, a xutku̯ö zārk zāmklə. (Luzin).

2. Obrona przed upiorem. II.

Tú‿kole Lɔ́zəna na pūstkax biu̯ i̯eden xu̯öp, ten są dʲesc čąstʲe nāṕʲū[1]*. Tak rōs v zəḿe ʼšed dʲé‿karčmə, a v́ečòr dūgu̯ö ṅé‿šed dʲé‿dòm. Tak i̯egu̯ö b́au̯ka zā́‿ṅīm šu̯a, tá‿gu̯ö nā́lazu̯a v drʲeʒe ležǫcə, alle u̯on biu̯ zḿāʼžu̯ī; tak u̯óna se dʲestâ xu̯öpòf, cʲe i̯ī gu̯ö zā́ṅeslə dʲé‿dòm. Tak u̯oṅi ṅī́ʒ‿gu̯o tą ṅe žəv́ilə, lḗ‿gu̯ö zārō f ku̯ö́mu̯orą vu̯öžələ; i̯až drə́ǵʲėgu̯o dṅā f ku̯ómu̯orą zā́zdʳželə, tag u̯ön i̯agbə rąkǫ zrəšū; tak u̯oṅi u̯ū́ceklə, a tʲe są zgodālə: u̯on i̯e v́eščī, tu ṅima i̯inšė rādə, jā́g‿gu̯o scǫc. Tak tėš xutku̯ö są i̯eden u̯ódvožu, a šēt, á‿mu gu̯övą u̯úcǫᵛ.* (Luzin).

3. Obrona przed upiorem. III.

i̯o biu̯ mōu̯im knopą, tʲe‿i̯ pʳšəšet dʲe mᵘoi̯ɔx stāršəx i̯eden mūlōʳž z Lɔ́zəna, a pu̯ö́v́odu, i̯ág‿u̯on i̯ednī gu̯övą scǫᵛ. Tʲe u̯úmaru̯a na pūstkax i̯edna stōrō b́au̯ka; i̯ag‿u̯oṅi i̯ą zaxu̯ovālə, tak tī krevnī tą f tīm budīnku fšətcə zā́xu̯oʳželə, a ḿelə tą v́arą, že ta u̯umaru̯ō bəu̯a v́eščǫ, tʲe znāčī, že taḱʲī v́eščī fšətḱʲəx krevnīx dʲé‿se hālo, tī mušǫ fšətcə u̯ŭmʳžíc. Tak tī ləʒe dʲéstalə strāx, a sʲeb́e vəšukālə dvux xu̯öpòf, cʲe bələ tak ʒīʳšḱʲī, žebə v nʲecə šlə na smątōʳš, á‿i̯ą u̯otku̯opālə a scąᵛlə. Tak tī tėš rixtix šlə v nʲecə na smątōʳš, á‿i̯ą u̯otku̯opāle, u̯otemklə zārk, tʲé‿i̯‿ta baba v zārku seʒâ. Tak i̯ima są zrʲeb́iu̯ö strāšnʲe, a u̯oṅi kavau̯ u̯úceklə, alle tʲe są dʲex u̯odʒiʳžələ, a šlə nāzōt. Tak ten, cʲe tʲe pu̯ö́v́odu, ten ʳžek: i̯o u̯úxfocu tą bābą za čɔ́prəną a vəvlėk na kai̯ntą zārku, a ten drəǵʲī cǫᵛ špōdǫ á‿i̯ī u̯eb ūucǫᵛ; a tʲé‿i̯‿ma vząᵛ u̯ot tė krěv́é f pāṕʲòr,

[1]) albo: *u̯uṕʲū́u̯.*

a tą̇ gu̯övą̇ ma vu̯öžəu̯a i̯ī meʒī nⁱeǵi, a zamku̯a nāzot, a zaʳžucəu̯a; a tⁱé_ma šu̯a dⁱe təx xu̯örəx, tīm tą̇ krēf zāńesc; u̯ońi ḿelə takǫ̇ v́ārą̇, že ḱⁱei̯ u̯óńibə u̯ot tė krčv́é vɔ́ṕⁱilə, tⁱe u̯óńibə u̯ṓstalə v žəcīm. Tak u̯ońi f tīm pā́ṕⁱeʳže tą̇ ḱrēf se vu̯öžələ f šāfą̇, ālle drɔ́ǵ́ėgᵘo dńā ta krēf bəu̯a zďińeno. Pu̯ṓtemu są̇ dⁱév́eʒu ksǫ̇ʒ_u̯ö_tī́m, tak u̯on təx dvux xu̯öpǫ́f deu̯ dⁱé_se halac, a i̯īx dixtix vəškalevu, žebə u̯ońi v́ĭcī́ tā́ḱⁱėgu̯ö gu̯opstfa ńe rⁱeḃilə; i̯o biu̯ tⁱei̯ u̯ösmə lāt stōrī, i̯o ná_tⁱe su̯oxu, a tⁱe u̯úpaḿą̇tu dⁱe tegᵘo čāsu. (Luzin).

4. Środek na rzucony urok.

Tu na pūstkax ḿeško i̯ěden gbur, ten mō cȯrką̇, mu̯ögu̯a bəc ʒesą̇c lat stōrō, ta pasu̯a bəďu̯e, a tⁱe są̇ i̯edna krⁱeva zdą̇ᵛ. Tak ten u̯oi̯c xceu̯ tą̇ krⁱevą̇ i̯ak lekāʳžəc, alle braku̯övu dⁱé_tegᵘo cⁱeš s kārčmə, tak pu̯ösu̯u tⁱe ʒėfcą̇ dⁱé_karčmə zá_tǫ̇ sprāvǫ̇, ale ʳžek i̯ī: ḃegoi̯ dəxt u̯östre. Tak tⁱe ʒėfčą̇ tėš tak ḃegau̯ö, že i̯ak pʳšəšu̯o nāzot, tak bəu̯ö dixtix zmu̯öku̯ö, a tⁱe llegu̯ö pʳšə tīm bədle na pu̯ölu nā́_zeḿą̇. Pu̯ótemu tⁱe ʒėfcą̇ alle bārzⁱe zā́xu̯öʳžau̯ö; tag_žebə ten u̯öi̯c ḿeu̯ dⁱéktⁱera halac obu̯o (!) są̇ mǫ̇drəx ləʒī pᵘorāʒəc, tⁱe ńė, u̯on v gusu̯a v́eʳži, u̯on zā́rosḱⁱī, že tⁱe ʒėfčą̇ bəu̯ö u̯očaʳžénė. Tag u̯on šet dⁱé_fsə, tu biu̯ tāḱⁱī f́ilitⁱērnī krōfc, ten v́eʒū dⁱebʳže v Gdȯi̯ńsku bešēt, tak u̯on s tīm krōfcą̇ i̯āxu dⁱe Gdȯi̯ńska dⁱe čornⁱekʳšī́žńĭkŭf, tak ten krōfc gu̯o tėš tą zā́prⁱevaʒu dⁱe tāḱəx. Tī mu dālə sklȯnką̇ z u̯ödǫ̇, a f tī u̯öʒe bəu̯ə dv́e pupḱⁱė, ḱⁱe tǫ̇ sklȯnkǫ̇ sxlúbu̯ötu, tⁱe_i̯ te pupḱⁱė šu̯ə dⁱe gȯrə, tak tⁱe u̯ońi godālə, že tⁱe bələ tī di̯oblə, cⁱe temu ʒė́fčəcu bəu̯ə zadōnī. Ten u̯öi̯c tą̇ sklȯnką̇ pu̯ṓtemu tu ləʒȯm pu̯okazⁱevu, a gōdu, že tⁱe ḿeu̯ u̯ot təx čōrnⁱekʳšī́žńĭkŭf pʳšəńesu̯ö, alle i̯o ńé_v́ėm, čə u̯on u̯ót_tegᵘo deu̯ tī cȯrce dⁱe ṕⁱco čə ńė, alle tą̇ cȯrką̇ tⁱe pu̯ovəkrǫ̇cau̯ö i̯ī nⁱeǵi, a u̯ona i̯e pu̯ṓ_ʒiz_ʒeń kreplą̇. (Luzin).

5. Przygoda w podróży.

i̯o šet v rⁱeku u̯ösməšezʒesǫ̇tīm na vą̇ⁿdrȯfką̇ f Pomărańi̯ǫ̇. Tak ṕⁱéršeu̯e dńā i̯o zāšet porą̇ ḿīl, pʳšəšet i̯em dⁱe i̯ednė kārčmə, tą i̯o xceu̯ u̯ṓb_nec u̯östac, ālle tą bəu̯ö v́esēlė, tág_že ḿe ńé_xcelə u̯ṓb_nec u̯ötʳšəmac. Tak i̯o mušu i̯īc dalī́, tak i̯o pʳšəšet dⁱe i̯ednəx pūⁱstk, tą i̯o šēd dⁱe təx ləʒī, a prⁱesu, žebə ḿe u̯ṓb_nec u̯otʳšəmālə. Tą bəu̯ö du̯öi̯e staršəx ləʒī, a i̯edne snōžė ʒėfčą̇. Tak tī stōrī ləʒe

ńe ʳžeklə, że ńe ńi_mogle u̯ŏb_nec u̯otʳšəmac, bᵘo šlə na ẏeselė. Tak i̯o mušu i̯īc dalī; tak i̯o kavău̯k u̯ódešet, tᵉe stᵉėi̯au̯ŏ sau̯e f ku̯opi-căx, tak i̯o vlŏs f tą i̯edną ku̯ăpicą, a i̯em lėk. Za xfīlką tᵉe te du̯ŏi̯e staršəx ləzī s tė xōtə šlə ná_tᵉe ẏeselė; tak i̯o se məslu: tero i̯e dᵉebri čās, tᵉe zėfčą u̯ŏstau̯ŏ samu̯e dᵉema. Tak i̯o tėš i̯em fsteu̯, tᵉe są i̯u rᵉebŏu̯e cemne, tak i̯o šet dᵉe tė xōtə dᵉė_u̯okna zāzdʳžec: tᵉe_i̯ tᵉe zėfčą stᵉėi̯au̯e kᵘol kᵘoŭīnka, a ṕeku̯ŏ pli̯u̯ce. Tak i̯o są məslu: nắṕečə_le dixtix, móže i̯o tėš ćᵉe dᵉėstōną; alle i̯ak u̯ona ńâ i̯ix táleʳš naṕeku̯ī, tak u̯oná_i̯ė fstavi̯u̯a v rᵉerą, a tᵉe vəb́egu̯a butěn, a b́egắ prᵉestᵉe dᵉė_fsə. Tᵉe bəu̯e cemne, u̯ona ńe ńe ẏizắ kᵘol teu̯_ u̯ŏkna; tak i̯o šed ẏ_i̯izbą, o se tə pli̯u̯ce vəi̯ŏᵘ a zăčŏᵘ i̯esc; tᵉe ńe dăxt dᵉebʳže šmakau̯e, ale ftīm cᵉeš vedle u̯ŏkna spąicau̯ŏ¹), i̯ugbə xtᵉe šet. Tak i̯o f tīm strāxu ńė_ẏezu i̯em, ze i̯o ńeu̯ u̯ŏstac, ale są pʳšezdʳžu i̯em na ṕėck: nat ṕėcką bəu̯ə dva drǫšḱė, a na təx drǫškax bəu̯o dʳževa naku̯ādu̯e. Tak i̯o prᵉestᵉe ná_tᵉe dʳžeu̯ŏ, tą są vzār_i̯em a lėk i̯em. Tᵉe_i̯ pʳšəšu̯ŏ tᵉe zėfčą z i̯ednīm parᵉepką, a sā-dlə nắ_u̯avą dᵉe ṕėcka, a tam są zắčąlə bārᵉe ḱixu̯ŏtac. Tak ńe b́iu̯ dūǵī čās, ćᵉe u̯oŭi tą rᵉeb́ilə, tak i̯o xeu zāzdʳžec; tak i̯o pu̯ŏdńŏs gu̯ŏvą, a i̯em są kǫsk pʳšexəlu, a spōt i̯em s tīm dʳževą na təx du̯ŏi̯e. Tī są tak vəʳžāslə, že tᵉe zėfčą zắčąu̯e vʳžeščec, a zắčąlə ᵘucēkac bu-těn, a i̯o za ńimi; tak u̯ŏŭi ᵘucekālə dᵉė_fsə, a i̯o u̯áceku pᵘód_las, a tą i̯em lėk a lėžu; i̯aš są zeń rᵉebu, tᵉe i̯o šet dalī. (Luzin).

6. Porażenie piorunem.

Pʳšet setmə latami mᵘoi̯a b́au̯ka bəu̯a na pu̯olu pʳšə žəce gra-b́eńīm. Tak i̯ednīm razą są nálazu̯a mōu̯ŏ xmurka na gʳžēmu̯ót, a tėš tak rŏs letku̯ŏ zắgžʳēmau̯ŏ, a pu̯ŏtemu zắčąu̯ŏ tak letku̯ŏ pā-dac. Tak tᵉe u̯oŭi są s pu̯ŏla zab́ėrālə dᵉė_dŏm; tak tī i̯inšī bələ f pʳšŏtku, a mᵘoi̯a b́au̯ka f təle, mᵘogu̯ŏ bəc šterzesce krᵉekui̯ u̯od nāšėgᵘŏ budinku. Ftīm tᵉe mᵘocnᵉe u̯udeʳžəu̯ŏ, tī f pʳšŏtku vb́eglə ẏ_i̯izbą, a tėš pʳšəšu̯ŏ tu z i̯inšėgᵘo pu̯ŏla čeī ləzī; pʳšet tim deščą xcelə u̯ustepic(!). Tak są tu zė_mnǫ godālə u̯od_u̯ód dᵉe_u̯ŏt, i̯aš i̯o są u̯ŏbezdʳžą, tᵉe i mᵘoi̯ė b́au̯ḱė tu ńi·ma; i̯o zāzdʳžiu̯ v drugǫ i̯izbą, a tėš f xlėf, tėš i̯ė ńė_bŏu̯o. Tᵉe i̯o są pʳžezdʳžiu̯ nắ_pu̯ole, te i̯o ẏizu

¹) poltern.

grabləšće st'ẹ́i̯au̯ö v bulvax d'e gòrə. Tak i̯o ḱegu; ḱei̯ i̯o p'šəšet tu̯, t'e m"oi̯a ḱau̯ka ležâ v bròzze ná_gą̇ḱe. Io i̯ą pu̯oreu d'e gàrə, ale u̯ona ńe žə̯u̯a; tak i̯o ḱegu nāzot, zā́u̯öu̯u xu̯öpuf, a mə i̯ą vńeslə ć_i̯izbą. Tak i̯o i̯ą zāčǫ" šārpac, tak "ona i̯eš u̯o·dixnā̧", tak i̯o i̯ą xutku̯ö deu̯ zeblėc, a deu̯ i̯em zeńe ná_i̯izbą vńese a i̯ą na tą zeḿą pu̯ou̯öžəc, a t'e_i̯ u̯ödą a mədu̯e a veu̯úǫńė lāpḱ'ė tīm ḱau̯kom deu̯: ḿau̯ə i̯ą šər'evac; ale tə bābə ńé_xcau̯ə, žebə t'e i̯ą b"ólau̯ö, a i̯o i̯ima 'žėk: ḱei̯ u̯ona ńe žəi̯e, t'e_i̯ t'e i̯ą ńe bu̯öli. Le ḿau̯ə dixtix šər'evac; a i̯ą vzǫ" zá_rą̇cc, a i̯em tə rą̇ce ciguu v dū, u d'e gòrə tės. A ḱ'e mə pr̆ə_ńī́ tak šterk r'eḱilə, t'e_i̯ u̯ona zāčą barží́ u̯o·də-xac, a na u̯ostatku p'šəšu̯a tėš d'é_se. I 'šḗ'žeku̯a: ńe zəmńe; tak t'e_i̯ mə i̯ą vu̯öžələ v u̯óšk"ö, ālle u̯ona ćele ńe godấ, c'e u̯ona godấ, t'e vi̯edne i̯ĕdńe a t'e sam"ö. Tak štərə dńī u̯ona tak bəu̯a, t'e_i̯ "ona zāčą būrze stą̇kac, že i̯ą ku̯ő̈lańe a ṕątu bu̯olā; tak i̯o u̯ő̈bezd'žu t'e ku̯ő̈lanc, t'e_i̯_ona ńâ str'enǫ́ ku̯ȫlana zeľenī a čornī a ṕątą tėš. A pu̯ő̈-temu u̯ona, že i̯ą kūrk b"olu; t'e i̯o u̯ő̈bezd'žu, t'e u̯ona ḿau̯a na kūrku vu̯ösə p'šəskfa'ž́enī a p'šes cau̯ī k'šēpt zelenī p"okrǫcenī štrīp, tak i̯agbə zńi̯u pu̯ő̈u̯ožu. T'e i̯u du̯uǵī čās bu̯ő̈lau̯ö, ālle tak zā́_dće ńézele t'e_i̯ fšətk"o vəšu̯ö; u̯ona są pu̯ő̈temu ćasą sku'žəu̯a, že i̯ą kūrk b"olu, ale tėro t'e i̯ī są čəst'e r'ézešu̯ö. Kǫi̯ńc. (Luzin).

7. Dawne czasy.

I̯o pańą̇tòm i̯eš mėg"o u̯oi̯cu slūbnė ruxna. Ftėnčās n'esələ duǵė sukńe xu̯öṕi a vǫsḱė buksə a ńīsḱė bòtə a vəs'eḱī čōpk, a d'e slərbu par'epcə i̯āxālə na k"öńax. Na mėg"o u̯oi̯cu ćesēlīm i̯ix bəu̯ö štərə dvazesce, c'e na ku̯öńax i̯axāu̯e. Ḃau̯ḱ'ė zōs n'esəu̯ə krötḱ'ė ḱ'itle, a ńīsḱė bòtə a vəšivōńė muce, alle zu̯ő̈təmi ńitkami. Na t'e ćeselė ńé_bələ ləze zapr'éšenī p'šez ləstə i̯ak terōs, t'e biu̯ dr'ūžba, ten i̯āxu na ku̯öńu á_təx ī̆əzī zā́pr'esu" su̯òvńe. Ftenčas ṕiva mau̯ö dau̯ö, t'e bəu̯ə nōćicī z g"o'žeu̯kǫ "otpraćenī, ńą̇"sa dau̯ö ft'enčas (!) d'esc, b"ö bədu̯ö bəu̯ö tōńė, tag_že mòi̯ u̯öi̯c kuṕ'u kr'evą̇ d'e zaḱico za ṕą̇c talarōf. Xleba ftenčas tė̆ž_ćele ńé_dau̯ö, b"o t'e s'eḱe ləze žətĕ na žarnax mu̯ölə d'é_xleba, a tėš krəpə; nońicī ržǭnəx krəp i̯edlə a vrə-kōf, u̯ot təx vrəkōf na frīštək i̯ārmuš g"ot'evalə, a ńéi̯edńėgö gbura t'e blōs na sfą̄ta xlėb biu̯ u̯upeku̯ī. P'éńǫze ńau̯ə ftenčas ćele ćīkšǫ vort'esc, t'e ńé_bəu̯ö talārami vəx"ovońė, le zu̯ő̈təmi. Mu̯ö̈i̯a matka

d'estu st'e zu̯ötax p'sədocē, t'e bu̯ö ftenčas d'ese ćele p'eu̯ǫzī. M'oi̯e matk'ė u̯oi̯e biu̯ g"öspu̯ŏda'zą "u i̯édnėg"o pu̯na, ten ḿeu̯ setnə ćel-žax fsöf, s tmi ten gu̯ŏsp"öda'žu, a p'ša_tím u̯on ńí_mök ańi su̯ö-fka nap'isac, t'e u̯on s'eb'e u̯ou̯öfkǫ k'šīže, štrixi, krǫ"šk'ė r'eb'u, a gu̯ŏsp"öda'žu temu panu s tmi setnə fsu̯mi, i̯áš_są zéstáu'žu.

Ftenčas tēs bu̯ə zu̯i časə, xt'e biu̯ m"öćeńei̯šī, ten peviu̯i̯šī. Jeden pōn "úxfocu sfėg"o darlóńika knōpa na ćišńi, tak vzǫn g"ö d'é_du̯öru, a t'e g"ö fsazu v ńex a zăćǫzu", a pu̯ŏřesu f ku̯öńin. Ten u̯ŏi̯e tėg"o knōpa biu̯ "á_teg"ö pana za rétai̯a. Tak ta matka są d'eřezá"a, že pōn i̯ė knōpa f ku̯öńin pu̯ŏřesu; tak u̯ona b'egá ná_p"ole d'é_teg"ö u̯oi̯ca mu p"oćezec. Tak t u ńé_'žek daxt ńic, le vzǫn štōką u̯ot pu̯oga, a šet pr'estö(!) d'é_du̯öru f ten ku̯öńin, a se knōpa spūscu, a t'e šet d'é_teg"ö pana ć_i̯izbą á_g"o tǫ" štō-kǫ" ržnun v u̯ep, gu̯ö d'é_razu záb'u. A t'e ten xu̯öp są vzǫ" a šet preč, a za_ńím są tēs ńixt ćićí ńé_pitu. (Luzin).

8. Kościół luziński.

Biu̯ i̯eden bār'e b"ogatī pōn, t'en(!) zr'eb'u i̯ākǫš ćelgǫ zu̯öse, žé_g"ö ná_sḿere u̯ösǫzəla. Tag_u̯ón pr'esu", žebə są mök u̯ot tė sḿerce vəkup'ic. Tag_u̯ońi i̯ō tēš; zádalə mu, žebə u̯on v Lázəńe p"o-bud'evu" ku̯öscu, alle no(!) p'ōsku. Tak u̯on ten ku̯öscu na_tím p'ōsku zbud'evu", t'e u̯ońi mu tą kūrą dar'evalə. Pu̯ŏtemu u̯ön i̯āxu tu vedle teg"ö ku̯ŏsceu̯a, a p"ṓćodu d'e sfėg"o par'epka: i̯es tə böšku p'ąknī? alle za mu̯öi̯e p'eu̯ǫze ńii̯ak ńė.

Pu̯ŏtemu zas ten ku̯öscu biu̯ ćikšī nodbud'evonī, b"o t'e le bəu̯a káplэca, a tu tēš ten ku̯öscu są i̯ū t'šə rūzə pōlu u̯od g'žěm"otu "u-de'žeńo. F p'eršəx časax t'e_i̯ tu tī ləze će'žələ, že k'ei̯ g'žěm"ót zá-polu, t'e ńí_m"ögu̯ö bəc u̯ödǫ gašené, t'e bəu̯ö s cau̯ė fsə ńedně mlėko u'ešené d'é_teg"ö u̯ögńa "ulėvāńo.

Tak pu̯ŏtemu u̯upraćilə na ćežǫ bləcápleter, a u̯ót_teg"o čāsu i̯eš g'žěm"ót ńé_ude'žu f ten ku̯ösceu. (Luzin).

9. Opowiadanie zmyślone.

Dre_ḿé p'šəšet i̯eden pōn, á_ḿe gōdu, k'ebə u̯on 'žek, žebə i̯o u̯ycu̯, te u̯onbə ḿe deu̯ st'e talaröf. Tak i̯o mu zăćǫ p"ořadac, že

*i̯o šet na sf'ą̇tī Ščepon d'e k"óse'eu̯a. Tą biu̯ u̯ôfs sf'ic'enī, tak i̯o tėš i̯edne zōrn'e nālos, a i̯o t'e vzǫ̇ᵛ, a zāsu s'eb́e v u̯ögrôt, a s teu̯e zōrna u̯úr'esu̯ö tak dūǵė stebu̯ö, že i̯o ńí_mȯk mu ŕėᵛšku zazd'žec. Tag_i̯ó na t'e stebu̯ö zāčǫ̇ᵛ lėsc, lōs i̯em p"o tīm steble i̯až d'é_ńeba. Tą bəu̯a takō ʒūra, že i̯o v ńebo vlōs; tak i̯o tą xu̯öʒu á_są̇ u̯ȯ́bzeru, iaž nāros tą są̇ tī ą́ńeu̯eŕe v ḿe pu̯óst'ŕšeglə, tak u̯ońi d'é_ḿe s ḱíi̯omi b́egālə, a i̯o d'estu strax, začǫ̇ᵛ i̯im u̯ucekac d'e m"oi̯ė ʒurə, c'e i̯o ńǫ̇ᵛ vlōs, ale t'é_teg"ö stebu̯a tam ńé_bŏu̯ö, le grə·pa plėf. Tak ceš i̯o ḿeu̯ r'eb́ic, i̯o začǫ̇ s tax plėf pu̯övrôs krą̇cəc, a u̯úŕǫ̇zu g"ö za ńebu̯ö, a t'e i̯em są̇ p"o tīm p"ovr'ezu spūšču v dȯ", alle ten pu̯övrôs biu̯ za krôtk'ī. Tak i̯o ńé_ŕeʒu, c'e i̯o ḿeu̯ r'eb́ic, alle ḿe pᵛšəšu̯ö nā́_məsl z gôrə urvac a d'é_deu̯u nadŕą̇zac; tak t'e i̯o "úrivu a ŕǫ̇zu, i̯až na u̯ostatku i̯o ńí_ḿu, le c'e i̯o v rą̇kax tᵛšīmu, a i̯eš i̯em biu̯ d'esc vəs'ek u̯ód_zeḿe. Tak te i̯o są̇ mušu pūscəc v dū, tak i̯o fpōt dva u̯ökce gu̯ǫ̇bok v gləną̇. Tak ceš i̯o t'e ḿeu̯ s'eb́e zāčǫ̇c, alle ḿe p'šəšu̯ö nā́_məsl, ḱ'ebə i̯o s'e hālu špōdą̇, á_są̇ vŕ·k"opu. Tak i̯o tėš tak zr'eb́u, ale i̯o biu̯ tak f tī gləńe st'šepōnī, že ńé_bəu̯ö mu̯öžn'e, a t'e i̯eš pᵛšəšet ŕelǵī dėšč. Ten pon p"oŕōdo ḿe: t'e fšətk"o bəc mȯže. Ták_i̯o_mu dāle (!) poŕōdōm: i̯o šet f tīm dėščū, i̯aš nāros ŕiʒą̇ i̯édnėg"o xu̯öpa, ten sf'iṅe pās, a ḿeu̯ na gu̯öŕe barzö (!) ŕelǵi čōpk. Tak i̯o p"ot ten i̯eg"ö čōpk u̯ū́stǫ̇pu, i̯aš ten dėšč pᵛšəšət, t'e i̯o i̯emu xceu̯ zā́_t'e pu̯öʒəku̯övac, tak i̯o mu zāzdᵛžiu̯ de u̯öču, t'e i̯o pu̯öznou̯ (!), že t'e biu̯ panȯf u̯oi̯c. Tak t'e ten pon ḿe ᵛžėk: ku̯oḿeš, mȯi̯ u̯öi̯c ńigdə sf'iṅī ńé_pas. No tak i̯o t'e ten ŕatə́ṅk d'ebəu̯, a u̯on ḿe mušu t'e st'e talarôf dāc. (Luzin).

10. Dyabeł i wdowa.

Bəu̯a i̯edna gd'eva, a t'e bəu̯a tkōčka, a u̯ona ḿâ tak'ė́ pᵛšəʒ'en'e na kr'esnax, c'e u̯ona g"ö ńí_m"ögu̯a zr'eb́ic. Iag_u̯ona začą̇ r'eb́ic, tak t'e i̯ī są̇ ŕi̯edn'e rvāu̯ö. Tak d'e_i̯ī́ są̇ tėš trof'ālə kavā́leᵛžə, alle u̯ona i̯ínšėg"ö ńé_xcâ, le tak'ėg"ö, c'ebə i̯ī t'e mȯk zr'eb́ic, a t'e są̇ žuden tak'ī ńé_trafu. Tak u̯ona 'žeku̯a: xoʒbə sȯm di̯ōbu pᵛšəšet, tagbəm g"ö vzą̇ᵛ k'ėbə u̯on le t'e pᵛšəʒ'ene mȯk zr'eb́ic. Tak pᵛšəšet rōs i̯eden a gōdu, žebə t'e zr'eb́u. Nə tak t'e "on zaro ḿeu̯ sprȯbu̯övac, tak u̯on sōt d'e kr'esen, a t'e gōdu: tero le tᵛšə́mui̯ta kāždī (!) su̯ȯi̯ kȯi̯ńc. A t'e u̯on t'e zr'eb́u, t'e mu są̇ ńīc ńe rvāu̯ö.

No tak t'e u̯ona są z ńīm "ožėńiu̯a, allə rōs, i̯ak u̯ona ėi̯zá, že t'e i̯ednak bii̯ di̯obū, tak t'e u̯ónabə rot ėi̯zá, zebə u̯ona g"ö d'ėstá po'ee. Tak u̯onú_mu dová takė r'ebu̯ötə, c'e ńé_bau̯o m"öžne zr'ėbe, allə u̯on i̯ednak ǰšətku̯ö zr'eb́u. Tak ḱė u̯ona xlėp xeâ pėe, t'e u̯on i̯i mušū pėe pāle, a ḱe u̯on bii̯ nupolenī, t'e u̯on g"ö mušu cəst'e vəńese, a t'e u̯ona zazd'žâ a ržeku̯a: u̯on i̯eš ńé_i̯e ėəstī, möi̯ ńebu̯öšėək p'eršī xu̯öp, ten g"ö ėi̯edne i̯es na "östatka g"övo̯ vəńöt; a ten di̯ōbu tėš tak xeeu̯, ale c'e u̯on v ńen vlos, t'e "on vəskoču, a i̯ak "ön tak ėele pröb"övu, a i̯édnag_gu̯ö ńi_mök ėəst'e vəńese, tak u̯on ržėk: ǰšətk"o i̯inė, ale gd'evə i̯obə ėiei ńé_žeńī. A ǰtīm i̯īze i̯eden kröfe, a ten di̯obu są g"ö pitə: gze tə brace i̯īzeš; a "on ržėk: i̯o i̯ńdą u̯od su̯öi̯ī ḃau̯ḱi pr'eė, i̯o "u_ńī ńi_m"ögą du̯ozə vətšəmae, b"ö t'e i̯e gd'evu. A ten di̯obu ržėk: brāce, xola stöi̯, ta m"öi̯a t'e i̯e tėš gd'eva, a i̯o "ū_ńī tėš ńi_m"ogą du̯ožī vət'šəmae. Nə tak t'e "ońi šlə, no tak u̯ońi zāčąlə za r'eb"ötą šəkae, a t'e bau̯ə prāee žiiva; tak "ońi p'šəšlə d'e i̯édnėg"ö gbura, a ten i̯es ḿeu̯ žət'e de sėėeńö, tak t'e u̯on i̯īx vzo̯" v r'eb"ötą. Tak t'e u̯ońi zg"ozələ, c'ebə u̯on i̯ima nā_pu̯ole döu̯ iėse ńesəe; tak u̯on tėš ná_t'e p'šəstu. Tak u̯ońi zaros dráďėg"ö dńa ren'e zāro zāčąlə see, tak u̯ońi blōs tələ zésəklə, c'e u̯ońi ḿele plūe d'e ležeńö. Tak t'e u̯ońi léželə, a žėǰka p'šəšu̯a s fríštəką, tak u̯ońi są nāi̯edlə, a t'e léželə dalī. A ḱe ta žėǰka p'šəšu̯a d'é_dūm, t'e ten gbur są pītu: mai̯ö u̯ońi ėele zesəku̯ī: a u̯ona ržeku̯a: təlé, c'e u̯ońi mai̯ö plūe d'e ležeńö. Tak u̯ona šu̯a s peu̯ńą, tak u̯ońi są nái̯edlə a léželə dalī, a ḱe ta zėǰka p'šəšu̯a d'é_dôm, t'e u̯on są pītu: nə, mai̯ö u̯ońi tero ėiei zesəku̯ī; a u̯ona ržeku̯a: t'e c'e u̯ońi ḿelə, t'e tą i̯e, a ėiei u̯ońi ńie ńi mai̯ö. Tak u̯on ržėk: nə, ėeče'žą i̯ó_i̯īma i̯eš dôm zańese, a t'e ḱe u̯ońi ńé_mdö sėklə, t'e i̯o i̯īx u̯odnəką (!). Tak u̯on i̯ima döu̯ ėeče'žą i̯eš zańese, a "ońi ńi_ḿelə ńie ėiei zesəku̯ī. I̯ak t'e zos bou̯a n'ee, t'e ten di̯obu təlė di̯obu̯ūǰ hūl'u, c'e u̯ońi t'e zésəklə a zgrabīlə, a i̯eš tė i̯istnī n'ecə vəėezlə. Tak dráďėg"ö dńa p"oreń'e t'e ten di̯ōbu šəd'é_teg"ö gbūra, a ržėk: nə, terō mə mōmə zesėku̯ī, zgrabenī i̯i vəėezu̯ī, tero i̯o xeą ḿee zopu̯ātą; a ten gbur ržėk: i̯o ńigdə žodnī zopu̯atə ńe dōvōm, le i̯ese, a t'e, c'e se k"öždī sebö vezńe təlė, i̯ak ńese möže. Tak ten di̯ōbū ržėk: t'e t'e i̯e d'ebrže; a t'r šed d'e sǰėg"ö k'oleǰi, á_mu t'e ṕu̯ōřodu. A ten kolega ržėk: „t'e té_i̯e brāce lərgo" ; a ten di̯ōbu ržėk: „ńī brace, t'e d'ebrže, mə mu u̯öėə u̯oténukńemə, allə t'é_

mze zā_p"özze; ľe le f st'édou̯ą(!) a krąco pu̯öv'ezə". A ten di̯ōbū, ten i̯e zrązeeu; a ke u̯on bi̯u̯ d'esc d"u̯i, tak t'e u̯on ʳžčk: „tero le pu̯od fundámentą zr'eľi z'urą", a t'e ten di̯obū pʳšéžue'u ten pu̯öv.ūs p'ses st'ed'eu̯ą. a pod_zvelǫ g"ö p"ödolčk, a t'e u̯on se tą st'ed'eu̯ą ná_reńą zádřīgnu" ze fšətkīm zbu̯öžą, c'e v ńī bəu̯ö, a t'e z ńǫ šet, a t'e i̯ą zāńós na taķī mōl, ze ńīxt ńé_ḿešku, a t'e u̯on ʳžčk d'é_tegu̯ö krōfca: „Tero, brāce, tə mdeš ḿeu̯ d'e i̯ezeńo təlē". A ten krōfe ʳžčk: „C'eš t'e ḿe p"ömóže, ke i̯o žōdnīx ṕeńǫzī ńi_mōm". A ten di̯ōbū ʳžčk: „u̯ö_t'e le są ńé_i̯iseə, i̯o cə ṕeńǫze u̯öbžīrgom. i̯o pódą t'u d'e teg"ö noblásšegu̯ö mūna, a fšətk"ö pu̯ö-skažą. a tə są u̯udoš za teg"ö mestra, ale i̯ināčī i̯ima g"ö ńe "u-prāřiš, i̯ak ke "ońi cə dāzǫ st'e talāróf; a tó_vezńeš blōs mu̯ötúšk, a bǫzeš tak pu̯öklepu̯öen, t'e t'e są u̯uprāči".

Tak ten di̯ōbu šet d'e teg"ö mūna, a fšətk"ö skāzū. Tak t'e u̯ońi spr'evozālə r'ezmai̯itəx mestróf, a žōden ńí_mók tegu̯ö mūna "uprāřic. I̯aš ten mono's są d'éćezu, že ten krōfe mók munə u̯uprá-ćac, tak t'e u̯on zā_ńim pu̯ösu̯:, a ten krofe pʳšəšet a ʳžčk: „I̯o ten mun u̯úprārą, alle i̯ināčī ńé, i̯ak t'e dōce st'e talāróf". I̯i t'e u̯ońi są ná_t'e zyozələ. A i̯ak ten krōfe f ten mūn vēšet, tak ten di̯ōbū vəzdʳžū, a ʳžčk: „brace, i̯es tə t'e tu?"; a ten krōfe ʳžčk: „i̯o brace, i̯o t'e i̯em". Tak t'e u̯on ʳžčk: „Tə lē ten mun u̯úpraći, a i̯o pudą f ten drədľī mūn, a tą i̯o tēš fšətk"o p"öskažą, ale te-g"ö tə i̯ināčī ńé_uprāvi, i̯ak ke u̯ońi cə dāzǫ dvāsta talaróf". A i̯ak ten krofe ḿeu̯ ten u̯upraćēnī, tak u̯on šet d'e sfēg"ö d'e_d'emu: a ńe varāu̯ö dūg"ö i̯i zo zá_ńim pʳšəšle, že bīu̯ i̯ima mun skažēnī, a u̯ońi čələ, že u̯on mók mūn u̯uprāvic. Tak u̯on ʳžčk: „i̯o m"ögą "upraćic, ale i̯ināčī ńé, i̯ak t'ĕ i̯o d'éstaną (!) dvāsta talarūf". Tak u̯ońi są zyozələ, a t'e u̯on šet, a i̯ak u̯on f ten mūn pʳšəšet, tak ten di̯obu vəzdʳžu a ʳžčk: „brace, i̯es tə_i̯ tu?" a ten krōfe ʳžčk: „i̯ō, brāce, i̯o tu i̯em". Tak ten di̯obu ʳžčk: „tə lé_g"ö u̯ú-prāvi, a i̯o pudą tą f ten tʳšecī mun terō, a tēš fšətk"ö p"öskažą, alle tą tə ńé_x"ozə, xozbə u̯ońi t'eľe tʳšəsta talāróf davālə(!), b"ö i̯agbə tə tą pʳšəšet, t'e t'eľe ləx"ö puze". Tak t'e ten krōfe ten mūn u̯úpraṕī a vzǫ" su̯öi̯i dvāsta talāróf, a šet d'é_dóm. A ńe varāu̯ö dūg"ö i̯i zo zá_ńim pʳšəslə, a gōdālə, u̯ońi čələ, žə u̯on mók munə u̯upraŕăc, a u̯on ʳžek: „I̯ō, i̯o m"ögą, alle t'e ḿe i̯e zakozōn'e, tak i̯o ńé_pudą". A u̯ońi xcelə mu dac tʳšəsta talaróf, lē ḿeu̯ i̯īc, a u̯on

ńé_xcū. Tak i̯ag_"ońi ćizełə, že "on ńe špas'evu, le po provze tak məslū, tag_u̯ońi gu̯ö nā_u̯ós mu̯öcǫ fsuzələ i̯í_z_i̯ūm d'e teg"ö muna i̯axālə. A i̯ak u̯on f ten mūn rešet, a začǫ p"öklepu̯övac, tak ten di̯obu vəzd'žū a 'žěk: „i̯o cə d'ex gōdū, že tə tu ńí_ńeu̯ i̯ic, b"ö t'éb'ebə ləx"ö su̯ö". A ten krōfe 'žěk: „Brace, i̯obə tu ńé_šet, alle ta p'šěklǫtō bāba tu i̯ize, tak i̯o t'ebe xcöu̯ 'žěe". Tak t'e ten di̯ōbu 'žěk: „N'e c'eš u̯ońi t'eb'e za t'e u̯upraćeić tu dāzǫ?" A ten krōfe 'žěk: „u̯ońi xcǫ dac t'šəsta talārōf". Tak ten di̯ōbu 'žěk: „Tə le ten mūn "ūpruěī i̯eš, a i̯o i̯i tero pudǫ, c'e tə ańi ta baba ńé_mzeta u̯ö_ńe ćezelə". Tak ten krōfe mun u̯úpraću a d'estu t'šəsta talarǫf. a i̯éž_y"ö d'í_dóm zāŕezlə, a u̯on s'e pu̯öbud'evu xāu̯pǫ, a są u̯öže-ńu a d'ě i̯ezeńō a d'e picō ńeu̯. Tak s'e žələ dəxt šćəstləće. a kei̯ f'ěcrō ńē_zdexlə, t'e žəi̯ǫ i̯ež_ziz_zéń. (Luzin).

11. Szklana góra.

Bīu̯ v i̯ědnī fsī gbūr d'ese b"ögātī, ten ńeu̯ t'šex sənóf, tī dvāi̯ bələ mǫdrī, a i̯ěden bīu̯ g"ūp'ī. Tī mǫdrī pu̯omagālə u̯öi̯eu p'šə gosp"odā'štf'e, a ten gūp'ī sezu za p'ěckǫ a pǫčku se p'ěk. A temu gbūr'eći u̯öb_n'ec köi̯"mī xt'e gr'ex vəpas, a u̯ońi tą ńī_m"oglə ńikōg"ö "uxfūcəc. Tak ten u̯öi̯e 'žěk tēmu i̯édnēmu mǫdrēmu sōn'eći: „tə mzeš mūšu i̯īc u̯öb_n'ec vaxt'evac, mə d'ex múšimə ku̯ögū d'estuc". Tak ten sīn se vzǫ" d'ébrěg"ö d'ě_i̯ezeńō a d'e pīcō. a t'e se šet nā_p"ole, a i̯ak p'šəšet nā_mol, tág_u̯on zāčǫ i̯ěsc a pic; i̯aš są d'eb'že nāi̯ot. Tak t'e u̯on "ūsnu a ńé_u̯ocueu i̯aš p"oreń'e a gr'ex bīu i̯e-dnak spāsu̯ī. Tak ten u̯öi̯e p'šəšet nā_p"ole, á_y"o dixtix vəškal'evu a 'žěk: „zīs ten drəǵī pūze". A temu drǵēmu są t'e sam"ö stāu̯ö. Tak ten u̯öi̯e 'žěk: „t'e i̯ūnī radə ńé_mze, le i̯ó_mdą musu sūm vaxt'evac". A ten gup'ī t'e čəu̯ (!) a 'žěk: „tatku, i̯ō_pudą". A ten u̯oi̯e 'žěk: „kei̯ u̯ońi dvāi̯ ńic ńe "upilevālə, t'e tə d'ex gvəsn'e ńě, alle kei̯ xceš, t'e b'ei̯". Tak ten gup'ī s'eb'e "ūp'ék pǫ"čka a vetk za nādrī_i̯ se šet nā_p"ole; a i̯ak p'šəšet, tak se sūt i̯ī začǫ su̯ěgu̯ö pǫčku i̯ěsc. Tak p'šəšu̯u d'é_ńeg"ö məš a u̯on i̯ī xutk"ö u̯ód_ney"o pǫčka 'žueu, a ta məš 'žěku̯u: „T'e tə d'eb'že zr'ēb'u, tero tə möžeš legu̯ǫc a spac, kei̯ tə ku̯öńe p'šii̯"dǫ, t'e i̯o ce zbuzą". Tak u̯on lika speu̯, a ten vest'šöt n'ecə t'e mu ńeć'e tak p'šéz_gǫbą b'egāu̯ö, t'e bâ na məš. Tak u̯ön u̯öcūcū, a ćizu, že köi̯ń bīu̯ o gr'exu, tak u̯on d'é_ńegu̯ö šet,

i̯i̯‿gᵘo ᵘū́xfocu, a ten kȯi̯ṅ mu ʳžėk: „Tə lė zé‿ḿe zēmⁿi̯i tą̇ ᵘuzdą̇ i̯i tą̇ kandārą̇, a tą i̯ą̇ kᵘole teu̯e dą̇ba na tī u̯ǫᵖce sxu̯öḱi̯i, a ḱeⁱ tɔ́‿mʒeš ḱei̯ cⁱe xceu̯, tⁱe cīmṅeš tą̇ u̯uzdą̇ i̯i tą̇ kandārą̇ a tⁱe ná‿teu̯ö dą̇ba skleṕʿeš, a cⁱe tɔ́‿mʒeš xcöu̯, tⁱe tə fšətkᵘö dⁱestōṅeš, a ḱitrⁱe pʳšii̯ⁿʒeš zos“. A ten kȯṅ zǵinǫᵖ, a pᵘorēnⁱe, ḱė ten u̯öi̯c pʳšəšet, tⁱe grⁱex ṅé‿bū́ spāsu̯ī. Tak u̯ṓn‿gᵘo pu̯ṓxfolu, a ten gūṕī ʳžėk: „tatku, ḱitrⁱē i̯o pudą̇ zos“. (To samo po raz drugi i trzeci).... *a ḱicī́ tu ṅé‿xu̯oʒə“. A tⁱe ten kȯⁱṅ zǵinǫᵖ. Tak tⁱe u̯on šēt dⁱé‿dȯm a ʳžėk: „Tatku, tą ḱicī́ žōdni kᵘöṅe ṅe i̯ĭdǫ, i̯o tą prȯžnⁱe sēʒą̇“. Tak ten u̯oi̯c ʳžėk: „Dⁱebʳźe səṅe, dⁱex rōs s ceḱe cⁱe dⁱḗbrėgᵘö bəu̯ö“.*

A ṅédalek tė fsə bəu̯ö ḿāstⁱe, a tą̇ ḿēšku krȯl, a ten ḿĕu̯ (ḿū) bārⁱe ṕʿą̇knu̯ cȯrką̇, a dⁱé‿ṅī ćele nāvrī i̯ezʒəu̯ö, a i̯ī́‿są̇ žoden nḗ‿ḱiʒu. A pʳšɔ́i̯āxu tą̇ rōs i̯ĕ·den, ā ten mȯk čā́ʳžəc, a i̯ag‿u̯ona gᵘö ṅé‿xcâ, tak tⁱe u̯ón‿i̯ą̇ zāklǫᵖ f sklą̇nu̯ gȯrą̇, cⁱe dⁱe‿ṅī́ ṅī́‿mȯk ṅixt dⁱepʳšī́nc. Tak ten u̯öi̯c rⁱezmai̯itī spu̯ṓsⁱebə vɔ́məšľu, a są̇ rⁱezmai̯itəx rāʒⁱu, a ṅixt ṅé‿ćeʒu žodnī rādə, i̯aš i̯edna čarⁱḗvṅica ʳžeku̯a: „I̯o, krȯlu, ḱėm nā́‿tⁱe rādą̇; krȯl mŭšī f su̯öi̯im cāu̯īm krāi̯u bekái̯nt zrⁱēḱic, že kᵘöždi ṅežeṅau̯ī parⁱḗpk mŭši ná‿tą̇ gȯrą̇ na ku̯öṅu vi̯āxac, cⁱe‿mʒé bārⁱe trūdnė, alle tēn, cⁱe tą vi̯ĕʒe, ten mŭši f ku tegᵘö zomku tʳšə rāzə u̯öbi̯āxac, tⁱe u̯ṓn‿i̯ą̇ vəbāḱi, tⁱe u̯oná‿mu da gą̇bə, a u̯on dⁱestōṅe na u̯ɔ́səṅe gṓōzdą̇, cⁱe mʒé‿gᵘö mȯk kᵘoždī pu̯öznac“. Tak ten krȯl tī rādə u̯ū́su̯oxu, a zāro deu̯ nakāzac, že fšəscə ṅežeṅāu̯ī parⁱepcə, bᵘogātī a ᵘubᵘöǵī kᵘöždī ḿeu̯ i̯āxac, a xtⁱebə i̯ą̇ vɔ́baḱiᵘ, tenbə i̯ą̇ dⁱestu za ḱāu̯ką̇, bᵘö ta čarⁱḗvṅica tak nakozā́. ·Nə ták‿tⁱe tegᵘö gbūra tī dvāi̯ mǫᵘdrī sɔ́nⁱeḱe tėš zāčǫ ku̯öždī sfėgᵘö kᵘöṅa pucⁱevac, a ḱė ten ʒĕṅ pʳšəšēt, tak tⁱe u̯oṅi tėš i̯axālə; a ten gūṕī vzǫᵖ táḱėgᵘö kulā́vėgᵘo kᵘöṅa, a‿i̯ tėš gōdu, žebə i̯āxu. A tī drəǵʿī są̇ z ṅėgᵘö sḿelə: „cⁱeš tⁱe tə nā́‿tīm su̯öi̯im kulāvim xcöu̯?“ A i̯ak u̯oṅi u̯ui̯axālə, tak ten gupī vzǫᵖ tegᵘö kulā́vėgᵘö ku̯öṅa, a prⁱévaʒu z ṅīm na ną̇ u̯ǫᵖką̇, a puscu gᵘo nā́‿trovą̇, a tⁱe vəi̯ǫ ną̇ ᵘuzdą̇ z nǫ stʳšībʳžnǫ kandārǫ, a sklepnǫᵖ nā́‿negᵘö dą̇ba, a tⁱe są̇ gᵘö pitāu̯ö, cⁱe u̯on xceu̯, a u̯on ʳžėk: „I̯édnėgᵘö ku̯öṅa ze stʳšī́bʳžnəmi pᵘotku̯ṓvami, a ze stʳšībʳžnīm ᵘū́ḱerą̇, a dlo‿ḿé krⁱelefsḱė u̯oblečeṅė“. Tak tⁱe tⁱe mu są̇ fšətkᵘö nā́lazu̯ö, tak tⁱe u̯on są̇ u̯öblėk, a tⁱe sōt na tegᵘö ku̯öṅa, a tⁱe i̯āxu. A i̯ak u̯on pʳšɔ́i̯axu dⁱe tī sklą̇nī gȯrə, tak u̯oṅi (!) zdóleka (!) ḱīʒⁱu, cⁱe kᵘole tī gȯrə ku̯öṅī léžau̯ö, a sⁱe ḿau̯ö šṕʿīrə pᵘou̯ȯḿōnī. Tak tⁱe u̯on pʳšɔ́-

nəkū a tʲe vnəku štək ná‿tą gòrą, a tʲe nā́vrūcʲu nāzot, a i̯āxu dʲé‿dôm, a prʲeste na‿ną u̯ǫ̇nką, a tʲe są zēblīk, a su̯öi̯i u̯öbᵘucī u̯öblīk, a s tegᵘo ku̯öńa zi̯ǫ̇ᵛ u̯uzdą a kandārą, a i̯ą zṓs‿tą sxu̯övu, a ten kᵘöʲń zǵinǫ̇ᵛ. A tʲe u̯on šet dʲé‿dôm, a tī drəǵī i̯ū́ bələ dʲema, a pᵘöʲodālə u̯öi̯cu, i̯ak i̯ima tą śu̯ö, ā že blōs i̯ě·den f krʲelēfsḱīm u̯öbūcīm, téubə‿bu vnet vi̯āxu, alle u̯on nā́vrūcu nāzot. A ten gūṕʲī gōdu: „i̯o gᵘo tėš ʲiʒʲu, i̯o biu̯ na taḱʲė ʲelǵʲė drevuʲe vəlāzu̯ī“: a u̯ońi godālə: „i̯o, tə ʒe balvə ṕʲėk“.

A za porą dńī krôl döu̯ zōs nakāzac, że ḿelə zos fšətcə i̯āxac, bᵘo i̯ěden i̯i bīu̯, cʲebə bīu̯ vnet vi̯axônī. Tak tʲe u̯ońi zōs zā́čąlə su̯öi̯i ku̯öńe pucʲēvac a fudrʲevac, a ḱʲė ten čās pʳšə́šet, tʲe ᵘońi zōs i̯axālə, a ten kulāvī.... i tak dalej po raz drugi.

A ńe varāu̯ö dūgᵘö, tak krôl zos nā́kazu (!), že zōs fšəscə ḿelə i̯āxac, że i̯eden vnet i̯u‿u̯ gòrə bīu̯. Tak u̯ońi le zōs zā́čąlə i tak dalej, j. w.

....a u̯on vnəku prʲestʲe dʲe gòrə, a tʲe u̯ṓbnəku tʳšə́‿razə f kū tegᵘo pā́u̯acu, tʲe są u̯ótemku̯ə tāḱʲī ʲelǵʲī skléńonī dʲéʳže, a tą sēʒâ ta krolēvna. Tak tʲe u̯on są pʳšed ńǫ̇ u̯ū́ku̯ońu, a tʲe u̯ona mu dâ gąbəe a tʲe u̯on zāro u̯ṓtʳšimu gʲōzdą na u̯ə́səńe, a tʲe u̯ona bəu̯a vəbaʲēnō.

A ten krôl ḿuᵘ tǫ̇ rāzǫ̇ f kū tī gòrə vāxą pu̯ostaʲēnī, cʲ, u̯óńibə tegᵘö, cʲe tą vi̯āxu, scigālə, bᵘö u̯on xcʲeu̯ (xcʲu) ʲěʒěc, xtʲebə tʲe bīu̯. Ale tʲe ńic ńḗ‿pu̯omᵘogu̯o, u̯on pʳšez‿ńī́x pʳšez‿ʲéʳšk pʳšḗnəku, gnēu̯ prʲestʲe i tak dalej, j. w.

A nen krôl ten są bārʲe u̯ū́cešu, že i̯egu̯o còrka bəu̯a vəbaʲēnō, alle tērō ńixt ńḗ‿ʲeʒʲu, xtʲe i̯ą və́baʲu, alle tʲe bəu̯ö dʲe znōńō, bu̯o ten dʲex ḿeu̯ gʲōzdą ḿėc, bu̯ö ta čarʲḗvńica dʲex tak ʳžēku̯a. Tak ten są ḿeu̯ meldʲḗvăc s tǫ̇ gʲōzdǫ̇, alle są ńixt ńe meldʲēvu. Tak krôl deu̯ za‿tī́m šəkăc, tak fšąʒe šukālə, a pʳšəšlə tėš dʲé‿tegu̯o gbūra, a u̯obzėrālə tėš i̯ēgᵘo dvux sənôf, cʲe tą bələ i̯axônī, alle žôden gʲōzdə ńí‿ḿėu̯. Tak u̯ońi są pitālə, ḿeu̯ u̯on i̯ež‿ʲicī́ sənôf, a u̯on gōdu: „i̯eš tāḱʲėgᵘo gū́ṕʲėgᵘo i̯o mōm, ale ten ta ńḗ‿biu̯“. Tak u̯ońi gōdālə: „ku̯ö mə gᵘö u̯öbḗzdʳžīmə“. A u̯on ḿeu̯ taḱʲī dᵘuǵī vu̯ösə, a bīu̯ tak čōrnī, a spoṕelēnī, že knap ta gʲōzda bəu̯a ʲīʒěc; i̯až u̯ońi tə vu̯ösə rʲezgarnąlə, tʲe u̯ońi ʲiʒēlə, že u̯on ḿū gʲōzdą. Ta tʲé‿u̯ońi gᵘo zāro dʲe krôla vząlə, alle krôl ʳžėk, táḱʲėgᵘo u̯on ńé‿xcu za zěca ḿēc; a ta krolēvna ʳžēku̯a: i̯o gᵘo, krôlu, xcą, u̯on ḿe və́bāʲū, tak u̯on i̯e môi̯“. A ten krôl są rʲḗzgoʳžu, a ʳžėk: „Ḱʲe

tə g"o xceš, t'e g"ö vēs, alle mu̯öi̯īm zėckų sų́ ȯ́icī ie nuzəvoi̯". *Tak u̯ońi sų u̯ožeńi̯lə, a ėeselō žōdnėg"ö ńé_beu̯ö, a krōl_i̯ima deu̯ v lese takǫ ləxu̯ǫ xāu̯pų pu̯östāvic, a t'e u̯ońi sų ḿelə žəćīc, i̯aybə u̯ońi mu̯öglə.*

Alle ńe varāu̯ö dugu̯ö, tak ten krōl ḿeu̯ u̯öi̯nę, a ta cȯrka sų d'evezā, a su̯ōi̯ėmu xu̯öpu t'e p"āvezā, a k'e ten krōl nā_u̯öi̯nę cīgnu, t'e u̯on ʳžėk: „Tero k'ebə i̯ó_ḿeu̯ tak d'ėbrėgu̯o zəcu, t'e i̯ó-bə_mu k"omei̯ndų pu̯o·du, ale hene t'e tą i̯e mōi̯ zəc, ten tą xu̯özi p"o u̯ǫ"kux, a žābom d'e u̯öčī pxō". A i̯ak ten krōl bīu̯ i̯axȯni, tak ten zəc šet ná_nų u̯ǫ"kų, a vǻšəku s'eb'e u̯uzdą a stʳšibʳžnǫ kandūrų, a sklepu ná_tegu̯ö dąba, a t'e gu̯o sų pitāu̯ö, c'e u̯ön xc'eu̯, a u̯on ʳžėk: „ze-sųc təsǫcī u̯öi̯ska na k"ōńax, a fšətk"ö stʳšībrę pʳšəstr'ei̯enī, a dle_ḿē kr'eleske u̯öb"ńcī ze stʳšībʳžuəmi špōrami a šāblǫ". A t'e u̯on i̯āxu zā_tīm krōlą f təle, a k'e u̯on pʳšāi̯axu tą, t'e u̯ońi ḿelə i̯i t'e krōlevė u̯öi̯sk"ö p"öb'ītė, alle ftīm u̯on pʳšəu̯əku, a sk"omend'er'evu su̯öi̯ė u̯öi̯sku̯ö ná_tegu̯ö cāzėg"ö. Tak t'e u̯ońi g"o zbīlə f pr'ex, a t'e u̯on navrȯc'u nāzot a_gnōu̯. A ten krōl mu xceu̯ pu̯özəku̯övāc, alle u̯on sų rōz ńé_obezdʳžīu̯, a i̯āxu pr'este ná_tą u̯ǫ"kų a zi̯ǫ" ze su̯ė-gu̯ö ku̯öńa u̯uzdą i t. d.. j. w.

A tīm čāsą ten krōl bīu̯ tėš d'ema, a ta cȯrka bəu̯a i̯izēnō gu̯ö navezəc. Tak u̯óń_i̯i pu̯ōŕodu, i̯ag_mu šu̯ö, ale žé_y"ö i̯ėˑden váretu: „k'ebə i̯o takėgu̯ö zəcu ḿeu̯, alle ńė, ten tu̯ōi̯, ten na u̯ǫ"kax žūbə pxō". A u̯onu̯ ʳžeku̯a: „ku̯ö u̯on d'ex tą mušu bəc tėš, bu̯o u̯on d'ex ėė ėelė pu̯övādac".

A tīm čāsą nėn krōl zōs d'estu u̯öi̯ną, bu̯ö ten, c'e z ńīm u̯öi̯ėvu, ten ʳžėk, že t'e rixtix ńé_šu̯ö, že u̯ön sų(!) ḿeu̯ pu̯ömūc d'e-stȯnį. Tak u̯ön sų tėš vzǫ" pu̯ömu̯öc, a t'e zāčǫ" z ńīm i̯eš rōz u̯öi̯nę. Tak t'e u̯on cīgnu na tą u̯öi̯nų, a zōs na su̯ėgu̯ö zəcu nā-ʳžiku. Ale ten šet na nų u̯ǫ"kų i t. d.. j. w..... *alle i̯ak u̯on ze su̯öi̯īm u̯öi̯skų vnəku, tak t'e le za tīm cəzīm krōlų blȯs dīm u̯östu; tak u̯ońi u̯ucekālə, a t'e u̯on nāvrācu* i t. d.. j. w.

A ńe varāu̯ö dūg"ö, tak neu krōl zōs d'estu u̯öi̯nų z ńīm i̯istnīm i t. d.. j. w.

Tak t'e u̯on u̯úde'žu rōs ze su̯öi̯īm u̯öi̯skų na_ńīx, a t'e i̯ix rōs zbīu̯, alle zdaʳžəu̯ö sų, že gu̯o i̯eden šablǫ cǫ" v n'egą, teu̯ö zəcu, a t'e ėizʼu ten krōl. Tak u̯on vəi̯ǫ" xutku̯ö su̯ōi̯ šnepelduk, a tą bəu̯ö i̯egu̯o ḿen'e vəšətė, a zāvinu temu zóc'evi tų n'egą, alle u̯on gu̯o

ńé_pᵘoznu, u̯on məsľu, tᵉe biu̯ i̯aḱʿī cəzī krôl, cᵉe mu pu̯ỗmogu u̯ö-i̯evac. A ftīm ten skᵘomendᵉerᵉevu su̯öi̯ė u̯öi̯skᵘö, a gneu̯ ná_ną u̯ōᵘką, i̯aś są kᵘuʳžəu̯ö i t. d., j. w.... *a tᵉe šeł dᵉé_dôm, alle bīu̯ kulāvī; a i̯egu̯ö ƀau̯ka zdʳžī, a gōdō: „cᵉeš iᵉīƀe i̯e? tə i̯es kulāvī“. A u̯on gōdō: „tᵉe i̯o są u̯öḱit“. „Alle xtᵉeš tᵉeƀe deu̯ takǫ snōžǫ xᵘustą dᵉe zaviṅeńō“? A u̯on ʳžėk: „i̯o i̯ą nālos“.*

A tīm časą ten krôl bīu̯ tėš z u̯öi̯nə i̯i dᵉéma, tak ta côrka gu̯o šu̯a naveʒəc, a u̯ón_i̯i pu̯ỗvodu, i̯ak mu šu̯ö, i̯ág_mu i̯eden ṕėrnī pu̯ỗmogŭ, alle ḿeu̯ ńėščēscė, bu̯ö gu̯o i̯eden cǫᵘ v nᵉegą. A u̯ona ʳžēku̯a: „Ten môi̯ tėš pʳšəšet taḱʿī kulāvī dᵉé_dôm“. A ten krôl ʳžėk: „Tᵉe gu̯o ʒe žāba kǫsau̯a, bu̯ö u̯ön i̯ima ṕi̯edne dᵉe u̯öčī pxöu̯“. A u̯ona ʳžeku̯a: „i̯o, alle xtᵉe mu takǫ(!) snōžī šnepelduk deu̯ dᵉe zaṕicō“? A ten krôl ʳžėk: „Tᵉe mu i̯o ʒā́vinu sôm su̯öi̯īm šnepélduką, alle ku̯ö môže u̯ön tᵉe biu̯, u̯öbezdʳžīš le ten šnepelduk, a ḱe tą bǫʒe mu̯öi̯ė ḿenᵉe vəšəti, tᵉe tᵉe i̯e môi̯ šnepelduk, a u̯ön tᵉe ḿe pu̯ỗmogu u̯öi̯evac“. Tak ta côrka šu̯a zaros dᵉé_dôm, a ną nᵉegą u̯ödṕiną̆, a pu̯öznâ, že tᵉe bīu̯ krôlūf šnepelduk. Tak u̯ona ƀegâ krôleṕi pu̯öṕādac, že tᵉe bīu̯ i̯egu̯ö šnepelduk. Krôl deu̯ zāros u̯özə zapʳšī́c, a xceu̯ gu̯ö dac hālac, alle ten zəc ńḗ_i̯axu, i̯aš ḱe u̯ön biu̯ zdrôf, tᵉe u̯on šet ná_ną u̯ǫᵘką, a vəi̯ǫᵘ nə fšətḱė u̯uzdə a kandārə, a sklepu ná_tegu̯ö dąba, a tᵉe gu̯ö są pítau̯ö(!), cᵉe u̯ön xceu̯. A u̯ön ʳžėk: „Io xcą tᵉe fšətku̯ö u̯öi̯sku̯ö, cᵉe tu spu̯öčīvō, ḿee, a fšətku̯ö f stʳšībrᵉe a v zu̯ötᵉe a v dᵉēment pʳšəbrōnī, a karᵉetą v dvanōsce ku̯öṅi, a samīm zu̯ötą a dᵉémentą u̯öƀītė, a dlo_ḿé a dlo mu̯öi̯i ƀau̯ḱi krᵉelesḱʿė u̯öblečēṅė“. A tᵉe u̯on ze su̯öi̯ǫ ƀau̯kǫ sōt f tą karᵉetą a tᵉe i̯āxu prᵉestᵉe s tīm cau̯īm u̯öi̯ską, a z muzīkǫ pʳšet krôlôf pāu̯ac, a ten krôl są ᵘūʳžas a məslu, že tᵉe bīu̯ neu krôl, že ten mu xceu̯ fšətku̯ö vzǫᵘc. Alle ten zəc skᵘomendᵉerᵉevu su̯öi̯ė u̯öi̯sku̯ö, cᵉe u̯onᵉe mušau̯ö pʳšet tīm krôlą paradǫ stanǫc, tᵉe ten krôl pu̯öznu sfėgu̯ö zəca a su̯öi̯ǫ côrką. Tak u̯ôn_ix pʳšḗprᵉesu, a i̯ima cau̯ė su̯öi̯ė krᵉelēstu̯ö darᵉēvu. Tak u̯oṅi zārŏ f tīm krᵉelēsḱīm pā́u̯acu u̯östālə ḿėškai̯ǫcə, a tᵉe u̯öi̯sku̯o bəu̯ö tėš fšətku̯ö vəbaṕenė, a že u̯oṅi fčerṓ ńḗ_zdexlə, tak u̯oṅi žəi̯ǫ i̯ež_ʒiz_ʒḗṅ. (Luzin).

12. Zakład.

Bələ dvai̯ pánᵉeṕe, a ten i̯eden, ten ḿeu̯ i̯édneu̯ě šīpra, a ten fšətkᵘo mu ṕeʳžu bārᵉe. A tᵉe u̯öṅi są zaṕatᵉevālə, že u̯onbə mu

zuġôu(!). A tʹe u̯ön i̯emu vasu̯u štuvą, tak cʹe u̯ona u̯otšaxrʹevâ i̯e-dne u̯ôi̯ćą. Tak ten pōn pʹšašet pʹorenʹe, a są pitu, cʹe i̯egu̯ö u̯ôi̯ćą rʹebiu̯ö; a u̯ön ʹžěk, že bau̯ö laxu̯ö s tīm u̯ôi̯ćəcą, že u̯ön ńeu̯ tʹe stracʹenč. A u̯ön i̯emu ʹžek, že tʹe bau̯ö bārʹe dʹebʹže i̯i temu deu̯ zāro pą̄zesöt talārôi̯, že u̯ön i̯emu prōrdą pʹořezu. Tak u̯on sed dʹe teu̯e pāna, tak ten pōn mušuʹ mu dac šescset talārôi̯, že u̯on mu prōvdą pu̯öřezu. A tʹe těs u̯ön u̯ot teu̯ö čāsu i̯ež barži i̯emu čeʹžu. (Luzin).

13. Zrebiec.

Mə v ńezelą u̯o pʹorénk záp'šagla zg'žepcu, a tʹe mə kavuʹ z ńīm i̯axāla, a tʹe mə navrōcəla nazot, a tʹe mə gu̯ö vźp'šəglə. A drágeu̯ö dńā u̯ońi ńe gʹö pʹsəprʹevazəla c brônq, a tʹe i̯o ńeu̯ z ńīm bronʹevāc: a tʹe i̯ak i̯o gʹo zap'šīk, tʹe i̯o zāčǫʹ i̯āxāc, a tʹe i̯o z ńīm tak vi̯edne dʹé_kʹou̯a i̯ezzʹu, as z ńeu̯e šum padu. A tʹe i̯o prôbu̯övu, žebə u̯ön štəl stöu̯, a tʹe u̯on i̯eš ńé_xcu stʹec, a tʹe i̯o mu deu̯ i̯eš tāḱī cux i̯ic, a tʹe ḱe u̯on stau̯u, tʹe u̯ön biu̯ i̯iš spu̯ö-ku̯öi̯ńī. (Luzin).

14. Fałszywy ksiądz.

I̯ěden xu̯özʹi tak pu̯ö_sfece, a tʹe u̯on gōdu, cʹe u̯on biu̯ kloš-tʹerńīm ksą̂zą. A tʹe u̯ pʹšašet dʹe i̯ědnəx ləzī, a tʹe u̯ön biu̯ ta u̯u_ńīx u̯ö pōrą ńezel, c u̯on i̯ima vzǫʹ côrką. Na pʹorénk u̯ońi fstālə, tʹe côrḱi ńé_bəu̯o, a uza těš. Tak u̯oi̯e deu̯ na fšetḱəx poč-tax telegrai̯u̯övac, tak kole g u̯ońi u̯axfocəla, a côrką cepnǫla nazot de dʹemu, a i̯egʹo vzą̂ʹlə ve tunk. U̯ot teu̯e čāsu ńic ńé_bəu̯ö u̯ö_ńeu̯ö dʹe su̯oxāńa, a u̯ońi mušelə za_ńǫ u̯öpasʹevac, u̯ona i̯ima xcâ u̯ūcec. Dva dvazesce lat u̯ona bəu̯a stārō. Vʹicí ńic ńé_bǒu̯o. (Robakowo).

15. Rana od siekiery.

I̯o biu̯ dʹé_lasa, a ten môi̯ brat biu̯ těš, a i̯ak ma u̯ustǫp'iu̯a dʹe buka, a ma začǫ rą́bic, tʹe u̯on ńic cǫʹ f tą nʹegą. Tak i̯o su̯ u̯ʹžas, tak i̯o vzi̯ǫ šnepeldak s tašə, a tʹe i̯o sʹeble tʹe závǫzuʹ. A tʹe u̯on u̯östau̯ f tīm lese, a i̯o šet dʹé_dôm, a u̯on zas pu̯ōtemu pʹšó-

i̯axū s tīm dʳževą, a i̯ak i̯o dʲéxᵘoʒiu̯ dʲé_dòm. tak b́au̯ka sʲeb́e dʳže-u̯ö rǫb́iu̯a. Tak i̯o pʳšəšet dʲe_ńé. tak i̯o i̯ī gōdu: „le se ńé_uʳžasńi“. Tak i̯o pʳšəšet v i̯izbą, tak tö(!) i̯o ten šnepelduk u̯ödźiu̯; tak i̯ak i̯o gᵘo u̯ödźṻu̯, tak tʲe ńic krěźé ńé_bəu̯o. Tak u̯ona ḿe tʲe pᵘösma-rʲevau̯a takǫ vòtkǫ, a tʲe i̯o zi̯ōt frīštək, a tʲe i̯o pu̯öšet dʲe rʲebu̯ötə, a xu̯öʒiu̯ i̯ō dərx dźe ńéʒele dʲe rʲebu̯ötə, a tʲe v ńéʒelą i̯o pu̯öšet po peu̯dńu dʲé_karčmə, a tʲe mə ṕʲíi̯eme šnāps. Tak mə są náṕʲilə, a tʲe me pu̯öšlə dʲé_dòm. A tʲe v i̯ědnī xau̯ṕe bəu̯a muzika a tʲe i̯o začou̯ tancʲevac, a tʲe i̯o i̯em u̯upot, a u̯údeʳžiu̯ i̯o są f tą nʲegą; tak tʲe i̯o pu̯öšet dʲé_dòm, a u̯ot tegᵘo ćāsu ta nʲega ḿe bu̯ölâ, a ćicī i̯o i̯i rʲeb́ic ńí_mòk. Tak dźe ńeʒele i̯o dʲema leźu, a tʲe u̯ona ḿe zā́ćezu̯a dʲe sʲestrôf v i̯ěden ṕʲǫ̇ᵘtk a v drəʳǵī ṕʲǫ̇ᵘtk tʲe są pōrka u̯urʲeʒəu̯a. A tʲe ʒeźąc ńeʒʲel i̯o ᵘu təx sʲestrôf biu̯, tʲe u̯ona ḿe halā́ nāzot u̯ot təx sʲēstrôf, a tʲe ta nʲega ńé_bəu̯a ńic u̯obgᵘoi̯enō. Tʲe pʳšəšet dʲé_dòm a dva lata tʲe varau̯ö. i̯ak ta rena są zagu̯ö-i̯iu̯a, ale rʲeb́ic i̯o mòk i̯em rəxlī́. A tʲe i̯o są u̯ödʳžek gᵘoʳžeu̯ḱi ṕʲicō, tʲe pu̯ō̈temu i̯o ńii̯ak ńé_ṕʲii̯ą, i̯o i̯uś ńí_ḿeu̯ na su̯öi̯im i̯ąʒəku kórnisu. Kôi̯ńc. (Robakowo).

16. Śpiewki.

a. *Zďinąu̯ə́_ḿe u̯öu̯ə. zďinąu̯ə́_ḿe u̯öba,*
Zďinąu̯ō̈_ḿe mu̯öi̯ė ʒéfčą, cʲé_gu̯ö ńima dʲema.
I̯eden z ńīm tai̯ncəi̯e, drəďī i̯ī žau̯ui̯e,
Tʳšecī sēʒī za stʲelīką, rące zau̯amui̯e.

b. *V u̯ō̈lšəńe, v u̯ölšənēćce, zǵinąu̯ə́_ḿe mu̯öi̯i zgʳžepce,*
Xtʲebə mu̯öi̯i zgʳžepce nālos, temu döu̯bəm gǫ̇ᵐpḱʲi zāros.

c. *Zāšu̯ö sᵘunce zā́_las, a i̯o bəduᵉ nāpas,*
I̯o i̯eż_dʲé_dòm ńe pᵘonəką, b[illegible] ʒéfčątǫ́f ńe ᵘobuəkom.

(Luzin).

Tytus Benni.

Z dziedziny akomodacyi międzywyrazowej.

„W wymawianiu czysto polskim, podobnie jak w języku sanskryckim, każdy dźwięczny początek wyrazu następującego wpływa upodabniająco na koniec spółgłoskowy wyrazu poprzedzającego". Tak formułując odkryte przez siebie prawo akomodacyi międzywyrazowej, profesor Baudouin de Courtenay w ten sposób obejmuje dwa wypadki, a mianowicie:

bezdźwięczna końcowa spółgłoska wyrazu pierwszego upodabnia się do dźwięcznego początku wyrazu następującego: „jak żmija" (1); dźwięczna końcowa spółgłoska wyrazu pierwszego pozostaje dźwięczną przed dźwięcznym początkiem wyrazu następującego — w przeciwieństwie do wypadku, gdy znajduje się w wyrazie osobno wymawianym lub na końcu zdania, jednem słowem przed pauzą, i jest bezdźwięczną: „nad głową" (2).

Dodajmy do tego dwa odwrotne wypadki, a mianowicie:

dźwięczna końcowa spółgłoska wyrazu pierwszego upodabnia się do bezdźwięcznego początku wyrazu następującego: „pod piecem" (3); bezdźwięczna końcowa spółgłoska wyrazu pierwszego pozostaje bezdźwięczną przed bezdźwięcznym początkiem wyrazu następującego: „brat chory" (4).

a będziemy mogli sformułować zasadę tę ogólniej:

w spojeniach międzywyrazowych końcowa spółgłoska wyrazu pierwszego pod względem dźwięczności upodabnia się do początku wyrazu następującego.

Oczywista, że przy takiem stawianiu rzeczy powstaje kolizya

między zasadą Baudouina a twierdzeniem o bezdźwięczności wygłosowych spółgłosek wogóle [1]); musi nam zależeć na wyraźnem ich rozgraniczeniu. Twierdzenie, o którem mowa, brzmi tak [2]): „wszystkie [3]) spółgłoski dźwięczne wymawia się na końcu wyrazu i zdania bezdźwięcznie". Otóż wszystkie wypadki dźwięcznych wygłosowych spółgłosek można zaliczyć do jednej z trzech kategoryi: albo dźwięczna wygłosowa spółgłoska znajduje się przed następującym dźwięcznym nagłosem, albo przed bezdźwięcznym, albo nareszcie przed pauzą. W pierwszym wypadku zasada nie potwierdza się, gdyż dźwięczność pozostaje pod wpływem następującego nagłosu: w drugim mamy bezdźwięczność, lecz dla konsekwencyi musimy ją przypisać nie pozycyi wygłosowej, lecz, jak w pierwszym wypadku, wpływowi następującego nagłosu; — trzeci wypadek jedynie nie da się podprowadzić pod zasadę akomodacyi międzywyrazowej; może on tylko orzekać, że dźwięczna wygłosowa spółgłoska przed pauzą traci swą dźwięczność.

Gdyby w dalszym ciągu komu zależało na tem, by dla osiągnięcia zupełnie jednolitej zasady, obejmującej wszystkie wypadki, usunąć i ten dodatek, łatwo mu się go pozbyć, określając „pauzę" jako element fonetyczny bezdźwięczny, i stawiając ją na równi z bezdźwięcznym nagłosem.

Przyjrzyjmy się wypadkowi, kiedy w spojeniu międzywyrazowem poprzedzający wygłos i następujący nagłos obaj mają tęsamą głoskę. Ponieważ przerwy między wyrazami niema, —

[1]) [Nie podobnego nie twierdzę. »Na końcu wyrazu i zdania« znaczy oczywiście to samo co »przed pauzą«, jak to wynika z § 30. mego »Szkicu«. Należało może, unikając wyrazu »pauza«, powiedzieć: »na końcu wyrazu, będącego zarazem końcem zdania«. Ale nie przypuszczałem możliwości nieporozumienia. — *J. R.*]

[2]) Rozwadowski: Szkic § 29.

[3]) Mowa jest tutaj, jak i zresztą, zawsze tylko o spółgłoskach, mających samoistne bezdźwięczne odpowiedniki, a więc wyklucza się liquidae i nasales. Także mowa tymczasem tylko o osobnych wygłosowych spółgłoskach, wyklucza się więc grupy spółgłosek.

jest to jedynie graficzne przyzwyczajenie, że oddzielamy stale wyraz od wyrazu, — więc na miejscu dwóch pełnogłosek mamy jedną, co do iloczasu równą sumie obu komponentów. Wymawiamy też rzeczywiście:

głośnāvantura, fstrentnēkscesy (wstrętne ekscesy), *ńemožľiv̄īďjoći* (niemożliwi idyoci), *ńejasnōtpov́eźał* (niejasno odpowiedział), *v́v́eďńūleva* (w Wiedniu ulewa).

Tak samo ma się rzecz ze spirantami razem z nasales i liquidae. Tutaj jednolity długi spirant, składający się ze słabej wygłosowej spółgłoski i silnej nagłosowej, równa się mniej więcej $1^1/_2$ silnej, a w szybszej mowie jest nieco zredukowany; w pewnych tylko wypadkach słyszy się wprost spółgłoskę zwyczajną; granica zgłoskowa jednak pozostaje we środku spółgłoski. Oto kilka przykładów:

ja was sam odprowadzę: między *javassamot* a *javasamot*, i bez siostry się obejdzie: *ibeśśostry* — *ibeśostry*, przewiąż szarfą, bez umów formalnych, zapach herbaty; — pójdź raz ze mną, weź zieloną, pocóż żałować, nie mów wieczorem; — jak mi żal lata, nie szukał łączności, umar(ł) raptownie, w tym miesiącu, dla panien na wydaniu (por. *panna*), stopień nieuctwa (por. *źeńńe* = dziennie).

Powstająca w spojeniu międzywyrazowem długa zwarta spółgłoska różni się od zwyczajnej silniejszem zwarciem, dłuższem wytrzymaniem zwarcia i silniejszem rozwarciem, stosunek ich jednak nie jest 2:1, lecz $1^1/_2$ — 1: 1, jak poprzednio. Przykłady:

kierunek kolei, powrót tak łatwy, chłop powiedział; — szereg głupstw, powrót do domu, grób bez krzyża; — pomoc córki, zobacz czy idą, chodź ciszej; — malec dzwoni, klacz dżokeja, posiedź dziesięć minut.

Fonetycznie identyczny rezultat z $c + c$ daje spojenie międzywyrazowe $t + c$, mianowicie $\bar{c}$, ponieważ co do jakości zwarcie przy obu dźwiękach jest to samo. Jeżeli więc w transskrypcyi fonetycznej długie głoski mają być oznaczane podwójną literą, to należy to czynić i w danym wypadku. Będziemy więc mieli:

povruccurki (powrót córki) na równi z *pomoccurḱi* (pomoc

córki), *pšeččasem* (przed czasem) na równi z *leččasem* (lecz czasem), tak samo *nuććałem* (nad ciałem); *pozzvonem* (pod dzwonem), *požžvi* (pod drzwi), *pobyźźiśejšy* (pobyt dzisiejszy).

Akomodacya pod względem palatalności (średniojęzykowości) bynajmniej nie zawsze ma miejsce, gdy w spojeniu międzywyrazowem stykają się głoski pod tym względem niejednakowe. Może ona być palatalizacyą (ześredniojęzykowieniem) niepalatalnej wygłosowej spółgłoski przed palatalnym nagłosem, lub też depalatalizacyą (odśredniojęzykowieniem) palatalnej przed niepalatalną.

Wyliczam wypadki palatalizacyi w spojeniach międzywyrazowych, podając po jednym przykładzie dla każdego wypadku:

-k (= -k, -g), przed *ḱ- ť- ṕ- ć- ś- f́- ź-* = *-ḱ*

taḱḱepsko (tak kiepsko), *taḱťńe* (tak tnie), *xłopaḱpiše* (chłopak pisze), *jednaḱćišyj* (jednak ciszej), *ńetaḱśeźi* (nie tak siedzi), *jaḱf́iga* (jak figa), *byḱźišpajńsḱi* (byk hiszpański).

-t (= -t, -d) przed *ḱ- ť- ṕ- ć- ś- f́- ź-* = *-ť*

poťḱelcaḿi (pod Kielcami), *baťťńe* (bat tnie), *poťṕecem* (pod piecem), *povruťćęšḱi* i *povruććęšḱi* (powrót ciężki), *źaćśeźi* [1]) (dziad siedzi), *povruťf́akra* (powrót fiakra), *naveťźirurk* (nawet chirurg).

-p (= -p, -b) przed *ḱ- ť- ṕ- ć- ś- f́- ź-* = *-ṕ*

xłoṕḱixnoł (chłop kichnął), *xłoṕťńe* (chłop tnie), *ńeruṕṕekła* (nie rób piekła), *luṕćeḃe* (lub ciebie), *xłoṕśivy* (chłop siwy), *ńeruṕf́igluf* (nie rób figlów), *tyṕźilona* (typ Chilona).

-g (= -g, -k) przed *ǵ- ď- ḃ- ź- ź- ć- ḿ- ń- ľ-* [2]) = *-ǵ*

fšaǵǵinǫ (wszak giną), *šereǵďńi* (szereg dni), *ḱeľišeǵḃałego* (kieliszek białego), *pomruǵźiḱi* (pomruk dziki), *łoṅǵźelonyx* (łąk zielonych), *taǵćelḱi* (tak wielki), *jaǵḿut* (jak miód), *vidoǵńeładny* (widok nieładny), *braǵľiśći* (brak liści).

-d (= -d, -t) przed *ǵ- ď- b- ź- ź- ć- ḿ- ń- ľ-* = *-ď*

naďǵevontem (nad Giewontem), *povruďďńa* (powrót dnia), *na-*

---

[1]) Por. Rozwadowski: Szkic str. 114 Uw. 2.

[2]) W szeregu tym brak *ŕ* i *ý*, ponieważ nie zdarzają się na początku wyrazu w języku polskim.

pšuďbeǵńe (naprzód biegnie), *naďʒeckem* i *naʒʒeckem* (nad dzieckiem), *poďźemǫ, poʒźemǫ* (pod ziemią), *poďvatr* (pod wiatr), *poďmastem* (pod miastem), *podńim* (pod nim), *poďľiśćmi* (pod liśćmi).

-b (= -b, -p) przed *ǵ- ď- ľ- ʒ- ź- v́- ḿ- ń- ľ-* = *-ľ*

słuľǵńije (słup gnije), *luľďjabeł* (lub djabeł), *xłoľľeže* (chłop bierze), *xoruľʒećinnyx* (chorób dziecinnych), *buľźelony* (bób zielony), *ruľvencyj* (rób więcej), *poľḿeška* (pop mieszka), *knajľńeḿeckix* (knajp niemieckich), *potoľľiteralny* (potop literalny).

-c (= -c, -z) przed *ć- ś-* = *-ć*

-ʒ (= -dz, -c) przed *ʒ́- ź-* = *-ʒ́*

-s (= -s, -z) przed *ć- ś-* = *-ś*

-z (= -z, -s) przed *ʒ́- ź-* = *-ź*

pomoććerṕoncym (pomoc cierpiącym), *pomoćśeznajʒe* (pomoc się znajdzie), *uleʒʒecku* (uledz dziecku), *pokrovéʒźelony* (pokrowiec zielony); *poččaśćemnośći* (podczas ciemności), *poččaśśfont* (podczas świąt); *poččaźʒeleńa* (podczas dzielenia), *poččaźźimy* (podczas zimy).

-f (= -f, -w) przed *ḱ- ť- ṕ- ć- ś- f́- ẋ-* = *-f́*

zdruf́ḱebyryba (zdrów kieby ryba), *znuf́ťńeš* (znów tniesz), *zamuf́ṕečyvo* (zamów pieczywo), *kruf́ćelnyx* (krów cielnych), *umuf́śejednak* (umów się jednak), *ďjabłufjṕekle* (djabłów w piekle), *posłuf́ẋijńsḱix* (posłów chińskich).

-v (-w, -f) przed *ǵ- ď- ľ- ʒ́- ź- v́- ḿ- ń- ľ-* = *-v́*

ilesłuv́ǵińe (ile słów ginie), *znuv́ďńiḱilka* (znów dni kilka), *vduv́ľidnyx* (wdów biednych), *trav́ʒivny* (traf dziwny), *trav́źelonyx* (traw zielonych), *telegrav́v́ečorem* (telegraf wieczorem), *stružuv́ḿejsḱix* (stróżów miejskich), *telegrav́ńexce* (telegraf nie chce), *znuv́ľist* (znów list).

-x (= -ch, -h) przed *ḱ- ť- ṕ- ć- ś- f́- ẋ-* = *-ẋ*

bezwarunkową palatalizacyę mamy tylko przed *ẋ*; przed innemi podanemi palatalnemi spółgłoskami w wypadku, kiedy wyraz poprzedzający kończy się na *-ix*: *taḱiẋḱepsḱix* (takich kiepskich), *teńiẋťńe* (ten ich tnie), *taḱiẋṕerńikuf* (takich pierników), *daḿiẋćoći* (dam ich cioci), *taḱiẋśeveša* (takich się wiesza), *taḱiẋfiranek* (takich firanek), *muẋẋišpajńsḱix* (much hiszpańskich).

-γ (= -ch, -h) przed *ǵ- ď- ľ- ʒ́- ź- v́- ḿ- ń- ľ-* = *-γ́*

rzecz się ma tak samo jak w wypadku poprzednim: *jiγ́-*

ǵńef (ich gniew). *taḱiýďńi* (takich dni). *taḱiýb́orǫ* (takich biorą), *jiýźeći* (ich dzieci). *jiýźeḿa* (ich ziemia). *jiýv́ina* (ich wina), *taḱiýḿast* (takich miast), *jiýńańka* (ich niańka), *taḱiýľistuf* (takich listów), z tą różnicą, że spojenie międzywyrazowe *ýý* wcale istnieć nie może.

$$-m \text{ przed } \left\{ \begin{array}{l} ḱ\text{-}\ ť\text{-}\ ṕ\text{-}\ ć\text{-}\ ś\text{-}\ x́\text{-} \\ ǵ\text{-}\ ď\text{-}\ b́\text{-}\ ź\text{-}\ ź\text{-}\quad ḿ\text{-}\ ľ\text{-} \end{array} \right\} = -ḿ$$

maḿḱilka (mam kilka). *nożeḿťńe* (nożem tnie), *jaḿṕeŕśǫ* (jam piersią). *boḿćekaf* (bom ciekaw). *długoḿśeźał* (długom siedział), *jesteḿx́irurk* (jestem chirurg); *doḿǵełdy* (dom giełdy), *pšytaḱiḿďńu* (przy takim dniu), *žeḿb́egał* (żem biegał), *tyḿźecḱem* (tem dzieckiem). *poteḿźima* (potem zima), *ftyḿḿejscu* (w tem miejscu), *tyḿľistem* (tym listem).

W wymienionym szeregu palatalnych spółgłosek brakuje *f́-*, *v́-* i *ń-*, a to dlatego, że akomodacya w tych wypadkach następuje nietylko pod względem palatalności, ale i pod względem miejsca artykulacyi, o czem będzie jeszcze mowa, otrzymujemy więc jako rezultat akomodacyi inne palatalne głoski:

$$-m + f' = ṃ́f'$$
$$-m + v́ = ṃ́v́$$
$$-m + ń = ńń$$

saṃ́f'ćongnoł (sam wciągnął), *b́eǵeṃ́v́isły* (biegiem Wisły), *poteńńeźela*, obok tego *poteḿńeźela* (potem niedziela). Litera *ṃ* oznaczać ma n a s a l i s d e n t i l a b i a l i s, *m* ze zwarciem górnych zębów z dolną wargą. *ṃ́* jest więc odpowiednią palatalną głoską. Artykulacya ta, która niewątpliwie istnieje, niełatwo da się dostrzedz, ponieważ, jak zwykle, wygłos jest bardzo zredukowany. Co do $m + ń = ńń$, znajduję przykład u prof. Baudouina de Courtenay: *čyśevańńepšykšy* (czijsie wan nie przykrzy)[1].

$$-n \text{ przed } \left\{ \begin{array}{l} ť\text{-}\ ć\text{-}\ ś\text{-} \\ ď\text{-}\ ź\text{-}\ ź\text{-}\ ḿ\text{-}\ ľ\text{-} \end{array} \right\} = -ń$$

ońťńe (on tnie). *barańćeŕṕľivy* (baran cierpliwy). *stefańśepyta* (Stefan się pyta); *stefańďjabeľńe* (Stefan djabelnie), *stefańźenkuje* (Stefan dziękuje), *tamteńźelony* (tamten zielony). *stefańńexce* (Stefan nie chce), *terḿińľičyśe* (termin liczy się).

---

[1]) Mater. i Prace I, 140.

Tutaj mamy trzy wypadki jednoczesnej akomodacyi pod względem palatalności i pod względem miejsca artykulacyi, które nie figurują w powyższym szeregu, mianowicie:

-n przed *ḱ- ǵ- ẋ-* = *-ń*
-n przed *ṕ- ƀ- ḿ-* = *-ḿ*
-n przed *f'- v́-* = *-ṃ́*

łuƀińḱepsḱi (łubin kiepski), *teńǵenerał* (ten generał), *mandaryńẋijńsḱi* (mandaryn chiński), *koḿiḿṕekaŕńi* (komin piekarni)[1], *stefaḿƀelsḱi* (Stefan Bielski), *jaḱioḿḿizerny* (jaki on mizerny); *bōṃ́f'ćǫš* (bo on wciąż), *pšećežoṃ́v́eʒał* (przecież on wiedział). Por. także: *oḿḿimuv́i* (on mi mówi) w przytoczonej pracy prof. Baudouina de Courtenay.

-r przed { *ḱ- ť- ṕ- ć- ś- f'- ẋ-* / *ǵ- ď- ƀ- ʒ́- ż- v́-* *ḿ- ń- ľ-* } = *-ŕ*

marmuŕḱelecḱi (marmur kielecki), *šnuŕťńe* (sznur tnie), *vzuŕṕeŋkna* (wzór piękna), *xuŕćišyj* (chór ciszej), *dvuŕśepaľi* (dwór się pali), *vzuŕf'iranḱi* (wzór firanki), *muŕẋijńsḱi* (mur chiński); *majsteŕǵńev́ńe* (majster gniewnie), *vybuŕdńa* (wybór dnia), *koloŕƀały* (kolor biały), *ḿińisteŕʒ́iśej* (minister dzisiaj), *vyvaŕżelony* (wywar zielony), *profesoŕv́ińen* (profesor winien), *muŕḿejsḱi* (mur miejski), *dobuŕńezły* (dobór niezły), *vybuŕľiryḱi* (wybór liryki).

-l przed { *ḱ- ť- ṕ- ć- ś- f'- ẋ-* / *ǵ- ď- ƀ- ʒ́- ż- v́-* *m- ń- ľ-* } = *-ľ*

muľḱśǫškovy (mól książkowy), *rydeľťńe* (rydel tnie), *kruľṕeršy* (król pierwszy), *dyšeľćenḱi* (dyszel cienki), *buľśezv́eŋkša* (ból się zwiększa), *ńeomaľf'śeńi* (nieomal w sieni), *otkuľẋijńsḱix* (od kulchińskich); *kruľǵińe* (król ginie), *kruľdńa* (król dnia), *kundeľƀidny* (kundel biedny), *nadaľʒ́ałać* (nadal działać), *puľżelonyx* (pól zielonych), *suľv́eľicka* (sól wielicka), *opodalḿasta* (opodal miasta), *žaľńeboǵi* (żal niebogi), *baľľiteracḱi* (bal literacki).

Oto wszystkie wypadki palatalizacyi pod wpływem spółgłosek w spojeniach międzywyrazowych; pozostaje jeszcze podać przykłady ześredniojęzykowienia w zależności od nagłosowej pełnogłoski *i*, zgłoskotwórczej i niezgłoskotwórczej *(j)*.

---

[1]) Mówi się także *koḿṃ́ṕekaŕńi*.

-g (= -g. -k). *-d* (= -d. -t). *-b* (= -b. -p) } przed *i-*, *j-*
-v (= -w. -f). *-γ* (= -ch. -h). *-m*, *-n*, *-r*, *-l* }

palatalizują się w starannej mowie w trochę mniejszym stopniu, w mowie potocznej zupełnie tak samo jak w innych wypadkach. Zauważyć należy, że *γ* + *i* zawsze podlega palatalizacyi, niezależnie od poprzedzającej pełnogłoski.

nuǵirovk (nóg i rąk), *naveďiďjota* (nawet idjota), *xłoƀiʒ́e* (chłop idzie), *muv́ilexceš* (mów ile chcesz), *druγ́ipšyjaćel* (druh i przyjaciel), *maḿiḿeńiny* (mam imieniny), *oń istotńe* (on istotnie), *vybuŕimponuje* (wybór imponuje), *suľiṕepš* (sól i pieprz); *roǵjeden* (rok jeden), *raďjestem* (rad jestem), *vyruƀjedvaƀu* (wyrób jedwabiu), *znuv́japka* (znów jabłka), *tamtyγ́γ́edvabnyx* zamiast **tamtyγ́jedvabnyx* (tamtych jedwabnych), *znaḿjafšystko* (znam ja wszystko), *dyvańjasny* (dywan jasny), *vzuŕjedyny* (wzór jedyny), *kruľjegomość* (król jegomość).

Często słyszy się jeszcze dalej idące upodobnienie: *muv́aguḿiš* zamiast *muv́jaguḿiš*, *oń eden* zamiast *oń jeden*. Prof. Baudouin de Courtenay przytacza l. c. *v́edeńʒ́eń* (wieden dzień), Szober podaje *pańezus* (Pan Jezus) [1]).

Akomodacya pod względem miejsca artykulacyi polega na tem, że z dwóch zbliżonych do siebie dźwięków, spotykających się w spojeniu międzywyrazowem, zredukowany wygłosowy przyjmuje miejsce artykulacyi silnego nagłosowego, staje się względem niego homorganicznym.

W dziedzinie przedniojęzykowej mamy następujące wypadki tego rodzaju:

1) *-t -s -c -n* przed *š- č-* = *-ṭ -š -č -ṇ*
-d -z -ʒ -n przed *ž- ǯ-* = *-ḍ -ž -ǯ -ṇ*

pšeṭškołǫ = *pšečškołǫ* (przed szkołą), *luṭčeka* = *luččeka* (lud czeka), *noššeroḱi* (nos szeroki), *vyruščęsto* (wyraz często), *pomočšypka* = *pomoṭšypka* (pomoc szybka), *pomoččasem* (pomoc czasem) = *pomoṭčasem*, *oṇšuka* (on szuka), *oṇčeka* (on czeka), *napaḍžubra* = *napaǯžubra* (napad żubra), *ʒ́adǯžeśe* = *ʒ́aǯǯžeśe* (dziad drze się),

[1]) Wisła za 1902 r.

teražžegnam (teraz żegnam), *vyražžževo* (wyraz drzewo), *možžyta* (moc żyta), *vležžževo* (wlec drzewo), *oṇžegna* (on żegna), *staṇžžysty* (stan dżdżysty).

2) *-d* (= -d, -t) *-n* przed *ḷ-* = *-d -ṇ*

Niepalatalne *l* w zwykłem wymawianiu klas wykształconych, jak je słychać w Warszawie w wyrazach: lato, lokaj, lustro, ma to samo położenie języka, co *ṭ d ṇ*. Ogólno-polskiem to *l* nie jest, należy mu się więc osobny znak. Przykłady: *pšeḍḷustrem* (przed lustrem), *knodḷampy* (knot lampy), *teṇḷokaj* (ten lokaj).

W dziedzinie tylnojęzykowej:

3) *-n* przed *k- g-* = *-n*

xuragankolosalny (huragan kolosalny), *xuragan groźi* (huragan grozi). To samo zjawisko, lecz w połączeniu z palatalizacyą było już traktowane wyżej. Należy zauważyć, że przed *x-* podobnej akomodacyi dźwięku *-n* niema, jak przed *ẋ-*.

W dziedzinie wargowej:

4) *-n* przed *m- p- b-* = *-m*

dyvammalutḱi (dywan malutki), *pambuk* (Pan Bóg), *stefampospěšńe* (Stefan pospiesznie); por. *ommuv́i* (on mówi), *temmujkavaler* (ten mój kawaler) l. c.

5) *-n -m* przed *f- v-* = *-ṃ*

tamteṃfprost (tamten wprost), *čyoṃvlećał* (czy on wleciał), *paḿentaṃfstyčńu* (pamiętam w styczniu), *ktotaṃvoła* (kto tam woła).

6) *-m* przed *n-* = *-n*

Akomodacya, którą się nie często słyszy. Przykład: *telegrannačšet* (telegram nadszedł), lub *telegranačšet*. Nie można twierdzić, żeby zbliżenia warg zupełnie nie było, ale niema zwarcia ich, potrzebnego dla wykonania dźwięku *-m*.

Jedno jeszcze spostrzeżenie z dziedziny fonetyki międzywyrazowej chciałbym tutaj przytoczyć, mimo to, że niedostateczny materyał nie pozwala mi na szczegółowe sformułowanie. Często się słyszy:

ftęsposup (w ten sposób), u niektórych osób stale tak wymawiane; słyszałem także: *jasąvezme* (ja sam wezmę), *čegǭšuka*

(czego on szuka)[1]); Polak uczący się języka niemieckiego wymawiał: *ǵębęzińir* (geben Sie mir), *xabęziǵexapt* (haben Sie gehabt), *vartęzi* (warten Sie) i t. d.

Jest to taka sama akomodacya, jak i dotychczasowe, a polega na tem, że spółgłoska nosowa *n m ṃ* nie zostaje artykułowana z przynależnem jej zwarciem lecz z cieśniną następującego po niej spirantu, a prąd powietrza, wypływający przez kanał nosowy przy otwartych ustach, właśnie wywołuje akustyczne wrażenie „nosowości", którą słyszymy w samogłoskach nosowych. Oczywiście zjawisko to może mieć miejsce jedynie przed spirantami, na określenie dokładne innych warunków, w jakich się ono spotyka, nie pozwala mi tymczasem brak materyału.

[1]) W »Kuryerze Warszawskim« (Nr. 205 str. 5 z r. 1902) znalazłem wiersz następujący:

Bo te oczy kokietliwe
Ułożone w sposób ten są,
Że ciskają błyskawice,
Choć okryte długą rzęsą.

Oczywiście »poeta« wymawiał *tęsǫ*, jak należy wnosić z rymu.

Tytus Benni.

O samogłoskach nosowych w wyrazach obcych.

Według „Szkicu“ prof. Rozwadowskiego polskie grafemy *Ą* i *Ę* w środku wyrazu wymawiają się w języku klas wykształconych zachodniej Galicyi w sposób trojaki w zależności od następujących spółgłosek.

1. Ą i Ę wymawiają się jak *ǫ* i *ę* przed *s, ś, š, x.*

2. Ą i Ę wymawiają się jak *ǫ* i *ę* + słabe *n ń, n* przed *z, ź, ž.*

3. Ą i Ę wymawiają się jak *ǫ* i *ę* + wcale wyraźnie artykułowane *n, ń, n, m* przed wszystkiemi innemi spółgłoskami, prócz *s, ś, š, x.*

Jeżeli porównamy z takim stanem rzeczy wymawianie nosowych samogłosek przez klasy wykształcone Warszawy, nad którem musimy się zastanowić, by mieć odpowiedni podkład dla dalszych uwag o nosówkach w wyrazach obcych, zauważymy pewną różnicę. W punkcie pierwszym zgadza się Kraków z Warszawą, należy jedynie dodać do wyliczonych czterech spółgłosek jeszcze ostatni z istniejących w języku polskim bezdźwięcznych spirantów, mianowicie *f: fafel.* Przed dźwięcznemi spirantami — punkt drugi — w mowie warszawianina słyszy się takież czyste nosowe samogłoski jak i przed niedźwięcznemi, dwa więc pierwsze punkty dla niego zlewają się w jeden — dodamy tu jedynie, jak wyżej głoskę *w,* naprzykład *wąwóz.* W trzecim wypadku mamy nie *ǫ* i *ę* + *n...,* jak w Krakowie, lecz *o* i *e* + *n...,* samogłoskę ustną, nie nosową w połączeniu z spół-

głoską nosową, zmodyfikowaną stosownie do następującej spółgłoski niespirantycznej, wybuchowej. A więc w mowie warszawskiej odróżniamy tylko dwa sposoby wymawiania liter Ą i Ę.

1. Przed spółgłoskami powiewnemi Ą, Ę = *o, e*.

2. Przed spółgłoskami wybuchowemi Ą, Ę = *o, e* + *n*...

Formułując to zjawisko ze stanowiska historyi języka, powiemy, że na danem terytoryum językowem samogłoski nosowe przeszły przed spółgłoskami wybuchowemi w połączenia samogłoski czystej z spółgłoską nosową. W innych warunkach, t. j. przed spirantami, pozostał się dawny stan rzeczy.

Z kolei rozpatrzmy, jak wygląda w wypadku Ą, Ę = *o, e* + *n*... asymilacya spółgłoski nosowej do sąsiedztwa w interesujących nas dwóch gwarach. Profesor Rozwadowski podaje[1]) cztery spółgłoski: *n, ń, ņ, m*, przyczem *ņ* stoi nietylko przed tylno-językowemi *k* i *g*, lecz i przed *č (męņčyć, poņček)*. W wymowie warszawskiej natomiast mamy *ņ* tylko w zestawieniu *ņk* i *ņg*[2]), a przed *č* mamy nosową spółgłoskę umiejscowioną tam gdzie *č*, a także *š, ž*, wreszcie *t, d* w połączeniach *č, ǯ*[3]), t. j. predorsalnoalweolarnie, a więc: *męņčyć, poņček*. Dodajmy jeszcze do *ņ* odpowiedni spalatalizowany dźwiek *ń*, n. p. *miękki*, w wymowie warszawskiej = *mieńki*, chorągiew = *xorońjeſ* (palatalizacya przy *oń* zdaje się mniej wyraźna, niż przy *eń*), a otrzymamy następujące wypadki:

1. Ą. Ę + T, D, C, D͡Z = *o, e* + *n* + *t, d, c, ʒ*:
rząd = *žont*, mądry = *mondry*, chcąc = *xconc*, żądza = *žonza*; prędki = *prentki*, będę = *bende*, ręce = *rence*, nędza = *nenza*.

2. Ą. Ę + Ć. D͡Ź = *o, e* + *ń* + *ć, ǯ́*:
dąć = *dońć*, w sądzie = *fsońǯe*, chęć = *xeńć*, wszędzie = *fšeńǯe*.

---

[1]) Podobnie jak prof. Baudouin de Courtenay: Próba teoryi alternacyi fonetycznych. Część I Kraków 1893, str. 57.

[2]) Mówimy *ņ* w *moņka, veņjel* (= mąka, węgiel), natomiast nie mówimy *ņ*, jak się to robi w Krakowie, w *paņenka, šyņka* (= panienka, szynka).

[3]) »Szkic« §§ 23, 25.

3. Ą, Ę + Č = *o, e + u̯ č:*

pączek = *poǹček,* męczyć = *meǹčyć.*

4. Ą, Ę + K, G = *o, e, + n + k, g*[1]*):*

mąka = *monka,* makolągwa = *makolongva;* ręka = *renka,* węgorz = *vengoš.*

5. Ą, Ę + Ḱ, Ǵ = *o, e + ń + ḱ, ǵ:*

bąkiem = *bońḱem,* chorągiew = *xorońǵef;* dźwiękiem = *źveńḱem,* węgiel = *veńǵel.*

6. Ą, Ę + P, B = *o, e + m + p, b:*

stąpać = *stompać,* rąbać = *rombać;* kępa = *kempa,* gęba = *gemba*[2]*).*

Nareszcie można dołączyć tutaj jako ostatni z możliwych wypadków

7) Ą, Ę + Ṕ, Ḃ = *o, e + ḿ + ṕ, ḃ:*

wstąpi = *fstoḿṕi,* rąbie = *roḿḃe;* kępie = *keḿṕe,* gębie = *geḿḃe.*

Teraz, po określeniu, kiedy w wymowie warszawskiej wogóle mamy zachowaną nosową samogłoskę, a kiedy ustąpiła ona dyftongowi, przystępujemy do właściwego tematu, do omówienia nosówki tej w wyrazach obcych. O nosowej samogłosce *ą* wyrażanej graficznie przez *an,* wspomina prof. Kryński[3]). Nie zdarzając się w wyrazach polskich, przynajmniej w języku literackim, o którym mowa, — zwraca dźwięk ten na siebie szczególną uwagę w wyrazach obcych. Obok niego mamy *ǫ,* pisane *on,* i *ę,* pisane *en.* Nie można twierdzić, że dźwięki te słychać

[1]) Omylił się Prof. Brandt twierdząc, iż to samo ma miejsce i przed *ch,* nie przytacza też przykładu: Kratkaja fonetika i morfołogija polsk. jazyka, str. 8. Tak samo Prof. Florinskij, Lekcji po sławianskomu jazykoznanju Kijów 1897. Część II, p. 412.

[2]) Obok *kempa, gemba* słyszy się także *kempa, ǵemba;* ta druga forma uchodzi za gminną.

[3]) Gramatyka języka polskiego, Wydanie 2. Warszawa 1900. § 13: »W ustach ludzi wykształconych dźwięk *an,* słyszymy w niektórych wyrazach cudzoziemskich, jak n. p. oranżerja, stangret, Anglja, transport, kwadrans, i t. p.« Wyrazy *stangret, Anglja* nie należą chyba do tej kategoryi, gdyż w Warszawie wymawiają się *stangret, Anglja.*

zawsze w danych warunkach w ustach warszawianina; i tutaj pisownia wywiera swój wpływ na wymawianie, szczególniej u osób mających dużo do czynienia z książkami; za to u osób mówiących prościej, naiwniej, obserwuje się konsekwentne przeprowadzenie zjawiska.

Przykłady:

AN = *ą*.

brąsoletka, avąs, dąser, dystąs, fająs, finąse, kontredąs, kąvenąs, kfadrąs, mezaljąs, rekonesąs, renesąs, rezonąs, trąsport; — revąš; trązlokacja; oružerja, revążować še; fafaronada; bąxof = banhof; *travaj* = tramway. Można także przytoczyć *ązyxckarte* = Ansichtskarte, wyraz niemiecki, wymówiony przez warszawianina, zaczynającego mówić po niemiecku. Wyraz taki zasadniczo niczem się nie różni od zwykłego wyrazu przejętego, gdyż w obu wypadkach mamy do czynienia z wyrazami języka obcego, wymówionemi na zasadzie polskiej podstawy artykulacyjnej.

ON = *ǫ*.

brǫs = brąs, *kǫsekfentuy, kǫserva, kǫservatorjum, Kǫstanty, kǫsyljum, kǫsul, mǫstrum, mǫstrualny, nǫsęs, pǫsovy; brǫzovy, brǫxitis* = bronchitis; *kǫvalja, kǫvenąs, kǫvulsja, -yjny, Kǫfucjuš, kǫfuzja.*

EN = *ę*.

intęsyvny, kontynges, kredęs, nǫsęs, pęsja, sęsacja; podobnie *Rubęs, Regęsburk; — bęzyna, cęzor, cęzura, recęzja.*

W innych znów wypadkach *a, o, e* + *n*... w wyrazach obcych wymawiają się zgodnie z grafiką:

an, am:

avantuž, avantura, bandyta, bažant, elegant, fantazja, fant, tandeta; — bambus...

on, om:

horyzont, koncesja, kondycja, kontredąs, kontynges, kontynent, — kompromis, komplikacja, komput, komtur...

en, em:

dentysta, element, moment, sakrament, sentyment, tendencja; — stempel, temperament, temperatura...

A więc i w wypadku wyrazów obcych mamy ten sam stan

rzeczy, co i w wypadkach zawierających litery *ą, ę*, a różnica w obu wypadkach jest czysto graficzna.

AN.., ON.., EN.. wymawiają się w wyrazach obcych:

1. przed spółgłoskami powiewnemi jak *ą, ǫ, ę*.

2. przed spółgłoskami wybuchowemi jak *an.., on.., en..* Na punkcie tylno-językowego *n* przed *k* i *g* także stwierdzamy zupełną zgodność obu wypadków: podobnie jak *mąka = monka, ręka = renka*, tak samo mamy:

angles, ańketa, bank, bankrut, blańket, frank, funkcja, Habdank, kangur, kankan, mańket, nańkinovy, stangret; — konkurent, bengalski... natomiast:

pańenka, pastunka, maćeżanka, rynku, gatunku, rysunku...

Pozostaje mi jeszcze podać przykłady dla trzech ostatnich nosówek, istniejących w języku polskim, a spotykanych, podobnie jak *an = ą*, jedynie w wyrazach obcych, — mam tutaj na myśli *u, y, i* nosowe. Powyżej podana zasada fonetyczna widoczna i w tych wypadkach, mamy więc:

UN = *ų:*

mųštuk = munsztuk, *tryųf* = tryumf, *tryųfalny, palńik bųzenoski* = bunzenowski, tak samo wyrazy niemieckie w ustach polskich: *kųstxandlųnk* = Kunsthandlung, *kųzdgešyxte* = Kunstgeschichte. Natomiast: *bunt, fundacja, funt, grunt, kolumna, sekunda, sekundant...*

YN = *ỵ*

ryštok = rynsztok (o ile się wymawia *ryńčtok*, oczywiście nosowej samogłoski niema). *myxner* = Münchner sc. Bier. Natomiast bez nosówki: *lafirynda, štyndać še, kontynges, cynk...*

IN = *į:*

įstynkt = instynkt, *vįšować* = winszować; przed spółgłoskami wybuchowemi natomiast: *vinda* = winda, *vińkel* = winkiel.

Jan Rozwadowski.

Język rękopiśmiennej reguły żeńskich klasztorów ordinis Praemonstratensis z r. 1540.

Rękopis polski o stu dwudziestu kartach, choćby nawet pochodził z późniejszych czasów niż rok 1540, budzi zawsze nadzieję obfitego zysku leksykalnego. Tymczasem rękopis, z którego językowej strony zdaję tutaj sprawę, jest bardzo ubogi pod tym względem, co zresztą nie może dziwić wobec jego niebogatej treści. Mimo to uważałem za rzecz potrzebną podać o nim dokładną wiadomość, bo zabytek dobrze znanego pochodzenia (p. niżej) z r. 1540 nie może być obojętnym dla dziejów literackiej polszczyzny. Nowych faktów językowych w nim oczywiście nie znajdziemy, ale jednak to i owo w związku całości obrazu językowego warte zanotowania.

Rękopis, pisany pięknym gotykiem na dobrym pergaminie, znajduje się w bibliotece PP. Norbertanek na Zwierzyńcu. Liczy kart 126 formatu zwykłej ćwiartki, przyczem liczone i oznaczone są arkusze, a mianowicie A B C D E F po osiem kart. G o czterech kartach (ale w treści nic nie brak). H I K L M N O P q po osiem kart i w końcu dwie karty czyli ćwierć nowego, ostatniego arkusza, nie oznaczonego już literą R. Poniżej liczę oczywiście strony podając wypiski z rękopisu.

Pochodzenie zabytku, osoby autora, tłomacza i pisarza są dokładnie znane dzięki odnośnej zapisce, umieszczonej na trzech ostatnich stronach rękopisu i wypisanej cynobrem. Brzmi tak [1]):

[1]) Rozwiązane litery skróceń zaznaczone są antykwą.

(p. 250). *OPus sumptibus et impenſis proprijs Reuerendi in Chriſto patris domini Nicolai de Camĳona diuina paciencia Abbate Brzeſkensis preinſerta statuta mire conducencia ad bene beateque viuendum pro Religioſis et deodicatis viris et virginibus ordini inditi Premonſtratenſi duntáxat ſubiectis confecta et compilata. Necnon per Venerandum virum Magiſtrum (251) Artium Ioannem de Trczĳana paleſtre literarie circa Eccleſiam ſancti Floriani in Cleparz protunc rectorem de Latino in polonicum interpretata et tranſlata. Ac per Diſcretum virum Mathiam de Gorka in parte seu prouincia maioris polonie ſitta tranſſumpta et exemplificata. Ex Chebdovicensi Monaſterio XVII menſis Februarĳ. Anno domini M°.D°.XLJ°. (252) Eiuſdem prenominati patris Nicolai Abbatis ſimiliter ſumptibus et impenſis proprĳs et Viaticus in pergameno pauloante de manu prefati Mathie de Gorka extat congeſtus et confectus. Qui quidem pater Abbas vnacum eodem Mathia ſcriba pro dicto labore orat voce pia pro vno Aue maria.*

Podaję tytuł i spis treści czyli tytuły capitulorum, tak jak są podane na czele każdego z czterech rozdziałów; sądzę, że nie będzie to zbyteczne [1]).

(1) Poczĳnaią ſie Vſtaui. A/Statut zakonv Przemo/ſtraczkiego. Látha boze/go. 1540.
Naprzod rozdzial capitulorum.
W Pirwßim O wſtanĳv. ĳ o ĳutrznĳ
Wtorĳm. O Prĳmie. ĳ o mſſach:
Wtrzecim O Spowiedzĳ:
Wczwarthim O Capitulie:
Wpiąthim O Rządzenĳv czaſv lethne [0].
Wſſoſthym o rządzenĳv [2]) zymie.
Wſſiodmĳm o Praczĳ:
Woſmĳm Czaßv czĳthanĳa iako ma/ya ſie miecz [3])
Wdziewiąthĳm O Jedzenĳv
Wdzieſiathĳm O Sprawach poſtnich

[1]) rękopiśmienna kreska nad *i* zastąpiona punktem; *ż* = *ȝ*, *ą* = *ą'*, *ĳ* = *ĳ*.
[2]) *v* wytarte.
[3]) przeniesione na poprzedni wiersz.

Wiedenaſthÿm O kolacieÿ:
W dwanaſthim O rządzenÿv po kōple czie.
Wtrzÿnaſtym[1]) *O wolnoſczÿ chodzenÿa*
Wſſternaſtÿm O Prziÿmowanÿv wzakō.
Wpiąthnaſtym O Profeſſiÿeÿ:
Wſſeſnastÿm O milczenÿv. y wdrogą
ÿachanÿv:
(2) *Wſſiedmnaſtÿm O niemocznich*
Wſmÿnastym[2]) *O puſczanÿc krwie.*
Woſtathnÿm O noßenÿv wloſow

(64) *Wtori roßdzial Reguly*
Capitulum pirwße o Abba.
tiſſe albo Przioriſſe:~
Capitulum wtore o Przioriſſe ~
Capitulum trzeczie o podprzioriſſe.
„ *Czwarte o portulancze.*
„ *piąte o cantorcze.*
„ *Szoſte o hebdomadarcze*
„ *Oſme o zakriſtiancze.*
„ *dziewiąte o miſtrziniey.*
Capitulum dzieſiąte o goſpodarzv albo proboſczv
Capitulum Iedenaſte o Szafarcze.
„ *dwanaſte o Veſtiarcze.*
„ *trzinasthe o Odzieniv.*
Capitulum ſternaſte o ſlvdze niemocznich
Capitulum piątnaſte o Goſcziv ~
Capitulum Szeſnaſte o przymovaniv vbogich
„ *Siedmnaſte o thy czo noſſy ieſcz*
Capitulum Oſmenaſte o Lectorcze
Capitulum dzieviątenaſte o poſpolithim / Roſkazaniu~

[1]) *tr-* wytarte. [2]) sic.

(106) *Capitulum trzecziego*
rosdzielenia:
Capitulum pierwße O malich vistępkoch
„ *Wtore O sredniech,*
„ *Trzecie O viączßich.*
Capitulum Czwarte O naviączßich vistępkoch.
„ *Piąthe O czassu karania vistempow.*
„ *Szoste O krzÿvoprzisiąsczach*[1]*), o*
bunczіech, albo spiknieniu, o hanbie-
niu czudzim.
Capitulum Siodme o Zabÿaczkach
„ *Osme O Apostathkach svowolnich*
Capitulum Dzieviąte O Vÿsselaniv siostr, svovolnich
„ *Dziesiąthe O glownem vystempku.*
„ *Iedenaste o sadzaniu do cziemnice.*
Capitulum Dvanasthe o strawie wsadzo-
nich do cziem
nÿcze.

---

(149) *Czuarthe a Ostathnie*
roßdzielienie ksiąg vstaw.
Capitulum Pirwße. O
roczney vielkieÿ kapitu-
lie na Przemonstraczie.
Capitulum wtore. O fundouaniu ÿ
budouaniu klastorow:
Capitulum Trzeczie ktora ma bicz vsta-
na miedzi abbacziami ÿ klasthory
ktore ssą czorky: ~
Capitulum czwarthe O Appellacziey.
albo O vÿęcziu do starßego: ~
Capitulum Piąthe wczim ma bicz pithan
Opath albo starßa, ÿ o przemiennosczіach
Capitulum Szoste o nieprzedauaniu

---

[1]) albo *-iwo-*

penſiey, albo dochodow. ~
Capitulum Siodme Jaka ma bicz
(150) *poczlinoſcz ſtarßim prioriſſom zinich klaſtorow (sic).*
(sic) *Capitulum O vibieraniu ſtarßei. albo Opata.*
Capitulum Dzieniąthe O viſitatorach
ktorzi klaſtori nauiedzaią.
Capitulum Dzieſiąthe O viſitowaniu albo
nauiedzaniu przeß Opatha albo przeß ſtarßc
Capitulum Iedenaſte.
czego niegodzi ſie chowacz pannom
Capitulum Dwanaſte O nieprzi-
mowaniu opczich ſioſtr.
Capitulum Trzinaſte O Conuierz-
ſkach, ij o modleniu ich:
Capitulum ßternaſte O przyimowa-
niu ij rządzeniu ſioſtr.
Capitulum piąthnaſte Aby nie-
uiaſth nieprzimowano za ſiostri.
Capitulum Szeſnaſte Abi nieuia-
ſtij a boze vchowaij meſrzizny ſſio-
ſtramy nieiadalij:
Capitulum Siodmenaſthe O poſ-
polithei kliąthwie:
(sic) *Capitulum. Oſmnenaſthe O Nije-*
krzczeniu dzieczij:
(151) *Capitulum Dzieniątenaſte o tich*
ſioſtrach ktorich na czaß do pani
daią dla vczenia albo ßiczia.
Capitulum Dwadzieſthe O cho-
uaniu pieczyczi konuenczkiej.
Capitulum XXII O ſioſtrach przi
farach będączich:
Capitulum XXIII O ſługach panienſkich.
Capitulum XXIIII O karaniu nije-
ktorich vijſtempow.
Capitulum XXV. O Nieobiauianiu
thaiemnicz zakonnich:

Capitulum XXVI O nieprzeſtauaniu ſluß-
by boſkieÿ krom zaklenia zurzędv
Capitulum XXVII O karaniu kla-
mu albo wlaſſnoſczi.
Capitulum XXVIII O niebraniu
lichui od pieniędzi
Capitulum XXIX O nieuſtauia-
niu nouich rzeczi za nouego pra-
latha albo ſtarßey:
Capitulum XXX. a oſtathnie Iß zadna
ſiostra niema zędacz ÿmienÿa ſwiecz-
kiego. Anÿ ſpomozenia ſwieczkiego
czaſſu przigodÿ

Następujący wyciąg wszystkich ciekawszych faktów językowych jest ułożony przeważnie w postaci słowniczka. Poprzedzają go krótkie uwagi o pisowni, fonetyce i morfologii. Wszystko razem ma dać dokładny obraz językowego indywidualizmu zabytku na tle polszczyzny XVI wieku.

Pozostaje mi wyrazić podziękowanie: prof. Krzyżanowskiemu, który zwrócił mą uwagę na ten rękopis, ks. kanclerzowi Bandurskiemu i ks. kanonikowi Wądolnemu za ułatwienie wstępu i polecenie mej osoby, wreszcie przedewszystkiem ksieni klasztoru, Norbercie Zajączek, za łaskawe wypożyczenie rękopisu.

Pisownia.

Nosówki: obok *ę* często jeszcze i *ą* oznacza tę samą nosówkę.

ȧ: nieliczne ślady *ȧ* dla oznaczenia pochylonego *a*: G. pl. *lȧth* 16., 3. Sg. *mȧ* 2. 9. 10 bis. 11. 15. 17. 25. *malȧ prima* 10. *nȧpyrwßÿ* 61. *pȧramÿ* 20. *podobȧ ſie* 22. Fałszywie G. sg. *lȧtha* 1. *regulȧ* 45.

ů: raz jedyny w wyrazie *kůr*, p. słownik pod *chór*.

ż: nieliczne ślady litery *z* dla oznaczenia spółgłoski *ż*: *łoża* 44. 93. *naniżeÿ* 4. *oſkarżaią* 177. *pożiuania* 183. *przezegnacz* 9. *ſłużi* 177. *tak że* 5. *tham ſtąd że* 81. *vżiczicz* 19. *vżiczenie* 183. *żadna* 5. 6. 26. *żeli* (= żyli) 223. *żive* 97.

Podwójne spółgłoski: stale pisane tylko *nn*: *gofczÿnnem* 126. *pannie* 10. *povinny* 51. *vinni* 210. *vÿnną* 11. *zakonna* 52. Zatem *iny* obok *inny* (p. słownik). *kv rancÿ mßeÿ* 10. *po rancÿ mßÿ* 21. *zakoniczkamy* 51. *zwoniczkÿ* 28. przedstawiają oczywiście *-n-*. Poza tem raz i drugi *lekki (lekkiego* 108). zresztą nigdzie podwójne spółgłoski nie są oznaczone: *lekie* 107. *miąkim* 94. *wißa* (= wyższa) 16. *fuiaczela* (= świadczyła) 114. i t. d. Tak samo za starą tradycyą, pierwotnie opartą może na wymowie: *velnianich* (= w w⁰) 41. *welum* (= w w⁰) 227. *foluarkoch* (= w f⁰) 86. 221. *fobą* (= z s⁰) 5.

Infin.: przez *dz* (bez względu na sandhi) pisane stale *strzedz, strzydz, przysiądz* (jednak *przifiącz* 160.) i *idź* ze złożeniami: *ftrzedz* 5. 10. 17. i t. d., *oftrzidz* 50., *przifiądz* 165. 198. (innych infin. podobnych niema); *idz, ÿdz* 3. 22. 23 i t. d., *wnidz* 11. 38., *vÿnidz* 20. 38., *przidz, przÿdz* 12. 196 i t. d. Raz tylko *ifcz* 59., i raz *rozicz fie* 221.

Głoskownia.

Nosówki: *się* adwerbalne stale pisane *sie*, ale *przeß fię* (w przeciwstawieniu do *przęß nikogo)* 248. *zasię*[1].

Bardzo często pisane *em* za *ę (ą)* w wyrazie *występ, występek*.

Samogłoski pochylone i *e* przed *r*: o *á* p. wyżej. Dla *é* są trzy przykłady: *dopÿro* 31. *napiracz* 27. *przefczirudlem* 93. obok stałego *e*: *dopiero, prześcieradło, ucierać, rozbierać, ścierki, otwierać, szeroki, pacierz, pasterz, wysełać, odsełać, zegar, legać, polewka* itd. Dla *ó* tylko jeden przykład w wyrazie obcym *chór*, p. słownik.

W grupie *tert*: stale *pirwej, pirwszy* obok rzadkich *pierwej, pierwszy (pirwej*: 9. 15. 32. 47. 141 i t. d., *pierwej*: 83. 110. 213., *pirwszy*: 1. 5. 4. 7. 8. 61. i t. d., *pierwszy*: 2. 73. 75.); taksamo *cirpliwy*: 120. Natomiast *cierpieć* (143. 216. 224. 164.), *utwierdzić, potwierdzić* (65. 152. 167. 187.), *śmierć* (18. 161.), *śmiertny, serce* (109.). Podobnie *wiersz* (2. 5. 7. i t. d.); upodobnione do tej grupy *roztyrk* (55. 138. 226. 240) obok *rozterk* (74. 137. 176).

---

[1]) gdzie cytat nie podany, to wyraz albo znajduje się w słowniczku, albo też wypisywanie miejsc uważałem za zbyteczne.

y przed *ł* występuje jako *e:* tak stale w końcówce praet. *-ył, -yła, -yło, -yły: beł beła beło beły* setki razy, przeciwnie tylko *byl* 82. *niebijła* 20. 22. 38 (ale *niebela* 39. 73), *niebyło* 36; *baczela* 100. *dokonieczel* 5. *zgorßela* 108 (przeciwnie *gorßiła* 110). *fgrzeßela* 121. *rofgrzeßela* 116 (przeciwnie *rofgrzeßijł* 18). *nalożely* 173. *nauczela* 103. *fie vczely* 47. 48. *vczela* 85. 103. *obloczela* 108. *poszieszeli* 168. *polepßelij fie* 147. *fkurczela* 110. 215. *fwarczela fie* 114. *fuiaczela* 114. *fpuſtoßela* 182. *vfmiechczelo* 176. przeciwnie *zaflużila* 233. Analogicznie czasem i *-eli: niebelij* 44. *żeli* 223.

Z poza praet. tylko jeden przykład: *wthel* = w tył 30., przeciwnych przykładów niema.

Niejasne jest *poduſczely* 127. = poduszczały; *chodzielij* (= -ły) 41. także tu nie należy, bo *-ił -iła* i t. d. zawsze ma *-i-*, tylko wykazuje wpływ praes. *chodziemy*, p. niżej.

Grupy *-stu- -zdu-* stale ⩵ *-su- -zu-: posny, rozpusny, zapusny, uczesnik, poczesny, niepoczesny* (te ostatnie i dziś tak wymawiamy); *jezny.*

Izolowane (w pisowni) objawy: *macżcże* 175. = matce, wymawiane dziś także *macce; wßutak* 140. = w szatach.

Analogicznie: D. *fieſtrże* poprawiony z *fioſtrże* 27; dat. *-owi* || *-ewi: oltarzevij* 3. 6. *oltarzovj* 4.

Odmiana.

Nomen.

G. sg. f. *-ej: braczieij* 139. 196. *duſſei* 204. *goſpodinieij* 39. *kſſieniey* 45. *panici* 235. *pracey* 87. *volej, volieij* 31. 69. 116. 139. 225.

-e: czlemnicze 143. *duße* 181. *iutrznie* 220 bis. *kuchnie* 41. *nadzieie* 87. *spizarnie* 41. *ſuknie* 225. *volie* 143. Raz także *ie* 233.

D. L. sg. f.: D. tylko *-ej: kſieniey* 11. 221. *kv mßej* 10. *miſtrzinieij* 46. — L. *-ej: marieij* 10. *proceſſyey* 20. *proſeſſijey* 1. *na voley* 63. obok *-i: mßij* 21. *kuchnij* 52. *ſuknij* 134.

L. sg. m.: pomieszanie L. z D.: *po dworczovi* 59. *po klaſtorovij* 102.

I. sg. n.: raz *naklonieniem* 6. obok stałego *-im (orczim* 126. *obliczim* 4. i t. d.).

A. pl. Niejasna forma *braczie* 141. obok zwykłego *braty* lub *bracią*.

D. pl. f. często pisany *-ą: godziną* 48. *perſoną* 246. 247. *ſioſtrą* 37. 212 *ſwouolnoſczią* 247. Obok tego oczywiście *-am* (*perſonam* 209.) i *-om* (*vſtawom* 182.).

L. pl. m.: *-och -ach* obok siebie. *-ech* osobno: *domoch* 210. 229. || *domach* 34. *foluarkoch* 86. 221. || *foluarkach* 221. *mieiſczoch* 228. || *mieiſczach* 38. 230. Inne: *obyczajoch, pokojoch, obojczykoch, występkoch, dostojeństwach* i t. d. Natomiast: *bunciech, leciech, dochodziech, ogrodziech, urzędziech, stolech, kościelech* i t. d.

L. pl. f.: obok zwykłego *-ach* czasem *-ech: głowiech* 42. *chuſcziech* 41. *przigodziech* 139. Osobno *drzuioch* 202.

Pomieszanie L. pl. z G. pl.: *około takonich rzeczach* 128. *ſmiercz a zeſczie ſvich namiaſtkoch* 161. *rękauoch ßerokich nienoſicz* 218. *o karaniv niektorich viſtempiech* 239.

I. pl.: wyjątkowo *opczemi* (masc.) 243., zresztą wszędzie *-imi*. *Rodziemi, kocmi, wierszmi* i t. d., raz *przed rodziczi* 135.

Dualis. I. *ze trzema ſioſtroma* 128. i t. p., ale D. *dwiema albo trzema ſioſtrom* 236.

Pronomen. I. sg. m. *im* 12. i t. p. NB. zwykłe pisane *i-* (taksamo *imię* i t. p. — rzadko *gimij* 87.).

Compar. adv. zawsze *-ej: więcej, wyszej* i t. d.

Verbum.

Praes. wyjątkowo *czierpiemi* 224. *doſtąpiemi* 249.

Part. praes. p. i subst. verb. *oczifczienia* 21. *viwiedzienia* 21. Ale *potwierdzona* 65. *vtuierdzenia* 152. i t. d.

Gerund. praes. przeważnie *-ęcy*, rzadziej *-ąc*, obie formy oczywiście indecl.; part. praes. act. także *-ęcy: daięczi* 185. *będęczi* (part.) 179. *ſtrzegęczi* 249. *przimuięczi* 153. *czytaięczij* 8. *ſpievaięczij* 8. 153. i t. d., obok tego *ſpiewaiącz* 21. *ſtoiącz* 31. i i.

Składnia.

L. *poście:* 25. 28. 121. *lecie* 24. *zimie* 1.

G. temporis. *tich godzin* 23. *dniow poſnich* 37. *wednij ſwiąthe ktorijch nierobią nicz* 23. *viecznich czaſſow* 146.

Liczebnik. *veßterzech mijl od ſiebie* 172. *vetrzech konij* (= w trzy konie) 158. *vednu lath* (= co dwa lata) 162. *vetrzech*

lath (= co trzy lata) 162. *ve dwudzieſtu lath wpiączy* 43. G. compar. *vyßeij piączinaſczie dnij* 133.

Powtarzanie prep. *na mieiſcze na nowe* 170. *vedni wpoſſne* 104.

Impers. *żebij ſnimij wkapitulie vielkieij belo roßgrzeßono* 124.

Słownik.

abit = habit: *wabiczie* 133.

abo: 37. obok zwykłego *albo.*

abowiem = albowiem: *aboviem* 247. *abowiem* 248

andel = handel: 242.

apostota = apostata: *ma bicz mian za apoſtotę* 159. Ale f. *apoſtathki* 226.

aksamintny = aksamitny: *axamÿnthne* 153.

badać sie = badać. wywiadywać się: *maią ſie badacz pilnie o dochodziech* 211. *badacz ſie o doſtathku ſolvarkow* 86.

bańki puszczać = ts. stawiać: *baniky puſczacz* 63.

barwierz = balwierz: *żbarvierzem* 62.

biegunka = latawica: *byegunek ſvovolnich* 54.

bluźnić: o bogu bluznicz 115.

boty = buty (o kobiecych trzewikach): *bothy* 81.

boskiem = boso, na bosaka: *nieboſkiem* 42.

bryzowany = dyjal. ts.: *dwornich ſath, u żwlaſcza brizouanich* 238. NB. Może należy czytać *bryżowany.*

brzemię = ciąża: *ktore by wbrzemię zapadlij* 136.

buntownik = ts.: *buntowniki albo ſprzſifiężniki* (Accus.) 232.

cudny = światły, biały (o chlebie): *czudnieijßy chleb* 37.

cudnie = czysto, porządnie: *ma czudnie kſiągy chovacz* 82.

cyrograf = ts.: *żapiſſow anij cirographow* 187.

Czeska = Czechy: *w ſtronę vęgierſkieij, Polſkiei, Czeſkieij* 162.

czesny = świecki (doczesny): *dla roſkoßouania czeſſnego* 241. *o rzeczach czeſſnich* 163.

czesny stan = majątek: *o ſtanie czeßnim* 206. Podobnie: *z dobr ich czeſnich* 174., które zarazem objaśnia rozwój znaczenia.

cztę = czczę; czytam: *vißci cztącz* 190 = (wyszej) wyżej czcząc; *ku... czczenÿv* 14 = ku czytaniu.

chocia = chociaż: *choczia* 52. 172. i i.

chor, kur; G. *kuru, koru* = chór: *chor* 103. *kůr* 4. *kůr* 3. *kur* 6. 38. *koru* 6. 8. *korv* 6. *kuru* 8. *ku korovÿ* 103. *wkorze* 5 120. 203. *wkurze* 66. *kurow* 119.

chutko = szybko: 62.

dalece = daleko: *daliecze* 162.

domieścić = umieścić, doprowadzić: *chvali viecznei... do ktorei naß domieſczi oczicz, ſyn duch ſwiethi* 249.

dormiterz, dormitorz = dormitarz (sypialnia): *dormiterz* 22. 170. *na dormiterzv* 2. *na dormiterzu* 28. *dormitorza* 28. 230.

do żywota = na dożywocie: *do żinotha* 186.

dwa = dwaj: *dwu opaczi* 140. *duua męzouie* 168.

dwanasty, dwunasty = ts.: *w dwanaſthim* 1. *dwanaſte* 64 *dvunaſtego* 248.

dworność = światowe usposobienie: *dwornoſcz* 218. 219.

facaletki = ręczniki przy mszy używane: *faczalethki ktorimi rące kaplani cczieraią* 84.

fałszywnik = falszerz: *faßiwniki* (Acc.) 231 (!).

forta = furta: *przed porthę* 142. ~ *forthą* 153. ~ *forthę* 158/9.

gamrat = kochanek: *gamratha* 137.

gościa f. = dyjal. gościa: *goſczia* 57. 189.

gościnny = ts. (dla gości): *chleb goſczinnÿ* 37. *w domu goſczÿunem* 126.

gościński = gościnny (dla gości): *goſczinſkie loża* 93.

gotowić = gotować: *gotowicz ſie* 10.

grać karty = ~ *w* ~: *ktore bi graly karthi o pieniądze, albo inßą grę* 232.

haúbić = ts.: *haubicz* 114. *hanibicz* 124.

ić, iść = iść: stale pisane *idz* 3. 22. 38. 59. *ÿdz* 23. Raz tylko *iſcz* 59. Patrz *przyć, rozyć, śnić, wnić, wynić, zyć.*

imienie leżące = majątek nieruchomy: *imienie leżące* 188.

indzie = indziej: *indzie* 39. 52. i i.

iny, inny, inszy = inny: *ynim obiczaiem* 139. *na ine miei-*

ſcze 200. *przęß ine poddane* 217. *ÿnnego* 52. *inßy* często np. 139. 232. NB. *-nn-* stale pisane, p. wyżej str. 297.

istoryja = historya: *Ziſtoriei dzieiow Apoſtolſkich* 222.

i z owszem = i owszem: *i zowßem* 217. 237.

jacy = dyjal. ts. (tylko): *iaczi* 88. *iaczi vetrzech konÿ maią bicz* 158. *kiedy by iaczy dla zarazenia niebano ſie* 40.

jachać = jechać; ale *przyjechać, zjechać: iachacz* 158. *o ÿachanÿv* 1. *przijechacz* 158. *zgiechalo* 189.

Jagnieszka = dyjal. ts.: *Jagnięßka* 110.

jestli, jeśli = jeżeli; czy: *ieſlÿ* 7. i t. d. (zwykła forma). *ieſtlÿ* 7. 18. i i.

jezny = jezdny: *ſterzech ieznich* 69. *iezno* = wozem 199.

k, ku = przy (obok oczywiście zwykłego użycia): *czitha kſtolu* 27. *kſtolv maią ieſcz* 22. Dla rozwoju znaczenia pr.: *ku ſtolu mayą winidz ieſcz* 23.

każdy = ts.: *kąßda* 27. Raz tylko, zresztą *kożdy*, które p.

kazi sie głowa komu = ma pomieszanie zmysłów: *ieſli by ſie ktorey... gloua kazila* 144.

kędy = gdzie: *kądÿ sypiaią* 2. *tham* ~ 36. *kądy indzie* 52.

kielo = kilka: *kielo ich* (fem.) 71. *do kielu lath* 187.

kinąć = kiwnąć (skinąć): *kïnąć* 31.

klątew = klątwa: *wklątew* 141. *wkląthew* 68. *ſkląthw* (Gen.) 11.

klęty = wyklęty: *klęteÿ* 129.

kłam = ?: *O karaniv klamv albo wlaſſnoſczi.* 242. Tytuł rozdziału, zakazującego siostrom kupczenia. Prawdopodobnie jak nasze 'szachrowanie', zawierające w sobie pojęcie oszukiwania, a zarazem handlowania; podobnie *frymark*.

kłotka = kłódka: *od klotek* 236.

knaflik = guzik: *ſknafliki okolo ßÿe* 225.

kolacyja = ts.: *o kolacieÿ* 1. *na colaczÿą* 2. *na kolaczÿą* 23.

kolwie, kolwiek = kolwiek: *aczkoluie* 132. 237. *kiedi koluie* 190. *ktorey kolvie* 32. *ktora koluiek* 181. *kto koluiek* 246.

kołdra = ts.: *na kołdrze* (!) 40. *koldramy* 93.

kożdy, kożda, kożde = każdy: 2. 25. 39 i i.

kradzierzstwo = kradzież: *kradzierzſtna* 116.

krewność = pokrewieństwo: *krewnoſczi* (G. sg.) 196.

krnąbrny, krnąbny = ts.: *wolą krnąbrną* 122. *krnąbrne* 146. *krnąbnie* 12. 18. *krnąbrnoſczi* 177.

krom = 1) bez: ~ *nadzieie* 87. ~ *ßemrania* 111. ~ *ſporv* 196. 2) poza: ~ *conuentu* 41.

krzciciel: krcziciela 21.

krześcijanin: krzeſczianſkiego 233.

krzcić, krzścic: krz,ſczicz 235. *niekrzczili* 235.

kwietnica = kwietnia niedziela: *palmy na kwiethnicze* 83.

lęgę = ts. (legnę, położę się): *gdi lągą* 32.

lekcej = lżej: *liekczei* 146.

letanija = litanja: *zlethanÿą* 25.

limunija = cytryna: *limvnie* 31.

lnianka: lnianek albo chuſtek czienkich 83.

lutość = litość: *krom lutoſczi* 215.

lutościwy = litościwy: *lutoſczyva* 96.

łacwi = błahy, łatwy: *za lacznią rzeczą* 138 = *lacznie* 234 (z błahego powodu); *rogrzeßenie* (!) *nÿe ma bicz lacznie* 133.

łoterzstwo = łotrostwo: *o lotherzſtuie* 144.

łza = ts.: *lzami* 47.

mał: od mala do viela 88.

mchowy = ts.: *wpoſczielÿ mchoweÿ* 40.

mdły = słaby: *ieſlÿ niemoczne albo mdle będą* 7.

miedzy = między: *miedzi* 4. *miedzÿ* 10. 174.

mienię = wymieniam: *mienią thy slova* 7.

mięszkać = mieszkać: *miąßkacz* 52. 56. *mięſkacz* 127. *mięßkaiącze* 41. *mięßkanie* 178.

mistrzynia = -ni: *miſtrzinÿa* 85.

mocność = moc: *wzadnei vadze ani wmocznoſczi* 237.

mol = mól (collectivum): *by ich mol nieziadl* 93.

mycka = ts: *czapki... albo miczki* 96.

nabiał = ts.: *znabialem mogą ieſcz* 36.

nadnawysze = nadewszystko: *nad naviße* 6. *nadnavÿße* 35. *nadnavyße* 47.

nagotowić, nagotować = ts.: *nagotovicz* 83. ~ *vacz* 83.

namiastek = zastępca (nie: następca): *ſmiercz a zeſczie ſvich namiaſtkoch* 161.

namienić = wymienić: *namienicz* 195.

naśmiewaczka = ts.: *naſmiewaczka* 114

nie: wniwczyjm 51.

nie = niema: *wſztempi... ktorich wſztaluczich nie* 239; także: *a kiedy nieposth* 36.

nieco: wniwczyjm 51 = w czemś.

niemocnica = infirmerja: 40. 58.

nienabożny = wolny od nabożeństw: *czaſ nienaboſnij* 9.

niepoczesni = ~ny, nieuczciwy: *ku ſpraule niepoczeſſnici* 235 (oppos. do: *ku ſpraule poczlinei* ib).

nieruchające dobra = majątek nieruchomy: *dobr nierwchaiączich* 187.

nieskarność = niekarność, niesforność: 143.

nikako = nijak: *nyjkako* 171. *ni* ~ 210.

niniejszy = ts.: *niniejſzą kapitułę* 192. *przyſł* ~ *wchuale* 219.

nowicyja = nowicjuszka: *novicie* (Nom.) 12. = *novicyuſzek* 10.

obaczać = baczyć: 6. 30. *maią obaczacz czego potrzeb* 30.

obacznie = bacznie: 31.

obciężać, obciężyć = obciążać (oskarżać): *obczięzaiącz* 182. *obczięzali* 174. 180. *obczięzone* 142. *oczięzon* (!) 173. *obczięzoni* 180. *obczięzenie* 173.

objawca: obiawcze taiemnicz 209.

obkwitość = obfitość: *vobquitoſczi* 241.

oblicznie = osobiście: *gdj ieſth oblicznie* 15. *choczia bi beli* (= były) *oblicznie* 197.

oblik = pozór: *pod oblikiem nieiakiey vymowki* 141. *pod* ~ *thim* 219.

obraz = twarz: 34.

obudzać = budzić: *nanię ſtuffa ſioſtry do kora obudzacz* 75. *do koſczioła obudacz* (!) 85.

obwięzujący = obowiązujący: *obuięzuiączi* 188.

obwiązanie = zobowiązanie: *obuiązania* 186.

ochłodzenie = recreatio: *poczlive ochłodzenia y bieſſiady* 62.

odkład = odkładanie, zwłoka: *krom odkładv* 228.

odpoczynąć = odpocząć: *odpoczinąwſſi* 97.

odrobiny = okruchy: *zodrobin* 33.

ofiara: stale tak, nie *ofiera*.

omięszkać = omieszkać. zaniedbać: *nieomiąßkały (czaſſu vczenia)* 25.

opaci = ts.: *pieczęcz opaczią* 191.

opacicha = ksieni: *opaczicha* 14. 65. Zwykle *abbatiſſa*.

opatrzać = (za)opatrywać: 36. 141. *opatrza* 39.

oprawiać = naprawiać: 93.

opuściały = opuszczony: *klaſtori opuſcziale* 188.

osięgnienie = osiągnięcie: *ku oſſięgnieniv* 194.

osławca = obmowca. potwarca: *o oſlawczach* 215.

osobliwie = osobno: 32.

otworzysty = wydekoltowany (o sukni): *othworziſte ſuknie* 96. 225.

parachwija = parafia: *ſparachuiami* 211.

płat = wypłata: *plath* 184.

poczciwość = szacunek: 47. 207.

poczliwość = szacunek: *poczlijwoſcz (cziniecz)* 6. 19. i i.

poczliwy = szanowny: *ludzie ſtateczni poczlini* 231.

podań = dań: G. *podani* 163.

podprzeorze = podprzeor: *podprzeorze* 141.

podczas = od czasu do czasu: *podczaß* 120.

pogotowo, pogotowie = w pogotowiu: *pogotovo* 92. *bicz pogotouie* 202.

poklęknienie = uklęknięcie: 8.

połmile = półmili: *wpolmiliu* 172.

połowica = połowa: *przed więczßą polouiczą ſioſtr* 213.

pomowa = obmowa: 177.

poruczyć = ts.: *poruczą* 139.

porzędem = (za) porządkiem: *porządem zanią idącze* 39. *porzędem* 156.

poszcie = przebieg: *poſczie* 195.

posięgnienie = osiągnięcie: 199.

posłuszen: poſlußen ma bicz 87.

posny = postny: *vedni wpoſſne* 104. *dniow poſnich* 37. *poſnich potraw* 35.

posob = warunek: *maią wzdij bicz prziiąthe ſtijm poſſobem, ze przeß rok maią wcziemniczi ſiedziecz* 131.

pospolitość = wspólne używanie: 116. *rofdźielicz wpofpolitofcz* 223.

pospolitować = obcować: *fuią pofpolitonacz* 120. *od pofpolitonania inßich* 119. *od ~nija fciątich* 119.

potkać sie, potykać sie = sp~: *potikaiąc fie* 28. *podkala fie* 28.

potrzeb, potrzeba = (po)trzeba: *(gdÿ) bądźie potrzeb* 21. 59. *A ~ viedźiecz* 141. *gdy potrzeba* 82.

potrzebizna = potrzeba (subst.): 210.

powcięgliwy = powściągliwy: *powcięgliwego vczlofczi* 177.

powcięgniony = wstrzymany: *powcięgnieni* 218. *powciągnieni (zwrzędu)* 176. *powciągniona* 199. *powciągnąc* (od tego) 177.

powiadać = ts.: stale tak.

prałat, prełat (czy *prelat*) = ts: *pralath* 18. 174. *pralatha* 11. 214. *prelath* 20. *prelaczy* 173. *prelathy* (Acc.) 13.

prawda prawdziwa: 88.

procz = poza: *procz conuentu* 41.

przebog = dla miłości Boga: *nieczo dobra fwego ~ v'iczicz wzakon* 19.

przeczciwszy = przeczytawszy: *przeczcziwßi* 203. NB. I *czyść* i *czcić* używane w obu znaczeniach.

przekupować = kupczyć: *przekupouacz rzeczami* 242.

przemienność = zmiana. odmiana: 5. 200.

przemijać kogo = mijać: *przemijaiąc ije* 77.

przemiona: na przemionę = na odmianę: *na przemioną* 81.

przenagabać = nagabywać: *przenagabala kogo* 107. *niemaią fie gadacz anÿ~* 27.

przepadek = przepadnięcie, utrata: *pod przepadkiem rocznego ßaczunku* 162.

przeporek = boczny rozporek (sukni): *przeporki* 96.

przespieczny: miciefza przefpieczne 226.

przefrunionei fuknie 225 = przerżnionej (rozciętej)?

przez = bez: *przeß opatha* 190.

prześrzenie = pobłażanie: *przefrzienia* 15. *krom przeßrzenia* 237. *przeźrienia* = *odpuszczenia* 10.

przyć = przyjść: *przÿdz* 12. *przidz* 196

przygoda: fprzigodÿ = przypadkiem 110.

przyjacielstwo = przyjaźń 196.

przyjmowanie: tak wyraźnie *o przijmowanijv* 1. Zresztą w podobnych wypadkach pisane samo *y (i) przimieczi* 153. *przijdą* 3.

przyrodzony: przirodzone i krewne 218.

przysłusza = należy: *czo do.. kapituli przisłuſſa* 201.

przyszły = który przyszedł: *gosczy przijßlich* 67.

przywody = przewody = przewodni tydzień: *ponẽdzalek po przinodziech* 51.

przyzwalać czemu: *iesli takowei drodze.. przizwalia* 194.

refektorz, refertorz = refektarz: *refectorza* 29. 230. *refectorzem* 29. *wrefectorzech* 35. *refertorza* 14. 29. *refertorz* 170.

rozpaść = rozpacz: *że by wrospaſcz nieprzijßła* 120.

rozpusny = rozpustny: *roſpuſnich* 54. *roſpuſſne* 206. *roſpuſſnie* 133.

rozwić sie = rozzuć się: *roſwaſßy ſie* 105.

rozyć sie = rozejść się: *ſie roszicz* 221.

ruchające dobra = majątek ruchomy: *wdobrach ruchaiączich* 72. (opp. *vymieniv leżączim* ib.)

rzędzić = rządzić: *rzędzicz* 27.

rżany = ts.: (żytni): *chleb rżanij* 36.

samoczwart = czwórką koni: *czi mogą ſamoczwarczi na kapitulę przijechacz* 158. Znaczenie pewne.

sąsiada f. = dyjal. ts.: *ſąſiada* 100.

sędzić = sądzić: *ſędzicz* 157.

siedmnafty, siodmynasty: siedmnaſte 64. *(-th-)* 58. *w ſſiedmnaſtijm* 2. *siodmenaſte* 99.

siestrzyński = siostrzany (należący do sióstr): *ſieſtrzinſkie chuſti* 93.

skazić = znieść: *ſkazicz* (wybór) 195. *zupełnie potuierdzicz albo zupełnie ſkazicz* (ustawy) 167.

skaźca: skąſſce 241.

skwapienie = pośpiech: *ſquapienia* 211.

słońce = ts.: *ſłonecza* 97.

Słowacka = Słowaczyzna: *Słonaczkiej* 162.

słusza na kogo = należy do: *tho nanią ſłuſßa* 92. *czo na nie ~* 201. *na nię ſłuſſa* 75.

słuszne łoże = prawe: *złoża ſłuſznego* 44.

służy na kogo = należy do: *nani* (= nań) *teſz ſłuzi* 177. *na czi tho urząd ſłuzi* 182. *dobr.. kv klaſtorom ſłuzączich* 187.

smak = przystawka: *ſmak kv potravom* (n. p. sałata, ogórki) 30.

sobek = niezupełnie ts. (fem.): *thi ktore ſſą ſobkouie, iſz ſobie radÿ przivlaſczaią dobra nieiakie* 145.

spiknienie: 122. *bunthy albo ſpiknienia* 135. *ſpiknęli* (= ły) *ſie* 197.

spowiadać (sie): stale tak.

sprzysiężnik: buntowniki albo ſprziſięzniki (Acc.) 232.

sromieźliwość = wstyd, wstydliwość: *krom wſzei ſromiezliuoſczi* = *krom wſzego wſtidu* 242.

sromocić kogo: 125.

stradać = być pozbawionym: *maią ſtradacz krzeſczianſkiego ſłuſznego obchodu* 13. Ale także trans. *biuaią stradane głoſſu* 197.

strawować sie: żywić się, utrzymywać się: *ſie ſwimi pieniądzmi ſtrauouacz* 218.

stroża: pod ſtrozą (ma bicz) 144. Obok *pod ſtraſz cziemnicze* 143.

subtelny = delikatny: *ſubtelne koſſulkÿ* 94.

sumnienie = sumienie: *ſvmnienie* 54. *ſumnienie* 182.

swowolność = samowola: 177. 147.

swowolny, swowolnie = samowolny, ~nie: 54. 116. 205.

szacunk = cenzus: *ſzaczunk roczni* 162. 155. *(-ku)* 162.

szaſlik = ts.: *ſzaſlikÿ albo naczinie ſktorich vmyualy nogy* 105.

szerzynki: obruſſÿ, antependia, ſzerzinky, ornatÿ 84.

szesnasty, szostynasty: ſzeſnaſte 64. *ſzoſtenaſthe* 98.

szynkarka: ſzinkarka albo tha czo pÿva dawa 30.

szkaradzie = szkaradnie: *ſkaradzie* 122.

szternasty = czternasty: *ſternaſte* 64. *ſzternaſte* 150.

szterdzieści, szterdziejści = 40: *ſterdzieſczy* 69. *ſzterdzieſczi* 148. Obok tego *ſzterdzieyſczi* 71. 130.

szterze, f. *szterzy: ſterzech* (Gen.) 69. *ſzterzech* (Gen.) 173. 190. *ſzterzmÿ zamkÿ* 165. *ze ſzterzoma* (fem.) 128. *ſzterzi ſuknie* 95.

śmiertny = śmiertelny: *na ſmierthney poſczieły* 127. *(-rt-)* 146.

śnić sie = zejść się: *ſſnidz ſie* 82.

śniedny = jadalny: *czo ſniedneyo* 108.

śrzebro = srebro: *ſrzebra* 185.

świadomy list = uwierzytelniające pismo: *liſth ſwiadomÿ* 197.

świadomie = kontrola: *pod ich ſviadomym* 91.

świątki = ts. (zielone święta): *Swiątek* 35. *ſwiąthki* 224.

świeboda = samowola: *droga ſwiebodi* 181.

świebodny = samowolny: *ſwiebodne a ſwouolne* (Acc.) 205. *sniebodnie* = *ſwouolnie* 117.

świetnica = świetlica: *do ſniethnicze albo iſby* 41/42.

tak rok = dyjal. ts. (rok temu): 204.

takież = taksamo: *takieß* 8. 33. *thakieß* 173. Obok tego oczywiście *także*.

tamo obok *tam* = ts.: *thamo* 190. *tham* 199.

tam ztądże = ztamtądże: *tham ſtąd że* 81.

tele = tyle: *telie — ÿlie* 98. *telie krocz ilie* 230. Obok *tyle*, p. niżej.

telko = 1) tylko: 18. 29. 2) tyle: 249.

tknie się = tyczy się: *ieſlÿ by tklo ſie cieleſnoſczi* 118. *czo ſie thknie ku ſlußbie boſkiei* 172. *czo ſie tknie o poprauę domv* 207.

trafny = trefny, wymyślny: *lniane thi koſſulkÿ niemaią bicz ſubtelne, ani traffne* 94.

trze = trzej: *trze opaczi* 153. *czi trze* 165.

tułać się = włóczyć się: *mogli ſie thulacz po oÿcziznie* 180. *tvlacz ſie* 225.

tydzień, casus obl. *tegodnia* i t. d.: *raß do tegodnÿa* 12. *wtegodniv* 222.

tylekroć = ts.: *thilekrocz* 134. Przytoczone ze względu na *tele*.

tylo = tylu: *thilo ÿle* (Nom.) 152.

uciężona = uciążona: *vczięzona* 181.

uczesnik = uczestnik: *vczeſnikÿ* 137/138.

uczliwość = szacunek: *zuczlyvoſczią* 28. *z uczlÿwoſczią* 8.

umarcie = ts., śmierć: *vmarczie* 80. *dla vmarczia* 190.

umysł = zamiar: *wſvim vmiſlie bądą trwacz* 45.

upominać = upomnieć: *vpominacz* 216. *vpominiona* 248 bis.

urżnion = urznięty: *ma bicz vrżnion* 95.

ustawiać, ustawić = ustanawiać. -wić: *pokutha vſtavicz* 11. *godzyn vſtavionich* 34. i t. p.

ustępić = ustąpić: *vſtępicz* 189.

utrzymawanie: utrzimawaniv poſtow 206 (= w u-).

wedla = wedle: *vedla zwiczaiu* 24. *wedla volieÿ ſweÿ* 31. *vedlia ſiebie ſiedzączeÿ* 32. i t. d. NB. *według* używane także często n. p. 25.

welum, G. *wela* = ts.: *vela ſwego* 226. *welum* = w ~ 227.

Węgierska = Węgry: *w ſtronę vęgierſkieÿ, Polſkiei* 162.

wiarować = zapobiegać: *dla iakiego vpadu vuiarowania* 235.

widek = dystrykt: *wſſiſzi prelaczy onego videku* 173. *zinſſego videku* 201.

więcszy = większy. stale n. p. 108. 197.

Wielkanoc: na wielkę nocz 12. *na vielkę* ~ 224.

własne łoże = prawe: *thi ktore nieſą złoża vlaſſnego* 198.

wnet = ts., zaraz: *wnet* 55. *wneth* 170. 191. Formy *hnet* niema.

wnić = wnijść = wejść: *wnidz* 11. 38.

wstydać sie: nieuſtidaiącz ſie gnievu 204.

„wszystek“: używane prawie tylko w liczbie mnogiej. przyczem N. pl. m. zawsze *wszyscy* n. p. *wßiſzeÿ* 19. *wßiſzi* 153. *wſſiſzi* 173., zresztą *wszytki* i t. d., n. p. G. m. *wßithkich* 35. A. sg. f. *wßithkę* 159. N. A. f. *wßythkÿ* 4. *wßithkÿ* 5. *wßitkÿ* 19. *od wßithkich* 16. A. pl. m. *wßitki* 153. *po wßitkim* 10. = po wszystkiem. obok czego dla fem. także *wszyćki* i t. d., n. p. *wßiczky rzeczi* 47. *wßiczki ſioſtri* 191. *wßiczkich* 25. Rzadko bardzo formy z *-st-:* poza N. pl. m.: *wßiſtkim* 186. *wßiſtki* (N. pl. f.) 223.

wtrzymalny (czy *utrzymalny?)* = oszczędny: *ieſli* (= czy) *ieſth wtrzimalną* 205.

wychowanie = utrzymanie: *vichovania* 43.

wydwarzanie = wymyślanie: *oprocz vydwarzania* = bez wymysłów 96.

wydworności = wymysły (nieprawdziwe rzeczy): *falße albo vÿdvornoſczi skladacz* 122.

wymąc = wyjąwszy: *wÿmącz by..* 13. *vimącz* 22.

wynić = wyjść: *vÿnidz* 20. 38.

wysadzić, wysadzać kogo = przeznaczyć. ustanowić: *przed thimj ſpowiednikÿ ktore on wiſſadzj* 12. *przed ſpouiednikÿ ym wÿſſadzonimÿ* 12. *ktore na pracze domove ſą vÿſſadzone* 27.

występ = występek: *wÿſtąp* 16. *wiſtęp* 16. *wiſtępÿ* 17. *o vÿſtempie* 116. *vÿſtempu* 118. *vÿſtempÿ* 108. *vÿſtemp* 141. 147. *viſtęp* 140. Rzadko *występek: o viſtępkoch* 107. *vyſtempkiem* 141. *za viſtępkiem* 208. *vÿſtempku* 114.

występić = dopuścić się występku: *ktora by vÿſtąpila* 118. *viſtępila* 198.

wyszej = wyżej: stale n. p. *vÿſſey* 125. *vißei* 181.

za występkiem = wskutek: *za viſtępkiem* 208.

zabieżeć = zapobiec: *zabiezecz* 247.

zabijaczka = urządzająca bijatyki: *o zabÿaczkach, albo ktore ſie bÿą* 125.

zachowawać: ſie zachouana 218.

zacz = za co: *ieſly by pieniądze zacz wziął* 87.

zakłacę = zakołatam: *ffortą zaklacze* = w furtę ~ 100.

zaklnienie = zaklęcie. rzucenie klątwy: *po zaklnieniv* 233.

zależy na kogo = należy do: *na veſtiarką zalezi* 91. i t. d.

zamięszkać, zamięszkawać = zamieszkać. zamieszkiwać (opuszczać. zaniedbywać): *bÿ nie zamiąßkaly godziny primÿ* 9. *zamięßkala* 108. *zamiąßkavacz* 86. *zamięßkauaią ſlußbi* 241.

zapamiętać = zapominać: *by niezapamiątala* 82.

zapusny = zapustny: *wtorek zapuſſnÿ* 35

zasię = napowrót: *zaſią* 52.

zasmucić = zamącić: *zaſmuczicz pokoi* 180.

Zdrowa Maryja: maÿą mowicz paczierz y zdrową marią 4 *paczierz y ſdrową marią mowicz* 30.

zepruć = wyprać: *zepracz czudnie* 84.

zetrwać = przetrwać: *znoſſicz a zetruacz* 144.

zjąć = zdjąć: *ziąlÿ* (zdjęły) 30. *ziącz* 33.

złotogłowowy = ze złotogłowiu: *zlothoglouone kapy* 153.

znawiać = wznawiać: *znauiacz* 193.

zwonek, zwoneczek, zwonić, zwoniczka = dzwonek, dzwoneczek, dzwonić, dzwonniczka (zakonnica): *ſwonek* 28. *ʒwoneʒek* 28. *ʒuoneʒek* 37. *zwonienie* 2. *zazwonyeʒ* 2. *ʒwoniczkÿ* 28. i t. d.

zyć = zejść: *ʒidʒ* 62. Praesens: *ʒeĳdą ſie* 14. *ʒeſcʒie* = zejście (sc. ze świata. p. pod *namiastek*).

żaden = ts.: *żadnego* 163. i t. d. Stale tak.

żałoba = skarga: *żałobę* 211.

żartowniczka = strojąca żarty: *dworna żarthowniczka* 114.

żędać, żądam: o ſpowiedʒ kaplana żądacʒ 11. *żędacʒ* 129. 151. 156. 246. 248. *ʒędacʒ* 123. *ʒądaią* 247.

Karol Ernest Muka.

Szczątki języka połabskiego Wendów Lüneburskich.

Zebrane i opracowane w latach 1901—1902.

W ogłoszeniu wyników spisu ludności w państwie pruskiem w r. 1890, gdzie po raz pierwszy znowu od dawnych czasów uwzględniono pytanie o narodowości mieszkańców, podał statystyk pruski A. von Fircks w swej pracy ogłoszonej w roku 1899 w *Czasopiśmie królewskiego pruskiego biura statystycznego,* roczniku 33, pod tytułem: *Ludność w Prusiech podług mowy ojczystej i pochodzenia* zadziwiający fakt, że w powiecie lüchowskim, obwodu rejencyjnego lüneburskiego, prowincyi hanowerskiej, t. j. w tak zwanym starym *Lüneburger Wendland* pomiędzy lüneburską puszczą a Łabą na urodzajnych nizinach po obu stronach Jaseli (n. *Jeetzel),* dopływu Łaby, ogółem 570 osób, mężczyzn i kobiet, wpisało się w listy spisu pod rubryką zawierającą pytanie o język ojczysty jako W e n d o w i e [1]). W powiecie tym przypada więc na 1000 ogółu ludności 20.6% Wendów; autor jednakowoż dodaje jakoby na uspokojenie lękliwych umysłów wszechniemców, że w żadnej z tych 30 osobno wyliczonych wsi powiatu lüchowskiego, w których to mieszkańcy po

[1]) Niemiecki wyraz *Wenden,* w łacińskiem *Veneti,* wywodzę ze słowiańskiej nazwy szczepu *Weleti,* przydomka Łutyków, tak samo jak słowiański wyraz *Niemcy* tłumaczono z niemieckiej nazwy szczepu *Nemeti.*

części do *Wendów* się zaliczali, osoby z językiem *wendyjskim* jako ojczystym nie stanowią większości ani też nawet poważniejszej części ludności. Spis ten i orzeczenie statystyka omawiano w wielu gazetach, mianowicie słowiańskich, i tem samem pobudzono na nowo uśpione prawie zainteresowanie słowiańskich filologów i etnografów dla tego szczepu słowiańskiego, zaliczonego już dawno do wymarłych. Szczególnie dwa obszerne artykuły Alfonsa parczewskiego w *Časopis Maćicy Serbskeje* 1900. zeszyt 2. i Adolfa Černego w *Slovanský Přehled* 1900, zeszyt 4, sprawiły, że Komisya językowa Akademii Umiejętności w Krakowie poleciła mi jako najbliższemu tych stron członkowi, abym w celu dokładnego zbadania tej sprawy podjął się naukowej wycieczki w rzeczone okolice. Zlecenia tego dokonałem w r. 1901.

Lüneburski Wendland w ściślejszem znaczeniu obejmuje dwa powiaty, *lüchowski* i *dannenberski*, w szerszem zaś zalicza się jeszcze do niego powiaty *Isenhagen*, *Ülzen*, oraz część lüneburską powiatu *Bleckede*. Oprócz tego zamieszkiwały przed reformacyą pokrewne lüneburskim *Wendom* szczepy *Starą Marchię* i obwód *Vorsfelde* w północnej części *księstwa brunświckiego*. Na wspomnianej wycieczce naukowej obszedłem i szczegółowo zbadałem prawie wszystkie wsie kościelne powiatu *lüchowskiego*, o którym to wyłącznie A. von Fircks owe zaciekawiające doniósł szczegóły, kilka wsi kościelnych południowych powiatu *dannenberskiego*, oraz wiele do tych parafii należących innych wsi. Co do reszty parafii powiatu *dannenberskiego* oraz kilku dla naszej sprawy najważniejszych wsi z powiatów *Bleckede*, *Ülzen*, *Isenhagen* i *Starej Marchii* postarałem się w roku 1902 o dokładne dane o stanie etnologicznym i językowym wymienionych powiatów, tak, że obecnie jestem w możności zdać sprawę o zanikaniu narodowości i języka Połabian jako też o obecnem położeniu etnograficznem tak nazwanego *Lüneburskiego Wendlandu*. Wynik swych badań wyrażę pokrótce w następującem zdaniu: *Wendowie lüneburscy*, jak się mieszkańcy wymienionych powiatów jeszcze dzisiaj sami nazywają, z a t r a c i l i już przed więcej jak stu laty z u p e ł n i e swą mowę słowiańską, z a c h o w a l i atoli swą o d r ę b n o ś ć n a r o d o w ą jeszcze prawie nietkniętą. Z tej to przyczyny zaliczyła się przy spisie ludności w roku 1890

wcale pokaźna liczba mieszkańców powiatu lüchowskiego, a jeszsze i w roku 1900 mimo wszelkich starań i pouczań ze strony pastorów i nauczycieli tu i owdzie nieliczna garstka do narodowości *wendyjskiej*.

O typach ludowych słowiańskich, strojach dopiero od r. 1880 zanikających, zwyczajach i obyczajach zamierzam bliższe podać szczegóły w piśmie *Slovanský Přehled* redagowanem przez Adolfa Černego, a wychodzącem w Pradze. W niniejszej pracy podając słowiańskim filologom ostatnie dotąd niezebrane i nieogłoszone szczątki językowe lüneburskich Wendów przedstawię najpierw pokrótce przebieg wymierania tego słowiańskiego języka.

Statystyk niemiecki A. von Fircks mylił się bezsprzecznie ogłaszając, że w *lüneburskim Wendlandzie* do dziś jeszcze znachodzą się osoby mówiące językiem *wendyjskim* (połabskim) jako ojczystym; fakt ten był tak dla mnie jako też i dla wszystkich z tutejszemi stosunkami jako tako obznajomionych zupełnie niewątpliwy. Badając dokładnie wszystkie tutejsze okolice doszedłem do tego wyniku, że twierdzenia pastora i lüneburgsko-wendyjskiego leksykografa Krystyana Henniga z *Wóstrowca* († 1719), dalej Parum Schulzego z *Życina* (n. *Süthen*), uczonego włościanina i etnografa, który około roku 1725 napisał swą kronikę († 1734), wreszcie Dr. I. H. Juglera, niezmordowanego badacza i lüneburskiego leksykologa, który od roku 1794 przez lat 15 był w Lüchowie lekarzem powiatowym, zupełnie są wiarogodne.

Krystyan Hennig podaje, jak wiadomo, we wstępie do swego połabskiego słownika, że dopiero po długich poszukiwaniach znalazł w swej parafii człowieka, starego chłopa Jana Janiszka z *Klenowca* (n. *Johann Janieschge von Clennow*), z którym rozmawiając i przy jego pomocy zestawił swój lüneburgsko-wendyjski słownik. „Młodsi bowiem nie chcą już używać wendyjskiego języka, a tem mniej się go uczyć, tak, że w przeciągu 20—30 lat w całym Wendlandzie ani jednego nie będzie człowieka, któryby rozumiał po wendyjsku albo zgoła mówił.“

Następnie Parum Schulze, którego ojczysta wioska *Życin* (n. *Süthen*) właśnie w tej części Wendlandu leży, gdzie według innych wiarogodnych źródeł język połabski najdłużej się zachował, na stronie 131 swej kroniki pisze, że dziad jego mówił

bardzo wiele po wendyjsku, a ojciec rozumiał jeszcze zupełnie język wendyjski. Siostra około 5 lat młodsza rozumie jeszcze cokolwiek po wendyjsku, atoli brat o 8 lat młodszy już ani słowa. Autor dodaje, że ma 47 lat i że po jego i może jeszcze trzech osób z jego wsi śmierci nikt już pewnie wiedzieć nie będzie, jak się pies po wendyjsku nazywa.

Wreszcie twierdzi Dr. Jugler, który jako fizyk powiatowy częstokroć cały powiat lüchowski objeżdżał, we wstępie do swego dzieła *Całkowity słownik lüneburgsko-wendyjski,* które w roku 1809 zakończył, że za jego czasów jezyk połabsko-słowiański w lüneburskim Wendlandzie zupełnie już zanikł. Już w r. 1751 nie było w tych stronach ani jednego człowieka, któryby umiał po wendyjsku (połabsku) mówić. Natomiast przed kilku laty żyło w niektórych wsiach Wendlandu kilku starych ludzi, którzy jeszcze coś z tego języka umieli, ale tylko po wielu prośbach z tem się wyjawiali. Na początku roku 1798 umarł w *Kremlinie* (n. *Cremlin*) parafii *Mojkowice* (n. *Meuchefitz*) powiatu lüchowskiego (n. *Lüchow*) gospodarz *Warac* (n. *Warratz*) z *Górnych Drewian* (n. *obere Drawähn*), który jeszcze *Ojcze nasz* po wendyjsku mówić umiał; wątpliwem atoli jest, czy go rzeczywiście i rozumiał.

Wszelkie pogłoski o istnieniu języka połabskiego po roku 1750 albo nawet po roku 1800 są albo pomyłką albo wprost pobożnem kłamstwem. Jeżeli n. p. Pfennig (1783), Adelung (1809), Wersebe (1826), Spangenberg w swoim *Vaterländisches Archiv* (1832) piszą, że za ich czasów istniał jeszcze język wendyjski w lüneburskim Wendlandzie, i jeżeli Hennings (1862) twierdzi, że słyszał, że na początku XIX stulecia niektórzy chłopi jeszcze po wendyjsku mówili, polega to na pomyłce: oni albo ich świadkowie słyszeli albo chcieli oznaczyć nie mowę połabską ale tylko osobliwe *plattdeutsch* mieszkańców Wendlandu, tak zwane wendyjskie plattdeutsch, różniące się znacznie od języka dolnoniemiecki (niederdeutsch) okolic przyległych, a posiadającego niewątpliwie niektóre swe właściwości, polegające na wymarłym połabsko-słowiańskim języku [1]).

[1]) Zwłaszcza opuszczanie rodzajnika, zamienianie głosek przydechowych *(spiritus asper* z *spiritus lenis* i naopak; n. p. *Err Ham-*

Również mylnemi są wszystkie twierdzenia co do nabożeństw wendyjsko-słowiańskich w kościołach Wendlandu, tak n. p. notatka Hassela *(Handbuch der Erdbeschreibung,* Weimar 1819 pg. 507), że jeszcze około roku 1751 w *Wóstrowie (Wustrow)* kazano po wendyjsku. W pracy swojej w *Slovanský Přehled* udowodnię, że w lüneburskim Wendlandzie od czasów reformacyi wogóle ani po słowiańsku nie kazano, ani nawet słowiańskiej pieśni kościelnej nie śpiewano. Akta kościelne wizytacyjne z lat 1673—1742 nie wspominają ani jednem słowem o języku wendyjskim.

Na tych samych pomyłkach polega także orzeczenie aktuarjusza Schulzego z *Beverstaedt,* pochodzącego z *Lüchowa,* który w roku 1845 pewnemu łużyckiemu Serbowi-Wendowi (I. E. Smolarzowi?) miał powiedzieć (cfr. *Serbske Nowiny* 1845 Nr. 37 i *Jahrbücher für Slavische Litteratur, Kunst und Wissenschaft,* Budyszyn, rocznik III pag. 235), że w okolicy Lüchowa jeszcze kilku starców żyje, którzy języka połabskiego używają, i że na cmentarzach we wsiach *Sobielinie, Krapojaselach, Brzezich Łazech* i *Białej Wiśni* (n. *Zebelin, Crummasel, Breselenz, Wittfeitzen)* są kamienie grobowe z napisami wendyjskiemi i że nawet się tam księga kościelna w wendyjskim języku znajduje. We wszystkich tych przypadkach mylnie uważano *plattdeutsch (niederdeutsch)* za język *wendyjski* (połabski).

Chociażby rzeczywiście stary *Warac* z *Kremlina* swe połabskie *Ojcze nasz* jako spuściznę po przodkach jeszcze na końcu XVIII w. miał umieć, to z drugiej strony uważać należy jako oczywiste pobożne kłamstwo, jeżeli chłop z *Puchna (Püggen),* wsi sąsiedniej miejscu urodzenia starego *Waraca,* bywając często w latach 1872—74 w aptece *Zechlina* w *Salzwedel* (poł. *Lósdy)* zdumionemu aptekarzowi i jego pomocnikom wendyjski *Ojcze-nasz* recytował, w tem złudnem przedstawieniu, że jeszcze po wendyjsku mówić umie. Chłopak ten roztropny znalazłszy, jakem to w roku 1901 na miejscu zbadał, w Henningsa książce

---

mann = Herr Amtmann), wymawianie głoski *j* jak *ž* i niemieckiego *z* jak twarde *s* i t. d. Więcej o tem podam w Adolfa Černego *Slovanskim Přehledzie.*

jubileuszowej: *Das Hannöversche Wendland,* Lüchow 1862. przez *Müllera* († 1755) zestawione *Ojczenasz* nauczył się go na pamięć nie rozumiejąc przytem ani jednego słowa z mowy połabskiej swych praojców. Z podobnemi ułudnemi usiłowaniami występowali w naszych czasach tu i owdzie także i inni chłopi wendlandscy.

O pozostałych i przeważnie też i drukiem wydanych pomnikach językowych lüneburskich Wendów nie będę w niniejszej pracy szerzej pisał, ponieważ już z Hilferdinga Памятники нарѣчія залабскихъ Древлянъ и Глинянъ, Ст. Петербургъ 1856, dalej z *Časopisa Maćicy Serbskeje* (Pful. *Pomniki Połobjan Słowjańšćiny,* Budyšin 1863—64), wreszcie z Schleichera *Laut- und Formenlehre der polabischen Sprache,* St. Petersburg 1871 dostatecznie są znane. Nadto rzecz cała obszerniej będzie opracowaną w pracy konkursowej na rok 1903 Towarzystwa Umiejętności imienia Książąt Jabłonowskich w Lipsku: *Eine Ausgabe der polabischen Sprachdenkmäler mit Grammatik und alphabetisch geordnetem Wörterbuch.* Niniejszem podaję tylko pokrótce dotychczasowe cztery źródła lüneburgsko-wendyjskich pomników językowych:

1) *Połabski słownik* w Leibnitii *Collectanea etym. Part. II.* pag. 335—360 jako dodatek do G. Frid. Mithofii *Epistola de lingua Winidorum Luneburgensium, de anno* 1691.

2) *Zbiór słów* nieznanego *pastora* z powiatu *dannenberskiego* z drugiej połowy XVII stulecia, z którego *Kopenhaski wokabularz,* połabsko-niemiecki *słownik* w rękopisie w królewskiej *bibliotece w Hanowerze* (Mscr. Nr. XXIII, 841) i wreszcie Domeyer i Pfeffinger a może i inni do swych publikacyi czerpali.

3) Obszerny *niemiecko-wendyjski Słownik* Krystyana Hennига (1705), w którym oprócz szczegółowego etnograficzno-historycznego wstępu znajdujemy modlitwę Pańską i znaną żartobliwą pieśń weselną („Vogelhochzeit"). Dzieło to odpisywali a częściowo i ogłaszali tak autor sam jako też inni; rękopis oryginalny znajdujący się w Bibliotece Towarzystwa Naukowego w *Zgorzelcu* (n. *Görlitz*) w Górnej Łużycy dotąd drukiem nie ogłoszony.

4) *Kronika* posiedziciela Parum Schulzego z *Życina* (n. *Süthen*) z r. 1725, której oryginalny rękopis dzisiaj zupełnie zagi-

nął; istnieje za to stary całkowity odpis w Bibliotece im. Ossolińskich we Lwowie. Kronikę tę wydrukowano w wyjątkach (częściej) i w całości (Kalina w *Rozprawach i Sprawozdaniach Wydziału filologicznego Akademii Umiejętności* tom 18 i 21).

Cztery te źródła zużytkował już Jugler bardzo wyczerpująco do swego połabsko-wendyjsko-niemieckiego słownika pod tytułem: *Vollständiges Lüneburgisch-Wendisches Wörterbuch aus drey ungedruckten Handschriften und den wenigen bisher bekannten Sammlungen zusammengetragen* von Johann Heinrich Jugler. 1809. Dzieło to leży niewydrukowane jako manuskrypt w bibliotece uniwersyteckiej w *Göttingen*.

Dla uzupełnienia podaję jeszcze mało ważne drobne źródło:

5) F. Müllera *wendyjskie Ojczenasz*, bardzo wielu niemieckiemi wyrazami zmienione, z niektóremi dodatkami [1]). Spisał to lüchowski burmistrz F. Müller († 1755) podług słów swej babki *Emereneyi Wehling;* tekst istniał w Wendlandzie w bardzo wielu lecz zawsze błędnych odpisach, a nawet i do dzisiaj się go spotyka (cfr. Hilferding pag. 7 i pag. 44—47). Również i Dr. Tetzner podaje w swej książce: *Die Slawen in Deutschland* pag. 387 z księgi kościelnej w *Błocie* (n. *Plate)* pod Lüchowem takie *Ojczenasz*, będące według wyraźnego świadectwa tej właśnie księgi kościelnej tylko odpisem tekstu Müllera.

Zbiór niemiecko-wendyjski 101 połabskich słów sekretarza powiatowego Hintza z Lüchowa z r. 1786, ogłoszony przez Hilferdinga pag. 44 i nast. i przez niego mylnie jako ostatni pomnik żyjącego języka połabskich Słowian *Drzewian* podany, jest niewątpliwie wypiskiem z kroniki Parum Schulzego, podobnie jak jest wyciągiem z źródła pod Nr. 2 wymienionego słowniczek przechowywany w rękopisie w królewskiej bibliotece w Hanowerze (Mscr. Nr. XXIII. 841 przydatek:) *Wendische Vocabeln*. An Monsieur de Baucoeur. Anno 1710. Rękopis Hintza zresztą zaginął [2]).

Po Juglerze i Hilferdingu rozmaici uczeni w różnych cza-

[1]) Z niejaką pewnością można udowodnić, że przed reformacyą używano w kościele obok znanego *Ojczenasza* także kilku wendyjskich modlitw i formułek spowiedzi podług ustnej tradycyi.

[2]) Według świadectwa nauczyciela Mente w *Rebenstorf* pod Lüchowem ma aptekarz Zechlin, kustosz muzeum starożytności i prze-

sach poszukiwali w lüneburskim Wendlandzie pilnie za dalszemi pomnikami języka połabskiego, a Tetzner wyraża w swej książce pag. 349 nadzieję, że może teraz po wyznaczeniu konkursowej pracy przez Towarzystwo Jabłonowskiego w Lipsku na rok 1903 się uda odnaleść nowe pomniki. I ja także łudząc się podobną nadzieją przeszukałem jak najstaranniej archiwa miejskie, kościelne, dóbr wiejskich, wogóle wszystkie możliwe źródła. Nie znalazłszy nic jestem mocno przekonany, że nasza nadzieja była i jest złudną. Z pewnością nic już nie odszukamy, i to z bardzo prostej przyczyny. Wendyjski język w Lüneburgu nigdy nie był językiem książkowym; od czasów reformacyi a nawet już dawniej nigdy i nigdzie, jak to z wszelką pewnością wykazać mogę, w żadnych kościołach lüneburskiego Wendlandu nie kazano ani nie śpiewano po wendyjsku, lecz z początku w niektórych tylko kościołach w *plattdeutsch*, a najpóźniej od roku 1750 we wszystkich w górnoniemieckim języku *(hochdeutsch)*. W Wendlandzie nie istniało nigdy połabskie tłumaczenie biblii ani nawet jej części (perykopy), nie istniały też tłumaczenia pieśni kościelnych ani drukowane ani w rękopisach. Również nie znalazłem ani w książkach kościelnych, ani w aktach parafialnych, ani też w rzadkich kronikach kościelnych ani śladu dopisków w języku połabskim. Także daremną jest nadzieja W. K. Porzezińskiego, wyrażona w pamiętniku z podróży (В. К. Поржезинскій, Нѣсколько словъ о дошедшихъ до насъ памятникахъ языка Полабскихъ славянъ. Извѣстія II Отд. И. А. Н., т. V. (1900), кн. 3, str. 969 nst.) na stronie 994, że może znajdą się jeszcze jakie ślady połabsko-słowiańskiego języka w aktach sądowych, patrymonialnych i innych podobnych pismach urzędowych w tych powiatach, gdzie Połabianie mieszkali. I przy przeszukaniu takich aktów nie znalazłem mimo wszelkiej staranności nic, z wyjątkiem tu i owdzie kilku połabskich nazw wsi, osób, pól, które

wodniczący towarzystwa starożytności w *Salzwedel* w Starej Marchii, w rękopisie zbiór 100—200 lüneburgsko-wendyjskich słów. Do rękopisu tego mimo ustnej i później listownej prośby i starań nie mogłem zajrzeć; sądzę atoli, że albo jest to poprostu zbiór Hintzego albo wyjątek z jednego z powyżej wymienionych 4-ch źródeł.

po większej części i do dziś dnia między ludem są w użyciu. Wreszcie wszystkie a liczne napisy na domach, sięgające nieraz pierwszej połowy XVII stulecia, są bez wyjątku niemieckie i to nawet tylko górnoniemieckie *(hochdeutsch)*. Tłumaczy się to oficyalnym językiem kościelnym, którym był zawsze górnoniemiecki.

Języka połabskiego używano od czasów reformacyi aż do jego wymarcia w kółku rodzinnem, w ustnej rozmowie w domu i poza domem na wsi, w piśmiennictwie zaś, w kościele, w sądach i urzędach panował od samego początku tylko język niemiecki. W tej sprawie podam bliższe szczegóły w pracy w *Slovanskim Přehledzie*, na tem miejscu powołuję się tylko na Krystyana Henniga, twierdzącego wyraźnie we wstępie do swego słownika (1705), że ani kościół ani urzędy nie używały wcale języka wendyjskiego.

Jeżeli odliczymy około 40 połabsko-wendyjskich wyrazów, które się zachowały w także coraz bardziej zanikającym dolnoniemieckim języku ludowym potomków lüneburskich Wendów — zestawiłem je w części B, oddziale III — pozostają nam jeszcze tylko jako ostatnie, ale bardzo obfite źródło językowe nazwiska wsi, rodzin, pól Wendlandu. Do roku 1901 nikt ich nie zebrał i nie opracował; jedyny tylko Parum Schulze przytoczył kilka nazw miejscowości i objaśnił je — umieściłem je w swej pracy w części B, oddziale IV — a F. Müller wylicza w odpisie słownika Krystyana Henniga kilka połabskich nazwisk rodzinnych (cfr. Tetzner pag. 501). Wobec tego starałem się w latach 1901—1902 ostatnie to źródło języka połabskiego o ile możności całkowicie wyczerpać, zbierając połabskie nazwy tych trzech kategoryi, już to z ust ludu, już to z map katastralnych, z ksiąg urzędów powiatowych, z aktów recesowych i t. d. Tym sposobem zebrałem i zestawiłem, o ile to wogóle możliwem było, w części A swej pracy cały — jak sądzę — do tego odnoszący się materyał. Absolutnie wszystkiego zebrać nie mogłem (cfr. wstęp do części A, oddział IV) i jak sądzę nigdy już nie będziemy mogli tego urzeczywistnić.

Po ukończeniu swych zbiorów, gdy właśnie nad zestawieniem i uporządkowaniem zebranego materyału pracowałem, wyszła w *Zeitschrift des historischen Vereins für Niedersachsen* w Ha-

nowerze pierwsza część pracy Pawła Kühnela pod tytułem *Die slavischen Orts- und Flurnamen im Lüneburgischen, Hannover* 1902, traktująca ten sam przedmiot, a mianowicie nazwy z powiatu lüchowskiego. Także w dziele Fr. Tetznera *Die Slawen in Deutschland,* wydanem w Brunświku w roku 1902, na stronie 353 znajdujemy niecałkowite a nie wszędzie i bezbłędne zestawienie połabskich i częściowo dolnoniemieckich nazw pól z powiatu lüchowskiego, wszelako bez żadnych wyjaśnień.

Po ukazaniu się pracy Kühnela odłożyłem na dłuższy czas swoją pracę, aż zbadawszy tamtą bliżej przekonałem się, że moja praca nie będzie zbyteczną, ponieważ prace nasze odrębne mają założenie i w bardzo wielu objaśnieniach do odmiennych dochodzą wypadków. Oprócz tego zadaniem mej pracy jest to, aby do obszernego słownika lüneburgsko-połabskiego języka, na który Towarzystwo książąt Jablonowskich w Lipsku konkurs rozpisało, zebrać n o w y i w y c z e r p u j ą c y m a t e r y a ł.

Z tego też powodu dołączyłem także połabskie nazwy wsi i pól z poza obrębu lüneburskiego Wendlandu, resp. z poza księstwa lüneburskiego, a to z brunświckiego okręgu *Vorsfelde* i ze *Starej Marchii,* należącej już od dawien dawna do pruskiej monarchii. Nazwy te są już zebrane i drukiem ogłoszone w następujących dwóch książkach:

1) *Braunschweiger Volkskunde von* Dr. Richard Andree, *Braunschweig 1896.* — Na stronie 370 i następ. ogłasza R. Andree z najwięcej na północ położonej części *księstwa brunświckiego,* z obwodu *Vorsfelde,* nieliczne istniejące nazwy wsi i około 100 połabskich nazw pól, podobnych przeważnie do nazw używanych w Lüneburgu.

2) *Die Slavischen Ansiedelungen in der Altmark und im Magdeburgischen von* Dr. Alex. Brückner. Leipzig 1879. Słowiańskie nazwy pól z ziem *Starej Marchii,* zamieszkałych przez szczepy pokrewne lüneburskim Połabianom, z powiatów *Salzwedel, Osterburg, Stendal, Gardelegen, Oebisfelde, Neuhaldensleben* wylicza Brückner w pierwszej części pomiędzy alfabetycznie uporządkowanemi nazwami wsi, a w drugiej objaśniającej części zestawia je razem z nazwami wsi pod pojedyńcze starosłowiańskie źródłosłowy, tak, że nie można ich wcale przejrzeć; również

nie objaśniono wcale znacznej części tych nazw. Dlatego uważałem za konieczne dołączyć owe *staromarchijskie* nazwy pól w swej pracy (część B, oddział IV); nazw wsi w Starej Marchii jednakże nie dodałem, ponieważ w alfabetycznem zestawieniu Brücknera łatwo znaleść je można.

A. Zbiór nazw miejscowych i nazwisk rodzinnych lüneburskich Wendów.

Materyał jest rozdzielony według poszczególnych powiatów. Przy każdej nazwie miejscowości znajdują się pod I. słowiańskie *nazwiska rodzinne*, pod II. *nazwy miejscowe*, o ile mogłem je z ust ludu, map miejscowych i aktów recesowych wyszukać, o ile możności kompletnie oznaczone. Niemieckie nazwy wsi i niemieckie dodatki do nazw miejscowych słowiańskich oddzieliłem już w tym zbiorze materyału w ten sposób, że zamknąłem je kwadratowemi klamrami [ ]; klamrami okrągłemi ( ) są zamknięte moje objaśnienia. Te nazwy lokalne i nazwiska rodzinne, przy których nie mogłem rostrzygnąć, czy są słowiańskiego czy niemieckiego pochodzenia, oznaczyłem krzyżem †, ale w części B. uważałem za właściwe odstąpić od ich objaśnienia, gdyż niepewne objaśnienia wydają mi się tutaj bezwartościowemi.

Umieszczone w okrągłych klamrach liczby lat za nazwami miejscowemi 3. i 4. rozdziału (powiat *Bleckede* i powiat *Ülzen)* podają rok, z którego pochodzą akta recesów, z których wzięte są umieszczone w obu tych rozdziałach nazwiska rodzinne i nazwy lokalne. W pierwszym i drugim rozdziale brak tych dat z tego powodu, iż nazwy w nich zestawione, pochodzą nietylko z aktów i planów recesowych, lecz w znacznej części z ust ludu i map polowych (posiadłości). Przytem zaznaczyć należy, iż w obu tych powiatach *lüchowskim i dannenberskim* akta recesowe podają znacznie więcej nazw niż mapy polowe i że starsze z tych aktów podają zwykle więcej aniżeli młodsze; nierzadko jednak spotykałem w ustach ludu jeszcze więcej połabskich nazw pól i miejscowości, aniżeli w owych aktach recesowych i mapach polowych razem wziętych.

I. Powiat lüchowski (Kreis Lüchow).

1. *Banzau.*

I. Knust.

II. Klotzen. Tiepel. Lunk. Langen. Stregeneitz. Beliefk. Triebeneitz. Berkfein. Forsteneitz v.[1]) Forseneitz. Zieleitz. Klieneitzen. Rückellähn. Wickeleitz. Sulofken.

2. *Bausen.*

I. Bauseneick.

3. † *Beesem.*

I. Prembke. Schleinecke.

II. Lunk. Grummoh. Piraten. Dohr. Kreiweitzen. Prejeneitz. Colla. Cumparn. Grobak. Kramien. Wisstreitzen. Jilang. Schilleink. Pijeun. Puschühn. Dummweitzen. Gusseneitz. Sogelow [-stüeke]. Plosten.

4. *Belau.*

II. Göhrken. Persineken. Stohbaken. Thumbeinen. Waschstruh. Terz. Drafeist. Kukeneitz. Ratk. Parneitzen. Klaneitzen. Ilgen. Gahreitz.

5. *Belitz.*

I. Kofahl.

II. Kreibeitzen.

6. *[Bergen a. d. Dumme].*

I. Klutsch. Klaucke. Plettke.

II. Bruchow. Kobbelitz. Sprössel v. Spreissel. Dumme (rzeka). — Tjörska (Hennig *pro* Bergen).

7. † *Besedand* (1330 Besenant, 1360 Bezevante).

I. Tribian.

II. Cräweitzen. Popatz.

[1]) = vel.

8. *Beutow.*

I. Främke. Grebien. Thegau.

II. Stowe. Bruneitz. Sokohsen. Resein. Draweis. Dumsei. Beitschü v. Beitschuh. Güstneitz. Piohn v. Pihon. Sorick v. Schork. Mustei. Wustrow. Jankerneitz. Fungal.

9. *[Billerbeck.]*

I. Bätke. Guskau. Käbein. Ripke.

10. *[Bischof.]*

I. Pollehn.

II. Maraaken. Rupenthien. Sokohsen.

11. *[Blütlingen.]*

I. Bätje. Grabow. Gauster. Kleist. Kraas.

II. Arslass. Gleincken. Güleitzen. Rupenthien. Sokohsen.

12. *[Bockleben.]*

I. Belitz. Mastien. Paartz. Pijas.

II. Grebeneitz. † Gnesie. Plösöbanns v. Plesöbans. Potjürns. Gurwein. Strei. Grawein. Jörns. Stadin[-stücke]. Güste [-stücke]. Leisonken. Poljürns v. Foljürns. Radahn. Rodeitzen.

13. † *Bösel* (1352 Bosele v. Bozele, 1747 Bäsell).

I. Banneik. Glabbatz. Jeberien. Mechow. Suhlke. Wiebelitz.

II. Plasseyen. Pusweyen. Ruchillen. Krymy v. Krymey. Pützjaaken v. Putjaacken. Duetjeien. Paschünken. Kuhleizen. Blahn. Draweist. Sugloven. Wankneitzen. Zwitzschuren.

14. *Bösen.*

I. Bünk. Knust.

II. Bauk v. Baukenberg. Breiseneitz. Kuleitzen. Willscharren[-berg]. Persein. Storzenerfach. Slamieneitz. Morfeitzen. Preckneitzen. Lahs. Güseneitzen. Klink[-stücke]. Luhms. Luntneitz.

15. *[Brandel].*

II. Konau. Pohl. Süschen. Zethian.

16. *[Gross-] Breese.*

I. Jerialck. Prötz.

II. Preslein v. Prestein. Strusch. Vorneuh. Rasein. Fiesentill. Pastein. Rapeitz. Gleim. Dohmbeitz. Schlamäh. Trafeitz. Prietzsch. Kohmreitz v. Köhmreitz. Dehlen. Laasen. Savel[-land].

17. *[Klein-] Breese.*

II. Pasch. Lusei. Lungdö. Leiseitz. Pleiseneitz. Prelings v. Prelüng. Avschei. Rütschein. Kompein. Kolbeitz. Voströh v. Vastroh. Rapeitz v. Rapeist.

18. *[Brünkendorf].*

I. Bahlke. Rathke.

II. Pussemiese. Gulneitzen. Schmaleitz. Pannecke. Stregel [-berg]. Leips. Bauk [-berg]. Brode. Langefein. Damon. Delkern. Gomohl. Jaske. Prein. Vorbein. Zieleitz.

19. *Bühlitz.*

I. Belitz. Casteinecke. Kurtzier. Warratz.

II. Döhlen. Grumoh. Kreweiz. Koleiz. Massein. Schüneitz. Wüstereiz. Stowolk v. Stowolken. Tipin. Jojemskum. Reessen. Kulla. Dortjau. Poschü. Joblömken. Trasseiz. Claweitsch. Kolein. Piöhn. Lunk. Pillung. Sieleitz. Striebank [-stücke].

20. *Bussau.*

I. Janecke. Kleitsch. Kofahl.

21. *Capern.*

I. Järneike. Kraenau. Porath. Wiebelitz.

II. Buthjahns. Kadieck.

22. *Carmitz.*

I. Greibke. Jagothke. Janische. Jarneike. Gronicke. Prätz v. Prätze v. Protze. Parseitze. Seithe. Warnecke.

II. Eikulofen *(corruptum pro* Sükolofen). Möostack. Schandeitz. Solofken. Sötösen v. Sütösen. Jassel[-mühle]. Leesteneitz. Leiseitz. Gruhls [-stücke]. Sterbeneitz. Sookhosen. Telleitz.

23. *Cassau.*

II. Brisäng. Beleitz. Glasthä. Güstneitz. Krummaseleitz. Koleitz. Kräbeitz. Misaken[-berg]. Plahsten. Prillipp. Pagoten. Patschak. Sogelofken. Treweneis. Waterneitz. Willschier. Zieleitz.

24. *Clautze.*

25. *Clenze.*

I. Knust. Schoreitz.

II. Treweneitz. Wieren. Sielesen. Gayn. Prilipp. Schwendel. Sieleitz. — Klonzka (Hennig *pro* Clenze).

26. *Corvin.*

27. *Crautze.*

I. Glabbatz. Premke.

II. Deetjei. Lemneitz. Rothein *(corr. pro* Roktein). Gühren. Kastein. Güstneitz. Sabeins. Sortjei. Semeranz.

28. *Cremlin.*

I. Kofahl. Radack. Warratz.

II. Lung. Pijeuns. Sobloms.

29. *Criwitz.*

I. Kofahl. Mastien. Prätz.

II. Riepstehn. Piggelein. Kalissen. Pulossen. Sidallen. Leiseneitz. Zogolofken. Draweis. Leips Kabeln. Triseneitz. Rothein. Plast. Grummuth. Gleins. Gubren. Kreutzen.

30. *Crummasel.*

I. Carminke. Kofahl. Thegau.

II. Cumpein. Trasseitz v. Trosseitz v. Tresseitz. Kola. Sereitzen. Drieneitzen. Buseiz. Dibbereitzen. Scheideitzen. Solofken. Jilehn. Strieneitz v. Striedeney(tz). Fungal. Schada. Daugen. Du-

lahn. Dohl. Karmiens. Kliefen. Leisnei v. Leesseney. Lunk. Wieleney. Proley. Stoweitz. Steffen. Serbeitz. Sitoneiz. Sehl. Jusneitzen.

31. *Cussebode.*

I. Warratz.

II. Salung v. Solung. † Natschü v. Natschmü. Güstneitzen.

32. *Dalitz.*

33. *[Dangenstorf.]*

I. Bauseneick. Kabelitz. Kofahl. Prehm.

II. Glein. Saaraken. Sugelaken.

34. *Diahren.*

I. Bätke. Kofahl.

II. Verstrüssneitzen. Plosten. Ziebelangtein. Wibbeleitzen Leiseitz. Pijöhnen. Dammbrüfken. Klohnssen. Dühlneitzen. Nührweinken. Langschamen. Lungsatz. Gungs (m.). Josöhrn. Kohleitzen. Krumpeitzen. Krabeitzen. Klabeitzen. Güssneitzen. Mittween. Privelsneitzen. Röhf [-stücke]. Triebeneitz.

35. *Dickfeitzen.*

II. Verstrah.

36. *Dolgow.*

I. Jirjahn. Tribian.

II. Güstneitzen. Bummelneitzen. Moretsch. Sokelneitzen. Kreiweitzen. Pijöns. Dambeitzen v. Dumbeitz. Poswein v. Pusswein. Traschütz. Triebeneitz. Tiepeln. Butjahns. Duhleitz. Fehl [-wald]. Langen. Pastein. Plosten. Punkeneiz. Seeliesen. Strielneitzen. Zahreitzen.

37. *Dommatzen.*

II. Waddeweitz.

38. *Dünsche.*

I. Butjahn. Kofahl.

II. Kreiweitz. Vohmprey. Salofken. Povorstruve. Wilschein. Kuperneitz. Guleizen [-horst]. Radoneitz. Vornei. Grabein. Schleitz. Greisfein. Stratz. Comenitz. Lehrkein. Wischkerdei. Ciloh. Pippersey. Plaast. Zeeleitz. Preetschen. Wanjohn. Jarmeesen. Vergörlein v. Farjel.

39. */Gross- u. Klein-/ Gaddau.*

I. Kofahl. Paartz.

II. Güsteneitz. Grüsseneitz. Dummeitzen. Zieleitz. Wils. Tiedeitzen. Leisonken. Piion. Castan. Drenkiänk. Sarücken. Creitzneitz. Menian [-stücke]. Scheireitz. Rütjänk. Wasserneitz. Dolgen. Wummeneitz. Sodrink. Gleinken. † Zippernah. Nefken. Jüleitz. Döhl. Lung. Solafken. Deuh. Kostenang. Rutjeitz. Zomsterlaken.

40. *Ganse.*

II. Beinsen. Drineitz. Klanzei. Kollah. Schück.

41. *Gartow.*

I. Pawlick. Waldow.

II. Gaarte. Karützen. Sandekow. Wirle. Zowe.

42. *Gedelitz.*

I. Jirjahlke.

II. Campey. Grewes. Kreyweitz. Neufken. [Oden-] dohl. Maasch. Pölitz.

43. *Gielau.*

I. Warratz.

II. Draginn. Wirreitz. Kratsch. Bloh [-stücke]. Stowe. Glandiäh. Nahdehl. Storeitz.

44. */Gistenbeck./*

I. Warratz.

II. Lunken. Schutschar [-berg], Pigöns. Vorploth. Scharfschüneitz. Güstneitzen. Guhreitzen. Plosten. Wihdeneitz. Dummbrüggen. Sieleitz. Preinswarens. Gain. † Nathschnuh. Bacharatz. Kohla. Versöhr. Winkeleitz.

45. *[Gledeberg.]*

I. Heinatz.

II. Lunken. Dohrlunken. Rattack. Wippeitzen. Moostaken. Sieleitz. Kollah. Dotsieleitz. Ploost. Prefäh. Doseleitz. Trieneitz. Dohren. Bleisieleitz. Losoh. Göhrk. Dohl. Lunk. Reepen. Moorfeitz. Starranken. Klaatz. Solon[-stücke]. Fuhmbränken. Gähs. Kolacken. Schrieben.

46. *Göhrde.*

II. Brode. Dohl. Güseneitz. Müker [-feld]. Ploost. Ratk. Sieleitz. Soloffen. Wils.

47. *Göttien.*

I. Glabbatz Gramüsch. Kofahl. Techentien. Wilcke.

II. Kreyweitz. Nivellen. Satineitz. Sieleitz. Soloffen. Verstrüh v. Vorstruh.

48. *Gohlau.*

I. Frömbcke.

II. Wistrük. Ploosten. Döhr. [Im-]lung. Meisfein. Sokohsen. Josen. Zieleitz. Dumbrüggen. Scheeren. Scheideitz. Kreutzneitz. Detschön. Plusstein. Ohljin. Juleitzen. Triebeneitz. Kusswein. Kosahn.

49. *Gohlefanz.*

II. Calleitz. Güsteneitz. Pluisineitzen.

50. *Gollau.*

I. Kuthleick.

II. Kusswein. Tribeneitz. Jüleitzen. Schmielneitzen. Putztein. Schiedeitz. Strammey.

51. *[Gorleben.]*

I. Zietsch. Zart.

II. Dombeitzen. Strehsell. Gahrken. Gleinken. Kabeleiken.

52. *Grabow.*

I. Matzou.

II. Märtzen. Kuhlneitzen. Güsteneitz. Suglovven. Boddeley. Rehsein. Jöhrk. Krumpeitzen. Sielneitz. Beitschü v. Beutjü. Draweist. Rukthein. Werbrode. Plöwein. Prüss. Geschüsken. Strina. Wapneitzen.

53. *[Granstedt.]*

I. Kofahl.

54. *Gühlitz.*

I. Leitschke.
II. Wieneitzen.

55. *Güstritz.*

I. Bauseneick. Kleiseke.

II. Brese. Weihjoerlein. Prietschelungen. Wisstricken. Strammin v. Strammey. Gusteinken. Güsteneitz. Tribian. Schuse. Weiselaney. Draweisch. Paranung. Schenanze. Rückthein. Pampeitsch. Sogelofken. Dummerjahnken. Jöhrk. Preustein. Leib. Neisdöhl. Schlaweinke. Tepineitz. Pumpferneitz. Nodorje. Leiseitz. Wasserneitzen. Leestwein. Plosken. Neifken. Müzeidel.

56 *Gühreitzen.*

II. Satsach. Greiswenn. Schillen. Reepen. Kluskung. Pijöhn v. Pyohn. Schawahn. Brisenki. Paschüsseln. Mijohlken. Ploosten. Trieneitz. Aedomken. † Aegesmah. [Mit-]punktneitzen. Vissanung. Solofken. Aedöhrn. Lau. Starneitz. Garreitzen. Aekermins. Talleitzen.

57. *Gummern.*

I. Schweinitz. Wiebelitz.
II. Pancker. Stresow.

58. *Harpe.*

II. Lose. Pillfeink. Vorssen.

59. *Jabel.*

II. Pretjöhnke. Kreuznei. Sieleitz. Priweitz. Gleinsken. Glanei. Fungal. Lungsnei. Pijohn. Sollaf [-feld]. Gleinsch. Dorseneitz.

Kreiben. Meisnein. Plossen. Drehn. Schrelew. Döhr (m.). Comens. Pribehn. Widdeitz. Leick. Janeitz. Nothklanzei v. Nothklanzen. Soleisen. Schloweinken. Paplüt. Leswein. Schüch[-berg].

60. *Jeetzel.*

I. Banseneick. Kleiske. Tiedeitz.

II. Solofken. Prekaneitzen. Gustneitz. Bobeitz. Trenneweitz. Willseitz. Streu. Mottschleige. Pyeneitzen. Schirr. Klon. Ratk. Nogeitzen. Doreitz. Grüseitz v. Graseitz. Leiseitz. Plassen. Gitarneitz. Puneten. Neitzpuneten. Pyoens.

61. † *Jiggel.*

II. Bruchau. Laatzen. Witeitzen.

62. *Kakau.*

I. Dümatz.

63. *Kiefen.*

64. *Klennow und Neritz.*

I. Främke. Jagothke. Janisch. Thiedeitz. Warratz.

II. Prätzeneitz. Zarreitz. Pitjöhn v. Pitjahn. Wistrick. Glein. Triebeneitz. Paineck. Dortschü. Dertjein. Kunks. Suglofen. Compein. † Soromas. Sugarben. Plaske. Gleinzohn-Plaske. Zopeneitz. Leest. Leisken. Briesen. Boweitz. Güsteneitz. Sobein. Soriеck. Schötlein. Schüützen. Pitjürgen. Topineitz. Zieleitz.

65. *Köhlen.*

I. Främke. Kofahl.

II. Briesahn. Cremlineitzen. Kohleitz.

66. */Königshorst./*

II. Krönsch. Sieleitzen[-burg]. Triebeneitz.

67. *Kröte.*

II. Straguhn.

68. *Kühlitz.*

I. Dümatz. Klabüsch.

II. Duneitzen. Haberneitzen. Wörgel. Zäleneitz.

69. *Künsche.*

I. Prehmke. Schernikow. Wiebeleitz.

II. Düpe. [Wolfs-]düpe. Leipeils. Johnweissel. Grausch. Schonaek. Partleien. Dau v. Dauge. Sieleitz. Gühleitz v. Guhleitzen. Güstneitz. Pläsineitz. Schürlein. Dafchie. Warran. Krung. Lungendahls. Barreitz. Gemihlen. Sürneitz. Duhl. Gronau. Stabber. Schwabelau [-wiese]. Deissenjochen.

70. *Küsten.*

I. Främke. Glabbatz. Jahrneick. Janisch. Kofahl. Parratz. Tribian. Warrätz.

II. Koosten. Klaweitsch. Kraiweitz. Trasseiz. Wirreitz.

71. *Kukate.*

I. Janiesch.

II. Güstneitz. Matthienken.

72. *Laasche.*

II. Boseitzen. Dammeitz v. Dammbeitz. Geist[-wiesch]. Futzdohl. Lang. Zieleitz.

73. *Lanze.*

I. Belitz. Frembeke. Kabelitz.

II. Sagelaf v. Sagelafken. Zeleitzen. Gaumach. Guschan. Krätz. Trafeist. Zaneif[-wiesen]. Stötke. Sulafein. Katei v. Katrei. Bagen. Graims. Plaasten. Langdöh. Pretsch. Leestein.

74. *Lesitz.*

II. Priverah.

75. *Leisten.*

I. Büseh.

II. Bresgeine. Brode. Pase. Varsen[-stücke].

76. *Lensian v. Lenzian.*

I. Kasteinecke. Kleiske.

II. Dulei. Strelen.

77. *[Lichtenberg.]*

I. Scharnikow.

II. Weisselneitz. Scharlein. Krawein v. Kraewein. Dührneitzen. Glemgi. Kunstki. Morrein. Vörschempah. Drintki. Wunski. Juneitz. Duhlk.

78. *Liepe.*

I. Främbcke. Jerialcke. Prötz. Zipoll.

II. Lucic. Jissen. Klatz. Kunschirr. Pros. Breeschen v. Breetschen. Sarschei v. Sartschei. Kränken. Pretsch. Compein. Leipnitz. Schweissel. Vigölen. Vissetei.

79. *Loge.*

II. Sapels.

80. *Loitze.*

II. Dollneifken v. Tollneften. Gurken[-berg]. Lunk. Lüsaitz v. Lüsatz v. Lusatz. Plost. Radack. Schriebeneitz v. Schreibneitz.

81. *Lomitz.*

I. Dörlitz. Kofahl. Mastien.

II. Grusenfangal. Kirr. Lafei. Stameist v. Stameitz. Goschan. Gottfeitzen. Tiffeitz. Gohleitz. Brosein. Bockeneitz. Cigaarte. Leipeitz. Glain. Lohntsee.

82. *Luckau.*

I. Grabow. Kasteinecke. Porath.

II. Jüstneien. † Majoenes. Schüleitz. Schüneitz. Trimeneitz.

83. *Lübbow.*

I. Gadow. Kunitz.

II. Dransen. Düpen. Blischei v. Plischei. Sarröben. Günschei. Mödeln.

84. *Lübeln.*

I. Biehl. Christiemke. Jagutcke v. Jagodcke. Jerialke. Kofahl. Muder. Premke. Piast. Wappaus.

II. Suckolnehdüpe. Pigons. Kreiweitzen. Jürreitz v. Jurreitzen. Düpe. Jüstneitz Libröde. Sookosen. Solafken v. Sugolofken.

85. *Lüchow.*

I. Carmienke.

II. Greps. Schrebschnee[-stücke] v. Schribahn[-stücke]. Lucie. Jeetze v. Jeetzel. Jostesack. Kosbeneich *(corr. pro* Gosteneitz).

Drawehner Koreitz. Salzwedeler Koreitz. — Ljauchi (Hennig *pro* Luchow). — W *Memorabilia Luchoviensia* (rękopis w archiwum państwowem w Hanowerze) podane: Leissnich = Lüchow i Gaggeleitz = Lüneburg.

86. *Lüsen.*

I. Bauseneick. Cosacke. Janische. Simcke. Wilcke.

II. Sagelofken. Gustneitzen. Camineitzen. Schirreitzen v. Scheireitzen. Strina. Dumbeitzen. Zanehf. Platjei [-wiesen]. Storz. Baansen. Maertzen. Jeschüsk. Kohlneitzen. Plost. Warpneitzen.

87. *Lütenthien.*

II. Soloffen. Parat[-stücke]. Güsteneitz. Wilsk[-Busk]. Gurken. Saussen. Dorisch. Strach. Zarnehf[-berg]. Luhm. Gönsche. Mücker. Lüsen. Brisencken. Luhmke. Kortjäh. Duhnbötsche. [Vor-]wills. Sieleitz. Schriebeneitz.

88. *Maddau.*

I. Carmincke. Jagöttke.

II. Zossen[-berg]. Babeletzen.

89. *[Malsleben.]*

II. Breseine. Germenaden. Streick. Farbeitz. Fretien. Selof v. Solofken. Sohls v. Solgä. Tombein. Lüskau. Plast.

90. *Mammoissel.*

I. Gramüsch. Kasteinecke. Kofahl. Schleinecke.

II. Döhl. Joyeinkum. Piyön v. Pigön. Repen. Striwein[-stücke]. Tibing.

91. *[Marleben.]*

I. Dörlitz.

II. Geissen v. Geihsen. Kraiweitzen. Stahnken.

92. *Marlin.*

I. Kofahl.

II. Bröde. Düleitz. Jüsneitz. Vergorneitz. Blaneiz v. Blanneitz. Plosten. Perpütz (m.). Priweitzen. Pijöhns. Zarreitz. Fasineitz. Heidümken v. Heidrenken (*corr.*). Klanzei. Neifken. Rüthjeith. Sostohm. Schirren. Schüstern. Zieleitz.

93. *Meetschow.*

II. Belleitz. Damasken v. Dammasken. Feitzendöhlen. Gleinken. Jilgen. Kneselanken. Krautschen. Kahl. Kuseleitzen.

94. *Meuchefitz.*

I. Grambeck. Kofahl. Kutleick. Tribian.

II. Wanjörken.

95. *Molden.*

II. Görsken. Storssnitz. Zossen[-berg].

96. *[Müggenburg.]*

I. Främbcke. Glaffatze. Jancke. Jagudtge. Kuthleick. Schlötge. Wappaus.

II. Scheideitz. Brömbiek. Dumbrügge. Josterfach. Poreien v. Porrein. Planneitz. Prüss. Ratenwüh. Sohreck. Sogelof. Stramei. Schriebahn[-stücke]. Trieneitz. Zerrüthzeitz.

97. *Mützen.*

II. Lunkneitz. Zieleitz.

98. *Nauden.*

I. Kofahl.

II. Sogelofken.

99. *Naulitz.*

I. Glabbatz. Kuthleick.

II. Sarücken. Wungahl. Pohl. Seiseitzen. Plasineitzen. Koleisch. Neifken. Solofken. Klaatz. Mikromiez. Piycerken. Sieleitz. Planeitz. Privezneizen. Schüseleitzen.

100. *Nemitz.*

II. Dürlei. Targofei. Mietzeidels. Pöhlpatz. Seelen[-berg]. Vertoigen. Wirjahn.

101. *[Niendorf b. Bergen].*

II. Boben. Büskau. Breiss v. Preiss. Koleitz.

102. *[Niendorf b. Gartow].*

I. Wiebelitz.

II. Blaneitz. Klafein. Lank. Soar. Schleifk v. *corr.* Schleisk v. Schleik. Schlamen. Puscheik. Laas. Krummeitzen. Maschein. Sierfeitz.

103. *[Oldendorf].*

I. Pollehn.

II. Brode. Geesen. Loosken[-feld]. Kaliesen. Mäkenschier. Ploost. Starreitzen. Trineitz.

104. *Pampow.*

II. Zieneitz. v. Zienitz.

105. *Pannecke.*

I. Jirjahlke. Warnecke.

II. Güstneitzen. Zadern. Gleintjei. Göhst[-wiesen]. Grabein. Stratz. Tompey [-wiesen]. Wissethey. Zeleitz.

106. *[Pevestorf].*

I. Bardien.

II. Gleinken. Jabeluhn. Langefein. Muggerken. Pleitsch v. Pleitscher [-berg]. Pretschen. Preising. Sieleitz. Vorbein. Wachsstruck. Wirgel.

107. *Plate.*

I. Janische. Simke. Kofahl. Jagödeke. Pietziol. Piasch. Protz. Radacker. Schlöttke. Biel. Främke. Zipoll. Tribiahn. Tribiank. Kuthleick. Bauseneick. Casteinke *(olim:* Christinke). Tidaitz *(olim:* Tidatz).

II. Drehn. Güstneitzen. Gureitz. Jarisch [-feld]. Jolau. Lauseitz. Leiseitz. Lunken. Pijöhn. Sieleitz.

108. *Predöhl.*

I. Mastien.

II. Koleitzen. Papielen. Köschen [-stücke]. Preis [-land]. Preetsch v. Preitsch. Lenitz v. Lehneitzen. Tideitz. Warneitzen. Zieleitz.

109. *Prezelle.*

I. Dörlitz.

II. Gottfeitz. Zowe. Proseneit v. Porseneit. Gleimken. Prebsch. Klafeist v. Klafeitz. Sakaasen v. Sakas. Palleh. Rasea. Slammeitz. Fineitz. Stelk. Wirl. Zigarrth. Crummeitz. Gräms. Fagall. Trevel.

110. *Prezier.*

II. Bessing. Bobke v. Bopke. Bulko[-stücken]. Kouschei. Kremin. Jomke. Lang. Moleifken. Mudel v. Müdel. Landen. Plast. Personeitz. Pretsch. Sörck. Seleitzen. Sogelatken. Sohr. Verbalden.

111. *Priessek.*

II. Kräweitzen v. Krüweitzen. Püleitz. Warreitz.

112. *Proitze.*

II. Brodeck. Gotsche (f.). Garreiz. Geist. Klanzei. Mühzen. Prohstack. Puleitz v. Püleitz. Sieleitz. Soloff. Strauz v. Strauze Schlamienken. Warreitz. Wirreitz.

113. *Püggen.*

I. Kasteinecke. Schleinecke.

II. Garreitz. Jablomki. Jüleitz. Klaatz. Klanzei. Lumdyje. Papaneitzen. Schleseneitzen.

114. *Puttball.*

II. Wissein. Sogolofken. Gleinschen. Blawassen. Sidallen. Panneitzen. Pleischuren. Schamein v. Schlamein. Koseinken. Blanneitz. Plaas[-garens] v. Plaaz[-gaarens]. Rothein. Seislein. Bockwein. Mastienen. Strei. Gählken. Waggereitzen. Fagarden. Schampen v. Schampeien.

115. *Quartzau.*

II. Wirreitz.

116. *Ranzau.*

I. Jirialcke.

II. Gürlein v. Goerlein. Güdeitz. Brüdack. Sobbein. Güssneitzen. Gürleitzen. Mividack. Schlammau. Finnöh. Glanskey. Breseyn.

117. *[Rebenstorf].*

I. Schanikow.

II. Garbeneitz. Gorz v. Gohrsen. Günschei. Gürken[-berg] *v.* Gülken[-berg]. Klun. Pagun. Sugarben. Sugeloh.

118. *Reddebeitz.*

II. Bombeitz. Kamin. Küsteneitz. Lung[-dal]. Pijöhn. Resein Schwutzschien.

119. *Reddereitz.*

II. Gustneizen. Fileitz v. Fieleitzen *(corr. pro* Sieleitz*)*. Thieskolen v. *corr.* Thieskoten. Goreizen. Kolleitz. Langenei. Lonsack. Prezier.

120. *Redemoissel.*

II. Darschau. Zarneicks.

121. *Reetze.*

II. Parreien. † Wuning.

122. *[Rehbeck.]*

I. Bauseneick.

II. Laase. Lun [-dahl]. Görlein. Lowey. Breese. Duhl. Düeaneitz. Blanön. Dawatschen v. Derwatschen. Serneitz v. Surneitz. Scharneitz. Lositz. Barreitz. Triebeneitz. Strachü. Verstruh. Fangel. Fiel v. Viel. Solei. Sopost. Sagleben. Schriebahn[-stücke]. Schriebeneitz.

123. *Reitze.*

I. Tribiahn.

II. Cabrünn v. Kebrün. Glanon. Jüsneitz v. Jüstneitz. Kriweitz. Triwneitz.

124. *[Restorf.]*

II. Blannen. Dambeitz. Drähnke (f.). Glamp-Sei. Jamken. Kaje. Lanken. Leisch. Meischow (cf. Meetschow). Maddaus. Plaast. Seerig v. Sering. Verstroh.

125. *Saasse.*

II. Buetjahn. Buneks[-feld]. Creutzen. Kraensch. Loweitz. Nienjeiden. (*corr. ex* Nieweitzen).

126. *[Gross- u. Klein-) Sachau.*

I. Kofahl.

II. Gleimken.

127. *Saggrian.*

I. Warneke. Wilcke.

II. Lungnei. Roleitz.

128. *Salderatzen.*

I. Kofahl.

II. Gungale. Güstneitzen. Kreiweitzen. Nieweitzen. Paraten. Ploosten. Sürken [-berg]. Zaaten.

129. *[Sallahn].*

II. Lasfein.

130. *Sareitz v. Sarreitz.*

I. Mautz.

131. *Satemin.*

I.' (Z całej parafii): Kofahl. Främke. Seide. Bauseneick. Wilck. Kleiske. Drausemann. Warratz. Christimke. † Könecke. Grambeck. Ratke. Jarke. Kluske. Tideitz. Glabbatz. Stannau.

II. (Z całej parafii): Brelack. Breese. Draweiss. Dorsnei. Drehm. Duleitzen. Dohl. Fungahl. Jörk. Janeitz. Kreiweitz v. Kraiweitzen. Koreitz. Kreitznei. Lundei. Les[-wald]. Lungsei. Leip. Lung. Muschblahn. Meisnei. Neereitz. Passareicken. Prilop v. *corr.* Prilov (przed 1637 samoistna, a *Sacemina* granicząca wieś, dzisiaj prawa połowa wsi). Preistdam. Preschenung. Paranung. Pretschönke. Plosten. Rüsptein. Schapas. Schanangs. Soleisen. Schrelepp. † Schijop. Stramei. Sarücken. Triebeneitz v. Trimneitz. Waddöhr v. Watdöhr. Wastawen v. *corr.* Wasdahm. Weislanei. Wackermin v. Wakermienen. Waplon. Wirsken. Zabel. Zülen. Zieleitz.

132. *[Schüpingen].*

I. Pollehn. Warratz.

II. Jochenfein. Küschau. Lunken. Sobein.

133. *Schlannau.*

II. Düleitz. Güsteneitz. Kohley. Lunsak. Majack v. Mojak. Kreiseneitz. Nogarts. Seleitz.

134. *Schlanze.*

I. Kofahl.

II. Döhl. Plossen. Miethska[-feld]. Lank. Gühleitz. Plaschey. Prieseck v. Prisseick. Triebeneitz.

135. *Schletau.*

I. Kofahl.

II. Grummath. Glein[-stücke]. Gottie[-stücke]. Duhl. Plahst.

Joleitz v. Jöhleitz. Drafeist. Fangeleitz. Jirseik. Panni (sg.) Post. Preetsch. Schiebel. Trebs. Zehreneitz.

136. *Schmarsau.*

I. Kofahl.

II. Pretschen. Kuhst (m.). Jostreben. Kalössen v. Kalässen. Planneitz. Pissein. Rödeitz. Sereneitzen.

137. *[Schnackenburg].*

I. Britzke.

II. Hennings: Gogegord *pro* Godegord (nazwa miasta).

138. † *Schnega.*

I. Flessau.

II. Stapel.

139. *Schreyahn.*

I. Kofahl.

II. Draweisch v. Draweitsch. Jirjost. Sieleitz. Soleik.

140. *Schweskau.*

I. Pateyeick.

II. Kielreitsch. Beitsch[-berg]. Tapeleins. Liesei. Seleitskanzen v. Seleitzkanzen. Durkanzen. Lanneitz. Gorein. Prötzen v. Prösten. Kanzen. Kamin. Beesings. Perguhn. Schörken. Glandiein. Tabenschein. Dammbrauchen. Leisam. Waakfein.

141. *Schwiepke.*

I. Kofahl.

II. Gülein. Gusneitzen. Klaatz. Pleisseneitzen. Sieleitz. — Schwiebki.

142. *[Seelwig].*

II. Bresineitzen. Dumbeitzen. Solofken.

143. *Seerau i. Drawehn.*

I. Kofahl.

II. Trimneitz v. Triemeitz.

144. *Seeran i. Lucie.*

I. Jirjahn. Dragul. Marjahl.

II. Breese. Barreitz. Dau v. Daug. Dauji v. Daujy. Dücaneitz v. Ducaneitz. Gamiehlen. Görlein v. Goerelein. Güstneitzen. Krangen v. Krungen. Lawei. Lohsen. Leiseitz. Moreiken. Prestannen. Prüss. Rucktein. Sileitzen. Triebeneitz. Vungal. Warrahn.

Działy lasu *Lucie:* Brisch. Duhl. Dürlang. Cuperneitz. Gey. Graumatz. Greisfein. Grabein. Guleitzen. Fiscarr. Leibchur. Nufein. Maschfein. Plaas. Radoneitz. Surneitz. Schweindel. Tobeitken. Viel. Sapressen. Wildsein.

145. *Simander.*

II. Saleneitz. Lanzen. Prieweitzen. Triwein. Plost. Darweizen. Briseneitzen. Grabjei v. Grobjei. Wass. Kolk. Mussein. Beitzen. Saaren. Dammerjahn. Grieswein.

146. *Solkau.*

II. Brode. Briesähn. Kojahn v. Kojans. Lunck. Mücker [-heide]. Ploost. Sarne[-berg]. Solofken. Zieleitz.

147. † *Spithal.*

II. Baleitz v. Paleitz. Güleitz. Lüsseneitz. Solofts. Stoven. Willschier v. Wilschien.

148. † *Starrel.*

149. *[Steine].*

II. Lehmweitz.

150. *Süthen.*

I. Benitz. Kofahl.

II. Güstneitz. Willsein. Nobelfein v. *corr.* Nobelsein. Nobrisein. Klatzen. Krammietz. Ploossen. Röw[-stücke]. Niewein. Nieweisen. Piöhns. — Kleibjoste[-baum].

151. *Tarmitz.*

II. Deissen. Domachoe. Gläu v. Gläu [-feld]. Appelei. Kräbeitz v. Kräbeitzen. Lennerken [-see]. Loose. Lunk. Nahlosen. Triebeneitz.

152. *[Teplingen].*

I. Wiebelitz.

II. Joblömken. Koreiz. Pöllen[-berg]. Röw[-stücke]. Wasteneitz.

153. *Thune.*

II. Kertäf[-wiesen]. Klatz. Lehsten [-berg]. Lunk. Pirporn. Priesing.

154. *Thurau.*

II. Guesteneiz. Sogelofken.

155. *[Tobringen].*

II. Breese. Gräbein. Gühr. Güsteneitzen. Katzaken. Krefien v. Krefein. Kahnschen. Lestneitzen. Leisaek. Loops. Meesen. Papelneitz. Papeneitz. Pastein. Plaast. Poparren. Sahrfeitzen. Sagelafken. Schamy v. Schamey. Scheerken. Stratein v. Stredein.

156. *Tolstefanz.*

I. Bauseneick. Greibke. Warncke.

II. Bagarneitz. Dumbeitzen. Jilehn. Kohleitzen. Leiseitzen. Meretsch. Papeist. Pieohn. Pundieck. Persieneitz. Röf[-stücke]. Solofken. Schaberlanktein. Striebeneitz. Verstrunselein. Wilnawag Winkschill.

157. *Trabuhn.*

I. Bauseneick. Kofahl.

II. Drinach. Duren. Paschangs. Zidallen v. Zideln. Zeleitzen Zirnen v. Zirenen. Beesings. Camins. Gleinsch. Langdö. Mösen. Caliessen. Dalschen. Kanzen. Kaminken. Kleibeitzen. Pröstleitzen Zagelofken.

158. *Trebel.*

II. Grabein v. Kraffein. Iahms[-stücke]. Kahlen. Klatzen. Kromssen. Leisen. Lohnken. Plast (m.). Punnäken. Seesendöhl. Seleitz. Schörken. Wirjahn.

159. *Täschau.*

II. Kreiweitzen. Sallien.

160. *Vaddensen.*

II. Klaneitz. Pümneitz. Sallien. Zarenze.

161. *Varbitz.*

II. Drallweetz. Gleinken. Jobenjeh [-legden]. Korteez. Maatzen. Passeintje[-busch]. Sohms[-feld]. Thielitzen. Zehren[-berg].

162. *Vasenthien.*

II. Plast. Klatzen. Möckern. Fistrein. Scharneitz [-wiesen]. Schangenprem. Gleins. Güsteneitz. Rotein v. Rostein *(pro* Roktein). Kastein v. Katztein. Dillei. Lestein. Zigar. Salein v. Solein. Paperneitzen. Bleiseneitz. Begöhn. Trebeneitzen. Spilon v. Sprilon. Saghören. Katzken. Güldeneitzen. Sabein. Stradöhm.

163. *Vietze.*

II. Drehnk. Gleinke. Guhleitz. Jaask. Jellneitz. Paperein v. Papernei. Stür. Zieleitz.

164. *[Hohen-] Volkfien.*

165. *[Volzendorf].*

II. Breekiesen. Grachen *(falso scr. pro* Grauschen). Gistren. Duber[-wiesen]. Joblum. Paporen. Plosten. Sieleitz. Tambein v. Tumbein. Vigoren. Wilszein v. Wilzein. Wilschuren.

166. *Waddeweitz.*

I. Saucke.

II. Plosten. Popedey. Prekneizen.

167. *[Warpke].*

NB. Nazwa ta wsi jest mimo słowiańskiego wyglądu przecież niemieckiego pochodzenia, brzmi według dokumentów „Wertbecke“ (1360) i „Werbeke“ (1450).

168. *Weitsche.*

II. Dücaneitz. Jorack. Sohren. Dauge. Krunkfeitz. Prüss. Sopung. Baakfein. Greibkens[-kamp]. Radack. Sieleissen. Tribeneitz.

169. *[Winterweyhe u. Kreyenhagen].*

II. Deelneitz. Düleitz. Kölschen[-berg]. Krebeitz. Meelsen. Mücker. Nobelfein. Ploost. Pollfeitz. Repass v. Repäs. Stragü. Wirreitz.

170. *[Gross- u. Klein-] Wittfeitzen.*

II. Gusneitzen v. Güsteneitz. Griesen. Kübeneitz v. Kümbeitz.

171. *Witzeetze i. Drawehn.*

II. Griesen. Gusneitzen. Güleitz.

172. *Witzeetze i. Lemgow.*

I. Kabelitz.

II. Dammerjahn. Serau. Pittbrisch. Krammiens. Wasseiken. Siepken. Patözen. Guhleitz v. Gühleitz. Raböschen. Teiskulen. Sopplamm. Gadenzien. Liesbein. Blanneitz. Malleitz. Pastang. Pilschen. Plasten. Sagelafken. Sehliesen. Strey.

173. *[Wöhningen].*

I. Bacheratz.

II. Dulaitz.

174. *[Woltersdorf].*

I. Pijahs. Thiedeitz. Wiebelitz.

II. Pisangs. Heidömken. Grethlansen. Jospernah. Soleitzen. Sosterleitz v. Sösterleitzen. Soderneitzen. Preckneitzen. Compernah. Goorsten. Künsgül v. Kunsgül v. *corr.* Kumgül. Lass. Pagün. Ploossen. Rucheln. Poleitch. Trebeneitz.

175. *Wustrow.*

I. Bauseneick. Kabelitz. Nehmzow. Schleinecke. Warratz.
II. Fehl. Triebeneitz.

176. *[Zargleben].*

II. Jablomken v. Joblömken. Jüleitzen. Püschtein.

177. *Zebelin.*

I. Saucke.
II. Döhlen. Düleitz. Glaniveitz. Güsteneitz. Kreiweitz. [Lang-] Jordnick. Leiseitz. Lunk[-feld]. Ploss [-garten]. Weitschei.

178. *Zeetze.*

II. Berückefein. Güleitz. Jandneitz. Jörgelei. Pleust v. Pluest. Rutkitein. Schmaleitzen.

II. Powiat dannenberski (Kreis Dannenberg).

1. *[Bahrendorf].*

II. Bonatz[-berg]. Damkahl. Klatz[-berg]. Nief. Paarlang. Plassen. Ilschen. Ilschen[-berg]. Posade. Daseneck.

2. *Barnitz.*

I. Maatsch.
II. Dwas [-stück] (*corr. ex* Dassau [-stück]). Roxe. Aleiten. Plein[-grund]. Fangel[-stücke].

3. *Bellahn.*

II. Dobein. Geitke. Geisenei Jabein. Kajüh v. Kiju. Sorjü. Sola.

4. *Braasche.*

II. Göhrde. Güstneitz. Mutzehl. Mehlfiel.

5. *Brandleben.*

II. Giesnicken. Gusneitzen. Pauschen. Thräns. Nubens. Zamosch.

6. *[Bredenbock].*

II. Brekusen[-feld]. Boneitz[-berg]. Daselien[-feld]. Soracks[-feld]. Grabelangs[-feld]. Lanken[-feld] v. Lanker[-feld]. Mütschels[-feld].

7. *Breese i. G.*

II. Göhrde[-feld]. Klotzen.

8. *Breese i. B.*

I. Främke. Janecke. Kablitz. Ripke. Sauck.

II. Jeetzel. Leipeitz. Neifken. Ruptein. Tautsche. Triebeneitzen. Zeerken. Gusneitz. Stoor[-wiesen].

9. *Breese i. M.*

I. Frömke. Maatsch. Raunatz. Riebock. Ribke. Puteick. Siemke. Scholfien.

II. Jabelsen. Krieben. Naguren. Prieweitzen. Pasacken. Prietzens. † Rekowen. Sabelangs. Seiselken. Siedelsken. Trimsen. Fangeln. Sabeln. Puhlen. Seidens. Peylahn (*corr. pro* Preylahn). Maatsch[-damm].

10. *Breselenz.*

I. Garmisch. Kaminke.

II. Kieblee. Satkow. Stragans[-wiesen]. Zieleitz[-wiesen]. Thornsen. Trieneitz[-wiesen].

11. *Breustian.*

I. Janecke. Konau. Kosack.

II. Davein. Plass[-kuhle]. Parreiz. Paggeleitz. Sieleitz. Soreiz. Stragan[-wiesen].

12. *Bückau.*

I. Puteick.

II. Dautschen. Driewen. v. Drieven. Kabeln. Klafein. [Blanck-] Kuschen. Laasen[-wiesen]. Jodacken. Jeetzel. Lieper[-wiesen]. Priwensch. Trivian. Vorstruche. Pörmke. Molak[-wiesen]. Dreim.

13. *Cacherien.*

I. Riebock. † Könecke.

II. Dorken. Gureitz. Gleinken. Kabeln. Kliefen. Klaazen v. Klatzen. Krautz. Lausatz. Rudans. Nuhben v. Nuben[-stücke]. Triems. Gusskahl. [Peter-]gurken. Klohn. Klohner[-winkel]. Fangel[-acker].

14. *Carwitz.*

I. Pust. Wilke.

II. Breeden Daugen v. Dauden. Dureitzen. Gleins. Guhrken. Gussneitzen. [Gross- u. Klein-]Kusatzen. Keisslein.' [Gross- u. Klein-]Kreiben. Jaberneitzen. Jastrein. Jabelohn. Nufein. Saalsken. Sageloffen. Siepeins[-grund]. Sieleitz[-moor]. Sieleitz[-berg]. Schmarkien. Strarrsen. Reetzen. Reetz[-wiesen]. Zapussen.

15. *Collase.*

II. Gleinken[-feld].

16. *Dambeck.*

I. Jirjahn. Predöhl.

II. Garlsen. [Gross-]lanken. Parlanken v. Palanken. Thunsen. Zarücken v. Züracken. Zersen. Röx[-wiesen]. Iser- v. Isker [-kamp]. Niesens. Zagens. Gussens. Blanzens. Wappereuth. Kries. Stretz[-wiese]. Schräben[-dieck]. Preckels[-kamp].

17. *Damnatz.*

I. Maatsch. Predöhl. [Wendt].

II. Koreitz. Nemitz. Röx (m.). Kaje[-deich].

18. *[Drethem].*

I. † Könecke.

II. Bresen[-feld]. Paarlangs[-stücke]. Plaars[-grund]. Plass [-feld]. Wickleitz[-feld]. [Stein-]breese. Kries[-feld]. Lessendohn (*pro* Lessendohl). Lau.

19. *[Damenberg].*

I. Bauseneick. Bätke. Betke. Bielke. Karminke. Kreitz. Kufke. Niemeitz. Polack. Predöhl. Riebock. Ripke. Ziesenitz.

II. Bonatz [-wiesen]. Juvenack. Maasch-Kabeln. Lauben. Dumlaase. Stromske[-Rieth]. Paask. Pörmke. Dooren. Dorelang. v. *corr.* Develang. — Hennig: Weidars (połabska nazwa miasta Dannenberg). — H. Guthe, die Lande Braunschweig und Hannover, 1888: Woikam (str. 101: „Dannenberg von den Wenden ehemals Woikam genannt").

20. *[Neu-]Darchau.*

II. Laucks. Klinek[-berg].

21. *Darzau.*

22. *[Dötzingen].*

I. Karminke.

II. Meudelfitz. Klötzie. Mauschepanz.

23. *Dragahn.*

II. [Forstort] Granthien. [Forstort] Zetau.

24. *Fliessau.*

II. Plass[-gare]. Vorbeitz[-feld]. Duhl[-stücken].

25. *Gamehlen.*

II. Dassau.

26. *Glienitz.*

II. Puttstrohm. Dohl (m.).

27. *Göhrde.*

II. Lissauer [Berge]. Nadlitz. Schlamien. [Forsthof] Zienitz.

28. *Govelin.*

II. Kahlitz. Pohsa. Sielitz. Stans. Flickedohl.

29. *Grabau.*

I. Mieth.

II. [Gross- u. Klein-] Blanst. Doarke. Hustanz. Kabeln. Saggelafs [-feld]. Saggelafs [-garten]. Tarn (m.). Terz [-gaar]. Wabbereits. Lang (m.). Kullein[-wiese]. Krahm. Feisch. Niesen[-deich].

30. † *Grippel.*

I. Jirjahn. Kraas.

II. Blaneitz. Drieneitz. Gustneitz. Killnitz. Kleeweitz. Kroten. Lauseitz. Plahsten. [Gross- u. Klein-] Rebsen. Zaden. Zagelapp. Landen.

31. *Gülden.*

II. Grabacken. Lausitz. Nedzets [-heide] u. Nadzetz[-weide]. Plast [-berge]. Domsen[-feld]. Priesseck. Strachs[-feld].

32. *Gümse.*

I. Bauseneick. Carmienke. Maatsch. Muchow.

II. Wabbreiten.

33. *[Gross-Gusborn].*

I. Jirjahn. † Maack. Mieth.

II. Briesens. Dauschen. Gieneitz [-wiesen]. Gusneitz. Leipens. [Die kleine] Lucie. [Gross- u. Klein-] Pardein. Stauenk Zörtz. Düpe. [Hölten-] jahs. Jahs[-gärten]. Pries[-kamp u. -moor u. -stücke]. Wahrens.

34. *[Klein-Gusborn].*

I. Carminke. Maatzsch. Riebock. Warnecke.

II. Duhl. Glieneitz. Gusten. Gustruv. Jabelenz. Leibchen. Marjahls[-horst u. -grund]. Nuben. Planneitz. Plass. Solang. Strachü. Vamleitz. Wickerah. Zienschen. [Gross-] viel. Mehlen[-wiesen]. Muthschel. Rierbs (*pro* Riebs]). Siedels [-gärten]. Stapuhl. Vehnschen. Ziemschen (*pro* Zienschen).

35. *[Harlingen].*

I. Daasch.

II. Duhls[-feld]. Jürken[-berg]. Posade.

36. *[Gross-Heide].*

I. Kraas. Prilipp.

II. Baleitz. Blärsen v. Blarsen. Bauck. Briese[-wiesen]. Castruwe. Gey[-wiesen]. Guhlji[-feld]. Jeetze. Kreibsen. Lauji. Leibguhr. Lucie. Mielefitz. Prielefitz. Samodel. Straucham. Tausen. Wildsein. Bruerdein. Iser[-kamp]. Jaukenduhl (*corr. pro* Zaukenduhl). Kopen[-wiesen]. Kunspuhl. Munker. Pagels[-kamp].

37. *[Klein-Heide].*

I. Lau. Warnecke.

II. Butjahn. Duhl. Dobeitzen. Guhljih. Guhschien. Guhrtschen. Johdack. Klantzen. Krie. Kuhneitz. Prehwähs v. Prewäs v. Prewächs v. Prehvähs v. Prefähs. Purlang. Saguschie[-feld]. Wattk. Zeiben. Dover. Kabeljih. Krangen. Kuhreitz v. Koritsch. Laujih. Peischien v. Peischiens[-grund]. Prehestand. Purneitz. Stack. Straujih. Viel. Vorlaff.

38. *[Hitzacker].*

I. Bellahn. Bornekow. Maatsch. Predöhl.

II. Jeetzel. Lang.—Hennig: Liautzji (połabska nazwa miasta Hitzacker).

39. *Jameln.*

I. Carmienke. Konau. Kraul.

II. Barzein. Claatsch. Broden. Dodel (*corr. pro* Podel).

40. Kähmen.

I. Jahnecke.

II. Brinken. Gleinken. Satück. Stohrz. Trieneitz[-wiesen]. Brode. Klötz. Siedels[-gärten].

41. *Keddien.*

II. Drommatz. Mutzehl. Ponnei. Sieleitz. Widdels. Loge[-feld].

42. *[Klein-] Kühren.*

I. Breese.

II. Geschen[-berg]. Goords[-berg u. grund]. Lanker[-feld] Pracher[-berg]. Vipel.

43. *Lause.*

I. Grambke. Jirjahn. Kraas. Mirow. Pust. Wappaus. Weissack.

II. Beisch[-berg]. Brosein. Brotk. Gromatz. Lankens [-wiesen]. Malein[-stücke]. Priesch. Strehm. Thiedeken. Wildsein. Fell Leisch. (m.). Glambecks[-wiesen]. Gordelitzer [Fuhrenkamp]. Grusen [-horst].

44. *Landsatz.*

I. † Hanke. Maatsch.

45. *[Langendorf].*

I. Janisch. Kraack. Kröpke. Warnecke. Wilke.

II. Cessau. [Dorf-]glein.]Lang-] glein. [Lang-] neiben. Lausatz. Sahlken. Börmke. Fangel. Groben.

46. *[Langenhorst].*

I. Matsch.

II. Blaneitz[-wiesen]. Buekfein[-wiesen]. Beblas (*corr. ex* Repas). Baakfein. Jodack. Jastack [-wiesen]. [Cossater-] Krangen. Kreiweitz [-wiesen]. Lau v. Laug v. Lauck. Neif [-kamp]. Nufein. Piedeiz [-wiesen]. Pentke. Pulei [-feld]. Wackerdei [-garten]. Wildsein[-garten]. Bauk. Brodei. Bruerdein. Düpe. Fangel. Kohstrube. Ruckthein[-wiesen]. Schörties.

47. *Lenzen.*

I. Carmiencke. Klafaack.

II. Boneitz v. Buneitz. Gleinei v. Gleiner[-feld]. Gurken. Güsteneitzen. Maujahn. Natbein [-stücke]. Sagelofken. Loge. Marschfein.

48. *Liepe.*

II. Pretzofen.

49. *Lüggau.*

I. Puteick. Warnecke.

II. Guhren. Krieweitzen. Miehlneitzen. Staben. Jeetze. Plachs [-feld]. Zageist.

50. *[Marwedel].*

I. Puberitz. Warnecke.

II. Plass [-stücke]. Lang. Jeetze. Strause[-stücke].

51. *Mehlsien.*

II. Copneyen. Gustneitzen. Paperdein. Wabkahlen. [Zarten. Beinsen. Copney[-berg]. Repeitzen. Plaassen (pl.). Restein. Laasen. Kaaleitsch (m.). Ladein [-weide]. Naderbeitzen. Zieleitz [-gärten]. Diessel[-stücke]. Dorkens. Pugens. Scheerkens.

52. *[Metzingen].*

II. Lausacks [-feld]. Plast [-feld]. Penniesen [-bergsfeld]. Sagast[-feld]. Wilsen. Tribengs[-feld].

53. *Middefeitz.*

I. Sauck.

II. Lankau. Güstneitz[-feld]. Müthzohl. Glein. Prepow. Planaitz. Prisings[-feld]. Levin[-heide]. Netznitz. Sareitz[-feld]. Dohls [-feld].

54. *[Mützingen].*

II. Beitjâhn. Guhl. [Queer-]luseitz. Kuhbrein. Rehpeitz. Riebracken. [An-]duhr. [An-]drähn.

55. *Nausen.*

I. Bubach. Karmienke. Mautz.

II. Dulei. Gystneitz. Lockau(m.). Prichbohm. Saglafen.

56. *[Nebenstedt].*

I. Bonatz.

II. Butjahn. Lucie. [Neun-] Peits.

57. *[Niendorf].*

II. Barneitz.

58. *Penkefitz.*

I. Bellahn. Griepke. Predöhl. Riebock.

II. Blanskerjahn[-stücke]. Bresstah. Criewitz. Gohleitz. Gordack. Gusen. Kabelken. Klootzen [-stücke]. Mahram. Nieperfitz. [Tick-] plassen. Pretken [-stücke]. Pekrans [-stücke]. Sagelaffen. Tiessen. Wappeitz. [Grosse u. Kleine] Zickdohl[-stücke]. Draggadel v. Regattel. Kohl. [Old-] lang. Plas[-stücke]. Roex. Titz-Las.

59. *[Pisselberg].*

I. Banneitz. Pust.

II. Dummlase. Trienlase. Garels. Jeetze. Streetzkarren.

60. *Platenlaase.*

I. Främke. Grambke.

II. Güsteneitzen. Loda[-wiesen]. Pastrunah[-wiesen]. Kuneitz. Pliewein. Triebeneitz. Sielneitz[-feld]. Schleseneitz. Rucktein[-wiesen]. Jeetzel. Daubestruck. Gemeleitzen. Griesen v. Griesen[-feld]. Jamanns. Messkalcitz. Pastry. Pastrunach- v. Pastrunah[-wiesen]. Tomendole. Warsau.

61. *[Prabstorf].*

I. Lau. Prilipp.

II. Duhl. Kuswuren. Sieleitz[-feld].

62. *Predöhl.*

I. Guhl. Bonatz. Kraas. Puberitz. Quast.

II. Klicka. Krohm. Niesen[-deich] v. Niesen[-wiesen]. Triems [-gärten]). Dungen. Zeiten.

63. *Prepow.*

I. Saucke.

II. Glainck. Klans (m.). Lankols[-berg] (*corr. ex* Langdols [-berg]). Pampörn. Pracher[-berg].

64. *Pretzetze.*

I. Grensien. Mirow.

II. Planeitz. Putloser [-moor]. Wildsein. Düpe. Graumatz. Grusen[-horst u. -wiesen].

65. *Prisser.*

I. Gartz. Scholvien.

II. Buwiken. Guhrkeien. Lasci. Paleitzen. Pagulen. Planneitz. Plassen. Pleiss. Sagusch. Vessiren. Sagelofken.

66. *Pudripp.*

II. Pattgaren. Ramassel[-stücke]. Geif[-holz]. Grobkirr (*corr.* ex Grobkie). Loogs[-feld u. -tannen].

67. *Pussade.*

II. Duhl[-berg]. Lanken. Pracher[-berg].

68. *[Quarstedt].*

II. Wickeleits[-feld]. Siedels[-berg].

69. *[Quickborn].*

I. Laue. † Maak. Maatsch. Ribock. Warnecke.

II. Kävel. Nemitz. Nemitzer [-föhrt]. Plönsnitz. Reepken. Motel. Stüden.

70. *Riebrau.*

71. *Rieckau.*

72. *Riskau.*

I. Daasch. Kraitz.

II. Gusteneitzen. Kosselohn. Laase. Mulkatzen. Sagelefken. Ricken[-gärten].

73. *Sammatz.*

II. Bautz. Brieseck. Göhren (pl.). Langgäh. Liessow. Pahrlang. Prietzierek. Mürnei. Plahrs. Ziedelitz. Ziedelitzer [-berg]. Koltz. Lassen[-berg].

74. † *Sarchem.*

I. † Könecke. Niemeitz.

II. Klötz. Klötz[-berg]. Pussader[-sied].

75. *Sarenseck.*

I. Carminke. Wilke.

II. Glenken[-feld]. Glenken [-kuhle]. Krautzen [-feld]. Suberitz[-feld].

76. *[Schaafhausen].*

I. Bellahn. Jirjahn. Pust.

II. Breisten. Güstneitzen. Jaasen. Klatzen. Lauseitz. Prieveneitz. Kahlen v. [Heid-] Kahlen.

77. *Schmardau.*

II. Namitz [-heide]. Namitz [-feld]. Naselwien. Perguschen. Duhls[-feld]. Tungen[-feld].

78. *Schmarsau.*

I. Bauseneick. † Köneke. Kufke. Puteick.

II. Klieneitz[-stücke]. Lanken. Maujahn. Nufein. Kuhpanzen. Maleiz[-berg u. kamp].

79. *Schmessau.*

II. Boneitz [-feld]. Colleitz[-berg]. Dorneints. Gahrz[-berge]. Prielacken. Sapereesen. Neibens. Volleitz[-wiesen]. Leib v. Leibs [-berg]. Sagers[-feld]. Schäne Gurken.

80. † *Schutschur.*

II. Glienken [-feld]. Liessau [-feld]. Plass v. Plassen [-berg]. † Spöttelk. Brobracken (*corr. ex* Bobracken). Dammerag. Glien- v. Glienkers[-feld]. Parlangs[-werder]. Waster[-berg].

81. *[Seedorf].*

I. Bellahn.

II. Drenacken. Gusen. Krieben. Kuhljahn. † Supen. Varzen. Wappreits. Dungen. Vangel.

82. *Seerau.*

I. Pröme.

II. Dohlk (m.) v. Dohlken [-kamp]. Klötz [-grund]. Klötz [-stücke]. Staarsen v. Staarsen[-berg]. Paasch[-weide].

83. *Sellien.*

II. Jahlfiels[-feld]. Klenzer[-feld].

84. *Siemen.*

I. Grönke. Krak. Leist. Lau. Jürjahn. Riebock. Warnke.

II. Blaneitz. Gihls [-wiesen]. Gussnitz [-feld]. Greba. Gleinjack. Haiguhlen [-kuhle]. Klatz [-feld]. Kupernitz. Iatey [-feld]. Iatey [-wiesen]. Noah[-wiesen]. Purgihls[-gärten u. -wiesen]. Plast [-feld]. Puttverzei [- wiesen]. Prietknick. Panstrube. Pruschack [-feld]. Samodel [-gärten]. Saguhls [-wiesen]. Saga [-feld]. Sagalaf [-stücke]. Zadrau[-wiesen]. [Die Hohe u. die Kleine] Lucie. Breischen[-wiese] v. Breusch[-wiesen]. Dalk. Faujiel (*falso script. pro* Fanjel). Iser[-horst]. Kallacka[-kuhle]. Lau. Laubs[-wiesen]. Leib v. Leib[-feld]. Neifh. Pavorstruve (cf. Panstrube). Plawitz[-horst]. Rahnk. Saamelungs [-horst]. Uhstack [-feld]. Vierfatz [-riethe]. Wastraf. Wildseitz.

85. *Sipnitz.*

I. Predöhl.

II. Gümser Blanitz. Gussen. Kabeln. Giessens. Sagert v. Sagorts.

86. *Soven.*

II. Blein (*falso scr. pro* Glein). Brurdei. Guhr[-feld]. Kastrube. Krangen. Kriefein. Plast. Ponneitz v. Pormeitz (*corr. pro* Porneitz) Rodeinz v. Rodein [-wiese]. Sakreitz. Vallasch [-wiese]. Vallasch[-feld]. Waper[-feld].

87. *Splietau.*

I. Bätke. Jirjahn. Pust. Riebock. Streese. Zierjacks.

II. Briesen [- gehäge]. Briesen [- wiesen]. Butjahns [- feld] Gulschie[-land] v. Kuhlsche[-land]. Guhli[-gärten]. Kremen. Langi [-feld]. Lautagi[-feld]. Planeitz. Plasten[-feld]. Stepelfei[-feld]. Sulang. Triems[-wiesen]. Brisch[-wiesen]. Dau[-wiesen]. Duhl. Durlang. Geist[-heide]. Gey[-wiesen]. Clantzen. Kämpen[-kamp]. Leib-Chur. Lohsen. Sapressen[-feld]. Grosse u. Kleine] Viel. Ziedels [-gärten].

88. † *Spranz.*

II. Jiseitz.

89. *Streetz.*

I. Predöhl.

II. Grabacken. Kreiweitzen. Lozein. [Klein-] Maujahns[-wiesen]. Plaarsen. Ruptein. Trieneitz[-wiesen].

90. *[Teich-] losen.*

I. Bätcke.

II. [Gross- u. Klein-] Glein. Gohss. Goreitz[-berg]. Süplei. Nothneitz. Sieleitz [-wiesen]. Priwitjahn[-wiesen]. [Breiten u. Schmalen in] Dobro. [Gr. u. Kl.-] Gurken. Beitsein. [Daal-] Leesfein. [Gr. u. Kl.-] Plauseneitz. [Gr. u. Kl.-] Wormadig. Scherrick. Wistricken. [Gr. u. Kl.-] Strein. Maschein. Wilz-Guren. Förnst-Guren. Güsteneitz. Lause [-wiesen]. Leessein. Fummels. Gräpen [-stücke].

91. *[Thiesmesland].*

I. Breese.

II. Bauckens. Brissuhn. Klatz[-berg]. Giest. Vaddohl.

92. *Thunpadel.*

I. Bellahn. Glabbatz. Kusack. Pust.

II. Bleiske. Lau. Dobro. Diereitz[-wiesen]. Kaulitz. Klatzen [-stücke]. Lebbien. Leipein. [Lüt-] Leipein. Leiseitz. Loge. Lokei. Manjahn. Nufein. Sagelaften. Staulitz [-berg]. Trieneitz [-wiesen]. Uleitz. Brud[-berg u. -stücke]. Meisduhlen. Pugen.

93. *Tiessau.*

II. Criwitz. Plass. Posa. Sagelav. Kries[-feld].

94. *Timmeitz.*

I. Saucke.

II. Gleinken [-busch]. Gleinken [-feld]. Brieseiken [-feld]. Gusneitz[-feld]. Gussneitz[-heide]. Jahsins[-feld].

95. *[Tollendorf].*

II. Bauck[-berg]. Gliens[-busch]. Graback. Fammels. Güll [-feld]. Nuben[-stücke].

96. *[Tramm].*

I. Carminke. Ripke.

II. Gusneitzen.

97. *Tripkau.*

98. *Volkfien.*

II. Brela (m.). Loock. Prieseneitzen. Seine[-stücke]. Sausen [-stücke].

99. *Wedderin.*

II. Cetau. Dohms[-feld]. Dower[-feld]. Drummatz.

100. *Wibbese.*

I. Kofahl.

II. Dassau[-stücke]. Krammeitz[-feld]. Plass[-feld]. Scharlau. Tobein[-kamp]. Wirreitz[-heide].

101. *Wietzetze.*

I. † Könecke.

II. [Grosse] Lau v. Lau[-weg]. Lissauer[-berg]. Guhrken. Krautz v. Krautz[-berg]. Naddeguhr. Paarlang. Plaster[-berg]. Plass v. Plassen. Sammatz. Zierken. Daseneck. Görks[-berg]. Ilschen[-berg].

102. *Wrechau.*

II. Moschefanz. Pampow (wieś opustoszała). Parpar (także; teraz folwark).

103. *[Wussegel].*

II. Dammsen (pl.). Niesen [-deich].

104. *Zadrau.*

I. Biel. † Maack. Saucke.

II. Dobein. Draguhl[-feld]. Gei[-wiesen]. Kusein[-feld]. Leib-

guhr. Leipeils. Mijahl (m.). Mautzen[-feld]. Sapressen. Priwitz [-feld]. Wildsein. Wiskar. Wiscar[-wiesen]. Geist[-feld]. Guertzen[-wiesen]. Gurken[-feld]. Kops[-feld]. Laubs[-feld].

105. *Zernien.*

I. Spranz.
II. Sieleitz. Lipser [Moor].

III. Powiat blekedeski (Kreis Bleckede).

A. Oddział lüneburski (Lüneburger Anteil).

1. *[Ahndorf* (1831*)].

II. Briesing. Kaleitz. Quars[-wiese]. Strachau. Zieleitz.

2. *[Bitter* (1834)].

II. Craarssen. Kobelanken. Saderken. Saquams(-ort u. -stücke). Tabaul. Naberstahns. Partiessen. Salems[-stücke].

3. *[Bleckede* (1840)].

I. Kollitz. Milatz v. Mylads. Pust.

4. *[Becklingen* (1856)].

II. Panneizen. Thaurötzsch.

5. *[Bockelkathen* (1841)].

II. Zorentiens[-wiese].

6. *Boitze* (1856).

I. Sauck.
II. Breustel[-berg]. Butig. Radack. Strau.

7. *Breese a. S.* (1853).

II. Seissel[-berg]. Seissellauk. Ulitz.

---

[1]) Co do znaczenia tych cyfr patrz wstęp.

8. *Breetze* (1839).

II. Dumborn. Dumbrawa. Klötze (f.). Lippen[-berg]. Teilitsch.

9. *[Bruchdorf* (1855)].

II. Branduhl. Diessangs[-stüeke]. Lausche. Paarlangen.

10. *[Buendorf* (1848)].

II. Gleink. Oessel (m.). Puttgarten.

11. *Carze* (1839).

II. Kahlschen. Kutelitz.

12. *Catemin* (1851).

I. Nedlitz. Wöhlke.

II. Klenz. Lausch[-feld]. Schoerk.

13. *[Dahlem* (1833)].

II. Stritzendahl.

14. *[Dübbekold* (1851)].

II. Rädelitz.

15. *[Dumstorf* (1846)].

II. Hoplotk v. Hoplotken. Plaut. Wappaus.

16. *[Eichdorf* (1830)].

II. Clatz[-feld]. Kilitz. Laas. Mürr. Pracher[-berg].

17. *[Eimstorf* (1848)].

II. Duleitz. Glinken[-berg]. † Scharzau.

18. *[Ellringen* (1837)].

II. Strau.

19. *[Alt- u. Neu-Garge* (1866)].

I. Bagunk. Gammolin. Saucke.

II. Nuben. Plass. Rienitz. Topel.

20. *[Garlstorf* (1872)].

I. Badekow.

21. *Garze* (1847).

I. Laue.

II. Blönz. Rahnk. Stroggen[-kamp]. Wierk.

22. *Gienau.* (1854).

II. Briessen. Masseide[-pohl].

23. *[Gosenerder* (1880)].

I. Bonatz.

II. Plaassens v. Plaastens. Säge-Laffen. Strachau. Triems. Daackens v. Daarkens. Lang. Laubitz. Lei[-graben]. Proos[-stücke]. Seebens.

24. *[Harmstorf* (1834)].

I. Warnke.

II. Briesen. Braude(m.). Goork. Lohnsk. Strau. Triems.

25. *[Jürgenstorf* (1841)].

I. Owerin.

II. Bumersen. Madelke v. Modelke. Pagolums[-wege]. Teschen[-feld]. Zauschen.

26. *[Köhlingen* (1856)].

I. Ventschau.

II. Brisen. Bautz. Zietels.

27. *[Koestorf* (1835)].

II. Dahlsken. Sieleitz.

28. *Kolepant* (1800).

29. *Kovahl* (1852).

II. Dreimk. Prauns.

30. *Krusendorf* (1866).

II. Kiebe[-land]. Mandiko v. Mandikow. Quitzow. Tüschen[-holz].

31. † *Leestahl* (1862).

II. Lupau. Reetz[-rönne].

32. *[Lemgrabe* (1846)].

II. Wappaus. Wirthsein.

33. *Lüben* (1854).

I. Bubach.

II. Lausack[-wiesen].

34. *[Lüdersburg* (1841)].

II. Neetze.

35. *Moislingen* (1833).

II. Pritzaken[-berg]. Strau.

36. *[Mücklingen* (1832)].

II. † Dickeln. Radel.

37. *[Nahrendorf* (1825)].

I. Warnecke.

II. Radel.

38. *Neetze* (1851).

I. † Blarü.

II. Kamelken. Novels. Töpels. Wülsk.

39. *Neetzen[-dorf]* (1848).

II. Dorenlötz. Lausch. Masier[-weide]. Stoinsch[-weg]. Terrenfitz.

40. *Nieperfitz* (1861).

II. Göhrde. Jeerssen[-feld]. Pieperpei. Rädlitz. Seissel[-berg].

41. *[Nindorf* (1857)].

II. Dumbrowa v. Duhnborn. Lusk. Siels[-feld].

42. *Nüdlitz* (1850).

43. *[Oldendorf* (1837)].

II. Rattk.

44. *Pommau* (1856/58).

45. *Pommoissel* (1852).

I. Konau.

II. Lausch[-weide]. Plaut[-weide].

46. *Prilipp* (1819).

I. Bonatz.

47. *Radegast* (1843).

I. Badekow. Laue.

II. Strau.

48. *Raffatz* (1860).

I. Breese.

II. Nuben[-kamp]. Strau.

49. *[Gross-] Rassau* (1849).

II. Briest. Delgen. Failsch v. *corr.* Feisch. Göhreck. Gust. Plasst. Seers (m.) [Vor-] feisch (*corr. pro* Vor-feilsch). Grohm v. Krohm. Klotzie. Krähnke. Peils (*falso scr. pro* Peits). Rahne.

50. *[Reeshelu* (1837)].

I. Wenk.

II. Pribohm.

51. *[Ricklingen* (1835)].

II. Gehrken[-berge].

52. *[Rosenthal* (1840)].

II. Guhrken. Pagaluner[-horst].

53. *[Seedorf* (1846)].

II. Sileiz[-berg].

54. *Stiepelse* (1830).

II. Breetzervin. Gräfken. [Hoch-]grefen. Gabelang. Lanken. Maneetzen. Paarlanden. Sapeuschen.

55. *[Gr. u. Kl.- Sommerbeck* (1866)].

I. Clavin.

56. *Strachau* (1885).

I. Wöhlke.

II. Zarniss. Dauben (*corr. ex* Daugen resp. Dauden). Wildfitz (*falso scr. pro* Wildsitz).

57. *Tosterglope* (1830).

I. Saucke. Wranke.

II. Bauk[-berg]. Klenisch. Tremsen.

58. *[Tangsehl* (1853/54)].

II. Strau.

59. *Ventschau* (1848).

II. Fackeleitz. Kolk. Sieleitz.

60. *Viehle* (1865).

I. Kröbke.

II. $\frac{3}{4}$Breust. Göhre. Paarlang. Plass. Schloar. Soalang. † Teldau.

61. *[Vindorf* (1856)].

II. Lausch.

62. *[Walmsburg* (1843)].

I. Bonatz. Wente.

II. Duhle. Sabelsch. [Wendisch-] Radel. Wirl.

63. *[Wehningen* (1802)].

I. Krai. Lübke.

II. Driewing. Schandow.

64. *[Wendewisch* (1872)].

I. Basedow. Kubelke. Strachau.

II. Milen.

65. *[Wendisch-Bleckede* (1849)].
I. Badekow. Laue. Wenk.

66. *[Alt- u. Neu-Wendisch-Thun* (1843)].
I. Laue. Wöhlke.
II. Platschau. Ströhnken. † Teldau.

B. Oddział lauenburski[1]) (Lauenburger Anteil.

1. *[Gross- u. Klein-] Bauratz.*
II. Miede. Pahrs.

2. *Caarssen* (1801).
I. Jastram.
II. Bannitzen. Lausk. Nuben. Sagera. Wildsein.

3. *Carrenzien* (1843/44).
I. Bobzien.
II. Moker. Mothel. Sawahlk. Schweiten[-moor].

4. *Darchau* (1873).
II. Kahrens. Penneisen.

5. *Dellien* (1872).
II. Dohlken. Jessen.

6. *Gülstorf* (1863).
II. Leinitz.

7. *Gülze* (1836).
II. Parens v. Paarenz.

8. *Guhtitz* (1861).
II. Bridahl v. Bridahl[-see]. Krähnke v. Kränecke v. Krainke. Rens.

[1]) Ta część powiatu Bleckede nie należy właściwie do krainy lüneburskich Wendów, lecz do księstwa lauenburskiego (a zatem do dawnej krainy Obotrytów (Bodrzyców).

9. *[Haar* (1796)].

I. Wöhlke.

II. Blanitz. Vangels.

10. *Konau* (1782).

II. Parensk. † Teldau.

11. *[Gross-] Kühren* (1851).

12. *[Laake* (1872)].

I. Bonatz.

II. Feispel. Prussen.

13. *Laave* (1849/50).

I. Kreetz. Malchow.

II. Lanken. Boork (*falso scr. pro* Boock). Dammde v. Dammdes[-berge]. Fangels. Golatz. [Neu-]Golatz. Golatz[-moor]. Hongohr. Kriwitz[-feld u. -moor u. -sandhügel]. Muckers[-fohrt]. Nuben. Plaars. Plaars[-kamp]. [Bahn-]plars[-moor]. Plaut v. Plaut [-kuhle]. Rögnitz v. Röchnitz. Sabock v. Sabocks[-wiesen]. Sehrmiehn.

14. *[Neuhaus i. L.]*

II. Bartsch. Porens.

15. *Pinnau* (1857).

II. Banser[-grund]. Briesen. Criwitz. Drinatz. Facken Duhl. Fallans. Feiertsch. Goar. Humitz. Jara Fangel. Napant. Plassen. Rens. Sagan. Seggor. Widdel. Wildsein.

16. *Popelau* (1783).

I. † Trilke.

II. Lahns[-kuhle]. Sohrklei[-stück]. Tulsen.

17. *Preten* (1872).

II. Karchau. Rehssen. Salas[-stücke]. Triebel. Vols.

18. *Privelack* (1853/54).

II. Gieben. Gustenytze. Kobrom. Krins. Liesblant. Martu-

tzen[-weide]. Myalks[-grund -u. -riethe]. Rupen (*falso scr. pro* Nuben). Triens.

19. *[Klein-] Rassau* (1857).

I. Bonatz.

II. Briest. Brobra (*corr. ex* Bobra). Kränke. Kroom. Plasst. Rupens (*falso pro* Nubens).

20. *Rosien* (1800).

I. Jarmatz. † Köhnke. Pink.

II. Jesters v. Jestersche [Horst]. Mockerscher [Schlagbaum]. Schmors.

21. *Stapel* (1856).

II. Dubbenei. Greups v. Grups. Lannisch. Lanzanz. Leubs. Plaasch[-gaaren]. Siedel. Streling.

22. *[Stixe* (1842)].

II. Wildsein. Lang. Lang[-koppel].

23. *Sückau* (1851).

I. Tesch. Triebel.

II. Cravaak.

24. *[Sumte* (1872)].

II. Lang. Siedel. † Teldau. Triensen.

25. *Tripkau.*

I. Kolbow. Peust.

II. Priesch. Wildsein.

26. *Vockfey* (1873).

II. Gaur. Klören (*falso scr. pro* Klözen *resp.* Klötzen).

27. *Wilkenstorf* (1872).

I. Jastram.

II. Luben. Nemsen.

28. *Zeetze* (1862/63).

II. Briedahl. Fargs[-wiesen]. Gresen. Grusen. Lanken. Mieds. Plaars[-feld]. Rahn. Rens. Sifflaschen. Topel. Wallatsch. Wastro.

IV. Powiat Olszyński (Kreis Uelzen).

1. *[Abbendorf* (1851/53)].

II. Dohlken[-feld]. Schetzen.

2. *[Aljarn.]*

II. Briesen. Kleitsch. Rutheins.

3. *[Allerbostel.]*

II. Retsen.

4. *[Almstorf* (1822)].

II. Sohlske. Wieneitz.

5. *Bankewitz* (1850/51).

I. Körtke.

II. Sieleitz.

6. *[Batensen* (1826)].

I. Lieske.

II. Ploosen. Plosken. Trieneitz. Wirreitz.

7. *[Bodenteich* (1817)].

I. Janze. Lübbecke.

II. Pollug.

8. *[Boickl mit] Schlankau* (1827).

II. Kahllischen. Kilitz. Krüsk. Plösten. Plotz. Wirritz.

9. *Bollensen.*

I. Serau. Sommerin. Suhm.

II. Brising. Bylitz. Callist. Crimin. Drem. Rehmen. Wöhren.

10. *Bomke* (1845).

II. Gohnsen. Laseien. [Mitt-] Döhren. Paaschirr. Ploost. Rateh.

11. *[Borg* (1840)].

II. Sieleitz.

12. *Borne.*

II. † Diekadee (cf. III B, 36 Dickeln). Kreiben. Schleitz [-kamp].

13. *[Bostelwiebeck* (1847/48)].

I. Teldau.

II. Lohnken.

14. *[Brockhimbergen* (1846/47)].

I. Frömke. Jann. Suhm.

II. Rubtin.

15. *[Bruchwedel* (1854)].

I. Suhm.

II. Paneitz.

16. *[Callenbrock* (1843/44)].

II. Rahden. Schetzen.

17. *Dallahn.*

II. Molluh. Zirseneitz.

18. *[Dalldorf* (1843/44)].

I. Klabüsch.

II. Kumpahn. Plost. Plösken. Sieleitzen.

19. *[Dörmte* (1841)].

II. Reehsein.

20. *[Drögen-Nottorf* (1827)].

II. Schieren.

21. *Drohe* (1845).

I. Plettke. Serau.

II. Kolke.

22. *[Eddelstorf* (1834)].

II. Gohnsche. Krumlosen.

23. *[Gross-Ellenberg]*.

I. Güstau. Klabüsch.

II. Mussein. Ploost. Pustrom. Sagurken.

24. *[Esterholz* (1840)].

I. Lübbecke.

II. Dullan. Plost.

25. *[Hlinten* (1850)].

II. Boben-siensk. Pogohn.

26. *Gansau u. Wappens* (1842).

I. Klatsch.

II. Blanklitz.

27. *Gerdau* (1820).

28. *[Göddenstedt]*.

I. Sarliecke.

II. Luhn. Sethjahn v. Zeddiahn.

29. *Gollern* (1821).

II. Dörnken.

30. *Grabau* (1839/40).

I. Sarlieck.

II. Embatz. Fungalen. Gählicken. Gaumah. Klabathen. Klabeins. Mälitzen. Pasterneitzen. Plösken. Pargon. Plost. Sogeloffken. Sieleitz. Rehmken. Tallarken.

31. *Güstau.* (1851).

I. Clabüsch.

II. Clahn. Driesneitz. Fiel. Fillätz. Pöhle.

32. *[Häcklingen* (1836)].

II. Philitzen.

33. *[Halligdorf* (1835)].

I. Baucke.

II. Gein. Klötz.

34. *[Haustedt* (1832)].
II. Lipp. Lung. Pülitz.

35. *[Havekost* (1842)].
II. Pagohn. Tonsnitz.

36. *[Gross-Hesebeck* (1837)].
II. Keunitz. Plüdding. Trophän.

37. *[Heuerstedt* (1853)].
I. Kofahl. Vanteck.

38. *[Himbergen* (1816)].
I. Främke.
II. Ruppdein.

39. *[Hohen-] Weddrien* (1853).
II. Güstneitz.

40. *[Hohen-] Zethen m. Nievelitz u. Zieritz* (1831).

41. *Jarlitz* (1840).
I. Wöhling.
II. Glähnken. Jühlitz. Soffein.

42. *[Kahlstorf.]*
I. Guskau. Körtke.
II. Foebitzen. Glänke. Plost. Soloffen.

43. *Kattien* (1851).
II. Massüsk. Planätz. Rüthän. Sielen.

44. *[Kettelstorf]*.
II. Sieleitz.

45. 46. *Kölau* (1825). *u. Könau* (1847).

47. *Kroitze* (1841).
II. Ploseken. Prekusen. Sieleitz. Schampen. Thernsen.

48. *[Kuckstorf* (1851)].
II. Güstneitz. Plieting. Wöhr.

49. *[Langenbrügge.]*
I. Plettke.
II. Dorsken. Rühmen.

50. 51. *Lehmke* (1833) u. *Lopau* (1865).
II. Sieleitz.

52. *[Gross-] Malchau* (1843).
II. Leibthien.

53. *[Masendorf* (1821)].
II. Drauen.

54. *Meussliessen* (1854).
II. Dubähls. Plosten. [Twer-]feitzen.

55. *[Molbath* (1845)].
II. Glenken. Pagun.

56. *Molzen.*
I. Pritz. Wöhling.
II. † Darauns. Redder.

57. *[Müssingen* (1856)].
II. Pisäts. Pügleitz. Mehlk. Sapaask. Sepäls.

58. 59. *[Nateln* (1850) u. *Nestau* (1809).
I. Warnecke.
II. Wirreiz. Talljahn.

60. 61. *[Nientorf I* (1853) u. *Nientorf II* (1842)].
II. Schieren. — Pornitz.

62. *[Nienwohlde* (1841)].
I. Heitsch. Pommerin. Zahrte.
II. Bleitz. Sogolafken.

63. *Nocventhien* (1824).

I. Klabüsche. Kohfahl.
II. Lasinweitzen. Lohnken. Lossa. Plost. Willschieren.

64. 65. *Oitzen* (1821) u. *Oitzen[-dorf]* (1839).

I. † Köne.
II. Drefein.

66. *[Oldendorf* (1833)].

II. Schier.

67. *[Ostedt* (1835)].

II. Böneitzen. Göshen. Luhn. Planneh. Silitz. [Vor-]lusen.

68. *[Overstedt].*

I. Schorling.
II. Pagonen. Plost. Pohrdel. Willsänk.

69. *Polau.*

I. Mautz.
II. Sohdahl. Sodahn.

70. *[Gross- u. Klein-] Pretzier.*

I. Ripke.
II. Alslatzen. Ratack. — Solafken. Strag.

71. *Prielip* (1837).

I. Körtke.
II. Duhmweitz. Sogeloh.

72. *[Rätzlingen* (1829)].

II. Leseitz. Lestin. Plast. Pulitz. Schährik.

73. *Rassau.*

I. Klatsch.
II. Ploost. Sieleitz. Wahssacken.

74. 75. *Reddien* (1854). *Retzien* (1853).

II. Koleitschen.

76. *[Körssen.]*

II. Drefeitz. Plasken.

77. *[Rohrstorf].*

I. Kofahl.

II. Petzier. Plass.

78. *Rosche* (1839).

II. Mudelitz. Sohl.

79. *Satkau* (1831).

80. *[Schafwedel* (1846)].

I. Plettke.

II. Lohs. Ploost. Rehmen.

81. *[Hagen* m. *Schlagte* (1832)].

II. Brisen. Brieselanken. Duleitzen. Lohnken. Pamel. Ploosten. Sicleitz.

82. 83. *Schlankau* (1855). *Schlieckau* (1852).

II. Soplans.

84 *Schmölau* (1855).

II. Ploos[-fuhren]. Ploosten.

85. *[Schostorf* (1846)].

II. Pagoden. Plost v. Ploosten.

86. *Schwemlitz* (1854).

II. Heimatzen. Kleiben. Lohnsch. Stadineitz.

87. *[Soltendieck* (1856)].

II. Jüsseneitz.

88. *[Steddorf* (1828)].

I. Kofahl.

II. Dohl. † Tellau. (cf. III A, 60. 66 Teldau).

89. *[Stederdorf* (1841)].

I. Bastenick. Fantek. Kirch.

II. Ploost.

90. 91. *[Strothe* (1842). *Stütensen* (1841)].
II. Gulitz. — Krummleitz.

92. *[Gross-Süstedt* (1819)].
II. Kölken. Söhlen.

93. *[Suttorf* (1832)].
I. Mautz. Ripke.
II. Batten. Rahden.

94. *[Suhlendorf* (1819)].
I. Mautz.
II. Pieneitz. Sieleitz.

95. *[Tatern* (1834)].
I. Ritz.
II. Sieleitz.

Uwaga. Nazwisko *Tater* oznacza w dolnoniemieckim języku *cygana* i powstało tak jak dolnoserbskie *tatań* ze słowa *Tartar;* porównaj dolnoniemiecką nazwę roli *Taterpohl* t. j. „Zigeunerpfuhl, -pfütze".

96. *[Teyendorf* (1827)].
I. Plettke.
II. Pretzier.

97. *Thielitz* (1856).
II. Blanäitz. Sieleitz. Trochen.

98. 99. *[Gr.-Thondorf* (1836)]. *Zarenthien* (1853).
I. † Teldau.
II. Mausch. Nakleitz.

V. Powiat Isenhageński (Kreis Isenhagen).

Nazw ról i łąk itd. nie mogłem tu uzyskać, jak również wyciągu z aktów recesowych. Dlatego też występują tu tylko słowiańskie nazwy miejscowości powiatu.

1. *Behren.* 2. *Benitz.* 3. *Eutzen.* 4. *Jafel.* 5. *Lessien.* 6. *Lüben.* 7. *Lüsche.* 8. *Masel.* 9. *Plastau.* 10. *Repke.* 11. *Schweimke.* 12. *Teschen[-dorf].* 13. *Tülau.* 14. *Voitze.* 15. *[Wentorf* t. j. Wendtorf = wieś Wendów]. 16. *Zicherie.*

Prócz tego wyróżniają się przez swój okrągły układ („okrągliki") jako siedziby Wendów: 17. *Kakerbeck.* 18. *Ohrdorf.* 19. *Radenbeck.* 20. *Schneflingen* (patrz sub XIII). 21. *Vorhop.*

VI. Powiat Celski (Landkreis Zelle).

Wendyjskie nazwy miejscowości i rzek spotykają się jeszcze tylko na błotach (*Moor)* nad Allerą na północ od Hanoweru i na wschód od Cele (*Zelle*).

A. Nazwy wsi.

1. *Meitze.* 2. *Otze.* 3. *Poitzen* (cfr. Boitzen). 4. *Thören* (cfr. Göhren). 5. *Wietze* (cfr. Vietze). 6. *Winsen.*

B. Nazwy rzek.

1. *Bomlitz.* 2. *Meisse.* 3. *Warnau* (pow. Soltau). 4. *Witze* przytok rzeki Oertze).

VII. Powiat Burgdorf (na południ. wschód od Zelle).

Słowiańskie nazwy wsi zdają się być: 1. *Dahren[-horst].* 2. *Dolgen.* 3. *Meitze.* 4. *Otze.* 5. *Uetze.*

VIII. Powiat Fallingbostel (na północny zachód od Zelle).

Słowiańskie nazwy wsi i rzek: 1) *Benzen.* 2. *[Alten- und Kirch-] Boitzen.* 3. *Bomlitz* (rzeka i wieś). 4. *Warnau* (rzeka i wieś).

IX. Powiat Soltau (t. j. niem. Salz-au).

Słowiańskie nazwy wsi: 1. *Lünzen.* 2. *Wietzen-[dorf].*

X. Powiat lüneburski (Landkreis Lüneburg).

Słowiańskie wsi: 1. † *Oerzen*. 2. *Wendhausen*. 3. *Wendisch* u. *[Deutsch] Evern*.

XI. Powiat Winzen nad rzeką Luhe.

Słowiańskie wsi: 1. *Drage*. 2. *Ollsen*. 3. *Wehlen*. 4. *Wetzen* (cfr. Vietze).

XII. Powiat Harburg.

Słowiańskie wsi: 1. *Dohren*. 2. *[Gr. u. Kl.] Klecken* 3. *Lüllau*. 4. *Wentzen[-dorf]*.

XIII. Powiat Gifhorn.

(Cfr. Andree. Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, 4. zeszyt 1896).

A. Wendyjsko-słowiańskie zabudowanie wsi („okrąglik“ = niem. „Rundling“) wykazują: 1. *Barwedel*. 2. *Bockensdorf*. 3. *Ehra*. 4. *Sandkamp* u Fallersleben. 5. *Tappenbeck*.

B. Wendyjskie nazwy pól i gruntów wykazują (według Ryszarda Andreego):

1. *Barwedel:* Breitsche. Kubeleitsche. Langeneitsche. Lootsche.
2. *Boitzenhagen:* Zieleitsche.
3. *Ehra:* Bileitz. Brisein. Bruneitz. Koleitze. Malkeneitz. Politz.
4. *Jemke* lub *Jembke:* Labzeitsche. Trineitz.
5. Do tego *Schnetlingen* (powiat Isenhagen): Dolke (łąka). Lappke. Müssen. Pameil (łąka). Zieleitsche.

B. Objaśnienie słowiańskich nazw miejscowych i nazwisk rodzinnych lüneburskich Wendów.

Materyał zebrany i podany w pierwszej części A. podzieliłem, przybrawszy nieliczne połabsko-słowiańskie wyrażenia używane dziś jeszcze przez potomków lüneburskich Wendów, w celu lepszego przeglądu przy objaśnieniu, na cztery oddziały (I. nazwy miejscowe — II. nazwiska rodzinne — III. połabsko-słowiańskie wyrażenia — IV. nazwy gruntowe), a w tych oddziałach poszczególne słowa objaśniane w alfabetycznym umieściłem porządku; tylko w oddziale IV. uważałem za konieczne uwzględnić przedewszystkiem źródłosłowy, z których wyprowadzić należy połabskie nazwy ról, łąk, lasów i t. d. (porównaj wstępną uwagę do rozdziału IV.). Odnośnie do formy tych przezemnie zebranych i objaśnionych szczątków języka połabskiego trzeba przedewszystkiem na ten szczegół wskazać i mieć go na oku, że nazwy miejscowości i nazwiska rodzinne prawie bez wyjątku, zaś nazwy gruntów nie zbyt rzadko wykazują dawniejsze brzmienie (älteren Lautstand) niż zapisane w ostatniej trzeciej części XVII. i pierwszej trzeciej części XVIII. stulecia przez Henniga, Parum Schulzego i innych we wstępie wspomnianych badaczy zabytki połabskiego języka. Brak w nich między innemi szczególniej wtórnej przemiany *k, g, ch*[1]) na *tj, dj, sj (ć, ǵ, ś)*, dyftongizacyi *i* w *ai* i *u* w *eu (au)*, przejścia *a* w *o* i *o* w *ü (ö)* a po części być może

[1]) Do uwagi Porzezińskiego, Замѣтки по языку полабскихъ славянъ. Извѣстія II отд. II A. H., т. VII. (1902), кн. 2., str. 196: Drugorzędnej przemiany głosów *k, g, ch* przed *ö* i *ü* (= *o*), *ai* = *y*, *ai* = *i* na *tj, dj, sj* nie można naturalnie odkryć w połabskim i bałtyckim dyalekcie na wschód Łaby, ponieważ te słowiańskie dyalekty daleko prędzej znikły, zanim ta przemiana, którą uważam za degeneracyę języka przed jego całkowitym upadkiem i zanikiem, w lüneburgsko-wendyjskim kraju nastąpiła. Tylko w kaszubskim języku nad jeziorem Łeba na Pomorzu, który w kilku latach również całkiem zaniknie, zauważono w najnowszym czasie podobną przemianę. Formy nazw lüneburskich miejscowości, niw i rodzin wykazują, iż w dawniejszym czasie pomiędzy zachodnio-połabskim (lüneburskim) a wschodnio-połabskim (meklemburskim) słowiańskim dyalektem nie było co do tego punktu żadnej różnicy.

również przejścia spirantów *č, š, ž* w *c, s, z*. To pochodzi stąd, że nazwy miejscowe i nazwiska rodzinne oraz niektóre nazwy gruntowe już przed owemi zmianami fonetycznemi, pochodzącemi z ostatnich lat życia połabskiej mowy, a które przynajmniej w części zdaje się zostały wywołane przez silny wpływ dolnoniemieckiego języka, urzędowo ustalone i w tej urzędowej formie przeważnie także u Wendów używane i zachowane zostały. Przy swoich objaśnieniach uważałem przeto za konieczne odróżniać formy staro- i nowopołabskie. Również dają się zauważyć tu i owdzie dyalektyczne różnice, tak n. p. w dyftongizacyi *u*, które to jako *eu*, to znów jako *au* występuje; w tym zaś ostatnim wypadku dyftongizacya występuje zupełnie równolegle z dyftongizacyą dolnoniemiecką wyżej wymienionej samogłoski i powstała, moim zdaniem, pod jej właśnie wpływem.

Znaczenia ujęte w „ “, dodałem umyślnie do słów i źródłosłowów starosłowiańskich o ile możności w języku łacińskim, do wyrażeń połabskich w języku niemieckim, dlatego, że w ten sposób uwidoczniają się lepiej z pośród wyrazów słowiańskich i dlatego, że może moja praca interesować będzie i niektórych niepolskich uczonych, a szczególnie jakiego potomka lüneburskich Wendów.

W ortografii słów połabskich odstąpiłem od zasad Schleichera w jego *Laut- und Formenlehre der polabischen Sprache*, St. Petersburg 1871, tylko w niewielu punktach, a mianowicie piszę *w, ł, l* zamiast *v, l, l'*, odróżniam w miarę pisowni źródeł *au* i *eu*, wreszcie nie przyjmuję tylko dwu nosówek *ã* (= pol. *ę*) i *õ* (= pol. *ą*), lecz na podstawie przechowanego materyału rozróżniam cztery nosówki, a mianowicie dwie jasne *ą* = *ang* i *ę* = *eng* i dwie ciemne (głuche) *ǫ* = *ong* i *ų* = *ung*. Co do oznaczenia akcentu w połabskich wyrazach, w różnych wypadkach bardzo niepewnego, uważałem za właściwe pominąć go zupełnie.

Skrócenia:

p. i *pol.* = polski; *stp.* = staropolski; *poł.* = połabski; *stpoł.* = staropołabski; *npoł.* = nowopołabski.

cz. i *czes.* = czeski; *gr.* = grecki; *kasz.* = kaszubski; *kr.* = kroacki; *ł.* = łaciński; *łuż.* = łużyckoserbski; *dłuż.* =

dolnołużyckoserbski; *głuż.* = górnołużyckoserbski; *stserb.* = staroserbski (starołużyckoserbski); *sorb.* = sorbski.

niem. i *n.* = niemiecki; *dniem.* i *dn.* = dolnoniemiecki; *gniem.* i *gn.* = górnoniemiecki, *stniem.* i *stn.* staroniemiecki.

pom. = pomorski.

r. i *ros.* = rosyjski; *błr.* = białoruski; *mlr.* = małoruski; *sł.* = słowiański; *stsł.* = starosłowiański; *sła.* = słowacki; *sło.* słowiński; *serb.* = serbski.

stsas. = starosaski.

I. Nazwy miejscowe.

Nazw miejscowości, przy których wątpliwem jest, czy są słowiańskiego czy niemieckiego pochodzenia, umyślnie tutaj nie objaśniałem. Objaśnienie to jest wogóle bardzo trudne, szczególnie przy tych nazwach, których form dawniejszych nie mogłem znaleść w dokumentach. Zresztą wcale nie twierdzę, że wszystkie nazwy miejscowości ostatecznie i trafnie wytłumaczyłem; jestto, zaiste, rzecz niemożliwa.

1. **Bankewitz**: stpoł. *Bąkowici* t. j. spólnota rodzinna *Bąka:* poł. *Bąk* = p. *Bąk* t. j. *bąk,* niem. „Rohrdommel"; *Bąk* spotyka się też jako słowiańska nazwa osobowa i dziś jeszcze w łużycko-serbskiem *Buk.*
2. **Banratz**: (w dokum. XIV. stulecia *Banderatze, Bandrase, Banneratze);* stpoł. *Bądoradici* t. j. spólnota rodzinna *Bądorada:* stsł. *bądą* „ero" + *radъ* „libens".
3. **Banzau**: stpoł. *Wązowo* (sc. sioło) czyli *Wązowa* (sc. wieś) = n. „Ulmenhain, Ulm": poł. *wiąz* = stsł. *vęzъ* „ulmus, n. Rüster".
4. **Barnitz**: stpoł. *Bârnica,* n. „Lehmbach, Lehmgrube": stpoł. *bârno* = stsł. **brъno, brъnije* „lutum"; cfr. oddz. IV Nr. 15.
5. **Bausen**: stpoł. *Budzin,* npoł. *Bauzin* t. j. posiadłość (sioło, dobra) *Budzy* czyli *Bauzy: Budza, Bauza* jest słowo spieszczone („hypocoristicon") z formy pełnej *Budzisław, Budziwoj* i pod.; cfr. p. nazw. miejsc. *Budzyń.*
6. **Behren**: stpł. *Bârno,* niem. „Lehmplatz, Lehmgrube": stsł.

**brъno*, „lutum“; cfr. Nr. 4 i nazwy słowiańskich miejscowości cz. *Brno* „Brünn“ i sorb. *Borno* „Borna“.

7. **Belau**: stpoł. *Bělawa* (sc. rzeka) = „Weissbach“ albo stpoł. *Bělowo* (sc. sioło) = „Weissendorf“: stsł. *bělъ* „albus“.
8. **Belitz**; **Bühlitz**: stpoł. *Bělica* „Weissbach“: stsł. *bělъ* „albus“.
9. **Bellahn**: stpoł. *Bělańe* albo *Bělany* t. j. rodzina *Bělanina* a. *Bělana* „Weiss“: stsł. *bělъ* „albus“.
10. **Benitz**: stpoł. *Benici* t. j. spólnota rodzinna *Bena: Ben* albo *Beno* = forma skrócona z formy pełnej **Benosław: Benosław*: stsł. pierwiastek *ben-* lub *bon-* „occidere“; cf. Miklosich, Personennamen. str. 33 i 37.
11. **Benzen**: stpoł. *Węzina* = stsł. **vęzina* „Ulmenhain, Rüsterholz“: stsł. *vęzъ*, p. *wiąz* „ulmus“; cf. Nr. 3.
12. **Beutow**: (w dok. XIV. stul. *Boyteve* i *Boyteue*); stpoł. *Bojtowo* t. j. posiadłość *Bojta: Bojt* lub *Bojto* jest forma spieszczona w pełnego *Bojsław, Bojomir* i pod.: stsł. *bojь* „pugna“.
13. **Boitze**; **Boitzen**; **Boitzen [-hagen]**; **Poitzen**: poł. *Beucina* albo *Beućaina* t. j. n. „Buchenhagen, Buchenhain“: poł. *beuk*, stsł. *buky* „fagus, Buche“.
14. **Bollensen**: stpoł. *Bolętin* t. j. posiadłość (sioło) *Bolęty: Bolęta* jest hypokoristikon deminutivum formy pełnej Bolesław.
15. **Bomlitz**: stpoł. *Bobolica* „Bohnenbach, Bohnenfeld“: stsł. *bobъ* „faba“.
16. **Bomke**: stpoł. *Bobowka* „Kleines Bohnenfeld, Bohnenfliess“: stsł. *bobъ* „faba“.
17. **Borne**: poł. *Bůrno* = stsł. **brъno* „lutum, Morast“; cf. oddz. IV Nr. 15 i nazwy miejsc. sorb. *Borno* (n. *Borna*) i czes. *Brno* (n. *Brünn*).
18. **Bösen**: (w dokum. XIV. stul. *Bozene, Bosen*); stpoł. *Božin*, npoł. *Büzin* t. j. posiadłość *Boža* albo *Büza: Božo* resp. *Büzo* jest słowo spieszczone z formy pełnej *Bożymir, Bożysław, Bogdan* i pod.: stsł. *bogъ* „deus“.
19. **Braasche**: poł. *Bŕaze* plur. lub *Bŕazje* neutr. sg., forma dyal. zamiast *Bŕzůi* lub *Bŕzje* t. j. niem. „Birken“ lub „Birkenbusch“: stsł. *brěza* „betula“.
20. **Breese**; **Breetze**: poł. *Bŕzje* = stsł. *brězije*, neutr. sg., „Birkenbusch, Birkicht, Birkenrode“: stsł. *brěza* „betula“.

21. **Breselenz**: poł. *Brëzje Łęzi* (l. mn. od *brëzi łęg)* „Birkenbrüche, Birkenhain“: stsł. *brězijь* „betuleus“ i *lagъ* „lucus“; cf. nazwę wsi *Brieselang* około Spandawy.
22. **Breustian**: stpoł. *Brěstina,* npoł. *Brëstaina* „Ulmenhain“: stsł. *brěstъ* „ulmus, Ulme“.
23. **Bückau**: stpoł. *Bukowa* albo *Bukowo* = n. „Rotbuchenort“: stsł. *buky* „fagus“.
24. **Bussau**: (w dokum. XIV. stul. *Buszeve, Butzeve, Bozeve);* stpoł. *Bożewo* (sc. sioło) t. j. posiadłość *Boża: Bożo* jest hypokoristikon z formy pełnej *Bożymir, Bogusław* i pod.: stsł. *bogъ* „deus“.
25. **Caarssen**: stpoł. *Kârcina* = n. „Rodung, Gereut“: ze źródłosłowu stsł. **kъrčь,* p. *karcz* „truncus“, *karczować* „exstirpare, roden“.
26. **Cacherien**: stpoł. *Kocharin,* npoł. *Kâchorin* t. j. posiadłość *Kochary: Kochara* = p. *kochan* „amator“: stsł. *kochati,* p. *kochać* „amare“.
27. **Capern**: (w dok. XVII. stul. *Kapern);* poł. *Kopârno* = stsł. *Koprьno* „locus anetho abundans, Dillwiese“: stsł. *koprъ* „anethum“.
28. **Carmitz**: (w dokum. XIV. stul. *Karmyz, Carmitze);* stpoł. *Gârmica* = n. „Heckenbach, Dorf am Heckenbach: poł. *gârm* = stsł. *grъmъ,* serb. *grm* „Gestrüpp, Hecke“.
29. **Carrenzien**: stpoł. *Gorętin* t. j. posiadłość (sioło) *Goręty: Goręta* jest hypokoristikon deminutivum od *Gorisław* (p. *Gorzysław)* i pod.; cf. kasz. *Goręcin.*
30. **Carwitz**: stpoł. *Karwica* = n. „Kuhbach“: stpoł. *karwa* = npoł. *korwó,* stsł. *krava* „vacca“.
31. **Carze**: poł. *Kârcje* (= stsł. **kъrčije)* „Gereut, Stubbenort“: poł. *kârc* = stsł. **kъrčь,* czes.. serb. *krč* „Rodung, Stubbe“.
32. **Cassau**: (w dok. XIV. stul. *Kartzowe,* XV. stul. *Carseve);* poł. *Kârcowo* (sc. sioło), „Gereut“: poł. *kârc;* porównaj Nr. 25 i 31.
33. **Catemin**: poł. *Chotimin* lub *Châtimin* t. j. posiadłość *Chotimy: Chotima* (= p. *Chocima)* jest słowo spieszczone z formy pełnej *Chotimir* (p. *Chocimier):* stsł. *chotь* „voluntas, cupiditas“.

34. **Clautze**: pol. *Klaucje (Klauće)* = stsł. *ključije* ntr. sg. „Ort an der Flusskrümmung albo Sprudelort“: stsł. *ključь* „clavis, uncus“, serb. *ključ* „curvatura fluminis. fons saliens“.
35. **Clenze**: (1004 *Clanici in Drevane,* w XIV. stul. już *Clentze;* Hennig *Klonzka* t. j. *Klonsko):* poł. *Klensko* albo *Klonsko* (sc. sioło) „Dorf am Ahornhain“: pol. *klen* i *klon* = stsł. **klenъ* „acer“.
36. **Collase**: stpoł. *Kołowadzi* = n. „Reigenführer“ (nazwisko) lub spólnota rodzinna *Kołowadzy: Kołowadza* = stsł. *kolovažda* = n. „Reigenführer“: stsł. *kolo* „Reigen“ + *-važdati,* „führen“; cf. stsł. *vodovažda* „aquae ductus“.
37. **Corvin**: (w dok. XIV. stul. *Carbevin, Carbevyn, Karbenbyn);* stpoł. *Gûrbowina* = n. „Höhenrücken, Höhenzug“: stsłow. *grъbъ,* p. *garb* = poł. *gûrb* „dorsum, collis“.
38. **Crautze**: (1330 *Croze);* poł. *Graucâi* (n. „die Birnbäume“) lub *Grausâi* resp. *Greusâi* (n. „der Birnbaum“): stsł. *gruša,* **gruši,* p. *grusza* „pirus“.
39. **Cremlin**: stpoł. *Kremlino* (sc. sioło), „Kieselsteinort“: stsł. *kremenь* „silex“.
40. **Criwitz**: stpoł. *Kriwica,* „Krummbach, Krummfeld“ i pod.: stsł. *krivъ* „curvus“.
41. **Crummasel**: (1296 *Gromaszle,* 1368 *Crummazele);* jest to albo poł. *krupe jasele* = niem. „dicke Eschen“ (cf. oddz. IV Nr. 72 s. v. *jasenь),* albo vox hybrida z niemieckiego „krumme“ (= krzywe) i połabskiego *jasele* (= jesiony); porównaj z tem nazwy znajdującego się w pobliżu młyna „Jasselmühle“ (= jesionowy młyn) i pola „Krummaseleitz“ (cfr. oddział IV Nr. 72).
42. **Cussebode**: (1296 *Cozebode);* stpoł. *Kosobudy* = n. „Amselhain, Amselheim“: stsł. *kosъ* „merula“ i *by-ti* „esse, habitare“, *buda* „habitatio“; porównaj nazwy miejscowości w Saksonii *Cossebaude* t. j. *Kosobudy,* w Czechach i w Polsce *Kosobudy.*
43. **Dahren [-horst]; Dohren; Diahren**: (*Diahren:* 1330 *Darne,* 1747 *Jahren);* stpoł. *Darin,* npoł. *Dorin* t. j. posiadłość (sioło) *Dary: Dara (Daro)* jest słowo spieszczone z formy pełnej *Darosław* i pod.: stsł. *darъ* „donum“.

44. **Dalitz**: stpol. *Dalica* lub *Dalici;* pierwsza forma pochodzi od stsł. *dalja* = p. *dal* „Entfernung", ostatnia od stsł. part. pf. *dalъ* „gegeben"; por. dłuż. *Dalic,* n. *Dahlitz.*
45. **Dallahn**: stpol. *Dolańe* albo *Dolany* = n. „Thalbewohner, Thaldorf, dniem. Dalldorf" (cf. A, IV, 18): stsł. *dolъ* „Thal."
46. **Dambeck**; **Damnatz**: stpol. *Dąbák* i *Dąbâc* = stsł. *dąbъkъ* i *dąbьcь,* serb. *dubac,* cz. *dubek* i *dubec,* głuż. *dubk* i *dubc (Dubc)* = n. „Kleiner Eichwald": stsł. *dąbъ* „quercus".
47. **Darchau**: poł. *Dargowo* t. j. sioło albo posiadłość *Darga: Dargo* lub *Darg* jest skróceniem pełnej formy poł. *Dargomir, Dargosław* = p. *Drogomir, Drogosław* i pod.: stsł. *dragъ* „carus".
48. **Darzau**: pol. *Dârzowo* t. j. posiadłość *Dârza* (= p. *Dzierża): Dârzo* jest słowo spieszczone z formy pełnej *Dârzisław* = p. *Dzierżysław:* stsł. *držati* „tenere, servare"; tu należą też nazwy nieistniejących wsi *Darschau* i *Dassau* (z *Darsau),* które się przechowały w nazwach pól.
49. **Dellien**: stpoł. *Dolina,* npoł. *Dülaina* = n. „Thalgegend, Ort im Thale": stsł. *dolъ* „vallis".
50. **Dickfeitzen**: vox hybrida z dniem. „Dick" (= gniem. „Teich") i zepsutego poł. *Feitzen* t. j. *waiseń* lub *waisńa* = stsł. *višnja* „Weichselkirschbaum"; cf. Nr. 275 „Wittfeitzen" i oddz. IV Nr. 263.
51. **Dolgen**; **Dolgow**: (*Dolgow:* 1330 *Dolge);* stpoł. *Dołge* (sc. płasty lub łany) = n. „die langen Hufen": stpoł. *dołgi* = stsł. *dlъgъ* „longus"; cf. oddz. IV Nr. 26.
52. **Dommatzen**: (1385 *Dompnatze,* 1470 *Domatze);* stpoł. *Dąbâc* = *Dąbac* t. j. „der kleine Eichwald"; porównaj Nr. 46.
53. **Dragahn**; **Drage**; **Drohe**: poł. *Drogańe* (= n. „Thalbewohner") lub *Droga* (l. mn. *Drogâi*) „Thal, Thalweg, Engpass": stsł. *draga* „vallis".
54. **Dünsche**: zepsute z *Dämbsche* czyli *Dumbsche* t. j. stpoł. *Dąbič* lub npoł. *Dąbic* = stsł. **dąbičь,* cz. *dubeč* „Eichwäldchen": stsł. *dąbъ* „quercus".
55. **Eutzen**: stpoł. *Osina,* npoł. *Wüsaina* = n. „Espenhain": stsł. **osa,* p. *osa* „populus tremula, Espe"; cf. Nr. 152. Oitzen.
56. **Fliessau**: stpoł. *Płěšowa,* npoł. *Płěsüwa* (sc. *ǵöra)* t. j. n.

„Kahlenberg (kahler Berg“): stsł. *plěšь*, p. *plesz* „calvitium, Kahlheit“, adj. *plěšivъ* „calvus“.

57. **Gaddau**: (w dok. XIV. stul. *Goddeue* i *Ghadowe*): stpoł. *Godowo* (sc. sioło) t. j. posiadłość *Goda*: *Godo* jest skrócenie pełnej formy *Godomir* i pod.: stsł. źródł. *god-*, adj. *godьnъ* „aptus, habilis“.

58. **Gamehlen**: stpoł. *Gomole* (l. mn. od *gomola*) lub *Gomolina*, „Bergkegel. Erdhügelkette, Ansiedlung auf den Erdhügeln“: stpoł. *gomola* = stsł. **gomolja*, cz. *homole*, głuż. *homola* „tumulus“; porównaj oddz. II. nr. 125 nazwisko rodzinne *Gammolin*.

59. **Gansau**; **Ganse**: (*Ganse*: 1343 *Ganze*); stpoł. *Gąsowa* (sc. wieś) lub *Gąsje* (sc. pole) = n. „Gänsedorf. Gänsefeld“: stsł. *gąsь* „anser“; cf. p. *Gąsówka*.

60. **Gartow**; **Gerdau**: (*Gartow*: w d. XIV. st. *Chartowe, Gartowe*); stpoł. *Chartowo* (sc. sioło): stsł. *chrtъ*, p. *chart* „vertagus“.

61. **Garze**: stpoł. *Gardác* = stsł. *gradьcь* „kleine Schanze, kl. Burg“: stsł. *gradъ* „oppidum, castellum“.

62. **Gedelitz**: stpł. *Jedlica* lub *Jądlica*, „Tannenwald“: poł. *jedla* l. *jądla*, p. *jodła* = stsł. *jela* „abies“; porównaj głuż. *Jedlica*.

63. **Gielau**: (w dok. XIV. stul. *Gyleve, Chileve, Ghilow*); stpoł. *Jiłowa* l. *Jiłowo* = n. „Ort mit Mergellagern, Thondorf“: stsł. *iłъ*, p. *ił*, cz. *jíl* „lutum, argilla“.

64. **Gienau**: poł. *Jinowo* lub *Gïnowo* t. j. posiadłość *Jina* lub *Gona*: stsł. *inъ* „peregrinus“ lub *gon-iti* „agitare, pellere“.

65. **Glienitz**: stpoł. *Glinica* = n. „Lehmbach, Limbach“: stsł. *glina* „lutum“.

66. **Godegord**: n. „Schnakenburg“ (Hennings. Hann. Wendland, str. 27); poł. *god* = stsł. *gadъ* = dniem. „Snake“, gniem. „Schnake“ t. j. „Kleine Schlange“.

67. **Gohlau**; **Gollau**; **Gollern**: stpoł. *Gola* = n. „Heide“: stsł. *golъ* „nudus, kahl“.

68. **Gohlefanz**: (1360 *Golcuans*); stpoł. *Goły Wąz* = p. *goły wiąz* = n. „Kahle Ulme“: stsł. *golъ* „nudus“ i *vęzъ* „ulmus“.

69. **Göhrde**: (1450 *Gorde*, 1614 *Görde*); stpoł. *Gord* = n. „Schanze, Schloss, Burg“: stsł. *gradъ* „oppidum, castellum“.

70. **Göttien**: (1296 *Geithin*, 1747 *Göthien*); stpoł. *Chotin* l. *Chô-*

tin t. j. posiadłość *Choty* l. *Chůty: Chota (Chůta)* = *Choto (Chůto)* jest hypokoristikon z formy pełnej *Chotimir* l. *Chůtimir* = stsł. *Chotiměrъ* l. *Chъtiměrъ* „pacis amans": stsł. *chъtěti* „cupere" i *měrъ* „pax".

71. **Govelin**: stpoł. *Kobylin* lub *Kobylňa* = n. „Stuterei. Gestüt": stsł. *kobyla* „equa"; cf. głuż. *Kobelnja* = n. *Göbeln.*
72. **Grabau**; **Grabow**: poł. *Grabow* l. *Grabowo* = n. „Weissbuchenhain": stsł. *grabъ* „carpinus betula, Weissbuche".
73. **Gühlitz**; (1330 *Gulitze);* **Kühlitz**: stpoł. *Golica,* npoł. *Gülaića* = n. „Kahlenbach (Heidebach) l. Kahlenberg": stsł. *golъ* „nudus, kahl"; dłuż. *góla* „Heide".
74. **Guhreitzen**: stpoł. *Gorica,* npoł. *Göraića* = n. „Bergel. Hügel": stsł. *gora* „mons"; cf. oddz. IV Nr. 45.
75. **Guhtitz**: stpoł. *Chudici,* npoł. *Cheudici* = spólnota rodzinna *Chuda: Chudo* jest skrócenie formy pełnej *Chudosław* i pod.: stsł. *chudъ* „miser, egens".
76. **Gülden**: stpoł. *Golina,* npoł. *Gülaina* = n. „Heideland. Heide": stsł. **gola* (od *golъ* „nudus") = dłuż. *góla,* głuż. *hola* „Heide"; porównaj *Güldeneitzen* zamiast *Gülneitzen,* oddz. IV Nr. 44 s. v. *golъ.*
77. **Gülstorf**: stpoł. *Golica,* npoł. *Gülaića* = n. „Heidebach"; cf. Nr. 73.
78. **Gülze**: stpoł. *Golica,* npoł. *Gülaića* „Heidebach, Kahlenbach"; cf. Nr. 73 i 77.
79. **Gummern**: stpoł. *Komarno* l. *Komarna,* npoł. *Kümornü* l. *Kümorno* = n. „Mückenheim": stsł. *komarъ* „culex"; cf. łuż. *Komorow* „Senftenberg i Commerau".
80. **Gümse**: poł. *Chümaića* lub *Chümaistė* = n. „Hamsterfeld": p. *chomik* „Hamster".
81. **Güstau**: poł. *Chüstawa* l. *Chüstowo* = n. „Platz mit Besenginstergestrüpp"; jest to miejscowość, gdzie rośnie *chwoszcze:* stsł. *chvostъ,* p. *chwoszcze* „cauda felis, genista"; cf. IV Nr. 61.
82. **Güstritz**: (1388 *Gusterisse);* stpoł. *Gušterica* lub *Kostrica,* npoł. *Geusteraića* l. *Küstraića* = n. „Eidechsenort, Eidechsenbach" lub „Knochenstätte, Knochenlager": poł. *gušter, güster, geuster* = stsł. *gušterъ* „lacerta" lub poł. **kostra, *küstra* = stsł. **kostra,* cz. *kostra* „Gerippe".

83. **Harpe**: (1243 *Harpa)*; stpoł. *Charpa* „Unebenheit, unebener Platz“: p. *chrop-awy* „rauh, holprig“, gluż. *škropawy* „rauh, uneben“.

84. **Jabel**; **Jafel**: *(Jabel:* w XIV. stul. *Jabelen)*; stpoł. *Jabłoń*, npoł. *Jobłüń* = stsł. *jablanъ* „Apfelbaum“; cf. dłuż. *Jabłoń*.

85. **Jameln**: poł. *Jamélńa* l. *Jémélńa* = n. „Mistelhain“: stsł. *imela*, p. *jemioła* „Mistel“; cf. p. *Jemielna*, mlr. *Jemeľńa;* zobacz oddz. IV Nr. 65.

86. **Jarlitz**: stpoł. *Gorlica*, npoł. *Görlaića* „Brandbach, Brandstelle“: stsł. *gor-ěti* „ardere“; cf. oddz. IV. Nr. 47.

87. **Jeetzel**: nazwa wsi wzięta od rzeki *Jeetzel; Jeetzel* = *jasela* (sc. rzeka) = n. „Eschenbach“; porównaj p. *Jasiela* i oddz. IV. Nr. 69.

88. **Kähmen**: stpoł. *Kameń* lub *Kamén(n)a*, npoł. *Komäi* l. *Koméń(na)* = n. „Stein“, lub „Steindorf“: stsł. *kamy*, p. *kamień* „lapis“.

89. **Kakau**: (1360 *Kakeven*, 1614 *Kackow)*; stpoł. *Kakowo* (sc. sioło) t. j. posiadłość *Kaka: Kak l. Kako* jest słowo skrócone z formy pełnej, dotąd ciemnej.

90. **Kattien**; **Keddien**: stpoł. *Kotina* = n. „Katzenfeld, Katzenberg“ lub poł. *Chotin* resp. *Chätin* = posiadłość *Choty* t. j. *Chotimira* (cf. Nr. 70 Göttien): stsł. *kotъ* „felis“ lub *chotěti* „cupere“.

91. **Kiefen**: (1289 *Kine)*; stpoł. *Kijewo* = n. „Stöckicht“ lub „Knüppeldamm“: stsł. i cz. *kyj* „Stock, Knüppel“; cf. p. *Kijów* gluż. *Kij*.

92. **Klecken**: stpoł. *Kluky*, npoł. *Kleukâi* „springende Quellen, Sprudel“: stsł. **kljukъ*, ros. *ključъ* „fons saliens“; porównaj stsł. *kljukati* „strepitare“ i Nr. 34.

93. **Klennow**: stpoł. *Klenowo* (sc. sioło) = n. „Ahornort“: stsł. *klenъ*, p. *klon* „acer“; cf. Nr. 35.

94. **Köhlen**; **Kölau**: stpoł. *Kołno* i *Kołow* = n. „Pfahlbauort“: stsł. *kolъ* „palus“; jest to nader często spotykająca się nazwa miejscowości.

95. **Kolepant**: (w dok. XIV. i XV. stul. *Kolepand, Colepant, Kolepant)*: stpol. *Kołopąt* = n. „Knüppelweg“, „Ort an der Knüppeldammstrasse“: stsł. *kolъ* „palus“ i *pątь* „via“.

96. **Konau; Könau**: stpoł. *Koněwo,* npoł. *Küńowü* (sc. siolo) = n. „Rossdorf“: stsł. *konь* „equus“.
97. **Kovahl**: stpoł. *Kowal* lub l. mn. *Kowali* = n. „Schmiede“: stsł. *kovalь* „faber“; porównaj pomorską nazwę miejscową *Cowal.*
98. **Kroitze**: stpoł. *Chrosty,* npoł. *Chrüstâi* (l. mn. od *chrost* resp. *chrüst)* = n. „Gestrüpp, Eichicht“: stsł. *chvrastъ,* p. *chróst,* głuż. *khróst* „sarmentum resp. sarmenta“
99. **Kröte**: (w dok. XIV. stul. *Krete, Crete):* stpoł. *Krety* „die Maulwürfe“ (przezwisko): stsł. *krътъ,* p. *kret* „talpa“; por. ros. nazwę miejsc. *Kroty.*
100. **Kühren**: stpoł. *Chorin,* npoł. *Chörin* t. j. posiadłość *Chory* (od źródłosłowu *chor-)* lub stpoł. *Koreń,* npoł. *Köreń* (od stsł. *korenь* „radix“); porównaj cz. *Chořín* i *Kořen,* dłuż. *Kóřeń.*
101. **Kukate**: (1750 *Kokath);* stpoł. *Kokoty* = n. „Hähne“ (przezwisko) lub od źródłosłowu stsł. *koch-,* „amare“.
102. **Künsche**: poł. *Chüjnica* czyli *Chüjńca* = n. „Kiefernbusch, Kiefernbach“: poł. *chüjna* = dłuż. *chójna,* p. *choja, choina* = stsł. **chvojьna* „pinus“; cf. głuż. *Khójnica.*
103. **Küsten**: poł. *Chüstno* (= stsł. **Chvostьno,* sc. selo) = n. „Katzensterzort, Besenginsterplatz“ lub poł. *Küstno* (= stsł. **Kostьno)* = n. „Knochenstätte“: stsł. *chvostъ* „cauda“ lub *kostь* „os“; cf. Nr. 81 i 82.
104. **Laase; Laasche**: (*Laasche:* 1368 *Laze);* stpoł. *Łaz* lub *Łaze* = n. „Gereut“: stsł. **lazъ,* łuż. *łaz* „Rodung, Hag“.
105. **Laave**: stpoł. *Ławy* = n. „Bänke resp. Stege (über Wasserläufe resp. Moräste)“: stsł. *lava* „scamnum“.
106. **Landsatz**: (1450 i 1670 *Lentzatze,* 1745 *Lenzaz);* poł. *Łącâc* l. *Łęcâc* (demin. od *łąc* l. *łęc)* = n. „Kleine Biegung, Ort an der Flusskrümmung (der Elbe)“: stsł. **łąčьcь,* dem. od *łąkъ,* „Krümmung. Bogen“; p. *łęk;* por. także p. *łącz* „carex“.
107. **Lanze**: (w dok. XIV. stul. *Lanze, Lantze);* poł. *Łącje* = stsł. **Łąčije,* sło. *Lôče* = n. „Wiesensumpf, Sumpfwiese, Moor“: stsł. *łąka* „palus, pratum“.
108. **Lefitz**: (w dok. XIV. stul. *Leveze, Levece):* stpoł. *Lěwâci* = stsł. **Lěvьci* t. j. spólnota rodzinna *Lěwâca* = stsł. **Lěvьca:*

Lěwac = **Lěvъcь* jest n. „Linke. Linkhand". łać. „Scaevola": stsł. *lěvъ* „scaevus, sinister".

109. **Lehmke**: poł. *Łomk* = n. „kleine Bruch (Wald-, Stein-, Neu-bruch"): stsł. *lomъ*, dem. *lomъkъ* „Bruch"; porównaj Nr. 117 *Lomitz* i oddz. IV Nr. 125.

110. **Leisten**: (1335 *Lysten*, 1450 *Lesten*); stpoł. *Lěština*, npoł. *Lëstaina* = n. „Haselbusch, Ort am Haselgebüsch": stsł. *lěska* „corylus"; cf. p. *Leszczyny*.

111. **Lensian v. Lenzian** (w dok. XIV. stul. *Lentzan, Lensan*); **Lenzen; Lünzen**: stpoł. *Łęčany*, npoł. *Łęcanai* = niem. „Sumpfansiedler": stsł. *łąka*, p. *łąka* „palus, pratum"; cf. stsł. *łąčije*, p. *łącz* „carex"; cf. Nr. 106 i 107.

112. **Lessien**: stpoł. *Lěština* (cf. Nr. 110) lub *Lësina* = n. „Laubwald" (stsł. *lěsъ* „silva").

113. **Liautzji**: (według Hennigа połabska nazwa za niemiecką „Hitzacker"): stpoł. *Łučje*, npoł. *Lauci* = stsł. **lučije*, n. sg. „Kienwald": stsł. *lučь* „lux". czes. *louč* „Kien"; cf. oddz. IV Nr. 127.

114. **Liepe**: stpoł. *Lipa* „Linde" lub *Lípe* = p. *lipie* n. sg. „Lindenhain": stsł. *lipa* „tilia".

115. **Loge**: stpoł. *Ług* = stsł. **lugъ*, dłuż. *ług* „Wiesensumpf. Bruch"; cf. oddz. IV Nr. 128.

116. **Loitze v. Loitzen**: (1330 *Lotsen*, 1450 *Lotze*, 1614 *Loitze*); stpoł. *Lěštije*, npoł. *Lëstje, Liostje* = stsł. *lěštije*, n. sg. „Haselbusch, Haselnussgebüsch": stsł. *lěska* „corylus"; cf. Nr. 110 i 112 i serb. naz. miejsc. *Lêštije, Lješte*, dłuż. *Lěšće*.

117. **Lomitz**: stpoł. *Łomica* „Steinbruch. Windbruch; Bruchland; Bach im Bruchland": stsł. *lomъ* „lapicidinae; locus paludosus"; cf. Nr. 109.

118. **Lopau**: stpoł. *Łupawa* = n. „Raubnest. Räuberdorf" (przezwisko): stsł. **lupъ*, p. *łup*, cz. *łup* „rapina, praeda"; porównaj nazwę polową *Lupau*.

119. **Luckau**: stpoł. *Łukowo* lub *Łukowa* = n. Zwiebelfeld, Lauchort": stpoł. *lukъ* „cepa"; serb. *luk* „allium"; porównaj z tem nazwę zniesionej wsi (teraz pola) *Lockau* pod „Nausen".

120. **Lüben; Lübeln; Lübbow**: stpoł. *Lubin* — *Lubolin* — *Lubow* t. j. posiadłość *Luby* l. *Lubole* l. *Lubâ*: *Luba* l. *Lubo*

i *Lubola* są słowa spieszczone z formy pełnej *Lubomir, Lubosław* i pod.: stpoł. *luby,* npoł. *leuby* = stsł. *ljubъ* „carus, amans“; por. z tem spustoszone miejsce wsi „Luben“.

121. **Lüchow**: (według Henniga *Liauchi*): stpoł. *Łuchowo* l. *Łuchow,* npoł. *Lauchüw* t. j. posiadłość *Łucha: Łuch* l. *Łucho* jest forma skrócona, której forma pełna dotąd jest nieznana; porównaj p. *Łuchowo.*

122. **Lüggau**: stpoł. *Ługowa* (sc. rzeka) = n. „Wiesensumpfbach, Grasaufluss,' Aubach“: stsł. **lugъ,* dłuż. *ług* „palus“; cf. Nr. 115.

123. **Lüllau**: stpoł. *Lulawa* = niem. „Platz resp. Bach, an dem Lolch, Bilsenkraut wächst“: stsł. **ljulъ* = serb. *ljulj* „lolium“, p. *lul-ek* „hyoscyamus“.

124. **Lüsen** (1360 *Lusen*); **Lüsche**: stpoł. *Łużje,* npoł. *Łeuzé* = stsł. **lužije,* n. sg. „Gesümpfe, Moorplatz“: stsł. *luža,* łuż. *łuža* „palus, Pfütze“.

125. **Lütenthien**: (w dok. XIV. st. *Lutentin*); stpoł. *Lutętin* t. j. posiadłość *Lutęty: Lutęta* jest zdrobniała forma spieszczona (hypocoristicon deminutivum) z formy pełnej *Lutosław, Lutomysł* i pod.: stsł. *ljutъ* „austerus, dirus“.

126. **Maddau**: (1760 *Moddau*); poł. *Modowa* (sc. wieś) = n. „Honigdorf“: stsł. *medъ* „mel“; cf. oddz. IV Nr. 126.

127. **Malchau**: stpoł. *Malchowo* (sc. sioło) t. j. posiadłość *Malcha: Malůch* = stsł. *malъkъ,* cz. *Málek* = niem. „Klein“: stsł. *malъ* „parvus“.

128. **Mammoissel**: (1646 *Mameusel*): stpoł. *Mojmysle,* npoł. *Momäisle* (sc. sioło) t. j. posiadłość *Mojmysla:* stsł. *myslъ* „mens“; cf. słowiańskie nom. propr. *Mojmir, Mojsław.*

129. **Marlin**: (1646 *Merlin*); stpoł. *Marulin* t. j. posiadłość *Marule: Marula* jest hypoc. demin. z formy pełnej **Marosław* lub podobnej: stsł. **mar-iti,* cz. *mařiti* „perdere“.

130. **Masel**: z niem. wyrazu „zum Jasel“ (cf. Mohorn z „zum Ahorn“); stpoł. *Jasela* = stsł. *jasenъ* „fraxinus“; lecz może ono być wyrazem powstałym przez ściągnięcie (synkope) z *Mammoissel* (patrz Nr. 128).

131. **Meetschow**: (w dok. XIV. stul. *Metzckowe, Metzecowe*); stpoł. *Měšckowo,* npoł. *Mëseküw[ü]* (sc. sioło) t. j. posiadłość

Mieszka: Mieszek jest hypoc. demin. z formy pełnej *Mieczysław.*

132. **Mehlfien**: stpoł. *Mělowina,* npoł. *Mëlüwaina* = n. „seichte. sandige Gegend; Untiefe“: stsł. **mělь,* p. *miel,* głuż. *mjel* „seichter, sandiger Ort“; cfr. oddz. IV Nr. 136.

133. **Meitze**: stpoł. *Miža,* npoł. *Maizo* = n. „Rieselbach“: stsł. *mьz-čti,* p. *mżyć* „stillare. rieseln“; porównaj nazwy miejscowości i rzek w Saksonii: *Meisse, Meisa, Meissen* i t. d.

134. **Meuchefitz**: (w dokum. XV. stul. *Moicheuiz* i *Moycheuitze);* stpoł. *Mojkowici* t. j. spólnota rodzinna *Mojka: Mojko* jest skróconą i zdrobniałą formą formy pełnej *Mojmir, Mojsław* i pod.

135. **Meussliessen**: stpoł. *Myslici,* npoł. *Måislaici* t. j. spólnota rodzinna *Måisła: Måisåł* = stsł. **Mysłъ* jest słowo spieszczone z formy pełnej *Radomysł, Przemysł, Myślimir* i pod.: stsł. *myslь* „mens“.

136. **Middefeitz**: (1747 *Middefitz);* stpoł. *Medowica,* npoł. *Medüwaića* = n. „Honigbach, Honigdorf“: stsł. *medъ* „mel“.

137. **Moislingen**: nazwa wyprowadzona z połabskiego słowa spieszczonego *Måisåł* (nom. propr.); por. Nr. 135.

138. **Molden**: (w dok. XIII stul. *Moylen,* w XIV. stul. *Moylene,* w XV. stul. *Mollene);* stpoł. *Mojlin* t. j. posiadłość *Mojle: Mojla* lub *Mojlo* jest zdrobniała forma pieszczotliwa formy pełnej *Mojmir* i pod.; porównaj Nr. 128 i 134.

139. **Molzen**: npoł. *Molsin* t. j. posiadłość *Molsy: Molsa* l. *Molås* = cz. *Maleš* t. j. niem. „Klein“: stsł. *malъ* „parvus“.

140. **Mützen**: (w dok. XIV. stul. *Mussen* i *Mutze);* stpoł. *Mušin,* npoł. *Meusin* = n. „Fliegenort, Mückenhain“: stsł. *mucha,* npoł. *meuchó* „musca“.

141. **Nauden**: stpoł. *Nudno,* npol. *Naudnü* (sc. sioło): stsł. *nuditi* „cogere“; pol. *nuda* „taedium“, *nudny* „eklig“.

142. **Naulitz**: (w dok. XIII. stul. *Naulitze,* w XIV. stul. *Noulisse, Noulitze);* stpoł. *Nowelici* t. j. spólnota rodzinna *Nowele: Nowela* i *Nowula* = niem. „Neumann“: stsł. *novъ* „novus“.

143. **Nausen**: stpoł. *Nowizna,* npoł. *Nüwaizna* = p. *nowizna* „Neuland. Neubruch“: stsł. *novъ* „novus“.

144. **Neetze**; **Neetzen-dorf**: stpoł. *Niża*, npoł. *Naizo* (sc. wieś) = n. „Niederndorf“: stsł. *nizъ* „deorsum“ i *niže* „inferius“; por. głuż. *Niža Wjes*.

145. **Nemitz**: stpoł. *Němci* = stsł. *Němьci* („Deutsche“) lub stpoł. *Němič*, npoł. *Němaic* (= stsł. *Němičь*, łuż. *Němič* „Deutschdorf“) t. j. niemiecka osada wśród Słowian; do tego należą obydwie opustoszałe wsie *Nemitz* (w nazwach rolnych: *Kurze Nemitz, Lange Nemitz, Oster-Nemitz)* między wsiami *Damnatz* i *Quickborn* i *Namitz* około *Smărdowa (Schmardau)*, obie w powiecie Dannenberskim; porównaj oddz. II Nr. 140 *Niemeitz* i dłuż. nazwę wsi *Niemitsch*.

146. **Neritz**: (1360 *Neretze)*; poł. *(vrs) na rěcě* = n. „Dorf am Flusse“ t. j. nad *Jaselą* (n. „Jeetzel“): stsł. *na* „in“ i *rěka* „flumen“.

147. **Nestau**: stpoł. *Nesytowo* (sc. sioło) t. j. posiadłość *Nesyta: Nesyt* (stsł. *ne* + *sytъ)* = n. „Nimmersatt“.

148. **Nieperfitz**: stpoł. *Neborowici* t. j. spólnota rodzinna *Nebora:* stpoł. *Nebor* = p. *Niebór:* stsł. *bor-iti* „dimicare“.

149. **Nievelitz**: stpoł. *Nowelici*, npoł. *Nüwelaici* t. j. rodzina *Nowele* l. *Nüwele: Nowela* = n. „Neumann“; por. Nr. 142.

150. **Noeventhien**: stpoł. *Nowętin*, npoł. *Nüwętin* t. j. posiadłość *Nowęty: Nowęta* jest hypocor. demin. nazwiska złożonego ze stsł. adj. *novъ* „novus“; porównaj p. *Nowoszyn*.

151. **Nüdlitz**: stsł. *Jedlica* = n. „Tannenhain, Tännichtbach“: stsł. *jela* „abies“; por. Nr. 62 *Gedelitz* i oddz. II Nr. 145 *Nedlitz*.

152. **Oitzen**; **Oitzen-dorf**; **Otze**; **Uitze**: stpoł. *Osina* i *Osy*, npoł. *Wüsaina* i *Wüsai* = n. „Espenhain“ i „Espen“: stsł. **osa, osina* „populus nigra“.

153. **Ollsen**; **Uelzen**: stpoł. *Olšina*, npoł. *Wülsaina* = n. „Erlenholz“: stsł. **olьša, olьcha*, p. *olsza*, głuż. *wólša* „alnus“.

154. **Pampow**: stpoł. *Pąpowo* (sc. sioło) t. j. posiadłość *Pąpa: Pąp* jest formą pieszczotliwą i pochodzi od subst. stsł. *pǫpъ*, p. *pęp*, łuż. *pup* „umbilicus, gemma“.

155. **Pannecke**: stpoł. *Ponikwa* = p. *ponikwa* i *ponikiew* t. j. otwór, przez który woda strumienia znika pod ziemią.

156. **Penkefitz**: stpoł. *Pękowici* t. j. spólnota rodzinna *Pęka: Pęk*

jest forma skrócona formy pełnej *Pękosław* i pod.: p. *piękny* „decorus“; cfr. oddz. II Nr. 78 *Pink*.

157. **Pinnau**: stpoł. *Pańewo,* npoł. *Pańow(ü)* t. j. n. „Stöckicht, Stockhausen, Stubbenfeld“: stsł. *pьnъ* „truncus“; cf. dłuż. *Pńow,* n. *Pinnow*.

158. **Plastau**: stpoł. *Płastawa* = n. „Hufenland“: stpoł. *płast* = stsł. *plastъ* „huba“.

159. **Plate**: (1369 *Plote);* stpoł. *Błato,* npoł. *Błotü* = stsł. *blato* = n. „Sumpfwald, feuchter Laubwald“, za czem przemawia okolica (porównaj dłuż. *Błota* = n. „Spreewald“). nie zaś od słowa *plotъ* „saepes“.

160. **Platenlaase**: stpoł. *Błatne łazi* = n. „Gereut im sumpfigen Laubwald“; stsł. *blatьnъ* „paludis“ i *lazъ* „exstirpatio“.

161. **Polau**: stpoł. *Palowo,* npoł. *Polüw* t. j. posiadłość *Pala: Pal* lub *Palo* jest forma skrócona nieznajomego nazwiska pełnego: stsł. *pal-iti* „urere“.

162. **Pommau**: stpoł. *Pomowo* l. *Pomńowo* (sc. sioło) t. j. posiadłość *Poma* l. *Pomńa: Pomo* l. *Pomńo* (= p. *Pomień)* jest formą pieszczotliwą pełnego *Pomnisław* i pod.: stsł. *pomněti* „meminisse“.

163. **Pommoissel**: stpoł. *Pomysle,* npoł. *Pümůisle* (sc. sioło) t. j. posiadłość *Pomysła* l. *Pümůisła; Pomysł* l. *Pümůisł* = łuż. *Pomysł;* p. *Przemysł* = stsł. *Prěmyslъ;* stsł. *myslь* „mens“.

164. **Popelau**: stpol. *Popelowo* t. j. posiadłość *Popela* = p. *Popiela: Popiel,* znane polskie imię resp. nazwisko.

165. **Predöhl**: (1360 *Predol);* stpoł. *Prědoł* = stsł. **prědolъ* = serb. *prodol* t j. „Ort vor dem Thale“ lub „Ansiedlung im Thale“ — może zaś to jest stsł. *prědělъ* „confinium, Grenze“, por. oddz. IV Nr. 186, 1.

166. **Prepow**: może to jest stpoł. *Wůrbow(o)* = p. *Wierzbow* = n. „Weidenau“: stpoł. *wůrba* = stsł. *vrъba,* p. *wierzba* „salix“; to tego nazwa roli *Prepow*.

167. **Preten**: stpoł. *Prěton,* npoł. *Prětün* t. j. niem. „Platz vor der Tiefe des Wassers, Ort vor der Untiefe“ (p. *tonia* i *tonie)* albo „Durchhau resp. Aushau im Walde, Lichtung“: stsł. **prětonъ; tęti (tnų)* „caedere“.

168. **Pretzetze**: poł. *Prěsěcje* = stsł. *prěsěčije* n. sg. = p. *przesieka*, cz. *přeseka* i *příseka* „Aushau, Holzhau, Lichtung, Hag“.

169. **Prezelle**: (w XIV. stul. *Bitzelle*, z tego drogą etymologii ludowej 1613 *Prezelle*, 1784 *Prezel)*; stpoł. *Bačelje*, npoł. *Bačelje* = stsł. **bъčelije* n. sg. „Bienenstand“: stsł. *bъčela* „apis“; por. n. miejsc. słow. *Čelje*.

170. **Prezier**; **Pretzier**: stpoł. *Prěžir*, npoł. *Prězir* = n. „Ort vor dem (am) Weideland“: stsł. *žirъ* „pascuum“; por. oddz. IV. Nr. 279.

171. **Prielip**; **Prilipp**: stpoł. *Prilip* = n. „Angeklebtes“ t. j. „Anbau, Dorfanbau“: stsł. *pri* „ad“ + *lěp-iti* „conglutinare“.

172. **Priesseck**: (w dok. XIV. stul. *Preseke, Pressek, Preszeke)*; stpoł. *Prěsěk*, npoł. *Prisěk* = stsł. *prěsěkъ* „Waldaushau, Holzhau, Hag“; cfr. oddz. IV. Nr. 186, 6.

173. **Prisser**: stpoł. *Prižir*, npoł. *Praizir* = stsł. *pri-žirъ* = n. „Ort am Weideland“; cf. oddz. IV. Nr. 279.

174. **Privelack**: stpoł. *Priwałåk*, npoł. *Praiwołåk* = p. *Przywałek* = n. „Brustwehr am Walle, Umwallung, Verhau, Schanze, Damm“: wieś ta leży przy tamach lub groblach Łobia.

175. **Proitze**: (w dok. XIV. stul. *Prosche, Protzen;* w XV. stul. *Protze);* stpoł. *Prosno*, npoł. *Prüsnü* (sc. *pole, püli)* = stsł. *prosьno* (sc. *polje)* „Hirseland, Hirsefeld“: stsł. *proso* „milium“; cf. oddz. IV. Nr. 191.

176. **Pudripp**: stpoł. *Pódryw* = n. „Untergrabung, Falle(?)“: stsł. *podъ* „sub“ i *ry-ti* „fodere“.

177. **Püggen**: (w dok. XIV. stul. *Puchene, Pukene, Puggene);* stpoł. *Puchno* l. *Puchna:* stsł. *puch-nąti*, „tumere“, *puch-lъ* „tumidus“.

178. **Pussade**: stpoł. *Pósada* = p. *posada* „Ansiedlungsort. Flecken; Freiland“ (= p. *wola):* stsł. *posada* „colonia“; *posad-iti* „collocare“.

179. **Puttball**: (1330 *Putbul);* stpoł. *Pódpolje* = stsł. *podъpolje* = n. „Unterfelden“: stsł. *polje* „campus, ager“.

180. **Quartzau**: (w dokum. XVII. stul. *Quartsau);* stpoł. *Chwar-*

stawa = stsł. **Chvrastava*, cz. *Chrastava*, głuż. *Khróstawa* = n. „Eichicht, Eichfeld“: stsł. *chvrastъ* „dumetum, sarmentum“.

181. **Radegast**: stpoł. *Radogošt* = stsł. **Radogoštь* t. j. posiadłość *Radogosta*: *Radogost* = stsł. *Radogostь*, p. *Radogość*: stsł. *radъ* „libens“ + *gostь* „hospes“; cf. p. *Radogoszcz*.

182. **Raffatz**: stpoł. *Roudâc* = stsł. **rovьcь* = n. „Kleiner Graben, kl. Steinbruch“: stsł. *rovъ* „fossa“.

183. **Ranzau**: stpoł. *Radišewo* = p. *Rzędziszewo* t. j. posiadłość (sioło) *Radiša*: *Radiš* = p. *Rzędzisz* jest formą skróconą formy pełnej *Radisław* = p. *Rzędzisław*: stsł. *rędъ* „ordo“ i *slava* „gloria“.

184. **Rassau**: stpoł. *Rašewo*, npoł. *Rosow(ü)* t. j. posiadłość *Raša*: *Raš* l. *Rašo* = cz. *Ráš*, stsł. **Rašь* jest skróceniem pełnej formy *Radosław*, *Radomir* i pod.; por. głuż. nazwę miejsc. *Rašow*.

185. **Reddebeitz**: (w dok. XIV. stul. *Redbutze*, *Redebüz)*; stpoł. *Radobytici*, npoł. *Radübâitici* t. j. spólnota rodzinna *Radobyta*: *Radobyt* jest po łac. „Hilarius“: stsł. *radъ* „libens“, hilaris“ i *by-ti* „esse“.

186. **Reddereitz**: (w dok. XIII. stul. *Riddereschen*, w XIV. stul. *Redderelitze*, *Ridderetze)*; stpoł. *Radoborici*, npoł. *Rodübüraici* t. j. spólnota rodzinna *Radobora*: stsł. *radъ* „laetus“ i *borъ* „pugna“.

187. **Reddien**: poł. *Radin* lub *Rodin* t. j. posiadłość *Rady*: *Rada* jest formą pieszczotliwą formy pełnej *Radosław*, *Radziwoj* i pod.: stsł. *radъ* „laetus“.

188. **Redemoissel**: stpoł. *Radomysle*, npoł. *Rodümâisle* (sc. sioło) t. j. posiadłość *Radomysła*: stsł. *radъ* „laetus“ i *myslь* „mens, cogitatio“; cf. Nr. 135 i 137.

189. **Reetze**; **Reitze**; **Retzien**: stpoł. *Rěčica*, npoł. *Rëcaića* = stsł. *rěčica* „rivus, torrens“; cf. głuż. *Rěčica* = n. „Rietschen“.

190. **Repke**: stpoł. *Rěpky*, npoł. *Rëbkâi* = n. „Rübenfeld“ l. „Mennigfeld“: stsł. *rěpa* „rapa“ lub **rěpikъ* „argimonia“; możliwą jest również forma *Ropka* l. *Rüpko* = demin. słowa *ropa* „Salzwasser, Salzquelle“; porównaj nazwy miejscowości małoruskie *Ropka*, *Ropky*, *Ropinka* i pod.

191. **Riebrau**: stpol. *Ribrawa* = n. „Hügel, Leiten; ł. villa in colle sita“: poł. *ribŕe* „collis“; patrz Miklosich, Ortsnamen a. Appellativen, str. 86 Nr. 532.

192. **Rieckau**: stpol. *Rogowa,* npoł. *Rügüwa* (sc. *was)* = n. „Ort am Ende, im Winkel“: stsł. *rogъ* „cornu“; cf. dłuż. *Rogow,* niem. „Horno“ i *Rockau* (sorb. *Rogow)* w królestwie saskiem.

193. **Riskau**: stpoł. *Rožkow,* npoł. *Rüzküw* = posiadłość *Rožka* (por. p. n. osobową *Rožek)* lub *Rožkowa* resp. *Rüzkowa* (sc. *was)* „Dorf im kleinen Winkel“ lub stpoł. *Rečka,* npoł. *Ricka* = p. *rzeczka* „Bächlein“.

194. **Rosien**: stpoł. *Råžina,* npoł. *Råzaina* = stsł. *rъžina* „Kornboden, Roggenfeld“: stsł. *rъžь,* p. *reż* „secale“.

195. **Rosche**: stpoł. *Rašew(o),* npoł. *Rosow(ü)* t. j. posiadłość *Raša* (por. Nr. 184 *Rassau); poł. Raš* i *Ros: Rach* i *Roch* jak p. *Stasz* l. *Staś: Stach* (hypoc. z *Stanisław).*

196. **Saasse**: poł. *Sase* lub *Sasi* (l. mn. słowa *Sasinъ)* = niem. „die Sachsen“ t. j. kolonia Sasów między Połabami; por. p. *Sasy.*

197. **Sachau**: (1289 *Zacheue,* 1360 *Zachgow); stpoł. Čachowo* lub *Šachowo,* npoł. *Cochüw* l. *Sochüw* t. j. posiadłość *Čacha* l. *Šacha: Čach* lub *Šach* jest formą spieszczoną formy pełnej *Časław* lub *Šasław(?);* stsł. źródłosłów *ča-* lub *čak-* lub *šach-,* patrz Miklosich, Bildung d. slav. Personennamen, str. 113 nst. Nr. 439 i 441 i Miklosich, Ortsn. a. Pers.-n., str. 70 i 72, Nr. 351 i 361; do tego przychodzi nazwa opustoszałej wsi (roli) *Zachau.*

198. **Saggrian**: (w XIV. stul. *Sageran, Zagharan);* stpoł. *Zagoŕańe* t. j. niem. „die Dorfbewohner hinter *(za)* dem Berge *(gora)“;* porównaj cz. nazwę miejsc. *Zahořany.*

199. **Salderatzen**: (w dok. XIV. stul. *Salderatze, Salderaz, Salderans;* w metryce kościelnej niekiedy *Salatzen);* może stpoł. *Saltinâc* l. *Słatinâc* = stsł. **slatinьcь* „parva palus aquae salsae“: stsł. *slatina* „aqua salsa“; porównaj *Soldin* (= pom. *Soltina)* w Nowej Marchii.

200. **Sammatz**: (1450 *Zamaszcke,* 1625 *Sammatzsche,* 1670 *Sam-*

matze): stpoł. *Zamočje,* npoł. *Zomücje* t. j. n. „Ort hinter dem Sumpf resp. Morast“: stsł. **zamoćije,* od *za* + *moča* („palus“); porównaj oddz. IV. Nr. 139 i Nr. 271, 24.

201. **Sarenseck**: (1450 *Sarnszecke);* stpoł. *Žarnosěky,* npoł. *Zarnüsěky* = n. „Ansiedlung der Mühlsteinhauer“: stsł. *žrny* „Mühle“ i *sěk-ati* „hauen, schneiden“; cf. n. miejsc. głuż. *Žornosyki,* n. „Sornssig“ i cz. *Žernosěky,* n. „Tschernosek“.

202. **Sarreitz**: stpoł. *Zarěčje,* npoł. *Zorěcje* = stsł. *za-rěčije,* n. sg. „Ort jenseits des Baches“ (stsł. *za* + *reka)* albo też stpoł. *Zarečje,* npoł. *Zoricje* „Verbot. Schonung, Gehege“ (poł. *zarębt, zorict* = stsł. *za-rěšti* „vetare“).

203. **Satemin**: (w dok. XIV. stul. *Zacemyn, Sacemyn, Satamin, Zatemin);* stpoł. *Sětěmin,* npoł *Śatëmin* t. j. posiadłość *Sětěmy* lub *Śatëmy: Sětěma (Śatëma)* jest pieszczotliwem skróceniem nazwy osobowej *Sětěmir:* stsł. pierwiastek *sět-* „memoria“, patrz Miklosich, Slav. Personennamen, str. 106 i por. podobne nazwy osobowe polskie *Siecięgniew, Sieciesław.*

204. **Satkow**: stpoł. *Sětěchowo,* npoł. *Śat(ë)chüw(ü)* t. j. posiadłość *Sětěcha (Śatëcha): Sětěch (Śatëch)* = p. *Sieciech* jest hypocoristicum formy pełnej *Sětěsław* = p. *Sieciesław;* zobacz Nr. 203.

205. **Schlannau; Schlankau; Schlanze** (w XIV. stul. *Slance, Slanse):* stpoł. *Słanawa* (sc. rzeka). *Słankawa* (sc. rzeka). *Słanica* = „Salzbach, Salzach, Salzquelle“: stsł. *slanъ* i *slanavъ* „salsus“.

206. **Schletau**: stpoł. *Złatawa* „Goldbach“: stsł. *zlato* = poł. *złatü* „aurum“.

207. **Schlieckau**: stpoł. *Sliwkowa* (sc. *was)* „Pflaumendorf. Ort am Pflaumengarten“ (śliwnik): stsł. *sliva* „prunus“; cfr. oddz. IV. Nr. 216 i n. miejsc. serb. *Slivova* i porównaj z tem także dolnoniemiecką nazwę miejscowości *Plumbohm* w powiecie dannenberskim.

208. **Schmardau; Schmarsau** (w XIV. stul. *Smarsowe, Smarzow):* stpoł. *Smărdowo* i *Smărdzowo* l. *Smărzowo* (sc. sioło) t. j. wieś *smardów:* stsł. *smrzdъ* = p. *smard* „plebejus, vasallus“; por. poł. *smardí* „Bauernschaft“.

209. **Schmessau**: (z *Schmersau, Smersau);* stpoł. *Smårdzowo* l. *Smårzowo* = n. „Bauerndorf, Dorf der Leibeignen"; porównaj Nr. 208 *Schmarsau.*

210. **Schmölau**: stpoł. *Smolawa,* npoł. *Smůlowo* = *Smolica* „Harzbach, Teerofen-fliess": stsł. *smola* = poł. *smůła* „pix, bitumen; Harz, Ofen, Hölle".

211. **Schreyahn**: (w XIV. stul. *Screye, Schrey, Schrean);* nazwa jest pewnie słowiańska, ale wyjaśnić ją trudno; może poł. **skwreńa* l. *skreńa* = stsł. *skvrъna* i *skrъna,* cz. *škvrna* „Makel, Schmutz".

212. **Schweskau**: stpoł. *Świestkowa,* npoł. *Swesküwo* (sc. *wůs),* „Dorf an der Zwetschkenpflanzung": poł. *świestka, swieska,* p. *szwestka* i *szweska,* cz. *švestka* „Zwetschke".

213. **Schweimke**: stpoł. *Swibky,* npoł. *Swaibkůi* „die Kornelkirschen, Ort an den Kornelkirschen": stsł. *sviba,* dem. *svibъka* „cornus sanguinea"; cf. oddz. IV. Nr. 239.

214. **Schwemlitz**: stpoł. *Swiblica* „Kornelkirschenfliess, Hartriegelbach": poł. *swibla* l. *swaibla* = *swiba* i *swaiba* „cornus sanguinea"; patrz oddz. IV. Nr. 239.

215. **Schwiepke**: (1296 *Szweput,* dzisiaj w ludowym języku prawie *Schwiebki);* poł. *Swepet* = stsł. **svepetъ,* ros. *svepetъ,* p. *świepet* = n. „Baumhölung für Waldbienen, Bienenbeute".

216. **Seerau**: (1330 *Zireve,* 1490 *Zirave);* stpoł. *Sěrawa* „Bach mit bläulichem Wasser resp. Ansiedlung dabei": stsł. *sěrъ,* kasz. *sery,* głuż. *šěry* „glaucus"; albo stpoł. *Žirawa* „Weideland, Hutung": stsł. *žirъ* „pascuum"; cf. oddz. IV. Nr. 279; do tego nazwy gruntów *Serau* i *Schrau.*

217. **Sellien**: stpoł. *Zelino* (sc. sioło) = n. „Ort mit Kraut- und Gemüsebau": stsł. *zelije* = npoł. *zilė* „herbae, pascuum"; por. wsie *Sellin* na Rugii i *Sellin* i *Zellin* w Nowej Marchii.

218. **Siemen**: stpoł. *Zemin,* npoł. *Zimin* t. j. posiadłość *Zemy (Zimůi): Sema* = p. *Ziema* jest hypocoristicum do formy pełnej *Ziemisław, Ziemomysł* i pod.: poł. *zińa* = stsł. *zemlja,* p. *ziemia* „terra".

219. **Simander**: (1360 *Zimandere);* stpoł. *Zemątowo* (sc. sioło) tj. posiadłość *Zemąty: Zemąta* l. *Zemęta* jest zdrobniałą formą

pieszczotliwą pełnego *Ziemisław, Ziemomysł* i pod.; patrz Nr. 218.

220. **Sipnitz**: stpoł. *Šipnica,* npoł. *Saibnaića* = n. „der pfeifende, flüsternde, murmelnde Bach“: stsł. pierw. *šip-, šьpъtati* „sibilare, susurrare“; ros. *šipětь* „pfeifen“.

221. **Solkau**: (w XIV. stul. *Zolcowe, Tzolkow, Solkove,* w XVII. stul. *Solckow);* stpoł. *Sulkowo* (sc. sioło) tj. posiadłość *Sulka: Sulâk* l. *Sulko* = p. *Sulek* jest hypoc. demin. formy pełnej *Sulisław, Sulimir* i pod.: stsł. *sulijь* „potior, melior“.

222. **Soven**: stpoł. *Sowe* = stsł. *sovije* n. sg. = n. „Eulenort, Ulenhorst“: stsł. *sova* „noctua“; cf. dłuż. *Sowje* l. *Sowjo,* n. Saue l. Sauo.

223. **Splietau**: stpoł. *Spłòtawa,* npoł. *Spłütowo* = n. „Umzäunung, Hag“: stsł. *sъ-plesti* „contexere“, p. i łuż. *płot* „saepes“.

224. **Stapel** (1291 *Stipele*) i **Stiepelse** (1209 *Stapelitz):* stpoł. *Stâple* i *Stâplište* = n. „Schweineweide, Schweinehürde“: stsł. **stьplije* i **stьplište,* od *stьplь* „sus“; tu należy też nazwa gruntu *Stapel.*

225. **Strachau**: stpoł. *Strachowo* t. j. posiadłość *Stracha: Strach* jest formą skróconą z *Strachomir* i pod.: stsł. *strachъ* „terror“; zob. oddz. IV. Nr. 229.

226. **Streetz**: stpoł. *Strědza,* npoł. *Strëzo* = stpolsk. *strzodza* = stsł. **strěžda* „custodia, Warte“; porównaj oddz. IV. Nr. 232 i stsł. *straža* „custodia“ i głuż. nazwę miejsc. *Stróža* „Warte“; tu należy też nazwa wsi opustoszałej *Stresow.*

227. **Sückau**: (1690 *Suckau);* stpoł. *Sucha,* npoł. *Seuchó* (sc. niwa) = n. „trockener Ackerboden, dürres, wasserarmes Land“: stsł. *suchъ* „siccus“; cf. *Suckau* = p. *Sucha* na Śląsku.

228. **Süthen**: (w dok. XIV. stul. *Cetene, Suthene);* stpoł. *Žitin,* npoł. *Zaitin* t. j. posiadłość *Žity: Žit(a)* jest formą skróconą formy pełnej *Žitomysł, Žitomir* i pod.: stsł. *žitь* „vita“; por. Nr. 275 *Zethen.*

229. **Tarmitz**: stpoł. *Tûrmica* = n. „kleiner Turm, kleine Burg“: stsł. **trъm,* cf. *trěmъ* „turris“; por. cz. *s-trmý* „praeceps“. *strmĕti* „excellere“ i cz. nazwę miejsc. *Trmice,* n. „Türmitz“

230. **Teich losen**: stpoł. *Łazi*, npoł. *Łozai* = p. *Łazy* t. j. „Rodungen, Gereut“: stsł. **łazъ*, pol. i łuż. *łaz* „terra exstirpata“.

231. **Teschen-dorf**: stpoł. *Těšin*, npoł. *Těsin* t. j. posiadłość *Těchy*: *Těcha* jest hypocor. do formy pełnej *Těchomił*, *Těchorad* i pod.: stsł. *těcha* „consolatio“; por. p. *Cieszyn*.

232. **Thielitz**: stpoł. *Dolica*, npoł. *Dülaića* „kleines Thal“: stsł. *dolъ* „vallis“ — lub *Telica*, *Telnica* = n. „Kälberhürde“: stsł. *telę* „vitulus“.

233. **Thören**: stpoł. *Gora*, npoł. *Tjöra (göra)* = n. „Bergen“: stsł. *gora* „mons“; porównaj *Tjörska*, według Henniga połabska nazwa miasteczka *Bergen*.

234. **Thune**: (1365 *Tune)*; stpoł. *Tuńe* lub *Tyńe* = stsł. **tynije* n. sg. „Steinburg“: stsł. *tynъ*, cz. *týn*, p. *tyn-iec* „locus lapidibus saeptus“.

235. **Thunpadel**: poł. *Tupadły* (l. mn. słowa *Tupadła)* = n. „die Stumpfen, die Dummköpfe“ (przezwisko): stsł. *tupъ* „obtusus“; porównaj nazwiska polskie *Tupadła*, *Tupała*, *Tupad* i czeskie *Tupadla*, *Tupala*, *Tupad* i prócz tego częste w pierwotnie polskim okręgu językowym nazwy miejscowości *Tumpadel*, *Dummadel*, *Tuppadel*, *Tupadły*, a w czeskim okręgu językowym *Tupadły* i nazwiska rodzinne *Tupadel*, *Taupadel*, *Taubadel*.

236. **Thurau**: stpoł. *Turowa* l. *Turowo* = n. „Auerochsenort“: stsł. *turъ* „urus“; cf. n. miejsc. polskie *Turóc*, *Turowo* i łużyckie *Turjo*, *Turja* l. *Turjej* = n. „Tauer“.

237. **Tiessau**: stpoł. *Tisowa* l. *Tisowo* = n. „Eibenau, Eibau“: stsł. *tisъ* „taxus, Eibenbaum“; por. oddz. IV. Nr. 247.

238. **Timmeitz**: stpoł. *Timnica*, npoł. *Timnaića* = n. „Sumpfbach“: stsł. *timěno* „coenum, lutum“; porównaj nazwę strumienia *Temnitz* w Marchii.

239. **Tolstefanz**: stpoł. *Tołsty Waz* = n. „dicke Rüster“ t. j. osada około grubego wiązu: stsł. *tlъstъ* „crassus“ i **vęzъ* „ulmus“.

240. **Tosterglope**: stpoł. *Tałste Głâwy*, npoł. *Tauste Głâwâi* = n. „die dicken Köpfe, Dickköpfe“ (przezwisko): stsł. *tlъstъ*

„crassus“ i *glava* „caput“; por. cz. n. miejsc. *Hlupohlavy, Holohlavy, Polohlavy* i pod.

241. **Trabuhn**: (w dokum. z drugiej połowy XIV. stulecia *Trebün, Trebbün);* stpoł. *Trěboń*, npoł. *Trěbün* l. *Trabün* t. j. posiadłość *Trěbona: Trěbon* jest formą skróconą nazwy osobowej *Trěbomysł* = stsł. *Trěbomyslъ* i pod.: stsł. *trěb-nъ* „aptus“; cf. cz. *Třeboň* = n. „Wittingau“.

242. **Trebel**: (1360 *Trebele*, 1613 *Trebel);* poł. *Trëbel* l. *Trëbele* (l. mn.) = „Rodung, Gereut“: stsł. *trěb-iti* „purgare, exstirpare“; cf. dłuż. *Trěbule* = n. „Triebel“.

243. **Tripkau**: stpoł. *Trěbkowo*, npoł. *Tribküw(ä)* t. j. posiadłość *Trěbka: Trěbák* = cz. *Třebek* jest hypoc. demin. nazwy osobowej *Trěbisław* i pod.: stsł. *trěbьnъ* „idoneus, aptus“.

244. **Tülau**: stpoł. *Tolowo*, npoł. *Tülüw* t. j. posiadłość *Tola* l. *Tüla: Tol* l. *Tül* jest hypocor. z formy pełnej *Toligniew, Tolimir* i pod.: stsł. *tol-iti* „placare“.

245. **Tüschau**: (w dok. XIV. stul. *Tuschowe. Tuschow, Tuscow Tuskowe);* stpoł. *Tuškowo*, npoł. *Teusküw* t. j. posiadłość *Tuška: Tušák* = p. *Tuszek* jest hypocor. nazwy osobowej *Tuchomysł* i pod.: stsł. **tuch-ati*, cz. *touchati, tušiti* „sperare“; por. n. miejsc. p. *Tuszkow*.

246. **Vaddensen**: (1360 *Wodenisse);* poł. *Wadimici* t. j. spólnota rodzinna *Wadimy: Wadima* jest formą skróconą formy pełnej *Wadimir* i pod.: stsł *vada (sъ-vada)* „contentio“.

247. **Varbitz**: (1614 *Varbitz);* stpoł. *Wârbica* = n. „Weidenbach“: stsł. *vrъba* „salix“.

248. **Vasenthien**: (1360 *Varentin*, 1368 *Vartzentin*, 1613 *Vasentien);* stpoł. *Wâršętin*, npoł. *Wârsętin* t. j. posiadłość *Wâršęty: Wâršęta* = p. **Wierszęta* jest hypocoristicon deminutivum nazwy osobowej *Wierchosław* i pod.: stsł. *vrъchъ* „apex, cacumen“.

249. **Ventschau**: stpoł. *Węcowo* (sc. sioło) t. j. posiadłość *Węca: Węco* = p. *Więco* jest formą spieszczoną nazwy os. *Węcesław*, p. *Więc(es)ław:* stsł. *vęšte* „plus“.

250. **Viehle**: stpoł. *Wela*, npoł. *Wilo* (sc. *wâs)* = n. „grosses Dorf“: stsł. *velijь* „magnus“.

251. **Vietze; Wietze; Wietzen-dorf; Witze** (poboczny strumień

rzeki *Oertze);* **Voitze**; **Wetzen**: npoł. *Wüsai* lub *Wüsaina* „Espenhain, Espenbach"; porównaj Nr. 152 *Oitzen.*

252. **Vockfey**: (w dok. *Vokeue);* stpoł. *Wokowy,* npol. *Wâküwâi* = stsł. *okovy* „Fesseln, Bande" i t. p.

253. **Volkfien**: (w XIV. stul. *Volcwin, Volquiene);* stpoł. *Wâlkowina* = n. „Wolfsgehege, Wolfsbach": stpoł. *wâlk,* npoł. *wâuk* = stsł. *vlъkъ* „lupus".

254. **Waddeweitz**: (1360 *Wodeuisse,* 1654 *Wadewitz);* stpoł. *Wadowici,* npół. *Wodüwaici* t. j. spólnota rodzinna *Wada: Wado* l. *Wad* jest formą skróconą imienia osob. *Wadisław* i pod.: stsł. *vada* „contentio"; cf. Nr. 246 *Vaddensen.*

255. **Wappeus**: npoł. *Wâpeus* = stsł. **opušь* = głuż. *wopuš* „Schwanz, Anhang, Anhängsel, Anbau" (przezwisko).

256. **Warnau**: (rzeka i wieś); stpoł. *Warnawa* = n. „Schwarzbach" lub „Krähenfliess": stsł. *vranъ* „niger" i „corvus".

257. **Wedderin**; **Weddrien**: stpoł. *Wodrina,* npoł. *Wâdraina:* stsł. *odrъ* „lectus", *odrina* „caulae"; patrz Miklosich Etym. Wörtb. str. 219 *odrъ.*

258. **Wehlen**: stpoł. *Welin* t. j. posiadłość *Wele: Wela* = p. *Wiela,* łuż. *Wjela* jest formą spieszczoną nazwy osobowej *Wielimir, Wielisław* i pod.: stsł. *velijь* „magnus".

259. **Weidars**: według Henniga polabska nazwa miasta *Dannenberg;* popsuta z *Waitjai-s* t. j. *Waikâi* „Stadt": stsł. **viky* l. mn. od **vika,* łuż. *wiki;* cf. Nr. 267.

260. **Weitsche**: (1758 *Weitzke);* npoł. *Wâsko* = p. *wioska* t. j. „Dörflein"; por. cz. *Véska,* dłuż. *Wjaska.*

261. **Wendisch u. Deutsch-Ewern**: poł. *Jaworńa* = n. „Ahornhain": stsł. **javorъ,* ros. *javorъ* „platanus orientalis", cz. *javor,* łuż. *jawor* „acer".

262. **Wibbese**: (w dok. XIV.—XVII. stul. *Wibbezede, Wibbesede, Wibbeszde);* pol. *Wübjëzd* lub *Wübjëzda* = stsł. **obъjazdъ* l. **obъjazda* = *ujazdъ* „Grenzumritt behufs Besitzergreifung"; cf. n. miejsc. p. *Objazda* i dyal. *Wobjazda,* niem. „Wobesde"; porównaj także Miklosich, Ortsnamen a. Appell. II, p. 112.

263. **Wilkens-dorf**: stpoł. *Welkowo,* npoł. *Wilküw* t. j. posiadłość *Welka:* stpoł. *Welâk, Welko* = cz. *Velek* jest zdrobniałą

formą spieszczoną nazwy osobowej *Wielisław, Wielimir* i pod.: stsł. *velijь* „magnus".

264. **Winsen; Wentzen-dorf**: stpoł. *Węzina* = n. „Ulmenhain": stsł. **vęzъ*, p. *wiąz* „ulmus"; cf. oddz. IV. Nr. 260.

265. **Witt-feitzen**: *(Gross- u. Klein-Wittfeitzen;* w dok. XIV. stul. *Witveghzen, Wituezen;* 1745 *Witfez)*: jest to „vox hybrida" z dolno-niemieckiego *wit* = gniem. *weiss* (p. biały) i połabskiego *waiseń* lub *waisńa* „Kirsche, Kirschbaum" t. j. osada u białej wiśni; porównaj Nr. 40 *Dickfeitzen* i oddz. IV. Nr. 263.

266. **Witzeetze; Wietzetze**: (1616 *Witzetze);* stpoł. *Wysočka*, npoł. *Wâisäcko* (por. ros. n. miejsc. *Vysočka)* lub stpoł. *Wysoke*, npoł. *Wâisäke (Wâisätje;* por. p. n. miejsc. *Wysokie)* = n. „Hohendorf": stsł. *vysokъ* „altus".

267. **Woikam**: według H. Guthego połabska nazwa miasta *Dannenberg;* Guthe błędnie podaje dat. pl. *wáikam* (z frazesu *aidą ků wáikam* „ich gehe zur Stadt") zamiast nom. pl. *Waikâi* t. j. n. „Stadt"; cf. łuż. *wiki* „Markt, Marktplatz" i n. miejsc. dłuż. *Wiki* i porównaj inne dwie nazwy połabskie miasta Dannenberga *Weidars* (Nr. 259) i *Swaideli gord* (oddz. IV. Nr. 239).

268. **Wrechau**: (1360 *Vrechov*, 1450 *Wrechauw*, 1613 *Wrichow);* stpoł. *Wrěchow* lub *Wrěchowa* (sc. *wâs)*, npoł. *Wrichow* l. *Wrichowa* = n. „Nussdorf": stpoł. *w(o)rěch*, npoł. *wrich* = stsł. *orěchъ* „nux, Nuss"; cf. n. miejsc. p. *Orzechow*, cz. *Ořechow*, ros. *Orěchovo*.

269. **Wustrow**: (w XIV. stul. *Wzstroue, Wzstrow);* poł. *Wóstrow, Weustrüw* = stsł. *ostrovъ*, p. *ostrów*, głuż. *wotrow* „insula, Werder, Aue".

270. **Zadrau**: poł. *Zadâra, Zadra* = n. „Kluft": stsł. *za-dьra, zadorъ* „scissura"; do tego nazwa łąk *Zadrau-wiesen*.

271. **Zarenthien**: stpoł. *Čârnętin*, npoł. *Čâr(n)ętin* t. j. posiadłość *Čârnęty: Čârnęta* = p. *Czarnięta* jest hypocor. demin. nazwy osobowej *Čârnobył, Čarnomir* i pod. (patrz Miklosich, Personenn., str. 114): stsł. *črъnъ* „niger"; cf. n. miejsc. *Zarrentin* w Mecklenburgu.

272. **Zebelin**: (w drugiej połowie XIII. stul. *Tzibelin, Tzabelin*,

Zebelin, w drugiej poł. XIV. stul. *Sebbelin*, w metr. kościel. *Seblin*): stpoł. *Sobĕlin*, npoł. *Sübĕlin* t. j. posiadłość *Sobĕle*: *Sobĕla* = p. *Sobek* jest hypocor. demin. nazwy osobowej *Sobiesław* i pod.: stsł. pierwiastek *sobъ* „adiumentum", patrz Miklosich, Pers.-nam. str. 100.

273. **Zeetze**: stpoł. *Sĕčje*, npoł. *Sĕeje* = stsł. *sĕčije* n. sg. „Aushau, Holzhau, Hag"; por. czeską nazwę miejsc. *Seč* (osada *vzniklá na místě lesa posekaného*).

274. **Zernien**: stpoł. *Čârnin*, npoł. *Cârnin* t. j. posiadłość *Čârńe*: *Čârńa* = dłuż. *Cerńa* jest formą skróconą nazwy pełnej *Čârnomir* i pod.: stsł. *črъnъ* „niger"; por. Nr. 271.

275. **Zethen**: stpoł. *Žitna* l. *Žitno*, npoł. *Zaitno* l. *Zaitnü* = n. „Kornboden, Korndorf" — lub *Žitin* tj. posiadłość *Žity*: *Žita* = *Žito* jest formą skróconą formy pełnej *Žitomir* i pod., por. Nr. 228 *Süthen*: stsł. *žito* „frumentum" l. *žitъ* „vita".

276. **Zicherie**: stpoł. i stsł. *Sucha gora*, npoł. *Seucho göra* = n. „trockener Berg, kahler Berg, Kallenberg".

277. **Zieritz**: stpoł. *Žirica*, l. *Žiriště* = n. „Weideland. Weidewald. Hutung, Hutberg": stsł. *žirъ* „pascuum"; por. oddz. IV. Nr. 279.

DODATEK.

Opustoszałe marki (zniesione wsie), których nazwy jeszcze żyją w nazwach gruntów (pól):

1. **Bruchow**: stpoł. *Brochowo* l. *Bruchow*: pierwiastek stsł. *broch-*, cf. Miklosich, Ortsnamen a. Pers.-nam., str. 18 *brach*.
2. **Büskau**: stpoł. *Bożkowo*, npoł. *Büskŭw* (se. sioło) t. j. posiadłość *Bożka* l. *Büzka*: *Božâk* l. *Büzâk* = p. *Bożek* jest hypocor. demin. nazwy osobow. *Bożydar*, *Bogusław* i pod.: stsł. *bogъ* „deus".
3. **Daseneck**: (1636 *Daseneick*); pol. *Dazainâk* t. j. mała posiadłość *Daze*: *Daza* (stpoł. *Daža*) jest formą spieszczoną nazwy osobowej *Daždьbogъ* = „Theodorus"; cf. n. miejsc. głuż. *Dažin* i *Dažink*.
4. **Drommatz** i **Drummatz**: stpoł. *Drugomâc*, npoł. *Draugümâc* = stsł. *drugomъcь* t. j. posiadłość *Drugoma*: *Drugom* jest

skróceniem formy pełnej *Drugomysl:* stsł. *drug* „amicus“ i *mysl* „cogitatio“.

5. **Gadenzien:** stpoł. *Godętin* t. j. posiadłość *Godęty: Godęta* jest zdrobniałą formą spieszczoną nazwy osobowej *Godomir Godosław* i pod.: stsł. *god-ьnъ* „aptus“.
6. **Gordelitz:** („Gordelitzer Fuhrenkamp“); stpoł. *Gorělištĕ* = n. „Brandstätte; der Brand“: stsł. *goréti* „ardere“; cf. oddz. IV. Nr. 47.
7. **Granthien:** (miejscowość w lesie *Göhrde);* stpoł. *Gorętin* t. j. posiadłość *Goręty: Goręta* jest hypoc. dem. nazwy osob. *Gorisław* (p. *Gorzysław)* i pod.: stsł. *gor-ĕti* „flagrare“.
8. **Gronau:** stpoł. *Gronowa* (sc. wieś) = n. „Ansiedlung an der Ecke, Kante, am Ort, Ortenberg, Ortenburg“: stsł. pierwiastek *gron-;* porównaj p. i dłuż. *granica* „Grenze“, głuż. *hrono* „Ecke, Kante“ i nazwę miejscowości *Granau* w Starej Marchii.
9. **Karchau:** stpoł. *Kârchowo* tj. posiadłość *Kârcha:* poł. *kârch*[1]) = stsł. **karchъ,* cz. *krch* „sinister“; cf. oddz. II. Nr. 43.
10. **Leibthien:** stpoł. *Lubotin,* npoł. *Leubütin* t. j. posiadłość *Luboty: Lubota* jest formą spieszczoną nazwy osobowej *Lubomir* i pod.; por. p. n. miejsc. *Lubotyń.*
11. **Liessau** i **Liessow** i **Lissau:** (w nazwach „Lissauer Berg. achter den Liessow, Klein-Liessau-feld i t. d.); stpoł. *Łysawa* (sc. gora) = n. „Kahlenberg“: stsł. *lysъ* „nudus, kahl, ohne Baumwuchs“.
12. **Lüskau:** stpoł. *Lěska,* npoł. *Liska* = stsł. *lěska,* p. *laska* = niem. „Haselnussstrauch“; porównaj łuż. n. miejsc. *Lěska* i *Lěskej.*
13. **Muchow:** stpoł. *Muchowo:* stsł. *mucha* „musca, Fliege“.
14. **Pampow:** (1613 *Pampow);* poł. *Pąpow* = n. „Ort auf dem

---

[1]) Tego samego pochodzenia może jest nazwa wsi lüneburskich **[Gross u. Klein-] Garge;** porównaj nazwy *Karchow* (w dok *Karghow*) w Mecklenb., *Karchowo* w Pozn., *Karchów* na Śląsku *Karge [-Unruhstadt]* w Pozn. (pow. Babimost): ale możliwe też jest wywodzenie od źródłosłowu stsł. *krzchъ* „Stück, Brocke“, p. *kruchy* „zerbrochen, zerrissen“.

flachen Hügel": poł. *pąp* l. *pǫp*, p. *pęp* = stsł. *pǫpъ* „umbilicus, Nabel, flacher Hügel"; cf. n. miejsc. p. *Pępowo*.

15. **Quitzow**: poł. *Kwětošow* t. j. posiadłość *Kwětoša: Kwětoš* jest formą skróconą nazwiska *Kwětosław:* stpol. *kwět* = p. *kwiat* „flos" i *sława* „gloria".
16. **Zetau** i **Cetau**: (miejscowość w lesie *Göhrde);* stpoł. *Žitawa*, npoł. *Zaitowo* = n. „Getreidegegend, Kornkammer, Kornfliess": stsł. *žito* „frumentum"; porównaj nazwy miejscowości *Zeitau* w Starej Marchii i *Zethau* i *Zittau* (głuż. *Žitawa)* w królestwie saskiem.
17. **Zienitz**: (także miejsc. w lesie *Göhrde);* stpoł. *Sěnica*, npoł. *Sënaića* „Heubach, Wiesenbach": stsł. *sěno* „foenum"; cf. oddz. IV. Nr. 212.

II. Nazwiska rodzinne.

Cyfra I., umieszczona za nazwiskiem rodzinnem oznacza, że takowe było nazwą osoby względnie zawołaniem tejże; cyfra II. oznacza, że nazwisko rodzinne wywodzi się od przydomka, odnoszącego się pierwotnie do jakiegoś rzemiosła lub zatrudnienia odnośnej osoby; cyfra III. oznacza, że nazwisko było pierwotnie przezwiskiem osoby; czwartą klasę (IV.) wreszcie stanowią te nazwiska rodzinne, które są wzięte z nazw miejscowości. Noszący nazwisko tej ostatniej klasy (IV.) nie musi być pochodzenia słowiańskiego; przeciwnie o pierwszych trzech klasach nazwisk na pewno przyjąć można, że nosili je słowiańscy (połabsko-wendyjscy) przodkowie. Z tego względu uważałem za konieczne, podzielić nazwiska rodzinne na dwie grupy, tak, że do pierwszej *(a)* należą trzy pierwsze klasy, do drugiej *(b)* klasa czwarta.

Szczególnie uwagi godnem jest nadzwyczaj częste pojawianie się nazwiska *Schulz(e)* w wendyjskich okolicach księstwa Lüneburskiego; tak n. p. w wiosce *Marlinie* nazywają się tak wszyscy ojcowie rodzin w liczbie dziewięciu, a są odróżniani od siebie za pomocą przezwisk. Sołtystwo było mianowicie w kraju Wendów bardzo poszukiwane i przedmiotem starań i zabiegów

ze względu na związaną z niem swobodę łanową kraju („Freihufe“), czyli tak zwanej usługi kraju dla sołtysów (stpoł. *gostnica*, npoł. *güstnaića*, niem. „Schulzendienstland“; patrz oddz. IV. Nr. 48), z tego więc też powodu wszyscy ojcowie rodzin we wsi starali się z biegiem czasu, urzędując po kolei, osiągnąć urząd sołtysa zmieniając swe nazwiska na nazwę sołtysa.

a) Pierwsza grupa.

1. **Bacheratz II**: poł. *Pågörac* = stsł. *pogorьcь* = n. „Bergbewohner, Bergmann“: stsł. *gora* „mons“.
2. **Bagunk III**: stpoł. *Pajǫk*, npoł. *Pojųk* = stsł. *paąkъ* „Spinne“.
3. **Bahlke I**: stpoł. *Balko* t. j. demin. od *Bala*, hypocoristicon do „Balthasar“; por. głuż. i dłuż. nazwiska *Balo* i *Balko*.
4. **Banneik II**: stpoł. *Panik*, npoł. *Ponaik* = stsł. **panikъ* „Junker“: stsł. **panъ* „dominus“; cf. cz. *Paník*.
5. **Banneitz** i popsute **Bonatz II**: stpoł. *Panič*, npoł. *Ponaic* = stsł. **paničь* „Junker“: stsł. *panъ* „dominus“; cf. łuż. *Panič*.
6. **Bardien I**: stpoł. *Bartoń*, npoł. *Bortün* t. j. hyp. do „Bartholomaeus“; por. cz. *Bartoň*.
7. **Bartenick I**: stpoł. *Bartonik*, npoł. *Bartünaik*, jest to hypocor. deminutivum od *Bartoń*, skrócenia pełnej formy „Bartholomaeus“.
8. **Bätke, Bätche, Bätje, Betke I**: poł. *Pëtko*, jest to hypocor. demin. od *Pëto* = *Pëtr* = „Petrus“; por. dłuż. *Pětko*.
9. **Baucke III**: poł. *Bauk* lub *Beuk* = niem. „Buche“: stsł. *buky* „fagus“.
10. **Bauseneick, Bausneik II**: poł. *Paustånaik* lub *Pausnaik* = stsł. **pustьnikъ* lub *pustynьnikъ* „eremita“ = n. „Einsiedler“: stsł. *pustyni* „desertum“.
11. **Biehl, Biel; Bielke I** lub **III**: stpoł. *Bel* i *Bělka*, npoł. *Bil* i *Bilko*, jest to albo forma skrócona resp. zdrobniała nazwy osobowej *Abel* albo nazwisko pochodzące od przymiotnika stsł. *bělъ* „albus“.
12. **Britzke I**: poł. *Bricko* lub *Brickü* = niem. „Fritzchen“.

13. **Bubach III**: poł. *Bubak* = niem. „Popanz“ t. j. „Gespenst“ (straszydło).
14. **Bunck** i **Bünk III**: poł. *Bųk* = p. *bąk* „Rohrdommel, Hummel“; porów. głuż. *Buk;* do tego należy nazwa gruntów: *Buncks-feld* i *Bunck-stücke* t. j. poł. *płoståi* lub *püli Bųka.*
15. **Büsch I**: stpoł. *Bož(o)* lub *Boš* (zamiast *Bogoš),* jest to forma spieszczona od *Bogusław.*
16. **Daasch I**: stpoł. *Daš,* npoł. *Das* lub *Dos,* jest to skrócenie nazwy osobowej *Dasław:* stsł. *da-ti* „dare“.
17. **Dragul I**: stpoł. *Drogul(a),* jest to forma spieszczona nazwy osobowej *Drogosław* lub *Drogomir* lub tym podobnej: stsł. *dragъ* „carus“; do tego nazwa pola *Draguhl-feld.*
18. **Drausemann II**: poł. *Drauz-man* = *drauzba* (stpoł. *družba* = stsł. *družьba* „socius“) t. j. n. „Gefährte, Heiratsvermittler“; cf. dłuż. *družba* „Brautführer“.
19. **Dümatz I**: npoł. *Dümac* = stsł. **Domačь* obok *Domašь,* jest to skrócenie nazwy osobowej *Domasław* i pod.: stsł. *domъ* „domus“.
20. **Främbcke, Främke, Frömbke, Frömke, Frembcke**: są to te same nazwiska jak *Prembcke, Premke* i t. d., zob. Nr. 85.
21. **Gauster III**: npoł. *Gauster* lub *Geuster* = stsł. *gušterъ* „lacerta, Eidechse“.
22. **Glabbatz, Glaffatz, Glaffatze III**: stpoł. *Głåwač,* npoł. *Głåwac* = stsł. *glavačь* „Grosskopf, Kaulquappe etc.“: stsł. *glava* „caput“; cf. p. *Głowacz.*
23. **Grambeck, Grambke III**: poł. *Grąbåk* lub *Grąbok* = stsł. *grąbъkъ* lub *grąbakъ,* subst. dem. lub magnat. od przymiotnika *grąbъ* „grob, dick, gross“; cf. głuż. *Hrubak.*
24. **Gramüsch, Garmisch I** lub **III**: albo stpoł. *Jarmiš* = „Hieronymus“ (I) albo stpoł. *Chromoš,* npoł. *Chrümüs* t. j. niem. „Hinkfuss“ (III, stsł. *chromъ* „claudicans“).
25. **Greibke, Griebke, Griepke, Kröpke, Kröbke III**: poł. *Graibko* lub *Graibk(ü)* = stsł. **gribъkъ,* dem. słowa stsł. **gribъ,* p. *grzyb* „fungus“; do tego nazwa pola *Greibkens Kamp* t. j. *püli Graibko* (pole Grzybka).
26. **Gronicke, Grönke III**: poł. *Gronik* a. *Grönko* = n. „der kleine Schwätzer“: poł. *gornit* = dłuż. *groniš* „loqui“.

27. **Guhl III**: stpoł. *Gól*, npoł. *Gül* = n. „Kahle“: stsł. *golъ* „nudus. egens“; patrz Miklosich, Pers.-nam. str. 52 Nr. 75 i porównaj cz. nazwiska *Hol* i *Hola* i łuż. *Holka*.
28. **Heinatz I**: poł. *Heinâc* lub *Hainâc* = niem. „Heinz“, forma skrócona z „Heinrich“.
29. **Heitsch I**: stpoł. *Hajč*, npoł. *Haje* lub *Heje* = *Heinâc*; patrz Nr. 28.
30. **Jagodcke, Jagothke, Jagöttke, Jagudtge, Jagutcke III**: stpoł. *Jagodka* i *Jagódka*, npoł. *Jogüdko* = n. „Beerlein“: stsł. *jagoda* „bacca“. dem. **jagodъka* „baccula“
31. **Jahn, Jann** i dem. **Jahnke, Jahnecke, Jancke, Janecke I**: stpoł. *Jan* i dem. *Jaṇâk* a. *Janka, Janko*: stsł. *Ivanъ* „Joannes“; może jednak być także dolnoniemieckie.
32. **Janiesch, Janisch, Janische** i dem. **Janieschge I**: stpoł. *Janiš*, dem. *Janiška* lub *Janiško* „Joannes“.
33. **Janze I**: stpoł. *Janic* lub *Jańca*, jestto gen. l. mn. *Janici*, oznaczającej spólnotę rodzinną *Jana*; por. Nr. 31.
34. **Jarke I**: stpoł. *Jarâk* a. *Jarko*, jest to zdrobniała forma spieszczona nazwy osobowej *Jarosław*: stsł. *jarъ* „austerus“.
35. **Jarmatz I**: poł. *Jarmas* lub *Jermas* = „Jeremias“; cf. głuż. *Jermis*.
36. **Jarneike, Järneicke, Jahrneick III**: stpoł. *Jarnik*, npoł. *Jarnaik* a. *Jernaik* = stsł. *jarъnikъ* = n. „Bittermann“: stsł. *jarъ* „austerus“.
37. **Jastram III**: stpoł. *Jastrąb* = stsł. *jastrębъ*, p. *jastrząb*, dłuż. *jastśeb* „accipiter“.
38. **Jerialck, Jerialcke, Jerialke, Jirjahlke III**: stpoł. *Joŕâłk*, npoł. *Wüŕâłk (Jüŕâłk)* = stsł. *orьlъkъ* „Adlerchen: stsł. *orьlъ*, p. *orzeł* „aquila“.
39. **Jirjahn, Jürjahn I**: poł. *Jürij* + *Jan* = p. *Jerzy* + *Jan* = niem. „Johann Georg“.
40. **Kabein, Käbein III**: poł. *Kawain* (??): stsł. *kava*, p. *kawa* „corvus monedula“; cf. cz. *Kavoň*; objaśnienie niepewne.
41. **Karminke, Carminke, Carmienke, Carmincke, Kaminke III**: stpoł. *Karminka* a. *Kreminka* (?) = stsł. *kremenьkъ* = n. „Kieselchen. Steinchen“; wywód niepewny.
42. **Kasteinke, Casteinke, Kasteinecke, Casteinecke; Christimke,**

Christiemke, Christinke I: stpoł. *Kristimka*, npoł. *Kŕrstainko* = n. „Klein Christian".

43. **Kirch III**: poł. *Kŕrch* = cz. *Krch*, głuż. *Korch* = n. „Linke, Linkhand": stsł. *krchъ* „sinister".
44. **Klabüsch, Klabüsche, Clabüsch III**: stpoł. *Głåwoš*, npoł. *Głåwüs* „Grosskopf": stsł. *glava* „caput"; porównaj Nr. 21 *Glabbatz* i t. d. i cz. *Hlaveš*.
45. **Klafaack, Glaffak** (Tetzner Slawen, str. 359 mylnie Glassak) III: stpoł. *Głåwak* „Grosskopf": stsł. *glava* „caput"; cf. Nr. 44.
46. **Klatsch III**: ściągnięte z *Glabbatsch* = stpoł. *Głåwač* „Grosskopf", porównaj Nr. 22. *Glabbatz*.
47. **Klaucke III**: stpoł. *Głåwka* „Köpfchen, Kleinkopf": stsł. *glava* „caput"; cf. cz. *Hlavka*, dłuż. *Głowka*.
48. **Clavin III**: stpoł. *Głåwin* = cz. *Hlavin* „Kopf": stsł. *glava* „caput".
49. **Kleiske, Kleiscke, Kleist, Kleitsch III**: npoł. *Klëst* i dem. *Klëståk*, *Klësk* = n. „Zecke": stsł. *klěštь*, p. *kleszcz*, cz. *klíšť*, głuż. *klěšć* „Hundelaus, Zecke".
50. **Knust III**: npoł. *Knust* a. *Knost* = n. „Hinke, Hinkfuss": stsł. **knjastъ*, kr. *knjast* „claudus".
51. **Kofahl, Kohfahl II**: (porów. *Kowal*, nazwisko mieszczanina Malchowskiego, 1357); stpoł. *Kowal* = stsł. *kovalь*, dłuż. *kowal* „faber, Schmidt".
52. **Körtke III**: poł. *Kŕrtåk* a. *Kŕrtko* = stsł. *krъtъkъ*, dem. *subst. krъtъ* „talpa, Maulwurf"; cf. oddz. IV. Nr. 106.
53. **Kosack, Kusack, Cosacke II**: stpoł. *Kosak*, npoł. *Küsok*: stsł. *kosa* „falx, Sense"; cf. cz. *Kosák*, łuż. *Kosak*.
54. **Kraack; Krak I**: poł. *Krak*; por. p. i cz. *Krak* i nazwę miasta *Krakowa*.
55. **Kraas I**: stpoł. *Kras*, jest to forma skrócona nazwy osobowej *Krasimir* i pod.: stsł. *krasa* „pulchritudo". *kras-ьnъ* „pulcher"; cf. cz. *Kras*.
56. **Krai I**: stpoł. *Kraj*, jest to skrócenie spieszczone nazwy osobowej *Krajsław*, *Krajmir* i pod.: stsł. *krajь* „regio"; cf. cz. *Kraj*.

57. **Kraul III**: poł. *Krol* = stsł. *kralь*, p. *król* „rex“; do tego należą nazwy pól *Gruhl-feld* i *Gruhls-stücke*.
58. **Kubelke I**: stpoł. *Kubelka*, jest to hypocor. demin. nazwy osobowej *Jakub* = „Jacobus“; cf. cz. *Kubelka*, *Kubelik*.
59. **Kufke I**: poł. *Kubâk* lub *Kubka*, jest to demin. nazwy osobowej *Jakub* = „Jacobus“.
60. **Kurtzier II**: poł. *Kórcër* l. *Korcir* = n. „Korbmacher, Scheffler“: stsł. *korьcь* „modius“: por. oddz. III. s. v. *Korzier*.
61. **Kutleick, Kuthleick III**: npoł. *Kótlaik* lub *Kütlaik* = n. „Kesselchen“: stsł. *kotьlь*, dem. *kotьlikъ* = p. *kocieł*, dem. *kotlik*, cz. *kotlík*.
62. **Lau, Laue III**: poł. *Låw* = n. „Löwe, Löbe“ = stsł. *lъvъ* „leo“.
63. **Leist III**: poł. *Laist* = stsł. *listъ* „folium, Blatt“.
64. **Leitschke III**: npoł. *Láiska* = p. *liszka*, cz. gł. dł. *liška* „vulpes, Fuchs“.
65. **Lieske III**: stpoł. *Liška*, npoł. *Laiska*; cf. Nr. 64.
66. **Lübke, Lübbecke I**: stpoł. *Lubâk*, npoł. *Leubâk*, jest to postać zdrobniała spieszczona nazwy osobowej *Lubosław*, *Lubomir*: stsł. *ljubъ* „carus“.
67. **Matsch I**: stpoł. *Matuš* lub *Matš* = „Matthaeus“.
68. **Marjahl I**: poł. *Mařâl* = stsł. **Marьlь*, jest to demin. nazwiska *Mara* = „Marcus“: cf. p. cz. *Marek*, cz. *Marel*.
69. **Mautz I**: npoł. *Mats* a. *Mots* = „Matthaeus“; cf. Nr. 64.
70. **Mieth I**: poł. *Mět* a. *Mit* = łuż. *Mět* i *Měto*, jest to słowo spieszczone od *Martin* = „Martinus“.
71. **Milatz, Mylads I**: poł. *Miłat*, *Miłas*, *Miłac*, jest to hypocoristicon nazwy osobowej *Miłosław* i pod.: stsł. *milъ* „amatus, amans, carus“.
72. **Muder III**: poł. *Modâr* a. *Módra* = n. „Blau“: stsł. *modrъ* „lividus“: por. czes. nazwy osob. *Modr*, *Modrý*, *Modrec*.
73. **Paartz, Parratz I**: poł. *Barâc*, *Barc*, jest to forma skrócona z „Bartholomaeus“ (?); cf. cz. *Bára*, *Baroš* i pod.
74. **Pawlik I**: poł. *Pawlik* = p. łuż. *Pawlik*, jest to demin. nazwy osob. *Pawoł* lub *Pawât* = „Paulus“.
75. **Piahs, Pijas, Piasch III**: poł. *Pjâs* a. *Pâs* = n. „Hund“: stsł. *pьsъ* „canis“.

76. **Piast III**: pol. *Pjast(a)* lub *Past(a)* = n. „Stampfe. Bleuel. Schlegel“: stsl. *pěsta*, p. *piasta*.
77. **Pateyeick III**: npoł. *Pataijaik* = n. „Vöglein“ (?); cf. poł. *pâtinâc* = p. *ptaszek* „avis“.
78. **Pink I**: pol. *Pęk* a. *Pink* = p. **Pięk*, jest to forma skrócona nazwy osob. *Pękosław* = p. *Piękosław:* pol. *pęknâi*, p. *piękny*, cz. *pěkný*, łuż. *pěkny* „pulcher, hübsch“.
79. **Pietzioll, Pitziol III**: stpoł. *Pištal*, npoł. *Paistol* = n. „Pfeife“: stsl. *pištalь*, p. *piszczel* „fistula“.
80. **Plettke III**: albo stpoł. *Pletka* = n. „Flechte“ (stsl. *plesti* „texere“) albo npoł. *Płotka* = n. „Flickfleck“ (cz. *plátati*, głuż. *płatać* „sarcire“); cf. cz. *Plátek*.
81. **Polack II**: stpoł. *Polak*, jest to albo „Feldbewohner, Feldmann“ albo „Pole“: stsl. *polakъ* „vir agrestis“ lub „Polonus“.
82. **Pollehn II**: stpoł. *Polan* = niem. „Feldmann“: stsl. *polje* „campus“.
83. **Porath II**: stpoł. *Porada* = p. *porada* = n. „Ratgeber, Ratsmann“ (?); cf. p. i cz. nazwę osob. *Porada*.
84. **Prehm, Pröme I**: poł. *Prëm* a. *Prëma(o)*, jest to słowo spieszczone nazwy osobowej *Prëmysł* = p. *Przemysł:* stsl. *prěmysliti* „cogitando persequi“.
85. **Prembcke, Premke, Prehmke, Prembke I**: poł. *Prëmka* a. *Prëmko*, jest to hypocor. demin. nazwy osob. *Prëmysł*, por. 84 i Nr. 20 Främbcke.
86. **Prötz, Prätz, Pritz, Prätze, Protze I**: pol. *Prëdsa(o)* lub *Brëtsa(o)*, jest to forma skrócona albo od *Prëdsław* (= p. *Przecław)* albo od *Brëtsław* (= p. *Brzecisław):* stsl. albo *prědъ* „antea“ albo pierwiastek *brět-* „inventio“.
87. **Pust, Peust III**: stpoł. *Pust*, npoł. *Peust:* stsl. *pustъ* „desertus, vilis“ albo *pustiti* (poł. *peustit*, imp. *peust)* „dimittere“.
88. **Puteick I**: stpoł. *Budik*, npoł. *Boudaik*, jest to hypoc. dem. nazwy osobowej *Budisław*, *Budimir* (p. *Budzisław*, *Budzimir)* i pod.: stsl. *bъd-ěti* „vigilare“.
89. **Radack, Radacker; Rathke, Ratke I**: stpoł. *Radâk* lub *Radka*, jest to hypoc. dem. nazwy osob. *Radosław*, *Radomir* i pod.: stsl. *radъ* „alacer“.

90. **Raunatz II:** poł. *Rownac* = stsł. **ravьnaćь* t. j. n. „Gleichmacher, Gliedereinrenker“ (cf. głuż. *runaś*): stsł. *ravьnъ* „rectus, directus“.
91. **Ribke, Ripke III:** stpoł. *Rybka,* npoł. *Râibka* = n. „Fischlein, Fischel“: stsł. *ryba* „piscis“.
92. **Riebock II:** stpoł. *Rybak,* npoł. *Râibok* t. j. „Fischer“: stsł. *rybakъ* „piscator“.
93. **Sauck, Saucke III:** albo poł. *Sauk* lub *Seuk* = *seukó* (stpoł. *suka*) „Hund“, albo poł. *Sauch* lub *Seuch* = n. „Mager“ (stsł. *suchъ* „siccus“); cf. głuż. *Suchi.*
94. **Schlöttke i Schlötge II:** poł. *Słâdâk* lub *Słâdko* = n. „Mälzer, Brauer“; cf. cz. *sládek:* stsł. *sladъ* „hordeum tostum, Malz“.
95. **Seide, Seithe II:** npoł. *Zaid* = stsł. *židъ,* p. *żyd* „iudaeus“, głuż. n. osob. *Žid.*
96. **Simke, Simcke, Siemke I:** stpoł. *Simka* lub *Simko,* jest to hypok. dem. nazwy osobowej *Simeon.*
97. **Suhlke I:** stpoł. *Sulâk* a. *Sulka,* jest to zdrobniała forma spieszczona nazwy osobowej *Sulisław, Sulimir* i pod.: stsł. *sulija* „potior“.
98. **Suhm, Sohm III:** stpoł. *Sum* lub *Som* = stsł. *somъ,* cz. i p. *sum* „mugil, Wels“; do tego należy nazwa roli *Sohmsfeld.*
99. **Schleinecke III:** npoł. *Slaiňok* = stsł. **slinjakъ,* p. *śliniak* „Geiferer, Geifermaul“: stsł. *slina,* p. *ślina* „Speichel“.
100. **Schorling, Sarlieck, Sarliecke III:** nazwisko to ma być według świadectwa Hennings (das hannov. Wendl., str. 48) wyrazem wendyjskim, jego wyjaśnienie jest niepewne: albo poł. *Skârlik*(?) = cz *Škrlík* „Zähneknirscher“ albo poł. *Zorlik (?)* = głuż. *žarlik* „Eiferer“.
101. **Tesch I:** stpoł. *Těš,* jest to forma skrócona nazwy osobowej *Těšimir, Těšiwoj* i pod.: stsł. *těcha* „consolatio“.
102. **Tidatz, Tidaitz, Tideitz, Thiedeitz II:** npoł. *Dědaic* = p. *dziedzic,* cz. *dědic* = n. „Erbe“: stsł. *dědъ* „avus“, cf. poł. *dědân* „hereditarius“.
103. **Tribian, Tribiahn, Trybiahn, Triahn; Tribiank I i II:** albo poł. *Trëban (Trëbian),* dem. *Trëbank (Trëbiank)* lub *Trëboń*

i *Trëbońk:* jest to forma spieszczona względnie zdrobniała od *Trëbisław, Trëbomir* i pod.: stsł. *trěb-ьnъ* „idoneus“ — albo też poł. *Drëŕan* lub *Driwian* = stsł. *drěvěninъ*, p. *drzewianin* „Waldbewohner, Waldsasse. Drawehner“, co jest nazwiskiem głównego szczepu Wendów Lüneburskich; tu też należą nazwy gruntów *Tribian-stücke, Trivians-feld* i pod.

104. **Vanteck, Fanteck I**: poł. *Wątåk (Wantek)*, jest to hypoc. dem. nazwy osobowej *Węc(e)sław*, p. *Więcsław:* stsł. *vęšte* „plus“.

105. **Wappaus III**: npoł. *Wåpaus* = „Schwanz, Schweif“ (przezwisko): stsł. **opušь*, głuż. *wopuš*, dłuż. *hopyš* „cauda“; cf. stsł. *opuchlъ*, p. *opuchły* „tumidus“.

106. **Warnecke, Warncke III**: poł. *Wårnåk* lub *Wårnka* = niem. „Schwarz lub Rabe“: stsł. *vranъ* „niger, corvus“.

107. **Warratz II**: npoł. *Wårac* = stsł. *oračь*, p. *oracz* „arator“ = n. „Ackermann, Pflüger“.

108. **Wenck I**: poł. *Węk*, jest to forma skrócona od *Węc(e)sław*, porównaj Nr. 104.

109. **Wilke, Wilcke, Wilk, Wilck III**: stpoł. *Welky, Wilky, Wilk* = n. „Grosse, Gross“: stsł. *velikъ* „magnus“.

110. **Wöhling, Wöhlke I i III**: albo poł. *Wolik* lub *Wolko* = hypoc. dem. nazwy osobowej „Valentinus“ albo poł. *Wilky* „Gross“, por. Nr. 109.

111. **Zart, Zahrte III**: poł. *Cårt* = stsł. **črъtъ*, poł. *czart* = n. „Teufel“.

112. **Zierjacks I**: stpoł. *Žiŕåk*, npoł. *Zåråk*, jest to zdrobniała forma spieszczona nazwy osobowej *Žirosław*, p. *Żyrosław*, cz. *Žiroslav:* stsł. *žirъ* „pascuum“, cf. oddz. IV. Nr. 279.

113. **Zipoll II**: poł. *Sipol* = stsł. **šipalь* = n. „Pfeifer“: ros. *šipětь* „pfeifen“.

Uwaga. Co do tych 113 nazwisk, to, aby uniknąć zarzutu, który mógłby mi być postawionym, muszę wyraźnie zaznaczyć, że mogą one zupełnie dobrze służyć za pomnik języka połabskiego, są bowiem zebrane przedewszystkiem z aktów recesowych lub kontraktów komasacyjnych, pochodzących z czasów poprzedzających epokę wolnego przesiedlania się: osoby, które je

nosiły, były przywiązanymi do gruntu mieszkańcami wsi, musieli być zatem Połabianami czyli potomkami Lüneburskich Wendów.

b) Druga grupa (kl. IV).

Uwaga. Nazwiska, wzięte od nazw miejscowości pochodzą w części także z sąsiedniej krainy, dawniej zamieszkanej przez szczepowo pokrewnych Obotrytów z Lauenburga i Meklenburgii.

114. (1). **Badekow**: słowiańska nazwa miejscowości w Meklenburgii, urząd Boizenburg.
115. (2). **Basedow**: słowiańska nazwa miejscowości w Meklenburgi, urząd Stavenhagen.
116. (3). **Belitz**: porównaj oddz. I Nr. 8.
117. (4). **Bellahn**: por. oddz. I Nr. 9.
118. (5). **Benitz**: por. oddz. I Nr. 10.
119. (6). **Bobzien**: słowiańskie nazwy miejscowości w Meklenburgii, urząd Lübz i urząd Wittenburg.
120. (7). **Bornekow**: słow. nazwa miejs. w Meklenburgii, urząd Grevesmühlen: *Barnekow*.
121. (8). **Breese**: por. oddz. I Nr. 20.
122. (9). **Dörlitz**: pochodzi może od miejscowości *Döllnitz* w Starej Marchii albo też od nazwy miejscowości *Järlitz* (por. oddz. I Nr. 86).
123. (10). **Flessau**: por. oddz. I Nr. 56.
124. (11). **Gadow**: por. oddz. I Nr. 57.
125. (12). **Gammolin**: por. oddz. I nr. 58.
126. (13). **Gartz**: por. oddz. I Nr. 61.
127. (14). **Grabow**: por. oddz. I Nr. 72.
128. (15). **Grebien**: słow. nazwa miejsc. w Meklenburgii, urząd Lübz: *Grebbin*.
129. (16). **Grensien**: słow. n. miejsc. w Mekl., urząd Mirow: *Granzien*.
130. (17). **Guskau** i **Güstau**: porównaj słow. nazwy miejscowości *Gützkow* (w Mekl., urząd Stavenhägen) i *Güstau* (zobacz oddz. I Nr. 81).

131. (18). **Jeberien**: słowiańska nazwa miejscowości. pol. *Jowüraino* lub *Jowürno*, por. oddz. I Nr. 261 i II Nr. 148.
132. (19). **Kabelitz, Kablitz**: por. słow. n. miejsc. w Starej Marchii *Kabelitz* i *Köbbelitz*.
133. (20). **Kluske, Klutsch**: słow. n. miejsc. w Mekl., urząd Grevesmühlen: *Klütz*.
134. (21). **Kolbow**: słow. n. miejsc. w Mekl., urz. Neustadt.
135. (22). **Kollitz**: słow. n. miejsc. w Starej Marchii: *Kaulitz*.
136. (23). **Konau**: por. oddz. I Nr. 96.
137. (24). **Kraitz, Kreitz, Kreetz**: por oddz. I Nr. 93 *Kroitze*.
138. (25). **Kraenau**: słow. n. miejsc. w Magdeburskiem: *Granau*.
139. (26). **Kunitz**: słowiańska nazwa miejscowości, powtarzająca się często.
140. (27). **Malchow**: por. oddz. I Nr. 127.
141. (28). **Mastien**: słow. n. miejsc. w Mekl., urząd Sternberg: *Mustin*.
142. (29). **Matzon**: słow. n. miejsc. w Mekl., urząd Wredenhagen: *Massow*.
143. (30). **Mechow, Muchow**: słow. nazwy miejsc. w Starej Marchii: *Mechau* i w Meklenburgii, urząd Neustadt: *Muchow*.
144. (31). **Mirow**: słow. n. miejsc. w Meklenburgii.
145. (32). **Nedlitz**: por. oddz. I Nr. 151; *Nüdlitz*.
146. (33). **Nehmzow**: słow n. miejsc. w Meklenburgii. porównaj nazwę roli *Rostockiej* (wsi opustoszałej około Rostoka) *Nemezow*.
147. (34). **Niemeitz**: por. oddz. I Nr. 145.
148. (35). **Owerin**: por. oddz. I Nr. 261.
149. (36). **Parseitze**: prawdopodobnie *Pretzetze*, porów. oddz. I Nr. 168.
150. (37). **Pommerin**: pewnie jakaś słowiańska nazwa miejscowości.
151. (38). **Predöhl**: por. oddz. I Nr. 165.
152. (39). **Prilipp**: por. oddz. I Nr. 171.
153. (40). **Puberitz**: pewnie jakaś słow. n. miejsc.
154. (41). **Quast**: słow. n. miejsc. w Mekl., urz. Dömitz.
155. (42). **Ritz**: por. oddz. I Nr. 189 *Reitze* i w Starej Marchii. powiat Salzwedel: *Ritze*, i gdzie indziej.

156. (43). **Sammerin**: pewnie jakaś słow. n. miejscowa.
157. (44). **Serau**: por. oddz. I Nr. 216.
158. (45). **Stannau**: prawdopodobnie jakaś słow. nazwa miejscowości.
159. (46). **Strachau**: por. oddz. I Nr. 225.
160. (47). **Streese**: słow. n. miejsc., albo *Stresow* w rejencyi Magdeburskiej albo *Streetz* w księstwie Lüneburskim por. oddz. I Nr. 226.
161. (48). **Scharnikow, Schanikow, Schernikow**: słow. n. miejsc. w Starej Marchii: *Schernikau*.
162. (49). **Scholfien, Scholvien**: pewnie słow. nazwa miejsc.
163. (50). **Schoreitz**: por. oddz. I Nr. 202: *Sarreitz*.
164. (51). **Schweinitz**: słow. n. miejsc. w rejencyi Magdeb.
165. (52). **Spranz**: nazwa miejsc. w powiecie danneberskim.
166. (53). **Techentien**: słow. n. miejsc. w Mekl.. urz. Eldena.
167. (54). **Teldau**: nazwa miejsc. w starem księstwie Lauenburskiem.
168. (55). **Thegau**: słow. n. miejsc., prawdopodobnie *Techow*, wieś zniesiona w Starej Marchii.
169. (56). **Triebel**: por. oddz. I Nr. 242.
170. (57). **Ventschau**: por. oddz. I Nr. 249.
171. (58). **Waldow**: słow. n. miejsc. powtarzająca się często.
172. (59). **Weissack**: słow. n. miejsc. powtarzająca się bardzo często.
173. (60). **Wiebelitz, Wöbelitz**: słow. n. miejsc. w Starej Marchii.
174. (61). **Ziesenitz**: słow. n. miejsc., może *Zietenitz* w Starej Marchii.
175. (62). **Zietsch**: słow. n. m. w rejencyi Magdeburskiej *Zeitz* i *Zitz*.

DODATEK.

Niektóre inne wendyjskie nazwiska, które się jeszcze w nazwach pól i gruntów utrzymały.

1. **Bulko** w *Bulko-stücke:* poł. *Bolko* lub *Bólko*, jestto hypocor. dem. od *Bolesław:* stsł. *bolje* „melius“.

2. **Jarisch** w *Jarisch-feld:* stpoł. *Jaroš*, npoł. *Jorüs*, jest to forma skrócona formy pełnej *Jarosław;* por. Nr. 34. *Jarke.*
3. **Levin** w *Lewin-wiese:* stpoł. *Lëwin* lub *Lëwina* = n. „Linke, Linker“: stsł. *lěvъ* „sinister“; por. Nr. 43 *Kirch.*
4. **Majack, Mojak** w *Majacks-stücke* i *Mojaks-feld:* poł. *Majak* lub *Mojak* = niem. „Mai-mann, May“: poł. *maj* lub *moj* „Mai, mensis Maius“.
5. **Maujahn** w *Maujahns Plaarsen, Maujahns i Klein-Maujahns Wiesen:* poł. *Mau* = *Mały* + *Jan*, t. j. „Klein Johann“: stsł. *malъ* „parvus“.
6. **Zorentien** w *Zorentiens Wiese:* npoł. *Cârętin*, jest to nazwisko wyprowadzające się od nazwy miejscowości *Zarenthien*, por. oddz. I. Nr. 271. *Zarenthien.*

III. Połabsko-słowiańskie wyrażenia.

Przed 100 i więcej laty język dolnoniemiecki („plattdeustch“) potomków lüneburskich Wendów posiadał naturalnie znacznie więcej słowiańskich wyrażeń niż dzisiaj, szczególnie dla technicznych określeń rolniczych i przedmiotów domowego użytku wyrabianych przez Wendów. Ich liczba mniejszała się z każdym latdziesiątkiem. Zestawione tutaj są ostatnimi szczątkami, które po 50 lub więcej latach może nawet z ust ludu zaginą zupełnie, tembardziej jeżeli, jak się zdaje, pod wpływami nowoczesnej kultury zaginą zupełnie przedmioty oznaczane temi nazwami.

1. **Butze** lub **Butz** = n. „Schlafstelle“ (Hennings): jest to alkowa z łożem małżeńskiem w środkowej ścianie izby mieszkalnej *(dörns):* stpoł. *budica* (dem. od *buda)* = niem. „Büdchen“.
2. **Döhl** = n. „Thal“, dolnoniem. „Dahl“: oznaczenie każdej małej doliny a szczególniej dla poszczególnych gruntów w małej dolinie: stpoł. *doł*, npoł. *dŭł* = stsł. *dolъ* „vallis“.
3. **Döns, Dönns, Dönz, Dörns, Dörnsse, Dörnze, Dönsk, Dörnsk** = n. „Wohnstube“: poł. *dwârnáića* lub *dörnáića* = stsł. *dvornica* „aula“.
4. **Dorjei** = n. „Schlagbaum, Pforte“: poł. *dvârái* (l. mn. od *dwar)* = p. *drzwi* „Thüre, Pforte“.

5. **Drawainji** (Hennings 1862) = n. „Waldbewohner“: poł. *dráwčńi*, od subst. *dráva* „Holz“; wyrażenia tego, przytoczonego przez Hennings'a, nie słyszałem; wszędzie, gdzie się pytałem, było ono nieznanem.
6. **Gain, Geyn** (Hennig), **Cheyn** (Hildebrand i Jugler) = n. „Waldung, Gehölz“, właściwie „Nadelwald“: poł. *chüjna* = stsł. **chvojna* „Fichtenholz, Kieferngehölz, Nadelwald“, w przeciwieństwie do *dráwa* „Laubholz, Laubwald“.
7. **Gungelneitz** = n. „Geige, Violine“: poł. *gugülnáića*, jest to subst. onomat., porównaj r. *gogolь*, młrus. *hohol'* i cz. *hohol* „Klangente“, dalej stsł. *gogotati* „gracillare, kräkeln“ i także stsł. *glagolati* „loqui“, cz. *hlahol* „Schall“.
8. **Klanzei** i **Clanzai** = n. „Hinterhof (Par.-Schulze), Hofkoppel mit Holzung (z ust ludu), kleiner Obstgarten (Hennings)“: jest to podworzec tylny, ewentualnie ogród owocowy, otoczony sztachetami, ze źródłosłowu *kol-* (stsł. *klati* „ferire, scindere“); porównaj stsł. *kolъ*, p. i łuż. *koł* „palus, Pfahl“ i p. i ł. *kłonica*, cz. *klanica* „Runge“, taksamo poł. *kłanáića* (Hennig: *klanneicia*, Parum-Schulze: *Klanneitz*) „Runge, Runge im Wege“ (mylnie napisane zamiast „Wagen“); można by również *Klanzei* (poł. *klanác*, l. mn. *klancái*) porównać z serbskiem *klanac* „angustiae“ i nowosłowieńskiem *klanec* (= stsł. **klanьcь*) „via angusta, lutum“ (por. słow. nazwy miejsc. *klanec, klance, klanče*); za pierwszem zdaniem przemawia jednak: 1) niemiecka nazwa „Imzaunstücke“, której w niektórych miejscach się używa, i 2) objaśnienie u Parum-Schulzego: „Es wird an vielen Dörffern solche(r) Hinterhoff sich wol finden, da Holtz, Moratz (t. j. Morast) oder sonsten ein[e] umbau[h]ete(r) Platz ist, welche man *klangsey* nennet. Dies Wort *klangsey* hat da seinen Na[h]men von: der erste Hoff wirdt in grosse(m) und feste(m) Zaun gehalten, diese(r) Hinterhoff wird aber nu[h]r mit einer (zamiast: einem) geringen Zaun oder Planckricken (t. j. Plankenrücken) bewa(h)ret, dieses zumachen[t] heis(s)t *soklungsent*, davon heisst der Hinterhoff *Clansey*, ist wendisch, auf deutsch heisst es „Umschrencken“ (t. j. Umschränkung albo Einfriedigung)“. Hilferding, die sprachl.

Denkmäler, str. 19 uważa niesłusznie *soklungsent* — co jest mylnie napisane zamiast *zaklan[g]sit* — za stsł. *zaključiti* („claudere“) i *ključь* („clavis“).

9. **Klinkerneitz** = niem. „Geldbeutel“, właściwie „Klingelbeutel“, jaki był i jest jeszcze w kościołach, i jaki prócz tego w kraju Wendów był używany; słowo połabskie *klinkernáića* jest wyprowadzone z niemieckiego „Klingel“, vb. „klingeln“.
10. **Kollatz, Kollatze (Collatze)**: poł. *kołac* = stsł. *kolačь*, p. *kołacz*, głuż. *kołač*, dłuż. *kołac*, cz. *koláč*, jest to okrągłe pieczywo pszenne.
11. **Korreitz, Koreitz, Coreitz** = n. „Vorstadt, Dorfanbau, Neubau“: stpoł. *kurica*, npoł. *kauráića* lub *keuráića* (wymawiano *tjauráicja* lub *tjeuráicja*): poł. **Kaur* l. *keur* = stsł. *kurъ* „gallus“. *kurę* „pullus gallinaceus“ i poł. *kaura* lub *keura*, p. głuż. dłuż. ros. *kura* „gallina“. Taka *kauráića* leży zwykle przy jedynej do wsi połabskiej prowadzącej drodze na gminnem błoniu („Gemeindeanger“), porównaj uwagę u Parum-Schulzego s. v. Klüterschen: „So weit das Kussaterland (t. j. innym imieniem *Koreitz*) ist, hat es der gemeine(n) Bauer(n)schaft insgesammt zugehöret, ist aber nachhero an die Kussaterei gekommen“. Właściwie oznacza *kauráića* po niemiecku „Hühnerdorf“; określenie to pochodzi od danin, które składali nowi mieszkańcy wsi przyłączeni do wsi zamkniętej. Tacy nowi przybysze mieli i mają dziś jeszcze tylko zagrodę z ogrodem bez gruntu i byli i są dziś jeszcze określani dolnoniemieckiem wyrażeniem „Kotseten (Kossäten, Kossaten, Kossater, Cossaten, Cossater)“, a ich posiadłość „Kossaterei“ (Kussaterei), obecnie zaś czasami także i górnoniemieckiem wyrażeniem „Abbauer“ i „Abbau“; zresztą porównaj Brückner, Slav. Ansiedl. str. 19.
12. **Korzier, Kurzier**: poł. *korcir* = stsł. **korьcirъ* = niem. „Scheffler, Körber, Korbmacher“: stsł. *korьcь*, stpol. *korzec*, łuż. *kórac* = poł. *korâc* i *kórâc* = n. „Scheffel, Korb“, dniem. „Korf“; *korcir* oznacza wyrabiającego koszyki wierzbowe, używane dawniej jako miara na zboże (por. stpoł. *korzec*), i pojawia się także często jako n a z w i s k o (por. oddz. II.

Nr. 57), niekiedy tłumaczonem bywa nieściśle na niemiecki przez „Korf“ zamiast przez „Korfer“ lub „Schefflер“.

13. **Kriwitzi** i **Criwitzi** = n. „Sumpfbewohner“ (według Hennings 1862): ja wyrażenia tego nie słyszałem; zastanawia ono także pod względem znaczenia, da się bowiem tylko wyprowadzić od stsł. *krivъ* = pol. *krzywy*.
14. **Kussa** i **Kutzó** = niem. „Hütte“: stpoł. *chyża*, npoł. *chyzó* = stsł. *chyža*, p. *chyża*, głuż. *khěža* „domus“.
15. **Leineitz** = n. „Weberkamm“: poł. *lańáića*, słowo wyprowadzone od źródłosłowu *lań* = stsł. *lьnъ*, p. głuż. *len*, dłuż. *lan* „linum“, Lein“.
16. **Liefki** = niem. „Weste. Kamisol“; jest to krótka kamizelka dla mężczyzn i kobiet; wyraz to zapożyczony, pochodzący od zdrobniałego niemieckiego wyrazu „Leibchen“. Podobnież zapożyczonemi z niemieckiego są między Wendami lüneburskimi dziś jeszcze używane następujące trzy wyrażenia: *Brotki* i *Brökki* zamiast „Brötchen“ *Töttki* na oznaczenie garnuszka (dn. „Pot“, dem. „Töttchen“) i *lütki* na oznaczenie czegoś małego (dniem „lüt, lütge“).
17. **Mike** = niem. „Weizenbrod“: świąteczne pieczywo z mąki pszennej; pochodzenie tego słowa jest mi niejasne i rzecz bardzo wątpliwa, czy stoi w związku ze słowiańskim źródłosłowem *menk:* stsł. *mękъkъ*, p. *miękki*.
18. **Muleitzen, Moleinen** (Jugler) i **Moleitje** (w Ehra, powiat Isenhagen) = n. „Himbeeren“: poł. *moláića* i *molaina*, l. mn. *moláiće* i *molainâi* = stsł. **malica* i *malina;* porównaj wyrażenie „Malineken“, które mieszkańcy Brandenburgii [1]) teraz używają na oznaczenie malin i (jeżyny), ostrężyn.

---

[1]) W Marchii brandenburskiej można jeszcze czasem usłyszeć w dolnoniemieckim języku ludu także niektóre inne słowiańskie (łużyckie) wyrażenia, n. p.:

Modratzken (dłuż. *módracki)* na oznaczenie bławatków;

Panitzken na ozn. suszonych (braniborskich) rzep (»brassisa rapa esculenta«);

Schmakeduzke Schmakedunze Schmakeduzie za ozn. czarnej szczotki trzcinowej (n. »Rohrkolben; typha; Bumskeule«); *Poldsche*

19. **Pageleitz, Paggeleitz, Pogeleetz** = niem. „rundes hufeisenförmiges Weissbrot“: tą nazwę miała i ma jeszcze bułka w kształcie podkowy, którą chętnie jadano przy piwie tak jak dzisiaj w Austryi słone rożki („Salzstangen“); ten kształt nadano pieczywu według zdania tamtejszych Wendów z tego powodu, że wszystkie wsie krainy Wendów zbudowane były w kształcie podkowy, naśladując formę wendyjskiego sposobu osiedlania się. To dotąd nie objaśnione słowo wyprowadziłbym ze źródłosłowu *kol, koles* „Kreis, Rad“, ewentualnie *okolъ* = p. *okół* „circulus“ i przypuszczam, że brzmiało w języku połabskim *pàküláića* l. *wåküláića* = stsł. **po-kolica* a. **okolica,* pol. *okolica* t. j. okrągłe pieczywo. Należy z tem porównać wyprowadzone z tego samego źródłosłowu wyrażenie na oznaczenie okrągłego pieczywa świątecznego: stsł. *kolačь* i t. d. (por. Nr. 10), oraz urobioną od źródłosłowu *krent* resp. *kront* (t. j. okręcone, okrągłe) słowiańską nazwę bochenka chleba: stsł. **pokrąta,* p. *pokręta,* głuż. *pokruta,* dłuż. *pokšuta,* cz. *pokruta* i *pokrutka* („rundes Brötchen“).
20. **Pamel** i **Pomel** = n. „platter Fladen“, p. *płaski placek:* poł. *pomél* = stsł. *pomelь,* ze źródłosłowu *mel-,* inf. *mlěti* „molere“; por. *mlinъ* „placenta, Kuchen“.
21. **Pinkeln** = n. „schaukeln“ i **Pinkelneitz** lub **Pinkeneitz** = n. „Schaukel“: wyrazy te bywają przez mieszkańców kraju Lüneburskiego podawane za wendyjskie; subst. *pinkelnáića* lub *pinkenáića* ma w każdym razie słowiańską końcówkę.
22. **Pletki** = n. „Stirnbinde der Frauen“: białe czółko kobiet na oznaczenie żałoby, właściwie „coś plecionego“ od źródłosłowu *plet-,* stsł. inf. *plesti* „plectere“.
23. **Poleini** = niem. „Feldbewohner“ (według Henningsa 1862): stsł. *polje* „campus“; ja wyrażenia tego nie słyszałem.
24. **Poleitzky** = n. „kleine Kruke, Büchse“: właściwie jest to liczba mnoga od *polaicka* lub *polnaicka,* to zaś jest deminutivum od *polnáića,* patrz następny numer.
25. **Pollnitz** = n. „Kruke“: stpoł. *polnica,* npoł. *pülnáića,* może

---

(łuż. *poł[u]dnica)* na ozn. złego ducha spiekoty *południa,* szczególnie w wyrażeniu: »die Poldschen rasen«.

zepsute ze stpoł. *panica*, npoł. *ponáića* i pokrewne ze starosłowiańskiem *ponica* „cella“ albo też *panica* „patina. Pfanne“ (cf. p. *paneć* i *panica*) lub wreszcie z polskiem *bania* i łuż. *banja* „Krug, Kanne“.

26. **Pomöhs** = n. „Oberboden“, strych ponad mieszkaniem: stpoł. *pomost*, npoł. *pümüst* = stsł. **po-mostъ*, komp. z *mostъ* „pons“; porównaj ros. *pomostъ* i młrus. *pomóst* „Diele, Fussboden“; łuż. *pomosty* „Gerüste“; pol. *pomost* „Bretterboden“.

27. **Pracher** = n. „Bettler“: poł. *pracher* = głuż. *prošeŕ* „Bettler“: stsł. *pros-iti*, poł. *prüsit* „mendicare“; por. młr. *prochaty* „quaerere“, *prochanyj* „mendicatus“; znajduje się właściwie także w nazwach miejscowości, n. p. *Pracher-berg* w Lüneburgu jak w Meklenburgii i sąsiednich krainach, zobacz Brückner. Slav. Ansiedl. str. 21.

28. **Preutz** = „privativ“ (według Henningsa 1862): poł. *prüc* = stsł. *proče* „reliquum“, p. *prócz*, głuż. *preč* „weg“.

29. **Priessink, Briessing** = niem. „Gemeindewäldchen“: stpoł. *brězinka* t. j. „Birkenwäldchen“ (patrz oddz. IV. Nr. 12): jest to zazwyczaj gminny las na niższej stronie wsi drawieńskich (lüneburgsko-połabskich) z moczarami i używany na wspólne pastwisko dla nierogacizny.

30. **Punkeneiz** = n. „Geschenk, Zugabe, Trinkgeld“: prawdopodobnie poł. *pütánáića* = stsł. **pątьnica* „ὁδοιπόριον, viaticum, Zugabe für den Weg, napiwek“: stsł. *pątь*, poł. *pǫt*, p. *pąć* „iter“.

31. **Retsch** = n. „Bach, Fliess“ (we wsi Bülitz i otaczających ją miejscowościach): stpoł. *rěčka*, npoł. *rěcka* = stsł. *rěka* „fluvius“, *rěčьka* „rivulus“; także w zniemczonej Marchii miśnieńskiej używa się często wyrazu *Rietsch* zamiast „Bach“, a także i w Meranie w południowym Tyrolu na określenie rowów lub kanałów.

32. **Sieleitz, Zieleitz**: stpoł. *zelište*, npoł. *zilaistė* = n. „Krautfeld, Kohlgarten“; stsł. *zelije* „olera“ (patrz oddz. IV. Nr. 273): jest to wspólny dla całej wsi wendyjskiej ogród na jarzyny i kapustę, w którym każdy gospodarz miał kawałek ziemi aż do nastąpienia podziału (separacyi) w pierwszej

połowie XIX stulecia; ogród ów położony był zwykle przy jedynym wjeździe do wsi, otoczony żywopłotem z tarniny (Schlehenhecke) lub wierzby dla ochrony przed bydłem i zwierzyną i leżał zwykle na wyższej stronie wsi; porównaj z tem uwagę w „Neues Vaterländisches Archiv", II p. 235: „das bessere Land, worauf Weizen, Bohnen, Kohl u. s. w. gebaut wird, heisst Sieleitz (Siedeleitz)".

33. **Schück** = n. „Berg": wyraz *Schück*, który używa się jeszcze często na oznaczenie góry wogóle, oznaczał pierwotnie tylko suchą lub łysą górę; czasami znajduje się razem połączony jako Schückberg = *sucha góra:* stsł. *suchъ* „siccus", por. oddz. IV. Nr. 238.

34. **Töterneitz** = n. „Trompete, Blasinstrument": ze względu na budowę w każdym razie słowo połabsko-słowiańskie: *töternáića*, zresztą prawdopodobnie subst. onomatopoeticum jak inne podobne słowiańskie wyrażenia oznaczające instrumenta dęte, por. łuż. *trantawa* i *tarakawa*.

35. **Zerneitsche** (we wsi Ehra, powiat Isenhagen i indziej) = n. „Pickbeere lub Heidelbeere": poł. *cernaićé*, l. mn. od *cernáića* = stsł. *črъnica*, pol. *czernica*, dłuż. *carnica*, l. mn. *carnice:* stsł. *črъnъ* „niger, schwarz".

36. **Zickaneitz** = n. „Hase": poł. *skükanâc*, m. lub *skükanáića*, f. t. j. niem. „der Springer"; wyraz ten pochodzi od źródłosłowu *skok* (por. p. *skoki* na oznaczenie tylnych nóg zająca) i służy na oznaczenie zająca tak jak głuż. *wuchač* i dłuż. *huchac* (n. „Langohr, Lampe") zamiast i obok nazwy *zajac*.

37. **Zinterneitz** = n. „Beil": poł. *sikârnáića* (wymawiaj: *sitjernajcja)*, jest to forma pochodna od poł. *sikâra* = stsł. *sekyra*, p. *siekiera*, stpol. *siekira*, łuż. *sekera* „securis".

38. (Dodatek I). **Behs**, pl. **Behsen** = n. „Hollunder": poł. *bâz*, l. mn. *bâzai* = stsł. **bъzъ*, pl. **bъzi* „sambucus"; porównaj wyrażenie zdrobniałe Besinken używane w Brandenburgii.

39. (Dodatek II). **Pegniz** = n. „Geldspende", specyalnie „Bierspende"; jest to dar piwny, wynoszący zwykle 8—9 ton, za pomocą którego w czasach dawniejszych, aż do początku ubiegłego stulecia, pan młody względnie panna młoda, pochodzący z obcej wsi, wkupywali się przy przyjęciu ich

do nowej gminy; por. Slav. Arch. 1900. 117: stpoł. *pěnęz*, npoł. *pęz* = stsł. *pěnęzъ* „pecunia. Geld".

Uwaga. Nieliczne słowiańsko-połabskie wyrazy, które żyją jeszcze w ustach ludu w Starej Marchii (Altmark) i w Magdeburskim okręgu rejencyjnym (Regierungsbezirk Magdeburg) wyliczył i objaśnił Aleks. Brückner w swej pracy: „Die Slavischen Ansiedelungen etc.", str. 20. Ponieważ zaś wyrazy te być może i w gwarze ludowej dolnoniemieckiej w kraju Wendów lüneburskich tu i owdzie spotkać się jeszcze mogą, a ja ich jedynie przypadkowo nie słyszałem, i ponieważ zapomniałem ku tej kwestyi skierować swe badania, dlatego przytaczam wyrazy te w niniejszej uwadze. Są to — poza używanemi również i w Lüneburskiem a powyżej już wymienionemi: *Dönns, Dörntze* etc. (patrz Nr. 3; już stgrniem. *turniz*, śrgrniem. *durnitze*), *Paggeleitz, Paggeleitsch* (patrz Nr. 19) i *Pracher* (Nr. 27) — jedynie następujące, w liczbie siedmiu, wyrażenia:

40. (1). *Dönnzig* = n. „dumpfig", pochodzące od *Dönns* (patrz Nr. 3).
41. (2). *Glûpn, an-glûpn* = n. „tückisch (dumm) von der Seite ansehen"; *glûp-ôgn* = n. „Glotzaugen" i *glûpsch* = niem. „heimtückisch" etc.: niewątpliwie pochodzą od połab. *gleupy* = stsł. *glupъ* „stultus. dumm".
42. (3). *Gnêw* = „Verdruss" i *gnêwig* = n. „verdriesslich": poł. *gniew* i *gniewny* = stsł. *gněvъ* „ira" i *gněvьnъ* „iracundus. zornig".
43. (4). *Lunk* = n. „Vertiefung im weichen Boden. bes. im frischen Ackerboden" i od niego pochodny czasownik *lunken* = n. „eine Vertiefung im weichen Boden (Moor) oder frischen Acker machen": poł. *łuka* = stsł. *luka* „pratum. palus. Wiese. Bruchland".
44. (5). *Pracherie* = n. „Bettelei" i *prachern* = n. „betteln", pochodne od *Pracher* (p. wyżej Nr. 27).
45. (6). *Penuntch* i zepsute *Pekunsch* = n. „Geld" (por. Nr. 39).
46. (7). *Slaow* = n. „Leibeigner (Sklave)" i pochodny czasownik *slaown* = n. „sich (mit schwerer Arbeit) abplacken": od stpoł. *Słowan* = głuż. *Słowjan*, p. *Słowianin*, stsł. *slověninъ* „Slavus".

IV. Nazwy gruntowe.

Podczas gdy słowiańskie nazwy miejscowości i nazwiska rodzinne oraz używane przez lud wyrażenia słowiańskie przytoczone są w ich obecnej formie w porządku alfabetycznym, musiano przy nazwach gruntów, niw, łąk, lasów i t. d. odstąpić od tego porządku, a to szczególnie z tego powodu, że jedna i ta sama nazwa roli i t. d., z których niektóre powtarzają się zresztą bardzo często i w różnych miejscowościach, występuje w najrozmaitszych formach. Z tego względu nadawał się inny, a mianowicie następujący układ: przedewszystkiem źródłosłowy, z których wyprowadzone są połabskie nazwy gruntów, ułożone są w porządku alfabetycznym według ich starosłowiańskiego brzmienia, a pod tymi poszczególnymi źródłosłowami następują również w alfabetycznym porządku wyprowadzone od nich nazwy gruntowe w odtworzonej i unormowanej przezemnie starosłowiańskiej i połabskiej formie; potem dopiero przytoczone są nazwy ról, łąk i t. d. we wszystkich przechowanych mniej lub więcej popsutych postaciach, jak je w pierwszej części (A) między poszczególnemi nazwami miejscowości pod II przytoczono.

1. *ąglъ* „angulus. Winkel“.

   poł. *wǫgåł, wụgåł, węgåł, wągåł*, p. *węgieł:*

   Fungal. Fungahl. Vungal. Wungahl. Fungalen. Gungale (popsuto lub mylnie pisano zamiast: Fungale).—Fagall. Fangel. Fangeln. Jara-Fangel. Fangel-acker. Fangel-stücke. Vangel. Fanjiel. Fengal. Fengel. — Fammels. Fummels. Grusenfangal: *grozån wągåł* „schrecklicher Winkel, Schreckenswinkel“. — Dreckfungal = n. „Dreck-winkel“; porównaj we wsi *Satemin* obok połabskiej nazwy *Fungal* dolnoniemiecką nazwę „Schöthus“ t. j. gniem. „Scheisshaus“.

2. *ąglь* „carbo, Kohle“.

   poł. *wǫǵil, węǵil, wąǵil*, pl. *wǫglé, węglé, wąglé*, p. *węgiel*, pl. *węgle*.

   a) **ąglьnište*, poł. *wǫgålnáistė, węgålnáistė wągålnáistė* i per synkopen *wǫgåláistė, węgåláistė, wągláistė* („Kohlenplatz“): Winkeleitz, Fangeleitz, Wankneitzen (ex Wankelneitzen).

3. *ązъkъ* „angustus, eng, schmal".
poł. *wǫzky, wązky,* p. *wązki,* łuż. *wuzki:*
Wunski t. j. *wązky* (sc. *püǵün)* lub l. mn. *wązḱe* (sc. *püǵüny)* = „die enge, schmale Flur resp. die schmalen Flurstücken"; porównaj częste tam dolnoniem. nazwy ról: die Schmalen, Schmallen, Smalen, Smallen.

4. **bagno* „palus, Sumpf, Waldsumpf, Kienporst".
stpoł. *bagno,* npoł. *bognü,* l. mn. *bagna* a. *bogna,* p. *bagno,* l. mn. *bagna:*
Bagen.
a) **bagnina,* poł. *bognáina* „Sumpfland":
Bonnein (Brückner. Sl. A.)[1]
b) **bagnište,* poł. *bog(a)ṅáistė* „sumpfige Gegend":
Bockeneitz. Bahinneiz (Brückner Sl. A.).

5. *bělъ* „albus, weiss".
stpoł. *běły,* npoł. *bëły, biły* i *b́ały,* p. *biały,* łuż. *běły,* cz. *bílý.*
Pöllen-berg t. j. *Bëła-ǵöra* = n. „Weisser Berg".
a) *bělьnъ,* poł. *bëlån* i *bilån* „weisslich":
Wilnawag (corr. ex Bilanwarch?) t. j. *bilån wårch* = n. „die weisse Höhe, weisse Anhöhe".
b) **bělica,* poł. *bëláića* i djalekt. *biláića i b́aláića* „Weissbach" i pod.:
Beleitz. Belleitz. Bileitz. Bylitz. Baleitz. Baleiz. Bleitz (sync. ex Beleitz).
c) **bělovъka,* poł. *bëłüwka* „Weissbächel" i pod.:
Beliefk.
d) **bělovinъka* a. **bělavinъka* (cf. cz. *bělavka),* poł. *bëłüwáinka, biłüwáinka* „Weissbächel; weisser Letten":
Pillfeink.

6. **blana* „Aue. Dorfanger".
poł. *błåna* (l. mn. *błånãi),* f., p. *błonie,* cz. *blana,* dłuż. *błomje* = n. „Aue. Dorfanger, Gemeindetrift":
Blahn. Blannen. Planneh. Blanön. Glanon (mylnie pisano

---

[1]) Brückner Sl. A. znaczy: Brückner, Slavische Ansiedelungen etc. (patrz str. 322).

zamiast Blanön). Plein-grund. Brückner Sl. A.: Blan. Vorblanne.

a) **blaньskъ*, poł. *błànsky* „zur Gemeindetrift gehörig: Blanskerjahn - stücke“ t. j. „Stücke des am Dorfanger wohnenden Johann“.

b) **blanište*, poł. *błànáistė* „Dorfangerplatz. Auplatz“: Blaneitz. Blanneitz. Blaneiz. Blanaitz. Blanitz. — Planeitz. Planneitz. Planaitz. Planätz. — Gross- u. Klein - Blannst. Blönz (corr. ex Blaneitz). — Brückner Sl. A.: Blaneiz.

c) **blanьce*, poł. *błànce* „kleiner Dorfanger, kleine Gemeindetrift“:
Blanzens.

U w a g a. Zamiast tego w niektórych wsiach kraju Wendów lüneburskich są w użyciu wyrazy, będące tłumaczeniem niemieckiem owego słowiańskiego: Grashof, Wieschhof (t. j. Wiesenhof), Wiesenhöfe, Grashofwiesen; także tautologiczne Blanen - anger, Blanen-wiesen.

7. *b l a t o* „palus, Sumpf, Sumpfwald“.
poł. *błåtü*, l. mn. *błåta*, pol. i łuż. *błoto*, l. mn. *błota*, cz. *bláto* i *blata:*
Platjei-wiesen. Plüdding. Plieting. Plaut. Plaut-Kuhle. Plautweide.
a) **blatьce* lub **blatište*, poł. *błåtce* lub *błåtáistė:*
Platschen. Brückner Sl. A.: Plätz. Blütz.

8. *b l i z ъ* „prope, nahe“; *blizъkъ* i *bližьnjь* „propinquus“.
poł. *blaizky* i *blaizni (blaizån)*, p. *blizki* i *bliźni*, łuż. *blizki*, dłuż. djal. *blizny*, cz. *blizký*, *bližný*, *bližní:*
Bleiske Lau t. j. *blaizky łaug* „der nahe Wiesenbruch“.
Bleisieleitz i zepsute Bleiseneitz t. j. *blaiźńe ziláistė* „der zunächst gelegene Kohlgarten“.
Pleischuren t. j. Bleis-churen. Bleis-guren = *blaiźńe ǵöry* „die nahen, zunächst liegenden Berge“.
Blischei i Plischei t. j. Blis-chei a. Blis-gai = stpoł. *bližån gaj*, npoł. *blaiz(ån) gaj* „der zunächst gelegene Hain“.

9. *b o b r ъ* „fiber, castor, Biber“.
stpoł. *bobår*, łuż. cz. *bobr*, p. *bóbr.*
a) **bobrijь*, stpoł. *bobri, bobŕa, bobŕe*, p. *bobrzy:*

Bobra t. j. *Bobŕa* (sc. *rěka*) = n. „Biberbach".

b) **bobrovьka*, stpoł. *bobrowka* „kleiner Biberbach":

Bobracken.

10. *bobъ* „faba, Bohne".

stpoł. *bob*, npoł. *bùb*, p. *bób*, łuż. cz. *bob*.

a) **bobьkъ*, l. m. **bobьky*, stpoł. *bobky* „Böhnchen" t. j. „kleines Bohnenfeld":

Bobke. Bopke.

b) **bobovьka*, l. mn. **bobovьky*, stpoł. *bobowky*, npoł. *bùbùwky* „Bohnenbeete":

Puwiken.

c) **bobište* i **bobovьnište*, stpoł. *bobište* i *bobownište*, npoł. *bùbáistė* i *bùbùwnáistė* „Bohnenfeld":

Bobeitz. Boweitz. Wappeitz (ex Bobeitz). Wippeitzen (ex Bübeitz). — Bombeitz. Pampeitsch. — Pümneitz. — Babatsche (Braun. A. Vorsf.) [1]).

d) **bobolica* i **bobolьnica*, stpoł. *bobolica* i *bobolnica*, npoł. *bùbùláića* i *bùbùlnáića* „Bohnenbach, Bach am Bohnenfeld":

Bomlitz. Babeletze(n). — Bummelneitzen; por. łużycką nazwę miejsc. Boblitz (Bobolica, Bobolce).

11. *brěstъ* „ulmus, Ulme, Rüster".

poł. *brëst*, *brist*, *brost*, *brëstela*, p. *brzost*, stsorb. *brěst*, cz. *břest*:

Briest. Breust. Breustel-berg. Breitsche. — Braun. A. Vorsf.: Bratsche i Broitsche.

a) **brěstъkъ*, poł. *brëstàk* i *brostàk* „kleine Ulme":

Brestah. Prohstack; porównaj nazwy miejscowości. polską *Brzostek* i czeską *Břestek*.

b) **brěstina*, poł. *brëstáina* „Ulmenhain. Rüsterbusch":

Prestein (przez omyłkę w pisowni Preslein). Prösten. Breisten. Preustein. Prestannen. Preistdam. Prehestand. Breesehen. Breetschen. — Förnst-guren (?).

c) **brěstьnište*, poł. *brëstànáistė* i *brostànáistė* „Ulmenplatz":

Pröstleitzen (corr. ex Pröstneitzen). Forsteneitz. Forseneitz.

---

[1]) Braun. A. Vorsf. znaczy: Braunschweiger Amt Vorsfelde t. j. Brunświcki obwód Vorsfelde (patrz str. 322).

12. *brěza* „betula, Birke“.

pol. *brëza* i *briza* (l. mn. *brëzé* i *brizé*), p. *brzoza*, łuż. *brëza*, cz. *bříza*:

Brese. Breese. Bresen-feld. Stein-breese. Briesens. Brischwiesen. Pries-kamp. Pries-moor. Pries-stücke. Priesch. Breiss. Breisch-wiesen. Breusch-wiesen. Preiss. — Brückner Sl. A.: Briez. Breis. Vor-breis. Ver-bresa.

a) adj. **brëzijь*, pol. *brëzi*, *brizi* „von Birken“:

Brieselanken t. j. *brizjé łaǩâi* „Birkenwiesen“ lub *brizjé łaǰâi* „Birkenhaine“. — Preschenung (corr. ex Breselung) t. j. *brëzi łųg* = n. „Birkenhain“.

b) adj. **brězovъ*, stpoł. *brězowy*, npoł. *brëzüw(y)*, p. *brzozowy* „von Birken“:

Pretzofen t. j. *brëzowy* (sc. *łąg*) = niem. „Birkenhain“. — Brückner Sl. A.: Bressou t. j. *brëzow* (sc. *łąg*).

c) **brězina*, pol. *brëzâina* i *brizâina* i *brózâina*, p. *brzezina*, dłuż. *brazyna* „Birkenbusch, Birkenhain“:

Breseine. Breseyn. Bresgeine. Persein. — Brisein. Briesen. Brisen. Briessen. Briesähn. Briesahn. Brissuhn. — Brosein.

d) **brězinьka*, poł. *brëzinka* i *brizinka*, p. *brzezinka*, głuż. *brězynka* „Birkenwäldchen“:

Briesing. Brising. Brisäng. Barsing (Tetzner). Brisenki (l. mn. *brizinky*). Brisencken. Brieseiken-feld. — Priesing. Prisings-feld. Preising. Priessink. Persineken. — Braun. A. Vorsf.: Brisack. — Porównaj oddz. III. Nr. 29.

e) **brězovina*, poł. *brizüwâina* „Birkenholz“:

Briezfein (Brückner, Sl. A.).

f) **brězьnica*, pol. *brëzânâića* i *brizânâića*, głuż. *brěznica* „Birkenbach“:

Bresineitzen. Briseneitzen. Breiseneitz. Prieseneitzen. Bersieneitz. — Brückner Sl. A.: Brieseneiz.

13. *brodъ* „vadum, iter, Furt, dn. Fort“.

stpoł. *brod* i *bród*, npoł. *brüd* (l. mn. *brüdâi*) łuż. i cz. *brod*, p. *bród*:

Brode. Bröde. Broden. Brodei. Brud-berg. Brud-stücke. Brurdei i Bruerdein i Brürdei i Brüerdein (corr. ex Brüdei). — Braun. A. Vorsf.: Brodje.

a) **brodъkъ*, stpoł. *brodâk*, npoł. *brüdâk* „kleine Furt“:
Brodeck. Brüdack. Gross-Brotk. Klein-Brotk. Brotk-busch.

14. **brudъ* „lutum, Unflat. Schmutz, Morast“.
poł. *braud*, p. cz. łuż. *brud:*
Braud, Braude.

15. **brъno* i *brъnije* „lutum, Lehm. Morast“.
poł. *bârno*, stłuż. i sorb. *borno.*
a) **brъnište* poł. *bârnâistė* „Morastplatz, Lehmfeld“:
Barneitz. Bruneitz. — Brückner Sl. A.: Barneitz i Brenneiz.

16. **brъtъ* „alvarium, Bienenbeute“.
poł. *bârt*, p. *barć*, stłuż. *bart.*
a) **brъtina*, poł. *bârtâina* „Bienenbeutenstand“:
Pardein. a także Barzein.
b) **brъtьnikъ*, poł. *bârtnik*, cz. *brtník* „Bienenbeutenstand“:
Prietknick: por. głuż. nazwę miejsc. *Brětnik*, n. *Bretnig.*
c) **brъtьce*, poł. *bârtce* „kleiner Bienenstand“:
Bartsch.

17. *buky* „fagus rubra. Buche, Rotbuche“.
poł. *bauk* i *beuk* (l. mn. *bauky* i *baukwy* i *baukûwė*), pol. cz. i łuż. *buk:*
Bauk. Bauck. Baucke. Bauken. Bauken-berg. Bauckens.
a) **bučije*, stpoł. *bučje*, npoł. *baucje* i *beucje*, p. *bucze*, cz. *bučí*, serb. *bučje*, n. sg. „Buchenbusch. Buchenholz. Buchholz“.
ale może to także być: *beuky* = *bauky*, l. mn. od *beuk* lub *bauk:*
Beutjü. Beitschü. Beitschuh. Beitsch-berg. Beisch-berg. Weitschei (pro Beutschü).
b) **bučina*, poł. *baucâina* i *beucâina*, p. *buczyna* „Buchenwald, Buchenholz“:
Bautz. Beitsein. Beitzen.
c) **bukovina*, stpoł. *bukowina*, npoł. *baukûwâina* a. *beuk(ü)wâina*, p. i łuż. *bukowina* „Buchengehölz. Buchenhain“:
Baukwein. Buckfein. Baakfein. Waakfein.

Uwaga. Zamiast tego w niektórych wsiach wyrażenia te w niemieckiem tłumaczeniu: „Bookhölter, Bookhorst.

18. *bъzъ* „sambucus, Hollunder“.

poł. *bâz* i *bez*, p. *bez*, głuż. *báz*, dłuż. *bez* i *baz*, cz. *bez*: Paze t. j. *bâzé* „Hollundersträucher".

a) **bъzinъka*, poł. *bâzinka* i *bezinka* lub *bâzainka* (l. mn. *bâzinky* i *bezinky*, głuż. *bozanka*, dłuż. *bazynka* i *bezynka* „Hollunderbeere (pl. Hollunderbeerstrauch"): Passeintje-busch. Paschünken. Bessing. Beesings. Pisangs.

b) **bъzište* i **bъzinište*, poł. *bâzáistė* i *bâzináistė* „Platz mit Hollundersträuchern": Boseitzen. Buseiz. — Basitsche (Braun. A. Vorsf.). — Basinneiz (Brückner Sl. A.).

Uwaga. Porównaj, co pisze Parum-Schulze: Bey *bassing*, da muss vor diesen(m) viel Flieder gestanden sein, denn Flieder heisst *baass* (cf. Hilferding, Sprachl. Denkm. p. 35).

19. *bystrъ* „citus, limpidus, schnellfliessend, klar, frisch".

stpoł. *bystry*, p. i stłuż. *bystry*, cz. *bystrý*.

a) **bystrica*, poł. *bystráića*, pol. *Bystrzyca* „Hellbach": Wisstreitzen. Wüstereiz.

b) *bystrina*, flumen, poł. *bystráina* „Hellbach, Schnellbach": Fistrein.

20. **črěmcha* „prunus padus. Hartriegel".

poł. *trimsa*, l. mn. *trimsâi*, p. *trzemcha*, cz. *střemcha*, sło. *črênsa*:

Triems. Trimsen. Triensen. Triems-gärten. Triems-wiesen. Thräns.

Uwaga. Połabska forma tych słów powstała może pod wpływem dolnoniemieckiego wyrażenia „Trems" t. j. *modrak*.

21. **črětъ* „silva palustris, Sumpfwald".

poł. *strêt* lub *strât*, słow. *črêt* „sumpfige Waldung". ros. *o-čeretъ* „Rohr, Schilf" (por. kasz. *strõda*, p. *trzoda* = stsł. *črěda*).

a) **črětina*, poł. *strêtaina* i *strâtaina* „sumpfige Waldung, ein mit Schilf u. Rohr bewachsener Platz": Stredein-stücke. Stratein. Stradöhm.

22. *črъnъ* „niger, schwarz"

poł. *ćârny*, p. *czarny*, głuż. *čorny*, dłuż. *carny*, cz. *černý*:

a) **črъnica*, poł. *ćârnáića* i *ćernáića*, głuż. *čornica* „Schwarzbach":

Zarneitz. Zarneicks (corr. ex Zarneitz). — Braun. A. Vorsf.: Zerneitz i Zirneitz.

23. *črъvenъ* „ruber, rot".

poł. *ćårwény*, p. *czerwony*, głuż. *čerwjeny*, dłuż. *cerwjony*, cz. *čerwoný*:

Scharfschüneitz = poł. *ćårwéna swüdnáića* „der rote Graben" (cf. Nr. 242).

24. *dąbъ* „quercus, Eiche".

poł. *dąb, dǫb, dų̨b*, p. *dąb*, łuż. i cz. *dub*:

Tompey-wiesen t. j. *dǫbåi* = p. *dęby* „Eichen".

a) dem. *dąbъkъ*, poł. *dąbåk* i *dǫbåk* (l. mn. *dąbk̃ãi* i *dǫbk̃ãi*) „kleine Eiche":

Domachoe = zepsute z: *Dǫbåk̃ai (Dǫbk̃ãi)* „kleine Eichen, Eichengestrüpp".

b) **dąbijь*, poł. *dąbi, dų̨bi* „von Eichen":

Damkahl t. j. *dąbi kał* „Eichensumpf(wald)".

Dummlase t. j. *dų̨b́e łazé* (pl.) „Eichen-rodung, Eichen-reut".

c) **dąbica* i **dąbowica*, poł. *dąbáića, dǫbáića, dų̨báića* i *dąbüwáića, dǫbüwáića, dų̨büwáića*, p. *dębica* i *dębowica* „Eichenwäldchen, Eichenhain, Baumgarten" (Pf.):

Dambeitz. Dammbeitz. Dammeitz. Dombeitzen. Dohmbeitz. Dobeitzen. Dumbeitz. Dumbeitzen. Dummeitzen. Duhmweitz. Dummweitzen. Dunneitzen. Düneitz. — Brückner Sl. A.: Tabeiz. Tobeitz. Towaiz.

d) **dąbina*, poł. *dąbaina, dǫbaina, dų̨baina*, p. *dębina*, łuż. *dubina* „Eichenwald, Eichholz":

Tombein. Tobein-kamp. Dobein. Tumbein. Thumbeinen. Taunbein. Dubbenei.

e) **dąbovьnja*, poł. *dąbownja* „Eichenplatz":

Damon (corr. ex Dambown-a).

f) **dąbьcь*, poł. *dąbåc*, p. *dębiec*, cz. *dubec*, głuż. *dubc* „Eichwäldchen":

Dammatzen (ex Dambatz). Damatzen.

g) *dąbičije*, n. sg., poł. *dų̨bicje* „Eichicht":

Duhnbötsche.

h) **dąbьčina*, poł. *dąbcaina, dǫbcaina, dų̨bcaina*, p. *dębczyna*, głuż. *dubčina* „junges Eichengehölz, Eichenwäldchen":

Tabenschein (pro Tambschein), Dummsen. Thunsen. Dumsei. Tonsnitz (?). Dohms-feld. Domsen-feld.

i) *dąbъnъ*, pol. *dąbny, dąbny*, p. *dębny* „Eichen-“;

Dumme t. j. *dąbna* (sc. *rzeka)* „Eichenfluss“. Dammde i Dammdesberge t. j. *dąbne* (sc. *góry)* = „Eichberge“.

k) *dąbrava* i **dąbrova*, pol. *dąbrowa, dębrowa, dąbrowa* i *dąbrãwa(ę, ų)*, p. *dąbrowa*, łuż. *dubrawa* „Eichwald. Eichenhain“:

Dammerjahn. Dobro. Dumborn. Duhnborn. Dover. Dowerfeld. — Braun. A. Vorsf.: Doberoff-anger. Doroff.

l) **dąbravъka* i **dąbrovъka*, pol. *dąbrowka(ę, ų)* i *dąbrãwka (ę, ų)*, p. *dąbrówka*, łuż. *dubrawka* „Eichwäldchen, kleiner Eichenhain“:

Dammbrüfken. Dammbrauchen. Dumbrüggen. Dummbrüggen. Dumbrügge. Dummerjahnken. Dammerag. Fuhmbränken (przez omyłkę w pisowni na mapach pól zamiast Duhmbräwken). — Braun. A. Vorsf.: Dobrock i Tobrock.

Uwaga. Zamiast tych słowiańskich używają się w niektórych wsiach lüneburgo-połabskich odpowiednie dolnoniemieckie nazwy, będące tłumaczeniem owych słowiańskich: Esternholz (n. p. wieś w powiecie Ülzen), Esternkamp (t. j. gn. Eichenfeld, Eichsfeld), Heisternholt. Heisternkamp; porównaj objaśnienie Parum-Schulzego: Da waren vor diesen(m) junge Heistern (Hilferding. str. 34).

25. *dědъ* dem. *dědъkъ* „avus. Grossvater“.

pol. *dëd, did*, dem. *dëdák, didák*, pol. *dziad, dziadek*, głuż. *dźěd, dźědk*, dłuż. *źěd, źědk*, cz. *děd, dědek:*

a) adj. poss. **dědъkovъ*, poł. *dëdkŭw(y) didkŭwy* „avunculi“:

Thiedcken t. j. *didkowe* (sc. *pùjùny)* „Grossvatersäcker“.

b) **dědica*, pol. *dëdáića* i *didáića* „Grossvatersflur“:

Tideitz. Tiedeitzen. Piedeiz-wiesen (na mapie gruntu przez omyłkę w pisowni zamiast Tiedeiz-wiesen).—Taddeis (Brückner Sl. A.).

c) *dědina*, pol. *dëdaina* i *didaina*, p. *dziedzina* „Erbstück, Erbgut“:

Deetjein. Deetjei. Duetjeien. Detschön“.

26. *dělъ* „collis, mons, Berg“.

stpoł. *del*, npoł. *dił* (l. mn. *diłăi)*, stserb. *dělъ*, mlr. *dił:* Dillei-stücke t. j. Berg-stücke.

Draggadel et corruptius Regattel = stpoł. *drawa-dět* „Holzberg“ (?).

27. *dlъgъ* „longus, lang“.

stpoł. *dołgy* i *dałgy*, npoł. *dåuǵy*, p. i dłuż. *długi*, głuż. *dołhi*, cz. *dlouhý:*

Dolgen i Delgen t. j. *dołge* (sc. *püǵüny)* „lange Fluren“. Dalk t. j. *Dałg* resp. *Dałgy* (sc. *püǵün)* „die lange Flur“. Dauji, Daujy, Däfchie, Daug, Dau i Deuh (corr. ex Daug) t. j. *dåug(y)* (sc. *püǵün)* „langes Gewende, langes Flurstück“.

Dauge, Daugen, Dauden, Dauschen, Dautschen, Tausen t. j. *dåuǵe* (sc. *püǵüny)* „lange Gewende, lange Stücke“.

Dungen, Tungen, Tungen-feld: popsute = *Dołge* lub *dałge, dåuǵe* (sc. *püǵüny)* „lange Gewende“.

Dau-wiesen t. j. *dåuǵe łąkåi* „lange Wiesen“. — Daubestruck corr. ex Daugestruck = pol. *dåuǵi wåstrüg* „die lange Schanze“.

Uwaga. O *ǵ* = *tsch, sch, s* w niemieckiej pisowni zobacz Schleicher § 85. str. 126.

28. *dolъ* „vallis, Thal“.

stpoł. *doł* (l. mn. *doły)*, npoł. *düł* (l. mn. *dütăi)*, łuż. *doł*, p. *dół*, cz. *důl:*

Dohl. Dohls-feld. Oden-dohl. Dohlen. Duhl. Duhle. Duhlberg. Duhl-stücke. Duhls-feld. Döhl. Döhlen. — *dołăi* i *dütăi:* Dulei. Dulah. — Branduhl (ex Brand-duhl). Flickedohl i Facken Duhl. — Brückner Sl. A.: Dohl. Dulei.

a) *dolъkъ*, poł. *dołåk* i *dütåk* (l. mn. *dołkăi* i *dütkăi)*, p. *dołek* (l. mn. *dołki)* „Thälchen“:

Dolke. Dohlken. Dohlken-feld. Duhlk. Duleiken. Delkern. Tallerken. — Brückner Sl. A.: Dohlken. — Braun. A. Vorsf.: Dauleke.

b) **dolica*, pol. *dolica* lub *düláića* „kleines Thal“ albo **dolište*, poł. *dolište* lub *düláisté*, głuż. *dolisko* „grosses Thal, Niederung“:

Duleitz. Dulaitz. Duleitzen. Duhleitz. Düleitz. Thieleitz.

Thielitzen. Telleitz. Talleitzen. -- Teilitsch. Tulsen. Dalschen. Dahlsken (corr. ex Dahlschen). — Brückner Sl. A.: Duleitz. — Braun. A. Vorsf.: Duleiste.

c) **dolьnica*, poł. *dülnáića* „Thalfluss; Niederung“ (?): Dühlneitzen. Deelneitz (mylnie pisano zamiast Dülneitz).

d) *dolina*, poł. *dolina* lub *dülaina*, p. i łuż. *dolina* „Thal, Niederung“:

Döhlen. Dehlen. Dullan (pro Dullain). Talljahn (pro Dollan).

U w a g a. Jednak w Dul, Duhl, Düleitz i t. d. może się także kryć słowo *gola* i t. d. (cf. Nr. 44), porównaj objaśnienie Parum-Schulzego: *Mohla wa duhl* heisst der kleine in der H e i d e (Hilferding, Spr. Denk. p. 34).

29. **dračije*, n. sg. (cf. *dračь*) „vepres, Dorngebüsch, Dornhecke“. poł. *dorcje* lub *doŕći*, sło. *dračje:*

Dortschü. Dorsnei (corr. ex Dorschei). Dertjein. Dortjan (corr. ex Dortjei).

30. **drěnъ* „cornus mascula, Kornelkirschbaum“. poł. *drën* i *drin*, p. *dereń* (cf. r. *derenъ*), łuż. *drěn*, cz. *dřín:*

Drehn. Drehm. Drem. Dreim i Drein. An-drähn.

a) **drěnъkъ*, poł. *drënåk* i *drinåk* (l. mn. *drënkåi* i *drinkåi*), ł. *drěnk*, cz. *dřínek* „kleiner Kornelbaum“:

Drenack. Drenacken. Drehnacken. Drinach. — Drehnke. Drähnke. Dreimke. Drintki. Drenkiänk.

b) **drěnište*, poł. *drënáistė* i *drináistė* „Kornelkirschbaumplatz, Kornelkirschbusch“:

Drineitz. Drieneitz. Drieneitzen. Drinatz.

U w a g a. Porównaj także *trnъ* (Nr. 252).

31. *drędza* „silva, Laubwald, Wasserwald (Waterloo)“. poł. *drędza, drązga*, sorb. *drjazga*, stdłuż. *drězga:*

a) **drędžьnica*, poł. *drędznáića*, dłuż. *drěžnica* „Seewaldbach“: Driesneitz.

b) **drędžьnina*, poł. *drędznaina* i synk. *drędzaina* i *drązaina* „Laubwaldgegend, Wasserwaldplatz“:

Drensen. Dransen. Drensain (Brückner Sl. A.).

32. *drъva*, pl. „ligna, Gehölz, Holzung“, i *drěvo*, sg. „lignum, Holz“.

poł. *drâwa* i *drëwü* lub *driwü* lub *dŕowü*, p. *drwa* i *drzewo*, cz. *drva* i *dřevo*, łuż. *drjewo:*
Drauen. Drieven i Driewen.
a) **drzvina* i **drěvina*, dem. **drěvinzka*, połab. *drâwaina* i *drëwaina* a. *driwaina* i *driwainka* a. *dŕowaina;* p. *drzewina* i *drzewinka*, głuż. *drjewina* i *drjewinka*, cz. *drvina* i *dřevina* „Gehölz. Holzung. Waldung. Waldland":
Drawein. Dawein (corr. ex Drawein). Drawehn. Drawehn-er Koreitz. Draginn (corr. ex Drawein). Drefein. — Trophän. — Drieven i Driewen. Driewing. — Brückner Sl. A.: Dreufain. — Braun. A. Vorsf.: Drafehnen.
b) **drzvište* i **drěvište*, poł. *drâwáistė*, *drëwáistė* i *driwáistė*, głuż. *drjewišćo* „Holzung, Gemeindeholzung, Holzplatz, Holzschlag":
Draweist. Draweiss. Draweis. Draweisch. Draweitsch. Drafeist. Trafeist. Trafeitz. — Darweizen. Derwatschen i zeps. Dawatschen. Drallweetz (corr. ex Draweitz). — Drefeitz. Tiffeitz (corr. ex Triffeitz). — Braun. A. Vorsf.: Draweiste. Trafeist. — Brückner Sl. A.: Trafeisten. Driweitz. Driwotz. Dreutze. Dreuest.

33. **dupa* i *duplja* „caverna, Höhle".
stpoł. *dupa*, npoł. *deupa*, p. i łuż. *dupa*, cz. *doupa:*
Düpe. Wolfs-düpe. Suckolnedüpe (cf. Nr. 219).

34. *dvorъ* „aula, Hof".
stpoł. *d(w)or*, npoł. *dör* i djal. *dór* (p. i łuż. *dwór*, cz. *dvůr)* „umfriedeter Raum beim Hause = Hof, Garten, Viehweide, Grashof. Wiesenhof. Meierei":
Dohr. Dohren. Dooren. Duhr. Duren. An-duhr. Döhr. Döhren. Mitt-döhren. — Braun. A. Vorsf.: Dorje.
a) **dvorьnъ* „ad aulam pertinens", pol. *dóràn* a. *dórny*, pol. *dworny*, łuż. *dwórny* „Hof":
Dorelang i Durlang i Dürlang = *dóràn ŧąg* t. j. „Hofaue, Hofwiese. Wiesenhof"; cf. Nr. 115.
Dorenlötz = *dóràn ŧaz* t. j. „Hof-gereut. Rodung bei der Meierei", cf. Nr. 118.
Durkanzen = *dórne koncai* t. j. „Hofendstücke", cf. Nr. 92.
Dohrlunken=*dórne ŧųki* t. j. „Hofwiesen", cf. Nr. 116.

Dürlei. zepsute z Dürleug = *dorån łeug* t. j. „Hofweide, Bruchland bei der Meierei“, cf. Nr. 128.
Dorselein i zepsute Dotselien i Daselien-feld = *dörna zelaina* t. j. „Hofkrautfeld, Gemüsefeld bei der Meierei“; cf. Nr. 273.
Dotsieleitz i Dorseneitz corr. ex Dohrseleitz = *dörne zeláistė* t. j. „Hofkrautgarten, Gemüsegarten an der Meierei“.
b) **dvorъkъ*, poł. *dörůk*, pol. *dworek*, łuż. *dwórk* „Höflein, kleine Meierei“:
Dorken. Doarke. Daarkens i corr. Daackens.
c) **dvorьskъ*, poł. *dörsky*, p. *dworski*, łuż. *dwórski* „Hof-“:
Dörske (sc. *půǵüny)* = „Hoffluren, Meiereistücke“.
d) **dvorište* i **dvorьnište*, poł. *döráistė* i *dörnáistė*, głuż. *dworišćo* i *dwórnišćo* „Hofplatz, Meiereiplatz“:
Doreitz. Dureitzen. Diereitz. Diereitz-wiesen. Dorisch. — Dührneitzen. Dorneints. Dornast. — Braun. A. Vorsf.: Dorneitze.

35. *dьbrъ* „vallis, Thal“.
poł. *ďůbůr*, p. *dębrza*, sorb. i stłuż. *debr*, cz. *dĕbř:*
Duber-wiesen t. j. Thal-wiesen.
a) **dьbrica*, pol *ďůbrůića* „kleines Waldthal resp. Thalfluss“ (cf. głuż. n. miejsc. *Debrica):*
Dibbereitzen.

36. *gadъ* „animal reptile, Schlange“.
poł. *god*, p. i dłuż. *gad*, głuż. i cz. *had:*
a) **gadište*, poł. *godáistė* „Schlangenplatz, Snakenpohl“:
Güdeitz.

37. *gajь* „lucus, Hain. Hag“.
poł. *gaj* i *goj*, p. i dłuż. *gaj*, głuż. *haj*, cz. *háj:*
Gei. Gei-wiesen. Gey. Gey-wiesen.

38. *gąsь* „anser, Gans“.
poł. *gǫs* i *gųs*, p. *gęś*, dłuż. *gus*, głuż. i cz. *hus.*
a) adj. poss. **gąsijь*, poł. *gǫsi*, *gųsi*, p. *gęsi* „anserinus“: **gąsije* (sc. *polje)* = poł. *gǫsje*, *gųsje* a. *gǫśe* i *gųśe* (sc. *püli)*, p. *gęsie (pole)* „Gänsefeld, Gänseanger“:
Gonsche. Gohnsche. Gönsche. Günschei. Gohnsen. Gungs. Gohss. Kunks. Kunschirr (corr. ex Gunschie?).

39. *gatъ (*gatz)* „agger, Damm, Deich, Teich".
poł. *got*, l. mn. *gotâi*, p. *gać*, dłuż. *gat*, głuż. *hat*, cz. *hať*:
Katai. Jatey-feld. Jatey-wiesen.
a) **gatikz*, stpol. *gatik*, npoł. *gotaik*, dłuż. *gašik*, głuż. *haćik* „kleiner Damm, kl. Teich":
Kadieck.

40. **glębъ* „profundum, Tiefe, Abgrund".
pol. *głęb*, *głąb* i *głųb*, p. *głąb*, cz. *hloub*:
Glimp. Glumm. Glamp-Sei.
a) adj. *głębokz* „profundus, tief", pol. *głębûky* i *głąbûky*:
Glambecks-wiesen t. j. *głąbûke łąkâi* = n. „tiefe (tiefgelegene) Wiesen".

41. *glava* „caput, Kopf, Ende".
poł. *głåwa*, p. i dłuż. *głowa*, głuż. *hłowa*, cz. *hlava*:
a) **glavina*, poł. *głåwâina*, (p. *głowina*), głuż. *hłowina*, cz. *hlavina* „Kopfstück, Hauptstück, Endstück":
Klafein. Klabeins. — Braun. A. Vorsf.: Gloweine. — Brückner. Sl. A.: Klappin.
b) **glavište*, poł. *głåwâiste*, głuż. *hłowišćo* „Hauptplatz, Kopfstück, Endflur":
Claweitsch. Klaweitsch. Klabeitzen. Klafeist. Klafeitz. Klabathen (corr. ex Klabeitzen).

Uwaga: Nazwa „Ende" lub „Enden" oznacza w niemieckiem często niwy, składające się z kilku krańcowych (pograniczych) kawałków albo na końcu wsi lub pograniczu położone.

42. *glina* „argilla, Lehm, Letten".
stpoł. *glina* (l. mn. *gliny*), npoł. *glaina* (l. mn. *glainâi*), p. i dłuż. *glina*, głuż. *hlina* (Lehmfeld), cz. *hlína*:
Glain. Glein. Gleinei. Gleim. Gleins. Gleiner. Glein-stücke. Gleins-busch. Gleiner-feld. Glien-feld. Gliens-busch. — Langglein. Dorf-glein. — Gläu (pro Glain). Gläu-feld.
a) **glinjakz*, poł. *glaińak* „Lehmgrube, Thonerde":
Gleinjack.
b) **glinzka*, stpoł. *glinka* (l. mn. *glinky*), npoł. *glainka* (l. mn. *glainkâi*), p. i dłuż. *glinka*, l. mn. *glinki*, głuż. *hlinka*, *hlinki* „Lehmfelder, Lehmgrube" (w słowiańskich krainach powtarzająca się bardzo często nazwa gruntów):

Glinken. Gleinken. Glenken. Gleimken. Glänke. Glähnken. Glinkel-feld. Glinkers-feld. Gleink-stücke. Glainck (m.). Klink-berg. Klink-stücke.— Klicka (= *glinka)*. Glemgi (corr. ex Gleinki). — Gleintjei. Glandiäh. Glandicin = *glaintjäi* t. j. *glainkäi*. — Brückner. Sl. A.: Glinker. Gleinke. Gleinken. Gleinecke. Gleink. Gleinogk.

c) **glinište*, poł. *glináistė*, dłuż. *gliniščo*, głuż. *hliniščo* „Lehmlager. Lehmplatz" (por. głuż. l. mn. *hliniśća* „Lehmfelder, Felder mit Lettenboden", jest to tam częsta nazwa gruntów):

Glieneitz. Klieneitz-stücke. Klieneitzen. Gleinschen. Gleinsch. Gleinsken. Kleinzohn.

43. **gogolъ* „anas clangula. Quakente".

stpoł. *gogol*, cz. *hohol*, ros. *gogolь*, młrus. *hohol:*

Gugall i Gujall (Brückner, Sl. A.).

a) **gogolište* i **gogolovište*, poł. *gogoláistė* a. *gügüláistė* i *gügülówáistė* „Quakentenpfuhl":

Kugeleitsch. Gageleitz i Gaggeleitz (przydomek żartobliwy miasta Lüneburg). — Kunkelfeitz

44. *golъ* „nudus, aridus, nackt, kahl, trocken".

stpoł. *goły*, npol. *güły*, p. *goły*, dłuż. *góły*, głuż. *hoły*, cz. *holý:*

a) **golja*, stpoł. *gola*, npol. *ǵüla* (djal. *góla)*, p. *gola*, dłuż. *góla*, głuż. *hola* „freier, offener, kahler Platz, unbebautes, mit Heidekraut bewachsenes Land, Heide":

Guhl. Güll-feld. Colla. Kola. Kohla. Kolla. Kollah. Kulla. Gollau i Jolau (corr. ex Gola); porównaj także uwagę do Nr. 28.

b) **golьka* (demin. od **golja)* poł. *golka* i *ǵülka*, dłuż. *gólka*, głuż. *holka*, „kleine Blösse, kleine Heide":

Gählken. Gählicken. Gühlken-berg. — Kolk. Kolke. Kolken. Kölken.

c) **golica*, stpoł. *golica*, npoł. *ǵüláića* (djal. *góláića)* „kleine Waldblösse, kleine Heide, Heidebach, kahler Berg, Kahlenberg" (por. nazwy miejsc. słc. *Golica*, głuż. *Hoł(i)ca*, cz. *Holice*, młrus. *Hołyća)* lub **golište*, stpoł. *golište*, npoł. *ǵü-*

láistě (djal. *góláistě*) „grosse Waldblösse, grosser Heideplatz“ (por. nazwę miejsc. serbską *golište*):
Gohleitz. Guhleitz. Guhleitzen. Guleitzen. Guleizen-horst. Gühleitz. Gühleitzen. Güleitz.—Colleitz-berg. Kölschen-berg. — Gulitz. Kilitz. Golatz. Golatz-moor. Neu-golatz. — Joleitz. Jöleitz. Juleitz. Juleitzen. Jühleitz. Jüleitz. Jüleitzen. — Brückner. Sl. A.: Göliz. Gülitz. Gulliz. Guleiz. Guleitz.

45. **g o m o l j a* „conus. Kegel. kegelförmiger Berg bz. Hügel“.
stpoł. *gomola*, npoł. *ǵümüla* (l. mn. *gomolé* a. *ǵümülé*), dem. poł. *gomolka* i *ǵümülka* (l. mn. *gomolky* i *ǵümülky*), p. *gomółka*, głuż. *homoła* i *homołka*, cz. *homole* i *homolka*:
Gomohl. Gamiehlen. Gamihlen. Jamel. — Kamelken.

46. *g o r a* „mons. Berg“.
stpoł. *gora* i djal. *góra*, npoł. *ǵöra* (l. mn. *ǵörǎi*), p. i dłuż. *góra*, głuż. i cz. *hora*:
Guhren. Guhr-feld. Wilz-guren. Furnst-guren. Göhre. Göhren. Gühr. Gühren. Goar. Kahrens. — Braun. A. Vorsf.: Gore. die Gore.
a) **gorьka* (dem. od *gora*), stpoł. *gorka* i djal. *górka*, npoł. *ǵörka* (l. mn. *ǵörkǎi*), p. i dłuż. *górka*, głuż. *hórka* „Berglein, Anhöhe, Hügel“:
Goork. Gahrken. Gurken. Gurken-berg. Peter-gurken. Gurken-feld. Guhrken. Guhrkeien. Göhrk. Göhreck. Göhrken. Görks-berg. Gehrken-berge. Gürken-berg. Jörk. Jöhrk. Jürken-berg.
b) *gorьsky*, poł. *ǵörsky*, p. i dłuż. *górski*, głuż. *hórski* „montanus. Berg-“: pl. *ǵörske* (sc. *püǵüny*) „Bergfluren. Bergstücke“:
Göhrsken. Goorsten. Gohrsen Guhrtschen.
c) **gorica*, poł. *góráića* i *ǵöráića*, sło. *gorica* (nazwa miejsc. niem. „Bühel“. kr. *Gorica*, p. *Gorzyce*, cz. *Hořice*) „kleiner Berg, Hügel. Berglein“:
Goreizen. Goreitz-berg. Gahreitz. Garreitz. Garreitzen. Gureitz. Guhreitzen. Jürreitzen. Guertzen-wiesen. Karützen. Gorz. Gahrz-berge. — Brückner. Sl. A.: Göreiz.
d) **gorьnica*, stpoł. *gornica*, npoł. *ǵörnáića* „Hügelbach“ lub

coś podobnego (por. n. miejsc. słow. *Gornica* i cz. *Hornice*):
Jörns. Jürns.

e) **gorina* i **gorovina*, poł. *górâina* i *górüwâina*, głuż. *horina* i *horowina* „Höhenzug“:
Gorein. — Gurwein.

47. *gorěti* „ardere, glühen“.

poł. *górèt*, p. *gorzeć*, dłuż. *góŕeś se*, głuż. *horjeć*, cz. *hořeti*.

a) **gorělьcь*, poł. *górèlâc* „Brandplatz“ (por. łuż. n. miejsc. *Z-goŕelc*, *Z-horjelc*, n. „Görlitz“):
Garels. Garlsen.

b) **gorělište*, poł. *górèlâistè* „Brandstelle“:
Gürleitzen. — Brückner, Sl. A.: Gerleiz i Kerleiz i prawdopodobnie też Krigeleiz i Krigeleek (corr. ex Görgeleiz vel Görjeleiz).

c) **gorělina*, poł. *górèlâina* „Brandstelle, Brandfeld“:
Görlein. Goerlein. Gürlein. Jörgelei (pro Görjelein).

48. *gostь* „hospes, Gast“.

stpoł. *gost*, npoł. *gjüst*, p. *gość*, dłuż. *góść*, głuż. *hósć*, cz. *host*:
Guste-stücke t. j. Gast-stücke. — Braun. A. Vorsf.: Gostanger i Jaust-anger.

a) **gostinьka*, poł. *gjüstâinka* (l. mn. *gjüstâinkŷ*) „kleine Gastfelder“:
Gusteinken. — Brückner, Sl. A.: Hostin (?).

b) *gostьnica* „xenodochium“, stpoł. *gostnica*, npoł. *gjüstnâića* „Gastfeld, Gasthufe, Gastland“:
Güstneitz. Gystneitz. Güsteneitz. Guesteneiz. Güstneitzen. Guestneitzen. Güsteneitzen. Gustneitz. Gustnitz. Gustneizen. Gusteneitzen. Gustenytze. Güssneitz. Güssneitzen. Gussneitz. Gussneitzen. Güsneitz. Güsneitzen. Güseneitz. Güseneitzen. Gusneitz. Gusnitz-feld. Gusneitzen. — Küsteneitz. Jüstneitz. Jüsneitz. Jüsseneitz. Jusneitzen. Jiseitz (corr. ex Jüstneitz). Jüstneien (corr. ex Jüstneitzen). Kosbeneich (corr. ex. Gosteneitz). — Brückner, Sl. A.: Guseneiz.

Uwaga. Zamiast tego używają się w niektórych wsiach połabsko-lüneburskich odpowiednie niemieckie nazwy, będące tłumaczeniem owych słowiańskich: „Schulzendienstland“ (n. p.

w wsiach Naulitz i Tolstefanz) lub „Schulzenstücke“ (n. p. w wsi Trebel) lub „Gastkamp“ i „Gastkam(p)feld“; porównaj także wstęp do oddziału II. Parum Schulze (str. 192) podaje formę „Jüsteneitz“ i objaśnia nazwę tą miejscową słowami: „Jüsteneitz heisst so viel als ein Gastland, gast heisst jüst: in alten Zeiten, wenn die Vogte haben in Dorf gekommen, so hat sie der Schultze bewirthen müss (müssen)“. patrz Hilferding. Sprachl. Denkm. p. 35. — Już w dokumencie lüneburskim z r. 1345 czytamy: .... dat Burmestersrecht, dat menliken geheten is *Gustenytze*.

49. **grabъ* „fagus alba. Weissbuche“.

stpoł. *grab,* npoł. *grob* (l. mn. *grobâi),* p. i dłuż. *grab,* głuż. i cz. *hrab.*

Groben. Greba. Grobjei. Hoch-grefen. Gräpen-stücke.

a) **grabьkъ,* stpoł. *grabák,* npoł. *grobák* (l. mn. *grobkâi)* „kleine Weissbuche. pl. Busch von kleinen Weissbuchen“ (por. młrus. n. miejsc. *Hrabok):*

Graback. Groback. Cravaak. Grabacken. Grobkie. Gräfken.

b) **grabijь,* stpoł. *grabi,* npoł. *grobi* „von Buchen“:

Grabelangs-feld t. j. stpoł. *grabi-łąg* = n. „Buchenhain. Feld am Buchenhain“.

c) **grabica,* poł. *grabáića* a. *grobáića* (l. mn. *grobáiće)* „kleine Weissbuchen, Hain von kleinen Weissbuchen; Weissbuchenberg. Weissbuchenfliess“ (por. n. miejsc. dłuż. *Grabice* i sło. *Grabovica)* lub **grabište,* poł. *grabáistė* albo *grobáistė* „Weissbuchenplatz“ (porównaj nazwę miejsc. czes.-słow. *Hrabiště):*

Krabeitz. Krabeitzen. Kräbeitz. Kräbeitzen. Krebeitz. Kreweitz. Cräweitzen. Crewtzen. Grewes. Greps. Greups. Grups. — Braun. A. Vorsf.: Kraweitz i Krufentsche (= **grabovniště).*

d) **grabina,* poł. *grabáina* a. *grobáina,* p. i dłuż. *grabina,* głuż. i cz. *hrabina* „Weissbuchengehölz, Weissbuchenhain“:

Grabain. Grawein. Krawein. Kraffein. Kraewein. Krefein. Krefien. — Braun. A. Vorsf.: Graffein. — Do tego Grabau (Brückner. Sl. A.) t. j. *Grabowa.*

50. *gradъ* „murus. hortus, civitas; Schanze. Schloss. Burg“.

poł. *gord,* p. *gród,* dłuż. *grod,* głuż. *hród,* cz. *hrad:*

Göhrde. Gaarte. Göhrde-feld. Goords-berg. Goords-grund. Nogarts t. j. *nowogord* „neue Schanze, neue Burgstätte, Neuburg".

a) **gradьkъ*, pol. *gordak*, p. *gródek*, dłuż. *grodk*, głuż. *hródk*, cz. *hrádek* „kleine Schanze, kleine Burg, Kastell":

Gordack. Jordack. Jorack (corr. ex Jordack). Johdack i Jodacken (corr. ex Jordack-en).

b) **gradište*, poł. *gordáistė*, p. *grodziszcze*, dłuż. *grožišćo*, gł. *hrodźišćo*, cz. *hradiště* „Burgplatz, Schanze":

Chorteisde. Korteez.

U w a g a. Zamiast tego w niektórych wsiach łünebursko-wendyjskich wyrażenia te w niemieckiem tłumaczeniu: „Schanze" i „Schwedenberg" (por. łuż.-niem. „Schwedenschanze" zamiast łuż.-serb. *hrodźišćo*).

51. *grebenь* „(pecten). dorsum montis. Bergkamm".

poł. *greben*, p. *grzebień*, dłuż. *grjeb'eń*, głuż. *hrjebjeń*, cz. *hřeben*:

a) **grebenica*, poł. *grebenáića* a. *gărbenáića* „Höhenrücken. Hügelland":

Grebeneitz. Garbeneitz.

52. *gramada* i *gromada* „acervus. Haufen".

poł. *gromada*, p. i dłuż. *gromad'*, głuż. i cz. *hromada* „Haufen. właściwie Dorfgemeinde. Gemeindeversammlung, tutaj: Gemeindeland, Gemeindelehde. Gemeindeholzung":

Grummoth. Grummuth. Grummath. Grummoh (patrz uwagę). Gromatz. Graumatz. Graumats.

a) adj. poss. **gromadьnъ*, pol. *gromodny*, dłuż. *gromadny* „der Gemeinde gehörig":

Germenaden t. j. *gromodne* (sc. *pūjūny*), „Gemeindefluren".

U w a g a. *Grummoh* jest nazwa lasu gminnego (lasu *gromady*) wsi *Bělicy* (patrz A I 19 Bülitz), która bywa przytoczona także już przez Hildebrandа. Wend. Aberglaube etc. (patrz Slav. Arch. 1900. 115) jeszcze w mniej zepsutej postaci *Grummode*.

53. *groza* „horror. Schrecken".

poł. *grūza*, p. i dłuż. *groza*, głuż. *hroza*, cz. *hrůza*.

a) adj. *grozьnъ*, pol. *grūzny*, p. *groźny*, dłuż. *grozny*, głuż. *hrozny*, cz. *hrozný* „schrecklich":

Grusenfungal i Grusenfangel = *grüzan wagał* a. *wugał* t. j. „Schreckenswinkel". — Grusen-horst = Schreckenshorst.

54. *gruša* i *chruša* „pirus. Birne".

stpol. *gruša* lub *grušica*, npol. *grusa* i *grausza* lub *greusa* i *greuszа*, p. *grusza*, głuż. *krušwa* „Birne. Birnbaum":

Grausch. Grauschen. — Brückner. Sl. A.: Grausch.

a) poł. *grauk* lub *greuk* (l. mn. *graucái* i *greucái*), „Birnbaum":

Krautschen. Krautz (f.). Krautz-berg. Krautzen-feld. Kreutzen. Creutzen. Greusen. Gresen. Greisen-feld. Grusen. Grusen-wiesen. Griesen. — Klautzen (corr. ex Krautzen). — Brückner. Sl. A.: Grautschee.

Uwaga. Parum-Schulze podaje: Ey dawig gräuck (t. j. *eu dâwich greuk)* i objaśnia: ist bei zwei Birnbaum; zwei Bäume haben da gestanden (cf. Hilferding, p. 34).

b) **grušьka*, poł. *grauska* i *greuska*, p. *gruszka*, dłuż. *kšuška* „kleiner Birnbaum":

Krüsk. — Brückner. Sl. A.: Grausk.

c) **grušica*, poł. *grausáića* i *greusáića* „kleiner Birnbaum" (por. nazwy miejsc. głuż. *Krušwica*, dłuż. *Kšušwica*, słow. *Hrušica)*:

Grüseitz. Graseitz (corr. ex Grauseitz).

d) **grušovina* i **grušovьnica*, poł. *greusüwáina* i *greusüwnáića* „Birnenpflanzung, Birngarten":

Greisfein. Greiswenn. Grieswein. — Grüsseneitz. — Braun. A. Vorsf.: Krüseneitz. Krosneitsche. Grosse-Neitze.

55. *grъmъ* „fruticetum, Gestrüpp".

poł. *gârm*, serb. *grm* „Gestrüpp, Hecken".

a) **grъmište*, poł. *gârmáistė* „Hecken-platz, Gestrüpp":

Jarmeesen. — Brückner. Sl. A.: Garmeiz.

56. *gumьno* „area, Tenne, Scheunenplatz".

poł. *ǵaumü* a. *ǵeumü*, p. i dłuż. *gumno* „Scheunenplatz, Vogelherd, Hof":

Gaumah. Gaumach (loc. pl.?). Juvenack (?).

a) **gumьnište*, poł. *ǵaumnáistė* a. *ǵeumnáistė* i per syncopen *ǵaumáistė* a. *ǵeumáistė:*

Wummeneitz. — Humitz. — Brückner, Sl. A.: Chimeiz (ex Cheumeiz).

57. *gvozdъ* „silva, saltus, Wald, Hart".

stpoł. *gozd*, npoł. *ǵüzd*, dłuż. *gózd*, cz. *hvozd* (por. nazwy miejsc. p. *Gwoźdź*, serb. *Gvozd*, dłuż. *Gózd*, cz. *Hvozd*):

Göhst. Göhst-wiesen. Gust. Kuhst. Gotsche. Giest. Geist. Geist-feld. Geist-heide. Geist-wiesch.

a) **gvozdьnъ*, poł. *ǵüzdân*, *ǵüzdny* „zum Wald, zur Hart gehörig"; *ǵüzdân* (sc. *püǵün*) „Waldflur, Waldstück":

Guschan. Goschan. Ko(h)sahn. — Gusten. Gussen. Gussens. Gusen. Castan. Koosten. — Kostenang (corr. ex Kostenlang) t. j. *gozdân* lub *ǵüzdân łag* = niem. „Waldhain, Waldaue". Gusskahl t. j. *gozdân kał* a. *ǵüzdân koł* = n. „Waldmoor, Waldsumpf". — Do tego Brückner, Sl. A.: Köttschen. Ketschen. Kötze.

58. *chlěvъ* „stabulum, Stall".

poł. *chlëw* i *chliw*, p. *chlév*, dłuż. *chlěw*, głuż. *khlěw*, cz. *chlív*:

Gliefen. Kliefen. Kleiben.

a) **chlěviště*, poł. *chlëwáistė* „Stallplatz, Hürde, właściwie Schweinehürde":

Kleeweitz. Kleibeitzen.

59. *chudъ* „parvus, egens, humilis, klein, mager, dürftig".

poł. *ćheudy*, p. i dłuż. *chudy*, głuż. *khudy*, cz. *chudý*:

Gottie-stücke t. j. *ćheude püǵüny* = niem. „magere, dürftige Flurstücken". Geitke.

a) **chudište*, poł. *ćheudáistė* „geringe Gegend, dürftiger Acker":

Chäudeitz. — Brückner, Sl. A.: Kedeitsk.

Uwaga. Parum-Schulze (cf Hilferding, p. 35) podaje: Chäudeitz heisst so viel als geringe oder das nicht viel tauget.

60. **chvoja*, „pinus, Nadelbaum, Fichte, Kiefer".

poł. *chüja*, p. *choja*, głuż. dem. *khójca* (ex *choj-ica*), dłuż. *chójca*, cz. *chvůje*.

a) **chvojina*, poł. *chüjna*, p. *choina*, dłuż. *chójna*, głuż. *khójna*, cz. *chvojina* „Fichtenwald, Kiefernbusch, Nadelwald":

Gayn. Gain. Gein — i w starszej postaci Gajn (Hennig) i Cheyn (Hildebrand. Jugler).

b) **chvojьnica,* stpol. *chójnica,* npol. *chüjnáića* „Föhrenbach. Kiefernbach“ lub „Fichtenwäldchen. Kiefernwäldchen“ (porównaj nazwy miejsc. głuż. i sorb. *Khójnica* = n. „Kunitz“ i „Cunnewitz“ i sła. *Chvojnica):*

Gienitz-wiese.

Uwaga. *Chüjna* (w niem. postaci *Cheyn* i *Gain;* por. także w dok. pomorskich *Cheyn* i *Choina)* jest nazwa okręgu w kraju Wendów lüneburskich z głównem miejscem *Bélica* (n. Bülitz), który to okręg na północy graniczy z okręgiem *Dråwaina* (n. Drawehn) = n. „Laubholz. Laubwald“ i w przeciwieństwie do tego ostatniego był pokryty lasem iglastym (sosny i jodły); z tego też powodu pierwszy okręg nazwany został *Dråwaina* = niem. „Laubwaldgau“ i drugi *Chüjna* = n. „Nadelwaldgau“.

61. *chvostъ* „cauda. Schwanz“.

stpol. *chóst,* npol. *chüst,* p. *chwost.*

a) **chvostije,* n. sg.. poł. *chóstje* i *chüstje,* p. *chwoszcze,* głuż. *khošćo,* dłuż. *chóšć* (m.) „Katzensterz. Besenginster“:

Kuschei. Kouschei. Köschen-stücke. Blanck-Kuschen.

b) **chvostina,* poł. *chóstina* i *chüstáina* „Besenginsterplatz“:

Kastein. Katztein. Kusscin-feld. Koosten.

c) **chvostьcь,* poł. *chóstâc* i *chüstâc* „kleiner Besenginsterplatz“.

Kusatzen.

62. *chvrastъ* „sarmentum, dumetum. Gestrüpp. Eichengestrüpp“.

stpol. *chrast,* npol. *chrost,* p. *chróst,* głuż. *khróst,* cz. *chvrast* i *chrast* = n. „Horst“:

Krätz. Kratseh (corr. ex Kratsch).

63. *chytrъ* „citus. rasch, flink“.

poł. i p. *chytry,* dłuż. *chytšy,* głuż. *khětry,* cz. *chytrý.*

a) **chytrьnica,* poł. *chytârnáića* „flinker. rascher Bach“:

Gitarneitz.

64. *ilъ* „argilla, Mergel, Letten“.

poł. *jił,* p. *ił,* głuż *jił,* cz. *jíl:*

Ihlau-stücke. — Jihls-wiesen. Gihls-wiesen.

65. *imela* „viscum, Mistel".
poł. *jemela* i *wámela*, p. *jemioła*, łuż. *jemjelina*, cz. *jemela*, mlrus. i sla. *omela*.
a) **imelište* i **omelište*, poł. *jemeláistė* i *wámeláistė* (por. głuż. *jemjelnišćo*) „Mistelplatz. Mistelort":
Gemeleitzen. Wamleitz.

66. *iva* „salix. Sahlweide".
stpoł. *jiwa*, npoł. *jaiwa*, p. *iwa*. głuż. *jiwa*, cz. *jíva*:
Gieben. Geif-holz.

67. *jablanъ* „malus. Apfelbaum".
poł. *jobłúń* i *jobłúńa*, p., dłuż., głuż. *jabłoń*, cz. *jabloň*:
Joblum. Jabelohn. Jabeluhn. Jabein.
a) **jablanьka*, poł. *jobłúnka* (l. mn. *jobłúnky*), p. *jabłonka*, łuż. *jabłońka*, cz. *jablonka* „kleiner Apfelbaum":
Jablomki. Jablomken. Joblömken. Gabelang.
b) **jablanьcь*, poł. *jobłúńac*, łuż. n. miejsc. *Jabłońc* „Apfelbaumplatz. Apfelgarten":
Jabelenz. Jabelsen.
c) **jablanьnъ*, poł. *jobłúńan* i *jobłúnny*, p. *jabłonny* „Apfelbaum-":
Jobenjeh - Legden t. j. *jobłúnne lạda* = n. „Apfelbaum-Lehden"; por. Nr. 119.

68. *jagnędъ*, „populus nigra. Schwarzpappel".
poł. *jognęd*, cz. *jehněda*, slo. *jagned*.
a) **jagnędovina*, poł. *jognędłuwáina* „Schwarzpappelhain":
Jochenfein.

69. *jalovъ* „sterilis. unfruchtbar".
stpoł. *jałowy*, npoł. *jołúwy*, p. i łuż. *jałowy*, cz. *jalový*.
a) **jalovina*, stpoł. *jałowina*, npoł. *jołúwáina* „ager incultus, unbebautes Land"; cf. cz. *jalovina* „Zuggraben":
Jahlfiels-feld.

70. *jama* „fovea, Grube, Höhle".
stpoł. *jama*, npoł. *joma* lub *jomó*, demin. *jomka* (l. mn. *jomky*), poł. i łuż. *jama* i *jamka*:
Jahms-stücke. Jamanns. Jamanns-feld. — Jamken. Jomken.
a) **jamьnica*, stpoł. *jamnica*, npoł. *jomnáića* (porównaj dłuż. n. miejsc. *Jamnice*) „Grubenplatz. Höhlenbach":

Jandneitz (corr. ex Jamneitz). Janeitz i Juneitz (corr. ex Jamneitz). — Brückner. Sl. A.: Jameneiz. Gameitsch.

71. *jarъ* „vallis. Thal".

pol. *jor*, p. *jar* = dolina.

Jirjost = pol. *jorüǵüzd*, stsł. **jarogvozdь* t. j. „Thalwald. Wald im Thalgrund".

72. **jasenь* „fraxinus. Esche".

stpol. *jaseń* i obok tego: *jasela*, npoł. *josin* i *josela*, p. *jesion*, łuż. *jaseń*, cz. *jasen*:

Jaassen. Jahsins-feld. Jessen. Josen. Jissen. Göshen. Guhschien. Geesen-wiese. Geihsen Geissen. Giessens. — Geisenei (l. mn. *josinái*). — Ramassel = Ram (?) + Jassel; por. oddz. I Nr. 39 *Crummasel*.

a) **jasenьnъ* i **jaselijь*, pol. *jasenny* i *jaseli* lub *josinny* i *joseli* „zu den Eschen gehörig":

Jeetze i Jeetzel = *josenna* i *joselja* lub *josela* (sc. *rëka*) i zwykle subst. *Josna* i *Josela* „Eschenbach".

Jassel-mühle = *jasela málnáića* „Eschenmühle".

Geschenberg = *josen(na) ǵöra* t. j. „Eschenberg".

Gesenstremin (Brückner. Sl. A.) = *josen(ny) streumin* t. j. „Eschenbach. Eschenfliess".

b) stpol. *jaselica*, npoł. *joseláića* (l. mn. *joseláiće*) „kleine Esche":

Krummaseleitz (niwa pod wsią Crummasel) = *krụpe joseláiće* „kleine dicke Eschen". por. Nr. 101 *krąpъ*.

73. *jastrębь* „accipiter. Habicht".

poł. *jostręb*, pol. *jastrząb'*, dłuż. *jastśeb'*, głuż. *jatřob'*, cz. *jestřáb*:

Jostreben.

74. *jašterъ* „lacerta. Eidechse. (Drache)".

poł. *joster* (l. mn. *josterái*), p. *jaszczur*, łuż. *ješćeŕ*, cz. *ještěr*, stczes. *ješčer* (draco).

Jesters. Jestersche Horst. Gistren. — Josterfach i Jostesack: zepsute z Josterjach lub Josterach = pol. (*wá*) *josterach* t. j. „in den Eidechsen. im Eidechsenhorst. Drachennest".

a) **jašterina*, poł. *josteráina* „Eidechsenfeld. Drachenhorst“: Jastrein. — Jospernach: zepsute z *(wa) jost(e)ráinach* „auf den Eidechsenfeldern“.

75. *javorъ* „platanus. Ahorn“.
stpoł. *javor*, npoł. *jowör*, p. i łuż. *jawor*, cz. *javor*:
Gaur.
a) **javorьnica*, poł. *jowörnáića*, łuż. *jawornica* „Ahornbusch, Ahornbach“:
Jaberneitzen.

76. *jazъ* „agger. Damm. Deich“.
poł. *jaz* i *joz*, p. *jaz*, cz. *jez*:
Jase. Gähs. Hölten-jahs. Jahs-gärten.
a) **jazъkъ*, poł. *jazak* i *jozák* „kleine Damm“:
Jaask. Jaske. Jastack-wiesen (corr. ex Jasack-w.).
b) **jazisko*, poł. *joziskü* (l. mn. *joziska*) „grosse Deich“:
Jeschüsk. Geschüsken.

77. *jedla (jela)* „abies. Tanne“.
poł. *jådła*, p. *jodła*, głuż. *jědla*, dłuż. *jedla*, cz. *jedla*:
Widdel.

78. *jelenь* „cervus. Hirsch“.
poł. *jilen*, p. i łuż. *jeleń*, cz. *jelen*:
Jilehn. Jilang. Jilgen. Jlgen.
a) **jelenište*, poł. *jilenáistė* „Hirschplatz. Hirschstand“ lub **jelenica*, poł. *jilenáića* „Hirschbach“ (por. czeską i polską n. miejsc. *Jelenice* i dłuż. *Jelence*):
Jellneitz. Killneitz. Wieleney-wiesen (corr. ex Jileneitz-wiesen).

79. *jezero* „lacus. See“.
poł. *jezerü*, p. *jezioro*, dłuż. *jazor*, głuż. *jězor*, cz. *jezero*:
Josöhrn. Vessiren. — Jeerssen-feld. Iser-horst. Iser-kamp. Isker-kamp. — Braun. A. Vorsf.: Jesere i Gesehre.
a) **jezerьko*, poł. *jezirkü*, p. *jeziorko*, cz. *jezírko*, dł. *jazork*, gł. *jězork*:
Jirseik (corr. ex Jisерk).

80. **kalina* „Wasserhollunder, Schneeball- resp. Pfeifenstrauch“.
stpoł. *kalina*, npoł. *koláina*, p., cz. i łuż. *kalina*:

Kolein. Kullein-wiese. Kuhljahn. — Brückner, Slav. Ans.: Goleins.

81. *kalъ* „lutum. Kot, Morast, Sumpf".

stpol. *kał*, npol. *koł* (l. mn. *kołải*), p. i sorb. *kał*, cz. *kal*: Kohley. Guhli-gärten. Ghulji-feld. Lange Guhljih. Kohl. Kahlen. Heide-Kahlen.

a) **kalьkъ*, pol. *kołak*, cz. *kalek* „kleiner Morast": Kolacken. Kallacka-Kuhle.

b) *kalište* i **kalьnište*, stpol. *kalište* i *kalnište*, npoł. *koláistė* i *kolnáistė*, cz. *kaliště*, dłuż. *kališćo* „Sumpfstelle, morastiger Platz, sumpfiger, morastiger Boden, Moorland, Sumpfland, aus Sumpf entwässertes Land":

α) Callist. Kahlitz. Kaleitz. Calleitz. Caliessen. Calliessen. Kaliessen. Kalissen. Kalisien. Kalässen. Kalössen. Kahlischen. Kahlschen. Kaaleitsch. Kaulitz. — Koleiz. Koleitz. Kollitz. Kolleitz. Koleitze. Koleitzen. Kohleitz. Kohleitzen. Koleitschen. Koleisch. Kuleitzen. Kuhleizen. — Kuhlsche Land. Gulschie Land. — Brückner. Sl. A.: Kaleiz. Kaleitz. Galeiz. Galeisch. Koleitsk. Graleis (corr. ex Kaleiz). — Braun. A. Vorsf.: Koleitz. Koleitsche. Gelatsche.

β) Kohlneitzen. Kuhlneitzen. Gulneitzen. Güldeneitzen (corr. ex Gulneitzen = Kolneitzen). — Brückner. Sl. A.: Kaleneiz i zeps. Kaknemeneiz. — Braun. A. Vorsf.: Kohlneitz. — Do tego Kolno (Brückner, Slav. An.) = stsl. *kalьno* (sc. *město*) „Sumpfplatz".

82. *kamy* i *kamenь* „lapis. Stein".

poł. *komăi* (l. mn. *kominč*), p. *kamień*, dłuż. *kamień*, głuż. *kamjeń*, cz. *kámen*:

Kamin.

a) *kamenьcь*, pol. *komenc*, p. *kamieniec*, łuż. nazwa miejsc. *Kamjenc* „kleiner Stein resp. kleiner Fels; steiniger Platz. Steinfeld":

Comenitz. Comens. Camins.

b) **kamenьkъ*, pol. *kominak* (l. mn. *kominkăi*) „kleine Fels. pl. Steinfeld":

Kaminken.

c) **kamenište*, poł. *kominâistė*, głuż. *kamjeniščo* „Steinort, Steinfeld“:
Camineitzen.

83. *kǫpina* „rubus, Brombeergebüsch“.
poł. *kǫpáina* i *kųpáina*, p. *kąpina*, cz. *kupina*:
Compein. Kompein. Cumpein. Cumpain. corr. Cumparn. Kumpahn. Campey. Compernah (corr. ex Compeinah). — Kämpen-kamp.

84. *kǫsъ* „frustum, Bissen, Stück, szczególnie Feldstück“.
poł. *kǫs* i *kųs* (l. mn. *kųsâi*), dem. *kųsâk* (l. mn. *kųsky*), p. *kąsek*, łuż. *kus* i *kusk*, cz. *kus*:
Kunsgül i Künsgül = poł. *kųs gülę* t. j. „Stück von Heide, Heidestück“. — Kunstki.

Uwaga. Parum-Schulze (cf. Hilferding, str. 34) podaje: scheisna Kungsa (t. j. *sęzne kųsâi*) Ort (Stücke) bei dem Schlagbaum (der Dorfstrasse); *sęzny* = stsl. *sęžьnъ*, przymiotnik od *sęga* = cz. *sáha* „Klafter, poł. Schlagbaum“.

85. **klanьcь* „palus, Planke“.
poł. *kłânâc*, l. mn. *kłâncâi*, słó. *klanec*, serb. *klanac*:
Klans. Klenz. Klänz (Brückner, Sl. A.). — Klanz-feld (Braun. A. Vorsf.). Klenzer-feld. — Clantzen. Klantzen. Klanzai. Klanzei. Clanzei. Glanzei; porów. oddz. III. Nr. 8. — Grossglanzhey i Gross-glanskey. Not(h)-Klanzei i Not(h)klanzen. — Klohnssen.

86. **klenъ* „acer, Ahorn“.
poł. *klan* i *klon* (l. mn. *klanâi* i *klonâi*), pol. *klon*, cz. *klen*, łuż. *klon*:
Klan. Clahn. Kloʀ. Klun. Klohn. Klohner-winkel. — Glanei. — Brückner, Sl. A.: Klan.
a) **klenište*, poł. *klanâistė* i *klonâistė* „Ahornplatz, Ahornbusch“:
Klaneitz. Klaneitzen. Klenisch.
b) **klenovica*, pol. *klanûwâičâ* „Ahornhain resp. Ahornbach“:
Glaniveitz.
c) **klenьskъ*, poł. *klensky* i *klonsky* „zum Ahorn gehörig“: Brückner. Sl. A.: Klensken. Klöhnsken.

87. **klestь* „ramus, Zweig, Reis“.

pol. *klast* (l. mn. *klastäi*) i *klëst* „Zweig, pl. Zweige, szczegółowo Eichenzweige, junges Eichengestrüpp“ (patrz uwagę), cz. *klest* (m.) i *klesť (f.)*:

Klatz. Klaatz. Clatz-feld. Klatz-berg. Klatz-feld. Klatzen. Klaatzen. Klatzen-stücke. Claatsch. — Glasthä. — Kleitsch. — Klötz. Klötze. Klötz-berg. Klötz-grund. Klötz-stücke. — Klotzie (l. mn.). Klötzie. Klötzen. Klözen. Klotzen. Klootzen-stücke. Koltz. — Brückner, Sl. A.: Klatz. Klöhz. Kleitz. Kleitzke. Braun. A. Vorsf.: Klaitsch. Klaitsche.

a) **klěstьnište*, pol. *klistnáistė* a. *klisnáistė* „Platz mit jungem Eichengestrüpp“:

Kliesneitz (Braun. A. Vorsf.).

Uwaga. Par.-Schulze p. 175 pisze: Klatz, da waren vor diesen(m) junge Heistern (Estern=Eichen) an den(m) Weg und auf das (dem) Land, davon hat es den Namen; por. Hilferding, str. 34. Brückner, Sl. Ans. p. 71.

88. **klъbь*[1]) „Gründling“.

poł. *kåłb*, p. *kiełb́*.

a) *kåłbáića* „Gründlingsteich. Schmerlbach“:

Kolbeitz.

89. *kobyla* „equa, Stute“.

stpoł. *kobála* npol. *ḱübàla*, p. i dluż. *kobyła*, głuż. *kobła* cz. *kobyla*.

a) **kobylijь*, poł. *kobåli* lub *ḱübàli* „equinus“:

Kabeljih t. j. pol. *kobali* (sc. *kǫs*) „Stutenstück. Stutenweideplatz“.

---

[1]) Według Parum-Schulzego (cf. Hilferding, p. 33 sq.) nazywała się we wsi Süthen pod Łuchowem niwa: *am Kleibjoste baum* (tj. po poł. *klėṕosty dǫb*), co on objaśnia słowami: vor diesen stund da ein Eichbaum mit niedergehangeden Reisern, davon hat der Stück seinen Namen; die Reiser waren von grossen Knopfen (Knospen), wann sie ausschlagen wollen, und die heissen *Kleipken*: słowo to (subst. *klėpka*, pl. *klėpḱy* i adj. *klėṕosty*) pochodzi od źródłosłowu *klep-* »hängen lassen, hangen«: porównaj cz. *klepo-uchý*, pol. *kłapo-uchy*, sło. *klapo-uch*, młrus. *kłopo-uchyj* »mit herabhangenden Ohren«.

b) **kobylica* lub **kobylьnica*, poł. *kobâl(n)áića* albo *kùbâláića* „Stuterei“ (por. n. miejsc. p. *Kobylnica*, serb. *Kobilice*, cz. *Kobylice* i *Kobylnice*):

Kobbelitz. Kubelcitsche.

c) **kobyliky* i **kobylanky*, poł. *kobâlaiky* i *kobâlanky* „Stutengehäge, Stutenpferch, Stutenhürden“ (por. nazwy miejsc. polskie *Kobylany* i *Kobylanka*):

Kabeleiken. Kabelken. — Kobelanken.

90. *kolo* „rota, Rad“.

poł. *kùłü; wâ kùłü* „rundherum“, p. i łuż. *koło*, cz. *kolo*.

Kielreitsch = poł. *kùłürčće* = stsł. **kolorьčije*, n. sg., t. j. „Landstrich rund um den Fluss herum, am Bachesrande“.

91. *komarъ* „culex, Mücke“.

poł. *kùmor*, pol. *komar*, łuż. *komor*, cz. *komár*.

a) **komarište*, poł. *kùmoráistė* „Mückenplatz, Schnackenheim“:

Kohmreitz. Köhmreitz.

92. *konьcь* „finis, Ende“.

stpoł. *kònâc* (l. mn. *konci*), npoł. *kùnâc* (l. mn. *kùncai*), p. *koniec*, dłuż. *kóńc*, głuż. *kónc*, cz. *konec*:

Kanzen. Kahnschen. Dreck-kanzen. Dur-kanzen t. j. niem. „Hof- resp. Meierei-endstücken“.—Selcitz-kanzen t. j. „Krautgärten-endstücke“.

Uwaga. „Ende“ i „Endstück“ oznacza w niemieckiem często niwy, które się składają z kilku kawałków na końcu, albo które są położone na końcu t. j. granicy wsi. Podobnie w polskiem *końce*.

93. *kopa* „cumulus, Hügel, Erdhaufen“.

stpoł. *kopa*, p. i cz. *kopa*, głuż. *kop*, dłuż. *kop-ic*:

Kopen-wiesen.

a) **kopьcь*, stpoł. *kopâc*, p. *kopiec*, głuż. *kopc*, cz. *kopec* „kleiner Hügel“:

Kops-feld = n. „Hügelfeld“.

94. *kop-ati* „fodere, graben“.

stpoł. *kopaŕ*, npoł. *kùpot*, p. i głuż. *kopać*, dł. *kopaś*, cz. *kopati*.

a) **kopanica*, poł. *küponáića* „Rodeland, Rodung“ (por. n. miejsc. dłuż. *Kopańce*):
Kübeneitz. Kümbeitz. — Kuhpanzen.
b) **kopanina*, poł. *küponáina*, p., łuż. i cz. *kopanina* „Rodeland, Neubruch“:
Copneyen. Copney-berg.

95. *koprz* „anethum, Dill“.
poł. *küpâr*, p. łuż. i cz. *kopr*.
a) **koprina*, poł. *küpraina* „Dillwiese“:
Cabrünn. Kebrünn. Kuhbrein. Kobrom.
b) **koprnište*, poł. *küpârnáiště* „Dillplatz, Platz reich an Dill“:
Kuperneitz. Cuperneitz. Kupernitz. — Brückner, Slav. A.: Koppereiz.

96. *kostreva* „lolium, Trespe“.
poł. *küstréwa* a. *küstŕowa*, p. *kostrzewa*, dłuż. *kóstŕowa*, głuż. *kostrjawa* i *kostrjow*, cz. *kostřava*:
Castruwe. Kastrube. Kohstrube. Gustruv. Panstrube (corr. ex Kastrube).

97. *kosz* „merula, Amsel“.
poł. *küs*, p. i cz. *kos*, łuż. *kós*.
a) adj. poss. **kosiję* i **kosovь*, poł. *küsi* i *küsüw(y)*:
Kosselohn = poł. *küsi łǫg* t. j. „Amselhain“.
Küschau = poł. *küsüw-e* (sc. *püli*) t. j. „Amselfeld“.
b) **kosovina*, poł. *küsüwáina* „Amselhain“:
Kusswein. Kuswuren (corr. ex Kusweien).
Uwaga. Można jednak także wywodzić pochodzenie od **kosъ* (p. *kosy*) „schief. schräg“.

98. *kotьlъ* „lebes, Kessel“.
poł. *kütâł*, p. *kocioł*, dłuż. *kóšeł*, głuż. *kotoł*, cz. *kotel*:
a) **kotьlica*, poł. *kütáláića* „Kessel, Kesselbach“:
Kutelitz.

99. *krągъ* „circulus. Kreis“.
poł. *krǫg* i *krųg* (l. mn. *krųgy*), p. *krąg*, cz. i głuż. *kruh*; *krųgy* „die kreisförmig abschliessenden Flurstücke“:
Krung. Krungen. Krangen. Kränken.

a) **krągovište*, poł. *krągôwáistė* „Kreisplatz, Rundung, Rundteil i pod.“:
Krunkfeitz.

100. *krajъ* „extrema pars, regio. Rand, Gegend“.
stpol. *kraj*, p. łuż. i cz. *kraj* „Rand, Uferrand, Anfurt; Land“.
a) **krajiньka*, poł. *krajnka*, p. *krainka*, łuż. i cz. *krajinka* „Ländchen; Randfluss. Grenzfluss (między Lüneburgiem i Lauenburgiem)“:
Krainke, Kränke. Krähnke, Kränecke.

101. *krapъ* „parvus, brevis, klein, dick, kurz“.
poł. *krępy* i *krupy*, p. *krępy*, cz. *krupy*:
Krummaseleitz = *krupe joseláiće* „kleine dicke Eschen“ (patrz Nr. 72, b) i Crummasel (patrz. oddz. I Nr. 39).
a) **krapica*, poł. *kropáića* a. *krupáića*, l. mn. *krupáiće* „kurze Flurstücken“:
Krumpeitzen. Kromssen i Krohmssen (pro Krompsen, ex Krompeitzen).

102. *kremenь* „silex, Kiesel“.
poł. *krėmâi* (l. mn. *krėminė*), p. *krzemień*, głuż. *křemjeń*, dłuż. *kšemień*, cz. *křemen*:
Krymey. Krymy. — Kremen. Kremin. Kramien. Crimin. — Krahm. Krohm. Kroom. Grohm.
a) *kremeньcь*, poł. *krėminâc*, p. *krzemieniec*, cz. *křemenec* „Kieselsteinfeld, Kieselsteinbach, Kieselsteinberg“:
Krammiens. Karmiens. Graims. Gräms. Kraensch (corr. ex Krems). — Krins.
b) **kremenište*, poł. *krėminâistė*, dłuż. *kšemeńišćo*, cz. *křemeniště* „Kieselsteinlager, Kiesgrube. Kieselfeld“:
Cremineitzen. Cremlineitzen. Krummleitz. Crummeitz. Krammeitz. Krammietz. — Brückner. Sl. A.: Krimeneiz i Grümitz.

Uwaga. Parum-Schulze str. 190 (cf. Hilferding. p. 33) pisze: Kremin heisst so viel als da viel Kleinsteine sind, die kleine Steins heissen Kremin.

103. *krivъ* „curvus, krumm“.
stpol. *kriwy*, npol. *krzywy*, p. *krzywy*, łuż. *křiwy*, cz. *křivý*:

Krieben i Kreiben = poł. *kriwe* a. *kraiwe* (sc. *pûjûny*) t. j. „krumme Fluren".

a) *krivica*, poł. *kraiwáića* (l. mn. *kraiwáiće*), głuż. *křiwica* (cf. n. miejsc. czes. *Křivice*) i *krivina*, poł. *kraiwáina*, głuż. *křiwina* (cf. n. miejsc. serb. *Krivina*) „Krümmung, krumme, schiefe Flur":

α) Kraiweitz. Kraiweitzen. Kreiweitz. Kreiweitzen. Kroyweitz. Kreibeitzen. Kriweitz. Krieweitzen. Criwitz. Kriwitzfeld i — moor i — sandhügel. Krüweitzen. Kräweitzen. Kreibsen.

β) Kriefein.

104. *kržь* „crux, Kreuz".

poł. *kraiz*, p. *krzyż*, głuż. *křiž*, cz. *křiž*:

Kries. Kries-feld.

a) adj. *kržьnъ*, poł. *kraizân* i *kraizny*, głuż. *křižny*, cz. *křižný*; poł. *kraizny* (sc. *pûjân*) „die am Heiligenkreuz resp. Kreuzweg gelegene Flur"; por. n. pól głuż. *křižne* (sc. *pola*) i *křižniki*:

Kreitznei. Kreuznei (albo zepsute z Kreitzneitz, por. następ.).

b) **križьnica*, poł. *kraiznáića* „Kreuzflur, Kreuzweg" lub **križьnište*, poł. *kraiznáistè* „Platz am Heiligenkreuz" i pod. (por. n. miejsc. czes. *Křiženice*):

Creitzneitz. Kreiseneitz. Kreutzneitz.

105. *kъrčь* „truncus. Baumstumpf, Stubbe".

poł. *kârč*, p. *karcz*, cz. *krč*, serb. i słow. *krč* (Rodeland).

a) **kъrčina*, poł. *kârcáina* „Rodung, Gereut":

Craarssen (corr. ex Caarssen, cf. oddz. I Nr. 23).

Quars-wiese.

106. *krъtъ* „talpa. Maulwurf".

poł. *kârt* (l. mn. *kârtâi*), p. i cz. *kret*, dłuż. *kšet*, głuż. *knot* (ex *krot*):

Kortjäh (t. j. *kârtâi*). Kroten (ex Korten).

a) adj. poss. *krъtovъ*, poł. *kârtûw(y)*:

Kertäf-wiesen t. j. *kartûwe łǫky* „Maulwurfswiesen".

107. *kuka* „curvatura. Haken. Biegung".

stpoł. *kuka*, npoł. *keukó*; cf. serb. *okuka*:

Kokau (Brückner. Sl. A.).

a) **kukъnište*, poł. *Keukánáistė* „Platz resp. Flur an der Biegung, Flusskrümmung“ i pod.:
Kukeneitz.

108. *kuna* „martes, Marder“.
stpoł. *kuna*, npoł. *Keunó*, p., ł. i cz. *kuna*.
a) **kunica*, poł. *kunica* i *Keunáića* „Marderfeld, Marderbach“ (por. n. miejsc. czes. *Kunice*):
Kuneitz. Kulmeitz. Keunitz.

109. *kurъ* „gallus, Hahn“, *kura*, „gallina, Henne“.
poł. *kaur* i *Keur*, *Kauró* i *Keuró*, p. i ł. *kura*, cz. *koura*:
a) **kurica*, poł. *kauráića* i *Keuráića* „Hühnervorstadt, Hünerdorf“ (patrz oddz. III. Nr. 11):
Coreiz. Coreitz. Koreiz. Koreitz. Koritsch. Kuhreitz. — Brückner, Sl. A.: Kiritz. — Braun. A. Vorsf.: Koreitschen-holz.

110. *kъblъ* „modius, Scheffel, Ackerlos, erlostes Ackerstück“.
poł. *kâbâł* (l. mn. *kâbłâi*), dem. *kâbâłak* (l. mn. *kâbâłky*), p. *kubel*, dłuż. *kjabel*, cz. *kbel*:
Kabel. Kavel. Kävel. — Kabeln. — Kieblee. — Kabelken.

111. *kъnęzъ* „princeps, Fürst“.
poł. *Knęz*, p. *ksiądz* i *ksiądze*, dłuż. *kněz*, głuż. *knjez*, cz. *kněz*.
a) *kъnęžijь*, poł. *Knęzi*, głuż. *knježi*:
Kneselanken = poł. *Knęzje łąky* t. j. „Fürstenwiesen, Herzogswiesen“.
Kunspuhl = poł. djal. *Kůnzje póle* t. j. „Herzogsfeld“.

112. *kъrъ* „radix, Wurzel, Strauch“.
poł. *kâr* (l. mn. *krai*), p. *kierz*, łuż. *keŕ*, cz. *keř*; stsł. *kъrije*, n. sg. poł. *kŕe* a. *kri*, p. *krze*, gł. *krjo*, dłuż. *kŕo*, cz. *kří* „Wurzelwerk, Strauchwerk, Gesträuch“:
Kric. Kirr-feld.
a) dem. **kъrъčьkъ*, poł. *kârcâk* (l. mn. *kârcâky* a. *kârcky*), głuż. *kerčk* (*kerčki*) „kleine Sträucher, Gebüsch“:
Katzaken (ex Kartzaken). Katzken.

113. *kyjь* „fustis, malleus, Stock, Keule, Knüppel“.
poł. *kyj* a. *kâij*, p. i łuż. *kij*, cz. *kyj*; l. mn. poł. *kâije*, p. i łuż. *kije*, cz. *kyje* „Stöckicht, Knüppeldamm“:

Kaje. Kaje-deich. Kajüh. Kiju. — Kiebeland = poł. *kyje-łąg* t. j. n. Knüppelhain. Knüppelsumpf.

114. *kyselъ* „acidus, humidus, sauer, feucht".

poł. *kaisely*, cz. *kyselý*, łuż. *kisały*, p. *kisły*.

a) *kyselina* i **kyselište*, poł. *kaiseláina* i *kaiseláistė* „feuchter, versäuerter Boden resp. Grassplatz, feuchter Platz, Sauerfeld":

a) Keisslein.

b) Kuseleitzen.

115. *lągъ* „nemus, Hain, Waldsumpf".

poł. *łǫg, łụg, łąg*, p. *łąg* i *łęg*, dłuż. *ług*, głuż. *łuh*, cz. *luh*: Lung. Lang. Lang-Koppel. Old-Lang. Lunk. Lunck. Lank. Lanken-feld. Lanker-feld. Luhn. Im-lung. Lung-dal i Lun-dahl. Lang-dahl i Langdol-berg; możliwe byłoby także pierwotne czystosłowiańskie *łụǵüdüł* = stsł. **lągodolъ* t. j. niem. „Hainthal". — Langschamen t. j. poł. *łąg* + *kamen* lub *kamen(n)y* = stsł. *lągъ kamenьnъ* = niem. „Waldsumpf am Stein, resp. steinige Hain". — Brückner. Sl. A.: Luhnseleitsch: prawdopodobnie z poł. *łụg* i *zeláistė* (cf. Nr. 273).

a) **lągovina*, poł. *łąǵüwáina* „Hainplatz":

Langefein.

b) dem. **lążьkъ*, poł. *łǫzåk, łụzak, łązåk* (l. mn. *łǫzḱai, łụzḱåi, łązḱai)*, łuż. *łužk* i **lążьcь*, poł. *łǫzac, łụzàc, łązàc* (l. mn. *łǫzcai* i t. d.), „kleiner Hain, kleiner Waldsumpf" (cf. głuż. nazwę miejsc. *Łužc)*:

a) Lonsack. Lunsak. Lohnsk. Lohnsch.

b) Longsatz. — (pl.) Longsei. Lohntsee. Lungsnei. — Lanzen. Lanzanz (?).

c) **lążije*, poł. *łązje* i *łanz* „Wiesensumpf. Hainaue":

Lahns-Kuhle.

116. *łąka* „palus, pratum, Sumpf, Wiese".

poł. *łǫka, łụka, łąka* (l. mn. *łǫḱai, łǫtjai* i t. d.) p *łąka*, łuż. *łuka*, cz. *louka*:

sg. Lankau (ex Lanka). — pl. Lohnken. Lunken (Brückner. Sl. A.: Lunken). Lanken. Langen. Lanken-wiesen. Kneselanken (cf. Nr. 111). Lungen-dahls t. j. Wiesenthäler. — Lundei. Lungdö. Lumdyje. Langgäh. Langi-feld. Langdö.

Langdeh. — Lungnei i Langenei, zepsute z Lungei i Langei.

a) *lakъnica*, poł. *łǫkânáića* „Wiesenbach“ (por. n. miejsc. łuż. *Łuknica*):

Lunkneitz. Lunkeneitz. Luntneitz. Lageneitsche.

117. *lava* „scamnum, Bank, Steg (über Wasser, Morast etc.)“.

poł. *łowa* (l. mn. *łowâi*), dem. *łowka* i *łowáića*, p. i łuż. *ława, ławka, ławica*, cz. *lava, lavka, lavice*:

α) pl. *ławâi* a. *łowâi*: Lawei. Lafei. Lowey. — Brückner, Sl. A.: Lafein i Laffein (z Lafei z niem. przypadkiem liczby mnogiej).

β) *ławka*: Lappke.

γ) *łowáića*: Loweitz.— Brückner, Sl. A.: Lowitz.

118. **lazъ* „terra exstirpata, Rodung, Gereut“.

stpoł. *łaz* (l. mn. *łazi*), npoł. *łoz* (l. mn. *łozai*), p. (l. mn.) *łazy*, łuż. *łaz*, cz. *laz*:

Laas. Lahs. Lass. Laase. Laasse. Laasen. Laasen-feld. Laasen-wiesen. Laatzen. Lasei. Laseien. Lassen-berg.--Alslatzen et corr. Arslass t. j. stpoł. *olšje łazi* a. npoł. *wülsje łozai* „Erlen-Gereut“.— Lohs. Lose. Loose. Lohsen. Lossa. Losoh-Stück. Krumlosen = poł. *krupe łozai* t. j. „kleine Rodungs-stücke“.

a) **lazъkъ*, poł. *łazâk* i *łozâk* (l. mn. *łazky* i *łozkâi*) „kleines Gereut“ (cf. łuż. n. mieje. *Łazk*):

Lask. Losk. Lusk. Loosken-feld. — Brückner, Sl. A.: Lask. Losk.

b) **lazina* i **lazovina*, stpoł. *łazina, łazowina*, npoł. *łozâina łozüwâina* „Rodeland, Hag, Geheg“:

Lozein-wiesen. — Lasfein. Brückner, Sl. A.: Losfein.

c) **lazovьnište*, poł. *łazownište* i *łozüwnâistė* „Rodeplatz, Gereut“:

Lasinweitzen (ex Lasüwneitzen).

119. **lędo*, pl. **lęda* „terra inculta, unbebautes Land, Lehde“.

poł. *lędo lądo* (l. mn. *lęda, ląda*), p. *lęda*, pl., dłuż. *lědo, lěda*, głuż. i cz. *lado, lada*:

Landen. Loda-wiesen.

a) **lędina*, poł. *lędáina* i *ladáina* „unbebautes Land“: Ladein-weide.

120. *l ě s k a* „corylus, Haselstaude“.

poł. *lëska*, p. *laska*, łuż. *łeska*, cz. *líska:*

Leisken.

a) **lěstijь*, poł. *lësti* „głuż. *lěšći*, cz. *líští:* „zum Haselgebüsch gehörig“:

Leest-weide. Lehsten-berg.

b) **lěština* i **lěštowina*, poł. *lëstáina* i *lëstówáina*, p. *leszczyna*, głuż. *lěšćina*, cz. *lěština* „Haselgehölz. Haselgebüsch“: Lestin. Lestein. Leestein. Leessein. — Leestwein. Leswein. Leesfein. Liesbein. — Brückner, Sl. A.: Lohtsfein (ex Lohstfein). — Braun. A. Vorsf.: Lesseine.

c) **lěšьnica*, poł. *lëst(â)náića*, łuż. *lěšnica* (cz. n. miejsc. *Leštnice)* „Haselgehölz, Haselbach“:

Leesteneitz. Lestneitzen.

121. *l ě s ъ* „silva, Wald“.

stpoł. *lěs*, npoł. *los* i djal. *lës* i *lis*, p. *las*, łuż. *lěs*, cz. *les:*

Leisch. Leiz (Brückner, Sl. A.) i do tego dwie „voces hybridae“ Blank-litz i Les-wald.

a) **lěsъkъ*, poł. *lësák*, p. *lasek*, ł. *lěsk*, cz. *lísek* „Wäldchen“:

Leisack. Leisk (Brückner, Sl. A.).

b) **lěsijь*, poł. *lësi* i *lisi* „Waldes-“:

Liesblant t. j. *lisje błáńe* = n. „Waldaue, Waldwiese“.

c) *lěsьnъ*, poł. *lësán* i *lësny*, ł. *lěsny*, cz. *lesní* „zum Waldgehörig“:

Leisan, Leisen i Leisam (ex Leisan) t. j. *lësán* (sc. *kọs* a. *płost)* = niem. „Waldstück resp. Waldhufe“. — Leisneiwiesen i Leesseney-wiesen t. j. n. „Wald-wiesen“.

d) **lěsьnica*, poł. *lësnáića* „Waldbach. Laubwaldbach“:

Leiseneitz. Lüsseneitz.

e) **lěsьnikъ*, poł. *lësnik* „Waldort.Waldheim“:

Leissnich (przezwisko Łuchowa).

122. **l i n ъ* „tinca, Schleie“.

stpoł. *lin*, npoł. *lain*, p. i dłuż. *lin*, głuż. *lina*, cz. *lín.*

a) **linica*, poł. *laináića* „Schleienteich. Schleienbach“:

Leinitz.

b) **linarьkъ*, stpoł. *linarak*, „kleiner Schleiensee“ (cf. p. *Linarek*):
Lennerken-see.

123. *lipa* „tilia. Linde“.
stpoł. *lipa*, npoł. *laipó*, p., łuż. i cz. *lipa*:
Lipp. Leib. Leip.
a) **lipьka*, poł. *laipkó*, p., łuż. i cz. *lipka* „Lindchen“:
Leibchen.
b) **lipьjь*, stpoł. *lipi, lipja, lipje*, npoł. *laipi* etc. „Linden-“:
Leibguhr i Leib-Chur i Leipchur t. j. poł. *laipja ǵöra* „Lindenberg“. — Leib-feld t. j. *laipje püli* „Lindenfeld“. — Lippenberg t. j. vox hybrida zamiast poł. *laipja ǵöra* = niem. „Lindenberg“.
Leipeils t. j. poł. *laipi los* „Lindenwald“.
Libröde t. j. stpoł. *lipi brod* lub npoł. *laipi brüd* = niem. „Lindenfurt“.
Lieper-wiesen t. j. vox hybrida z poł. *lipje łąky*, niem. „Lindenwiesen“.
c) **lipica*, poł. *laipáića*, łuż. n. miejsc. *Lipica*, cz. *lipice* „Lindenhain, Lindenberg, Lindenfeld“:
Leipeitz. Leibs-berg. Leips. Lipser Moor. Loops (corr. ex Leips?). — Brückner, Sl. A.: Leips. — Braun. A. Vorsf.: Leibs.
d) **lipina*, poł. *laipáina*, p. łuż. i cz. *lipina* „Lindengehölz, Lindenhain. Lindicht“:
Leipein. Lebbien. Leppin (Brückner. Sl. A.).
e) **lipьnica*, poł. *laipnáića*, poł. n. miejsc. *Lipnica* „Lindenbach. Lindenau“:
Leipnitz. Leipens.

124. **loboda* „atriplex. Melde“.
stpoł. *łoboda*, npoł. *łäbüda*, p. i łuż. *łoboda*, cz. *lebeda*:
a) **łobodište*, poł. *łobodiště* a. *łäbüdáiště* „Ort wo viel Melde wächst“:
Labzeitsche.

125. *lomъ* „Bruch (Windbruch, Steinbruch, Neubruch)“.
stpoł. *łom*, npoł. *łüm* (l. mn. *łümäi*), p. i łuż. *łom* (l. mn. *łomy*), cz. *lom*:
Luhm. Lohms.

a) **łomъkъ*, poł. *łomak* a. *łämak* (l. mn. *łomky* lub *łämkäi*) „kleiner Bruch“:
Luhmke.
b) **łomьnica*, stpoł. *łomnica*, npoł. *łämnáiča* „Bruchland“:
Lemneitz. Lameitz (Brückner, Sl. A.).

126. *lubъ* „cortex. Rinde, Bast“.
npoł. *łaub* i *łeub*, p. i stłuż. *łub*, cz. *lub*.
a) adj. *lubьnъ*, poł. *łaubny* i *łeubny*; *lubьno* (sc. *město*) „Bastplatz, Baumrindenort“; cf. p. n. miejsc. *Łubno*:
Lauben.
b) **lubica*, poł. *łaubica* i *łeubica* „Baumrindenflicss“; cf. p. *Łubnica*.
Laubitz (możliwe także pochodzenie od *ljubъ* „carus“: *Leubice* od *Ljubomirъ* i pod.). Laubs-feld. Laubs-wiesen.

127. *łučа* „radius. Strahl“ et *łučь* „lux. Licht“.
cf. p. *łuczywo*, dłuż. *łucywo*, gł. *łučwo*, cz. *louč* „Kien“.
a) **łučije*, n. sg., stpoł. *łučje*, npoł. *łaucje* a. *leucje* „Kienwald, Harzwald“:
Lucie. Lootsche. — Braun. A. Vorsf.: Lütsche.

128. **ługъ* „palus. locus paludosus. Sumpf. Bruch. Wiesensumpf. Waldwiese. Grasanger. Weide“.
stpoł. *ług* (l. mn. *ługy*), npoł. *łaug* i *łeug* (l. mn. *łaugái* i *łeugái*); cf. Nr. 129 *łuža*:
Läug. Lauck. Loge. Loge-feld. Loock. Loogs-feld. Loogs-tannen. Laucks. Lau (corr. ex Laug). Lau-weg. Lau-graben. Leugraben. — Braun. A. Vorsf.: Look. — Brückner, Sl. A.: Lüchen(?).—Leick-wiese. Lei-graben.—L. mn. *łaugái* (*łaudjai*): Lauji. Laujih. Lokei. Lautagi-feld. — Braun. A. Vorsf.: Loche. Loje.
a) dem. **ługьkъ*, npoł. *łauzák* lub *łeuzák* „kleiner Sumpf“:
Lausack. Lausack-wiesen. Lausacks-feld. Lausk.
Uwaga. Parum-Schulze str. 191 (cf. Hilferding, str. 34) podaje: der Ort Weide (t. j. Weideplatz) heisst läug.

129. *łuža* „palus. Sumpf. Pfütze“.
stpoł. *łuža*, npoł. *łauza* i *łeuza* (l. mn. *łauzé* i *łeuzé*), głuż. *łuža*, cz. *louže*, sło. *łuža*, cf. p. *kałuża*:
Lausch. Lausche. Lausch-feld. Lausch-weide. Lause-wie-

sen. — Lüsen. Lüsei. Lusei. — Grethlausen, przez omyłkę w pisowni z Grot-lausen t. j. „grosse Sümpfe, Teiche.“ — Brückner, Sl. A.: Lauz.

a) **lužica,* npoł. *łauzáića* a. *łeuzáića* „kleiner Sumpf, Pfütze; Sumpfland“; por. n. miejsc. łuż. *Łužica:*

Lauseitz. Lausitz. Lositz. Lüsaitz. Queer-luseitz. Luseiz (Brückner, Sl. A.). — Lausatz i Lüsatz (może i być poł. *łausác* a. *łeuzác* = stsł. **lužьcь*, forma zdrobniała od **ługъ*, por. Nr. 128).

130. *lysъ* „calvus, kahl“.

npoł. *łaisy*, p. *łysy*, cz. *lysý.*

a) **lysanьka,* poł. *łáisonky* „kleine kahle Berge resp. kahle Flächen“, cf. p. nazwę wzgórza *Łysanki:*

Leisonken.

b) **lysica,* pol. *łáisáića,* sła. *lysica* „kahle Stelle. kahles Land. kleiner kahler Berg“:

Leiseiz. Leiseitz. Leseitz. Leiseitzen. — Brückner. Sl. An.: Leischeiz. Lieseitsch. — Braun. A. Vorsf.: Leiseitsche. Laseitsche.

Uwaga. Parum-Schulze str. 191 mówi: Leitzeis (popsute z Leiseitz)... ist ein Kalt Ort Land (popsute z kahler Ort. kahles Land), daswegen mag es wohl den Namen davon haben, weil es viel Mist bedarf ist (cf. Hilferding, str. 34).

131. *lьnъ* „linum. Lein“.

poł *łán,* p. głuż. i cz. *len,* dłuż. *lan.*

a) **lьnište,* poł. *łánáistė,* łuż. *lnišćo,* cz. *lniště* „ager lino consitus. Leinfeld. Flachsfeld“:

Lanneitz. Lannisch. Lenitz. Lehneitzen. — Brückner, Sl. A.: Laneiz. Lanz. — Braun. A. Vorsf.: Lanneitz.

Uwaga. Zamiast nazwy *łánáistė* używa się w niektórych wsiach połabskich w niemieckiem tłumaczeniu „Flachsstücke“.

132. **malina* „morum Idaeum. Himbeere“.

poł. *moláina* i *moláića* (cf. oddz. III Nr. 18) i *molkacka* (l. mn. *molainy* i *molaiće* i *molkacky*), p. łuż. i cz. *malina:*

α) Malein. Malein-stücke. — Molluh (corr. ex Molein).

β) Malleitz. Mälitzen. Maleiz-berg. Maleiz-kamp.

γ) Mulkatzen. — Martutzen-weide (corr. ex Mulkatzen-weide).

133. *mąt-i̯ti* „turbare, trüben".

poł. *mǫtit* i *mątit*, p. *mącić*, głuż. *mućić*, dłuż. *muśiś*, cz. *moutiti*.

a) **mątъkъ*, poł. *mątḱy* lub *mątȧk*, głuż. dyal. *mutki* „trübe, breiig":

Mandiko i Mandikow(?).

134. *medъ* „mel. Honig".

poł. *med* i dyal. *mid* i *ḿad*, p. *miód*, dłuż. *mjod*, głuż. *měd*, cz. *med*.

a) **medovina* i **medovica*, poł. *midüwáina* i *midüwáića*, pol. *miodowina*, gł. *mjedowina*, cz. *medovina* „Honigwiese, Bienentrift":

Mittween. — Mieds i Miede.

b) **medovьcь*, poł. *ḿadüwȧc* „Honigplatz, Bienenstand":

Maddaus.

c) **medьnikъ*, poł. *ḿadnik* (l. mn. *ḿadniḱy)* „Honigtrift resp. Honigbirne" (cf. głuż. *mjedawka)*:

Matthienken.

d) **medvedjakъ*, poł. *midwidak* „Bärenplatz, Bärenberg" (por. n. miejsc. kroacką *Medvedjak)*:

Mividack.

135. *mežda* „medium, Mitte; limes, Grenze". — Adv. *meždu* „inter, zwischen".

poł. *midza* „(Grenze), Gewende beim Pflügen", p. *miedza*, głuż. *mjeza*, dłuż. *mjaza*, cz. *meze* „Rain". – Adv. poł. *mėdzu* i *mídzu*, p. *między*, głuż. *mjezy*, dłuż. *mjazy*, cz. *mezi*.

a) poł. l. mn. *mídzé* „Grenzfluren, Gewende, Raine":

Meesen, Mösen, Müssen.

b) **meždakъ*, poł. *mídzak* „Flurstück, Berg etc. an der Flurgrenze, Grenzberg":

Misaken-berg.

c) Messkaleitz t. j. *mėdz(u)-kaláistė* = n. „Platz zwischen den Sümpfen".

Meisduhlen t. j. stsł. *meždou-dolije* = npoł. *mídz(u)-dole* = n. „Ort zwischen den Thälern".

136. *mělъ* „syrtis, seichte Stelle".

pol. *mël* i djal. *mil* i *ńol*, p. *miel*, gl. *mjel*, dłuż. i cz. *měl*:

Mehlk (demin. od *měl*).

a) **mělьnъ*, pol. *mëlan* a. *milan* i *mëlny* a. *milny* „klein, fein, seicht". cf. stsł. *mělzkъ*, pol. *ńałki*, p. *miałki*, dłuż. *ńałki*; *mëlan* a. *milan* (sc. *pütük*) „seichter Bach":

Mellahn. Milen. Mehlen-wiesen.

b) **mělьva*, dem. **mělьvьka*, poł. *ńolaiwka* „kleine seichte Stelle":

Moleifken. — Molak-wiesen (ex Mjolaifk-wiesen t. j. Wiesen mit seichten Wassertümpeln):

c) **mělovina*, pol. *melowina* a. *mëlüwáina* i *mëlizna*, poł. *mělizna* a. *mëláizna*, p. *mielizna* „seichte Stelle, Untiefe":

Mehlfiel (1670 Mehlfin). — Meelsen.

d) **mělьnište* i **mělovište* i **mělzkovьnište*, pol. *mëlnáistė* a. *milnáistė* i *mëlüwáistė* a. *milüwáistė* i *ńałkünwnáistė* „seichte Stelle, Untiefe, Land mit feinem Sandboden":

Miehlneitzen. — Mielefitz. — Malkeneitz.

137. *měna* „mutatio, Änderung, Wechsel".

pol. *ńanó*, p. *miana*, cz. *měna*:

Menian-stücke t. j. „Wechsel-stücke".

a) **měnica*, pol. *ńanáića* (l mn. *ńanáiće*), „Wechselfeld":

Maneetzen.

138. *mogyla* „tumulus. Erdhügel. Grabhügel. Hünengrab".

pol. *müǵäla* (wymawiaj *müdjala* lub *müdjela*), p. *mogiła*, sorb. *mogila*, cz. *mohyla*:

Mijahl. Müdel. Mudel. Mödeln. Mothel. Motel.

a) **mogylьka*, pol. *müǵälka* (wymawiaj *müdjelka*) „kleiner Grabhügel":

Modelke. Madelke. Mijohlken.

b) **mogylica*, pol. *müǵaláića* (wymawiaj *müdjeláieja*) „kleiner Grabhügel":

Mudelitz.

c) **mogylovica*, pol. *müǵälüwáića* (wymawiaj *müdjel(ü)wáieja*) „Hügelbach i pod.":

Meudelfitz.

Uwaga. Rozważywszy te nazwy gruntowe, nie będziemy mogli formy przez Hennigа zachowanej *migkola* i *miggola* za przykładem Porzezińskiego (Izvêstija II otd. I. A. N. t. VII. kn. 2. str. 198) uważać za archaistyczną *(mügala)*, ale raczej dopatrzymy się w tem za Schleicherem (p. 101. 32) błędu w rękopisie, a poprawimy to na *müǧala* (wymawiaj *müdjala)*.

139. *mok-* „humidus, nass, feucht".

a) *mokrъ* „humidus". stpoł. *mokry,* npoł. *mükry,* p. i głuż. *mokry,* dłuż. *mokšy,* cz. *mokrý* „nass, feucht":

Moker. Mockerscher Schlagbaum. Mücker. Mücker-feld. Mücker-heide. Munker (ex Mucker). Muckers-fohrt.—Mäkenschier, patrz Nr. 279. — Mikromiez i popsute Mokraneetz t. j. stpoł. *mokra medza* i npoł. *mükra müdza* = n. „nasses Gewende, feuchtes Flurstück". Porównaj objaśnienie Parum-Schulzego (Hilferding, str. 33 i 35): Mücraneidsa (zepsute z: *mükra müdza),* das heisst nasse Fuhre (dniem. Fuhre = gniem. Gewende, Flur) i Mücramidsa, unten die Stücken heissen mücrawidsen (zepsute zamiast mükramidsen) oder nasse Fuhren.

Muggerken t. j. stpoł. *mokre gorky* = „nasse Hügel".

b) *mokrina* „humiditas", poł. *mükráina,* p. *mokrzyna,* głuż. *mokrina,* cz. *mokřina* „Feuchtigkeit, nasser Fleck im Felde, nasse Flur, Nassau":

Möckern.

c) *moča* „palus", stpoł. *moča,* npoł. *müca,* słó. *moča* „Sumpf":

Maatsch. Maatsch-damm. Maasch. Maatzen. Mausch. Mautz. Mautzen-feld.

d) **močarъ,* stpoł. *močar,* npoł. *mücor,* p. *moczar,* cz. *močár* „Sumpf":

Masier-weide. Matschier (Brückner, Sl. A.).

e) **močidlo (močilo),* pol. *mücáidłü (mücáidł),* p. *moczydło,* głuż. *močidło,* dłuż. *mócydło,* cz. *močidlo* „Sumpf, Lache, Pfuhl; Flachsröste":

Müzeidel. Mietzeidels. Masseidel-pohl. Müthzohl. Mutzehl (pro Mützedl). Muthschel. Mütschels-feld.

f) **močьlište* i **močьnište,* poł. *mücáláistė* i *mücánáistė* (cf. cz. *močište*) „Sumpfplatz, Röstplatz":

Müscleitsche (Braun. A. Vorsf.). — Massüsk. Museneiz (Brückner. Sl. A.).

140. **morava* resp. **murava* „pratum, Aue".

poł. *mörawa* a. *meurawa*, p. *murawa* „Rasenplatz", sło. *morava* „nasses Wiesenland":

Mahram (corr. ex Mörawa).

a) dem. **moravьka*, poł. *mörawka* „kleiner nasser Wiesengrund":

Maraaken. Moreiken.

141. *morje* „mare. Meer, See".

poł. *möŕe* a. *möri*, p. *morze*, głuż. *morjo*, dłuż. *móŕo*, cz. *moře:*

Mürr. Mürnei (corr. ex Mürrei).

a) dem. **morica*, poł. *möráića* „kleiner See, Binnensee"; por. nazwę Müritzsee w Mecklenburgii:

Moretsch. Meretsch. Märtzen. Maertzen. — Brückner, Sl. A.: Meureitz.

b) **morina*, poł. *möráina* „Land am See, Seeland"; cf. p. *morzczyzna* „Küstenland":

Morrein.

Uwaga. *Morje* oznacza tak samo jak niemieckie „Meer" także jezioro i w ogóle stojącą wodę.

142. **morvь*, stsł. *mravija* „formica, Ameise".

poł. *morwi*, p. *mrówka*, głuż. *mrowja*, dłuż. *mroja*, cz. *mravenec.*

a) **mravište*, poł. *morwáistė*, głuż. *mrowišćo* „Ameisenhaufen":

Moorfeitz. Morfeitzen.

143. *mostъ* „pons. Brücke".

poł. *müst* (l. mn. *müstâi*) „Brücke, Dammstrasse, Knüppeldamm", p. i cz. *most*, łuż. *móst:*

Mustei. Mastienen (pro Mostei-en). Mostein (Brückner, Sl. A.).

a) **mostъka*, poł. *müstak* (gen. *müstka*), p. i cz. *mostek* „kleiner Knüppeldamm, Steg":

Möstack. Möostack. Moostaken. Mostacken. Miethska-feld (zamiast: *püli* a. *płost eu müstka* „Flur am Knüppeldamm").

144. *mrъs-iti sę* „foedari, sich beschmutzen“; *mrъs-bnъ* „foedus, schmutzig“.
a) **mrъsovina*, pol. *mârsüwáina* „Schmutz, Morast“:
Marschfein.

145. *mъchъ* „museus, Moos“.
pol. *mâch*, p. dłuż. i cz. *mech*, gluż. *moch:*
Maach.
a) **mъchovьnikъ*, stpoł. *mâchownik* „Moosplatz“:
Machunike (Braun. A. Vorsf.).
b) **mъšina*, poł. *mâsáina* „Moosboden, Moosland“:
Maschein. Massein. Mussein. Mühzen. — Brückner, Sl. A.:
Hohen-musin. — Braun. A. Vorsf.: Masseine.

146. *myšь* „mus. Maus“.
stpoł. *myš*, npoł. *mâis*, p. *mysz*, łuż. i cz. *myš*.
a) adj. poss. *myšijь*, stpoł. *myši*, npoł. *mâisi*, p. *myszy*, łuż. *myši*, cz. *myší:*
Muschblahn t. j. *myša blâna* „Mäuseanger, Mäuseaue“.
b) **myšovina* i **myšьnina*, poł. *mâisüwáina* i *maisnáina* „Mäusefeld“ i t. p. (cf. cz. *myšovina):*
Meisfein. Maschfein. — Meisnein. Meisnei.

147. *mьz-ěti* „stillare, nieseln, sprudeln“.
pol. *mâzit*, p. *mżeć*, cz. *mžeti.*
a) **miža*, stpoł. *miža*, npoł. *maiza* „Rieselbach, Sprudelbach“; por. n. miejsc. sorbskie *Meisa* i *Meissen:*
Meisse; por. oddz. I Nr. 130 Meitze.

148. *na-* „in, auf“.
stpoł. *na*, npoł. *no*, p., łuż. i cz. *na.*
1. **na-běl*, poł. *nobël*, gluż. *nabêl* „weisslich“:
pol. *nobëlüwáina* „Flur mit weisslichem Lehmboden“:
Nobelfein et corr. Nobelsein (pro Nobelfein).
2. **na-brěstina*, poł. *nabrëstáina* „Flur am Ulmenhain“:
Nahberstahns.
3. **na-brězina*, poł. *nobrizáina* (loc. *nobrizainë)* „Flur am Birkenbusch“:
Nobrisein et corr. Noblisein (przez omyłkę w pisowni Tetzner).

Uwaga. Parum-Schulze (cf. Hilferding, str. 34) pisze:

Nobrisein. das ist auf Berkenbusch. da ist vor diesen auf der Heide Berkenbusch gewesen.

4. **na-dolъ*, stpol. *nadoł* „Flur am Thal. Thalgegend“: Nahdehl.
   **na-dolica*, stpol. *nadolica* „Flur am Thalfluss resp. am Thal“: Nadlitz.
5. **na-drъvište*, poł. *nodrzewáiste* „Flur am Gemeindeholz“: Naderbeitzen.
6. **na-dvorije*, n. sg., poł. *nodörje* „Flur am der Meierei“: Nodorje.
7. **na-gorije*, stpol. *nagorje* „Fluren auf dem Berg“: Naguren.
8. **na gvozdije*, poł. *noǵüzdje* „Flur am Hart, Wald“: Nogeitzen.
9. **na-kladište*, poł. *nokłodáiste* „Lagerholz. Lagerplatz“: Nakleitz.
10. **na-lazije*, poł. *nołozje* „Fluren am Gereut“: Nahlosen.
11. **na-meždy*, poł. *nomídzé* (cf. głuż. *namjezy)* „Fluren an der Grenze“: Nemsen.
12. **na-pǫtije*, poł. *napątje* i *nopǫtí* „Flur am Wege“: Napant.
13. *na pešt*, poł. *no pic* „auf den Backofen“: Parum-Schulze (cf. Hilferding, str. 35): No pitz heisst auffen Backhowen.
14. **na-solovina*, poł. *nosülüwáina* „Flur am Soolplatz, Salzlager“: Naselwien.

149. *nadъ-*, „super, über“.
    stpol. *nad*, npoł. *nod*, p. łuż. i cz. *nad*.
    1. **nadъ-bagno* resp. **nadъ-pьnije*, poł. *nodbognü* a. *nodpani*, „Fluren oberhalb des Waldsumpfes resp. des Stöckichts, der Stubben“: Nadbein-stücke.

2. **nadъ-gora,* stpoł. *nadâgora* „Überberg. der die Gegend beherrschende Berg“:
Naddeguhr: jest to miejscowość na Wietzetzeskich gruntach obok miejscowości nazwanej Guhrken t. j. górki „Hügel“.
3. **nadъ-sěčije,* poł. *nadsěcje* „Flur oberhalb des Holzschlags, des Hags“:
Nadzetz-weide. Nedzets-heide.

150. *niva* „ager, Ackerland“.
poł. *naiwa* i dem. *naiwka* (l. mn. *naiwăi* i *naiwkăi),* pol. i dłuż. *niwa,* cz. *níva:*
Nief. Neifh. Neif-camp. Neibens. Lang-neiben. — Neifken. Neufken. Nefken. — Dollneifken i Tollneften t. j. *dülne naiwkăi* (wymawiaj *naiftai)*=niem. „Ackerfluren im Thal Thalfluren“.
a) **nivica,* poł. *naiwáića* „kleine Ackerflur“; cf. n. miejsc. dłuż. *Niwica:*
Nieweitzen. Nieweisen.

151. *nizъ* „deorsum, hinab“, *nižьnъ* „inferius situs, unterer, nieder-“.
poł. *naiz* i *naizăn* l. *naizni,* p. i łuż. *nizki,* stpol. i sorb. *niżni,* cz. *nižní,* ros. *nižnij:*
a) Neisens t. j. poł. *Naizńe* (sc. *pŭǵŭny*) = n. „die niedrig resp. in der Niederung gelegenen Flurstücke“.
Neisdöhl t. j. poł. *naiz(ăn) dŭł* lub *naizüdŭł* (stsł. **nižodolъ)* = niem. Niederthal, das niedriger gelegene Thal“.
Neitzpuncten t. j. poł. *naiz(ńe) pŭté* „untere Wege“.
Niesen-deich t. j. niem. „der untere Deich“.
Niesen-wiesen t. j. niem. „untere Wiesen“.
b) **niža* (sc. *rěka),* poł. *naiza* „der niedrig fliessende resp. gelegene Fluss“; por. stłuż. nazwę rzeki *Niža* (teraz niem. *Neisse).*
Neetze (rzeka).
c) **nižьnica,* poł. *naiznáića* „Niederung; Flur resp. Fluss in der Niederung“:
Netznitz.

152. *nora* „latibulum ferarum, Wildhöhle, Fuchsloch, sła. Brunnen".

pol. *nöra*, p. *nora* i *nura*, stczes. i sła. *nora*, ros. *nora*.

a) demin. **norica*, pol. *nöráića* i **norovinъka*, pol. *nöruwáinka* „kleine Wildhöhle" i pod.:

Neereitz. Noreiz (Brückner, Sl. A.). — Nührweinken.

153. *novъ* „novus, neu".

stpoł. *nowy*, npoł. *nüwy*, p. i łuż. *nowy*, cz. *nový*:

Noah-wiesen t. j. poł. *nowa łǫka* = niem. „neue Wiese". Nogarts t. j. poł. *nowy gord* lub *nowogard* = niem. „neue Schanze, Neuburg".

Novels t. j. pol. *nowy lěs* „neuer Wald, Neubruchland".

Nivellen t. j. pol. *nüwe łony* (= stsł. *novyję lany*) = niem. „neue Hufen".

a) *novina*, npoł. *nüwáina*, p. i łuż. *nowina*, cz. *novina* „Neuland, Neubruch":

Niewein. Nufein. Nuben. Nubens. Nuhben. Nuben-kamp. Nuben-stücke. — Parum-Schulze (cf. Hilferding. str. 34) pisze: Nuwein ist Neuland.

154. *nuta* „boves, Rinder".

poł. *nota* obok *nǫta* (patrz Schleicher. str. 73) „Viehherde"; por. głuż. n. miejsc. *Nutnica*:

Not-klanzei i Noth-klanzei t. j. niem. „Vieh-hürde, Vieh-hof".

a) **nutьnica*, pol. *notânáića* „Viehhof, Vorwerk"; cf. głuż. *Nutnica*:

Nothneitz.

155. *o-* „circum, um".

pol. *wü* i *wù* (cum *r* furtivo *wůr*, corr. *wer, ver, vor*), p. *o*, łuż. *wo*, cz. *o*.

1. **oblato* resp. **oblatije*, pol. *wůbłůtü* lub *wůbłůtje* i *wůbłůti* „Gegend um den Laubsumpfwald":

Verbalden.

2. *oborъ* resp. *oborъ* i **oborište*, pol. *wůbör* resp. *wůböra* i *wůböráistě* (cf. p. i cz. *obora*, głuż. *wobora* i cz. *obořište*) „saepimentum. Gehege, Hürde. Tiergarten":

Waper-feld. — Wabbereits. Wappereuth. Wabbreiten.

3. **obrodije (brodъ* „vadum"). poł. *wabrüdje* „Gegend bz. Flur um die Furt herum":
Werbrode. Verbrode.
4. **odolъ* i dem. **odolьcь* poł. *wâdoł* resp. *wâdûł* i *wâdûlâc* „Thalflur":
Vaddohl. — Vordühls.
5. **odrъtъ* (pt. praet. p. verbi *o-dьrati* „rescindere"), poł. *wâdârty* (sc. *płost* resp. *kọs)* „abgerissenes Stück Land":
Verdatt.
6. **ogolъ,* poł. *wûǵût* (l. mn. *wûǵûły),* p. *ogół* „kahler Ort, kahle Gegend":
Vigölen.
7. *ogorěti* „amburi, verbrennen, versengt werden".
a) **ogorělina,* poł. *wâǵörêláina* lub *wûǵörêláina* „Brandfleck im Acker", cf. cz. *ohořelina:*
Vergörlein. Weihjoerlein (może i być poł. *wâiǵörêláina* = p. *wygorzelina).*
b) **ogorěnište* i **ogorište,* poł. *wâǵörênáistė* i *wâǵöráistė* „Brandstelle, Brandstätte":
Vergorneitz. — Waggereitzen.
8. *ogradъ* i **ogradije* „hortus", poł. *wâgord* i *wâgordje* lub *wâgordi,* p. *ogród,* cz. *ohrad* i *ohradí* „Garten":
Fagarden. Wackerdei-gärten. Wischkerdei (ściągnięte z Wisch-wackerdei t. j. niem. Wiesen-garten).
9. *okolъ* „circulus, arcola in horto, Umkreis"; p. *okół,* cz. *okol;* serb. *oko* „castra"; kasz. *woekoelë* = kawałki łąk, pastwisk, wogóle gruntów, położonych w zakrętach wijącej się rzeki.
a) **okolica* lub **okolište* i **okolьnica* l. **okolьnište,* poł. *wâkûlâića* l. *wâkûláistė* i *wûkûlâića* l. *wûkûláistė* i *wâkûlnâića* l. *wâkûlnáistė* (cf. p. *okolica,* dłuż. *hokolnica,* cz. *okolište* i *okolnice)* „Umkreis, Umgebung, Umgegend" i t. pod.:
Fakeleitz. Wickeleitz. Wickleitz-feld. Wickeleits-feld. — Brückner. Sl. An.: Vogelleiz i Vogelmeiz (corr. ex. Vogelneiz).
10. **okremenь,* poł. *wâkrêmâi* (l. mn. *wâkrêminë)* „Kiesellager":

Wakermienen.

11. **olazije,* n. sg., resp. **olazy,* pl., stpoł. *wâłazje* lub *wâłazy* „Gegend ums Gereut“:
Wallatsch. Vallasch-feld. Vallasch-wiesen.

12. **olavije* lub **olavy,* stpoł. *wáławje* lub *wâławy* „Fluren am Steg“:
Vorlaff.

13. **olǫžije,* poł. *wâłǫzje* lub *wâłǫz* „Flur am Hain“:
Fallans“.

14. **olužije,* n. sg. (cf. *lugъ),* poł. *wâłuzje* „Waldwiesengegend, Weideplatz“ i tem pod.:
Vorlusen.

15. **opalenъ,* poł. *wâpolen* „Brand, Brandstätte“. (cf. nazwę miejsc. głuż. *Wopaleń,* niem. *Oppeln)* i **opalenište,* poł. *wâpolenáiste* i synk. *wâpoláiste* (cf. głuż. *wupaleńišćo* i *wupalnišćo)* „Brandfleck. Brandstätte“:
Waplon. — Wibbeleitzen.

16. *oplotъ* „saepimentum“, poł. *wâpłât* i dem. *wâpłâtâk* (l. mn. *wâpłâtky),* p. *opłot* i *opłotek,* cz. *oplot,* gl. *wopłót* „Umzäunung Gehege“:
Vorploth. — Hoplotken.

17. *opolje,* poł. *wâpâli* „Feldflur“, cf. p. *opole:*
Appelei. Vipel.

18. **opušъ* „cauda. Schwanz, schwanzartiger Streifen Landes“, cf. oddz. I Nr. 252 i oddz. II Nr. 100:
Wappaus.

19. **ostavije,* stpoł. *wâstawje* „Gegend um den Teich resp. Damm“ (cf. Nr. 225. c):
Wastawen i corr. Wasdahm.

20. *osěkъ,* poł. *wâsěk* (l. mn. *wâsěkâi,* wymawiaj *wâsětjei),* p. *osiek,* cz. *osek,* głuż. *wosyk* „Aushau, Holzhau, Hag. Hain“:
Vissetei. Wissethey.

21. **otokъ* „insula“, poł. *wâtâk* (l. mn. *wâtâkâi)* „Insel, Werder“. cf. p. i cz. *otok:*
Wattk. Vertoigen.

22. *ožarъ*, poł. *wâzor* „Brand. Brandstelle. Brandfleck“: Versöhr.

156. *obъ-* „circum, um herum“.
poł. *wüb* i *wâb*, p. i cz. *ob-*, łuż. *wob*.
a) **obъ-dvorъ*, poł. *wâbdör*, łuż. *wobdwór* „hofartige Umzäunung, Umhof, Hürde“:
Wabdöhr i zepsute: Waddöhr i Watdöhr.
b) **obъ-kalъ*, poł. *wâbkał* (l. mn. *wâbkały*) „Umgegend des Sumpfes, Morastes“:
Wabkahlen.

157. *ognь* „ignis, Feuer“.
poł. *wüjin* (wym. *wüdjin*), p. *ogień*, głuż. *woheń*, dłuż. *wogeń*, cz. *oheň*.
a) *ognište*, poł. *wüjénáistə* i *wâjénáistə*, cz. *ohniště*, dłuż. *hognišćo*, głuż. *wohnišćo* „Herd. Feuerstelle, Brandstelle“:
Wihdeneitz. Wateneitz.

158. **olьša (jelьcha)* „alnus, Erle“.
npol. *wülsa*, p. *olcha* i *olsza*, łuż. *wólša*, cz. *olše*:
Wils. Vor-wills. Wilsen. Ilschen. Ilschenberg. Vols. Failsch. Feisch (pro Feilsch). Vor-feisch.
Wilschuren. Willschieren. Wilschier. Willschier. Wilz-Guren, Willschharren-berg = poł. *wülsja jóra* lub *wülsje jórâi*, niem. „Erlenberg resp. Erlenberge“.
a) **olьška*, poł. *wülska* (l. mn. *wülskâi*) „kleine Erlen“:
Wülsk. Wilsk [Busk]. Wralsk (corr. ex Wülsk).
b) **olьšica*, poł. *wülsáića* „kleine Erle. kl. Erlenhain“:
Wilscheitz. Wildsitz. Wildseitz. Follscheiz (Brückner, Sl A.).
c) **olьšina*, poł. *wülsáina* i dem. *wülsáinka*, p. *olszyna* i *olszynka*, głuż. *wólšina* i *wólšinka*, dłuż. *wólšyna* i *wólšynka*, cz. *olšina* i *olšinka* „Erlenholz. Erlenhain“:
Willschein. Willsein. Wilzein. Wilszein. Wildschein. Wildsein. Wirthsein (corr. ex Willsein). Wildsien. Wildsin. — Willsänk.

159. *orьlъ* „aquila, Adler“.
poł. *wüŕâł*, p. *orzeł*, głuż. *worjoł*, dłuż. *jerł*, cz. *orel*.
a) adj. poss. *orьlijь*, poł. *würli* „aquilae“: *orьlje* (sc. *gnězdo*), poł. *würle* (sc. *gnězdü*) = niem. „Adlernest, Adlerhorst“:

Wirle (w Gartowskim moczarze). Wirl. Wirgel, Wörgel, Farjel t. j. *Würjel* = *Würle*. Marjahl. Marjahls-grund i Marjahls-horst i jeszcze więcej zepsute: Myalks-grund i Myalks-riethe t. j. n. „Adler-grund, Adler-horst, Adler-riethe". (jednakże por. oddz. II Nr. 65).

160. **osa*, **osika*, **osina* „populus tremula. Zitterpappel, Espe".

poł. *wüsa* i *wůsa*, *wüsaika* i *wůsaika*, stpoł. *osela* i npoł. *wüsela* a. *wůsela*, p. *osa*, *osika*, *osina*, głuż. *wosa* i *wosyca*, dłuż. *wósa* i *wósyca*, cz. *osika:*

Wass. Wötz (Brückner, Slav. An.). — Wasseiken. Wahssacken. — Oessel. John-weissel.

a) **osina*, poł. *wüsáina* i *wůsáina*, głuż. *wosyna* „Espenholz, Espenhain":

Wissein. — Parum-Schulze (cf. Hilferding. str. 35) wywodzi pochodzenie nazwy „Wisseien" błędnie od *wüsa* (stsł. *osa* „vespa"), gdy mówi: Wisseien bedeutet so viel als wenn in alte(n) Zeiten da Wespe(n) (zamiast E s p e n) gewesen sei(e)n, die heissen W i s s e n.

b) **osovьnica* i **oselьnica*, poł. *wüsüwnáića* i *wüselnáića* lub *wůsüwnáića* i *wůselnáića* „Espenbach":

Fasineitz. Wasteneitz. — Weisselneitz.

161. *o s t r o gъ* „vallum, Wall, Schanze, Verschanzung, ein mit Pallisaden befestigter Ort".

poł. *wůstrüg* i *wüstrüg*, p. *ostróg*, cz. *ostroh*, ros. *ostrogъ*, cf. n. m. głuż. *Wotrow* (zamiast *Wotroh* = stsorb. *[w]ostrog)* i dłuż. *Wótšow:*

Vastroh. Vaströh. Waschstruh. Waschstruck. Verstruh. Verstrüh. Verstrah. Vorstruche. Wahstacken (corr. pro Wahstrack-en). — Wistrük, Wistrick. Wistricken.

a) **ostrožьnište*, poł. *wůstrüznáistė* „Schanzplatz, Wallplatz" (cf. głuż. *stróžišćo*, dłuż. *grožišćo):*

Verstrüssneitzen.

162. *o s t r o vъ* „insula, Insel, Horst, Werder".

stpoł. *wóstrow*, npoł. *wůstrüw* i *wüstrüw*, pol. *ostrów*, cz. *ostrov;* cf. n. miejsc. dłuż. *Wótšow* i głuż. *Wóstrowc:*

Wustrow. Wastro. Wastraf. Waster-berg. — Pastry. Wustrau

(Brückner, Sl. An.); cf. Swante Wustrow w Meklenburgii.
a) **ostrovъkъ*, poł. *wåstrüwåk* „kleiner Werder“:
Mastrufecke (Braun. A. Vorsf.).
b) **ostrovьnica*, poł. *wåstrüwnáića* „Inselland. Inselflurstück“; cf. n. miejsc. czes. *Ostrovnice:*
Wasserneitz. Wasserneitzen.
c) adj. poss. *ostrovьnъ*, poł. *wåstrüwny* „insulae“:
Pastrunah-wiesen i Pastrunach-wiesen t. j. poł. *wåstrüwne łǫḱåi* = niem. „Werderwiesen“.

163. **ostrąžina* „rubus fruticosus, Brombeere“.
poł. *wåstrųzáina* i *wåstrųzela*, p. *ostrężyna*, cz. *ostružina*.
a) **ostrąželina*, poł. *wåstrųzeláina* „Brombeerstrauch, Brombeerbusch“; cf. cz. *ostružlina* i n. miej. głuż. *Wo(s)tružica*, Vastrunselein. Verstrunselein. — Braun. A. Vorsf.: Stroseleine.

164. *ovьsъ* „avena, Hafer“.
poł. *wüwås*, adj. poss. *wüwsi*, pol. *owies*, głuż. *wows* dłuż. *hows*, cz. *oves:*
Avschei t. j. poł. *wüwsi* (sc. *päǵün*) „Haferfeld“.

165. *pal-iti* „urere, brennen“.
poł. *polit*, p. i głuż. *palić*, cz. *páliti*.
a) *palište*, poł. *poláistė* „Brandplatz, Brandstelle“. cf. p. *palisko:*
Paleitz. Baleitz. Paleitzen.

166. **paportь* „filix, Farnkraut“.
pol. *porpört* i *porpurc* (djal. *parpart, popart, poport*), adj. p. *porpörtny* i *porporny;* p. *paproć*, kasz. *parparc*, głuż. *paproć, paproš, paprot*, dłuż. *paproś*, cz. *paprat:*
Parpar. Paporen. Poparren. Pirporn. Pamporn (corr. ex Parpörn). Papernei; cf. dłuż. n. miejsc. *Paprotna*.
a) **paportina*, poł. *popörtáina*, p. *paprocina*, głuż. *paprošina* „Farnkrautgebüsch“:
Paperdein. Paperein.
b) **paportьnište*, poł. *popörtnáistė* „Farnkrautplatz“:
Paperneitzen.

167. *para* „vapor. Dampf“.

poł. *poró* (l. mn. *porâi)*, p. i głuż. *para* „Dunst, Hitze", dłuż. *para* „Kot, Morast, Sumpf", cz. *pára* „Dunst":
Parens. Paarens. Porein (ex Porei-n; l. mn. *porâi*, cf. dłuż. *pary)*. Porrein. Poraien. Parraien. — Parum-Schulze (cf. Hilferding, str. 33) pisze: Porein ist so viel als Dreckstück.

a) **paratъ*, poł. *poraty*, dłuż. *paraty* „morastig, sumpfig":
Paraten. Parat-stücke. Piraten. Piraten-stücke.

b) **pari(d)lo*, poł. *poraidłü* (l. mn. *poraidła)*, łuż. *paridło (*pl. *paridła)* „Morast, Sumpf albo Brache":
Partleien.

c) **parište* i **parьnište*, poł. *poráistė* i *pornáistė*, łuż. *parišćo* i *parnišćo*, cz. *pařiště* „Kotplatz. Sumpfplatz albo Brandplatz, Brache":
Parreiz. Barreitz. — Parneitzen. Pornitz. Pormeitz (corr. ex Porneitz). Purneitz.

168. *pasti* „pascere, weiden".

poł. *post*, p. *paść*, łuż. *pasć*, cz. *pasti*.

a) **pastyrьnica*, poł. *postárnáića* „Hirtenhaus. Hirtenacker, cf. p. *pasternik* „Weideplatz":
Pasterneitzen.

b) *pastva* i *pastvina* i **pastviště*, poł. *postwa* i *postwáina* i *postwáistė*, p. *pastwa* i *pastwisko*, łuż. *pastwa* i *pastwišćo*, cz. *pastva* i *pastvina* i *pastviště* „paseuum, Weide, Weideland. Weideplatz. Hutung":
Post. Posa. Pohsa. Pasch. Paasch-weide. Pastang. Paschangs.— Pastein. Poswein. Pusswein. Pussweyen. Posein i Paschin (Brückner, Sl. A.). — Postweitz. Poztweitz (Schleicher, str. 45 błędnie pisze: *pastvica)*. Paschüsseln.

Uwaga. Parum-Schulze (por. Hilferding, str. 33) podaje: Poztweitz heisst so viel als Viehhüten (t. j. Hutung), denn da wird das Vieh zu der Huth (t. j. Weide) nach der Heide getrieben.

169. **paščь* i **paščka* „Verhau. Bienengarten".

poł. *pośėk* i *pośėka*, p. *pasieka* „Verhau, Bienenstand", cz. *paseka* „Holzschlag, Neubruch":

Pasacken. Paask. Passek (Braun. A. Vorsf.). Patschak. Puscheik.

170. *pǫtъ* „via, Weg".

poł. *pǫt* i *pųt* (l. mn. *pųté)*, p. djal. *pǫć*, głuż. *puć*, dłuż. *puś*, cz. *pout':*

Puncten. — Neitzpuncten t. j. poł. *naize* lub *naizne pųté* „die unteren Wege". — Penten-berg.

a) **pǫtikъ*, poł. *pųtik*, głuż. *pućik*, dłuż. *pušik* „kleiner Weg":

Pundiek. — Pentke.

b) **pǫtьnište*, poł. *pųtanáiste* „Wegstelle. Wahlfahrtsort":

Punkeneiz (pro Puncteneiz resp. Punkteneitz). Mit-punkteneitzen.

171. *pešťъ* „specus, fornix. Höhle, Backofen".

poł. *pic*, p. *piec*, głuż. *pěc*, dłuż. *pjac*, cz. *pec:*

Peits. Peils (falso scr. pro Peits).

172. *pěsъkъ* „sabulum. Sand".

poł. *pósůk*, *pasůk*, *pisůk*, p. *piasek*, kasz. *piask* i *piosk*, łuż. *pěsk*, cz. *písek:*

Pöhlpatz t. j. poł. *běły pask* „weisser Sand".

a) **pěsъčina*, poł. *piscáina*, głuż. *pěsčina*, cz. *písčina* „Sanderde, Sandhaufen. Sandfläche":

Pissein. Peischien. Peischiens-grund. — Brückner. Slav. A.: Pitzen.

173. *plastъ* „tortum, huba. Hufe".

stpol. *płast*, npol. *płost* (l. mn. *płasty* i *płosty)* „Hufe", cf. *płosnik* i *płasnik* (Hennig) „Hüfener"; głuż. *płast* „Scheibe, Wabe"; cz. *plást* „Honigscheibe":

Plast. Plahst. Plahsten. Plaast. Plaasten. Plaastens. Plasst. Plassten. Plast-berge. Plast-stücke. Plaster-berg. Plass. Plassen. Plas-stücke. Plass-feld. Tieck-plassen. Plaassens. Plaschey. Plasseyen i przez omyłkę w pisowni Phasseyen. Plaasgarens. Plaaz-gaarens. Plaasch-gaaren. Plaas-grund. Plass-gare. Plass-kuhle. Plaars, Plaars-feld, -kamp, Bahnplars-moor, Plahrs, Plaarsen, Plärsen, Blarsen, Blärsen: zepsute z: Plast, Plahst, Plahsten, Plassen. — Plost. Plosten. Ploost. Ploosten. Ploss. Plossen. Ploossen. Ploosen. Ploss-

garten. Ploss-fuhren i Ploos-fuhren t. j. gniem. „Hufen-gewende“. Blohstücke (zepsute z Plost-stücke). Plotz. Plösten. Pleust. Pluest. — Brückner, Sl. An. podaje: Plast. Plaste. Plastau. Plausten. Ploasten. Pläst. Plohst. Plösten. Plust. Plüst.

Uwaga. Parum-Schulze (cf. Hilferding, str. 34) podaje nazwę pola zawwlackne plost (t. j. *zawłåkny* lub *zowłåkny płost)*, dodając objaśnienie: die wohlriechende(n) winnende(n) Blumen heissen zawwlack (t. j. *zawłåk* lub *zowłåk;* porównaj dłuż. *włokašina* „gelbe Dotterblume, caltha palustris“).

174. **plavъ* „Schwemme, Flossplatz“ (cf. stsł. *plavъ* „navis“).

poł. *płåw,* p. i łuż. *pław,* cz. *plav.*

a) **plavьcь,* poł. *płåwåc* „kleine Schwemme“: Blawassen.

b) **plavina,* poł. *płåwåina* „Schwemme, Flossplatz“: Plöwein. Pliewein.

c) **plavište,* stpoł. *płåwište,* npoł. *płåwåistė* „Flossplatz, Schwemme“: Plawitz-horst.

175. *plěšь* „calvitium, Kahlheit“. *plěšivъ* „calvus. kahl“.

poł. *plës* „kahle Stelle. kahle Fläche Landes“, i *plësaiw(y),* p. *plesz,* głuż. *plěšiwy,* cz. *pleš* i *plešivý:*

a) *plěšь,* poł. *plës:* Pleis. Pleiss. Pleitsch. Pleitscher-berg.

b) *plěšivъ,* poł. *plësaiw(y):* Plessau (Brückner, Sl. A.).—Plesöbans i Plösöbanns t. j. poł. *plësaiw(y) waz* = stsł. *plěšivъ vęzъ* „die kahle Rüster, kahle Ulme“.

c) **plěšьnica,* poł. *plësånåića* „kahle Fläche resp. kahler Bach“; cf. niem. n. rzeki „Kallenbach“: Pleiseneitz. Pleisseneitzen. Plauseneitz. Pläsineitz. Plasineitzen. Pluisineitzen. Plönsnitz.

176. **plochъ* resp. **plachъ* i *ploskъ* resp. **plaskъ* „latus, breit, flach“.

poł. *płüchy* i *płüsky* lub *płächy* i *płüsky,* p. *płaski,* cz. *plochý* i *plaský;* poł. *płüchie* i *płüske* l. *płüchie* i *płüske* (sc. *püli)* „flaches Feld. breite Ackerflur“; cf. n. miejsc. polską *Płoska* i słowacką *Ploské:*

Plachs-feld. Plaske. Plasken. Plosken. Plösken. Ploseken.— Brückner. Sl. A.: Plötzken.

177. *p o-* „post, secundum, nach“.

stpoł. *po,* npoł. *pü* i djal. *pa* i *pó,* p. głuż. i cz. *po,* dłuż. *po* i *pó.*

1. **po-brězije,* n. sg., poł. *pübrëzje* lub *pübrëzi* „Flur am Birkenbusch“:
   Pippersey i Pieperpei (corr. ex Pieperssei).
2. **podolъ* i *po-dolije,* stpol. *podoł* i *podolje,* npoł. *püdüł* i *püdüli,* cz. *podol* i *podolí* „Flur längs des Thales, Thalland“; cf. n. miejsc. p. *Podole:*
   Podel. — Boddeley.
3. **po-golije* i **po-golina,* poł. *pâgolje* i *pâgoláina, pügülje* i *pügüláina* „Landstrich längs der Heide“:
   Pagulen. — Pagolums-wege. Pagaluner-horst. — Piggelein.
   a) **po-golica,* poł. *pagoláića* i *pügüláića* „Landstrich am Heidebach“:
   Paggeleitz. Pügleitz. — Pagels-kamp.
4. **po-gorьcь* i **po-gorьnica,* poł. djal. *pagorac* i *pagornáića* „Brandplatz. Brandstelle“:
   Bacharatz. — Bagarneitz.
5. **po-gatije,* poł. *pâgotje* „Flur an den Teichen. Dämmen“:
   Pagoten. Pagoden.
6. **po-kremenica,* poł. *pükrëmënáića* „Flur am Kieselbach“:
   Pekrams-stücke i Pekrans-stücke.
7. **po-lazije,* poł. djal. *półozje* „Flur an der Rodung. am Hag“:
   Pulossen.
8. **po-lugъ* i **po-lagъ,* poł. *poług* i *püług* „Flur längs des Sumpfes. Bruches“:
   Pollug. — Pillung.
9. **po-mežđije,* poł. djal. *pómedzje,* cz. *pomezí,* głuż. pl. f. *pomjezy* „Grenzflur“:
   Bumersen (corr. ex Pomeesen). Pums-graben t. j. „Graben an der Grenzflur“.
10. **po-mělъ,* poł. *pâmël* „mergelähnliche Erde“:
    Pamel. Pameil. — Brückner. Sl. A.: Pomil i Pomeliz *(pomělište).*

11. **po-mrъva*, poł. *pomârwa*, cz. *pomrva* „Dünger"; cf. p. *mierzwa*, łuż. *mjeŕwa* „Wirrstroh":
**po-mrъvьnište*, poł. *pómârwnáiśtė* „Düngerplatz":
Pumpferneitz (ex Pumerfneitz).
12. **po-ostrovije*, poł. *pâwâsträuje* „Flur am Werder":
Povorstruve. Pavorstruve.
13. **po-plotije*, poł. *pâpłütje* „Flur am Zaune, Zaunstück":
Paplüt.
14. **po-rǫbъ* i dem. **po-rǫbъkъ*, poł. *porǫbâk* a. *pörǫbâk* (l. mn. *porǫbky* i *pörǫbky*), p. *porąb*, cz. *porub* „kleiner Holzschlag":
Pörmke. Börmke. — Brömbick (?).
15. **po-rěčije*, poł. *porěcje*, p. *porzecze*, cz. *pořičí* „Flur längs des Baches":
Poritz i Puritz-mühle (młyn niedaleko od Königslutter w Brunświku). — Brückner, Sl. A.: Poritz. Parys.
16. **po-ręsije*, poł. *porẹsje* i *pârẹśe* „Flur an den Wasserlinsen resp. Weidenkätzchen":
Porens. Parensk. Pahrs.
17. *posadъ* „suburbium" i **posada* „seminarium", poł. djal. *pósad* lub *pósada*, p. *posad* i *posada*, łuż. i cz. *posada*:
Posade. Pussader-sied.
18. **po-sěčь* i **po-sěčenъka*, poł. *püsëc* i *pósic* i *pósicenka* „Verhau. Holzhau":
Pisäts. Putsitz (Brückner, Sl. A.). — Putsitzenke (Brückner, Sl. A.). — Brückner, Sl. A.: Patzetz. Pazehs.
19. *po-tokъ* „torrens", poł. *pütük* i *pâtük*, p. i cz. *potok* „Bach":
Butig. — Wormadig zepsute z: Vorm-patig t. j. przed potokiem.
Adj. poss. *potočьnъ*, poł. *pâtücny*; *pâtücne* (sc. *łǫkâi*) „am Giessbach gelegene Wiesen":
Patözen.
20. **po-tonъ* i **po-tonište*, poł. *pâtün* i *pâtünáiśtė* „Untiefe, Morast. Sumpf"; cf. stsl. *potonąti* „demergi":
Batten. — Patineiz.
21. **po-za-rěky*, stpoł. *pazarëky*, pl. „Fluren längs und hinter dem Flusse":

Passareiken i Passareicken.

22. **po-žirije*, stpoł. *požirje*, npoł. *pazarje* i djal. *pazir* „Flur längs der Hutung“:
Paschirr. Poschü (błędnie zamiast Poschürr). Petzier.

178. *podъ-* „sub, unter“.
stpoł. *pod*, npoł. *püd* i djal. *pód*, p. głuż. i cz. *pod*, dłuż. *pód*.

1. **podъ-brězije*, poł. *püdbrizje* „Flur unterhalb des Birkenbusches“, cf. p. n. miejsc. *Podbrzezie*:
Pittbrisch.
2. **podъ-gradъ*, poł. djal. *pódgard*, głuż. *podhród*, cz. *podhradí* „suburbium, Gegend unterhalb der Burg“:
Puttgarten. — Brückner, Sl. A.: Potgrot.
3. **podъ-gory* i **podъ-gorъky* i **podъ-gorъnicę*, poł. *püdjörăi* i djal. *podjörăi* i *püdjörkăi* i *püdjörnáiće* (cf. głuż. *podhory*, p. *podgórze*, cz. *podhoří*) „Fluren unterhalb des Berges resp. Hügels“:
Pidjöhr. Pattgaren. — Parum-Schulze (cf. Hilferding, str. 35) pisze: Pid jöhr heisst hinter (błędnie zamiast „unter“) den (dem) Berg, Berg heisst jöhr. — Pitjürgen. Piyeerken. Putjaacken i Pützjaaken (corr. ex Putjarcken et Pütjarken). — Potjürns. — Brückner, Slav. A.: Podegrin (= stpoł. *podgorina*).
4. **podъ-lazije*, poł. djal. *pódłozje* „Flur unterhalb der Rodung“:
Putloser-moor.
5. **podъ-strumenъ*, poł. djal. *pódstrumień* „Flur unterhalb des Baches“:
Puttstrohm. Pustrom.
6. **podъ-vršije*, poł. djal. *pódwŭrsje*, cz. *podvrší* „Flur unterhalb der Bergeshöhe“:
Puttverzei-wiesen.
7. **podъ-zelište*, poł. djal. *podziláiśće* „Flur unterhalb der Kohlgärten“:
Dotsieleitz i Doseleitz (corr. ex Podsieleitz).

179. *pogonъ* (z *po-gonъ*, cf. *po-goniti*) „area, Trift, Jagdrevier“.

stpoł. *pogon*, npol. *pûgün* (wymawiano *pûdjün)*; djal. *pågon* i *pågün* „Gewende, Flurstück“, p. *pogon;* cf. dłuż. *zagon*, głuż. *zahon:*

Pogohn. Pagohn. Pagonen. Pagün. Pagun. Pugen. Pugens. Pitjöhn. Pitjahn. — Buetjahn. Butjahn. Buthjahns. Beitjâhn. — Pigons. Pigöns. Begöhn. — Pijohn. Pijöhn. Pijöns. Pijöhns. Pijeun. Pijeuns. Pijöhnen. Piion. Piyön. Piohn. Piöhn. Piohns. Piöhns. Piehon. Pihon. Pyohn.

a) **pogonište*, poł. *pûgünáistė* „Triftplatz“:

Pyeneitzen. Pieneitz.

Uwaga. Parum-Schulze (cf. Hilferding, str. 35) podaje: Püdjanna (t. j. l. mn. *pûgüny)* oder pidjon (t. j. *pûgün),* da man sich kehret und wendet.

180. *polje* „campus, Feld“.

stpoł. *pole*, npoł. *püli*, p. *pole*, głuż. *polo*, dłuż. *pólo*, cz. *pole:*

Pöhle. Palleh. Pohl. Puhlen. Pulei-feld.

a) **polica*, stpoł. *polica*, npoł. *pülâića* „freies Feld, Gefilde, Feldbach“ etc.:

Püleitz. Puleitz. Poleitsch. Pölitz. Pülitz. Pulitz. Philitzen. Pilschen. — Brückner, Sl. A.: Poleiz. Füleiz. — Braun. A. Vorsf.: Politz.

181. *polovica* „dimidium, Hälfte“.

poł. *pûłüwâića*, pol. *połowica*, łuż. *połojca*, cz. *polovice* „Hälfte, halbe Hufe, Halbe“:

Pollfeitz.

182. *ponica* „cella, Keller“ i *panica* „cisterna, Brunnen“.

stpoł. *panica* i *ponica*, npol. *ponâića* i *pünâića* i djal. *pânâića:*

Poneitz. Ponneitz. Boneitz-berg. Buneitz. Böneitzen. Paneitz. Panneitzen. Panneizen. Bannitzen. — Penneisen. Penniesenbergsfeld. Bonatz-berg. Bonatz-wiesen. — Ponnei (corr. ex Ponneitz). Pannei (corr. ex Panneitz). — Brückner, Slav. A.: Panneitz. Panneis. Bauneiz (corr. ex Panneiz). — Braun. A. Vorsf.: Poneitz.

183. **ponikva* „locus, ubi fluvius sub terram mergitur; Wasserschlund, unterirdischer Flusslauf“.

stpoł. *ponikwa*, npoł. *pånaikwa* i *pünaikwa*, p. *ponik*, sło. *ponikva:*

Pannecke. Punnäken. Paineck (corr. pro Paneik).

184. *popelъ* „cinis, Asche".

poł. *püpél* i djal. *pápél* (l. mn. *pápélé* „Ascheplatz"). p. *popioł*, łuż. *popjeł* i *popjoł*, cz. *popel:*

Papielen.

a) **popelьnica*, poł. *püpélnáića* i *pápélnáića*, p. *popielnica*, cz. *popelnice*, łuż. *popjelnica* „Aschebehälter. Urne". lub **popelьnište*, poł. *püpélnáistė* i *pápélnáistė*, głuż. *popjelniščo* „Ascheplatz":

Papelneitz. Stepelfei-feld (prawdopodobnie zepsute z Pöpelneitz-feld).

185. *popъ* „clericus, Pfaffe".

stpoł. *pop*, npoł. *püp* i djal. *pap*, p. łuż. i cz. *pop*.

a) **popište* i **popovьnište*, poł. *püpáistė* i *püpüwnáistė* i djal. *pápáistė* i *pápüwnáistė* „Pfaffenland. Pfarracker, geistliches Lehen":

Papeist. Papeisch. Popatz. — Papeneitz. Papaneitzen.

186. *prachъ* „pulvis, Staub".

poł. *porch*, p. i łuż. *proch*, cz. *prách:*

Brückner, Sl. A.: Parchen i Parchow.

a) **prъchъ*, poł. *párch* „Bovist", p. i dłuż. *parch* „Räude", głuż. *porchawa* „Bovist":

**prъchovina*, poł. *párchüwáina*, głuż. *prochowina*, cz. *prachovina* „Staubfeld, Brachfeld resp. Bovistenland":

Berkfein. Berückefein.

Uwaga. Parum-Schulze (cf. Hilferding, str. 33) podaje: die Pofisten (t. j. Bovisten)... werden auch Porg (t. j. *porch* a. *párch)* genannt wegen ihrer Dreck (t. j. ihres Drecks): wenn man darauf tritt, dann berstet es und sprützet Dreck heraus.

187. *prě-* „prae, per, vor, durch".

poł. *prë* i *pri*, p. *prze*, głuż. i cz. *pře*, dłuż. *pśe*.

1. *prě-dělъ* „limes, Grenze", poł. *prëdël*, cf. *prodělъ:*

Predöhl. Bridahl i Briedahl. Bridahl-see i Briedahl-see. — Brückner, Sl. A.: Prödel. Predalitze (stsł. **prědělica)*.

2. **prě-gonъ*, pol. *prëǵün*, p. *przegon* „Trift“, głuż. i cz. *přehon* i **prěgonište*, poł. *prëǵünáistė* „Triftplatz“:
Prein. Preins-warens. — Prejeneitz.
3. *prě-gynja*, dem. **prě-gynьka*, poł. *prëǵåinka* „kleine wüste Landfläche“. cf. p. *Przeginia:*
Pretschönke. Lüt- i Grot-pretjöhnke.
4. **prě-kalъ*, stpol. *prëkał* „Flur vor dem Sumpf“:
Preckels-kamp. Preckall (Brückner. Sl. A.).
5. **prě-lągъ* i **prě-lugъ*, pol. *prëłǫg* a. *priłǫg* i *prëług* a. *priług* „Flur vor dem Grassumpf“. cf. cz. *příloh* „Abacker, Brachfeld“:
Preling. Prelüng. Prelings. Sprilon i Spilon (corr. ex Prilong). — Prielacken. Brelack. Brela.
6. **prě-sěkъ*, poł. *prësëk* i *prisëk*, stp. *preseka*, cz. *příseka* „succisio silvae, Hag“:
Priesseck. Prieseck. Priesseick. Brieseck. Pritzackenberg. — Brückner. Sl. A.: Pressack. Priessick.
7. **prě-vora*, poł. *prëwöra* i *priwöra*, p. *przewora* „Schranke, Schlagbaum“:
Priverah.
8. *prě-vozъ*, poł. *prëwåz* i *priwåz*, p. *przewóz*, głuż. *přewóz*, dłuż. *pśewoz*, cz. *převoz* „transitus, Fähre“:
Prewäs. Prehvähs. Prehwächs. Prefähs. Prefäh (corr. ex Prefähs). Prebseh. — Prijas (Braun. A. Vorsf.).

188. *prědъ-* „ante, vor“.
pol. *prëd* i *prid*, p. *przed*, głuż. i cz. *před*, dłuż. *pśed*.
a) **prědъ-žirъ*, stpoł. *prëdžir*, npoł. *prëdzår* i djal. *prëdzir* i dem. **prědъ-žirъkъ*, poł. *prëdzåråk* i djal. *pridziråk* i **prědъ-žirovina*, stpoł. *prëdžirowina*, npoł. *prëdzårüwáina* „Flur resp. Fluren vor dem Weideland“ (cf. Nr. 279 i oddz. I. Nr. 167):
Pretzier. Prezier. — Prietzierck. — Breetzervin.
b) **prědъkъ*, pol. *prëdåk* (l. mn. *prëdḱy*), p. *przodek* (l. mn. *przodki*), łuż. *prědk* (*prědki*), cz. *předek* (*předky*) „die vorderen Fluren“:
Pretken-stücke.

189. *prěkъ* (adv. *prěko* i *prěky)* „transversus, contrarius, querüber resp. gegenüber resp. schrägüber gelegen".

stpoł. *prěky* i *prěko* (adv.), npoł. *prikü* i *priky*, p. *przek, przeko* i *przeki*, głuż. *prěki*, dł. *préki*, cz. *přek* (subst.).

a) **prěkušь*, poł. *prëkus* (l. mn. *prëkusé)*, głuż. *prěkuš* (l. mn. *prěkuše)*, dłuż. *prékuš* (l. mn. *prékuše)* „Querfelder, Querstücke":

Prekusen. Prekusen-feld. Breckiesen. Perguschen.

b) **prěkynja* i **prěkьnica*, poł. *prëkyńa* i *prëk(ä)náića*, głuż. djal. *prěknica*, dł. *préknica* „Querflur, schräges Gewende": Fretien (= *prëtjyńa)*. — Preckneitzen. Prekneizen. Prekaneitzen.

c) *prěčьnъ* „transversus", pol. *prëcny* i *pricny*, p. *przeczny*, głuż. *prěčny*, dł. *précny*, cz. *příčný* „quer resp. schräg liegend"; poł. *prëcne* (sc. *püjüny)* „Querstücke, Querfluren": Pretschen. Preetschen. Prötzen. — Prietzens.

Prietschelungen t. j. poł. *pricne łuǰy* = niem. „querliegende Grassümpfe".

d) **prěčьcь*, stpoł. *prěčâc*, npoł. *prëcâc* lub *pricâc*, kro. *prečec* i *pričac* „Querstück, Querfeld":

Pretsch. Preetsch. Prietsch. Preitsch.

e) **prěčьnica*, poł. *prëcânáića* „Querbeet, schräge Flur"; por. pol. *przecznica*, cz. *příčnice*, głuż. *prěčnica*, dłuż. *précnica* „Querfurche":

Prätzeneitz.

190. *pri-* „apud. ad. bei, an".

stpoł. *pri*, npoł. *prai*, p. *przy*, głuż. i cz. *při*, dłuż. *pši*.

1. **pri-blatьsko*, stpoł. *pribłatsko* „Flur am Laubsumpfwald":

   Prüplatsk (Brückner. Sl. A.).

2. **pri-lavica*, stpoł. *priławica* „Flur am Steg, an der Bank":

   Prielefitz.

3. **pri-lipъ*, stpoł. *prilip* „Anbau" (por. oddz. I Nr. 168):

   Prilipp. Prillipp. Prilop. Prilov. — Brückner. Sl. A.: Prielopp i zepsute Trilopp.

4. **pri-lьnije*, npoł. *prailâńe* „Flur am Flachsacker":

   Preylahn (pro corr. Peylahn).

5. **pri-olьšьnište,* pol. *priwÿlsnáistė* „Flur am Erlenbusch“: Privelsneitzen.
6. **pri-pьnije,* n. sg., poł. *pripâńe* „Flur am Stöckicht, an den Stubben“: Pribehn. Pribohm. Priehbohm.
7. **pri-vęzije,* pol. *priwęzje* „Flur an der Rüster“: Priwensch.
8. **privišьnijь,* pol. *priwaisni* „an der Weichselkirsche gelegen“: *priwaisnje* (sc. *pûģûny*) „Fluren an den Weichselkirschen“: Priweitzen. Prieweitzen. Priweitz. Priwitz-feld. — Brückner, Sl. A.: Priweiz.
9. **pri-vьsьnica,* pol. *priwâsnáića* (l. mn. *priwâsnaicé*) „Flurstück(e) am Dorf“: Privezneizen. Prieveneitz (corr. ex Prievesneitz).
10. **pri-vygonьnъ,* stpoł. *priwygonân,* npoł. *praiwâiģûn(u)y* „an der Viehtrift gelegen“: Priwitjahn-wiesen.

191. *pro-* „prae. vor“.
poł. *pör* i *prü* i djal. *pâr,* cz. *pro.*
1. **prodelъ,* poł. *pördël* „Grenze“, cf. Nr. 187, 1 *prědělъ:* Pordel i Pohrdel.
2. *pro-gonъ,* stpoł. *pârgon,* cz. *průhon* „Vortrift, Trift“: Pargon. Perguhn.
3. **pro-ily* a. **pro-ilica,* stpoł. *pârjiły* a. *pârjilica* „Flur vor dem Tonlager resp. vor der Mergelgrube“ (cf. Nr. 64): Purgihls-wiesen.
4. **pro-leda,* pol. *pârlạda,* pl. „Fluren vor der Lehde“: Paarlanden.
5. **pro-lagъ,* pol. *pârłag* i *pârług* „Flur vor dem Grassumpf, vor dem Hain“: Paarlang. Pahrlang. Paarlangen. Paarlanken. Parlanken. Purlang. Paranung (corr. ex Paarlung). Proleg (corr. ex Porlang). — Parlangs-werder.
6. *pro-pastъ,* poł. *pörpost* „Abgrund“; cf. p. *przepaść,* cz. *propast* „Abgrund“: Perpütz.

7. *pro-sěkъ*, poł. *prüsëk* i djal. *prüšak*, cz. *prusek* „succisio silvae, Holzhau“:
Pruschack. Pruschack-feld
Brückner. Sl. A.: Prisatine tj. *prüšakyna* (wym. *prüsjatjäina*).

192. *proso* „milium, Hirse“.
poł. *prüsü*, p., głuż. i cz. *proso*, dłuż. *pšoso*:
Pros. Prüss. Prussen. Preis-land. Proos-stücke.
a) adj. **prosovъ*, poł. *prüsüw(y)*, p. *prosowy*.
Brückner. Sl. A.: Prissau i Pressau.
b) **prosovьnište* i *prosьnište*, poł. *prüsüwnáistë* i *prüsånáistë*, dłuż *pšosownišćo* „Hirsefeld“:
Persieneitz. Personritz. Proseneit i Porseneit (corr. ex Proseneitz lub Prüseneitz).

193. *pustъ* „desertus. verlassen. wüst“.
stpoł. *pusty*, npoł. *peusty* i *pausty*, p. i łuż. *pusty*, cz. *pustý*:
Pussemiese t. j. poł. *puste midzé* = niem. „wüste Gewende (Fluren. Grenzfluren)“.
a) *pustyni*, stpoł. *pustyni* a. *pustyńa*, npoł. *peustäiña* a. *paustäini*, pol. *pustynia*, łuż. *pusćina*, cz. *pustina* „wüstes Land, Wüste. Wüstenei“:
Pusstein. Putztein. Püschtein. Puschün. Pauschen.
Uwaga. W niektórych wsiach wendyjskich zamiast tych nazw spotyka się nazwa, będąca niemieckiem tłumaczeniem owych słowiańskich: „die Wüstenei“.

194. *ralija* „arvum, Ackerland. gepflügtes Land“.
stpoł. *rola*, npoł. *rüla*, p. i łuż. *rola*, cz. *role*:
Brückner, Sl. A.: Röhl.
a) **ralijica*, stpoł. *rolica*, npoł. *rüläića* „kleine gepflügte Ackerflur resp. Bach zwischen Ackerland“, cz. *rolice* „Landgut“:
Roleitz.

195. *ravьnъ* „planus. eben. flach. gerade“.
stpoł. *rawny*, p. *równy*, dłuż. *rowny*, gl. *runy*, cz. *rovný*;
poł. *rawne* (sc. *püli*) „das flache. ebene Feld“; cf. n. miej. łuż. *Rowne*, pol. *Równe*:
Rahne. Rahn.
a) **ravьnikъ*, stpoł. *rawnik* „ebener Platz“ i t. p.; cf. p. *równik* i cz. *rovník*.

Rahnk.

196. **rebrъ* (cz. *řebř*, dłuż. *ŕabeŕ)* „scala, Leiter".
**rebrije*, poł. *ribŕe* „Leiter", dalej „Leiten" t. j. „collis, Berghang", cf. Miklosich, Ortsn. a. App. str. 86 Nr. 532.
a) dem. **rebravъka*, poł. *ribrowka* „kleine Leiten, kleiner Bergabhang", cf. cz. *řebřik*, dłuż. *ŕeblik* „Leiter":
Riebrock. Riebracken.

197. *red-*, kasz. *reda* „Torf, Mull"; cz. *ředlo* „Öffnung, Rand".
a) poł. *redło*, f. (den. od *reda)* „muł, torf błotny" lub *redłü*, n. „Rand":
Radel. Wendisch Radel, Kleine Wendisch Radel.
b) stpol. *redlica* „Randbach, resp. Waldtorfbach" (cf. sorbskie nazwy rzek: *Redlitza, Rödlitz, Rädlitz, Rädlitz-bach):*
Rädlitz. Rädelitz.
c) poł. *redöŕ* „Torflager"; cf. n. miejsc. dłuż. *Rědoŕ*, m. (n. Reddern) i sorb. n. rzeki *Rjedoŕ*, f. lub *Rjedorja* (n. Röder):
Redder.

198. *rę̨sa* „iulus. Weidenkätzchen".
poł. *rę̨sa*, p. *rzę̨sa*, głuż. *rjasa*, dłuż. *rěsa*, cz. *řása* „Wasserlinse".
a) **rę̨sije*, poł. *rę̨sje* i *rę̨s(í)* „Gegend mit Wasserlinsen resp. Weidenkätzchen" (wzdłuż rzeki *Rükåitnáicę-Rögnitz):*
Rens. Rens-abfindung.

199. *rěka* „fluvius, Fluss".
poł. *rëka*, p. *rzeka*, łuż. *rěka*, cz. *řeka:*
Ricken-gärten t. j. Gärten am Fluss.
Reetz-rönne. Reetz-wiesen. — Brückner, Slav. A.: Rietz. Riez-graben, -damm, -tannen.
b) **rěčina*, poł. *rëcáina* „Gegend resp. Flur am Bach":
Reetzen. Retsen.

200. *rěpa* „rapa, Rübe".
poł. *rëpa*, p. *rzepa*, łuż. *rěpa*, cz. *řepa*.
a) *rěpъka*, poł. *rëpka* (l. mn. *rëpky)* „kleine Rüben, kleine Rübenfelder":
Reepken. — Rehmken (?).
b) *rěpьnъ* „rapae", poł. *rëpny; rëpne* (sc. *püǵüny)* „Rübenfluren":

Reepen. Rehmen (?). Rühmen (?).

c) *rěpište*, poł. *rěpáistė*, *ŕapáistė* i *ripáistė*, łuż. *rěpišćo*, cz. *řepiště*, pol. *rzepisko* „Rübenfeld“:

Rehpeitz. Repeitzen. Repäs. Repas. Rebsen. — Rapeitz. Rapeist. Raböschen. — Riepstehn Rüsptein (corr. ex Riepstein). Riebs. — Brückner, Sl. A.: Rapeiz. — Braun. A. Vorsf.: Rieppeitz.

201. *rogozъ* i *rogozije* „canna, Schilfrohr“.

poł. *rúgúz* i *rúgúzje*, p. *rogoz-ina*, dł. *rogož*, głuż. *rohož*, cz. *rohoz*: Röx. Roex Röx-wiesen. Roxe. Rocks-moor.

202. *rogъ* „cornu, Horn, Krümme, Winkel, Ecke“.

poł. *rúg*, p. *róg*, dłuż. *rog*, głuż. i cz. *roh*.

a) n. miejsc. p. *rogole* i *rogule* = poł. *rúgúlé* „Fluren am Horn resp. im Winkel“:

Ruchilen. Ruchillen. Rucheln. Rückellähn (ex Rüchillen).

203. **rokyta* resp. *rakyta* „salix caprea, Salweide“.

stpoł. *rokyta*, npoł. *rúkâita*, p. *rokita*, cz. *rokyta*, głuż. *rokot*, dłuż. *rokit*; npoł. l. mn. *rúkâity* (wymawiano *rútjaity*):

Rütjeit. Rüthjeith. — Brückner, Sl. A.: Rakt.

a) **rokytina* a. **roketina* i dem. **rokytinъka*, poł. *rúkâitáina* a. *rúk(e)táina* i dem. *rúkâitáinka*, pol. *rokicina*, dł. *rokišina*, głuż. *rokoćina* i *rokoćinka* „Salweidengestrüpp“:

Roktein. Rothein. Rotein. Rostein (corr. ex Roktein). — Rucktein. Rukthein. Ruckthein-wiesen. Rutkitein. Rückthein. Rütschein. Rüthein. Rüthän. Rutheins. — Zepsute: Ruptein. Ruptin. Ruppdeien. Rupenthien. — Rütjänk (dem.). — Brückner, Sl. A.: Rutein. Rüptein. Ruptei.

b) **rokytáište*, poł. *rúkâitáistė* i synk. *rúkâistė* „Salweidenplatz“:

Rütjeitz.

c) **rokytьnica*, poł. *rúkâitnáića* „Salweidenbach“; cf. n. miej. cz. *Rokytnice*, młr. *Rokytnića*:

Rögnitz i Röchnitz.

204. *rovъ* „fovea, fossa, Grube, Graben, Wall“.

poł. *rúw* (l. mn. *rúwáí*), p. *rów*, łuż. *row*, cz. *rov*:

Röw-stücke. Röhf-stücke. — Rühen (Braun. A. Vorsf.).

205. *ruda* „metallum, Roteisenstein, Raseneisenstein".

stpoł. *ruda*, npoł. *reuda* i *rauda*, p., łuż. i cz. *ruda*.

a) adj. *rudьnъ*, poł. *rudân, reudân, raudân* i *rudny, reudny, raudny*, p. i łuż. *rudny*, cz. *rudný* „von Raseneisenstein": poł. *raudân* a. *reudân* (sc. *vir* resp *potok*) „Raseneisenstein-quelle. -fliess":

Rahdan. Rahden. Ratenwüh (corr. ex Ratenwühr) t. j. *raudân vir*. — Rodein-wiesen i Rudans-wiesen t. j. poł. *raudne* a. *reudne łǫ́ki* = n. Raseneisensteinwiesen.

b) **rudьnica*, stpoł. *rudnica*, npoł. *reudnáića*, głuż. i cz. *rudnica* „Raseneisenstein-bach":

Rodeinz-wiese. Rienitz (corr. ex Rüdnitz resp. Reudneitz). por. n. miejsc. sorb. *Reudnitz*, cz. *Roudnice*.

c) **rudište* i **rudovьnište*, poł. *raudáistė* a. *reudáistė* i *raudüwnáistė* a. *reudüwnáistė* „Roteisensteinplatz":

Rödeitz. Rodeitzen. — Radoneitz. Brückner. Sl. A.: Roneiz (corr. ex Rodoneiz).

206. *rъtъ* „apex, rostrum, Gipfel, Spitze, Hügel".

poł. *rât*, głuż. *rot*, cz. *ret*.

a) dem. **rъtъkъ*, poł. *rûtâk* „kleine Bergspitze, Hügel":

Ratack. Rattack. Radack. Radacks-winkel. Ratk. Rattk. Ratch.

Uwaga. Te nazwy gruntowe uważam z pewnością za słowiańskie, lecz swoje objaśnienie za niepewne.

207. *rъžь* „secale, Korn, Roggen".

poł. *râz*, p. dłuż. cz. *rež*, głuż. *rož*.

a) **rъžina*, poł. *râzáina* „Rogenacker, Roggenfeld" (cf. głuż *ržišćo*, dłuż. *ržyšćo*, cz. *ržiště*, p. *rżysko*):

Rasein. Resein. Rehsein. Reehsein. Reehsein. Reesen. Rehssen. Restein (corr. ex Resein). Rasea (corr. pro *râzáina*).

208. *sad-iti* „ponere, plantare, setzen, pflanzen".

a) *sadъ* „planta, hortus", poł. *sod* (l. mn. *sodâi*), p., łuż. i cz. *sad* „Obst, Obstgarten":

Schada.

b) *sažda*, poł. *sodzâi* (l. m.), p. *sadza*, łuż. *sazy*, cz. *sáze* „Russ":

Satsach-feld t. j. poł. *wû sodzóch* „im Russ" = Russfeld.

c) **saždina,* poł. *sodzáina: α)* „Satzkasten. Behälter für Fische, Vögel u. andere Tiere“ (cf. p. *sadz* i *sadzawka)* — *β)* „Russfeld. Russanger“:
Satsein. — Brückner, Sl. A.: Saatsein.

209. *sądъ* „iudicium, Urteil“.
poł. *sąd, sǫd,* p. *sąd,* łuż. *sud,* cz. *soud.*
a) adj. poss. **sądovъ,* poł. *sądüw(y); sądüwü* (sc. *püli*) „Gerichtsfeld“:
Schandow (jeżeli nie z niem. „Sand-aue“)
b) *sądijь* „iudex“ dem. **sądijьkъ,* adj. poss. **sądijьkovъ,* stpoł. *sądijkowo* (sc. *pole*) „Kleinrichtersgrundstück“:
(Die grosse u. kleine) Sandekow.
c) *sądište,* poł. *sądáistē* „Richtplatz“:
Schandeitz.

210. *sed-* „sedere, sitzen“.
a) **sed-lo* (stsł. *selo*), **sedlъko, *sědadlo* (stsł. *sědalo),* stpoł. *sedło, sedåłko, sëdadło* a. *sëdało,* p. *sioło* i *siołko,* łuż. *sedło,* cz. *sedlo* i *sedalko* „fundus, Grundstück. Acker, Vorwerk, Sitz“:
Siedel. Siedels-berg. Siedels-gärten. Zideln. Ziedels-gärten. Zietels. Siedelken. Siedelsken. Zidallen.
b) **sedlište* (stsł. *selište*), stpoł. *sedlište,* npoł. *sédláistė,* p. *siedliszcze* i *siedlisko,* dłuż. *sedlišćo,* głuż. *sydlišćo,* cz. *sedliště* „habitatio. Wohnplatz. Ansiedlung“:
Ziedelitz. Ziedelitzer Berg. — Cideleist. — Brückner, Sl. A.: Siedleitz. Seggeleisch.
Uwaga. Parum-Schulze (cf. Hilferding, str. 33) pisze: *Cideleist* kann man eigentlich nicht wissen, wie es auf täutsch (t. j. deutsch, niemiecki) heissen soll, denn es ist ein wendischer Name.

211. *sě-ti, sě-jati* „serere, säen“.
a) **sětina,* poł. *sëtáina,* cz. *setina* „Saatstück, Saatland“:
Setjahn. Zethian. Zeddian. Zeddiahn. — Säutein. Seitens. Zeiten.
Uwaga. Parum-Schulze (cf. Hilferding, str. 34) podaje: *Säutein* ist so viel als ein Saattestück (t. j. Saatstück).
b) **sěmenište,* poł. *sëmnáistė,* głuż. *symjenišćo* „Samengarten, Saatland“:

Seimitz. Zemmitz.

212. *sěno* „foenum, Heu".

stpol. *sěno,* npoł. *sënü* i *sinü, śonü* i *śanü,* p. *siano,* głuż. *syno,* dł. i cz. *seno.*

a) **sěnica,* poł. *sënáica* a. *sináića* „Heubach, Wiesenbach": Zieneitz. Zienschen. Ziemschen.

b) *sěnьnъ,* poł. *śanny,* p. *sienny,* cz. *senný* „von Heu": Schäne Gurken = poł. *śanne* (lub *sënne) górkâi* = n. Heuhügel. — Saine-stücke = poł. *śanne kọsâi* = n. Heu-stücke. — Saamelungs-horst = poł. *śanny ług* (*-wâstrüw*) = niem. Heuwiesenbruchinsel.

c) **sěnište* resp. **sěnisko,* poł. *sënáistė* a. *sënáisk(ü),* głuż. *synišćo,* dłuż. *senišćo,* cz. *seniště* „Heuplatz, Wiesenplatz": Boben-siensk = n. „Flur oberhalb des Wiesenplatzes".

213. **sitъ* „scirpus, iuncus, Binse".

stpol. *sit,* npoł. *sait,* p. *sit,* głuż. *syć,* dłuż. *syše,* cz. *sít.*

a) **sitina* i dem. **sitinъka,* poł. *sitáina* i *sitáinka,* p. *sicina,* głuż. *syćina* i *syćinka,* cz. *sítina* „Binsen, Binsicht": Brückner. Sl. A.: Sitein. Zittein. — Siftainsk (pro Sitainka).

b) **sitьnica,* poł. *sitânáića* „Binsenbach" (cf. p. i serb. *Sitnica*) lub **sitьnište,* poł. *sitânáistė* (cf. cz. *sítiniště)* „Binsenplatz, Binsicht":
Sitoneiz.

214. *skąpъ* „parcus, karg, mager".

poł. *skąpy,* p. *skąpy,* łuż. *skupy,* cz. *skoupý; skąpe* (sc. *püǵüny)* „karge Fluren":
Schampen. — Verschempah t. j. poł. *wâ skąpach* „af den mageren Fluren".
Schangenpren, corr. ex Schampenprein t. j. poł. *skąpy prëǵün* = n. „magere, karge Trift" (cf. Nr. 186. 2).

a) **skąpina,* poł. *skąpáina* „magerer, karger, unfruchtbarer Boden":
Schampein.

215. *slama* „stipula, Stroh".

poł. *słâma,* p. i łuż. *słoma,* cz. *sláma.*

a) **slamava* i **slaměnica,* poł. *słâmawa* i *słâmináića* „Strohbach":

Schlammau. Schlamäh. — Slamieneitz.

b) **slaměnъ*, poł. *słômény*, p. *słomiany*, łuż. *słomjany* „von Stroh"; poł. *słaméne* (sc. *kųsâi*) „Strohstücke. Fluren, die viel Stroh liefern":

Schlamen. Schlamien.

c) **slaměnьka* (l. mn. *slaměnъky*), poł. *słôménka* (l. mn. *słôminkâi*), p. *słomianki*, łuż. *słomjanka*, cz. *slaměnka* „Strohstücke":

Schlamienken.

d) *slamište*, poł. *słômáistě*, głuż. *słomišćo* „Strohlager, Strohlagerplatz":

Slammeitz.

216. *sliva* „prunus, Schlehe, Pflaume".

poł. *slaiwa* i dem. *slaiwka* (l. mn. *slaiwkâi*) i *slaiwéńa*, p. *śliwa*, głuż. *slowka*, dłuż. *slëwka*, cz. *slíva*:

Schleifk. Schleik i Schleisk (corr. ex Schleifk).

a) **slivina* i dem. **slivinъka*, poł. *slaiwáina* i *slaiwáinka*, p. *śliwina* i **sliwište*, poł. *slaiwáistě* „Schlehenhecke, Schlehengestrüpp, Schlehenort, Pflaumenpflanzung":

Schlawein. — Schlaweinke. Schloweinken. — Schleitz. Schleitz-kamp.

217. *smola* „pix, Pech".

poł. *smûła* „Harz, Hölle, Ofen". pol. i łuż. *smoła*, cz. *smola*.

a) **smolište*, poł. *smûláistě* i **smolьnica*, poł. *smûlnáića*, p. *smolnica*, łuż. *smólnica*, cz. *smolnice* i *smoliniště* „Teerschwälerstelle. Teerbude. Pechofen":

Schmaleitz. Schmaleitzen. — Schmalneitzen.

218. **smrъkъ* (stsł. *smrъčь*) „pinus, Fichte. Rottanne".

poł. *smârk* (l. mn. *smârkâi*), p. *smrek*, głuż. *šmrčk*, dłuż. *šmŕok*, cz. *smrk*:

Schmarkien.

a) **smrъčije* (cf. *smrččije*), poł. *smârcje*, cz. *smrčí* „Fichtenhain, Tannenplatz":

Schmors.

219. *sokolъ* „falco, Falke".

poł. *sûkůł*, p. i łuż. *sokoł*, cz. *sokol*.

a) adj. **sokolovъ* i **sokolьnъ*, poł. *sûkůłûw(y)* i *sûkůlny*:

Sükulofen i zepsute Eikulofen t. j. *sükůlůwe (sc. deupăi)* = niem. „Falkenlöcher, Falkenhorst“.

Suckolnedüpe t. j. pol. *sükůlne deupăi* = niem. „Falkenlöcher, Falkenhorst“.

b) **sokolьnica,* poł. *sükůlnáića* lub djal. *sokůlnáića* „Falkenberg“ (cf. głuż. *Sokolnica):*

Sokelneitzen.

220. *s o l ъ* „sal, Salz“.

poł. *sül,* p. *sól,* dłuż. *sol,* głuż. *sel,* cz. *sůl.*

a) **solije,* n. sg.. poł. *süli* „Salz, Salzlager, Salzquelle“:

Solei. Solgä. Sohl. Söhlen.

221. *s o p-* i *s a p-* „pfeifen, zischen, brausen“ etc.

a) **sapьnica,* poł. *sopůnáića* (cf. n. miejsc. kr. *Sopnica,* słow. *Sopotnica,* cz. *Sopotnice)* „zischender Bach, Brausebach“:

Zopeneitz.

b) *sopl ъ* „fons saliens“, poł. *süpůl* (l. mn. *süplé)* „Springquelle, Spring“:

Süplci.

222. *s o s n a* „abies. Kiefer“.

poł. *süsnó* (l. mn. *süsnăi),* p. i cz. *sosna,* sorb. *sosna:*

Süschen. Schüütze n.

a) adj. **sosnijь,* poł. *süsni* i *süsůn:*

Seesendöhl t. j. poł. *süsůn dül* = n. „Kiefernthal“. — Zossenberg t. j. pol. *süsńa ǵöra* = n. „Kiefernberg“.

223. *s o v a* „noctua, Eule“.

stpol. *sowa,* npoł. *süwó,* p. i łuż. *sowa,* cz. *sova.*

a) adj. poss. **sovijь,* poł. *sowi,* p. *sowi,* cz. *soví;* stpol. *sowje* (sc. *ǵnozda)* „Eulennester, Eulenhorst“:

Zowe. Zower Moor (porównaj Wirle i „Falkenmoor“ również w Gartowskim lesie).

224. *s r ě d ъ n i j ъ* „medius. mittlere“.

pol. *sriduy* i *stridzny,* pol. *śr(z)edni,* kasz. *strzeni,* głuż. *srjedźny,* dłuż. *srjeźny,* cz. *střední:*

Streetzkarren t. j. poł. *stridzne ǵöră i* = n. „mittlere Berge“.

Stretz-wiese t. j. poł. *stridznu łǫka* = n. „mittlere Wiese“.

Stritzendahl t. j. poł. *stridzny dül* = n. „mittleres Thal“.

225. *s t a - t i* „stare, stehen“.

a) *stado,* stpoł. *stado,* p. *stado,* łuż. *stadło,* cz. *stádo* i *stádlo* „Herde, Viehherde“:
*α) *stadino,* stpoł. *stadino* „Viehtrift. Viehweide“:
Staddin (Brückner, Sl. A.). — Stadin-stücke.
*β) *studinište,* poł. *stadináistė* (cf. p. *stadnisko)* „Viehherdenstand, Viehweide“:
Stadineitz.
b) *stanъ,* dem. *stanъkъ,* stpoł. *stan* i *stanák* (l. mn. *stanky),* p. *stan* i *stanek,* cz. *stan* i *stánek* „Lager, Lagerstelle“:
Stahnken.
α) stanica, stpoł. *stanica,* npoł. *stonáića,* p. *stanica,* cz. *stanice* „Standort, Ansiedlung, Kolonie“:
Stans. Stoinsch-weg.
β) stanište, poł. *stonáistė,* cz. *staniště* „Standort. Halteplatz, Lagerplatz“:
Stameist i Stameitz (pro Staneist).
c) *stavъ* „compages“, poł. *stow,* p. *staw,* cz. *stav* i **stavije,* n. sg., poł. *stowe* „Teich, Damm, Wehr, Schleusse“:
Slowe. Stoven. Stowe-stücke. Stowe-wiesen. Staben. Steffen.
*α) *stavъkъ,* poł. *stowák,* p. *stawek,* cz. *stávek* „kleiner Teich. Damm“ etc.:
Stohbaken, Stauenk.
*β) *stavište,* poł. *stowáistė,* p. *stawisko,* cz. *staviště* „Wehr, Damm. Eindeichung“:
Stoweitz.

226. *starъ* „vetus. alt“.
stpoł. *stary,* npoł. *story,* p. i łuż. *stary,* cz. *starý:*
Stapuhl (corr. ex Starpuhl) t. j. *stare póle* = n. „altes Feld. altes Land“. Stoor-wiesen t. j. npoł. *store łǫkãi* = n. „alte Wiesen“. — Stür = npoł. *store* (sc. *püli)* „altes Feld“.
a) *starica,* poł. *storáića* „alter Bach. Altenbach resp. Altenhain. Altenfeld“; por. cz. *stařice* „alter versiegender Fluss“:
Storeitz. Starreitz. Starreitzen. Starrsen. Staarsen. Staarsenberg. Storz. Stohrz. Storzener-fach (?).

227. **stoborъ* „saepimentum. Umzäunung. Hürde“.
stpoł. *stobor,* p. *stobor* (cf. n. miejsc. p. *Stobrowa,* dłuż. *Stobrice,* n. *Stöbritz*): Stabber.

228. *stolъ* „sella. Stuhl. Sitz“.

stpoł. *stoł*, p. *stół*, łuż. *stoł*, cz. *stůl*.

a) *stolьcь* i **stolica*, stpoł. *stolâc* i *stolica*, p. *stolec* i *stolica*, głuż. *stólc*, cz. *stolec* i *stolice* „Sitz. Stuhl, Kanzel“ etc.:

Staulitz-berg = „Stuhlberg, Kanzelberg“.

b) **stolьkъ*, stpoł. *stołâk*, npoł. *stůł(å)k*, pol. *stołek*, cz. *stolek* „kleiner Stuhl. Sitz“:

Stelk.

229. *strachъ* „timor, terror. Furcht. Schrecken“.

stpoł. *strach* (l. mn. *strachy)*, npoł. *stroch* (l. mn. *strochäi)*, p., głuż. i cz. *strach*, dłuż. *tšach* „Bangigkeit, Gespenst“ i t. d.:

Strach. Strachs-feld. Strag. Strau (corr. ex Strach). Strachü (pl.). Stragü. — Braun. A. Vorsf.: Strahe. Straue.

a) **strachovъ*, stpoł. *strachowy*, npoł. *strochüw(y)*, p., głuż. i cz. *strachowy* „Schreckens-, Gespenster-“; stpoł. *strachow(y)* sc. *wogât* t. j. „Schreckenswinkel“ lub *strachowo* (sc. *město)* t. j. „Gespensterort“ i t. p.:

Strachau. Straucham (corr. ex Strachau).

230. *strana* „latus, Seite. Abhang, Leite, Berglehne“.

poł. *starna* „Seite, halbes Stück, halbes Gewende“, p. i łuż. *strona*, cz. *strána:*

Strina (pro *starna)*.

a) dem. **stranьka*, poł. *starnka* i *staråńka*, p. i łuż. *stronka*, cz. *stránka* „kleine Seite, kleines halbes Gewende“:

Starranken. Ströhnken.

b) dem. *stranica*, poł. *starnáića*, p. *stronica*, cz. *stranice* „kleines halbes Stück (Gewende)“; cf. n. grunt. głuż. *strońca:*

Starneitz.

Uwaga. Parum-Schulze (cf. Hilferding, str. 35) pisze: *Starna* dat ist eine Seite oder ein halbe(s) Stück.

231. *straža* „custodia, Wache. Warte“.

stpoł. *straža* i *starža*, npoł. *stroza* i *storza* lub *starza*, p. *stróża* i *straża*, cz. *stráže*, głuż. *stróža* i *straža:*

Stratz. Strauz. Strauze. Strausestücke. — Strusch. — Braun. A. Vorsf.: Strausche.

a) **stražьnište*, poł. *starzânáistė* i *storznáistė* „Wachtplatz, Warte“ (porównaj n. miejsc. głuż. *Stróžišćo):*

Starseneitz (Brückner. Sl. A.). — Storsnitz.

232. *strěg-ą* „custodio, bewache"; cf. Nr. 231.

a) *strěgъ*, poł. *strëg* i *strig*, djal. *stŕag* i *stŕog*, cz. *střeh* „Obhut, Wacht. Warte. Auslug, Luginsland":
Streick. Strei. Strey. Streu. Strein. — Braun. A. Vorsf.: Streue.

b) **strěgonъ* i **strěgunъ* i **strěgelь*, poł. *stŕaǵün* i *stŕoǵün*, *strëǵel* i *striǵel* „Wacht, Warte"; por. n. miej. dłuż. *Stśegow:*
Stragulin. Stragan-wiesen. Stragahns-wiesen. — Stregel.

c) **strěgonište*, poł. *strëǵünáistė* „Wachtplatz, Warte"; por. n. miejsc. dłuż. *Stśěgańc:*
Stregeneitz.

d) **strěži[d]lo*, stpoł. *strëžidło*, npoł. *strëzaił(ü)*, „Wachtplatz":
Strehsell.

233. *strěl-iti* „tela conicere, schiessen".

a) **strělakъ* i *strělьnikъ*, stpol. *strëlak* i *strëlnik*, głuż. *třělnik* „Schiessstand", cf. p. *strzelaki*:
Streling. — Zomsterlaken t. j. zom lub tom = zum Strelaken = zum (am) Schiessplatz.

b) **strělьnište*, poł. *strëlnáistė*, głuż. *třělniśćo*, cz. *střelniště* „Schiessplatz":
Strelneitzen.

c) *strělьnъ*, poł. *strëlån* a. *strëlny*, cz. *střelný* „zum Schiessen gehörig"; poł. *strëlno* (sc. *mëstü*) „Schiessplan":
Strelen.

Uwaga. Parum-Schulze (cf. Hilferding, str. 35) przechowuje nazwę pola *No soolstjey* w każdym razie zepsutą z *no strëlnaistái* lub *no stŕolnaistái* (niem. „auf dem Schiessplatz") i objaśnia ją słowami: „da die Stücken gegen schiessen".

234. **stremenь* i **strumenь* „flumen, alveus aquae. Fliess. Wasserstrang".

poł. *stŕamăi* l. *stŕamin* i *strëmăi* l. *strëmin* l. *trëmin* i *straumin*, p. *strumień*, cz. *strumen*, głuż. djal. *strjemjeń* i *strumjeń* i *trumjeń* „Quell. Fliess" etc., dłuż. *tšuńeń:*
Stramei. Stramey. Strammey. Strammin. Schamey (popsute w pisowni z Stramey). Strehm. — Brückner. Sl. A.: Stramin. Gosenstremin (cf. *jasenь*). — Triems. Hoch-triems.

Triems-gärten. Triems-wiesen. Trimsen. Tremsen. Triens. Triensen. Thräns (cf. Nr. 252).

a) **strumisko,* poł. *straumisko* „grosser Wassergraben, Flutgraben“:

Stromske Rieth (tautol.).

235. *strъvo* „cadaver. Aas“.

poł. *stârwü* l. *stârbü,* p. *ścierwo,* łuż. *ścerb.*

a) **strъvьnište,* poł. *stârwanâistć,* p. *ścierwisko,* głuż. *ścerbišćo* „Aasplatz. Schindanger“:

Sterbeneitz.

236. *struga* „fluctus, alveus aquae, Wassergraben, Flutgraben“.

npoł. *strauga* (l. mn. *straujâi),* poł. *struga,* dłuż. *tšuga* „Fliess“, cz. *strouha:*

Straujih. — Trochen (?).

237. *studenь* i **studьnja* „puteus. Brunnen mit frischem Wasser, Quickborn“.

stpoł. *studen,* npoł. *steudín* (cf. *steudínâc),* p. *studnia,* głuż *studźeń,* dłuż. dem. *stużońk,* cz. *studen:*

Stüden. Stüdten.

238. *suchъ* „siccus. trocken“.

stpoł. *suchy,* npoł. *sauchy* i *seuchy* „trocken, kahl“, p. i dłuż. *suchy,* głuż. *suchi,* cz. *suchý:*

a) Zaukenduhl i Zickdohl t. j. poł. *sauchy* i *seuch(y) dül* = n. „trockenes, kahles Thal“.

Schück i Schückberg i Schüchberg t. j. poł. *seucha* (sc. *göra*) = n. „trockner, kahler Berg“; cf. oddz. III Nr. 33.

b) *sušь* i *suša* i **sušije* „siccitas. Trockenheit“, poł. *saus* l. *sausó* l. *sausje* „trockene Stelle. trockenes Feld“, p. *susz* i *susza* „trockener Boden“. łuż. *suš,* cz. *souš, souše* i *souší* „trockenes Land“ (cf. n. miejsc. cz. *Souše):*

Saussen. Sausen-stücke. Zauschen. Schuse.

239. **svibъ* i *sviba, *svidъ* i **svida* „cornus sanguinea, Kornelkirsche, Hartriegel“.

stpoł. *swiba* i *swibela, swida* i *swidela,* npoł. *swaiba* i *swaibela, swaida* i *swaidela* „Hartriegel i Tanne“ (obok *jâdla),* p. *świd* i *świdwa,* dłuż. *swid,* sorb. *swida,* cz. *svíd,* serb. *svida;*

Zeiben. Schiebel. — Schweidel. Schwendel (pro Schweidel). Schweissel (corr. ex Schweidel").

a) dem. **svibъka*, stpoł. *swibka* (l. mn. *swibky)* „Hartriegelhecke" (cf. p. *świbka* „Sumpfbinse"):

Siepken.

b) adj. **svibijь* i **svidelijь*, stpoł. *swibi* i *swideli*, npoł. *swaibi* i *swaideli* „zum Hartriegel gehörig":

Ziebelangtein i Schaberlanktein t. j. poł. *swibja (swaibja) łądáina* (cf. *łędo)* = niem. „Hartriegellehde". — Schwabelauwiese t. j. poł. *swaibi łaug* = Hartriegelwaldwiese.

Uwaga: Tu należy także wiadomość czasopisma *Neues Vaterl. Archiv, II,* 235: *Dannenberg* nannten die Wenden Sweidelgoehrd (t. j. poł. *Swaideli gord)* von Sweidel die Danne oder Tanne und Gochrd der Berg (zamiast Burg).

c) **svibina*, poł. *swibáina* „Hartriegel-, Kornelkirschgestrüpp": Siepeins-grund.

d) adj. **svidьnъ* i **sviždijь* (od *svida)*, stpoł. *swidźn* i *swidzi*, npoł. *swaidźn* i *swaidzi* „von Hartriegel, von Tannen":

Schweiten-moor = poł. *swaidźn łaug* = n. „Hartriegelmoor". Zwitzchuren t. j. stpoł. *swidzć góry* = „Hartriegel- resp. Tannen-berge".

240. *sъgorě-ti* „comburi, verbrennen".

a) **sъgorělina*, poł. *sgjör(ë)láina*, p. *zgorzelina* „Brandstätte, Brandstelle in der Feldflur":

Schürlein (= S-chürlein, S-gürlein). Scharlein.

241. *sъtokъ* i *sъtoka* „confluxus, Zusammenfluss".

stpoł. *stok*, p. *stok*, cz. *stoka;* cf. n. miejsc. dłuż. *Stoki*, n. *Stacke:*

Stack.

242. *svodi-ti* „deducere, ableiten".

a) **svodьnica*, stpoł. *svodnica*, npoł. **swüdnáića* i synk. *sünáića* (cf. Schleicher § 107, 2 i § 108. 4). cz. *svodnice* „Wasserableitungsgraben. Feldgraben. Wiesengraben":

Schüneitz. Schenanze (corr. ex Schüneitze).

Uwaga. Hennings. Hann. Wendland. 1862 pisze: Noch jetzt bedeutet Schüneitzen im Wendland Gräben.

243. *širь* „latitudo. Breite".

stpoł. *šiŕ*, npoł. *šâr* (l. mn. *šârái)*, p. *szerz*, głuż. *šěř*, dłuż. *šyŕ*, cz. *šíř* (por. także Nr. 279 *žirъ)*:

Scheeren. Schieren. Schirren t. j. die breiten Fluren.

Uwaga. Gdzie niegdzie używają za to niemieckiego tłumaczenia „die Breiten". — Nazwa pól *šěrje* i *šyŕe* także w łużycko-serbskiem bardzo często przychodzi.

244. **švestka* „prunus, Pflaume, Zwetschke".

poł. *swostka*, p. *szwestka*, cz. *švestka*.

a) **švestьčina*, poł. *swostcáina* „Zwetschkenpflanzung":

Schwutzschien.

Uwaga. Porównaj dolnoniemiecką nazwę miejscową „Plumbohm" w powiecie Dannenberskim.

245. *tek-* „fluere, fliessen, rinnen".

a) **tokъnište*, poł. *tükånáistė* „Wehr resp. Dreschtenne" (cf. p. *tok)*:

Dücaneitz. Ducaneitz.

246. *timěno* „coenum, lutum, Sumpf, Morast".

a) **timěnica* l. **timěnište*, poł. *taimënáića* l. *taimënáistė* i synk. *taimáistė*, p. *tymienica*, głuż. *tymješćo* „Sumpfplatz, Morast":

Theimeiz (Brückner, Sl. A.).

247. *tisъ* „taxus, Eibenbaum".

stpoł. *tis* i *tisela*, npoł. *tais* i *taisela*, p. *cis*, głuż. *ćis*, dłuż. *śis*, cz. *tis*.

a) adj. *tisovъ*, **tisijь* i **tisьnъ*, stpoł. *tisow(y)*, *tisi* i *tisån* lub *tisny*, npoł. *taisüw(y)*, *taisi* i *taisån* l. *taisny* „Eiben-":

Cessau (pro Tiessau) t. j. stpoł. *tisowo* (sc. *pole)* = n. „Eibenfeld". — Titz-Las t. poł. *tisi las (los)* = n. „Eibenwald".

Diessangs-stücke (ex Dieslang-stücke): Dieslang t. j. poł. *tisi łag* = n. „Eibenholzhain".

Thieskolen i Teiskulen t. j. poł. *tisi* l. *taisi koł* = niem. „Eibenholz-sumpf".

Teschen-feld t. j. poł. *taisne püli* = n. „Eibenfeld".

Tüschen-holz t. j. poł. *tisne drâwa* = niem. „Eibenholz, Eibenbusch".

Tiessen. Deissen. Deissenjochen = n. „Eibenplatz, Eibenhain" i tem pod.

b) adj. **tiselijь*, poł. *taiseli* „Eiben-":

Seissellauk ex Teisellaug t. j. poł. *taiseli łaug* = n. „Eibensumpf, Eibenbruch".
Seisselberg ex Teiselberg t. j. poł. *taisela ǵöra* = n. „Eibenberg".—Diessel-stücke t. j. poł. *taisele kǫsǻi* = n. „Eibenstücke, Fluren am Eibenbaum".
c) **tiselina,* poł. *taiseláina* „Eibenhain, Eibenfeld":
Seislein (ex Teislein).
d) **tiselьka,* poł. *taiselka,* l. mn. *taiselḱǻi* „kleine Eiben, Hain von kleinen Eiben":
Seiselken (ex Teiselken).
Uwaga. Ad b i c cf. Nr. 282. a i b *žuželь.*

248. *topolja* „populus alba, Pappel".
stpoł. *topola,* npoł. *tüpüla,* p. *topola,* głuż. *topoł,* dłuż. *topoł,* cz. *topol:*
Topel. Töpels. Tiepel. Tiepeln. — Tabaul. Dubähls.
a) *topolina,* poł. *tüpüláina,* p. łuż. i cz. *topolina* „Pappelwäldchen, Pappelhain":
Tapeleins.

249. **topь,* ros. *topь* „palus, Morast, Sumpf".
cf. p. *top* i *topiel* „Wasserstrudel, Wassergrund", kasz. *topicel* i głuż. *tonidło* (ex **top-nidlo)* „Sumpf".
a) dem. **topikъ,* poł. *tüpáik,* l. mn. *tüpáiḱy* (wymawiano: *tüpaitji)* „kleine Moräste":
Tobeithen.
b) **topina* i dem. **topinъka,* poł. *tüpáina* i *tüpáinka* „sumpfige, morastige Gegend":
Tipin. — Tibing.
c) **topinište* i **topište,* poł. *tüpináistė* i *tüpáistė,* cz. *topiště* „Sumpfort, morastiger Platz":
Topineitz. Tepineitz. — Brückner, Sl. A.: Tobeitz, Tabeitz, Towaiz (cf. Nr. 24 *dąbъ).*

250. *trěbiti* „purgare, exstirpare, lichten, roden".
poł. *trëbit* i *tribit,* p. *trzebić,* głuż. *trjebić,* cz. *tříbiti.*
a) **trěbelь* i **trěbeš,* poł. *trëbel* i *trëbes* „Rodung, Gereut" (por. nazwy miejsc. łuż. *Trěbule,* cz. *Třebovle,* p. *Trzeboś,* cz. *Třebeš):*
Trevel. Triebel. — Trebs.

b) **trębina*, pol. *trębáina* i *tribáina* „Rodeland, Rodung“ (por. nazwy miejsc. p. *Trzebinia*, głuż. *Trjebin*):
Triwein. — Brückner. Sl. A.: Tribeen.
c) **trębenište*, pol. *trębenáistė* i *tribenáistė* „Rodeplatz, Rodung“ (por. n. miejsc. cz. *Třebiště*):
Trebeneitz. Trebeneitzen. Treweneitz. — Tribeneitz. Triebeneitz. Triebeneitzen. Triweneitz. Trimeneitz. Trimneitz. Brückner. Sl. A.: Tribeneitz. Trabnitz-wiese. Triemeneiz. Braun. A. Vorsf.: Tribeneitz i Triemeneitz (bardzo często).

251. *trъgъ* „forum, Markt“.
a) *trъgovište*, pol. *tárgáwáistė*, p. *targowisko*, głuż. *torhojšćo* cz. *trhoviště* „Marktplatz, Handelsplatz“:
Targofei (pro Targofeitz).

252. *trъnъ* „spina, Dorn, Schlehe“.
pol. *tarń* i *treń*, p. *tarń*, *tarń* i *cierń*, głuż. *ćerń*, dłuż. *śerń*, cz. *trn*:
Auf dem Tarn. — Trienlase = n. „Dorn-hag“.
a) **trъnište* i **trъnoviště*, pol. *trenáistė* i *tárnáistė* i *trenówáistė*, p. *tarnisko*, głuż. *ćernišćo* i *ćernjowišćo*. cz. *trniště* i *trnoviště* „Dornplatz“:
Trineitz. Trieneitz. Trieneitz-wiesen. Trenneweitz. Terrenfitz. — Brückner. Sl. A.: Trineiz i Trinaiz. — Thernsen. — Thräns. Triens. Triensen. — Triems. Hoch-triems. Triemsgärten. Triems-wiesen. Trimsen. Tremsen (cf. Nr. 234). — Thornsen.

253. *trъstъ* „arundo, Rohr“.
pol. *társt* i *trest*, p. *treść*, gł. dyjal. *tresć*, cz. *trest*:
Terz. Terz-gaar = n. „Rohracker. Terz-wiesen“.
a) **trъstište*, pol. *trestáistė* „Platz mit Röhricht, Rohrwiese“:
Tresseitz. Trosseitz. Trasseitz. Trasseiz. Traschütz.
b) **trъstьnica*, pol. *trestánáića* „Rohrbach“ (porównaj pol. *Trzcienica*):
Triseneitz.
c) **trъstina*, pol. *trestáina*, p. *trzcina*, kasz. *strzecina*, łuż. *ścina*, cz. *třtina* „Röhricht“:
Brückner. Sl. A.: Trastein. Drastin.

254. *turъ* „taurus, Auerochs“.

a) *turica*, poł. *taurúića* „Auerochsenwald. Auerochsenbach"; cf. serb. i sła. *turica*:

Thaurötzsch (lecz może także być *kaurúića*; cf. Nr. 109 a).

255. *tъma* „tenebrae. Finsternis".

poł. *ťáma*, p. i głuż. *ćma*, dłuż. *śma*, cz. *tma*.

a) *tъmьnъ*, poł. *ťáman* i *ťámny*, p. *ciemny*, gł. *ćémny*, dłuż. *śamny*, cz. *temný* „finster":

Tomendole t. j. stpoł. *ťaman doł* = n. „finstres Thal".

256. *u-* „ad i au-, bei, an. weg-, ab-".

stpoł. *u*, npoł. *eu* i *weu*, p. *u*, głuż. *wu*, dłuż. *hu*, cz. *u* resp. *ú*.

1. **u-domъkъ*, poł. *eudümůk*, l. mn. *eudümky* „Fluren am Haus. Haus-fluren":

Aedomken. Heidömken. Heidümken.

2. **u-dvorьnъ*, poł. *eudörny* „am Hof. bei der Meierei befindlich"; *eudörne* (sc. *pûjûny*) „Fluren am Hof resp. an der Meierei":

Aedöhrn.

3. **u-gola*, poł. *euǵůla*, l. mn. *euǵůlé* „Fluren an der Heide, Heidestücke":

Haiguhlen-Kuhle.

4. *ugonъ*, poł. *weuǰůn*, głuż. *wuhon* „Viehweg. Viehtrift":

Wanjohn.

5. *ugorěti* „uri. verbrennen".

a) **ugorъ*, dem. **ugorъkъ*, poł. *weuǰör* i *weuǰörak* (l. mn. *weuǰörái* i *weuǰörkái*), p. *ugor* i *ugorek* „Brachfeld. Brachacker". głuż. *wuhor* i *wuhork*, cz. *úhor* „Brandfleck im Acker":

Vigoren. — Wickerah. Wanjörken. — Hongohr.

b) **ugorělina*, poł. *weuǰör(ë)láina* „Brandfleck im Acker. Brachfeld":

Weihjoerlein.

c) **ugorьnište*, poł. *weuǰörnáiště* „Brandfläche. Brachfeld":

Jankerneitz.

6. **ukremenьnъ*, poł. *eukrêmin(n)y* „am Kieselsteinlager befindlich"; *eukrêmin(ne)* (sc. *pûjûny*) „Fluren am Kieselsteinlager":

Aekermins.

7. **umočije,* n. sg., poł. *eumücje* „Flur am Sumpf“:
Heimatzen.

8. **uparъ,* poł. *weupor,* l. mn. *weuporâi* „Brandstellen, Brandacker. Brachfeld“ (cf. białorus. *poparъ* „Brache“):
Vohmprey.

9. **u-pastvije,* poł. *eupostwje* „Flur an der Hutung“ (cf. Nr. 168):
Embatz.

10. **ustanica,* poł. *eustanâića* „Flur am Standort“ (cf. Nr. 225, b):
Hustanz.

11. **ustavъkъ,* stpoł. *ustawâk* „Flur am kleinen See, am Teich“:
Uhstack-feld.

257. *u l i j ъ* „alveus, Bienenstock“.
stpoł. *ul* i *wul,* npoł. *weul,* p. *ul,* głuż. *wul,* dłuż. *hul,* cz. *úl* „ausgehöhlter Baumstamm als Bienenbeute“.
a) **ulina,* poł. *weuláina* „Gegend mit Bienenstöcken“:
Ohljin.
b) *ulište,* poł. *weuláistė,* cz. *úliště* „Standort der Bienenstöcke“:
Uleitz. Ulitz. — Aleiten (corr. ex Auleitzen).

258. *u s t a* „os, Mund“.
a) *ustije* i *ustina* „ostium“, poł. *weustje* i *weustáina,* p. *uście,* cz. *ústí* „Mündung eines Flusses“:
Braun. A. Vorsf.: Feiste, Faidsche, Faistaine.

259. *v e l i j ъ* „magnus, gross“.
poł. *weli* i *wili,* p. *wieli,* sorb. *wjeli,* cz. *veli; weli* i *wili lës (los)* = n. „grosser Wald“; i opuściwszy appellativum *lës* tylko:
Der Fehl. Fell. Fiel. Viel (w istocie jeszcze dzisiaj wielki las obok Wustrowa) — Gross-viel.

260. **vęzъ* „ulmus, Ulme. Rüster“.
poł. *wąz* i *węz* (l. mn. *wązi* i *węzi),* p. *wiąz,* głuż. *wjaz,* dłuż. *wěz,* cz. *vaz:*
Vehnschen. Baansen. Banser-grund. Beinsen. Mauschepanz i Moschefanz (1326 Mussikevantz)=poł. *Mâisi* lub *Mâsi vąz* (stsł. *myšiję* l. *mašiję vęzъ)* = n. „Mäuse- resp. Moor-ulme“.

261. *vino* „vinum, Wein".
pol. *wainü*, p. i łuż. *wino*, cz. *víno*.
a) *vinьnica*, poł. *waináića*, p. *winnica*, łuż. *winica*, cz. *vinice* „Weinstock. Weinberg":
Wieneitz. Wieneitzen. Fineitz. Finnöh (corr. ex Finneitz).

262. *virъ* „vortex. Wasserwirbel. springender Quell. Spring".
stpoł. *wir*, npoł. *wâr*, pol. *wir*, cz. *vír*, słó. i serb. *vir*:
Wöhr. Wöhren. Wieren. Wahrens. — Wierk (dem. **wirzkъ*).
a) **virina*, poł. *wâráina* „Gegend mit Quellwasser":
Wirjahn.
b) **virište*, poł. *wâráistė* i djal. *wiráistė* „Platz mit Springquellen":
Warreitz. Wirreitz. Wirreiz. Wirreitz-heide. Wirritz. — Feiertsch.
c) **virovьcь*, stpoł. *virowâc*, npoł. *wârüwâc* „kleiner Spring. Quickbörnlein":
Vierfatz-Riethe.

263. *višnja* „cerasus, Kirsche, Weichselkirsche".
poł. *waisńa*, p. *wisznia* resp. *wiśnia*, łuż. *wišnja*, cz. *višně*.
a) Gottfeitz i Gottfeitzen t. j. vox hybrida z Kot-feitzen lub Katen-feitzen = niem. „Katen-kirschbäume t. j. die den Kotsassen resp. Büdnern, Häuslern gehörigen Kirschbäume (Kirschpflanzung)"; cf. niem. Kottwisch, Kattwisch = Büdnerwiese. Kottbarch = Büdnerberg.
Twerfeitzen t. j. vox hybrida z Twer-feitzen = niem. „die quer resp. schräg stehenden Weichselkirschbäume"; cf. oddz. I Nr. 47 i 262 Dick-feitzen i Gross- u. Klein-Witt-feitzen.
b) adj. poss. **višenьnъ*, poł. *waisenny*, p. *wisienny*; *waisen(ny) dŭł* = „Kirschenthal":
Feitzentillen. Feitzendöhlen. Fiesentill. Futzdahl.

264. *vitati* „hospitari, beherbergen".
a) **vitište*, poł. *witáistė* „Herberge":
Witeitzen. Widdeitz. Widdets.—Brückner. Sl. A.: Widdeiz.

265. *volja* „voluntas, libertas. Wille, Freiheit".
poł. *wâla*, p. *wola* „Freigrund", głuż. *wola*, dłuż. *wóla*, cz. *vůle*.
a) **voljenica*, poł. *wâlenáića* „Wahlgrund, Freigrund":

Folgeneiz.

b) **volište*, poł. *wáláistě* „Wahlplatz, Freigrund“:
Volleitz. Volleitz-stücke. Volleitz-wiesen.

266. *volъ* „bos. Ochse“.

poł. *wół*, p. *wół*, łuż. *woł*, cz. *vůl:*
Foljürns t. j. poł. *wółüjórnáića* (stsl. **volo-gorьnica)* = n. „Ochsenhügel, Ochsenhübel“.

267. *vranъ* „niger — corvus. schwarz — Rabe“.

poł. *worán* i *worny* „schwarz“. *wornó* „Krähe“. p. *wrony* i *wrona*, głuż. *wrona*, dłuż. *wron*, cz. *vraný*.

a) poł. *worán* (sc. *pütük*) „Schwarzbach“:
Warran. Warrahn.

b) **vranawa*, poł. *wornawa* „Schwarzbach“:
Warnau.

c) *vranovъ* (adj. poss. od *vranъ* „corvus“). poł. *wornüw(y); wornüw(ü)* (sc. *püli*) „Krähenfeld“:
Vornei. Vorneuh.

d) **vranica* l. **vranište*, poł. *wornáića* „Krähenbach“ lub *wornáistě* „Krähenbusch, Krähenfeld“:
Warneitzen.

268. *vrъba* „salix, Weide, Weidenbaum“.

poł. *wurba*, p. *wierzba*, łuż. *wjerba*, cz. *vrba*.

a) **vrъbica*, poł. *wůrbáića* „kleine Weide. kleines Weidengebüsch. Weidenbächlein“ (cf. cz. *vrbice)*:
Farbeitz. Vorbeitz-feld. Foebitzen (corr. ex Forbeitzen).

b) **vrъbina*, poł. *wůrbáina*, p. *wierzbina*, łuż. *wjerbina*, cz. *vrbina* „Weidenholz. Weidengebüsch, Weidicht“:
Vorbein.

c) *vrъbьnica* (dominica palmarum), poł. *wůrbnáića*, łuż. *wjerbnica* „Weidengestrüpp, Weidenbach“:
Warpneitzen. Wapneitzen (pro Warbneitzen). Wappreits (corr. ex Warpneitz).

269. *vrъchъ* „vertex, Gipfel. Höhe“.

poł. *würch*, p. *wierzch*, łuż. *wjerch*, cz. *vrch:*
Fargs-wiesen = *würch* + wiesen = n. „Höhen-wiesen“.

a) **vrъšьkъ*, poł. *würsůk* (l. mn. *würsky)*, łuż. *wjeršk*, cz. *vršek*, „kleine Höhe, Hügel“:

Wirsken.

b) **vrъšьnъ*, poł. *wårsån* i *wårsny*, łuż. *wjeršen* i *wjeršny* „auf dem Gipfel, der Höhe befindlich“:
wårsne (sc. *kǫsåi* l. *püǵüny)* „Fluren auf der Höhe“:
Varsen. Varsen-stücke. Varzen. Vorssen.

c) **vrъšava*, poł. *wårsawa*, p. *Warszawa* „Ort resp. Land auf der Höhe; Höchstedt, Hochland“:
Warsau.

270. **vyšijь* i adv. *vyše* „altior. altius, höher“:
poł. *wåisi* i *wåis(e)*, p. *wyższy* i *wyżej*, gluż. *wyšši* i *wyše*, dłuż. *wyšy* i *wyše*, cz. *vyšší* i *výše:*
Weiselaney i Weislanei t. j. poł. *wåisje lanje* (stsl. *vyšije lьnije*, n. sg.) = niem. „das höher gelegene Flachsfeld, Leinstück“.
Vissanung (corr. ex Vissalung) t. j. poł. *wåisi ług* „der höher gelegene Hain oder das Land oberhalb des Haines“.
Feispel t. j. poł. *wåisje püli* = niem. „höher gelegenes Feld, Hochfelden“. — Wiskar, Wiscar-wiesen i Fiscarr t. j. poł. *wåisja ǵöra* = n. „der höhere Berg“.

271. *za-* „post, hinter“.
stpoł. *za*, npoł. *zo* i djal. *za*, p. łuż. i cz. *za*.

1. **za-bělovъka*, poł. *zabëłüwka* „Flur hinter dem Weissbächlein“ (cf. Nr. 5):
Zabeleitk (corr. ex Zabeleifk).
2. **za-blanьskъ*, poł. *zobłånske* (sc. *püǵüny)* „Fluren hinter dem Dorfanger (cf. Nr. 6):
Sobloms. Soplans. Sopplamm. Sabelangs.
3. **za-blatьce*, poł. *zobłåtce* „Flur hinter dem Sumpfwäldchen“ (cf. Nr. 7):
Sifflaschen.
4. **za-brězije*, poł. *zabrëzje* „Flur hinter dem Birkenbusch“ (cf. Nr. 12 i poł. nazwę m. *Zabrzezie)*:
Sapressen. Sapereesen.
5. **za-buky*, stpoł. *zabuky*, npoł. *zobaukwy* „Flur hinter den Rotbuchen“ (cf. Nr. 17):
Sabock. Saboeks-wiesen.

6. **za-dołъ*, poł. *zodûł* „Flur hinter dem Thal“ (cf. Nr. 28): Sohdahl.
7. **za-drěnikъ*, pol. *zodrink* „Flur hinter dem Kornelkirschbaum“ (cf. Nr. 30): Sodrink.
8. **za-dvory*, dem. **za-dvorъky* i **za-dvorъnište*, pol. *zadöry*, *zadörky* i *zodörnáistě* „die grossen resp. kleinen Fluren resp. der Platz hinter den Höfen resp. der Meierei“ (cf. Nr. 34): Sadern. — Saderken. — Soderneitzen.
9. *za-gonъ* „sulcus“, stpoł. *zagon*, npoł. *zoǵün*, p. *zagon*, głuż. *zahon*, cz. *záhon* „Ackerbeet, Ackerfeld, Gewende, Flur“: Sagan. Saga-feld (pro Sagan-feld). Zagens.

Uwaga. Przy niektórych wsiach wendyjsko-połabskich zamiast tego dolno-niemieckie: achter Höven. achter Höfen i także vox hybrida: achter Döhren t. j. gniem. „hinter den Höfen“.

10. **za-golica*, pol. *zagül(ái)ća* „Flur hinter der Heide“ (cf. Nr. 44): Zaguhls-wiesen.
11. **za-gora* i dem. **za-gorъka*, poł. *zaǵöra* i *zaǵörka* (l. mn. *zaǵörkǎi*) „Fluren resp. kleine Fluren hinter dem Berge, hinter dem Höhenzug“, p. *zagórze*, cz. *záhoří* (cf. Nr. 46): Sagera. Sagra (Brückner, Sl. A.). Saghören. Sagers-feld. Seggor. Sagurken.
12. **za-gradъ*, poł. *zagard* i *zogórd* (cf. cz. *záhradí*) „Flur resp. Gegend hinter der Schanze, der Burg“ (cf. Nr. 50): Sagert. Sagorts. Zigarrth. Zigar. Cigar. Cigaarte.
13. **za-grъby*, poł. *zogârby*, młr. *Zahorby* „Fluren hinter dem Hügel, Höhenzug“: Sugarben.
14. **za-gumьna*, pl., stpoł. *zagumna*, npoł. *zoǵaumna* „Fluren hinter dem Tennenplatz, hinter den Scheunen; cf. n. miejsc. dłuż. *zagumna* (cf. Nr. 56): Saquams. Saquams-ort.
15. **za-gvozdь* i **za-gvozdije*, poł. *zaǵüzd* i *zaǵüzdje* l. *zaǵüzdí* (cf. sorb. *Zagozd*) „Gegend hinter dem Wald, Hart“ (cf. Nr. 57):

Sagast-feld. — Saguschie-feld. Sagusch. Zageist.

16. **za-jamьky,* poł. *zo-jomkâi* (dat. pl. *zo-jomkom)* „Flur hinter den Gruben (Lehmgruben), Höhlen" (cf. Nr. 70):
Joyeinkum i Jojemskum: zepsute lub błędnie zapisane zamiast *Zojomkâi* lub *Zojomkom.*

17. *za-kaznь,* stpoł. *zakazń* i *zakazńa,* npoł. *zokozń* i *zokozńa,* głuż. *zakaznja,* dłuż. *zakazń* „verbotener Platz, Waldgehege, Schonung":
Sakaasen. Sakas. — Sokohsen. Sokhosen. Sookosen. Sookhosen. Do tego popsute: Sötösen i Sütösen.

18. **za-kъrište,* poł. *zakârâistė* „Platz resp. Flur hinter den Sträuchern, den Stubben, dem Gestrüpp" (cf. Nr. 112):
Sakreitz.

19. **za-lǫgъ, *za-lugъ* i dem. **za-lužьkъ,* poł. *zołųg* i *zołng* i *załuzâk* (l. mn. *załuzky)* „Flur resp. kleine Fluren hinter dem Hain resp. Wiesenbruch" (cf. Nr. 115 i Nr. 128):
Salung. Solung. Solang. Soalang. Sulang. Solonstücke. Schanangs (corr. ex Solang). — Sola. Soleik. Salock (Braun. A. Vorsf). Ciloh. Salau (Brückner. Sl. A.). — Sohlske. Saalsken. Sahlken (corr. ex Sahlsken).

20. **za-lavy,* poł. *zołowâi* (cf. n. miejsc. mlr. *Załavje)* „Fluren hinter dem Holzsteg" (cf. Nr. 117):
Sehlawen.

21. **za-lazъ* resp. **za-lazije,* stpoł. *załaz* i *załazje,* p. *Załazie* „Flur hinter der Rodung, dem Neubruch" (cf. Nr. 118):
Salas-stücke.

22. **za-lěsije* i **za-lěsьkъ,* poł. *zalësje* i *zalësâk* (l. mn. *zalëský),* p. *zalesie,* cz. *zálesí* „Gegend resp. kleine Fluren hinter dem Busch" (cf. Nr. 121):
Brückner, Sl. A.: Saleisch. Saleitsch. Salais.— Salleisken.

23. **za-lomъ* resp. **za-lomije,* stpoł. *załom* lub *załomje,* npoł. *zołüm* lub *zołümi,* p. *załom,* sorb. *załom,* cz. *zálom* „Fluren hinter dem Neubruch, Steinbruch" etc. (cf. Nr. 125):
Salems-stücke.

24. **za-mogylje,* poł. *zamogylé* l. *zomügjâlé* (wym. *zomüdjele)* „Fluren hinter dem Hünengrabe" (cf. Nr. 138):

Samodel. Samodel-gärten.

25. **za-močije*, stpoł. *zamočje*, npoł. *zomäcje* „Flur hinter dem Morast. Sumpf" (cf. Nr. 139).
Sammatz. Zamosch.

26. **za-morica*, poł. *zomóráića* „Flur hinter dem kleinen See" (cf. Nr. 141):
Semeranz (corr. ex Sömöraiz).

27. **za-niva*, poł. *zanáiwa* „Flur hinter dem fruchtbaren Ackerland" (cf. Nr. 150):
Zanehf. Zaneif-wiesen.

28. **za-pątь*, poł. *zopųt*, l. mn. *zopųté* „Fluren hinter dem Dorfwege" (cf. Nr. 170):
Sopungten. Sopung.

Uwaga. Parum-Schulze (cf. Hilferding. str. 33) pisze: Sopunsten (zamiast Sopuneten) heisst hinter den (dem) Weg. Weg heisst pungt.

29. **za-pasčkъ*, stpoł. *zapasčk* „Flur hinter dem Bienengarten" (cf. Nr. 169):
Sapaask.

30. **za polica*, poł. *zapüláića* „Flur jenseits des Feldbaches" (cf. Nr. 180):
Sapels. Sabelsch. Sepäls.

31. **za-polje*, stpoł. *zapole*, npoł. *zopülí*, p. *zapole*, cz. *zápolí* „Flur, Gegend hinter dem freien Felde":
Sabeln (ex Sapolen resp. Sopülen).

32. **za-pustъ*, stpoł. *zapust*, npoł. *zopeust* (l. mn. *zopeustáí*) „Flur hinter der Einöde, Einöde, Waldesdickicht" (cf. Nr. 193); por. stpoł. *zapust* „Hain. Dickicht":
Sopost. Sapeuschen. Zapussen. Schapas.

33. **za-rulja*, poł. *zarüla* „Flur hinter dem Ackerland" (cf. Nr. 194):
Brückner, Sl. A.: Saaruhl.

34. **za-rčije* i **za-rčky*, poł. *zorčje* i *zarčkáí*, p. *zarzecze*, cz. *zářečí* „Gegend resp. Fluren jenseits des Flusses" (cf. Nr. 276):
Soreitz. Sareitz-feld. Zarreitz (por. n. miejsc. gł. *Zarč*). Zahreitzen. Zörtz. Zarenze(corr. ex Zareeze).—Sarücken.

35. **za-rokytina*, poł. *zorûkytáina* „Flur hinter dem Röhricht“ (cf. Nr. 203):
Zerrüthzeits.

36. **za-rovy*, poł. *zarûwy* „Fluren hinter dem Graben“ (cf. Nr. 204):
Sarröben.

37. **za-stavije*, poł. *zostowje* „Flur hinter dem Teich, Damm“; por. n. miejsc. młr. *Zastavje* (cf. Nr. 225, c):
Sostohm (corr. ex Sostow).

38. **za-strělište*, poł. *zostrêláistė* „Flur hinter dem Schiessplatz“ (cf. Nr. 233):
Sosterleitzen. Sösterleitzen.

39. **za-tokъ*, poł. *zatûk*, p. *zatok*, cz. *zatoka* „Einfluss, Flusskrümmung, Wasserwirbel im Fluss“ (cf. Nr. 245):
Satück.

40. *za-tonъ*, stpoł. *zaton*, npoł. *zotün*, cz. *zatoň*, sła. *zaton* „Aushau, Bucht, Verhau, Sandbank“ i **za-tonište*, poł. *zatûnáistė* „Platz mit Verhau, Gehege, Landbank“ etc.:
Zaaten. Zaden. Sodahn. — Satineitz.

41. **za-valъ* i dem. **za-valъkъ*, stpoł. *zawal*, npol. *zowol* i dem. *zowolák* (l. mn. *zowolkŷ*), p. *zawał* i *zawałek* „Verhau, Hindernis, Sperre, Flussperre“, por. n. miej. dłuż. *Zawal*:
Savel-land. Zabel. — Sawahlk. Sowolk. Sowolken.

42. **za-zelište*, poł. *zoziláistė* „Platz, Flur hinter den Kohlgärten“ (cf. Nr. 273):
Soseleitzen. Schüseleitzen.

Uwaga. Zamiast tego w niektórych wsiach w niemieckiem tłumaczeniu: „hinter den Kohlgärten“.

272. **za-glava*, dem. **za-glavъka* (cf. *za* + *glava*).
pl. **za-glavy* i **za-glavъky*, stpoł. *zagławy* i *zagławky*, npoł. *zogłáwăi* i *zogłáwkăi* „die hinter *(za)* den Hauptflurstücken *(głáwăi)* gelegenen grösseren resp. meist kleineren Endstücken der Feldmark der polabischen Dörfer“. Pola tej nazwy znajdują się zawsze na pograniczu, a więc za głównemi polami; Parum-Schulze, p. 192 (Hilferding, str. 35) podaje niedokładnie: Soglaw ist so viel als Kopf. Kopf heisst glaw:

Saglafen. Sagelaffen. Sagelaf. Sagelav. Saggelafs-feld. Saggelafs-garten. Sagalaf-stücke. Sagleben. Zagelapp. Säge-Laffen. Saga-feld (corr. ex Sagelav-feld). — Sogelof. Sogelow-stücke. Sogeloh. Soloff. Soloffen. Sollaf-feld. Solofts. Selof. – Suglofen. Sugloven. Suglovven. Sugeloh. Sulafein (corr. ex Suglafen). — Sagelafken. Sagelofken. Sagelefken. Zagelofken. Sagelaften. Sagelofen. Salofken. — Sogelafken. Sogelofken. Sogeloffken. Zogelofken. Sogolafken. Sogolofken. Solafken. Solofken. — Sugolofken. Sugelaken. Sulofken.—Brückner, Sl. A.: Sagelafken. Sagelaffken. Sogelafken. Sagellafk. Sogelafk. Saolafken. Saollaf. Saollappen. Sallappen. Solafken. Sollafken. Solafchen.

273. *zelije* „olera, Kraut, Gemüse".

poł. *zíle* „Gras, Kraut, Weide". p. *ziele*, głuż. *zelo*, dłuż. *zele*, cz. *zelí*.

a) **zelina*, poł. *ziláina* i djal. *żoláina* i dem. *ziláinka*, p. *zielina* i *zielinka*, łuż. i cz. *zelina* „grünes Gemüse, Kräutergewächse, dann Land für dasselbe":

Sielen. Zülen. Seelen-berg (= Gras-berg). Salein. Sallien. Solein. — Schilleink.

b) **zelište* i **zelьnište*, pol. *zeláistė* i *ziláistė*, *zelnáistė* i *zilnáistė*, cz. *zeliště* i *zelniště* „Krautland, Gemüseland, Krautacker, Krautfeld" (cf. oddz. III Nr. 32):

Seleitz. Seleitzen. Seleitz-kanzen (cf. *конец*). Seleits-kanzen. Zeleitz. Zeeleitz. Zeleitzen.

Sileitz. Sieleitz. Silitz. Sielitz. Sileiz-berg. Sieleitz-berg. Sieleitz-moor. Sieleitz-gärten. Sileitzen. Sieleitzen. Sieleissen. Zieleitz. Zieleitz-gärten. Zieleitzen. Zieleitsche. Zielitz-wiesen. — Soleitzen. Schüleitz. — Fieleitzen (falso scriptum pro Sieleitzen). Seiseitzen (falso scr. pro Sieleitzen).

Sielneitz. Sielneitz-feld. Saleneitz. Zäleneitz.

Brückner, Sl. A.: Sileiz. Sileitsch. Zieleiz. Zieleitz. Zieleitsch. Zigeleiz. Zileisk.

Braun. A. Vorsf.: Seeleitz. Zieleitz. Zieleitsche. Ziegeleitsche. Zielästge.

Uwaga. Natomiast w niektórych wsiach połabsko-wendyjskich w Lüneburskiem przetłumaczono odnośne wyrazy na

niemieckie „Kohlgärten, Kohlstücke (także „Sieleitzgärten“) i w tych wsiach stale nie są w użyciu nazwy połabsko-słowiańskie: Sieleitz, Sieleitzen etc.

274. *zǫbrъ* „bos iubatus, Wisent“.

pol. *zǫbr* i *zubr*, p. *žubr* i *zǫbr*, cz. i łuż. *zubr*.

a) **zǫbrica*, stpoł. *zubrica* (cf. młrus. *zubrica*, głuż. *Zubrnica*) „Wisentwald“:

Suberitz-feld.

275. *žaba* „rana. Frosch“.

stpoł. *žaba*, npoł. *zobó*, p. łuż. *žaba*, cz. *žába*.

a) *žabina*, poł. *zobáina* i djal. *zabáina*, głuż. i cz. *žabina* „Froschlaich, Froschwiese“ i tym pod.:

Sobein. Sobbein. Soffein. Sabein. Sabeins. Schawahn. Seebens. — Brückner. Sl. A.: Saffin.

276. *žarъ (po-žarъ)* „aestus. Brand“.

stpoł. *žar*, npoł. *žor*, p. *żar*; **z-žar*, a właściwie **ždžar* (= **iz-žarъ*): głuż. *ždžar* „weggebranntes Waldstück“, cz. *žďár* „Waldbrand *(osada vzniklá na vypálenym místě, na místě vypáleného lesa)*“; pr. n. miejsc. p. *Ždżar(y)*, *Ždziar(y)*.

Soar. Sohr. Saaren. Sohren, Schloar (corr. ex Schoar).

a) dem. **žarъkъ* l. **ždžarъkъ*, stpoł. *żarak*, npoł. *zorak*, l. mn. *żarky* l. *zorkái* (wym. *zortjai*) „kleine Brandstelle im Acker, kleine durch Brand gelichtete Stelle im Walde“ (por. n. miejsc. łuż. *Ždżarki*):

Soreck. Sohreck. Sorick. Sorack. Soracks-feld. Schonack (falso script. pro Sohrack). Schährik. Scherrick.

Seerig. Seering. — Saaraken. — Schork. Sörck. Schoerk. — Schörken. Scheerken. Scheerkens. Sürken-berg. Zeerken. — Lehrkein (corr. ex Sehrkei-n). — Sortjei. Schörties. Sartschei i Sarschei (ex Sartjei). Sorjü (ex Sortjei). Zarten (ex Sartjei). Sohrklei-stück (corr. pro Sohrkei lub Sohrtjei-stück).

b) **žarište* l. **ždžarište* i **žarovište* l. **ždžarovište*, pol. *zoráistě* i *zoráwáistě* „Brandstelle im Acker resp. Waldbrandstelle“:

Soreitz. Sareitz. Sareitz-feld. Zarreitz. Zahreitzen (cf. Nr. 271, 31). — Sahrfeitzen. Sohrweiz (Brückner. Sl. An.).

Uwaga. Jednakże pochodzenie większej części nazw tutaj wymienionych z wyjątkiem tych, które mają wyraźną połabską

końcówkę, można także wywodzić od dolnoniemieckiego „sor“ (= suchy, ubogi w wodę).

277. **želězo* „ferrum, Eisen“.

poł. *zĕlozü*, p. *żelazo*, głuż. *żelezo* i *zelezo*, dłuż. *zelezo*, cz. *železo*.

a) adj. *želězьnъ*, poł. *zĕlĕzůn* i *zĕlĕzny* i *zĕlozny* „eisern, von Eisen, Eisen-“: *zĕlĕzůn* (sc. *vàr)* i *zĕlĕznė* (sc. *zrĕtü)* „Eisenquelle“; *zĕlĕznė* (sc. *mëstü)* „eisenhaltige Stelle“:

Seelisen. Schliesen. Sielesen. Soleisen.

b) **želězьnište*, poł. *zĕlĕznáistė* „Platz mit eisenhaltiger Erde, eisenhaltiger Boden“:

Schleseneitz. Schleseneitzen.

278. *žito* „frumentum, Getreide“.

poł. *zaitü*, p. i dłuż. *żyto*, głuż. i cz. *žito*.

a) **žitište*, poł. *zaitáistė*, cz. *žitiště* „Getreideland, Kornboden, Kornacker“:

Scheideitz. Scheideitzen. Scheiditz. Schiedeitz.

b) **žitъcь*, poł. *zaitůc (zaitc)* „Kornboden, Kornkammer“ (por. n. miejsc. sorb. *Žitc*, n. *Zeitz)*:

Schetzen. — Brückner Sl. A.: Zeisz. Zeisch. Zisz.

279. *žirъ* „pascuum, Weide“.

stpoł. *žir*, npoł. *zůr* i djal. *zir*, p. *żyr* i *żér*, cz. *žír;* adj. poss. stpoł. *žirůn* i *žirny*, npoł. *zůrůn* i *zůrny*, djal. *zirůn* i *zirny*, p. *żyrny* i *żérny*, cz. *žírný* „zur Weide gehörig“: Schier. Schirr. Schieren. Schirren. Scheeren. Seers. Zirnen. Zirenen. — Sarne-Berg. Zehren-berg (t. j. n. „Weide-berg, Hutberg“: nazwa niektórych gór w Saksonii). — Mäkenschier t. j. stpoł. *mokůr* resp. *mokry žir* = n. „feuchte Hutung“. — Winkschill: zepsute zamiast Lungschier t. j. stpoł. *ług* + *žir* = n. „Weide im Waldsumpf, Hainweide“.

Uwaga, Niektóre z tych nazw należy zapewne odnieść do połabskiego pierwiastka *sůr* (cf. Nr. 243).

a) **žirište* i **žirovište* i **žirъnište*, poł. *zůráistė* i *zůrüwáistė* i *zurnáistė* „Weideplatz, Weideland“; cf. p. *żérowisko* „Futterplatz“:

Scheireitz. Scheirreitzen. Sereitzen. Zersen (ściągnięte z Zereitzen). — Serbeitz. Sierfeitz. — Serneitz. Sereneitzen. Sur-

neitz. Sürneitz. Scharneitz. Scharneitz-wiesen. Schlarneitz (corr. ex Scharneitz). Zehreneitz. Zirseneitz (corr. ex Züreneitz). Zarniss.

b) **žirovina*, poł. *zarüwáina* „Weideland, Futterplatz“: Sehrmien (falso scr. pro Sehrwien).

280. *žrěbę* „pullus, Füllen, Fohlen“.

poł. *zribą (zribę)* i *zdribą*, p. *źrebię* i *źrzebię*. kasz. *zgrzebie* i *zdrebie, zgrzebian* i *zdrebian*, głuż. *žrěbjo*, dłuż. *žŕeb́e*, cz. *žříbe*: Schribahn - stücke. Schriebahn - stücke. Schrieben - stücke. Schrebschnee-stücke. — Striebang-stücke. Striebank-stücke. Striwein-stücke t. j. niem. „Fohlen-stücke. Fohlenweidestücke“. — Tribengs-feld (corr. ex Sribengs-feld) = n. „Fohlenkoppel-feld“. — Schräben-dieck = n. „Fohlen-deich“.

a) **žrěbenište*, poł. *zribėnáistė* i *zdribėnáistė* „Fohlenkoppelplatz. Fohlenkoppelfeld“:

Schriebeneitz. Striebeneitz. — Striedeney-wiesen i Strieneitz-wiesen: corr. ex Striebeneitz-wiesen.

281. *žrělo* i *žrъlo* „fons, Quelle“.

poł. *zrëłü* i *zärłü*, p. *źródło (źrzódło)*, głuż. *žórło*. dłuż. *žrědło*, cz. *žrídlo*, sła. *žrielo*; adj. poss. *zrëłüwy* i *zarłüwy*: Schrelew-wiese. Schrelepp. — Scharlau.

282. *žuželь* i *žukъ*, dem. **žučьlь* „scarabaeus. Käfer“.

poł. *zeuzel* i *zeuzela* lub *zeucal* (cf. *zeuk* „Rosskäfer“). p. *žuk* i *žuczek*, ros. *žuželь* „carabus“. cz. *žížela* „Ungeziefer“. sła. *žúžela* coll. „Mäuse. Fledermäuse“ etc.

a) adj. poss. **žuželijь* l. **žučelijь*, poł. *zeuzeli* l. *zeuceli*:

Seisel-berg t. j. poł. *zeuzela ǵöra* = niem „Käferberg, Mäuseberg“ i tym pod.

Seisselauk l. Seissellauk t. j. poł. *zeuzeli łaug* l. *zeuceli łaug* = niem. „Käfergrassumpf. Mäusebruch“ i tem pod.

b) **žuželina* l. **žučelina*, poł. *zeuzeláina* l. *zeuceláina* „Käferfeld. Mäusefeld“ i tym pod.:

Seislein. Schötlein (ludowe przekręcenie dolnoniemieckie z Seislein“).

Uwaga. Porównaj Nr. 247 b. c.

C. Dodatek.

Właśnie w chwili otrzymania korekty ostatniego arkusza niniejszej pracy ukazała się w wydawanej w Hanowerze publikacyi p. t. Zeitschrift des historischen Vereins für Niedersachsen (1903) trzecia część pracy Pawła Kühnela: Die slavischen Orts- und Flurnamen im Lüneburgischen. W tym cennym zbiorze nazw pól w Lüneburskiem znajduje się 1) materyał mogący być dopełnieniem materyału zebranego przezemnie w oddziale A i omówionego w oddziale B, w nazwach gruntów z obu powiatów blekedeskiego (oddziału lüneburskiego) i olszyńskiego, a następnie 2) także materyał zupełnie nowy, dotyczący nazw gruntowych trzech powiatów: Isenhagen, Lüneburg („Landkreis“) i Gifhorn; z tego ostatniego rozporządzałem dotychczas tylko kilkoma nazwami pól (cf. p. 379). Aczkolwiek dostarczenie nowego, do tego czasu niedostępnego mi materyału, a szczególnie ogłoszenie danych historycznych z dawnych aktów i pism, a tyczących rozprzestrzenienia się Słowian w owych lüneburskich powiatach, uznaję za wielką zasługę Kühnela na polu badań nad pierwotnemi siedliskami Słowian w Księstwie lüneburskiem, to jednakowoż jego objaśnienia wydają mi się w przeważnej większości wypadków niezadawalniającemi i niewystarczającemi. Wychodząc zatem z tego stanowiska i ze względu na okoliczność, iż w obecnej pracy zamierzyłem dać możliwe pełne zestawienie szczątków języka połabskiego lüneburskich Wendów (cf. p. 322), wyjmuję z pracy Kühnela wszystkie nazwy pól i gruntów w owych pięciu powiatach, które są wedle mego zdania niewątpliwie połabskiemi, i zestawiam je na tem miejscu pod C., dołączając do nich jednocześnie swoje własne objaśnienia.

Dość liczne z przytoczonych tu nazw są identyczne z nazwami powiatów lüchowskiego, dannenberskiego i in., które przezemnie zostały zestawione pod A. a pod B IV wyjaśnione. Przy tych właśnie wszystkich nazwach, bezpośrednio zaraz po niemiecko-połabskiej formie każdej nazwy, podaję w klamrach poszczególne numery jako odsyłacze do owego IV. oddziału bez bliższego przytem zaznaczania mego, bardzo często odmiennego od Kühnela, tłumaczenia owych nazw. Jedynie w nie-

których nielicznych wypadkach okazały się potrzebnemi odsyłacze także do trzech pierwszych działów (I. II, III) części B. Przy nowych pniach i formach, znajdujących się w tym dodatku, kierowałem się zasadą podawania zrekonstruowanych przezemnie i unormowanych form staropołabskich, względnie nowopołabskich zaraz po przytoczonych nazwach, w tych zaś przypadkach, kiedy przyjmuję podane przez Kühnela objaśnienie, względnie starosłowiańską formę zasadniczą, oznaczam to skrótem Kü. Zrekonstruowanych i unormowanych odnośnych form staropołabskich, względnie nowopołabskich w większości wypadków u Kühnela brakuje.

III. A. Powiat blekedeski.

1. Ahndorf.

Leitsch-stücke i Leitschen-berg *(lëstje,* 120). Drahjahns-stücke (*dråwáina,* 32). Quas- i Quars-wiese (*chwarst,* 62).

1a. Barscamp i 3. Bleckede.

Lubki (*lubky:* stsł. *ljubz,* Kü.). Brützel-berg *(brëstela gora,* 11). Pracher-berg (*prâcherüwa göra,* III, 27). — Vitiko (w dok. Vitecowe; *Witâkowo: Witâk: Witosław,* Kü.).

6. Boitze i Fladen *(Błâto).*

Griebau (1350 *Gribowo: gribz,* Kü.). Neiben i Brods-neiben (150). Doak (corr. ex *dörâk,* 34 c). Gröpke (49 a). Breschirr *(prëdžir,* 188). Strietel-berg *(striję1,* 232 b). Kobelsche Berg *(kobâla,* Kü., cf. 89). Gaunsen *(gǫše,* 38).

7. Breese a. S. i 10. Buendorf.

Pietzen-berg (172 a). Sebeuthen-berg i -feld *(zo-beuky = zo-beutji,* 271, 5). Vorstrohren i Strohrens-berg (stpoł. *wâstrog,* 161). — Settens (*sitno,* Kü, cf. 213). Kampen *(kapina,* 8 a. *kapa* „insula", Kü.).

11. Carze i 12. Catemin.

Düpe (33). — Quas-berg (61). Peuschen-ort (*peuste,* sc. *sědło,* 193).

13. Dahlem (*Dalim: Dalimir,* Kü.) i 13 a. Dahlenburg (*Dalewo: Dal* i *Dalimir,* Kü.).

Klänsch-feld. -weide (85). -- Schwentheil (*swędało* „Brandfleck“. Kü.).

14. Dübbekold (Dupkolgk: *Dupi Kołk,* 33+81).

Kommors (*komarište,* 91). Plars-feld (173).

15. Dumstorf (1360 Dummerstorpe: *Dąbrowa,* Kü., cf. 24 k).

Husdäns (256, 10). Klänsk (86 c). Mortsk (stpoł. *morwište,* 142 a).

16. Eichdorf, 17. Eimstorf i 18. Ellringen.

Lausack (128 a). Silitz (273 b). Pries (12). — Saukencamp (*saučie pŭli,* 238). Gurken-berge (46 a). — Glainsch 42 c). Sieleitz (273 b).

19. Garge, 21. Garze i 22. Gienau.

Krautz (54). Steber (227). Jens (corr. ex Jahms, 70). Giess (*gŭzd,* 57). Goar (46). — Lause-wiese (129). Fangels (1). — Pietschen-berg (172 a). Gonsche i Gonsche-kuhle (*gǫša łauza,* 38). Saleitz (271, 22). Neitsch (*naiza,* 151 b). Pinke-berg i Pinkebergsfeld (*pánky* „Stubben“, Kü.).

24. Harmstorf, 26. Köhlingen, 27. Koestorf i 29. Kovahl.

Marrsen (*morica,* 141 a). Masselau (stpoł. *močidło,* 139 e). — Daugen (27). Kofahl-grund (I, 97). — Gleinken-feld (42 b). Branduhls-feld (28). — Neestahl (*naizüdŭł,* 151 a). Piepen-goos (stpoł. *gozd,* 57). Korlein[s] (*gŏrf[ĕ]láina,* 47 c). Seers-grund (279).

31. Leestahl (1360 Lestam: *Lĕstina,* I, 110).

Penten-bergsheide (*pánky* = *pentji:* stsł. *рѣпь, рѣпькъ).* Bauzen-berg (*baucje,* 17 a).

32. Lehmgrabe, 33. Lüben i 34. Lüdersburg.

Striebel-berg (corr. ex Strietel-b.: *striǵel,* 6). Masehr-kuhle

(močar, 139 d.). Broack (*brodăk* „kleine Furt“. Kü., cf. 13). Klanisch i Klärns-wiese (stpol. *klanište*, 86). Washahn (corr. ex Wastahn = *wåstawje*, 155. 19). Mathenei (corr. e. Wathenei a. Euthenei: *euǵünăi* a. *weuǵünăi*, 256, 4) — Sehrs-busch (279). Prim-stücke *(prëǵün*, 187. 2). — Malluck *(mał-y ług*, 128).

36. Mücklingen i Süschendorf.

Plath *(błalo*, 3). Priess-berg (12). Tarrenfitz, Taranfitz, Tarnefitz i Terrenfitz *(tårnowište*, 252 a).

38. Neetze. 40. Nieperfitz i 41. Niendorf.

Wralsk (corr. e. Wülsk. 158 a). Götschen (57). Töres *(ǵöráića*, 46 c). Düpe (33). Mötel (*müǵåła*, 138). — Veel-Berge *(wele gory*, 259). Nummerau (corr. e. Dummerau = *dụbrüwa*, 24 k). Broerk (corr. e. Goerk, 46 a). — Gröske-stücke *(greusḱăi*, Kü., cf. 546). — Flanseh *(błånce*, Kü., cf. 6 c). Behnken-berg *(ṕanḱy: pьnьkъ*).

43. Oldendorf i 45. Pommoissel.

Verdau (pro *Vor-dau: dåug*, 27). Plögen i Plögens-weg, -heide *(płåcḱe* „flache Fluren“, 176). Döhle (28). Klenz- i corr. Klerz-kamp (85). — Peusch-ort, -hof *(peuste* sc. *sědło* „wüste Mark“, 193). Serk-stücke *(zorḱy*, 276 a).

50. Resseln (w dok. Ressen: *Råžina*, I, 194). 51 Ricklingen i 53. Seedorf.

Bautz-berg (17 a). — Gehrken-kamp (46 a). Paschen-kamp (168 b). Row-land (204). Kabus (corr. e. Salus: *załuz* a. *załuzje*, cf. 271, 19). — Kuhlink (*kolnik* „Sumpfwiese“. 81). Klefein *(głåwáina*, 41 a). Masehr-Kuhle (139 d).

56 a. Süttdorf i 58. Tangsehl (*Tạzel-o*, Kü.).

Kreiz-kamp (104). Rienken-bergheide (corr. e Rieken? 199).

61 a. Vogelsang.

Seers-feld (279). Goh-fahrten (pro Gohs-fuhren: *gozd[ne] pogony* „Waldfluren“, 57 a). Dambraten-horst (*dạbrawka*, Kü., cf. 24 l). Ihlan-stücke (64). Lauen (117).

62. Walmesburg.

Paarlangen (191. 5). Nuben i Neben (135 a). Argelei (*eujülăi* pro *eujülé*, 256. 3). Damschen-berg (stpoł. *dąbčina*, 24 h). Pohl-stücke. -wiesen (180). Kluhns (85). Branduhl (28). Appelei (155, 17).

65. Wendisch-Bleckede i 66. Wendisch-Thun.

Deetzen (*dëdičina* „Erbstück", 25 b). — Poppeln i Pöppeln (184). Witz-berg (*wüsăi* „Espen", 160). Lause-Kuhle (129).

IV. Powiat Olszyński.

1. Abbendorf i 2. Aljarn.

Wören (262). Clenzen (85). Johnknen-kuhle (pro Jomken, 70). Rütken (*rükăita*, 203). — Prekuest (*prëjüzd* „Flur vor dem Laubwald"). Sieleitz-berg. -grasfeld, -wiesen (273 b). Drummbruche (*dąbrüwka*, 24 b).

5. Bankewitz i Rohrstorf i 5 a. Barnsen (1296 Bernhusen: *Bårno*).

Seinitz-moor (corr. e Sieleitz-m. 273 b). Lang-wiesen (115). Grabsa (stpoł. *grabica*, 49 c). Ruptheiu (203 a). Plasken (176). — Brönn (*bårnü*, 15). Brützken (*bristky*, 11 a).

6 a. Bevensen i 8. Boicke mit Schlankau.

Paths-berg (*pastwa* „Hutberg", 168 b). Brüllein-Kämpe (*brylina* „Schollenland". Kü.). Lohn-berge (*łomy*, 125). — Buhnsen (corr. e. Gahnsen = *gośe?*) — Messehr (*mücar*, 139 d). Stoopken (*stowky*, 225 c). Beguhn-wiesen (*püjün*, 179).

8 a. Bockholt, 9. Bollensen i 9 a. Bohlsen.

Dohrken-kamp (34 b). Gnälken-stücke (*gnałke* = *gnåłe* sc. *kosăi* resp. *gnałkăi* = p. gniłki „faule Stücke", Kü.). Blaas-feld (*płast*, 173). Soloffen (272). — Wasken-Kuhle (stpoł. *wüsiky* „Espen", 160). Schamau (*šumawa* „Waldstück", Kü.). Wilkruhn (Wilschuren?, 158). Langthun (*łąkăi*, 116). Verschnohen (corr.

ex Verstrohen = *wástrog*, 161). Cummlitz (corr. ex Cremmlitz. 102 b). Klatzen-berg (87). Nohrn (stpoł. *norje* a. *nory* „Höhlen". Kü.. 152). Gröbken (49 a). Rofken (stpoł. *rowky* „kl. Gruben". Kü.. cf. 204). Glanken (pro Glainken, 42 b). — Flooth (*błato*, Kü. cf. 7) Wihr-wiesen (262). Setschen (synk. e. Sötösen, 271. 17).

10. Bomke.

Deelen (stpoł. *dëły*, 26). Paarlegen (191. 5). Trassen-wiesen (*tůrstne łǫkåi* „Rohrwieseu", 253). Pagoden (177. 5). Klunskberge (86 c). Rönnen-wiesen (*råwnė łǫkåi*, Kü.. 204) Melkenberg (136).

11. Borg. 12. Borne i 13 Bostelwiebek.

Wipperaue (*weprowa* a. *wiprůwa* „Eberbach" resp. „Schweineweide", Kü.). — Barn-bruch i Barren-kamp (15). *Müden* (134?). Grabken-wiese (49 a). — Drenn-stücke (30).

14. Brockhimbergen i 15. Bruchwedel.

Lohnken-feld (116). — Lansch (129). Sohrnitz (*zarmáića* „Mühlbach" resp. „Mühlgrund". Kü.). Sackau (nazwa opust. wsi. por. I. 197).

17. Dallahn. 18. Dalldorf i 19. Dörmte.

Schurau (*zůrawa* „Weideplatz". 279). Siedelneitz (210 b). Priveneitz (*priwináića* „Flur am Weinberg". Kü.). — Sungelnetz (corr. ex Gugelneitz = *ǵůǵůlnáistė* „Entenpfuhl", 43 a). Plaast i Ploosten (173). Gusterneitzen (*ǵeusternáića*, I, 82). Drecklahn (stpoł. *łan* = stsl. **lanъ* „Hufe", Kü.).—Fieleitzen (falso pro Sieleitzen). — Rechtein (falso pro Reesein). Lausken-kuhle (*łauzkåi* „kl. Sümpfe", 129). Lehmken-kamp (*łůmkåi*, Kü., 125).

19 a. Dreilingen i 21. Drohe.

Naten (stpoł. *naton* = stsl. *natonъ* „Holzplatz". Kü.). Kassiken (falso scr. pro Wassiken = *wasiky* „Espen". 160). — Triebeins-wiesen (250 b). Makrümels i Makrämels (f. scr. pro Makrümets = *mükre mėdzė* „nasse Fluren", 139). Fardel (*pår-*

dël, 191. 1). Loose (129). Piel-wiesen (pro Viel-wiesen = *wile łǫkăi,* 259).

23. Gross- u. Klein-Ellerberg.

Luhnsen *(łuzcái,* sg. *łuzâk,* 115 b). Lang-stücke (115). Waschtrüffken *(wastrüwky,* 162 a). Düleitz-stücke (28 b). Priweitzen (190, 8). Sogelofken (272). Sieleitz (273 b). Plaut i Platen-berg (7). — Kreitznectzen (104 b). Ilken-berg *(jiłky,* Kü., cf. 64). Fagurken (falso pro Sagurken (271, 11). Madeinitz *(madüwnáića* „Honigtrift", 134). Stadiens (225 a). Beuken (17). Streisen (stpol. *strëžiu* a. *strëžno* „Wachtplatz", 232). Näfken (150).

23a. Emern i 24. Esterholz.

Pretzier (188 a). Näfken (150). Camien (82). Johster-wiesen (*josteri* = stsl. **jašterije* „Drachenhorst", Kü., 74). Friebeins-stücke (f. scr. pro Triebein = *trëbáina,* 250 b). Dehl (*dëlje* = stsl. *dělije,* n. sg., „Bergstück", Kü., cf. 26). Lemtimmen (*łeǩăi* = *łętjei* „Wiesen", 116). — Tribeins (250 b). Grau (corr. ex Dau = *dâug,* 27). Primm-wiesen (*prëjün,* 188, 2). Bartsch (16 c). Siedelwiesen (210).

26. Gansau i Wappeus. 26 a. Gavendorf i 31 a Hagen (cf. 81).

Gusternitz (stpol. *gusternica,* I, 82). Willseink (158 c). Klatsch (87).—Klötzt (87). Bohnsch *(bagnište,* Kü., cf. 4 b).—Drennen (30). Casseer Feld (*Küsüwe püli* „Amselfeld", 97). Jamel *(jâmelje* „Mistelplatz", Kü., cf. 65).

32. Häcklingen, 32 a. Hambrock i 32 b. Hausen i 36a Kl.- Hesebeck.

Lohen *(łony* „Hufen", Kü.). — Loos-heide (118). Plohst (173). — Dillen *(diłăi,* 26). — Krunitz *(krynica* „Quelle", Kü.). Trivolitischen Wiesen *(trëbowlica* i *tribüwláića* „Rodung", 250 a). Striebens (280). Wemmsch-bruch *(węzi łǫg* „Rüsterbruch", 260). Serostie *(zo-rok[d]tăi* „Fluren hinter dem Röhricht" 271. 35 + 203). Radacker Berg (206).

39. Hohen-Weddrien. 39 a. Holdenstedt i 39 b. Holthusen.

Kletken (*klětky* „Zellen“, Kü.). Prisceneken-feld (*brizáinka*, 12 d). Gufken (corr. ex Neifken, 150). — Tummerich (*dubrúcka*, 24 l). Barn-bruch (15). Dehlen-berg (26). — Heid-döhren (54). Trann-berg (*tarn*, 252). Wahs-stücke (160). Sehrg Wieh (*zorkúw wir*· „Sprudelquelle am kl. Brand“, 276 + 262).

40. Hohen-Zethen m. Nievelitz u. Zieritz.

(Niev.:) Straask (djal. *strazisk-ü* „Warte“, Kü., cf. 231 a). — (Zier.:) Stalitzen (228 a). Plautz (*błúte-e*, 7 a).

40 a. Holxen i 40 b. Hösseringen.

Wählen (*wele*, sc. *pogony* „grosse Fluren“, 259). — Bötzelberg (*wüsela ǵöra* „Espenberg“, 160).

41. Jarlitz i 41 a. Jastorf.

Langlay (pro Langday = *łąkái*, 116). Stagna i Staguer (*stogy* „Haufen, Heuschober“: *stogъ*, Kü. albo zeps. z Sagure: *zagory* „Fluren hint. d. Berge“, 271, 11). Lohnden (*łǫkái* = *łǫtjai*, 116). Puhlitz (180 a). Ströhde (*strëǧy* = *strëdje*, 232). — Mellahn (136 a).

42. Kahlstorf i 44. Kettelstorf.

Lunka (116). Larsätzen-Kuhle (*łazište* a. *łozáistė* „Rodeland“, 118). Dreienschnitzen (stpoł. *dreżnica*, 31 b). Güsterens (*ǵeusternáića*, I, 82). Näfken (150). Grark i Grarken-stücke (*grubky*, 49 a). Briesenick (12 d). Breese (12). Gühlitzen (44 c). Gohrken-stücke (46 a). Strach (229). Plan (*błána*, 6). Blänke (*błánka*, dem., 6). Prelarg (corr. pro Prelang. 187. 5). — Lohnsch (*łǫzje*, 115 c). Kahlk (*kałk*, 81 a). Neims (synk. ex Neibens, 150). Pagahl (177. 3). Latucken (falso pro Satucken, 271. 39). Scharnitz (stpoł. *čarnica*, 22 a).

45 a. Kollendorf i 46. Könau.

Glohndicken (*chłǫdiky* „Rutenbusch“: stsl. *chlądъ*, Kü.).

Sielitz (273 b). Gleink (42 b). Wienitz-berg (261 a). Planitz (6 c). Güstritz (I. 82). Pracher-busch (*prâcheri losâk,* III, 27). Dohmbatzen (*dǫbac,* 24 f).—Stainsken (*stanisko=stanište,* 225 b *β).* Tribehnzen (*tribenica* a. *tribenište,* 250 c). Plarnsken Güns (z *Płasnik* II i *gǫśe* „Hüfners Gänseanger", 173 + 38). Luhusken (pro Luhnsken. 115 b). Pool-stücke (180). Rähmk i Rähmken (*rębky* = stsł. *rąbky* „kl. Holzhau". Kü.). Ratken (206). Ploost-stücke (173). Drehmken (*drënky,* 30). Barken-stücke (*borky* „kl. Fichten", Kü.). Stregarns (232 b). Zepolben (f. scr. pro Zepollen, 271, 31).

47. Kroitze i 48. Kucksdorf.

Duben-berg (*dǫby,* 24). Priepert (166). Klareitz (corr. ex Klaneitz, 86 a). Pohl-stücke (180). Solof (272). Bläse Lafuhn i Lafohn (corr. ex Lasfohn: *blaiza łazüwâina* „nahe Rodung", 8 + 118 b). Parrath-wiesen (167 a). Näfeken (150). — Plost (173). Lahrser Feld (*łazé,* Kü., cf. 118). Platteens (*błâtâistě,* 7 a). Mühlitz (*mogylica,* Kü.. cf. 138 b). Glänken-feld (42 b).

49. Langenbrügge, 49 a. Lintzel i 49 b. Lüder.

Pass (168 b). Lohmk (125 a). Triemssen (252). Salms-Stücke (271, 23). Klanatz-stücke (85). Gahs-kuhlstücke (76). Goilen-stücke (*ǵülě pügüny* „Heidefluren", 44). Dischschonken (*tisje łǫgy* „Eibenhaine", 247). — Flothe (*błâtü,* 7). — Wissel (*wüsela,* 160). Gohr (46). Aschor (*euǵör,* 256, 5).

52. Gr.-Malchau. 52 a. Masbrock i 54 a. Mohre.

Ponnitz (182). Güsteneitz (48 b). Lauschen-pohl (129). Tiedtken (25). — Gauersken (*jaworske,* sc. *pogony* „Fluren am Ahornhain", 75). Penaunsken (stpol. *po-nowinske,* sc. *pogony* „Fluren hinter d. Neuland", 177 + 153). Wellebarsken (*wele brëstky* „grosse Ulmen", 259 + 11). Dogen (*dâuǵe,* 27). — Güstenitz (48 b).

55. Molbath (1339 *Maldeboit: Młâdobyt,* Kü.).

Sieleitzen (273 b). Dobe-Legden (*dǫbje lęda,* 24 b). Kreitzfeld (104). Bumbarnttzen (177, 11). Schrieneitz (pro Schriebneitz

= *zribónáistė*, Kü., cf. 280 a). Wassahnken (*wásainkái*, 160). Salooskeu (*załuzky*, 271, 19). Fehl-berge (259).

61. Niendorf b. Med., 62. Nienwohlde i 63. Noeventhien.

Wesselasen-Heide (stpoł. *wyšje łazé*, 270 + 118). — Dohe-wiesen (corr. pro Dobe-w.: *dọbje łọ́kái*, 24 b). Redder-Berg (197 c). Lohn-Feld (*łon*, Kü.). Bossel-heide (*wůsela*, 160). — Pfiel-Wiese (*wila łọka*, Kü., cf. 259). Plauten-stücke (7). Beuken (17). Striesen-berg (*strẽzna* a. *strizna ǵöra* „Wachtberg", 232). Strau i Strauen-moor (229). Lausken-kamp (128 a) — Drepfähden (*drawáina?*, 32).

65. Oitzendorf, 66. Oldendorf b. Med. i 66 a. Oldendorf b. Ülzen.

Lau (128). Kumhorn (*kümornü* „Mücken-feld", 91). Quoschen (stpoł. *gwozdàn*, 57 a). Dür-kamp (34 a). Patrosen (corr. pro Patösen, 177, 19). Lank (115). Stader-berg (*stadina gora* „Viehtrifftberg", 225 a). Preteitz-Kämpe (*prẽǵünáistė* i synk. *prẽǵáistė*, wym. *prẽdjáistė*, 187. 2). Lausch-garten (129). — Flöthen (*błáta*, 7). — Papporen (166).

69. Polau, 70. Gross u. Klein Pretzier i 70 a. Probien (*Pribin: Pribisław*, Kü.).

Brüneitzen (15 a). Drehnken (30 a). Dorneizen (34 d). Sohsken-berg (f. scr. pro Solsken-b.: 271, 19). Gleinken (42 b). — Darn-stücke (*tárné* „Dornen", 252). Leiseits Kuhle (130 b). Ruptin-stücke (203 a). Preküsten (189 a). Chudend (stpoł. *chude konci* 59 + 92). Prisings-enden, -stücke (12 d). — Meustack (143 a). Klatsch (87). Sieleitz (273 b). Stafeitz-stücke (225 c β). Plöste (173). Kalis-Kuhle (81 b α). — Grabsau (stpoł. *Grabišowo Grabiš: Grabisław*, Kü.). Fissken (*wüs[i]kái*, 160).

71 a. Räber (1329 Redhebere: *Radobor*, Kü.), 72. Rätzlingen i 73. Rassau.

Wöhlen (*wele*, sc. *pogony*, 259). Sehseele-Heide (*zeuzela ǵüla*, Kü., cf. 282). — Ströhde (*strẽǵy* = *strẽdje*, 232 a). Wisterwisch (*wüstrüwàc* „kleiner Werder", 162). Schähnk (corr. ex

Schährik. 276 a). Sardel (corr. ex Pardel, 191, 1). — Ackerthien (*wâgordje* a. *wâgordi*, 155, 8). Olluhn-stücke (f. scr. pro Glain-st., 42). Träden (pro Träben, 250 b). Stribeinitz (280 a). Vergühl (155 b). Lütk Larg (corr. pro Lask, 118 a).

74. Reddien, 75. Retzien i 75 a. Röbel (*Robole*: stsl. *rabъ*, Kü.).

Glieneitz (42 c). — Setzkohl (*seuchy koł*, 238 + 81). — Jus slavicum quod Dedenick vocatur (1354): *dědânica* = *dědáina* „Erbrecht", Kü., cf. 25).

76. Rörssen, 80. Schafwedel i 83. Schlieckau.

Mörken (140 a). Grove (*groby*, 49). — Schleisken-feld (pro Schleifken-f., 216). Zwiebellischen (*swibeli lës* „Kornelkirschenbusch", 239). Compen-feld (83). Dammer Ort (24 i). — Lopard (corr. pro Popart, 166).

85. Schostorf, 86. Schwemlitz i 87 a. Stadensen.

Drenken (30 a). Zipollen-berg (*swibela gora* „Kornelkirschberg". 239). Grümmels-berg (*krêminâc*, 102 a.). — Klänken i Kleinken (42 b). Nurjahn-stücke (stpoł. *norina* „Höhlung, Versenkung", 152). Perguden (177, 5). Baitzen Wiesen (*beucáina*, 17 b). Blaals-Stücke (corr. ex Blaats-st.: *błâtce*, 7 a). Gansen-Kuhle (38 a). Briskil (corr. ex Bristil: *bristela*, 11). — Stülz (228 a). Meetzer Feld (stpoł. *mêdzé*, 135). Loige-feld (*łeujy*, 128).

89. Stederdorf i 91. Stütensen.

Breek (*brëg* = stsł. *brěgъ* „Ufer", Kü.). Kämpen (83). Fahren-beik (beuk, 17). Feessel (*wüsela*, 160). — Lahns i Lohn-berg (*łany* i *łony* „Hufen", Kü.). Jahlken-berg (*golka*, 44 b). Dumlitz (*dụbi lës* „Eichwald", 24 b).

92 a. Klein-Süstedt, 98. Gr.- Thondorf i 97 a. Törwe.

Döhrken-heide (34 b). Mehlen-kamp (136 a). — Kitzenpfuhl (stpoł. *chyža*, III, 14). Fils (*wülsé* „Erlen", 158). — Ploost (173). Dullows-Stücke (*dułái* „Thalfluren", 28).

100. Verssen (1306 Versena: *Waršina* „Anhöhe". Kü.) i 101. Vieren (*Wiry* „Springquellen". Kü.).

102. Walmstorf i 103. Welllendorf.

Blötzken (176). — Wappören (*wáböra*, 155. 2). Siedgüstland (*ǵüst*, 48). Strussumjirr (?) i Siedumjirr (*-wir?*, 262). Lais-kuhle (*lës*, 121). Langeläfken (*łąǵütowk̃ãi* „Sumpfstege", Kü. 115 + 117). Grosse-Kladen (stpol. *kładje*, npoł. *kłodje*: stsł. **kladije* „Stubbenacker". Kü.). Lähnsken-stücke (*łanske* sc. *pogony* „Hufenland". Kü.). Ripthein (203 a). Naster-stücke (corr. ex Waster.-st.: *wastrüg*, 161). Tree (pro Treen: *tren*, 252). Pietzken-stücke (172 a). Müsel-stücke (*mücáidł*, 139 e). Stadt-Külbeiz i Kolbeiz-kuhlen (88). Wirreitz (262 b).

V. Powiat Isenhageński.

1. Allersehl i 2. Altendorf.

Müssel (139 e). Kain-wiesen (*k̃áije*, 113). — Plost (173). Loge (128). Duleitz (28 b). Strau (229).

3. Behren, 4 Benitz i 5. Betzhorn.

Damer-berg (*dąbrüwa*, 24 k). Zittel 210 a). — Maleien-feld (132). Lage (128). Krunken-feld (99). Gurken-berg (46 a). Ploost (173). Solaftjen (272). Gortz-berg (*gordac* „kl. Burg-berg" Kü., 50). — Düpen-busch (33). Petz-Plack (*pësci pławak* „kleines Sandschwemmland", 172 + 174). Prost-mahl (corr. ex Plost-m., 173). Könnschiers-berg (*koni žir* resp. *k̃üni zar* „Pferdeweide". 279).

6. Bockel, 7. Boitzenhagen (*Bytin*, Kü.) i 8. Brohme.

Kump-berge (*kąpina*, 83). Aul (*w-aul*, 257). — Kiebbusch (stpol. *kyje*, Kü., cf. 113). — Botz (*wásãi* „Espen". 160). Sierau (*žirawa* „Weideland". Kü., cf. 279). Zaracks-feld (276 a). Kleibbusch,-wiesen (58).

9. Croya (*Kroj* „Grenze“. Kü.) i 10. Ehra.

Soloffen (272). Lanken-wiesen (116). Besein-wiesen (*bezáina* „Hollundergebüsch“, 18 b). Trieneitz (252 a). — Lanne-busch (*łany* „Hufen“. Kü.). Bahn (*bagno*, Kü., cf. 4). Rosch-wiesen (stpoł. *rogož* „Röhricht“. 201). Begienen (*püǵüny* „Gewende“, 179). Jahrschen i Jahrsche Heide (*jarica* „kleines Thal“, 71). Plost (173). Loken-wiesen (128). Leineitzen (122). Düpe (33). Malken-wiesen (stpoł. *malinky* „kl. Himbeerstauden“. 132). Seutjen-berg (*seuchy dił* „trockener, kahler Berg“. 238+26). Dräneken-stücke (30 a). Gramm-wiesen (102).

11. Gannerwinkel, 12. Hagen i 13. Knesebeck.

Tobrück-feld (*dǫbrüwka*, 24 l). — Ker-kamp (112). Lüschken-berg (*lëskǻi* „Haselstauden“, 120). Malloh (*mał-y ług* „kleine Sumpf“. 128). Petz-moor (*pësci łeug* „Sand-moor“. 172). Lehskampen-berg (*z lës* i *kąpina*, 121+83).

14. Langwedel. 15. Lessien. 16. Lingwedel i 17. Lüben.

Meesen-berg etc. (135 a). Leu-wiesen (*łeug*, 128). — Cressien-feld (corr. ex Bressien-f., 12 c). — Pracher-berg (*prǻcheŕa* a. *prǻcherüwa ǵöra*, III, 27). Bröhn (*prëǵün*, 187, 2). Feeren-feld (corr. pro Seeren-feld, 279). — Rettie (*rǻtǻi?*, 206). Repen. (200 b). Ploss-berg, -heide (173). Wültsen-berg i zeps. Wübbsen-berg (*wülsáina*, 158 c). Loge (128).

18. Örrel, 19. Gr.-Ösingen i 17. Plastau.

Düpen-busch (33). — Müssen (*mücé* „Sümpfe“, 139 c). — Gramm-wiesen (102). Pienken *ṕǻnḱy* „Stöckicht“. Kü.). Döhschnei-wiese (*dorcáina* „Dornhecke“. 29).

18. Radenbeck i 19. Schönewörde.

Strei (232 a). Ziesen-moor (*tisǻn łǫg*, 247+115). Pionken (*ṕǻnḱy* „Stöckicht“. Kü.). Dringjen i Drenjen (*drënḱǻi*, 30 a).— Bollschen-feld (stpoł. *wolšina*, 158 c). Zootsche (stpoł. *sosny* 222). Morro-feld (*morawa*, Kü., cf. 140). Querleitz-garten (*ǵörëláistë*, 47b). Reiken-kamp (199). Ploost (173). Rusche (stpoł. *rogož*, 201).

20. Steinhorst i 21. Stöcken.

Kain i Kain-teich (113). Lause-berg (129). Kostan-berg (57 a). Jafel (stpoł. *jabłoń*, 67). — Dumm-horst *(dąbje* = stsł. *dąbije* „Eichhorst", Kü., cf. 24). Zicken-land *(seuchie ladü* „trockene Lehde", 238 + 119).

22. Teschendorf i 23. Tülau.

Streu (232 a). Bele-grundstücke (*běła* „Weissbach", 5). — Klavin-wiese (41 a). Voltau (?). Krebitz-bach (stpoł. *kriwica* „Krummbach", Kü., cf. 103 a). Wuhl-feld (*wała* „Freiland", Kü., cf. 265). Starsen-berg *(starica,* 226 a lub *starza,* 231). Lautzer-feld (corr. pro Bautzer-f.: *baucje,* 17 a). Plost (173).

24. Voitze i 25. Vorhop.

Dorschen-euden *(dorske konci,* 92). Ploost (173). Bautze-wiesen (17 a). Rathje-wiesen (206). — Schlamien (215 b). Bröne (187. 2). Krunker-feld (99). Duleigsche (28 b).

26. Weddersehl i 27 Wiswedel.

Wohle i Wohl-berg (265). — Mustein (*müstáina* „Brücken-feld", Kü., cf. 143).

28. Zahrenholz (*Zďary,* Kü.) i 29. Zicherie.

Sell-stücke (273). Papers-berg (166). — Kahl-stücke (81). Schürnau (stpoł. *žirnawa* „Weideland", 279). Teiterwitz i Teuternitz (*tetrëwica* a. *tetrëwnica* „Auerhahnbach. Fasanenfliess", Kü.).

X. Powiat lüneburski.

1. Bardowiek. 2. Barendorf i 3 Barnstedt.

Pracher-steg (*prăcheŕa stădza,* III. 27). Grimme (102). — Placht *(ptăche* sc. *püģüny,* 176). Zirken-pool (stpoł. *žirky* „kl. Weideplätze", 279).—Süsing (stpoł. *sušnik* „Dörrwald", Kü., cf. 238). Mussel (139 e). Grebens-berge (51 a). Breetz i Breetz-kamp (12). Grewöh (*grobăi,* 49).

4. Bavendorf (1332 Baben-dorp: *Babin*).

Ruthein (203 a). Koppelken-berg (89 c). Schleufk (216). Klaisch-berg (87). Sieleiz (273 b). Loosch i Losch-koppel (stpol. *łuża*, 129). Kürr-moor (112). Gohlk (*kołk*, 81 a resp. stpoł. *golka*, 44 b). Steeft i Steefken-stücke (*stowky* „kl. Teiche", 225 c). — Krempel (*krępela* „kurzes Flurstück"?. 101). Studen-heide (237). Koeffken-berge (stpoł. *kopky* „Hügel", 93).

5. Bohndorf i 6. Gifkendorf.

Stüden-grund (237). Pocal (stpoł. *pokał* „Flur am Sumpf", Kü.. cf. 81). Kraatfeinsche Bargfeld i Straatfeinsche Grund (*stŕaǵiwáina* „Wachtland". 232). Neestfeil (corr. ex Leestfein: *lëstüwáina*, 120 b). Dreelfein (corr. e. Dreehfein: *drëwáina*, 32 a). Naarts-stücke (stpoł. *nowogard*, 153). Gleimbks Grund (*glainkăi*, 42 b). Krünitz Brook (*krynica* „Quelle", Kü.). Migoors Grund (*mükăr dŭł* „nasser Grund", 139 a). Fiareek (falso scr. pro Sareek: *zarëky*, 271, 34). Misseitz (*måsáića* „Moorbach", 145). Stööf-moor (*stoŕbe*, 225 c). Mischirr-Busch (*mücor*, 139 d).—Bahlken (stpoł. *polko* „kl. Feld", 180). Pausch (*pausty*, sc. *pŭjŭn*, 193). Sieleitz-feld. -stücke (273 b). Göhr-grund (46). Plosten (173)

7. Glüsingen i 9. Grünhagen (*Bytelin*, Kü.).

Seessel (*zeuzelje* „Käferfeld", Kü., cf. 282). Strohse (231). — Breetz (12).

9. Häcklingen. 10. Hagen. 11. Heiligenthał i 12. Heinsen.

Lau (128). — Bahn-kamp (*bagno*, 4). Puss-hof (stpoł. *pusty dwor*. 193+43). Kurr-moor (112). — Kars-feld (105). — Dau-Kuhle (27). Schier-feld, -gehäge (243 a. 279).

13. Kolkhagen. 14. Melbeck i 15. Oehtmissen.

Schieren-wiesen (243 a. 279). Grawoh (*grabowo* „Buchenholz", I. 72). Döhren-feld (34 a). — Glienen-kamp (42). — Kemau i Kemnau (*kamen[n]a* „Steinfeld", Kü.. cf. 82).

16. Radenbeck, 17. Reppenstedt i 18. Rohstorf.

Mattelohn (djal. *mogálowńa* „Grabhügelstätte“ 138). Gribsgrund (49 c). — Schero (*žirawa*, 279). — Sieleitz-busch. -feld (273 b). Neestfeil (corr. ex Leestfein, 120 b). Goorken-berg (46a). Gelank i Staar-gelänk (78). Mutzen-kamp i Mützen-berg (*mücé*, 139 c).

19. Scharnebeck i 20. Thomasberg.

Meene, f. (*mëna* „Wechselland“, 137). Reepen (200 b). Lübela i Lübbeln (*Lubolin*, I, 120). Wietz-horst (*wüsáli*, 160). Düpe (33). — Matlohn (djal. *mogálowńa*, 138). Ratk (206).

21. Vastorf, 22. Volkstorf i 23. Wendisch-evern.

Klans (85). — Lunk-feld (115). Schmusch-berg (*smarcje*, 218 a, Kü.). — Rüthey (corr. ex Rüktheyn: *rüktáina*, 203 a). Miel-bäume (136).

24. Wennekath i 25. Wulfstorf.

Biel-feld (5). Trimitz (250 c). Duhlken-busch (28 a). Stäfen (225 c). Klarsk (*kładsko* „Stubbenland“. Kü.). Klink-wiese (42 b). — Laucken (128). Kirr-wischenfeld (112).

XIII. Powiat Gifhorn.

1. Allerbüttel i 2. Ausbüttel.

Drens (30). Barn-bruchswiesen (15). Mössick (*müstik*, Kü., cf. 143 a). Mehl-feld (136). — Goen-kamp (*gon*, *jün* „Trift“. Kü.). Jörden (*gordno* „Burgstelle“, Kü., cf. 50).

3. Barnsdorf i 4. Barwedel.

Dobberaus-wiese (*dobrawa*, 24 k). Pohlfeitz (181). — Seutjen-berg (*seuchy díł* „Dürrenberg“, 238 + 26). Bruneitz (15 a). Lestein (120 b). Kröschen-kamp (54). Schnieberneitze (*swaibji bárnáistë* „Hartriegelmoor“, 239 b + 15 a). Dränen-berg (30). Makkrei i Makrein (*mokrina*, *mükráina*, 139 b). Gneilken (djal. *gnaiłkái* „faule Stücke“, Kü.). Repzeiche (*rëpáistë*, Kü., cf. 200 c). Straie

232 a). Duleitsche (28 b). Gissejohr (*jižorü* = stsl. *jezero*, Kü., cf. 79). Düpen (33). Krehmeiken-kamp (*krėmäik* = stsl. **kremykъ* resp. **kremenikъ* „Steinfeld", Kü., cf. 102).

5. Bechtsbüttel, 6. Beienrode, 7. Bockel i 8. Bockenstorf.

Krü-garten (*kŕe* a. *kri*, 112). Doren-heide (34). Straue-weike i Strau-wecke (*strauǵäi* „Wassergräben", 236). — Varrel-land (159). Krink-feld (pro Klink-f., 42 b). — Luck-moor (128). — Schierken-kamp (276 a). — Lautsch(en) i Lohtsche (127 a). Rosche (201). Blangeneitze (*błånáistė*, 6 b). Deeren-moor i Deeren-Zieleitsche-n (*dörny łǫg* i *dörne ziláistė*, 34 a + 273 b). — Croje-heide (*kroj* a. pl. *kroje* „Grenze", Kü., cf. 100).

9. Calberlah, 10. Dannenbüttel i 11. Ettenbüttel.

Barn-bruch (15). Drens (*drënište*, 30 b). Meel-feld (136). Rull-kamp (*rüla*, 194). — Deren-moor (34 a). Gördschen (*gordište*, 50 b). Lubocks-riede (*Luboch* a. *Lubåk*, n. rodz., Kü.). — Dupe i Düp-wiesen (33). Kroje, Kreuen i Kreuen-kamp (*kroje*, 100). Brodje (13). Kohlaischen i Kohloischen (*koláistė*, 81 b). — Röhlse-stücke (*rolica* „Feldbach, kl. Acker", Kü., cf. 194 a). Polk-wiesen (stpoł. *polko* „kl. Feld", Kü., cf. 180). Dumm-wiese (24 b). Barn-moor (15). Luck-moor (128). Osterlangen (*wåstrowne łǫgy* „Werderwaldsümpfe", 162 c + 115). Sohren (276).

12. Gamsen, 13. Grusendorf i 14. Hillerse.

Dragen (I, 53). Damara (*dąbrawa*, Kü., cf. 24 k). Dup-wiesen (33). Drehn (30). Luck-berg (128). Pulsch-moor (*polica*, 180 a).— Streg-stättenfeld (232). Döhren-moor (34 a). — Schierken-kamp (276 a). Sohren-kamp (276). Rietze (199 a).

15. Isenbüttel, 16. Jembke (*Jamky*, Kü.) i 17. Leiferde.

Missel (139 e). Barn-bruch i Barn-seke (15). Tauku(m)-moor (*dauǵy mücor*, 27 + 139 d). Schierken (276 a). Dohren (34 a). — Makkraie (stpoł. *mokre kraje* „nasse Grenzfluren", 139 a + 100 lub djal. *mokráina*, 139 b). Kubeleische (89 b). Prieischen-feld (corr. ex Prietschen-f., 189 c). Pernasen (corr. ex Pervasen: *prë-*

wâz, 187. 8). Sogeims- i synk. Seins-wiesen (*zojeumna,* 271. 14. Kroje (100). Laie (corr. ex Kaije. 113). — Langen-flathe (7.

18. Osloss (Oslitz: *Oselica* „Espenbach“) i 19. Rennau.

Düpe (33). Barn-bruch (15). Brodje (13). Steinneitze (*stonáistě,* 225 b). Kreiweiz (103 a). Paseten (*pásody,* 177, 17). Soolschen (*zołeuzje* „hinter dem Wiesenbruch“. 271. 19). Prickenneiz (189 b). — Carwitzer Berg (I. 30). Massien-acker (145 b). Twisseln-stücke (*tiselé* „Eiben“. 247). Lavecken (*ławky,* Kü., 117 *β*). Trinn-berg („Schlehenberg“, 252).

20. Rhode, 21. Rötgesbüttel, 22. Sandkamp i 23. Gr. i Kl.-Schwülper.

Carwitschen-berg (I, 30). Guden-berg (36). Söpöle (271. 31). — Schieren-balken (279). Ossel-kampen (160). — Gigeleitz (43 a). — Mehlen (136). Waster-Camp (*wâstrüg,* 161). Suh-kamp (stpol. *suche pole* „Dürrenfeld“, Kü.. cf. 238).

24. Stüde (*Studeń,* Kü.), 25. Sülfeld i 26. Tappenbeck,

Persau (stpoł. *pâršawa* resp. npoł. *pârsawa* „Staubfeld“, Kü.). Dragen (I, 53). Drenke (30 a).—Mossek (*mostâk,* 143 a). Barn-bruch (15). Damm-mühle (*dąby,* 24). — Straie (232 a). Kustreie (96). Leuschen-teich (129). Zieleitsche (273 b). Sohre-feld (276). Sohlsche Berg (*zołeuzje,* 271, 19). Sügelken-stücke (*zogłâwkâi,* Kü.. cf. 272). Lohsen-berg (118). Stardenig i Stardnig (stpoł. *stadnik* „Weideplatz“, cf. 225 lub djal. *starznik* „Wachtplatz“. cf. 231).

27. Vordorf, 28. Wärmbüttel, 29. Wasbüttel i 30. Wedelheine.

Mösen (135 a). Lies-berg (stpol. *łysa gora* „kahler Berg“, 130). Mehl-feld (136). Gertlinken (falso scr. pro Verglinken: *waglinky* „Gegend am Lehmlager“. 155 + 42 b). — Massel (139 e). Mehl-feld, -wisch (136). Leibben- i Lebken-struck (*laipâi* a. *laipkâi,* 123). Breutschen (11). — Lanken (116).

31. Wedesbüttel. 32. Weyhausen. 33. Westerbeck i 34. Wilsche.

Biwenden (zeps. z *pûjûny,* 179). Göseken-teich *(josenkâi* „kl. Eschen", 72). — Iffie-garten (stpol. *jiwy,* 66). Kohleischen-Pfuhl (81 b). Zieleischen (273 b). Parneitzen(r) -riede, -wiesen (167 c). Leische *(lëstje,* 120). Triebneitze (250 c). Moosche (139 c). Mooschover (stpol. *močar,* 139 d). Barn-bruch (15). Düpe (33). Klanze (85). Pelau-horst *(pûław,* 177, 8). — Sesel-berg i Schessel-berg (*taisela ǵöra* „Eibenberg", 247 b lub *zenzela ǵöra* „Käferberg", 282). Dragen (I. 53). Zieleischen-gärten (273 b). Söhrken-feld (276 a). Lubocks-feld (*Lubâk,* Kü.). Gronsen (corr. ex Goonsen: *gǫsje* sc. *pûǵûny* „Gänseanger", 38). — Stüden (237). Kösel-berg *(küzla ǵöra,* Kü.). Keinken (corr. ex Gleinken: *glainkâi,* 42 b). Kleidche (ex Gleindje, Gleindjei = *glainkâi,* 42 b). Naulose (*nowy łaz* a. *nüwy łoz* „Neurode", 118).

D. Słowniczek połabski.

W miarę zbliżania się druku niniejszej pracy ku końcowi, coraz bardziej dawała się uczuć potrzeba dokładniejszego unormowania odtworzonych wyrazów połabskich oraz ściślejszego wyróżnienia form staropołabskich i dyalektycznych od form nowopołabskich, a dla uniknięcia pomieszania i nieporozumień koniecznem było wprowadzenie dla niektórych dźwięków jeszcze innych, nowych znaków graficznych.

We wstępie do oddziału B na str. 380—381 nadmieniłem, iż w oznaczeniu dźwięków i ich normowaniu szedłem głównie za Schleicherem, wyjąwszy wypadki, kiedy z jednej strony, ze względu na ortografię polską, piszę *w ł l* zamiast *v l l',* z drugiej zaś, kiedy, ze względu na posiadany materyał, przyjmuję cztery nosówki *ą ę ǫ ų* (zamiast starosł. *ę* i *ą* = Schleichera *ã* i *õ*), oraz zamiast Schleicherowego *eu* dwa dyftongi *eu* i *au* (= stsł. *u*). Zresztą tak w mojej pracy jak i u Schleichera pełnogłoski *a e i o u,* spółgłoski *b p w f g k ch d t ł l m n r j c*

s z dz, jak również i palatalne (średniojęzykowe) spiranty *č š ž* (= pol. *cz sz ż*), które podług świadectwa mych źródeł nie przeszły jeszcze w staropolabskiem w dentalne spiranty *c s z*, — wszystkie one posiadają zwykłą wymowę, jak w języku polskim, dyftongi zaś *ai eu* i *au*, jak w niemieckim resp. dolnoniemieckim.

Ześredniojęzykowienie spółgłosek oznaczam, jak i Schleicher, za pomocą kreski nad lub obok odpowiednich liter, będących wyobrażeniami graficznemi owych spółgłosek, więc *b́ d́ ḿ ṅ ṕ ŕ ť ẃ ć ś ź* = pol. *bi (di) mi ni pi (ri) (ti) wi ci si zi* = górnołuż. *bj (dj) mj nj pj rj (tj) wj (cj sj zj)*. Jedynie kiedy średniojęzykowość spółgłoski jest kontynuacją starosł. połączeń spółgłosek z *-ij (-ьj)*, jak np. w licznych rzeczownikach rodzaju nijakiego na *-ije* (stpol. *sěčje, nagorje*, npol. *sëcje, noǵörje* = stsł. *sěčije, nagorije)* używam znaku *j* zamiast kreski *(sëće noǵöŕe)*.

Kreska zaś nad pełnogłoskami oznacza n i e o d c i e ń w wymowie, lecz a k c e n t: *á é í ó ú ő ű áu éu* itp.

Pełnogłoski *ä ö ü* = niem. *ä ö ü*.

Pełnogłoska *å*, również w dyftongach *ai* i *au*, oznacza dźwięk pośredni między *o* i *a* (*o͡a*), *ė* zaś dźwięk pośredni między *i* i *e* (*i͡e*).

Następnie *ë* (= stsł. *ě* t. j. ѣ) oznacza francuskie *è* (è ouvert). Zauważę tu, iż w rękopisie mej pracy stsł. ѣ oznaczałem za pomocą litery *ê*, używanej przez Miklosisch'a i innych, zaś dla odróżnienia refleksów tego *ê* (ѣ) w staropołabskim od nowopołabskiego, które oznaczałem podług Schleichera za pomocą litery *ë*, używałem znaku *ě*, właściwego alfabetowi łużyckiemu i czeskiemu; ponieważ jednak przy drukowaniu mej pracy w wyrazach starosłowiańskich *ê* zamieniono przez *ě*, widzę się zatem obecnie zmuszonym w niniejszym słowniczku wprowadzić dla form staropołabskich znak *ê*, odpowiadający starosł. ѣ i nowopołabskiemu *ë*.

Również wskażę tu jeszcze i na inną zmianę w oznaczeniu pewnego połabskiego dźwięku. Ze zbadania zebranego przezemnie materyału wynikło, iż połabszczyzna posiadała, przynajmniej w najnowszej swej epoce, względnie w gwarach miejscowych, podobnie jak np. język łużycki a i inne języki słowiańskie, obok otwartego *o* jeszcze i pochylone *o*, które w źródłach oznaczane zwykle bywa za pomocą *u ou uh*. Ten to dźwięk właśnie ozna-

czyłem w swej pracy za pomocą używanego w łużyckim znaku *ó*, jednakowoż podczas druku zauważyłem, iż on z łatwością pomieszany być może z *ó*, oznaczającem *o* akcentowane, dlatego też w słowniczku owo *o* pochylone oznaczam zapożyczonym z alfabetu czeskiego znakiem *ů* (= *uo*).

Co się wreszcie tyczy wtórnie ześredniojęzykowionych *g k ch* (cf. Schleicher, str. 124 ns.), to nadmienię, iż Schleicher oznacza je za pomocą *ǵ ḱ ć*, chociaż dźwięki te w nowopołabskiem, podług świadectwa jego źródeł, brzmią jako *dj tj sj*. Zebrany przeze mnie materyał nie wskazuje jednak jeszcze na ten krańcowy stopień ześredniojęzykowienia, tylko dopiero na poprzedzający go stopień, zatem na „nieprzerodzone“ („unverwandelte“) jeszcze palatalne tylnojęzykowe, tak jak n. p. w języku łużyckim. Mojem zdaniem należy przyjąć następujące 3 do 5 stopni średniojęzykowości *g k ch:*

	1. stopień:	2. stopień:
połab.	*wełky wełke*	*wełkjy wełkje (= wełki wełke)*
dolnołuż.	*weliky welike*	*ẃeliki ẃelikje (= ẃelike)*
połab.	*suchy suche*	*seuchjy seuchje (= seuchi seuchie)*
dłuż. i głuż.	*suchy suche*	górnołuż. *suchi suchje (= suche)*

3. stopień:

połab.	*wiltji wiltjė*
dolnołuż.	— —
połab.	*seusji seusjė (seuśi seuśė)*
dłuż. i głuż.	— —

	1. stopień:	2. stopień:
połab.	*łǫkỳ łǫgỳ*	*łǫkjỳ łǫgjỳ*
łuż.	*łuky ługy*	*łuki ługi* (gł. *łuhi*)

	3. stopień:	4. stopień:
połab.	*łǫkjăi łǫgjăi*	*łǫtjăi łǫdjăi*
łuż.	— —	— —

	1. stopień:	2. stopień:	3. stopień:
połab.	*gola gora*	*güla güra*	*güla göra*
dłuż.	*gola gora*	*góla góra*	*güla güra*
połab.	*koza chwost*	*küza ch(w)üst*	*küza chüst*
dłuż.	*koza chwost*	*kóza ch(w)óst*	*küza chüst*

	4. stopień:	5. stopień:
połab.	*ǵüla ǵöra*	*djüla djöra*
dłuż. dj.	*gjüla gjüra*	— —
połab.	*Küza ćüst*	*tjüza sjüst*
dłuż. dj.	*kjüza chjüst*	— (dj. *just*)

Ponieważ Schleicher ostatni stopień tego rozwoju oznacza za pomocą *ǵ ḱ ć́*, dlatego, celem odróżnienia od niego owego przedostatniego stopnia ześredniojęzykowienia, na którym tylnojęzykowe jeszcze się nie przerodziły w zębowe, mając przytem na względzie język dolnołużycki (cf. *güla küza chüst*), należałoby oznaczać te dźwięki przez *k g ch* bez znaku palatalizacyi; że jednakowoż podczas druku mojej pracy, ta rzeczywiście przeze mnie przyjęta zasada nie została przeprowadzona z zupełną konsekwencyą i ponieważ wogóle ześredniojęzykowione spółgłoski i ja oznaczałem za pomocą zwykłego znaku palatalizacyi t. j. kreski, dlatego postanowiłem w niniejszym słowniczku, mając na względzie system Schleichera, oznaczać palatalne tylnojęzykowe wyłącznie za pomocą *ǵ ḱ ć́*; w nielicznych zatem wypadkach, kiedy mój materyał wskazywał już na ostatni stopień ześredniojęzykowienia, należało wprowadzić dla zaznaczenia tego właśnie stopnia *dj tj sj (ď ť ś)*, co też w mej rozprawie w zasadzie uczyniłem, por. np. str. 402, nr. 233 *Djöra Djörska* (lepiej niż *Tjöra Tjörska)*, str. 404, nr. 259 *Waitjäi*, str. 442 *glaintjäi*, str. 461 *łǫtjäi* i in.

Następnie zaznaczę jeszcze:

1) W licznych rzeczownikach zbiorowych (collectiva) jak n. p. *brizáina* nie stawiam nad sufiksalnem *n* kreski (*-ńa*), albowiem źródła, któremi rozporządzałem, nie przemawiają wcale na korzyść *ń*. Różnię się więc w tem od Schleichera.

2) Przy odtworzonych przeze mnie imionach własnych z końcówką rzeczowników rodz. żeńskiego *'a (-ja)* pozostaje nierozstrzygniętem pytanie, dotyczące końcówki drugiego przyp. licz. pojed. tych imion, a mianowicie: czy ma tu być *ę*, jak w staro-słowiańskiem, czy *i (y)*, jak w polskiem, czy też *'e*, jak w łużyckiem i staropolskiem, albowiem w źródłach połabskich nie została zanotowaną forma 2 przyp. *-ja*-osnów żeńskiego rodzaju. Przyjąłem zatem *'e* jako pośrednie między *ę* i *i (y)'* por. str. 391 *Lubole* (1 przyp. *Lubola)*, 392 *Marule (Marula)*, 393, 4 *Nowele* i *Nüwele (Nowela* i *Nüwela)*, 406 *Sobêle Čârńe Daze (Sobêla Čârńa Daza)*, również str. 382 *Budze* i *Bauze* (zamiast *Budzy* i *Bauzy)* i str. 385 *Kołowadze* (zamiast *Kołowadzy).*

3) Co się tyczy akcentu, to w toku opracowywania mej rozprawy, odstąpiłem o tyle od wypowiedzianego przeze mnie na str. 381 zamiaru nieoznaczania akcentu, że oznaczałem go jedynie w tych wypadkach, kiedy akcent ów z całą pewnością mógł być oznaczony, jak np. w suf. *-áiéa, -áina, -áistė.*

4) Omyłki druku i dające się z łatwością zauważyć przeoczenia i niedokładności, umieściłem dla zaoszczędzenia miejsca bez żadnych wyjaśnień w postaci poprawnej w słowniczku. Jedynie ważniejsze niedopatrzenia i omyłki drukarskie, jak np. *gorkó* (zam. *gorka),* wymieniam oddzielnie.

Co się zaś wreszcie tyczy samego składu słowniczka, to zestawiłem w nim w alfabetycznym porządku wszystkie, odtworzone przeze mnie na podstawie zebranego materyału, połabskie formy imion własnych, i to w następującym układzie: I. Nazwiska rodzinne. II. 1. Nazwy miejscowe, pochodzące od imion osobowych. II. 2. Nazwy miejscowe, pochodzące od imion pospolitych. III. Nazwy gruntowe. W tych trzech poszczególnych działach, ściśle oddzieliłem formy staropołabskie od nowopołabskich. Oprócz tego w obu rubrykach formy, uznane za dyalektyczne, zaznaczyłem przez wsunięcie ich w kolumnę oraz znak →. Następnie w oddziale III na końcu każdej litery alfabetu umieściłem oddzielnie wyrazy połabskie, przytoczone i wyjaśnione wyżej pod B III, str. 420 ns., a także jeszcze i niektóre lüneburgsko-połabskie nazwy miejscowe, które w samej rozprawie nie były wymienione.

W licznych uwagach do poszczególnych wyrazów słowniczka znajdują się dla porównania odpowiednie nazwy miejscowości i gruntów z sąsiednich, pierwotnie plemiennie-pokrewnych ziem Słowian lechickich, mieszkających niegdyś w Starej Marchii, Meklemburgu, Lauenburgu i Holsztynie (Wagryi), oznaczone odpowiedniemi sygnaturami: St. M., Mk., Lau., Ho.

Na zakończenie nadmienię jeszcze raz, że wcale nie wyobrażam sobie, jakoby wszystkie moje rekonstrukcye wyrazów połabskich i ich wyjaśnienia były jedynie możliwemi, i że z przyjemnością przyjmę do wiadomości rzeczywiste sprostowania, które jako takie posuną naprzód stan naszej wiedzy w poruszonej przeze mnie, a tyle przedstawiającej trudności materyi. Jednakowoż ośmielam się mniemać, że do zebrania i wyjaśnienia tych właśnie dotychczas nieuwzględnianych, a nader ciekawych i ważnych szczątków językowych Połabian przyczyniłem się w znacznej mierze, a więc — *in dubiis et voluisse et strenue egisse sat est.*

I. Nazwiska rodzinne.

a) staropołabskie.

Balko 409.
Barâc i *Barc* 413.
Bartoń(-nik) 409.
Bêl i *Bêlka* 409.
Bolko 419.
Boš(o) i *Bož(o)* 410.
Brêtsa 414.
Bricko 410.
Bubak 410.
Budik 414.
Bųk 410.

Daš 410.
Drogul(a) 410.

Głâwač 412.
Głâwak 412.
Głâwin 412.
Głâwka 412.
Głâwoš 412.
Gronik i *Gronko* (djal. *Grönko*) 410.

Hajč 411.

Chromoš 410.

Jagodka 411.
Jan i *Janâk* 411.
Janic i *Janiš* 411.
Janiška(-ko) 411.
Jańca 411.
Janka(-ko) 411.
Jarâk i *Jarko* 411.
Jarmas 411.
Jarmiš 410.
Jarnik 411.
Jaroš 420.
Jastrąb 411.
Jermas 411.
Jośâtk 411.

Kârch 412.
Karminka 411.
Kârtâk(-tko) 412.
Kosak 412.
Kowal 412.
Kraj 412.
Krak 412.
Kras 412.
Kreminka 411.
Kristinka(-ko) 412.
Kristinka(-ko) 412.
Krol 413.
Kubak i *Kubka* 413.
Kubelka 413.

Lâur 413.
Lêwin(-na) 420.
Liška 413.
Lubâk 413, 536, 538.
Luboch 536.

Majak 420.
Mał(y) Jan i
→ *(Mau-Jan)* 420.
Maŕál 413.
Mats i *Matš* 413.
Matuš 413
Mêt 413.
Miłat(-łac,-łas) 413.
Modâr 413.

Pajǫk 409.
Panič i *Panik* 409.
Pawlik 413.
Pęk (dj. *Pink)* 414.
Pêtko 409.
Pišťal 414.
Płasnik 528.
Płetka 414.
Płotka 414.
Polak(-an) 414.
Porada 414.
Prêdsa(-o) 414.
Prêm(-a, -o) 414.
Prêmka(-ko) 414.
Pust 414.

Radâk i *Radka* 414.
Rybak 415.
Rybka 415.

Simka(-ko) 415.
Słâdak i *Słâdko* 415.
Sulak i *Sulko* 415.
Som i *Sum* 415.

Teš 415.
Trêban(-'ank) 415.
Trêboń(-ońk) 415/16.

Wârnâk[1]*(-nka)* 416.
Watâk (Wantek) 416.
Węk 416.
Wêlky 416.
Wolik i *Wolko* 416.

Žiŕâk 416.

b) nowopołabskie i dyalektyczne.

Bauk 409.
Beudâik (albo *Pâtâik?)* 414.
Beuk 409.
Bil i *Bilko* 409.
Bortün 409.
Bortünk (nie *Bartünaik)* 409.
Brickü 409.
→ *Bulko* 419.
Büš(o) i *Büž(o)* 410.

Cart 416.

Dêdâic (dj. *Didâic)* 415.
Dos (dj. *Das)* 410.
Dranzman 410.
Drêŕan (dj. *Driŕan)* 416.
Dümac 410.

Gauster i *Geuster* 410.
Głâwac 410.
Głâwüs 412.
→ *Grabâk* albo *Grabak* (nie *-ok)* 410.
Graibka (nie *-ko)* i *Graibkü (Graibk)* 410.
→ *Gûl* 411.
Gûl 411.

Hainâc i *Heinâc* 411.
Hajc i *Hejc* 411.

Chrümüs 410.

→ *Jagûdka* 411.
Jarnâik 411.
Joǵüdka (nie *Jogüdko)* 411.
Jornâik 411.
Jorüs 420.
Jüŕâłk 411.

Kârstâinka(-kü) 412.
Kawâin 411.
Klëst 412.
Klëst(-âk) 412.
Khost i *Khust* 412.

[1]) Porównaj n. miejsc. Warnekow = *Wârnâkowo* (sc. *sedło)* w Meklemburgu.

→ *Korcir* 413.
→ *Kŭrcĕr* 413.
→ *Kutlâik* 413.
Kŭtlâik 413.
Kŭsak (nie *Kŭsok*) 412.

Laiska 413.
Laist 413.
Leubak 413.

Mit 413.
Mojak 413.
Mots 413.
Mudra 413.

Pâĝŏrâc 409.
Paistol 414.
Pataijâik 414.
Pausnâik i *Paustânâik* 409.
Pâs (*Pjas*) 413.
Pust(a) 414.
Peust 414.
→ *Pojak* 409.
Ponâic(-âik) 409.

Râibka 415.
→ *Râibok* 415.
Râwnac 415.

Sauch 415.
Sauk 415.
Seuch 415.
Seuk 415.
→ *Sipol* 416.
Skarlik(?) 415.
Slaiñak (nie *Slaiñok*) 415.

→ *Trĕban* (-*'ank*) 415.
Triban(-'ank) 415.

Wapaus 416.
Warac 416.
Wilk i *Wilky* 416.
Wülik(-lkü) 416.

Zaid 415.
Zañak 416.
Zorlik 415.

II. Nazwy miejscowe.

1. Pochodzące od nazw osobowych.

a) staropołabskie.

Babin 534.
→ *Badoradici* 382.
→ *Bakowici* 382.
Bĕlañe(-ny) 383.
Benici 383.
Bojtowo 383.
Boletin[1]) 383.
Bożewo 384.
Božin 383.
Bożkowo 406.
Brochowo 406.
Bruchow 406.
Budzin 382.
Bytelin 534.
Bytin[2]) 531.

Čachowo 398.
Čarĕtin[3]) i *Čarnĕtin* 405, 420.
Čarnin 406.
Dalewo 522.
Dalici 386.
Dalim 522.
Dargowo[4]) 386.
Darin 385.
Dolañe(-ny)[5]) 386.
Drogañe (pro *Dorgañe*) 386.
Drugomac 406.

[1]) Porównaj meklemburskie nazwy miejsc. na *-ĕtin*: Mallentin, Mödentin, Nossentin, Parkentin, Poppentin, Rodentin, Schmakentin, Techentin, Tressentin (w dok. Stressentin), Varchentin i inne.

[2]) Conf. **Mk.** Boizenburg (stpoł. *Bytinogard*, npoł. *Bâitinŭgard*).

[3]) **Mk.** Schorrentin.

[4]) **Lau.** Dargow (w dok. Dargowe) i **Mk.** w dok. Putdargouiz (= *pud-dargownica*).

[5]) **St. M.** Dahlen.

Godętin 407.
Godowo [1]) 387.
Goretin 384, 407.
Grabišowo 529.
Grabow(-wo) [2]) 388.

Chârtowo [3]) 387.
Chătimin i *Chotimin* 384.
Chătin [4]) i *Chotin* 387, 389.
Chorin 390.
Chudici 388.

Jinowo 387.

Kakowo 389.
Kârchowo [5]) 407.
Kocharin 384.
Kokoty [6]) 390.
Kołowadzi 385.
Kowal a. *Kowali* [7]) 390.
Krivici 423.
Krety 390.
Kvêtošow 408.

Łęčany(-ńe) 391.
Łuchow(-owo) [8]) 392.

Lêvâci (Lêvci) 390.
Lubin 391.
Lubolin 391, 535.
Lubotin [9]) 407.
Lubow 391.
Lutętin 392.

Malchowo [10]) 392.
Marulin 392.
Mêšekowo 392.
Młădobyt 528.
Mojkowici 393.
Mojlin 393.
Mojmysle 392.
Myslici [11]) 393.

Neborowici 394.
Nêmci i *Nêmič* 394.
Nesytowo 394.
Nowelici 393, 394.
Nowętin 394.

Palowo 395.
Papow [12]) 394, 407.
Pomňowo i *Pomowo* 395.
Pomysle 395.
Popelowo 395.
Pribin 529.

Radin 397.
Radišewo [13]) 397.
Radobor 529.
Radoborici 397.
Radobytici 397.
Radogošt [14]) 397.
Radomysle 397.
Rašewo 397, 398.
Robole 530.
Rožkow 398.

Sase(-si) 398.
Sêtêchowo 399.
Sêtêmin 399.
Smârdowo i *Smardzowo (Smârzowo)* 399, 400.
Sobêlin 406.
Strachowo 401.
Sulkowo 401.
Šachowo [15]) 398

Tâlste Głâwy 402.
Těšin [16]) 402.
Tązel(o) 523.
Tolowo 403.
Trêbkowo 403.
Trêboň [17]) 403.
→ *Tupadły* 402.

---

[1]) **St. M.** Gaddow. [2]) **Mk.** Grabow. [3]) Šafařik II, 593 (tłum. niem.) podaje formę połabską *Gorstij* t. j. *Gor(d)skŭ*, stpoł. *Gardsko*, lecz może lepiej jeszcze *Gardowo* a. *Gard* (stsł. *gradъ*.). **Mk.** Görtow. [4]) **Lau.** Göttin (1230 Guthin). [5]) **St. M.** Kerkau (?). [6]) **St. M.** Köckte. [7]) **Mk.** Kowahl i Kowalz. **Lau.** Kogel (w dok. Cowale). [8]) **Lau.** i **Mk.** Lüchow. [9]) **Ho.** Löptin (1224 Libetine, 1460 Lubbetin). **Mk.** Lübtheen (1500 Lubetin).
[10]) **Mk.** Malchow. [11]) **Mk.** Moysliz (opust. wieś).
[12]) **Lau.** Pampau (1230 Pampowe). **Mk.** Pampow i Pampin.
[13]) **Ho.** Ranzau. [14]) **Mk.** Radegast.
[15]) **St. M.** Sachau. **Mk.** Zachow.
[16]) **Ho.** Teschendorf (1286 Thessengnewendorp). Testorf (1231 Tesmersthorpe). Testorf (1249 Tezlavesthorp, 1325 Teslevestorp).
[17]) **St. M.** Trebbun (op. w.).

Tuškowo 403.

Wadimici 403.
Wadowici 404.
Waršętin 403.
Węcowo [1]) 403.
Welin [2]) 404.
Welkowo 404.
Witakowo 521.

Zagořańe [3]) 398.
Zemątowo 400.
Zemin 400.

Žarnosěky 399.
Žitin 401. 406.

b) nowopołabskie.

Bauzin (Baudzin) 382.
Büzin 383.
Büzküw (nie *Büsküw*) 406.

Cârętin i *Cârnętin* 405. 420.
Cârnin [4]) 406.
Cochüw 398.
→*Dârzowo* (*Dârzüw*) 386.
Dazâinak 406.
Dorin 385.
Draugümac 406.
Drâwĕnĕ (nie *Drâwĕni*) 421.

→ *Günowo* (*Güüw*) 387.

Cheudâici (nie *Cheudici*) 388.
Chörin 390.

Küchorin (nie *Kâchorin*) 384.

Łęcamâi(-âné) [5]) 391

Laucliüw 392.
Leubütin 407.

Maisläici 393.
Mĕseküw(ü) 392.
Molsin 393.
Momaislĕ (*Mâmâislĕ*) 392.

Nĕmâic 394.
Nüwĕläici 393. 394.
Nüwętin 394.

→ *Polĕnĕ* (nie *Poleinĕ*) 424.
Pümaislĕ 395.

Rädübaitäici (nie *Radübaitici*) 397.
Radübörâici (nie *Rodübüraici*) 397.
Rädümaislĕ 397.
Rodin 397.
Rosow(ü) [6]) 397. 398.
Rüzküw 398.

Šatĕcliüwü, *Šatcliüw* 399.
Šatĕmin 399.
Sochüw 398.
Säbĕlin 406.

Täustĕ Gläwäi 402.
Tĕsin 402.
Teusküw 403.
Träbün 403.
Trĕbün 403.
Tribküw 403.
Tütüw 403.

Wârsętin 403.
Wilküw 404.
Wadüwäici 404.

Zäitin 401. 406.
Zärnäsĕky 399.
Zimin 400.

---

[1]) **Mk.** Ventschow. [2]) **Ho.** Wielen.
[3]) **Lau.** Segrahn (w dok. Sakkeran).
[4]) **Mk.** Zernin. Zahren. Zahrens-dorf.
[5]) **Ho.** Lensahn. **Mk.** Lenzen; por. Lenzen (= Łęcina w Brignicy (Priegnitz).
[6]) **Mk.** Rossow.

2. Pochodzące od nazw gruntowych.

a) staropołabskie.

Bačelje 396.
Bárnica [1]) 382, 383.
Bárno 382. 524.
Bêlawa 383.
Bêlica [2]) 383.
Bêłowo 383.
Błatne Łazi 395.
Błato [3]) 395. 521.
Bobolica [4]) 383.
Bobowcka 383.
Brêstina 384.
Brêzje [5]) (sg.) 385. 19. 20.
→*Brêzje Łęzi* (pl.) a. *Brêzje Łęzje* (sg.) 384.
Bukowa(-wo) 384.

Dalica 385.
Dąbac i *Dąbak* [6]) 386.
Dołge [7]) 386.
Dolica 402.
Dolina 386.
→*Dąbič* 386.

Gârbowina 385.
Gardâc (*Gordac*) [8]) 387.
Gârmica 384.
Gasje i *Gasowa* [9]) 387.
Głâwy 402. 240.
Glinica 387.
Gola 387.
Golica [10]) 388. 73. 77. 78.
Golina 388.
Gomolina [11]) 387.
Gora 402.
Gorêlište 407.
Gorica [12]) 388.
Gorlica (pro *Gorêlica*) 389.
Gribowo 521.
Gronowa [13]) 407.
Gušterica 388.

Charpa (*Chorpa*) 389.
Chrosty 390.
Chwarstawa 396, 397.

Jabłoń [14]) 389.
Jâdlica i *Jedlica* 387. 394.
Jâmelńa i *Jemelńa* [15]) 389.
Jamky 536.
Jasela 389. 392.
Jaworńa 404.
Jiłowa(-wo) [16]) 387.

Kameń i *Kamen-(n)a* [17]) 389.
Karwica (*Korwica*) [18]) 384.
Kijewo 389.
Klenowo [19]) 389.
Klensko i *Klonsko* 385.
Kluky 389.
Kobylin(-lńa) 388.
Kołno i *Kołow* 389.
→*Kołopąt* 389.
Komarna(-no) 388.
Końcwo 390.
Kopârno 384.
Koreń 390.
Kosobudy 385.
Kostrica 388.
Kotina 389.

---

[1]) Ho. Barnitz. Lau. Barnitz (potok).
[2]) St. M. Beelitz i Bülitz.
[3]) St. Mk. Plathe. Mk. Plath (w dok. Plote) i Plate.
[4]) St. M. Bobelitz. [5]) St. M. Bretsch(e) i Brietze.
[6]) Mk. Dambeck (4 razy). St. M. Dambeck.
[7]) Mk. Dolgen (5 razy).
[8]) Ho. Gaarz. Mk. Gaarz (6 razy) i Gartz. St. M. Garz i Gartz.
[9]) Mk. Ganzow. [10]) St. M. Gohlitz (opust. w.).
[11]) Mk. Gamehl i Gammelin. [12]) St. M. Gorisse (op. w.) i Guritz.
[13]) Lau. Grönau (1230 Gronowe). [14]) Mk. Jabel. St. M. Jeebel.
[15]) Mk. Jamel. [16]) Mk. Gielow. [17]) St. M. Cammin (op. w.).
[18]) Mk. Carwitz. St. M. Karritz (w dok. Carwitze).
[19]) St. M. Kleinau. Mk. Kleinow (w dok. Clenow). Ho. Klenau.

Kremlino [1]) 385.
Kriwica [2]) 385.
→*Krupe Jasele(Krupojasela)* 385.

Ławy 390.
Łaz i *Łaze* [3]) 390.
Łazi 402.
→*Łęzi* 384.
Łomica i *Łomk* 391.
Łučje 391.
Ług 391.
Ługowa 392.
Łukowa(-wo) [4]) 391.
Łupawa [5]) 391.
Łužje 392.
Łysawa [6]) 407.

Lêsina 391.
Lêska 407.
Lêštje 391.
Lêština [7]) 391.
Lipa i *Lipe* [8]) 391.
Lulawa 392.

Medowica 393.
Mêlowina 393.
Miža 393.
Muchowo 407.
Mušin (a. *Myšin)* [9]) 393.

Narêčje 394.
Niža 394.
Nowizna 393.
Nudno 393.

Olšina [10]) 394.
Oselica 537.
Osina 386. 394.
Osy 395.

Pânewo [11]) 395.
Płastawa 395.
Płěšowa [12]) 386.
Ponikwa [13]) 394.
Prédoł 395.
Prêsêk 395.
Prêton 395.
Prêžir 396.
Prilip 396.
Prywałak 396.
Prižir 396.
Prosno 396.
Puchna(-no) [14]) 396.
→*Pûdpole* 396.
→*Pûdryw* 396.
→*Pusada* [15]) 396.

Râžina [16]) 398. 523.
Rêčica [17]) 397.
Rêčka 398.
Rêpky 397.
Ribrawa 398.

---

[1]) Mk. Gremmelin.
[2]) St. M. Krevese. Mk. Kriwitz (1339 Kryvitze aqua = »Krummbach«).
[3]) Mk. Laase.
[4]) Mk. Lukow (4 razy) i Luckwitz; por. Löcknitz = *Łuknica* (rzeka i wieś).
[5]) *Łupawa* (n. Lopau) jest także nazwą pobocznego strumienia rzeki Luhe *(Ługawa?)*.
[6]) Mk. Leussow i Loissow. Ho. Lussau (niwa).
[7]) St. M. Liesten. Lau. Lehsten. Mk. Lehsen.
[8]) Ho. Lippe.
[9]) Lau. Müssen (w dok. Mussen). Ho. Mötzen (1137 rivus Moysen). Może także pochodzi od *myš* = stsł. *myšь* (cf. IV, 146).
[10]) Mk. Oelschen-Bruch. Uelzen zaś zdaje się być pochodzenia niemieckiego: w dokumentach 1142 Ullesheim, 1189 Ullesen.
[11]) St. M. Pinnow (op. w.). Lau. Pinnsee (1230 Pinnowe). Mk. Pinnow (2 razy).
[12]) St. M Plessau (op. w.) i Flessau.
[13]) Mk. Penkow i Pankowitz.
[14]) St. M. Püggen.
[15]) Ho. Passade (w dok. Pussade i Potzade). [16]) Mk. Rosin.
[17]) St. M. Rietze i Ritze (w.). Ritze (potok).

Rogowa [1]) 398.
Ropka 397.
Rowac 397.
Rožkowa 398.

Sčče 406.
Sčnica 408.
Skreńa a. *Skwreńa(?)* 400.
Sčrawa 400.
Słatinac a. *Sălţinac* 398.
Słanawa i *Słankawa* 399.
Słanica [2]) 399.
Sliwkowa 399.
Smolawa 400.
Sněgawa (Schnega = „Schneebach"?) 342.
Sołče 401.
Spłotawa 401.
Stăple i *Stapliště* 401.
Strědza 401.
Studeń 537.
Sucha [3]) 401.
Sucha gora 408.
Swepet 400.
Swiblica 400.
Swibky 400.
Šipnica 401.
Šwestkowa (Šweskawa) 400.

→ *Tălsty Waz* 402.
Tărmica 401.
Telica(-nica) 402.
Timnica [4]) 402.
Tisowa(-owo) 402.
Trěbel(-ele) [5]) 403.
Tuńe a. *Tyńe* 402.
Turowa(-owo) [6]) 402.

Wărbica 403.
Wărbow(-owo) 395.
Warnawa [7]) *(Wornawa)* 404.
Wăršina 531.
→ *Wązowa (-owo)* [8]) 382.
Wela 403. 404.
Wezina [9]) 383, 405.
Wiry 531.
Wodrina 404.
Wokowy 404.
Wostrow (djal. *Wăstrow*) [10]) 405.
Wrěchow (-owa) [11]) 405.
Wysočka [12]) i *Wysoke* 405.

Zadara i *Zadra* 405.
Zamočje 399.
Zarěčje [13]) 399.
Zelino 400.
Złătawa 399.

Ždary 533.
Zirawa 400.
Žirica [14]) i *Zirište* 406.
Žitawa [15]) 408.
Žitna(-no) [16]) 406.

---

[1]) Mk. Roggow i Rüggow (w dok. Rugghowe); por. Ho. Röllin (1216 Ruggeline, 1256 Roggeline).
[2]) Mk. Slonitze amnis (w dokum.).
[3]) St. M. Sichau (?). Mk. Suckow.
[4]) Mk. Temnitz.
[5]) Mk. Trebel (w dok. aqua Tribula).
[6]) Mk.-Lau. Thurow (1194 Turowe).
[7]) Ho. Warnau. Mk. Warnow (rzeka i wieś).
[8]) Mk. Banzow i Benz (2 razy).
[9]) Mk. Benzin (2 razy). Tu należy także nazwa miasteczka lüneburskiego Winsen nad rzeką Luhe *(Ługawa?)*.
[10]) Mk. Wustrow. St. M. Wustrewe.
[11]) Mk. Wrechen.
[12]) Lau. Witzetze (w dok. Wutsetse). Ho. Beisikelughe (folwark) = *wysoky ług* i Wesseek (1370 Wosseken i Wocke).
[13]) Ho. Serecz (1250 Zeretze). [14]) Mk. Zieritz.
[15]) Mk. Zittow. [16]) Mk.-Lau. Ziethen (1158 Ziethene).

b) nowopołabskie.

Bacelje 396.
Beucáina (djal. *Beucina*) 383.
Błatü (nie *Błotü*) 395.
→*Bŕazé* (pl.) i *Bŕazje* (sg.) 383.
Brëstáina 384.
Brëzái 383.
Brëzjė Łęzi (pl.) a. *Brëzjė Łęzí* (sg.) 384.
→ *Dąbac* i *Dąbůk* 386, 46. 52.
Drawáina [kraina] 449.
→ *Droga* i *Droǵåi* 386.
→ *Dąbic* 386.
→ *Dąbrowa* 522.
Düláića 402.
Düláina 386.
→*Dupi Kołk* 522.
Ǵeusteráića 388.
Gławái 402, 240.
Godügord (*Godegord*) 387.
Ǵöra i *Ǵörska* 402.
Ǵöráića [1]) 388.
Gord i *Gordy* [2]) 387, 405. 267.
Ǵörláića 389.
Graucái i *Grausåi* 385.
Greusåi 385.
Ǵüláića [3]) 388. 73. 77. 78.
Ǵüláina 388.
Chrostái (nie *Chrüståi*) 390.
Chüjna [kraina] 421.
→*Chüjnica* a. *Chüjńca* 390.
Chümáića i *Chümáistė* 388.
Chüstawa (nie *Chüstowo*) 388.
Chüstno a. *Chüstan* 390.
Jobłün 389.
Josela 389. 392.
Jowüráina i *Jowürńa* (nie *-no*) 418.
→*Karcina* 384.
Kårcje 384.
→*Karcowo* [4]) 384.
Klaucje(-će) 385.
Kleukái 389.
Komái i *Komén(n)a* 389.
Ḱörin (nie *-reń*) 390.
Kroj 532.
Ḱümorna (-nü) 388.
Ḱüńow(ü) 390.
Ḱüstno 390.
Ḱüstráića 388.
→*Krupüjosela* (f. sg.) 385.
→ *Łącac* i *Łącje* 390.
Łaucí a. *Laucí* 391.
Łęcac 390.
Łeuże (nie *-zé*) a. *Łeuzje* 392.
Łozái [5]) 402.
Lëstáina 391.
→ *Lëstina* 391.
Lëstje 391.
Liska 407.
Lostje (*Liostje*) [6]) 391.
Maiza (nie *Maizo*) 393.
Mėdüwáića 393.
Mëlüwáina 393.
Meusin (a. *Maisin*) [7]) 393.
→*Ḿodowa* (*Ḿodüwa*) 392.
Naiza (nie *Naizo*) 394.
Naudnü 393.
Norëcí [8]) 394.
Nüwáizna 393.
Ṕańow(ü) 395.
Plësüwa 386.
Praiwołak 396.
Praizar (nie *-zir*) 396.
→ *Prësëcje* 396.
→ *Prëtün* 395.
→ *Prëzir* [9]) 396.

---

[1]) **Ho.** Görs (w.) i Görtz (majątek).
[2]) Gordy = niem. »die Göhrde« (królewski las). **Magd.** Gehrden.
[3]) **Mk.** Gülitz i Gülze. [4]) **Ho.** Cassau (1214 Cartzowe).
[5]) **Ho.** Blotlosen-krug (*Błåtne Łozái;* teraz niwa).
[6]) **St. M.** Lotsche(?). **Mk.** Loiz i Löz(?).
[7]) Od npoł. *måis* = stsł. *myśь* (cf. IV, 146).
[8]) **Ho.** Neritz. [9]) **St. M.** Pretzier.

Prisĕk [1]) 396.
Prüsnü 396.

Rdzáina 398.
Rĕcáića 397.
Rĕpkăi 397.
Ricka 398.
Rüǵüwa 398.
Rüpka (nie *Rüpko*) 397.
Rüzküwa 398.

Saipnáića 401.
Sĕcje (*Sĕće*) 406.
Sĕnáića 408.
Seucha (nie *Seuchó*) 401, 406.
Smülawa (nie *-owo*) [2]) 400.
Splütawa (nie *Spłütowo*) 401.

Strëza (nie *-zo*) 401.
Seucha góra 408.
Swaideli gord (*Swaidelügord*) 405, 502.
Swaibkăi 400.
Swepot 400.
Swesküwa (nie *-wo*) 400.

Timnáića 402.
Tjöra, Tjörska zob. *Göra, Görska.*
→*Tołsty Wąz* 402.

Wådráina 404.
Waikăi (*Wáikam*) 404, 405.
Waiseń Waisńa [3]) 386, 405.
Wåisücka i *Wåisüke* 405.
Wåküwăi 404.
Wåpcus 404.
Wåska (nie *-ko*) 404.
Wåstrüw (nie *Weustrüw*) 405.
Wila (nie *-lo*) 403, 404.
Wrichüw (*-üwa*) 405.
Wübjëzd (*-zda*) 404.
Wülsáina 394.
Wüsăi 394, 404.
Wüsáina [4]) 386. 394. 404.

→*Zaricje* 399.
Zaitawa (nie *-owo*) 408.
Zaitna (*-nü*) 406.
Zomücje 399.
Zorëcje 399.

III. Nazwy gruntowe.

a) staropołabskie.

bărno 433.
bagnište 526.
bagno(*-na*) 429.
båz båze(*-zi*) [5]) 434.
båzinka(*-ky*) 434.
bêła 533.
→*bezinka*(*-ky*) 434.

błåna 429, 471, 527.
błånce 430, 523.
błåńe 463.
błånka 527.
błånsky (*Jan*) 430.
błåto, pl. *błåta* 430, 523, 525.

bližån (*bližni*) *gaj* 430.
bobište [6]), *bobky* 431.
bobolica, bobolnica 431.
bobowky, bobowništę 431.

[1]) Ho. Prissik (las).
[2]) St. M. Schmölau; por. Ho. Schmellin (= *smülina:* potok).
[3]) Mk. Viez i Viezen.
[4]) Lub *Wüsáića* (djal. *Wüsića* t. j. »Espenbach«): niem. Wietze (przytok rzeki *Uricy*-Oertze).
[5]) Mk. Basepohl (w dok. Bosepule). St. M. Biese (potok) = *Båzia, Bezja, Biża?*
[6]) Mk. Bobitz (1344 Bobyst).

bobŕa (rêka), bobrowka 431.
borky 528.
brêg [1]) 530.
brêst, brêstak, brêstela 431.
brêstela (gora) 521.
brêstky 528.
brêza, brêzje 432.
brêziuka 425. 432.
brêzow i *brêzowy (łąg)* 432.
→ *brizinka, brizinky* 432.
brod 432. 464.
brodak 433. 523.
brylina 524.

* * *

brökki, brotki 423.
buda, budica 420.

čarnica 527.

→ *dąb* [2]), *dąbac, dąbak* [3]) 435.
dąbâr 440.
→ *dąbčina* 524.
→ *dąbi kał* 435.
→ *dąbne* [4]) *(gory)* 436.
→ *dąbowŕa* 435.
→ *dąbrawa (-awka)* 523.
→ *dąbrowa* [5]) *(-owka)* 435/36.
dŭły i *dałgy (pogon)* 437.
dałge (pogony) 437.
dêdičina 524.
dêł (pl. *dêły*), *dêlje* 525. 526.
dąbac 528.
dąbrawa 536.
dąbrowa (-owka) 436.
dołk (pl. *doły*), *dołak* 420. 437.
→ *dołge (pogony)* 437.
dolica [6]) *(-ina* [7]), *-ište)* 437.
dor (djal. *dŭr*) 439. 533.
→ *dorân łąg* 439.
dorân łaz 439.
dorne (djal. *dŭrne*) *konci* (nie *koncai*) 439.
drên [8]), *drênak, drênky* 438. 528.
drênište 536.
drężnica 527.
→ *dųbje łazje* 435.
→ *dųbrowa (-owka)* 436.

* * *

dêdânica 530.
gaj 440.
gatik 441.
glina (-ny), glinka (-ky) 441.
głąb 441.
gogol [9]) (djal. *gag/*) 442.
gola [10]) *goliva (-iste, -nica* [11]) 442. 443.
golka 442. 530. 534.
gomola (-le), gomolka (-ky [12]) 443.
gon 535.
gora 443.
gord, gordac [13]), *gordak* 445. 446.
gordiste, gordno 535. 536.
gorka (-ky), gornica [14]) 443. 444.
gost, gostnica 409. 444.
gozd, gozdan (pogon) 448. 522.
gozdan kał 448.
→ *gozdan łąg* 448.
gozd[ac] (pogony) 523.
grab, grabak 445.
→ *grabi łąg* 445.
grabica [15]) *grabky* 445. 524. 527.
graborwo (drêvo) 534.
gromada 446.

---

[1]) Por. nazwy braniborskie: Priegnitz (= *Brignica*) i Briesaner (= *Brižaňe* t. j. mieszkańcy krainy Brignicy).
[2]) **Mk.** Damm (3 razy). Damnitz (niwa) = *dąbnica*.
[3]) **Mk.** Damekow. [4]) **Ho.** Dahme (w.). Damlos i Damlose (= *dąbny los* lub *dąbny łoz*). [5]) **Mk.** Damerow (4 razy).
[6]) **Mk.** Dölitz [7]) **Mk.** Dellin (jezioro). [8]) **Mk.** Drenn.
[9]) **Mk.** Gägelow (2 razy). [10]) **Ho.** Goel (niwa). [11]) **Mk.** Gölnitz-See **Lau.** Göldenitz. [12]) **Mk.** Jamelken-see [13]) **Mk.** Garden, Gardin. Gardow (1302). Bresegard (»Birkenschanze«).
[14]) **Ho.** Görnitz. [15]) **Mk.** Grebs i Grebz.

→ *grozân wagât* 428, 447.
gruša grušwa 447.
gusternica 526.
gwozdân[1]) (*kọs*) 529.

* * *

Gordawa (*gord*, 445) = n. Gerdau i Kardau (2 przytoki rzeki Jilmenowej).

chłọdiki 527.
chojnica [2]) 449.
chost, chostâc, chostina, chostje[3]) 449.
chrast[4]) 449.
chude (*konci*) 529.
chwarst 521.
chyża 423, 530.

jabłoń 533.
jałowina 450.
jama, jamnica 450.
jarica 532.
jasela, jaselica 451.
jaseń, jasenca[5]), *jasna* 451.
jawor, jaworske (*pogony*) 452. 528.
jaz, jazak 452.
jił, jiława, jiłky 449, 526.
jiwa, jiwy 450, 538.

* * *

Jilmenowa (* *ilьmъ* „ulmus"): n. *Ilmenau* (rzeka).

kał (*kały*), 448, 453.
kalina[6]) 452.
kalište (*-nište*[7]) 453.
kałk 527.
kamen, kamen(n)a 461. 534.
→ *kamen(n)y łag* 461.
→ *kapa* 521.
→ *kapina* 521, 532.
kładje, kładsko 531. 535.
klanište 523.
klenske[8]) *(pogony)* 454.
klêst (*klêstina*[9]) 455.
klêtky 527.
kobâla, kobâli (*kọs*) 521, 455.
komarište 522.
konâc, konci, (nie *koncai*) 456.
koni žir 531.
kopa, kopâc, kopky 456, 534.
krajnka 458.
krśe 460.
→ *krępela*[10]) 534.
kriwica 533.
kriwe (*pogony*) 459.
krọg 457.
krynica 526, 534.
kuka 459.
kunica 460.
→ *kụpina* 431.
kurica 422.
kyj, pl. *kyje* 460, 531.

* * *

korcir 422.

łan, łanske, łany (*kọsy*) 525, 530. 531, 532.
ławka, ławky 462, 537.
łaz (pl. *łazi* i *łazje*), *łazâk* 435, 439, 462.
łazina (*-iště*) 402, 527.
łazky 462.
łazowina (*-owniště*) 402.
łobodište 464.
łọg (pl. *łọgy*) 461.
łọka (pl. *łọky*) 461. 474.
łom, łomâk (pl. *łomy, łomky*) 464/5.
łomnica 465.
łọzâc (*-âk*) 461.
łọzje 527.
łučje[11]) 465.
ług (pl. *ługy*) 465.

[1]) Mk. Quast (= *gwozd*). Questin i Gustin (= *gwozdina*).
[2]) St. M. Cheinitz. [3]) St. M. Kusey (w.). Kutze (op. w.).
[4]) St. M. Kraaz (w.). Mk. Craatz. [5]) Mk. Jasenitz i Jasnitz (potoki). [6]) St. M. Kallehne. [7]) Mk. Kaliss (1438 Kalnitze).
[8]) Mk. Clentze. Klenz-See. Klantz-See. [9]) Mk. Kleisten (w dok. Clesten). Kletzin. St. M. Klötze. [10]) Ho. Crampowe (= *Krąpowo*). Mk. Krempin (= *Krępina*). [11]). Mk. Lucien-See, Lucien-Wiese.

łuža 465, 534.
łysa gora 537.

* * *

Łâbje [1]) = cz. *Labe*, n. *Elbe*.

lês. lêsân (*kǫs*) 463, 474, 508.
lêsâk [2]), *lêsnik* 463.
lêska 463.
linarâk 464.
lipa, lipi (*brod*), *lipje* (*łyky*) 464.
(*lipica* [3]), *lipina* [4]) 464.
lubky 521.

mâch, mâchownik [5]) 471.
malinky 532.
mał(y) ług 523, 532.
→*matâk* a. *mutky*(?) 467.
medza 469.
mêlizna, mêlowina 468.
mêna 535.
miža 471.
moča, močar 469.
močidło 522.
mogylica 528.
mokâr (*doł* etc.) 469.
mokra medza 469.
mokre (*gorky*) 469.
mokre kraje 536.
mokrina 535.
morawa 532.
morica 522.
morwište 522.
mostâk [6]) 537.
myša błâna 471.

* * *

Mâchatin (*mâch*, 471): n. Hohen-Mechtin (góra blizko wsi *G'ülainy* w powiecie Dannenberskim).

nadâgora 473.
nadoł, nadolica 472.
nagorje 472.
→ *napatje* 472.
naton 525.
norina, norje a. *nory* 525, 530.
nota 474.
nowa (*łǫka*) 474.
nowogard [7]) 474.
nowy gord 474.
nowy łaz 538.
nowy lês 474.

Orawa (stsł. *orati* „arare"): n. Ohre (rzeka) i Ohrdorf (wieś) w powiecie Isenhageńskim.

→ *pâgolje* [8]) 483.
→ *pâgon* 485.
→ *pâgorac* 483.
→ *paług* [9]) 483.
→ *pamêl* 483.
→ *panica* 486.
→ *pâpel*, pl. *pâpele* 487.
→ *pardêł* 525/6.
→ *pârgon* 490.
pârchno, parchow [10]), 487.
→ *parjilica, parjiły* 490.
→ *pârlada* 490.
parpart 479.
pâršawa 537.
pastwa 524.
→ *pazaréky* 484.
→ *pažir* 485.
płast [11]) 395, 481.
pławište 482.
podâgorina 485.
pogon 486.
pokał 534.
pole, polica [12]) 486, 536.
polko 534. 536.
poług 483.
pomêlište 483.
ponica 486.
ponikwa 487.
ponowinskė (*pogony*) 528.
→ *porâbak* (pl. *porâbky*) 484.
poręsje 484.

[1]) Lau. Miasto Lauenburg, podług Henniga pochodzi od Labenburg = stpoł. *Łâbjegard* a. *Łâbogord*. [2]) Ho. Lohsack (= *losak* albo *łozâk*; teraz łan.) [3]) Mk. Liepz (w dok. Lipiz). [4]) Mk. Leppin. St. M. Leppin. Ho. Lepahn (1480 Lippan = stsł. *Lipjane*). [5]) Mk. Mechow (= *Mâchowo*). [6]) Lau. i Mk. Mustin (= stpoł. *mostina*) [7]) Por. Mk. Stargard. [8]) Mk. Pagel. [9]) Por Ho. Pallas (błota) i Pahlast (łan) = *pałaz*. [10]) Mk. Parchow. Parchim. [11]) Mk. Plasten (w.). [12]) St. M. Pollitz (w.).

posĉk(-a) 480.
pǫt, pl. *pǫtje* [1]) 481.
prêdêł, prêdêlica 487.
prêdžir. prêdžirowina 488.
prêłǫg 488.
→ *prêłag* [2]) (pl.-*gy*) 488.
prêług 488.
prêkał 488.
prêsêk [3]) 488.
pribłâtsko 489
priławica 489.
prilip [4]) 489.
pripâne 490.
priwęzje 490.
priwygonân (lês) 490.
pusty d(w)or 534.
pustyńa (-ni) [5]) 491.

* * *

panica 425.
polnica 424.
pomêl 424.
pomost 425.

râtâk 494.
rawne (pole). rawnik 491.
→ *rębky* 528.
redlica. redło 492.
rêka [6]) 492.
rêpka. rêpky 492.
rogož [7]) 532.
rolica 491, 536.
rokyta. rokytnica [8]) 493.
rowky 525.
rudnica 494.

* * *

Rudawa (ruda, 494): n. Roddau (przytok rzeki Jilmenowej).

sadijkowo (pole) 495.
sêdadło a. *sêdało* 495.
sedałko, sedlište [9]), *sedło* 495.
sitno 521.
słamawa 496.
smârk [10]) 497.
sosny [11]) 498, 532.
sowje (gnêzda) 498.
stadina gora 529.
stadino 499.
stadnik 537.
stanâk pl. *stanky* 499.
stanica 499.
stanisko, stanište 528.
→ *stare pûle* 499.
starica 533.
staranka, starna. staruka 500.
starża 500.
stobor 499.
stogy 527.
stok [12]) 503.
stołac, stołak, stolica 500.
strach (pl. *-chy*) 500.
strachowo (mêsto). strachowy (wogât) 500.
straża [13]) 500.
strêgy, strêgel [14]) 501.
strêlak, strêlnik, strêlno 501.
strêžidło (strêžowo [15]) 501.
strêžin, strêžno 526.
studeń 502.
suche pole 537.
sušnik 533.
swędało 522.
swiba, swibela 503.

---

[1]) **Lau.** Panten, w. (w dok. Pantin i Panthen = poł. *pątje* lub *pątina*). [2]) **Mk.** Prälank (w.). Prelank (potok). Prelancken. [3]) **Mk.** Presek. [4]) **St. M.** Prilop (op. w.) [5]) **Ho.** Hobstin (w dok. Pusthin i Wendischen Postyn). [6]) **Mk.** *Rêka,* staropołabska nazwa rzeki »Elde«. [7]) **St. M.** Roxe, Rox-förde. **Mk.** Roxin (= stpoł. *rogozina*). [8]) **Mk.** Raguth (w dok. Rocut). — Rögnitz Röcknitz (w dok. Rokitniz: potok). [9]) **Ho.** Siedlitz (w.). **Mk.** Ziedlitz i Zietlitz (w dok. Zitlist). [10]) **Ho.** Schmark i Schmarkau (potok) = *smârkawa* »Fichtenbach«. [11]) **Mk.** Zotzen See. [12]) Porównaj nazwę rzeki Stecknitz w Lauenburskiem: poł. *Steknica* »Fluss aus mehreren Zusammenflüssen«. [13]) **Mk.** Strasen (w.). [14]) **Ho.** Strenglin (1475 Streggelin = stpoł. *strêgelina*). [15]) **Ho.** Stresowe (op. w.), teraz jeszcze Streezer-berg = n. »Wachtberg«.

swibala gora 530.
swibali lês 530.
swibja [1]) *ladina* 503.
swibka (pl. *-ky*) 503.
swidze gory (dj. *gury*) 503.
swodnica 503.

šir 504.
šumawa 524.

tamau doł 507.
tarn pl. *tarnje* 527, 529.
tarnowište 523.
tarst [2]), *tarstne (łoky)* 506. 525.
tetrêwica (-wnica) 533.
tisáu łǫg 532.
tisele 537.
tisi łąg 504.
tisi las (los) a. *łaz* 504.
tisje łǫgy 528.
tisne (drâwa) 504.
tisowo (pole) 504.
topola 505.
trêbowlica 526.
trêbel 505.
→ *tribenica, tribenište* 528.

ul 507.

wâbkał (pl.-*ły*) 477
wabłatje 474.
wadârty (kǫs a. *płast)* 475.
wadoł 475.
wâgard 475.
wâglinky 537.
wâgordje 530.
wala 533.
→ *wałaz (-zje)* 476.
wałazje (-zy) 476.
waławje (-wy) 476.
wârch (wârchowo [3]), *wârchue* [4]) *(łoky)* 429. 510.
wâstrowne łǫgy 536.
wasiky 524. 525.
wâstawje 476.
wastrog 521. 525.
wele brêstky 528.
wele gory 523.
wele (pogony) 527. 529.
weli, weli lês 508.
weprowa 525.
węz [5]) pl. *węzi* 508.
węzi łǫg 526.
wir, (wirina), wirowâc [6]) 509.

wolsina 532.
wornawa 510.
(wosa, wosina [7]) 478.
wyšja gora [8]) 511.
wyšje łazje 529.

zabłatce [9]) 511.
zabrêzje 511.
zagard 512.
zagławy, zagławky 515.
zagory 527.
zagon 512.
zagumna 512.
zakazń (-zńa) 513.
załaz (-zje) 513.
załêsak (pl. *-zky*) 513.
załuzak (pl *-zky*) 513.
załom, załomje [10]) 513.
załuz (-zje) 523.
zamočje 514.
zamogyle 514.
zapasêk 514.
zapole [11]) 514.
zapust 514.
zaton 515.
zawal [12]) 515.
zarâky 534.
zelište [13]) 425.
zubr i *zubr* [14]) 516.
zubrica 516.

---

[1]) **St. M.** Sibau (stpoł., *Swibawa:* las).
[2]) **Mk.** Tarzow (w.) = stpoł. *Tarstowo.*
[3]) **St. M.** Ferchau. **Lau.** Farchau (w dok. Verchowe). **Magd.** Warchau. **Mk.** Varchov. [4]) **St. M.** Verchen (op. w.). Ferchlipp (w.) = *Wârch(ue) Lipe* »Oberlinden«. [5]) **Mk.** Wensch-See = stpoł. *węzowo jezero.* [6]) **St. M.** Wiers-dorf: *wir* a. *wirica* a. *wirište.* [7]) **Mk.** Wootzen See. [8]) **Mk.** Wischuer i Wischür (w dok. Wiszekure = *wyšja gura*). [9]) **Mk.** Sablatsche (= *zabłatica:* potok). **Ho.** Seblat (= *zabłato*). [10]) **Mk.-Lau.** Salem (1230 Salim). [11]) **Ho.** Sepel (w.). [12]) **Mk.** Sagel (w dok. Zawal). [13]) **Mk.** Zulitze (op. w.) [14]) **Ho.** Zubrek i Zubrok (op. w.) = dem. *zubrak.*

žar, žarak, pl. *žarky* 517.
žir, žirăn (dêł) 518.
žirawa, žirnawa 531, 533, 535.
žirky 533.
žirne (łǫky) 518.
žirowište[1]) 518.

b) nowopołabskie.

→ *ƀaláića* 429.
bårnáistė 433.
bårnü 524.
bårtáina, bårtce, bårtnik[2]) 433.
bauk, bauḱy (-üwė), baukwy 433.
baucáina, baucje 433.
bauḱüwáina 433.
båz, båzai 426.
båzáinka (-ainḱăi) 434.
båzáistė, bazináistė 434.
beucáina, beucje 433.
beuk, beuḱy, beuḱ(ü)wáina 433.
bëła (ǵöra) 429.
bëláića, bëłüwáinka, bëłüwka 429.
→ *bez, bezáina* 434, 532.
→ *biláića* 429.
→ *bilan warch* 429.
→ *biłüwáinka* 429.
błånăi 429.
błånáistė 429, 536.
błåtce, błåtáistė 430, 527, 528, 530.
błåtü (pl. *-ta*[3]) 430.
blaiza (łazüwáina) 528.
blaizån (blaizni) goj 430.
blaizḱy łaug, 430.
blaizńe, ǵöräi a. djal. *gůry* (nie *ǵöry*) 430.
blaizńe ziláistė 430.
bog(å)náistė 429.
bogna (-nü), bognáina 429.
braud 433.
brëstáina, brëstånáistė 431.
brëzáina, brëzånáića[4]) 432.
→ *brëzi ług* 432.
brist[5]), *bristela* 431, 530.
bristḱy 524.
briza (pl. *-zé*) 432.
brizáina, brizáinka 432, 527.
brizånáića 432.
→ *briźė łaǵăi* a. *łaḱăi* 432.
→ *bŕost, bŕoståk* 431.
→ *bŕostånáistė* 431.
→ *bŕozáina* 432.
brüd (pl. *brüdăi*) 432, 464.
brüdåk 433.
→ *brůd* 432.
bübáistė 431.
bübüláića (-náića) 431.
bübüwḱăi (nie *-ky*) 431.
bübüwnáistė 431.
→ *bystráića, bystráina* 434.

ćårnáića[6]) 434.
ćårwéna (swüdnáića) 435.
→ *ćernáića* (pl. *-aicé*) 426, 434.

→ *dąbáića, dąbáina* 435.
→ *dąbcáina* 435.
→ *dąbnė (ǵöräi)* 436.
dåbráića 440.
→ *dąbrüwa (-üwka)* 436.
dåug i *dåuǵy (püǵün)* 437.

---

[1]) St. M. Zerwist (op. w.); porównaj nazwę miasta Zerbst (w dokum. Ziervisti, Zirwisti etc.) w Księstwie Anhalt. [2]) Ho. Bardin. Mk. Barz. [3]) Mk. Flath i Flaten-wiese. [4]) Mk. Bresenitz (w.). [5]) Mk. Briest. Bristow. [6]) Mk. Zarn-see i Zahren-see (jeziora) = *ćárne (jezero)*. — Rzeka Seege pod Chårtowiem (Gartow), w Starej Marchii teraz Zehre-Graben, była podług Henniga po połabsku nazywaną *Cera (Zera)*: porównaj dłuż. *cera*, głuż. *čara* »Strich, Kanal«.

dåuǵe (*püǵüny*) 437.
dåuǵė (*łǫḱåi*) 437.
dåuǵy wåstrüg 437.
dëdáića, dëdáina 436.
deupa (pl. *-påi*) 439, 497.
didáića, didáina 436.
didḱüwė[1]) (nie *didkowe*) (*püǵüny*) 436.
dił, diłåi 436.
dǫb, dǫbåi, dǫbáića (*-áina*) 435.
dǫbak, dǫbaḱåi, dǫbḱåi 435.
dǫbcáina 435.
dǫbje (*łǫḱåi, lęda*) 528.
dǫbrüwa (*-üwka*) 436.
→ *dołḱåi* 437.
dör[2]), *dörak* 439, 440.
döráistė (*-náistė*) 440.
döran (djal. *dūrán*) *łǫg* i *łeug* i *łoz* 439, 440.
dorcáina 532.
dorcí (*-cje*) 438.
dörna zėláina 440.
dörne łǫḱåi (djal. *łụḱy*) 439.
dörske (*püǵüny*) 440.
drawa, drawáina (*-áistė*) 439, 504.
→ *drązáina* 438.
drënáistė, drënḱåi 438.
drëwáina[3]), *drëwáistė*[4]) 439, 534.
drëwü 439.
drężáina, dręznáića (*-áina*) 438.
drin, drinak, drináistė 438.
drinḱåi 438.
driwáina (*-nka*), *driwü* 439.
dŕowáina, dŕowü 439.
→ *dụb* (pl. *dụby*), *dụbi* (*lës*) 435, 528, 530.
→ *dụbáića* (*-áina*) 435.
→ *dụbcáina, dụbicje* 435.
→ *dụbna* (*rëka*) 436.
→ *dụbrüwa* (*-üwka*) 436.
→ *dụbüwáina* 436.
düł, düłåi, düłåk 437.
düláića (*-áistė, -náića*) 437, 438.
dülnė naiwḱåi 473.

* * *

dörnáića (stsł. *dvorьnica*) 420.
dwarái (djal. *dárái*) 420.
dwarnáića, djal. *darnáića* (stsł. **dvorьnica*) 420.

eudörne (*püǵüny*) 507.
eudümak (*-mḱy*) 507.
euǵör 528.
euǵüla (pl. *-lé*), *euǵülåi* 507, 524.
euǵünåi 523.
eukrėmin(n)ė (*püǵüny*) 507.
eumücje 508.
eupostwje 508.
eustanáića 508.
eustawak 508.

gårbenáića 446.
gårmáistė 447.
ǵaumáistė (*-náistė*), *ǵaumna* (*-nü*) 447.
ǵeumáistė (*-náistė*), *ǵeumna* (*-nü*) 447.
ǵeusternáića 525, 527.
→ *głąb, głąbüḱė*[5]) (*łǫḱåi*) 441.
glaina[6]) (*-nåi*), *glainåistė* 441, 442.
glaiṅak, glainka (*-ḱåi*) 441, 442.
gławáina (*-áistė*) 441.
→ *głụb* 441.
→ *gnaiłḱåi* 535.

---

[1]) **Ho.** Dätgen (w dok. Dödeke). [2]) Nazwa *dör* resp. *dö an* (*dörny*) *łǫg* jest w licznych wsiach poł.-wendyjskich przetłumaczona na niemiecką: »Grashof, Wiesenhof«. [3]) **Mk.** Drevin. Drewensee.
[4]) **Mk.** Drewitz. [5]) **Mk.** Glambeck. Glambike loug.
[6]) Glein (poł. *Glaina*) jest podług Šafařika II, 593 (w niem. tłum.) nazwę połabską głównego miasta Lüneburg (*Linogard* l. *Linogord?*, por. nazwę szczepową Lini, Lingones = Lüneburgenses [Adam Bremensis] i Linones [Eginhardus] = poł. *Lini* i *Linjane*.

gnaiḱė (*kǫsǻi*), *gnałḱái* 524.
godáistė 440.
→ *gogoláistė* 442.
goj 440.
ǵöra (*-rǻi*), *göráića* (*-áina*) 443/4.
gordáistė [1]) 446.
ǵörëlac (*-áina*, *-áistė* [2]) 444.
ǵörka (*-ḱǻi*), *ǵörnáića* 443/4.
ǵörsḱė (*püǵüny*), *ǵörüwáina* 443/4.
gǫśa (*łauza*) 522.
gǫśė i *gǫsjė* (*pülí*) 440, 521, 528.
gotái, *gotik* (nie *gotaik*) 441.
→ *grabáića* (*-áina*, *-áistė*) 445.
graucái, *grauk*, *grausa* (*-áića*) 447.
grauska, *grauswa* 447.
greben, *grebenáića* [3]) 446.
greucái, *greuk*, *greusa* (*-áića*) 447.
greuska, *greusḱǻi*, *greuswa* 447, 523.
greusüwáina (*-wnáića*) 447.
grob, *grobåk*, *grobǻi* 445.
grobáića (*-aicé*), *grobáina* (*-áistė*) 445.
→ *groby* 530.
gromoda, *gromodnė* (*püǵüny*) 446.
→ *grüzan wągał* i *wągał* 447.
ǵüǵüláistė (*-náistė*, *-üwáistė*) 442, 525.
ǵüla [4]) (*-áića*, *-áistė*), 442/3.
ǵülė (*püǵüny*) 528.
ǵülka 442.
ǵümüla (*-lé*), *ǵümülka* (*-ḱǻi*) 443.
ǵün 535.
→ *gųśė* i *gųsjė* (*pülí*) 440.
ǵüst, *ǵüstáinka* 444, 531.
ǵüstainḱǻi i *ǵüstáinḱy* 444.
ǵüstnáića 409, 444.
ǵüzd, *ǵüzdån*, (*püǵün*) 448.
ǵüzdån koł 448.
→ *ǵüzdån łąg* 448.
→ *gůla gůláića* (*-áistė*) 442/3.
→ *gůra* (*-áića*), *gůrka*, *gůry* 443/4, 469, 502.

* * *

głeupy 427.
gnëw, *gnëwny* 427.
gųǵülnáića 421.

cḱeudáistė, *cḱeudė* [5]) (*püǵüny*) 448.
chlëw *chlëwáistė* [6]) 448.
→ *chliw* 448.
chrost 449.
cḱüjna [7]) (*-náića*) 390, 421, 448/9.
cḱüst, *cḱüståc* (*-áina*), *cḱüstje* 449.
→ *cḱytårnáića* 449.

jådla 452.
jaiwa 450.
→ *jåmelje* 526.
jemeláistė 450.
jezėrü, *jezirḱü* [8]) 452.
jilen, *jilenáića* (*-áistė*) 452.
jiżorü 536.
jobłün (*-üńa*, *-ünåc*) 450.
jobłün(n)ė (*lęda*) 450.
jobłünka (*-ḱǻi*) 450.
jognędüwáina 450.
jołüwáina 450.
joma a. *jomó*, *jomka* (*-ḱǻi*) 450.
jomnáića 450.
jorüǵüzd 451.
josela, *josela* (*målnáića*) 451.

[1]) Mk. Gardist (1271). [2]) Mk. Görgelin (op. w.).
[3]) St. M. Grieben (w.) i Grävenitz (w.). [4]) *Ǵüla* także niem. Gartower Forst (powiat Lüchowski). [5]) St. M Chüden (w.).
[6]) Ho. wsie Cleve i Cleveez (1460 Klevetze). *Chlëva* jest także połabska nazwa miasteczka meklemburskiego »Neustadt«.
[7]) St. M. Cheine (wieś i las). [8]) St. M Gieseritz (= stpoł. *jezerica*); do tego nazwa połabska jeziora i miasta Arendsee: *Włåstüjsḱė* sc. *jezėrü*.

joscláića (*-aicé*) 451.
joselja a. *josela* (*rëka*) 451.
joséukái 538.
joséuna a. *joséna* (*rëka*) 451.
josën(n)a (*göra*) 451.
josën(ny) (*streumín*) 451.
josin [1]), *josénái*, *josna* 451.
josteŕái (loc. *josteŕach*) a. *jostêrái* (loc. *jostêrach*) 451.
josteráina (loc. *josteráinach*) 452.
josterí (*josterje*) 526.
jostręby 451.
jowör [2]). *jowöráića* 452.
joz (*-ák*). *joziska* (*-skü*) 452.

kâbâł (pl. *kâbłâi*) 460.
kâbâłâk (pl. *kâbâłky*) 460.
kâij. *kâijé* 460, 531.
kâiseláina (*-áistė*) 461.
kâlb [3]). *kâlbâića* 455.
kâr. *kârcak* (*-cáky*) (*kârcky*) 460.
kârcáina 459.
kârtâi. *kârtüvė* (*łękâi*) 459.
kauráića. *keuráića* 422, 460.
keukó. *keukanáistė* 459.
keunáića 460.
kłanac (pl. *kłancái*) 421, 454.
kłanáića 451.
→ *klan* (pl. *klanâi*). 454.
→ *klanáistė* (*-üwáića*) 454.
→ *klast* (*-dí*) 455.
kłęposty (*dęb*) 455.
klisnáistė. *klistnáistė* 455.
kłodje 531.
klon [4]), *klonâi*, *klonáistė* 454.
klonskė (*pügjüny*) 454.
knęzjė a. *knędzjė* (*łękâi*) 460.
→ *kânzjė* a. *kânędzjė* (*pule*) 460.
→ *kobaláića* (*-náića*) 456.
→ *kobaláiky* (*-anky* [5]) 456.
koł (pl. *kołâi*). *kołâk* 448, 453, 504.
koláina 452.
koláistė [6]) (*-náistė*) 453, 536.
kołk. *kołnik* 523, 534.
komâi. *komenc* [7]) (*kominc*) 453.
kominâistė (*-nâk*) 453/4.
kominc. *komunkâi* 453.
kopâina 454.
kos, *kosâi* 454, 504 i cz.
krai 460.
kraiwáića (*-aicé*) 459.
kraiwáina. *kraiwė* (*pügjüny*) 459.
kraiz. *kraizuáića* (*-áistė*) 459.
kraizny (*pügjün*) 459.
krêmâi. *krêmâik*. *krêmín* [8]). *krêminac* 458, 530, 536.
krêminâistė. *krêminė* 458.
krí 460.
kroj. pl. *kroje* 536.
kropâića [9]) 458.
→ *krug* (pl. *krugjy*). *krugjüwáistė* 457.
→ *krupâića* (pl. *-aicé*) 458.
→ *krupė joselaicé* 451, 458.
Kübaláića [10]). *Kübali* (*kos*) 455/6.
Kültürėe 456.
Kümoráistė. *Kümornü* 456, 529.
Künac (pl. *künecái*) 456.
Küni zar 531.
→ *kupâina* 454.
Küpârnáistė (*küpârnáića* [11]) 457.

---

[1]) Mk. Gessin. [2]) St. M. Jübar. [3]) Mk. Kolbow (= stpoł. *Kâłbowo*). [4]) St M. Kleyn (okolica). [5]) Mk. Kublank (w.). [6]) Mk. Költz. Költsch. Kölsch-Bruch. [7]) St. M. Kemnitz (stpoł. *Kamenc* a. *Kamenica* »Steinbach«). [8]) Mk. Kremmin. Kramon (= *krâmon*). [9]) Mk. Krempz i Krembz. Krams (1558 Kramptzer See). [10]) St. M. Köbbelitz (stpoł. *Kobâlica*).
[11]) Mk. Köppernitz (= stpoł *Kopârnica*: potok.)

*Küponáića(-áina)*457. *Küpráina* 457. → *kųs (-ái), kųsák, kųsky* 454/5, 504. *küsi (łǫg)* 457. *küstréwa, küstrówa* 457. *küsüwáina, küsüwé (pülí)* 457, 526. *küťaláića* 457. *küzla (gjöra)* 538.

* * *

klépka (pl. *-kái*) 455. *klinkernáića* 422. → *kołac* 422. → *kůrcir* (*kůrcér*) 422.

→ *łag* [1]), *łągái* 461. → *łągůłowkái* 531. → *łągüwáina* 461. *łåisáića* [2]), *łåisonkái* 466. → *łąka* [3]), *łąkái (łąky)* 461, 464. → *łaubica, łaubno* 465. *łaucje* (*laucje*) 465. *łaug (-gái)* 465, 503. *łauza* (pl. *zé*), *łauzůc* (*-áića*) 465/6. *łauzák, łauzkái* 465, 525. → *ławái* 462. → *łazůc (-ák)*, pl. *łazcái (-kái)* 461. → *łaz* [4]) a. *łazí* (nie *łanz*), *łazje* 461. → *łazüwáina* 528. *łękái* 526. → *łeubica* [5]) 465. *łeucje (leucje* [6]) 465. *łeug*(pl. *łeugy* i *łeugái*), *łeuzák* 440, 465. *łeuza* (pl. *-zé*), *łeuzůc* (*-áića*) 465/6. *łǫkái* 529. *łǫkánáića* 462. *łon, łony* 474, 526, 529, 530. *łowái, łowáića, łowka* 462. *łoz (-ái), łozáina (-áistė)* 462. *łozák*, pl. *łozky* i *łozkái* [7]) 462. *łozüwáina (-náistė)* 462. *łübüdáistė* 464. → *łųg, łųgái* 461. → *łųgůdůł* 461. → *łųka, łųkái (łųky)* 427, 439, 461. *łüm* [8]) *(-mái), łümák (-mkái)* 464/5. *łümnáića* 465. → *łyzůc* (*-zcái*), *łyzůk* (*-zkái*) 461, 526.

* * *

Łåbí n. Elbe.

→ *łąda, łądáina* 450, 462/3, 503. *laináića* [9]) 463. *laipái, laipáića* (*-áina*) 464, 537. *laipi* (*brüd*) 464. *laipi* (*los*), 464. *laipja (gjöra)* 464. *laipjė (pülí)* 464. *láipka* (nie *-ko*), *laipkái, laipnáića* 464, 537. *låndáića* (*-áistė* [10]) 466, 423. *låndje* 511. *lędáina* 463. → *lės* 463. *lėsnáića*, 463. *lėstja (gjöra)* 463. → *lėska (loska)*, pl. *lėskái* 463, 532. *lėstáina, lėst(á)náića* 463.

---

[1]) **Mk.** Lang (las). [2]) **Mk.** Loosen (w dok. Loyssen: *łysina*. i Loitz (w dok. Loysewitze: *łysowica*). [3]) **Mk.** Lank. Lanke) Lanken. Lancken. Lankow. Lankwitz (1491 Lanckevitze: *Łąkowica*). Lan. Lankau. [4]) **Mk.** Lansen, Lanser See. [5]) **St. M.** Lubitz (stpoł. *Łubica*). [6]) **Lorentz,** Archiv f. slav. Phil. 24, 7 podaje inną etymologję jak ja (str. 465): L u c i e = poł. *łuće* = stsł. *lučьje* od poł. **łuk* = lit *laũkas*, stniem. *lōh*. [7]) **St. M.** *Łozky* (Pfeffinger *Lósdy*), poł nazwa miasta Salzwedel. [8]) **Mk.** Lühm (potok i las). [9]) **Lau.** Leine (npoł. *Laini* sc. *pütük* »Schleienbach«) i Linau = stpoł. *Linawa* »Schleienbach« (wieś i przytok rzeki Stecknitz).

[10]) **Ho.** Lenste (w.).

lëstje, lëstüwáina, lësti (łeug) 463. 521.
→ *lis, lisjė (błańe)* 463.
los (las i *lasåk*[1]) 464, 508.

* * *

lifki (lifḱy), lütki (lütḱy) 723.

→ *ḿadnik (-niḱy), ḿadüwåc* 467.
→ *ḿadüwnáića* 526.
måisnáina, måisüwáina 471. 508.
maiza 471.
ḿałḱüwnáistė 468.
ḿana a *ḿanó, ḿanáića* (pl. *-aicé*) 468.
mårsüwáina 471.
måsáića 534.
måsáina[2]), *måsi vąz* 471, 508.
mėdüwáića (-áina) 467.
mėdzé (nie *mídzé*) 467. 491. 530.
→ *mėdz(u)-důle* 467.
→ *mėdz(u)-kaláistė* 467.
mëláizna (-náistė) 468.
mëlån (pütük[3]), *mël (-åk)* 468.
mëlüwáina (-áistė) 468.
meurawa 470.
midwidak 467.
mídza, mídzak 467. 469.
milån (pütük) 468.
milnáistė, milüwáistė 468.
moláića (pl. *-aicé*) 423, 466.
moláina[4]) (pl. *molainåi* i *moláiny*) 423. 466.
→ *moǵalowńa* 535.
ḿoláiwka 468.
molkacka (pl. *-ackåi* a: *-ácḱy*) 466.
→ *mokráina* 536.
möráića (-áina[5]) 470.
möraiwa (-wka) 470.
möŕe, mörí 470.
morwáistė 470.
müca, müváidł (-dłü) 469.
mücåláistė (-ånáistė) 469.
mücar 469.
mücår (nie *mücor* = stsł. **močirъ*) 469. 534.
mücé 469. 532.
müǵåła[6]), *müǵaláića* 468.
müǵåłka, müǵålüwáića 468.
mükar dül 534.
mükra mídza 469.
mükráina[7]) 469.
mükrė mėdzé 525.
müst (pl. *müståi*) 470.
müstáina 533.
müståk (gen. *müstka*) 470.
můstik 535.

* * *

mike 423.

→ *nabrëstáina* 471.
→ *nadsëcje* 473.
naiwa (pl. *-wåi*), *naiwáića* 473.
naiwka (pl. *-ḱåi*) 473.
naiza (rëka), naiz(an) dül 473. 522.
naiznáića 473.
naizńė (püǵüny) 473.
→ *naizńė* a. *naizė (pųté)* 473.
naizüdül 473. 522.
nobëlowáina (stsł. *nabělavina*) 471.
nobrizáina (loc. *-në*) 471.
nodbognü 472.
nodörje 472.
nodṕaní 472.
nodrawáistė 472.
noǵüzdje 472.
nokłodáistė 472.
nołozje 472.
nomėdzé (nie *nomídzé*) 472.
→ *nopątí* 472.
nöráića, nörüwáinka 474.

---

[1]) St. M. La(a)tzke. Lee(t)ze. Losse (wsie). [2]) Ho. Messien (staw). St M. Messin (op. w.). Mk. Möschen. Mossen-see.
[3]) St. M. Mellin (w.). [4]) St. M. Mallehn (op. w.). Mo m-cke (potok): czy to połabskie *Moláinka* a. *Malinka* »Himbeerbach«?
[5]) St. M. Meritz (op. w.). Mehrin (w.). [6]) Ho. Mucheln (1342 Mugghelen). [7]) St. M. Möckern (w.).

nosülüwáina 472.
notânáića 474.
nüwáina, nüwé łony 474.
nüwy łoz 538.

* *
*

no pic 471.

→ *pâdüł, pâdülí* 483.
→ *pagoláića (-áina)* 83.
→ *pâjórâi* 485.
→ *pagornáića* 483.
→ *pagotje* 483.
→ *pâjün* 485.
→ *pânáića* 486.
→ *pânáikwa* 487.
pânky 522. 523. 532.
→ *pâpáistė* 487.
→ *papelnáića* 487.
→ *pâpłâtje* 484.
→ *pâpüwnáistė* 487.
→ *pârchüwáina* 487.
→ *pârłag, pârług* 490.
pârsawa [1]) 537.
pásak (bély pásk) 481.
→ *pâsody* 537.
pâtün, pâtünáistė 484.
pâtük 483.
paustâini 491.
pausty (püjün) 534.
→ *pawâstrüwje* 484.
→ *pâzârje* 485.
pësci łeng 532.
pësci płâwák 531.
peustâiina 491.
peuste (sédło) 521, 523.
pic [2]) 481.
płâchė i *płáskė (pülí)* 482.
płâchė (püjüny) 533.
płâwác, pławáina (-áistė) 482.
plës [3]), *plësánáića* 482.
plësaiw(y) waz 482.
płost, płostâi 463, 481.
płüchė i *płüskė (pülí)* 482.
→ *podziláistė* 485.
poláistė 479.
ponáića 486.
popart (-ort) 479.
popörtáina, popörtnáistė 479.
poráidłü (pl. *-dła*) 480.
poráistė (-náistė) 480.
poratė (püjüny) 480.
pördël [4]), *pördüł* (dj. *pördoł*) 490.
porëcje [5]) 484.
poró, pl. *porâi* [6]) 480.
porpornė (kysâi) 479.
pörpost [7]) 490.
porpure 479.
porpört, porpörtnė (kysâi) 479.
postârnáića 480.
postwa, postwáina (-áistė) 480.
prâcher, prâcherа lub *prâcherüwa jóra* 425. 521, 532.
prâcherа (stâdza) 533.
prâcheri (losák) 528.
prailâhe 489.
praiwâijün(n)ė (łokâi) 490.
prëcác, prëcânáića 489.
prëcnė (püjüny) 489.
prëdâk, prëdky 488.
prëdzâr (-árak), prëdzárüwáina 488.
→ *prëdzir* 488.
prëjâinka 488.
prëjáistė 529.
prëjün, prëjünáistė 488. 529.
prëjüzd 524.
prëk(â)náića 489.
→ *prëkus* (pl. *-sé*) 489.
→ *prëkyńa (prëtjyńa)* 489.
prëwâz 488.
prëwöra 488.
pricác 489.
→ *pricnė łujy* 489.
→ *pridzirák* 488.
priłog 488.
priług 488.
prisëk 488.
→ *priwaisńė (püjüny)* 490.
→ *priwâsnáića* (pl. *-áicė*) 490.
priwâz 488.
→ *priwináića* 525.
priwöra 488.

---

[1]) **Mk.** Parsow. [2]) **Mk.** Peetsch (w.). [3]) **St. M.** Pleetz. **Mk.** Pleetz (w.). [4]) **Mk.** Perdöhl. **Ho.** Perdol (1220 Prodole, Pridole). [5]) **St. M.** Paris (op. w.). [6]) **Ho.** i **Mk.** Parin (= stpoł. *parina*); do tego Purnitz (potok w St. M.) = poł. *Pornica* a. *Pornáića* »Sumpfbach, Moorbach«. [7]) Porównaj **Ho.** Peerkopp (= stpoł. *prokop* a. *prêkop*).

→ *priwülsnáistė* 490.
prüšak 491.
→ *prüšakyna (prüsjatjina)* 491.
prüsanáistė 491.
prüsėk [1]) 491.
prüsü, prüsüwė (pülí) 491.
prüsüwnáistė 491.
pübrėzí (-zje) 483.
püdbrizje 485.
püdgörái (-rkái), püdgörnaicé 485.
pügülaića (-áina), pügülje 483.
pügün (pl. *-uy*), *pügünáistė* 429. 486 i cz.
pükrėmėnáića 483.
pülaića 486.
pülaug 538.
pülí 486 i cz.
→ *pülug* 483.
pülüwaića [2]) 486.
pünaića 486.
pünaikwa 487.
püpel (pl. *-elé*), *püpelaića* 487.
pürobák (pl. *-bky*) 484.
püsėc 484.
→ *pustė mėdzé* a. *pusta mídza* 491.
→ *pųtánáistė* 481.
→ *pųté (naizė* a. *naizné p.)* 481.
→ *pųtik* (nie *pųtaik*) 481.
pütük 484. 486 i cz.
→ *pudgard* [3]) 485.
→ *pudłozje* [4]) 485.
→ *pudstreumėn* [5]) 485.
→ *pudwarsje* 485.
→ *pule* 460. 499.
→ *pułozje* 483.
→ *pümarwnáistė* 484.
→ *pümedzje* 483.
→ *püsad, püsada* 484.
→ *püsic, püsicenka* 484.

* * *

Pügülac (stsł. **pogolьcь: gola,* 442 Nr. 44a): n. Pugelatz, (góra na wschodnio-południowej granicy powiatu Olszyńskiego).

* * *

påkülaića 423.
pėnęz i *pęz* a. *pėnędz* i *pędz* 427.
pletki (pletky) 424.
pinkelnáića, pinkenáića 424.
polaicka, polnáića (-áicka) 424.
ponáića 425.
pötki (pötky) 423.
prüc 425.
pülnáića 424.
pümüst 425.
pųtnáića 425.

ŕapáistė 493.
ratái 532.
raudáistė 494.
raudán (wár a. *pütük)* 494.
→ *raudán wir* 494.
raudnė (łokái) 494.
raudüwnáistė 494.
rawnė (łokái) 525.
rázáina 494.
rėzáina 492.
redör 492.
rėpáistė (nie *ripáistė*) 492.
rėpuc [6]) *(pügüny)* 492.
ręs(í), ręsje 492.
reudáistė 494.
reudán (wár a. *pütük)* 494.
reudnáića, reudnė (łokái) 494.
reudüwnáistė 494.
ribrawka i *ribrowka* 492.
rügülé 492.
rügüz, rügüzje 492.
rükáistė, rükáita pl. *-tái)* 493. 524.
rükáitáina (-áinka, -áistė) 493.
rükáitnáića (gen. *-aicę* a. *-aicé)* 492 3.
→ *rük(a)táina* [7]) *ruktáina* 493. 535.

---

[1]) **Mk.** Proseken (stpoł. *prosėk*). [2]) **St. M.** Pollwitz (=stpoł. *połowica*). [3]) **Ho.** Puttgarten (w.). [4]) **Ho.** Putlos (majątek). [5]) Porów. **Ho.** Plügge (1332 Padeluche: *pudługe*) i Petluis (1249 Patluse i Putluse: *pudłuzje*). [6]) **St. M.** Reppen (op. w.). [7]) **St. M.** Rockentin (w.). **Mk.** Rukieten. Roggentin. **Ho.** Rettin (w dok. Raketin i Rücketin).

rŭla, rŭláića 491, 536.
rŭw, rŭwăi 493.

→ *sądáistė* 495.
→ *sądŭwŭ (pŭlí)?* 495.
→ *šanné (górkăi, kosăi)* 496.
→ *šanny ług* 496.
sár, sarái 504.
saucha górа 426.
sauchė pŭlí 522.
sauchy dŭł 502.
saus, sausje, sausó, 502.
sėdláistė 495.
sėmnáistė 495.
sėnáića (-aisk-ŭ, áistė) 496.
sėnné górkăi 496.
sėtáina 503.
seucha górа 502.
→ *seuchė ludŭ* 533.
seuchy dił 532, 535.
seuchy dŭł 502.
seuchy koł 530.
sezné kosăi 454.
sjór(ė)láina 503.
sináića (pro *sėnáića?*) 496.
→ *sitáina (-áinka)* 496.
→ *sitánáića (-áistė)* 496.
→ *skapáina* 496.
→ **skapy: wŭ skapach* 496.
→ *skapė (pŭgŭny), »kapy prėgŭn* 496.
słámáistė 497.
słaméné (kosăi) 497.
→*słaméńka* (pl. *-minkăi*) 497.
→ *słámináića* 496.
slaiwáina (-áinka, -áistė) 497.
slaiwka (pl. *-kăi*) 497.
smárеje (smárcí), smárkăi 497.
smŭláistė(-náića) 497.
sod, sodái 494.
sodzái (wŭ sodzóch), sodzáina 495.
→ *sokŭlnáića* 498.
sopánáića 498.
→ *stadináistė* 499.
starnáića 500.
stárwánáistė 502.
starza, starzánáistė 500.
starznik 537.
steudín 502.
stonáića (-áistė) 499.
storza, storznáistė 500.
storáića 499.
storė (pŭlí), storė (łokăi) 499.
stowáistė, stowák, stoive[1]) 499.
stowky 524. 534.
→ *stŕag, stŕagjŭn* 501.
→ *stŕagjŭwáina* 534.
→ *stŕamăi, stŕamín*[2]) 501.
stŕatáina 434.
stranga (pl. *-jái*) 502.
straumăi, straumín[3]) 501.
→ *straumisko (-iskŭ)* 502.
→ *strazisk(ŭ)* 527.
strėjel, strėjŭnáistė 501.
strėjy 527, 529.
strėlnáistė (no strėlnaistái) 501.
→ *strėmăi, strėmín* 501.
streumín 451.
strėtáina 434.
strėzaił(ŭ) 501.
strėzna a. *strizna (górа)* 529.
stridzna (łoka) 498.
stridzné górăi 498.
stridzny dŭł 498.
strig, strijel 501, 521/2.
stŕog, stŕojŭn 501.
stŕolnáistė (no stŕolnaistái) 501.
stroza 500.
stŭł(ă)k 500.
sŭkŭlnáića 498.
sŭkŭlné deupăi 498.
šŭkŭlŭwé deupăi 498.
sŭlí 498.
sŭnáića 503.
sŭpał, sŭplé 498.
sŭsăn dŭł 498.
sŭsńa a. *sŭsnja górа* 498.
sŭsnó, pl. *sŭsnăi* 498.
sŭwjė (gńozda) 498, 223.
swaiba, swaibáina, swaibela 503.

[1]) **Lau.** Stove (w.). **Mk.** Stove. Staveniza rivulus t. j. stpoł. *stawenica* = n. »Dammbach«. [2]) **Mk.** Strahmin Pohl.
[3]) **Mk.** Strumin (stpoł. *strumin;* jezioro).

swaibi łaug, swaibja lądáina 503.
swaibjė bárnáistė 535.
swaida, swaidán łaug 503.
swaidela; swaideli gord 503.
swostcáina 504.
swüdnáića 435, 503.

* * *

sikářa 426.
sikárnáića 426.
skükanâc, skükanáića 426.
Słowan 427.

taimáistė, taimënáića (-áistė) 504.
taisela (ǵöra), taiselė (kǫsấi) 505. 538.
taiseláina 505.
taiseli łaug 505.
taiselka (pl. *-kấi*) 505.
taisi koł, taisnė (pülí) 504.
tárǵüwáistė 506.
tárn, tárnáistė 506.
tauráića [1]) 507.
trëbáina, trëbenáistė 506.
trëbes 505.
treu, trenáistė, trenüwáistė 506.
trest, trestáina (-áistė) 506.
trestanáića [2]) 506.
trimsa, pl. *trėmsấi* 434.
tribáina, tribel, tribenáistė 506.
tribüwláića 526.
tükánáistė 504.
tüpáina (-áinka, -áistė) 505.
tüpik, pl. *tüpáiḱy* 505.
tüpináistė 505.
tüpüla, tüpüláina 505.

* * *

töternáića 426.

wâbdör 477.
wâbłátí(-tü) 474.
wâbör, wâböra, wâböráistė [3]) 474, 531.
wâbrüdje 475
wâdüł, wâdülac 475.
→ *wągał* [4]) 428. 447.
→ *wągaláistė* [5]) *(-náistė)* 428.
wâgánáistė 477.
wâgordí (-dje) 475.
wâǵöráistė 475.
wâǵörëláina (-ënáistė) 475.
wâiǵörëláina 475.
waináića 509.
→ *wâisi ług* 511.
waisja ǵöra, wâisjė (lânje, pülí) 511.
waisńa (pl. *-né* [6]) 509.
waisen(ng) düł 509.
wakrėmái (pl. *-minė*) 475.
wakülaića (-áistė) 475.
wakülnáića (-náistė) 475.
waláistė, walenáića 509.
waleuzje 476.
wałüǵörnáića 510.
wameláistė 450.
wapłüt, wapłütak (pl. *-tḱy*) 476.
wapolen, wapolenáistė 476.
wapülí [7]) 476.
wár, wáráina (-áistė), wárüwac 517.
wárbáića (-áina, -náića) 510.
wársak (pl. *-sḱy*) 510.
warsawa [8]) 511.
wársnė (kǫsấi a. *püǵüny)* 511.
wása, wasáina (-áika, -ela) 478.
wasấi, wasaiḱái (dj. *wasiḱấi*) 531.
wasainḱái 528.
wastrüg 437. 478.
wastrüw (-wak) 478, 479.
wastrüwḱy 526.
wastrüwnáića 479.
wastrüwnė (łǫḱấi) 479.

---

[1]) **St. M.** Thüritz (stpoł. *Turica* = n. »Auerbach«).
[2]) **Mk.** *Triznica* aqua (w dok.) = *trestnica* (potok).
[3]) **Ho.** Weberin (stpoł. *wáborina:* łan). [4]) **Mk.** Wangelin (stpoł. *wągalina*) [5]) **Mk.** Wangelitz-See (*wągalica*) i **Ho.** Wangels (w dok. Wangheltze). [6]) **Lau.** Fitzen (w dok. Vitsin). **Mk.** Vietzen (w dok. Visne.) [7]) **St. M.** Wöpel (stpoł. *wápole*).
[8]) **Mk.** Warsow (w.); porównaj nazwę miasta Warszawy.

→ *wästrųzáina* 479.
→ *wästrųzela* (*-eláina*) 479.
watük (pl. *-kăi*) 476.
wawsi = *wüwsi* 479.
wazor [1]) 477.
waul 531.
→ *wąz* [2]) pl. *wązăi* 382, 387, 402, 508.
→ *węgůł* 428.
→ *węgůláistě*, (*-náistě*) 428.
wenjör (pl.-*răi*) 507.
wenjörük (pl. *-örkăi*) 507.
wenjör(ë)láina 507.
wenjörnáistě 507.
wenjün [3]) (pl. *-năi*) 507. 523.
wenláina [4]) (*-áistě*) 508.
wenpor [5]) (pl.-*răi*) 508.
wenstáina wenstje [6]) 508.
wila (*łǫka*), pl. *wilě* (*łǫkăi*) 526. 529.
wili, *wili* (*los* [7]) 508.
wiprüwa 525.
→ *wiráistě* 509.
→ *witáistě* 509.
wǫgůł 428. 500.
wǫgůláistě (*-náistě*) 428.
worůn [8]) (*pütük*) 510.
wornáića [9]) (*-áistě*) 510.
wornüwě (*pülí*) 510.
wügůnáistě 477.
→ *wųgůł* 428.
wüjörěláina 475.
wüjůł (pl. *-ły*) 475.
wükülăića (*-áistě*) 475.
wülsa, pl. *wülsăi* i *wülsé* 477. 530.
wülsáića (*-áina* [10]), *-áinka*) 477.
wülsáina 532.
wülsja jöra a. *wülsjé jörăi* 477.
wülska, pl. *wülskăi* (djal. *-ky*) 477.
wüpoláistě, *wüpolenáistě* 476.
würlě [11]), *würljě* (*gnězdü* a. *gnozdü*) 477.
wüsa, *wüsăi*, *wüsáika* (*-áina*, *-ela*) 478. 524. 528.
wüsela (*jöra*) 527.
wüsěk (pl. *-ěkăi*) 476.
→ *wüs[i]kăi* 529.
wüstrüg 478.
wüstrüw, *wüstrüwáć* 478. 529.
wüstrüznáistě 478.
wüselnáića, *wüsünáića* 478.
wüwsi resp. *wůwsi* (*püjün*) 479.
→ *wųzkě* (*püjüny*) 429.

* * *

Wųjöřüwka („Aalfluss, Aalbeck“: pol. *wǫjǫr* [12]) stsł. **ągrъ* „Aal“): połabska nazwa rzeki Aland, i od niej pochodzi połabska nazwa miasta nad nią położonego *Wųjöřüwky* (pl.), niem. Seehausen.

* * *

wůkülnáića [13]) 423.

→ *zabáina* 517.
→ *zabělüwka* 511.

---

[1]) **Mk.** Wozerin (w.) = stpoł. *Wožarina* = stsł. *ožarina*. [2]) **Mk.** Zarnewanz i Zarnewenz = poł. *ćărny wąz* resp. *ć. węz.* — Wanz-berg = n. Rüsterberg. — Wanzka (w dok. Wanzik = poł. *wązik*). [3]) Porów. **Mk.** Wagun (w dok. Wigun = stpoł. *wygon* »Trift«). [4]) Por. **Mk.** Upahl = stpoł. *upal* »Brandfleck«.
[5]) **Mk.** Uelitz = stpoł. *ulica*. [6]) Por. połabską nazwę miasta Wollmirstedt w St. Marchii = *Ustje Oravy*. [7]) **St. M.** Vielitz-mühle: stpoł. *welica*, npoł. *wělúića*. [8]) **Mk.** Waren (w dok. Warna = npoł. *Worna*). [9]) **St. M.** Wernitz i **Mk.** Warnitz = stpoł. *Warnica* a. *Wornica*. [10]) **Mk.** Oelschen (stpoł. *Olšina*).
[11]) **Mk.** Werle (kraina). [12]) Por. połab. nazwę *Wągrowa* rzeki »Tanger« w Starej Marchii. [13]) Porów. głuż. *wokoleńca*, dem. *wokoleńčka* = n. »Ranft Brot, Brotschnitte«.

→ *zadörky, zadöry* 512.
→ *zajöra* (pl. *-ăi*), *zajörka* (pl. *-kăi*) 512.
→ *zajŭl(ái)ća* 512.
→ *zajŭzd(-zdi.-zdje)* 512.
zaitńe (*zaitć*), *zaitáistė* 518.
→ *zakăráistė* 513.
→ *zalėsky* 513.
→ *załuzky* 529.
→ *zaváiwa* 514.
→ *zapŭláića* 514.
zăr, zăráistė, zărăn (*łyg*) 518.
zărawa 525.
zarlawa (*Scharlau*)
zărłŭwa (*łyka*) 519.
zărna (*jöra*), *zărnáistė* 518.
zărŭwáina (*-áistė*) 518, 519.
→ *zarėkăi* 514.
zărnáića 525.
→ *zarŭla* 514.
→ *zarŭwy* 515.
→ *zatŭk* 515.
→ *zatŭnáistė* 515.
zdribăn (*pŭjŭn*) 519.
zdribėnáistė 519.
zėláina 440.
zėláistė (*-náistė*) 440. 461. 516.
→ *zėlėzăn* (*wăr*) 518.
→ *zėlėznáistė* 518.
→ *zėlėznė* (*zrėłŭ*) 518.
zeuccla (*jöra*), *zeucelăina* 519.
zeuceli łaug 519.
zeuzela (*jöra*), *zeuzelăina* 519. 538.
zeuzela (*jŭla*) 529.
zeuzeli łaug 519
zeuzelje 534.
→ *ziláina* (*-áinka*) 516
→ *ziláistė* (*-náistė*) 425. 430. 461. 516
→ *zir, zirăn* [1]) (*łyg*) 518.
→ *zirna* (*jöra*) 518.
zobáina 517.
zobłanskė (*pŭjŭny*) 512.
zobłatcr 511.
zobaukwy 511.
zobeuky 521.
zodörnáistė 512.
zodrink 512.
zodŭł 512.
zoǵamma 512.
zogárby 512.
zoǵamma 537
zogłuwăi [2]) (*-wkăi*) 515. 537.
zogórd 512.
zoǵŭn 512.
zojomkăi (dat. *-kom*) 513.
zokozu (*-zńa*) 513.
→ *zoług* 513.
zołeuzje 537.
zołyg 513.
zołowăi 513
→ *zoług* 513.
→ *zołyg* 513.
zołŭm (*-mí*) 513.
zomöráića 514
zomăcje 514.
zomŭgałė 514.
zopeust (pl. *-stái*) 514.
zopŭlí 514.
→ *zopųt* (pl. *-té*) 514.
zor (*-ăi*) 517.
zoráistė (*-ŭwáistė*) 517.
zorak, pl. *zorkăi* i *zorky* 517. 523
zorkŭr(y) wir 527
zorčje 514
→ *zorok(a)tái* 526.
→ *zorŭk(a)táina* nie *zorŭkytáina* 515.
zostowje 515.
zostrėláistė 515.
zotŭn 515.
zowol, zowolak (pl. *-lky*) 515.
zozėláistė 515.
zrėłŭwa (*łyka*) 519.
zribau (*got*) 519.
zribėnáistė 519.
zribnė (*kosăi*) 519.

* * *

zawłak i *zowłak* 482.
zawłakny i *zowłakny płost* 482.

→ *żoláina* 516.

[1]) **St. M.** Zehren (w.). [2]) Porów. **Ho.** Pagelan (niwa) t. j. stpoł. *pă-głăwy*.

P 611111
La
P Polska Akademia Umiejętności. Komisya Językowa
Materyaly i prace.
t. 1.

DATE	NAME OF BORROWER

University of Toronto Library

DO NOT REMOVE THE CARD FROM THIS POCKET

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED